ՈՒՐԲԱԹ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 1
VENDREDI
1er SEPTEMBRE
1989
LE NUMERO : 4,00 F

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Directrice: Arpik Missakian

Tel. : 47. 70. 86. 60 — Telex : HARATCH 280 868 F
C.C.P. Paris 15069-82 E — 51027317 A R. C. Paris

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 700 Ֆ· — Վեցամսեայ : 360 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1000 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

65րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.089 | Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN | 65e ANNÉE — No 17.089

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԹՂԹԱՏԱՐԱԿՄԱՆ ապատարկուքեանց մէջ բաւական իրարանցում կը տիրէ «փրեմօ տեղեկագրին» պատճառով: Անոր հրապարակումը խռովեց սենեակները, որոնք թղթատարը ապազդայնացնելու յեղափոխին միտք կը տեսնեն, ինչ որ նախարարը կը հերքէ: Գլխաւոր միտքը կը կայանայ բաժանումին մէջ եւ ինքնավարութեան առեղծուած երկու ճիւղերուն: Զատել՝ հաղորդակցութիւն եւ թղթատար (թելեֆոմ եւ փոսք) եւ ամէն մէկուն դրուելիք պնել առանձին տնօրէններ, այս է թղթերը, որու նպատակն է դէմ պնել փրկագուքեան: Մէկ բան յստակ է այս ամբողջին մէջ, որ ամէն բան յստակ չէ, ինչ որ կը պզտորէ մտքերը եւ գործադրութեան մտավախութիւններ կը յառաջացնէ:

ԳՈՒԼՄՊԻՈՑ մէջ կացութիւնը չատ ծանր է եւ լուսարձել հաստատուած է Մեռելնի մէջ, որ երկրին երկրորդ քաղաքն է եւ կավիրիայի բերդը: Կառավարութիւնը մերժեց բանակցիլ եւ ուրեմն վախ կայ որ թմրեցուցիչի fարքերը գործադրութեան դնէ իր ապառնալիքները: Գրեթէ պատերազմական վիճակ կը տիրէ: Մեռելնի մէջ, երեք դատաւորներ իրենց հրաժարականը տուին, Միացեալ – Նահանգները հրաւիրեցին իրենց քաղաքացիները որ հեռանան երկրէն (վոխ – վրէժի մտահոգութեամբ): Կարճ՝ ամբողջ երկիրն է որ ճակատագրական պահերը կ'ապրի: Թմրեցուցիչի «արքաները» յայտարարած են թէ երկու տարի կրնան պատերազմ մղել, այնքան լաւ զինուած են: Ասոնք վամ կը դնեն կամ կը սպանեն:

ՊԻՏՐՈՒԹ միշտ ռումբերու թիրախ է: Եւրոպական Հաստատակապետութիւնը 5էն 10 միլիոն էքիւ պիտի տրամադրէ տրպէս մարդասիրական օժանդակութիւն (չուրջ 5,5–էն 11 միլիոն տոլար): Տեղւոյն վրայ անհանգստութեան կեանք մը կը քաջքշէ: Նկարագրութիւնները իսկ անհատապի կը թուին եւ սակայն...: Թղթակիցները կը չեշտեն մանաւանդ՝ կանանց դերը: Անոնցմէ մէկն է որ կը պատմէ.– «Պատերազմը նաեւ կիներու յաղթանակն է երբ զաւակները եւ ամուսինս ապահան լքած են, խոհանոցը կը մնամ, վերը, ճաշ պատրաստելու համար: Բոլոր կիները նոյնը կ'ընեն: Եւ երբ կինը չդիմանայ, ջղագրգիռ դառնայ, ընտանիքը կը տապալի: Այդ տեսակէտով իր կեանքը ռմբակոծութեան առեն չատ ծանր հետեւանք կրնայ ունենալ: Պէտք է որ հանդարտ ըլլայ երախաներուն ապահովութիւն ներշնչելու համար»:

ԵՐԵՒԱՆի ՎԱՂԱՆՑՈՒԿ ԲՐՏԱԿԱՆ Հանրապետութեան (1946 – 47) նախկին նախագահին տղան Ալի Ղազի հացադուլի դիմած է, պաղտատի մէջ, ուր երեք տարի է վար դրուած է առանց պատճառի: Իր հրազատներուն համաձայն, որ կապ չեն կրնար ունենալ այլեւս հետը, ինքզինքը ձգած է մահուան: 1986–ին է որ ան պաղտատ զրկած է վարչապետութեան պաշտօնական հրաւէրին պատասխանելով: Հիւսէյնի քով դործօն օգնութիւն գտած էր պայքարելու համար Թեհրանի դէմ: Առաջին նամակի մը մէջ, յայտնած էր իր ընտանիքին թէ ամէն յարդանք վաճած է չարաթի մը, ապա բան մը փոխուած է եւ երբ ուզած է պոն վերադառնալ, չեն ձգած որ օդանաւ բարձրանայ: Արտաքին նախարար՝ կէնշէրի դիմումներն ալ անպատասխան մնացած են:

ԳԱՄՊԱՐՈՎ դէմ ճառարակի համաշխարհային բաժակի մրցումին, կէս կէտ առաւելութեամբ Գարբովի վրայ, ինչ որ քիչ կը թուի, բայց, մասնագէտներու համաձայն կը բաւէ իր յաղթանակը ինդրոյ առարկայ չընելու համար: Մրցումները տեղի կ'ունենան Սքելեֆթէա (Շուէտ): Կը մասնակցի նաեւ Վահանեան:

ԱՈՒՇՎԻՑի կարմեղին հարցը դեռ չէ մարած, պէտք է ըսել որ կրակին վրայ միշտ իւղ կը լեցուի: Ամերիկեան հրեայ Ֆոնկրէնն ծանրօրէն դատապարտած է դերպ· Կլէմպի «նախատական խօսքերը» որոնք «հաղիւ քօղարկուած հակահրէութիւն մը կը մատնեն»: Հրեայ մտաւորականներն ալ «պազատապին» կը խնդրէ Պապէն որ լուծում մը գտնէ, մինչ Անտրէոթթի Հռոմ կը հրաւիրէ մայրապետները, ուր իրենց մայրավանք մը պիտի տրամադրէ, հանդամանութիւն բանալով: Ֆըրանսայի մէջ, մէկ «խորթ» ձայն մը բարձրացաւ, հոնկէ ուրկէ միայն կրնար գալ՝ Ազգային ճակատէն («չար լեզուներ» կան թէև, որ կը գտնեն թէ անունք –յաճախ– կը համարձակին բարձրաձայն ըսել ինչ որ ուրիշներ մտքով կ'ըսեն...): Ուրեմն ահա թէ ինչ կը պատասխանէ չարժումին մէկ պարագլուխը հարցին· – «Գիտէ՞ք քանի միլիոն հրեայ մեռած է Աուշվից: Չո՞րս միլիոն: Ես կը խորհիմ՝ դերօ: Սիլեզիոյ մէջ 44 արդելակայան կար: Գլխաւորը՝ Պիրքընաուի վայանն էր, Աուշվիցէն 11 քիլոմեթր հեռու, ուր մեռած են չատ Հրեաներ: Աուշվից տաղաւարներ կան ազդութեանց համար՝ պալթ, լեհ, ուկրանացի: Աուշվից, սարսափելի վայր, կարմեղը կռնակ կուտայ կայանին ուր մեռած են 2500 կաթողիկէ քահանայ: Ահագին պատմութիւն ելաւ այս կարմեղին առթիւ: Եթէ իր վայրը Պիրքընաու ըլլար, ինքզինքս կը դնէի Հրեաներուն տեղը: Բայց, բուն հարցը, կարդ մը Հրեաներու չափազանցեալ պահանջը, այն է որ ցոյց տան թէ ցեղասպանութեան գոհ միակ ժողովուրդն են: Ոչ մէկ ժողովուրդ, այնքան տառապեցաւ, քանակով, եւ աւա՛ղ որակով, որքան Ուկրանացիք որոնք 7 միլիոն մեռեալ ունեցան: Հայկական ցեղասպանութիւնը ալ աւելի անհերքելի է քան հրէական ցեղասպանութիւնը»:

ԼԵՆԻՆի ԵՒ ՍՏԱԼԻՆի ուղեղները ուսումնասիրուած են յետ–մահու յատուկ հիմնարկի մը կողմէ, կը յայտնէ խորհրդային «Գիտութիւններ եւ Կրօնք» չաբաթաթերթը: Հիմնարկին անօրէնը՝ Աղրիանով կը բացատրէ որ 1924ին, վերման հռչակաւոր անդամագնիչ՝ Ֆոկթ Մոսկուա զացած էր քննելու համար Լենինի ուղեղը: Երկու տարի ետք, այդ հիմնարկը կը ստեղծէր, զոր վարած է մինչեւ 1932: «Քննութիւնը ցոյց տուած է մինչեւ 1932: «Քննութիւնը ցոյց տուած է Լենինի ուղեղին բարձրադոյն կազմակերպութիւնը եւ հաւասարակշռութեան կարելիութիւնները»: Հիմնարկը ուրիշ «հրաշակաւոր ուղեղներ» ալ ստացած է, վերմանուհի համայնավար ղեկավար՝ Ֆլարա Յեակին, Ճափոն Սոցիալ – Դիմոկրատ կուսակցութեան հիմնադիր՝ Սէն Կաթայաման եւայլն, եւայլն: Աղրիանով չըսեր սակայն Ստալինի ուղեղին քննութեան արդիւնքները, յայտնելով սակայն թէ հիմնարկին ստացած վերջին ուղեղն է:

15–ին 20 ՄԻԼԻՈՆ ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ քաղաքացիները ալքոլամոլ են եւ 35–էն 40 միլիոն ալ՝ «մեծ խմողներ» կը դրէ «Սովիէտսկայա Ռոսիա» արձագանդելով պաշտօնական վիճակագրութեանց: 1988–ին քանի հազար հոգի մեռած է ալքոլամոլութենէն: Նոյն տարին, Խորհրդային Միութիւն 134 միլիոն հեկտոլիթր վոտկա արտադրած է,

ԵՐԵՒԱՆ ⇐⇒ ՓԱՐԻԶ ՀԵԹԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓԷՍ – ՕԳՈՍՏՈՍ 25 / 29)

ՆՈՐ ՑՆՑՈՒՄՆԵՐ

Օգոստոս 23–ին տեղական ժամով ժամը 8·47–ին երկրաշարժի զօտիին մէջ նոր ցնցումներ արձանագրուած են: Ասոնց վերնակեդրոնը գտնուած է Լենինականէն 30 քիլոմեթր հեռու, ուր արձանագրուած ցնցումները 5 բալի ուժգնութիւն ունեցած են: Զոհ կամ նիւթական վնաս չկայ:

***

ՀԻՒՐ ՄԸ ԻՐԱՆԷՆ

Օգոստոս 25–ին Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի նախագահ Հ. Ոսկանեան ընդունած է Իրանի Խորհրդարանի երեսփոխան Ա. Բազումեանը: Զրոյցին ընթացքին ընդգծուած են Հայաստանի եւ Իրանի միջեւ մշակութային, անտեսական, մարզական կապերու անհրաժեշտութիւնը, սահմանամերձ առեւտուրի կարելիութիւնները: Ա. Բազումեան Հայաստանի նախագահին յայտնած է Իրանի կառավարութեան աղէտեալ շրջաններուն օգնելու պատրաստութիւնը: Ան այցելած է երկրաշարժի զօտին: Իրանի հայ երեսփոխանը ընդունուած է նաեւ Հայաստանի Արտաքին նախարար Ա. Մկրտչեանի կողմէ:

***

«ԱՐԱՐԱՏ»Ի ՅԱՂԹԱՆԱԿԸ (*)

«Արարատ» «Հրազդան» մարզադաշտին վրայ Օգոստոս 26–ին յաղթեց Օգեսայի «Չերնոմորեց»ին: Հայկական խումբը դաշտ իջաւ նոր գլխաւոր մարզիչ Նիկոլա Ղազարեանի ղեկավարութեամբ: Առաջին ճնշումներով իսկ «Արարատ» գերակշռութիւն հաստատեց ու 6–րդ վայրկեանին հակառակորդ խումբը ստացաւ առաջին հարուածը: Դաշտին լաւագոյն խաղացողը Բարդէն Մելիքեան դնդակը փոխանցեց Վերանեանին որ արձանագրեց առաջին կոլը:

Հաւասարութիւն ապահովելու ջանքերը արդիւնք չտուին ու Օգեսայի խումբը, 24–րդ վայրկեանին, գարձեալ Բարդէն Մելիքեանի կազմակերպած գրոհով ըստացաւ երկրորդ կոլը: Առաջին կիսախաղին վերջին պահերուն «Արարատ»ի հաշիւը բարձրացաւ երեքի:

Երկրորդ կիսախաղին հայկական խումբը սկսաւ սխալներով խաղալ, ինչ որ ոգեւորեց «Չերնոմորեց»ը· մրցակիցներու խաղին նպաստեց նաեւ Աչոտ Խաչատրեանի վնասուելով դաշտէն հեռանալը: Սուր գրոհի մը ժամանակ «Արարատ»ի մարզիկները խախտեցին կանոնները, պատժուեցան 11 մեթրի հարուածով· ատիկա պատճառ եղաւ որ հիւրերը արդիւնքին տարբերութիւնը իջեցնեն երկու կէտի: Օգեսայիները քանի մը վտանգաւոր գրոհներ ալ գործեցին, սակայն երեւանցիներու բերդապահը Ա. Պողիվալով չէզոքացուց դնդակ ու խաղը աւարտեցաւ 3 – 1 արդիւնքով:

(*) Խաղին արդիւնքը տուած էինք Օգոստոս 29–ի մեր թիւով:

***

ԱՄԵՐԻԿԱՑի ՀԻՒՐԵՐԸ

Հայաստանի վարչապետ Վ. Մարգարեանց Օգոստ· 23–ին ընդունեցաւ Միացեալ – Նահանգներու հանրապետական կուսակցութեան Ծերակոյտի նախագահ՝ Ռ· Տոլը եւ կինը՝ Աչխատանքի նախարար Էլիզապէթ Տոլը: Զրոյցի ընթացքին հիւրերը ծանօթացան Սպիտակի վերաշինութեան աշխատանքներուն ընթացքին: Ռ· Տոլ ըսաւ թէ մեկնումէն առաջ հանդիպում մը ունեցած է Նախագահ Պուշի հետ, վերադարձին եւս պիտի ներկայացնէ Հայաստանի առջեւ ծառացած հարցերը, քննելով ամերիկեան օժանդակութեան նոր հնարաւորութիւններ: Նոյն օրը ամերիկացի հիւրերը այցելած են Ծիծեռնակաբերդ ու ծաղիկ զետեղած եղեռնի զոհերու յուշարձանին: Այս արարողութեան ներկայ գտնուած է նաեւ Հայաստանի Արտաքին նախարար Ա. Մկրտչեան: Նոյն օրը հիւրերը մեկնած են Լենինական, ծանօթանալու չինարարական աշխատանքին: Էլիզապէթ Տոլ այցելած է Երեւանի երրորդ մանկական հիւանդանոցը, զրոյց ունեցած աղէտահար երախաներու հետ ու նուէրներ բաժնած:

Օգոստոս 24–ին հիւրերը այցելած են Էջմիածին ու հանդիպում ունեցած Վազգէն Ա.ի հետ:

***

ՕԳՆՈՒԹԻՒՆ ԱՐՑԱԽՑԻՆԵՐՈՒՆ

Գորիսի Համբու չինարարութեան վարչութեան աշխատակիցները որոշած են օգնել Արցախցիներուն, չինելու համար Ստեփանակերտէն Մարտունի երկարող մայրուղին: Այդ նպատակով մարզին մայրաքաղաքին ծայրամասը սկսած է ասֆալտ – պեթոնի գործատան կառուցումը: Մօտ ատենէն Զանգեզուրցիները կը սկսին տառջին քիլոմեթրերու հարթեցումը: Այս մայրուղին մեծ նշանակութիւն ունի մարզին ճարտարարուեստական կեանքին մէջ· ներկայիս լարուած վատութեան պատճառով չինարարութիւնը որոշ դժուարութիւններով կ'ընթանայ, սակայն զանգեզուրցի չինարարները վրճռակամ են մայրուղին չուտով գործածութեան յանձնելու:

***

ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ 75–ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻԻ

Հայաստանի Կեդրոնական Կոմիտէի Բիւրոն որոշած է ցեղասպանութեան 75–ամեակին առիթով, ռուսերէն հրատարակել «Հայկական հարցը – Հայերու ցեղասպանութիւնը» հանրագիտական թուաբանը: Նկատելով որ վերջին տարիներուն արեւմուտքի մէջ բազմաթիւ հրատարակութիւններ կատարուած են այս նիւթին մասին, անհրաժեշտ նկատուած է հետազօտութիւններու արդիւնքները ամփոփել ու 1990–ի ընթացքին լոյս ընծայել հանրագիտական վերոյիշեալ բառարանը: Ցետագային ան կը հրատարակուի նաեւ հայերէն ու անգլերէն լեզուներով:

***

ԼԵՆԻՆԱԿԱՆԻ ԲՆԱԿԵԼԻ ՆՈՐ ՇՐՋԱՆԸ

Հայաստանի Նախարարաց Խորհուրդը վաւերացուցած է Լենինականի բնակելի

(Շար·ը Գ· էջ)

ՅՈՒՇԵՐ ԻՄ ՈՒՍՈՒՑՉԻ՝ ՀՐԱՉԵԱՅ ԱՃԱՌԵԱՆԻ ՄԱՍԻՆ

Վ. ՕՀԱՆԵԱՆ

Ա՛ճառեանը 1918 – 1923–ին Թուրքիոյում ապրում էր Կեդրոնական հայկական միջնակարգ դպրոցի շէնքի երկրորդ յարկում: Կեդրոնականի բակն ընդարձակ տպի էր եւ ծառայում էր որպէս Թուրքիոյի Հայերի ամառային դրօսավայր: Ամրանը մուտքը վճարովի էր՝ երկու շահի: Կեդրոնում գտնուող ջրաւազանը լցուում էր կասկ խողովակներով հոսող առուի ջրով, որ օգտագործւում էր ճաշ մուղիները ջրելու համար: Մինչեւ առաջին համաշխարհային պատերազմի վերջը դրօսայդում ռուսական դինուորական փողային նուագախումբը քայլերգներ ու վալսեր էր նուագում եւ սպաները իրենց կանանց հետ եւրոպական պարեր էին պարում ծառուղիներում: 1919 – 1922 թուականներին դինուորական նուագախմբին փոխարինեց հայկական լարային «Սայլոն» նուագախումբը: Թուրքիոյի հայ երիտասարդներից շատերը, տղայ թէ աղջիկ, դիտէին նուագել ջութակ, քամանչա, մանտոլին թառ, կիթառ, դաշնամուր: Ամրան երեկոներին դրօսայդի էին յաճախում թէ՛ կեդրոնականի աշակերտները, թէ՛ ուսուցիչները եւ թէ՛ ծնողները՝ Հայեր, Ռուսներ, Եւրոպացիներ եւ ոչ մահմեդական ազգութիւններ: Ա՛ճառեանը դրօսանքի գուրս էր գալիս, եթէ որեւէ մէկի հետ տեսակցութեան կարիք էր զգում: Նուագախմբի նուագը նա հարկադրուած էր ունկնդրել ամրանը, ամէն երեկոյ, խումբը նուագում էր հէնց նրա սենեակի պատուհանի տակ:

Ա՛ճառեանը սիրահար էր հայկական եւ բաժշտութեան: Կեդրոնական դպրոցում դործում էր քառաձայն երգչախումբը, որը դեկավարում էր երաժշտութեան մեր ուսուցիչ, վարպետ Ղուկասհար Լեւոն Գրիգորեանը: Աչնան եւ գարնան ամիսներին դասերից յետոյ երգչախումբը հաւաքւում էր փորձերի դրօսայդու մեծ թեղի ծառի տակ, ուր հարիւր հոգի էլ կը տեղաւորուէր: Մեծ յաջողութեամբ էին կատարում քառաձայն երգին՝ «Բամ փորոտան», «Արեւն եկաւ, Զէյթունցի – ներ», «Սէգ Սիփանայ սարի վրայ», ազգային – ազատագրական – հայրենասիրական այլ երգեր, ժողովրդական երգեր, բայց աւելի շատ Կոմիտասի «Սօնա եար», «Լուսնակն անոյշ, հովն անոյշ», «Քելեր – գոլեր իմ եարը», «Գութանի երգը», «Ձիվ տու, քաշի այ եղն» եւայլն: Ա՛ճառեանն այդ փորձերի ժամերին լինում էր դրօսայդի, նստում նստարանին եւ հաճոյքով լսում երգչախմբին: Աւարտական դասարանում մենք ազատուած էինք երգչախմբից, բայց երբեմն գալիս էինք լսելու եւ նստում էինք Ա՛ճառեանի կողքին: Մեր հարցումների պատասխաններից իմացանք որ Կոմիտասը նրա մտերիմ ընկերն է եղել, նրա հետ է ապրել ԼԸմիաձնում:

Կեդրոնականում մեզ պարսկերէնն էր դասաւանդում մի Պարսիկ: Նրան, ինչպէս եւ նրա նախորդ պարսիկ ուսուցիչներին մենք ադա Միրզա (պարոն դրաւիր) էինք անուանում: Անունը Զաֆար էր՝ Միրզաջաֆար Ախդեարի: Խեղճ ու համեստ մարդ էր, հայերէն չդիտէր, ուսուցիչների հետ բացատրուել չէր կարող, աշակերտների (միայն ազգաներ) անկատարութիւններին վերջ տալու ընդունակ չէր: Բայց մեր ադա Միրզան վերափոխուեց, երբ բարեկամացաւ Ա՛ճառեանի հետ: Ա՛ճառեանը պարսկերէնն Միրզա Զաֆարից աւելի լաւ դիտէր, մտքեր էին փոխանակում ամէն ինչէ շուրջը: Միրզայի համար Ա՛ճառեանի ամէն մի դիտողութիւնը պարսկերէնի դիտութեան նոր յայտնութիւն էր: Ամէն անգամ ադա Միրզայի դասից առաջ Ա՛ճառեանը ներս կը մտնէր եւ կը հարցնէր նրա քէֆը՝ «Ա՛վա՞լը չարիֆ»: Սա էլ կը պատասխանէր «Խէյլի խուբ» (շատ լաւ) եւ կը պայմանաւորուէին դասից յետոյ հանդիպել: Ա՛ճառեանը նրան խորհուրդ էր տուել աշակերտների դպրոցի անկարգութիւնների ժամանակ իրեն զսպել, չզայրանալ, այլ կատակների դէպքում ծիծաղել ու դասաւանդման հետքում ծիծաղել ու դասաւանդման հետքերը նիւթ ընտրել: Մենք Ա՛ճառեանի ընտրութիւնը դիտէինք, նա իր ծրագրերը, իր մտադրութիւնները մեզնից չէր թաքցնում: Նա մեզ բացատրեց թէ բարեկամութիւնն ու դործակցութիւնը ադա Միրզայի հետ ինչ օդուտ կարող են բերել իրեն: Ա՛ճառեանին հետաքրքրում էր արաբական դրի ընթերցման պարակաների արտասանութիւնը: Արաբերէնն այրուբենով դրուածքով ձայնաւոր տառեր բացակայում են, բաղաձայնների վերեւ կամ ներքեւ դրուում են միայն կէտեր, դծեր, նշաններ, որոնք ձայնաւորների տարբեր ընթերցման հմար են դառնում:

Ա՛ճառեանի ընտրութեան դծերին, նրա տեսակէտներին մենք ծանօթանում էինք երբեմն պատահարար, այս կամ այն առիթով:

Գրիգոր Զօհրապի մասին համառօտ պատմել էր նախորդ օրը եւ նոր դասը հարցրեց աշակերտներից մէկին: Վերջինս Զօհրապի մասին Ա՛ճառեանի պատմածը դրի չէր առել, դասը չէր սովորել, բայց յիշելով Պետրոս Դուրեանի, Յակոբ Պարոնեանի նիւթական դժուարութիւնների մասին սովորածը Գրիգոր Զօհրապին էլ չբաւարարեց եւ ուղեց անցընել նրա կրած զրկանքների նկարագրութեանը:

Ա՛ճառեանը խիստ զայրացաւ եւ ընդհատեց նրան, ասելով. «Աւելի լաւ կը լինէր ազնուօրէն խոստովանէիր եւ ոչ թէ փորձէիր ինձ խաբել»: Այդ կապակցութեամբ Ա՛ճառեանն սկսեց դասապարել դրողների վիճակը ողբալու, նրանց բոլորին ապրատ, թշուառ պատկերացնելու սովորութիւնը: Ձիշդ է, Պետրոս Դուրեանը, Ա. Ծատուրեանը եւ մի քանի ուրիշ դրողներ ծանր նիւթական պայմաններում են ապրել, բայց հայ դրողներից շատերն ուսում առնելու եւ բարեկեցիկ ապրելու հնարաւորութիւն ունեցել են: Դա առանձնապէս վերաբերում էր Գրիգոր Զօհրապին:

Ա՛ճառեանը երբեմն մեզ դասին չվերաբերող նորութիւններ էր պատմում կամ այնպիսի բացատրութիւններ տալիս, որոնք տպաւորում էին մեր յիշողութեան մէջ եւ չէին մոռացւում երկար ժամանակ:

Մի անդամ մի աշակերտ հարց տուեց թէ ում են փրոֆէսէօր կոչում, ինչու Ա՛ճառեանը փրոֆէսէօրի կոչում չունի: Նա բացատրեց որ փրոֆ. պարզապէս ուսուցիչ է նշանակում, օրինակ, լոզ ատվորեցնողներին ֆրանսերէն լոզի փրոֆէսէօրներ են ասում: Բայց այժմ մեծ փորձ ունեցող մասնագէտ դասատուներին համալսարաններում փրոֆէսէօրի կոչում են տալիս, երբ մասնատորապէս համալսարանը պետական է: Ինչը դեռ պետական համալսարանում չի դասատուդել եւ այդպիսի կոչման չի արժանացել:

Իր ղրոյցներից մէկի ժամանակ փիլիսոփայական ուսմունքների վերաբերեալ Ա՛ճառեանն ասաց, որ փիլիսոփաները պերճախօս, կուռ տրամաբանութեան տէր մարդիկ են. եթէ լսում ես, օրինակ, Լոէյլիտա փիլիսոփային, նա ամբողջական կատարեալ մի տեսութիւն է շարադրում եւ համոզում քեզ որ իր ասածը ճշմարիտ է: Ապա լսում ես նրա հակառակորդին, մատերիալիստին, որը հերքում է իդէալիստի ասածները եւ շարադրում է իր տեսակէտը նոյնպիսի կուռ տրամաբանութեամբ եւ համոզում է քեզ, որ միայն իր ասածն է ճշմարիտը: Եթէ լսես երրորդին, ապա նա կը հերքի առաջին երկուսին եւ քեզ կը համոզի որ ինքն է իրաւացի: Ա՛ճառեանի այս կարծիքը փիլիսոփաների մասին կատակութիւնների նկատմամբ նրա անկողմնակալութեան հիմնաւորումն էր: Իսկ դա ինձ համար, ինչպէս յետոյ կը տեսնենք, օգտակար եղաւ աւարտական տարում:

Ա՛ճառեանը աշակերտների դիտելիքները պարզելու համար երբեմն ստուգում էր նախորդ տարիների ուսմնասիրութեան արդիւնքները: Հայաստանի աշխարհագրութիւն մենք անցել էինք ցածր դասարաններում. այդ առարկային շատ քիչ ժամեր էին յատկացնում: Ա՛ճառեանը շատ վրդովուած էր որ մենք լաւ չդիտէինք հին Հայաստանի նահանգները, քաղաքները, գետերն ու լճերը, լեռներն ու դաշտերը: Շատ տեղեկութիւններ ազատուած դիտէինք եւ ճիշդ չէինք արտասանում, շատերը քարտէսում տեղերը ցոյց տալ չէին կարողանում: Եւ ահա առաջին անդամ մեր դասարանին (եւ յաջորդ տարի մեզնից ցածր դասարաններին) պատուրեցրեց իր յօրինած «Հայաստան» աշխարհագրական ռամանաւորներն արտագրել եւ անդիր սովորել: Կեդրոնականի նրա աշակերտներից շատերը՝ ես, Վարսիկ Եսայեանը, Նորայր Աւետիսեանը, Ամազոն Տէր – Յակոբեանը եւ ուրիշներ այդ ռամանաւորները բերանացի դիտէինք, գրառել ու պահել էինք երկար տարիներ: Դրանք Թէհրանում Ա՛ճառեանի հրատարակած «Հայաստան» աշխարհագրական բառարանի մասերն էին կազմում:

(Շար. 2)

ԿԱՑՈՒԹԻՒՆ

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԱՆԺԱՄԱՆԱԿ ՈՐՈՇՈՒՄ ՄԸ ԷՋՄԻԱԾՆԻ ՄԷՋ

Զարմանքով կարդացի Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնի Դիւանին Յուլիս 18 թուակիր հաղորդագրութիւնը, ուր կ'ըսուէր թէ Գերագոյն Հոգեւոր Խորհուրդը Յուլիս 14–ի իր նիստին որոշում անցուցած է Երեւանի մէջ կառուցանելու եկեղեցի մը, Հայաստանի մէջ քրիստոնէութեան մուտքի 1700–ամեակին առիթով: Մայր Աթոռի ձարտարապետներու Յանձնաժողովի անդամներն ալ մանակցեր են վերոյիշեալ նիստին եւ ի նպաստ քուէարկեր որոշումին: Հաղորդագրութիւնը կը յայտնէր նաեւ թէ կառուցելիք եկեղեցին «մեծաչուք» պիտի ըլլայ, «որտեղ չուրջ երկու հազար հինդ հարիւր հաւատացեալներ կարողանան միատեղ աղօթել»:

Այս որոշումը անժամանակ է, եւ հետեւարար սխալ:

Անժամանակ՝ որովհետեւ Հայաստան ճգնաժամային օրերը կ'ապրի–Արցախի վերամիաւորման հարցը Հայաստանի եւ Ադրբեջանի միջեւ քաղաքական եւ տնտեսական կապերը զերազոյն չափով սրած է, ստեղծելով կացութիւն մը որ կը նկարագրուի բառով մը՝ պայթուցիկ: Անցեալ Սեպտեմբեր – Հոկտեմբեր – Նոյեմբեր ամիսներու երկարատեւ գործադուլները Հայաստանի մէջ, նախքան երկրաշարժը, մեր Հայրենիքի արդէն տկար տնտեսութիւնը ծունկի բերած էին, աքսուրեան սեւ ստուերը տարածելով ամէնուրեք. երկրաշարժը այդ անտեսութեան գրեթէ ամբողջական կործանումը բերաւ, անտեսութիւն՝ որ տասնամեակներով ետ է մնացի զարգացում ունեցող ափրիկեան երկիրներու մակարդակէն: Հայաստանի ժողովուրդին մէկ կարեւոր մասը աքսատ է: Երկրաշարժի չքնաղ բնակչութիւնը՝ այս ձմեռն ալ բացօթեայ պիտի անցընէ, ենթարկուելով մեր երկրի բնութեան դաժանութիւններուն: Տասնեակ հազարաւորներ անդործ են: Ուրիշ հազարաւորներ – ամառնան մօտ երկու – հազար – կ'արձանագրուին Մոսկուայի ամերիկեան հիւպատոսարան՝ արտագաղթելու, իսկ այլ հազարաւորներ կը հաստատուին Սփիւռք – Խորհրդային Միութեան այլ մարզեր՝ մինչեւ Լենինգրատ, Տաշքենդ, Կիեւ, մինչեւ Ատոռոյ մոռցած հեռաւոր Սիբերիաները: Եւ տակաւին, կան մօտ 200 հազար հայ զաղթականները որոնք Ադրբեջանէն մազապուրծ ազատած՝ օթեւան գտած են Հայաստան: Օթեւա՞ն: Անո՛նք եւս անտուն են, անօթի, անդործ:

Եւ ողբերու այս չարքին դլուխը պէտք է դնել մանաւորաբար քաղաքական ներքին անկայուն վիճակը, որով ժողովուրդը դէմ է եղած իր կառավարութեան, իր դեկավարութեան, կորընչովեան հրապարակայնութեան չունչով ստեղծելով աւելի քան քառասուն կազմակերպութիւններ, որոնցմէ իւրաքանչիւրը կը յաւակնի ի՛նք ըլլալ ճշմարիտ խօսնակը հայ ժողովուրդի լոզներուն եւ փափաքներուն եւ քաղաքական ծրադիրներուն: Անարքեանի դպացումը ամէն տեղ է: Ցուսահատութիւնը իր սեւ քողը սկսած է տարածել, եւ ոչ ոք դիտէ թէ վաղը ի՞նչ պիտի բերէ:

Այս կացութեան մէջ, Հայաստանեայց եկեղեցիին աւագ առաքելութիւնը պէտք է ըլլայ հոգեկան հանդիստը վերադարձնել մեր ժողովուրդին, տառնճնել ճըշմարիտ առաքելութիւնը՝ հայութեան հոգեւոր վերապրեցնքին:

Եւ ասիկա կարելի է միայն քարոզչութեամբ, մատնելով ժողովուրդին կեանքին մէջ, երթալով ժողովուրդին: Այո, այս բառերը եւ արտայայտութիւնները չափազանցուած կը թուին, սակայն հոգեւոր անունդի պահանջը անհատաւալիօրէն ընդհանուր է, համատարած: Եթէ պէտք ըլլար ճշդելու արտայայտութիւն մը զըտնել, ես պիտի ըսէի անվարան. Հայաստանի մէջ հայ ժողովուրդը քրիստոնեայ չէ. ան քրիստոնէական հաւատքի ըմբռնումներուն, պատուէրներուն, հայ հաւատքի կանոններուն, օրէնքներուն, աւանդութիւններուն, սրբաստութիւններուն, տօներուն, աղօթքներուն անտեղեակ է կատարելապէս: Ամբողջ Հայաստանի մէջ քանի՞ անձ կրնայ Տէրունական Աղօթքը արտասանել: Այո՛, հազարաւորներ ամէն Կիրակի Էջմիածնի Մայր Տաճարին ներսն ու դուրսը կը հաւաքուին, սակայն անոնք հաւատացեալները են. բացարձակապէս ոչ, եթէ հաւատացեալ կը նշանակէ քրիստոնէական վարդապետութեան տեղեակութիւն, բայց մանաւորաբար՝ Հայաստանեայց եկեղեցիի դարաւոր պատմութեան իմացութիւն. էՀ՞ որ Հայաստանեայց Եկեղեցիի եւ հայ ժողովուրդի պատմութիւնները մէկ են, ընդհակառակն իրարու, մէկը միւսէն անբաժան. եւ ասիկա՝ ամբողջ տասնեօթը դար: Տասնեօթը դար՝ ի բաց առեալ վերջին եօթանասուն տարիները, երբ այլամերժ պաղափարականութիւն մը վայրագօրէն մերժած է քրիստոնէութիւնը (եւ այլ կրօնքները), հալածած կրօնքն ու կրօնաւորները, ջնջել փորձած հաւատքը մարդոց հոդիներէն, կործանած եկեղեցիները:

Հայ ժողովուրդը հոգեւոր անունդի պէտք ունի, հացի եւ ջուրի եւ օդի չափ: Եւ այս մասնաւորաբար երկրաշարժի աղէտէն ետք, երբ տասնեակ հազարաւորներու հոգեկան աշխարհը փուլ եկած է մի քանի երկվայրկեանի մէջ: Քաղաքական լարուած կացութիւնը մարդոց ջիղերը պրկած է ահա աւելի քան մէկուկէս տարի, եւ իրենց մտահոդութիւնները փարատող հանդարտեցնող անձեր պէտք են: Երկրաշարժին պատճառած հոգեկան ցնցումները մեղմացնելու եւ ապագայ բարդութիւններ կանխելու համար օտար հոգեբուժներ Հայաստան հասած են առաջին օրէն, եւ ներկայիս բարեբախտաբար արտատհմանի հայ հոգեբաններ եւ հոգեբուժներ տեւական կապի մէջ են հիւանդներուն հետ:

Սակայն հոգիներու վերականդնման բո՛ւն գործը հայ եկեղեցականները պէտք է առանձնեն, որովհետեւ ժողովուրդը, բնազդօրէն եւ հազար եօթը հարիւր տարիներու անտեսանելի կապով, կը վստահի հոգեւորականին, անոր կարողութեան: Այս առաքելութիւնը կը ծանրանայ Մայր Աթոռին վրայ. անո՛ր պարտականութիւնն է իր հոգին աւագ պատասխանութիւնն ըլլալ եւ պատասխանատուները տեսականօրէն ղրկել Խորհրդային Միութեան բոլոր այն վայրերը ուր երկրաշարժէն աղէտեալները, որ ժամանակաւոր ապաստան գտած են, եւ անոնց ջամբել հոգեւոր անունդ, մանաւանդ 36 հազար մանուկներուն: Մայր Աթոռին պարտականութիւնն է նաեւ հոգեւոր անունդ մատակարարել երկու միլիոնէ աւելի հայորդիներու՝ որոնք կը կազմեն ներքին սփիւռքը – ցրուած տարաղնուած Խորհրդային Միութեան մէկ ծայրէն մինչը: Ռուսական Խորհրդային Դաշնակցային Հանրապետութեան (մեծադոյնը Խորհրդային Միութեան 15 Հանրապետութիւններուն) համար մասի վրայ համբուռղ հայ եկեղեցականներ

ՕԽՏԱԳՆԱՅՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՀՈՎՒԱՊԵՏԱԿԱՆ ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆ ԳԱԻԱՌԻ ՄԵՐ ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐՈՒՆ ԵՒ ՀԱՄԱՅՆՔՆԵՐՈՒՆ

Գրեց՝ ՇՆՈՐՀՔ ԱՐՔ. ԳԱԼՈՒՍՏԵԱՆ

◆

Պաշտամունքէն յետոյ հոգեւորական – ներս բազմեցանք սեղանի մը շուրջ, իսկ ժողովուրդի բազմութիւնը՝ առ ի չգոյէ ուրիշ սեղաններու եւ նստարաններու՝ ոտքի վրայ վայելեց հերիսան, զոր պիւղայիները յատկապէս պատրաստած էին իրենց հիւրերուն համար: Եղան երգեր եւ խօսքի սրտառուխ արտայայտութիւններ:

Ճաշէն յետոյ առանձնացանք տեղւոյն Թաղային Խորհուրդին հետ, որ մեծաւ մասամբ երիտասարդներէ կազմուած էր: Խորհրդակցութիւնը առ հասարակ դարձաւ իրենց եկեղեցիին նորոգութեան մասին: Եկեղեցիին տանիքը ծածկուած էր զոգաւոր հին տիպի կղմինտրներով, որոնք վիխրուն դարձած ու տեղ – տեղ կոտրտուած են, որուն պատճառով անձրեւ կը կաթի անձրեւներու եղանակին: Մենք խոստացանք օգնել իրենց: Ժամը 15-ը անցած էր երբ ճամբայ ելանք. մենք Իսքէնտերուն վերադառնալու, իսկ խումբը՝ Անտիոք (Անթաքիա) քաղաքը տեսնելու:

Ցիսուս Քրիստոսի հետեւորդներ առաջին անգամ Անտիոքի մէջ՝ «Քրիստոնեայ» կոչուեցան, եւ որ եղաւ հեթանոսութենէ դարձող Քրիստոնեաներու առաջին մեծ կեդրոնը, ուրկէ Պօղոս Առաքեալ կազմակերպեց իր քարոզչական առաքելութիւնները, որոնք ամբողջ արեւմտեան եւ կեդրոնական Անատոլուի մէջ ցանեցին քրիստոնէական կրօնքի սերմերը, զարձնելով այսպէս Փոքր Ասիան քրիստոնէական հնագոյն կարեւոր կեդրոններէն մէկը: Ներկայիս Անտիոքի մէջ կայ մոզայիքներու կարեւոր միւզէ մը, որ աշխարհի երկրորդն է իր տեսակին մէջ:

Ժամերը պիտի այցելէ նաեւ Ս. Պետրոսի քարայրը, որ Քրիստոնէութեան առաջին ծանօթ աղօթավայրերէն մէկն է եւ որ պապական կոնդակով ուխտավայր յայտարարուած է ամբողջ քրիստոնէութեան համար, եւ որուն ուխտի պաշտօնական օրը պիտի ըլլար հունիս 29-ին:

Իսքէնտերուն՝ ժամը 19-ին ունեցանք Կիրակնամուտքի ժամերգութիւն որմէ յետոյ երկար տեսակցութիւն եւ խօսակցութիւն ունեցանք տեղւոյն գործի վրայ մնացած երկու Թաղային Խորհուրդի անդամներուն հետ: Աւելի քան չորս տարիներ առաջ ընտրուած Թաղային խորհուրդի հինգ անդամներէն երկուքը հրաժարած էին, մէկը մեռած էր եւ մնացած էին այս երկուքը, որոնք սակայն թերացած էին կանչելու պահեստի անդամները, որպէսզի մաս կազմէին Թաղային Խորհուրդին: Տրուած ըլլալով, որ անոնք լրացուցած են իրենց պաշտօնավարութեան չորս տարիները, թեկնդրեցինք, որ առաջին առիթով կատարուի նոր ընտրութիւն: Յայտնեցինք անոնց որ վաղը, պաշտամունքի աւարտին՝ տեղական հաւատացեալներով, եւ յետոյ միայն թող չինուին եկեղեցիներ եւ հարիւրաւոր հայերը կապիլը կարդալու համար այս ժողովին:

Յունիս 18, Կիրակի օր կանուխէն՝ հոգեւորականներս եւ երգեցիկ դասը արդէն Իսքէնտերունի Սրբոց Քառասուն Մանկանց Եկեղեցին էինք: Կատարուեցաւ Առաւօտեան Ժամերգութիւն: Ու հանդիսաւ պատարագեցինք ու քարոզեցինք մենք: Հաւաքական խոստովանանք եղաւ. թէ՛ ուխտաւորներէն եւ թէ՛ տեղացիներէն շատեր հաղորդուեցան: Կատարուեցաւ ընդհանուր հոգեհանգիստ: Պաշտամունքէ վերջ արձակեցինք ուխտաւորները, որ պատրաստուին վերադարձի համար. իսկ տեղացիներուն թելադրեցինք որ եկեղեցի մնան խորհրդակցական ժողով մը ունենալու համար:

Նախ թացատրեցինք ներկաներուն՝ անհրաժեշտութիւնը կազմակերպել համայնք մը լինելու, որուն համար կարեւոր է իրենց կիրակնօրեայ պաշտամունքներուն կանոնաւոր մասնակցութիւնը: Երկրորդ ունենալ Թաղային Խորհուրդ մը, որ խորհի եկեղեցիին եւ համայնքին շահերը լաւագոյնս պաշտպանելու մասին: Ապա պարզեցինք, որ իրենց ներկայ Թաղային Խորհուրդի պաշտօնավարութեան շրջանը լրացած է այս տարուան Յունուար ամիսէն սկսեալ. սակայն ընտրութեան չձեռնարկուիր եղեր թեկնածուի չգոյութեան պատճառով:

Ասոր վրայ բացատրեցինք, որ իրրեւ Թաղային խորհուրդի անդամ պաշտօնավարելը մեծ պատիւ ու պարտականութիւն մըն է ոեւէ լաւ քրիստոնեայի մը համար, որովհետեւ այդ պաշտօնին մէջ մարդ ծառայութիւն կը մատուցանէ նախ Աստուծոյ, ապա իր եկեղեցիին եւ համայնքին: Հետեւաբար ոչ ոք պէտք է խուսափի իր թեկնածութիւնը դնելէ, ոչ ալ հրաժարի ընտրուելէ վերջ:

Ապա հրաւիրեցինք Թաղային Խորհուրդի դվխաւոր անդամը, որ ներկայացնէ 1988 տարուան ու այս տարուան մինչեւ օրս իրականացած հաշուետուութիւնը: Հարցուցինք թէ ոեւէ առարկութիւն կա՞ր եղած հաշուետուութեան: Ոչ ոք առարկեց: Հարցուցինք նաեւ թէ ներկայ պաշտօնի վրայ մնացած երկու Թաղային խորհուրդի անդամներուն մասին որեւէ առարկութիւն ունէի՞ն: Ոեւէ ձայն չելաւ: Որուն վրայ պնդնք նոր ընտրուելիք Թաղային Խորհուրդի թեկնածու նկատեցինք: Թաղային Խորհուրդի հանդուցեալ անդամին եղբայրն ալ սիրայօժար լինք-ղինքը թեկնածու ներկայացուց: Ուրիշ երկու հոգի եւս թեկնածու ներկայացան, որով ամբողջացաւ յառաջիկայ Թաղային խորհուրդի հինգ թեկնածու անդամները: Իսկ պահեստիներն ալ իւրաքանչիւր ոք իր յարմար դատած անձը նշանակէ, քուէարկութեան օրը: Նկատի ունենալով ներկայ ամառուան շրջանը, երբ շատեր քաղաք չեն գտնուիր, որոշուեցաւ Աստուածամօր ոտնին նախորդ Կիրակի օրը, Օգոստոս 6-ին, կատարել Թաղային խորհուրդի նոր ընտրութիւնը: Շեշտեցինք որ նորընտիր Թաղային խորհուրդի առաջին եւ կարեւորագոյն գործը պիտի ըլլայ բարձրացնել եկեղեցապատկան կալուածներու վարձքերը, որոնք ծիծաղելի ըլլալու աստիճան ցած են: Ու արձակեցինք ներկաները օրհնութեամբ եւ հրաժեշտի քանի մը խօսքերով:

Երիցատուն բարձրացանք մեր մինիպուսով ճամբորդողներով եւ թեթեւ ճաշ մը առնելէ յետոյ ճամբայ ելանք դէպի Գօզան, հին անուամբ Սիս, որուն բերդը անդամ մըն ալ կ'ուզէինք տեսնել: Նոյնը պիտի ընէր նաեւ Ուխտաւորաց խումբը, որոնք մեզմէ վերջ ճամբայ պիտի ելլէին:

Սիսի բերդը կը յիշեցնէ Վանայ բերդը. բայց անկէ աւելի բարձր եւ անկէ աւելի ընդարձակ է: Մեր նախորդ այցելութեան հպիւ հիւսիսային մասը կրցած էինք պըտտիլ: Այս անգամ ուղղուեցանք հարաւային մասը, որ շատ աւելի բարձրադիր է եւ հին ատեն աւելի անառիկ եղած պէտք է ըլլայ: Այստեղ կային առուղջ եւ վառ դոյներով վայրի ծաղիկներ: Բարձրացանք բերդի չինութեանց մնացորդային բարձրադոյն կատարին՝ տանիքին վրայ, ուրկէ սքանչելի տեսարաններ կը պարզուէին ամբողջ բերդին եւ շրջակայքին վրայ: Անատահան գաշտ էր բերդին զբեթէ ամէն կողմը, որով կիլիկիոյ մայրաքաղաքն ըլլալու ամէն առաւելութեամբ օժտուած էր Սիս քաղաքը: Մեր անցեալ այցելութեան եղած էինք նաեւ Սիսի Կաթողիկոսութեան մայրավանքին տեղը, բերդի ստորոտը, որմէ սակայն ոչինչ մնացած էր բացի քովընտի մատրան մը աւերակէն եւ Մայր Տաճարի խորանին կամ կոզակին հիմքերէն:

Բերդէն ու քաղաքէն բաժնուելէ յետոյ ուղղուեցանք դէպի Սելեւկիա, որուն մօտիկը կը գտնուի Թաշ – ուճու կոչուած դիւղաքաղաքը, որ Կիլիկոս երիտալու ստորական նահանգիստն է: Այստեղ լիջեւանեցանք խաղաղ պանդոկ մը:

Յունիս 19, Երկուշաբթի, կատարեցինք մեր օրական երկարագոյն ճամբորդութիւնը, աւելի քան 700 քիլոմեթր, Տաւրոս լեռներու վրայով, Գոնիայի գաշտին ու քաղաքին մէջով: Գոնիան անցնելէ յետոյ, մայր ուղիէ պահ մը չեղեցանք եւ մտանք այն ճամբան, որ մեզ պիտի առաջնորդէր «Թուրք Կէօլիւ» կոչուած ադոտ լիճը, որ Վանայ ծովէն յետոյ Թուրքիոյ մեծագոյն լճակն էր: Սակայն մինչ Վանայ ծովը տակաւ առ տակաւ կը բարձրանայ իր մէջ շատ աւելի ջուր ընդունելով քան ինչ որ կը հոսիանայ, Թուրք Կէօլը ընդհակառակն տարուէ տարի կը ծանծաղի եւ կը քաշուի իր եռին ճգելով աղի մեծ քանակութիւն, որմէ կ'առնէ իր անունը: Այստեղ մենք ականատես եղանք չգտուած աղի հսկայ դէզերուն, որոնք կը ղրկուին երկրին զանազան աղի ֆապրիքաներուն մաքուր աղ արտադրելու համար: Վերադարձանք մայր ուղի եւ Անգարայէն ու Պօլուէն անցնելով դիշերուան ժամը 10·30-ին ողջմամբ հասանք Ապանդ, որ շատ խաղաղ, օգտաւէտ եւ սքանչելի Թուրքմէնիք վայր մըն է, ուր կան բազմաթիւ օթէլներ, մօթէլներ, ճաշարաններ ու հանգստավայրեր: Խոհալ տեղ մըն էր հանգստանալու, որուն այնքան պէտք ունէինք 14 ժամերու ճամբորդութենէ յետոյ:

Յաջորդ օր կազդուրուած էինք ու նախաճաշէ եւ լճին եզերքը մինիպուսով պըտոյտ մը կատարելէ յետոյ ճամբայ ելանք դէպի Պոլիս: Հանդիստ ճամբորդութեամբ յետ միջօրէին ժամը 3·30-ին արդէն իսկ Պատրիարքարան էինք:

Այսպէս աւարտեցաւ լման երկու շաբթուան զբեթէ հեւ ի հեւ ուխտագնացութիւն մը, եւ հովուապետական այցելութիւն մը երկրին կեդրոնական ու հարաւ – արեւելեան մասերուն մէջ, կտրելով լման 8,103 քիլոմեթր ճամբայ: Թէեւ մեր փափաքած բոլոր պատմական վայրերը չկրցանք այցելել, մեր կամքէն անկախ պատճառներով, ոչ ալ՝ քիչ մը աւելի սերտ ու երկար շփում ունենալ Անատոլուի մեր համայնքներուն հետ, այսուհանդերձ կ'ենթադրենք որ այսչափն ալ ունեցաւ իր որոշ օգտակարութիւնը: Փառք Տիրոջ ճամբորդեցինք հանգստաւէտ պայմաններու տակ, առանց ոեւէ վտանգի եւ նեղութեան կամ չափազանց յոգնութեան: Երկրի ապահովութեան ուժերու ներկայացուցիչներ յաճախ հետեւեցան մեզի կամ առաջնորդեցին զմեզ, որուն համար Ապահովութեան Տնօրէնութեան յայտնեցինք մեր զգացուած շնորհակալիքը, մեր վերադարձէն յետոյ յատուկ պաշտօնագրով: Կրնանք վկայել որ երկրին մէկ ծայրէն միւսը կը տիրէ կատարեալ ապահովութիւն, ուր ամէն փափաքի յարմար թուրիստական վայրեր կան. օրինակ, ոչ միայն անհատնում ծովեզերքներ, լեռնային ու դաշտային տեսարժան եւ առողջարար վայրեր այլ նաեւ պատմական եւ հնագիտական արժէք ներկայացնող քաղաքներ ու դիւղեր, կոթողներ եւ յուշարձաններ, բերդեր եւ աղօթքի վայրեր ու թանգարաններ: Թուրքիա ինքնին թուրիստական դրախտ մըն է եւ բացօթեայ թանգարան մը, մանաւանդ երբ բնաւտուր այս առաւելութեանց ընկերանայ քիչ մը աւելի բծախնդիր մաքրութիւն եւ կանոնաւոր ըպատարկութիւն:

(Շար. 12 եւ վերջ)

պատմաղրուած են միայն. երկրամաս՝ ուր հայութեան հոծ զանգուածներ կան, եւ ուր նուազագոյն տասնհինգ – քսան կըթական պէտք է պաշտօնավարեն: Ոմանք եկեղեցականներ Ղազախստան, Թիւրքմէնիստան, Քիւրքիզիա: Ուչ՝ իսկ հոն հաստատուած հազարաւոր Հայերը ինչպէ՞ս եւ ուրկէ՞ հոգեւոր սնունդ պիտի առնան – տեղի խլամ չէյխերէ՞ն:

Այստեղ յիշուածները տակաւին նուազագոյնն են այն պարտականութիւններուն որոնք կը ծանրանան Մայր Աթոռին եւ անոր Գահակալին վրայ: Կորբաչովեան քաղաքականութիւնը աշխատանքի եւ գործունէութեան շատ տարածուն ասպարէզ մը բացած է. ապարէզ՝ ուրկէ ա՛լ վերցուած են խոչընդոտները, արգելքները, սպառնալիքներն ու հալածանքները: Առաւելագոյն պէտք է օգտագործել պատեհութիւնը՝ մեր ժողովուրդի հոգիին եւ նկարագրին վերաղարձնելու դարաւոր զործազուրկութեամբ սրբագործուած հայրենի աւանդութիւնները, սովորութիւնները, քրիստոնէութեան հայադրոշմ արդապետութիւնը: Եկեղեցին կրնայ վերակենդանիլ եւ ափուիլ, սակայն ան մասնաւորապէս կրնայ եւ պէտք է տայ յոյս, հրաւոյս, կեանքը իր եղջիւրներէն բըռնած՝ դէպի լաւագոյն ապագայ խիզախելու կամք:

Այս բոլորը իրագործելու համար երիտասարդ եւ ամբողջութեամբ նուիրուած եկեղեցականներ պէտք են. նոր օրերու ազգակիցներ՝ որոնք դուրս պէտք է գան Մայր Աթոռի չրջափակէն եւ երթան վերադարձին հոն, ապրին եւ գործեն ժողովուրդին մէջ եւ անոր հետ, ըլլան աւետարանող իրա՛ւ հովիւներ՝ իրենց անձանուրացութեամբ եւ նուիրումով: Եւ առաջ իրենց առաքելութիւնը հիմնեն բարձրադոյն կրթութեան վրայ, ստացուած Մայր Աթոռի Հոգեւոր Ճեմարանէն եւ համալսարաններէ:

«Պէտք է» եւ «պէտք է ըլլայ»ներու այս երկար չարքին մէջ ո՞ւր է տեղը հազարերորդ հարիւրամեակ մը փառաւորելու կոչուած տաճարին:

Յանկին առօրօտը:

Որովհետեւ երբ ժողովուրդը հոգ կ'ուներ՝ կարիանդակ չեն առաջարկեր:

Հայաստան, ափ մը հող, եկեղեցիներու փիւղ կրնայ մրցիլ երմէ տասնապատիկ ճեմութեամբ երկիրներու հետ: Միայն Պրպախի 4·000 քառակուսի քիլոմեթրին վրայ մօտ հազար կրօնական կոթողներ կան՝ վանքեր, տաճարներ, եկեղեցիներ, մատուռներ, խաչքարեր: Տակաւին 1930-ական թուականներուն, այդ պզտիկ երկրամասին մէջ կը պաշտօնավարէին ոչ աւելի ոչ պակաս 276 եկեղեցականներ՝ 112 եկեղեցիներու եւ 18 վանքերու մէջ:

Հարցը եկեղեցիներու զոյութիւն ունենալը կամ չունենալը չէ: Այլ՝ քրիստոնեաներ ունենալը: Հետեւաբար՝ եկեղեցիին առջ ունենալ հաւատացեալներ, գիտակից քրիստոնեաներ եւ ոչ թէ հոգեւոր կեանքէ տգէտ բազմութիւններ՝ որոնք ամէն Կիրակի Ս. Էջմիածնի Մայր Տաճարը կը խռնուին եւ զայն կը վերածեն ցուպալի կամ ընկերային խժալուր հաւաքոյթի:

Վերականգնել հայկական քրիստոնէութիւնը – ա՛յս պէտք է ըլլայ առաջնահերթ գործը, պարտականութիւնը, սրբազան առաքելութիւնը Մայր Աթոռին եւ անոր վիճանութեան, երիտասարդ եկեղեցականներուն՝ որոնք, դիտեմ, պատրաստ են հոգեւորին փարելու այս աշխատանքին:

Երեւանի մէջ տակաւին մի քանի տարի առաջ հիմնովին վերանորոգուեցաւ եւ արձրացաւ Սուրբ Սարգիս առաջնորդական եկեղեցին. նախ այդ մեծ եկեղեցին ըլլալ լեցուի հաւատացեալներով, եւ յետոյ միայն թող չինուին եկեղեցիներ եւ հարիւր հազարաւոր հայեր կապիլը կարդալու համար:

Յունիս 18, Կիրակի օր կանուխէն՝ հոգեւորականներս եւ երգեցիկ դասը արդէն Իսքէնտերունի Սրբոց Քառասուն Մանկանց Եկեղեցին էինք: Կատարուեցաւ Առաւօտեան Ժամերգութիւն: Ու հանդիսաւ պատարագեցինք ու քարոզեցինք մենք: Հաւաքական խոստովանանք եղաւ. թէ՛ ուխտաւորներէն եւ թէ՛ տեղացիներէն շատեր հաղորդուեցան: Կատարուեցաւ ընդհանուր հոգեհանգիստ: Պաշտամունքէ վերջ արձակեցինք ուխտաւորները, որ պատրաստուին վերադարձի համար. իսկ տեղացիներուն թելադրեցինք որ եկեղեցի մնան խորհրդակցական ժողով մը ունենալու համար:

Նախ բացատրեցինք ներկաներուն՝ անհրաժեշտութիւնը կազմակերպել համայնք մը լինելու, որուն համար կարեւոր է իրենց կիրակնօրեայ պաշտամունքներուն կանոնաւոր մասնակցութիւնը: Երկրորդ ունենալ Թաղային Խորհուրդ մը, որ խորհի եկեղեցիին եւ համայնքին շահերը լաւագոյնս պաշտպանելու մասին: Ապա պարզեցինք, որ իրենց ներկայ Թաղային Խորհուրդի պաշտօնավարութեան շրջանը լրացած է այս տարուան Յունուար ամիսէն սկսեալ. սակայն ընտրութեան չձեռնարկուիր եղեր թեկնածուի չգոյութեան պատճառով:

Ասոր վրայ բացատրեցինք, որ իրրեւ Թաղային խորհուրդի անդամ պաշտօնավարելը մեծ պատիւ ու պարտականութիւն մըն է ոեւէ լաւ քրիստոնեայի մը համար, որովհետեւ այդ պաշտօնին մէջ մարդ ծառայութիւն կը մատուցանէ նախ Աստուծոյ, ապա իր եկեղեցիին եւ համայնքին: Հետեւաբար ոչ ոք պէտք է խուսափի իր թեկնածութիւնը դնելէ, ոչ ալ հրաժարի ընտրուելէ վերջ:

Ապա հրաւիրեցինք Թաղային Խորհուրդի դվխաւոր անդամը, որ ներկայացնէ 1988 տարուան ու այս տարուան մինչեւ օրս իրականացած հաշուետուութիւնը: Հարցուցինք թէ ոեւէ առարկութիւն կա՞ր եղած հաշուետուութեան: Ոչ ոք առարկեց: Հարցուցինք նաեւ թէ ներկայ պաշտօնի վրայ մնացած երկու Թաղային խորհուրդի անդամներուն մասին որեւէ առարկութիւն ունէի՞ն: Ոեւէ ձայն չելաւ: Որուն վրայ պնդնք նոր ընտրուելիք Թաղային Խորհուրդի թեկնածու նկատեցինք: Թաղային Խորհուրդի հանդուցեալ անդամին եղբայրն ալ սիրայօժար լինք-ղինքը թեկնածու ներկայացուց: Ուրիշ երկու հոգի եւս թեկնածու ներկայացան, որով ամբողջացաւ յառաջիկայ Թաղային խորհուրդի հինգ թեկնածու անդամները: Իսկ պահեստիներն ալ իւրաքանչիւր ոք իր յարմար դատած անձը նշանակէ, քուէարկութեան օրը: Նկատի ունենալով ներկայ ամառուան շրջանը, երբ շատեր քաղաք չեն գտնուիր, որոշուեցաւ Աստուածամօր ոտնին նախորդ Կիրակի օրը, Օգոստոս 6-ին, կատարել Թաղային խորհուրդի նոր ընտրութիւնը: Շեշտեցինք որ նորընտիր Թաղային խորհուրդի առաջին եւ կարեւորագոյն գործը պիտի ըլլայ բարձրացնել եկեղեցապատկան կալուածներու վարձքերը, որոնք ծիծաղելի ըլլալու աստիճան ցած են: Ու արձակեցինք ներկաները օրհնութեամբ եւ հրաժեշտի քանի մը խօսքերով:

Երիցատուն բարձրացանք մեր մինիպուսով ճամբորդողներով եւ թեթեւ ճաշ մը առնելէ յետոյ ճամբայ ելանք դէպի Գօզան, հին անուամբ Սիս, որուն բերդը անդամ մըն ալ կ'ուզէինք տեսնել: Նոյնը պիտի ընէր նաեւ Ուխտաւորաց խումբը, որոնք մեզմէ վերջ ճամբայ պիտի ելլէին:

Սիսի բերդը կը յիշեցնէ Վանայ բերդը. բայց անկէ աւելի բարձր եւ անկէ աւելի

բաշտ, կրկնուող երկրաշարժները, օդի եւ ջուրի ապականութիւն, երբ վնասակար դործարանները վակումին պատճառած անդործութիւն կը ցնցեն մեր հայրենիքը, ինչպէ՞ս կարելի է մոռնալ տաճարներու մասին:

Ի՞նչ սիրով, ինչո՞ւ, վասն ինչի՞:

Այո՛, կուգան օրերը – եւ հեռու չեն, չեն կրնար ըլլալ անոնք – երբ վերականգնած եւ պայծառացած Հայաստան իր ծոցին վրայ կրնայ ընդունիլ տաճար մը, տաճարներ՝ փառերգելու համար հայ հոգիին վերածնունդը:

Մինչ այդ սակայն, Հայաստան Թող նախ վերաքրիստոնէանայ. իսկ հիմակուհիմա եկեղեցիներ չեն պակսիր, եթէ գործածել ուզող կամ պահանջը զգացող հաւատացեալներ կան:

ՍՐԱՑ ԳԱԼԱՑՃԵԱՆ

Օգոստոս 26

(Շար. Ա. էջէն)

նոր շրջանին պիտաւոր յատակագիծ նախատիպը որ վաթսուն հազար բնակիչի համար անհատական բնակարաններու շինարարութիւն կը ծրագրէ: Հայաստանի Ճարտարապետութեան Պետական Կոմիտէն «Հայպետնախագիծ» հիմնարկին յանձնարարած է մինչեւ 1989 Դեկտեմբեր աւարտել Լենինականի բնակելի շրջանին նախագծի մշակումները: Աշխատանքը նկատի առնուած է մինչեւ 2010 թուականը:

***

ԴՊՐՈՑՆԵՐ ԱՂԷՏԻ ԳՕՏԻԻՆ ՀԱՄԱՐ

Երեւանի «Նորարար» կոոպերատիւը որոշած է Լենինականի մէջ 16 ժամանակաւոր դպրոց կառուցանել: Մեռաղէ կը-մախքի մը վրայ շինուելիք պատրաստի փայտաշէն տնակները պիտի ըլլան անոնք: Քանի քառակուսի մեթր մակերեսով դասարանները պիտի ունենան անհրաժեշտ կահաւորումը ու թէքնիք միջոցներ:

***

ՅՈՒՅԱՀԱՆԴԷՍ

Կիեւի մէջ բացուած է աղէտեալ հայ երախաներու նկարներու ցուցահանդէս մը, որ առիթ կուտայ նաեւ այցելունեբու օժանդակութեան: Հայաստանի վերափոխութեան Թանգարանն ալ կիեւ ղրկած է տասնեակ մը լուսանկարներ որոնք կը պատմեն անցեալ Դեկտեմբերի ցաւերը:

***

ՀԱՑԵՐԷՆԻ ՈՒՍՈՒՑՈՒՄ ՌԻՊԱՅԻ ՄԷՋ

Լասվիա – հայկական ընկերութեան նախաձեռնութեամբ Ռիգայի մէջ բացուած են հայերէնի արագացուած դասընթացքներ: Նախապէս բացուած էին կիրակնօրեայ դպրոցներ, սակայն անոնք բաւարար չեն եղած ու հայերէնին արագօրէն սիրապետել ուզողներու համար հաստատուած են նոր դասընթացքներ:

***

ԴԱՆԻՈՑ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻՆ ՆՈՒԷՐԸ

Դանիոյ Կարմիր Խաչը որոշած է քարմաչակուժի գործիքներ նուիրել Հայաստանի, որոնցմով մեծապէս պիտի դիւրանայ շինարարական աշխատանքը: Դանիոյ օժանդակութեամբ ներկայիս կը կառուցուի Լենինականի մանկական ատանը:

***

ԳԵՐՄԱՆԻՈՑ ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹԵԱՄԲ

Գերմանական Կարմիր Խաչը խորհրդային Կարմիր Խաչին ու Կարմիր մահիկին հետ գործակցաբար Սպիտանաւանի մէջ պիտի կառուցանէ առողջապահական քանի մը կեդրոններ: Համաձայնագիր մը առորագրուած է Երեւանի մէջ ծրագրին բոլոր մանակիցներու ներկայացուցիչներուն կողմէ: Նախատեսուած է հիւանդանոցի համալիր, ծննդատուն, բազմարուժարան եւայլն կառուցանել: Յատակագիծներու պատրաստութիւնը, շինանիւթերը եւ սարքաւորումները պիտի հայթայթուին Գերմանիոյ Կարմիր Խաչին կողմէ:

***

ԵՐՈՒԱՆԴ ՓՈՋԱՐԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Քանդակագործ Երուանդ Փոչարի ծնընդեան 90-ամեակին առիթով Խորհրդային Միութեան Թղթատարական նախարարութիւնը արուեստագէտին դիմաքարով պահառաններ հրատարակ հանած է: Դիմանկարը գործն է ռուս նկարիչ Վ. Նեստերենկոյի:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Պօմոնի «Նայիրի» մասնաճիւղը, կազմակերպած է ճաշ մը, Կիրակի, Հոկտեմբեր 8, ժամը 12·30-ին, Պօմոնի եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ:

«ՅԱՌԱՋ»Ի
ընթացիկ ազդերու tinor սակագինը
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 1-ԷՆ

Մահազդ	400	(474,40)
Հոգեհանգիստ	300	(355,80)
Շնորհակալիք	300	(355,80)
Հարսնիք-Նշանտուք	300	(355,80)
Ծնունդ	300	(355,80)

Բոլոր ազդերու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 18,60% ԹԷ·ՎԷ·Ա· (տե՛ս փակագծի մէջ ընդհ· գումարը):
Այս գիները կը վերաբերին մէկ անգամ հրատարակելի ազդերու, մինչեւ մէկ քառորդ սիւնակ (25 տող) մահազդներու պարագային եւ 1/8րդ (12-13 տող) մնացեալին:
Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել Թերթին Վարչութեան:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Սէն – Ժերմէն Ջ· Շանթ մասնաճիւղը չնորհակալութեամբ առած է Պր· Յակոբ Յակոբեանի մահուան քառասունքի հոգեհանգստեան առթիւ՝ Տիկին Յակոբեան 100 Ֆր·, Խօրէքեան ընտանիք 100 Ֆր·, Պ· Առաբել Պալօեանի հոգեհանգստեան առթիւ՝ Պր· Գրիգոր Պանոեանէ 100 Ֆր· եւ Պր· Խաչատուր Պանոեանէ 200 Ֆր· որբերուն համար:

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

ՎԵՐԱՄՈՒՏ

ԼԻՈՆԻ
ՀԱՅԿԱԶԵԱՆ ՄԻՕՐԵԱՑ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ

1989 – 1990 տարեշրջանի վերամուտը տեղի պիտի ունենայ ՁՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Սեպտեմբեր 13-ին, առաւօտեան ժամը 9-ին:

Դասատանդութիւնները տեղի կ'ունենան Ձորեքշաբթի, առաւօտեան ժամը 9-էն 12, կէսօրէ վերջ 14-էն 16, եւ Շաբաթ օրերը ժամը 14-էն 16·30:

Աշակերտները կրնան օգտուիլ երթեւեկի սպասարկութենէն եւ Ձորեքշաբթի կէսօրուան ճաշէն:

Յաւելեալ տեղեկութեանց եւ արձանագրութեան համար դիմել եկեղեցւոյ Դիւանատունը:

Հասցէ· – 40 ռիւ տ'Արմէնի – 69003
Հեռաձայն· – 78 – 60 – 47 – 18

***

«ՏԱՓԹԵՒ» ՎԱՐԺԱՐԱՆ

«Մոնմորանսի»ի «Տափեւ» վարժարանը որ 1988 – 1989 տարեշրջանը բոլորեց արդիւնաւոր կերպով, կը վերաբացուի Սեպտեմբեր 6, Ձորեքշաբթի առաւօտ ժամը 10-ին եւ կը սկսի իր դասաւանդութիւնները կանոնաւոր կերպով:

Վարժարանը չունի օրերու եւ ժամերու սեղմում: Կ'ընդունուին 6 տարեկանէ սկսեալ մինչեւ Պաքալորէայի վերջնաւարտութեան եւ անկէ վերջի աշակերտներ, ինչպէս նաեւ հայերէն սորվիլ փափաքող ամէն տարիքի անձեր:

Մանրամասնութեան համար դիմել· – 34 – 17 – 14 – 39 թիւին, Տիկին Սօնա Մոմճեանի, ամէն օր առաւօտէն մինչեւ ժամը 20:

Հասցէ· –
20, rue de l'Abreuvoir
95160 MONTMORENCY

FIGARO - MÉDITERRANÉE

DOSSIER
«COMMUNAUTE ARMENIENNE
PROVENCE - ALPES - COTE D'AZUR»

Le Figaro Méditerranée du samedi 2 septembre 1989 consacrera un dossier spécial à la communauté arménienne de la région Provence - Alpes - Côte d'Azur. Comme d'ordinaire, ce numéro sera vendu accompagné du quotidien Le Figaro, du Figaro Magazine et de Madame Figaro.

Cours NAREG d'Enghien

(entièrement gratuits)

de la MATERNELLE
au BACCALAUREAT

journée continue pour ceux qui le désirent avec repas pris sur place.

Rentrée le 6 Septembre à 10 heures

8, rue Félix Faure — 95880 Enghien

Pour tout renseignement téléphoner au
48. 41. 49. 37
ou 34. 17. 29. 26

VENTE

260 peintures réalisées par les élèves de l'ECOLE ARTISTIQUE DE PEINTURE DE LENINAKAN, dirigée par Madame Suzanna MEGUERDITCHIAN, directrice de cette école qui a souffert de la perte de nombreux enfants suite au séisme du 7 décembre 1988 (1500 élèves avant le séisme, 600 aujourd'hui).

Les peintures ont été encadrées et mises sous verre gracieusement par Monsieur Levon KEBABDJIAN.

Le produit de la vente est destiné à l'achat de matière première en fourniture de peinture.

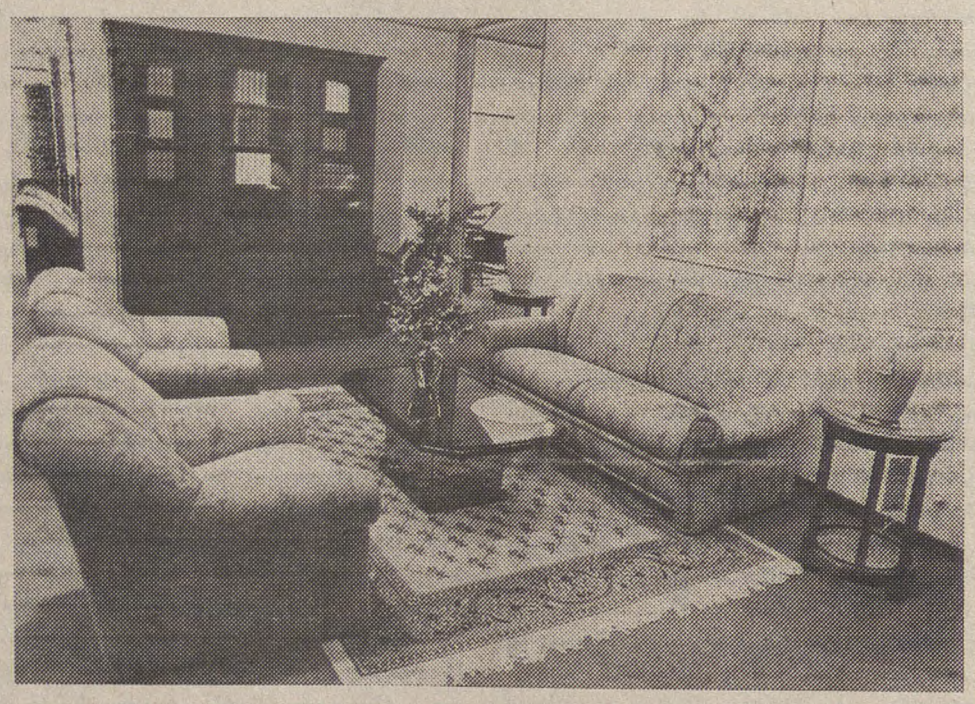
Le prix des dessins est de : 200 Frs., 350 Frs. et 500 Frs.

Merci de libeller les chèques à l'ordre de :
"S.O.S. ARMENIE"
15, rue Jean Goujon - 75008 PARIS
qui se charge de cette opération.

LISTE DES 11 POINTS DE VENTE DES TABLEAUX

1) CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE ..... 20 tableaux
17, rue Bleue - 75009 Paris
2) MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE ..... 20 tableaux
9, rue de Madrid - 94140 Alfortville
3) U.C.F.A.F. et J.A.F. .... 20 tableaux
6, cité Wauxhall - 75010 Paris
4) ECOLE ARMENIENNE SAINT MESROP ..... 20 tableaux
4, rue Komitas - 94140 Alfortville
5) COLLEGE ARMENIEN SAMUEL-MOORAT .... 20 tableaux
26, rue Troyon - 92310 Sèvres
6) ECOLE ARMENIENNE TEBROTZASSERE .... 20 tableaux
1, bld. du Nord - 93340 Le Raincy
7) CENTRE CULTUREL SAINT-MESROP ..... 20 tableaux
10 bis, rue Thouin - 75005 Paris
8) YAN'S CLUB ..... 60 tableaux
5, avenue Reille - 75014 Paris
9) EGLISE SAINTE-MARIE-MERE-DE-DIEU ..... 20 tableaux
6, ave. Bourgain - 92130 Issy-les-Mlx.
10) EGLISE EVANGELIQUE ARMENIENNE ..... 20 tableaux
28, ave. Bourgain - 92130 Issy-les-Mlx.
11) EGLISE SAINT-GREGOIRE L'ILLUMINATEUR .... 20 tableaux
6,rue du Père Komitas - 92370 Chaville
..... TOTAL EN DEPOT : 260 tableaux

Meubles Ghazarian
4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance
Z.I. Vitrolles à 20 km de Marseille tél. : 42. 89. 27. 47

"Բացառիկ զեղչ «Յառաջ»ի բաժանորդներուն"

ՏՊԱԳՐԱԿԱՆ ԶԵՐ ԳՈՐԾԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

ՀԱՐՍԱՆԵԿԱՆ ՀՐԱՒԷՐ, ԹՈՒՒՑԻԿ, ՏՈՄՍ ԿԱՄ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ԶԱՆԱԶԱՆ ԹՈՒՂԹԵՐ (ՀԱՇՈՒԵՑՈՒՅՑ, ՆԱՄԱԿԻ ԹՈՒՂԹ, ՊԱՇԱՐԱՆ, ԵԻԱՅԼՆ)

FAIRE-PART DE MARIAGE, BILLETS, PROSPECTUS, DIVERS TRAVAUX DE VILLE (TÊTE-DE-LETTRE, FACTURES, ENVELOPPES, ETC.)

«ՅԱՌԱՋ — HARATCH»
83, RUE D'HAUTEVILLE - 75010 PARIS

LES APRES-MIDI, DE 14 à 18 h. 30 SAUF SAMEDI ET DIMANCHE

ԴԻՄԵԼ ԱՄԷՆ ՕՐ, ԺԱՄԸ 14.00 - 18.30 ԲԱՑԻ ՇԱԲԱԹ ԵՒ ԿԻՐԱԿԻ

Թևաւոռած աշխատանք — Travail soigné

ՇԱԲԱԹ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 2
SAMEDI
2 SEPTEMBRE
1989
LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՀԱՐԻՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Directrice: Arpik Missakian

Tel. : 47. 70. 86. 60 — Telex : HARATCH 280 868 F
C.C.P. Paris 15069-82 E — 51027317 A R. C. Paris

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 700 Ֆ· — Վեցամսեայ : 360 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1000 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

65րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.090
Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN
65e ANNÉE — No 17.090

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄՆԵՐ, ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԲԱՑԻ՝ ԱՆՈՐՈՇ ԿԱՑՈՒԹԻՒՆ

Նրախուսիչ լուր չկայ Հայաստանէն: Հինգշաբթի օր, Մոսկուայի մէջ հանդիպում ունենալու հրաւիրուած էին Ադրբեջանի եւ Հայաստանի կուսակցութեան ղեկ. կոմիտէներու Բիւրօները: Նպատակն էր համատեղ յայտարարութիւն մը համատեղ ընելիք բան մնացած է...): Օգս· 30-ին ակադեմիայի փոքր դահլիճին մէջ տեղի ունեցած է մտաւորականներու հանդիպումը, որու սակայն շատ մարդ չէ կրցած մասնակցիլ: Այդ իսկ պատճառով, հինգշաբթի օր, Օգս· 31ին, կը կրկնուէր հանդիպումը, այս անգամ ճարտարապետներու տունը, ուր շատ աւելի բազմութիւն կրնար հաւաքուիլ: Բայ ժողով մը տեղի կ'ունենար, որու կը մասնակցէին, գրողներ, պատմաբաններ, դիւանական – պետ, երդահաններ, Ղարաբաղ կոմիտէն եւայլն, եւայլն: Դիւաւոր թիւրախը՝ Մոսկուան էր, կը հետեւէր· – «Երկափակման պատասխանատուները կեդրոնական իշխանութիւններն են»: Օրակարգի նիւթ էր նաեւ տղերքի մտաւորականներու անընդունելի յայտարարութիւնը («Յառաջ»՝ Օգոստոս 30):

Յառաջիկայ տասը օրերու ընթացքին մտաւորականներու խորհուրդ մը կը քննարկի Հայոց Համազգային Շարժումի դէմքին:

Օգոստոս 31-ի իրիկունը, վերամուտի նախօրեակին, միթինկ մը տեղի ունեցաւ Մաշտոց միւռորի նախաձեռնութեամբ, ուրկէ ասը հազար հոգիի ներկայութեամբ: Ի պաշտպանութիւն հայերէնի խօսք առին Ռաֆայէլ Իշխանեան, Խաչիկ Նամբոյեան, Կարէն Սիմոնեան:

ՁԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱՄԻՆՎԻՑի հարցը չէ լուծուած եւ Վարչապետի մեծ ռարունին ալ՝ Մենահեմ Պեկինի որոշեց չմասնակցիլ «Խաղաղութեան համար աղօթքի միջազգային օրերուն, որոնք կազմակերպուած են Բ. աշխարհամարտի յիսնամեակին առթիւ: Ամէն պարագայի մէջ, հարցը հսկայ հաւանութիւններ առած է, «Մոնտ» երկը յօդուած մը եւս կը նուիրէր (Սեպ – տեմբեր 1), ուր հեղինակը կը զարմանար որ կարդինալ Կլէմպ նման խօսքեր արտասանած է: Հրեաները, կը գրէ յօդուածագիրը, անհանդուրժելի փորձ մը կը տեսնեն «ողջակիզումը քրիստոնէացնելուն»: Վաթեզա ալ արտայայտուած է քանի մը շաբաթ առաջ, ըսելով թէ Հրեաներու նկատմամբ, բայց մերժած է կարծիք յայտնել Լեհասանի պահերէցին մասին:

ՊՔՔՐՈՒԹի մէջ, ռումբեր, հրազուն – դեր միշտ կը տեղան: Հինգշաբթիէն Ուրբաթ լուսնալիք գիշերը, 8 մեռեալ ալ ունեցած էր եւ քանի մը տասնեակ վիրաւոր: «Ֆիկարօ»ի մէջ, զօրավար Աւուն իր յուսախաբութիւնը կը յայտնէ Ամերիկացիներէն, որոնք «Սուրիացիներուն կուտան այն ժամանակը որու պէտք ունին իսկապէս»:

(Շար·ը Դ· էջ)

ՎԱՂԸ՝

«ՅԱՌԱՋ – ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ»

Վաղը լոյս կը տեսնէ «Յառաջ միտք եւ արուեստ»ի նոր, վերամուտի թիւը (141) ամբողջութեամբ նուիրուած Սիբարիի Տէր – Ներսէսեանի թարմ յիշատակին:

Այս թիւին իրենց աշխատակցութիւնը բերած են· –

ՏԻԳՐԱՆ ՀԱՃԵՆ
Ա· Մ·
ԼԵՒՈՆ ԶՈՒՐԱՋԵԱՆ (Երեւանէն)
R. H. KEVORKIAN
J. M. THIERRY

ԹԷԼ-ԱՎԻՎԷՆ ԵՐԵՒԱՆ ԿԸ ՎԵՐԱԴԱՌՆԱՆ ԳՕՏԵՊՆԴՈՒԱԾ

Յունիս 30-ի մեր թիւով գրած էինք թէ Հայաստանէն 65 վիրաւորներ Իսրայէլ հասած են դարմանուելու համար: Անոնք ետ-պատգամ ժամանած էին Յունիս 27-ին եւ պիտինք պիմաւորած էր Եղիչէ Պատրիարք:

Այս անդամահատուած 65 հոգիներու դարմանումը Իսրայէլի մէջ ստանձնած էր հրեայ ամերիկեան ձոյնթ ընկերութիւնը եւ փոխադրութիւնը կատարուած էր էլ – Ալ Իսրայէլեան օդանաւային ընկերութեան մէկ յատուկ թռիչքով:

«Նուվէլ տը Մոսկու»ի վերջին թիւը (Սեպտ· 1 / 7) կը հաղորդէ որ անոնք վերադարձած են իրենց Հայրենիքը: Անոնցմէ մէկը՝ Յովիկ Ալեքեան, 16 տարեկան կը պատմէ· – «Ճաճախ երազած եմ որ օր մը ես առանձին պիտի կարենամ իջնել օդանաւէն Երեւան եւ հիմա պիտեմ որ պիտի կարենամ ընել»: Դեկտեմբեր 7-ին, սրունքը կտրած են ծունկէն վեր, դործողութիւնը չէ յաջողած եւ կարելի չէ եղած փրոթէզ մը յարմարցնել: Նոր դործողութենէ մը ետք, դոր կատարած են իսրայէլացի վիրաբոյժները, պիտի կարենայ քալել: Դործողութիւններէ աւելի, հօթը չարաթներու ընթացքին բաւական ժամանակ տրուած է սորվեցնելու հիւանդներուն թէ ինչպէս պիտի դործածեն փրոթէզները եւ ինչ աչխատանքներ, խաղեր եւայլն, եւայլն կրնան ընել: Ձոյնթի օդնութիւնը կը չարունակուի: Տնօրէնը Արի Քուպերսթոք (Նիւ – Եորքէն) երեան բերած է երախաներու վերադաստիարակման կեդրոնի մը ծրադիրը: Ձոյնթ կը ստանձնէ կառուցման եւ կարմածներու բոլոր ծախքերը: Նախատեսուած է նաեւ դասընթացքներ կազմակերպել Իսրայէլ խորհրդահայ մանկավարժներուն համար: Միաժամանակ հոլանտացի հրեայ համայնքը, հոլանտական կարմիր Խաչը, Իտալիոյ հրեայ համայնքը ինչպէս նաեւ Պերնար Վանլէօ հիմնարկը (Հոլանտա), Միացեալ – Նահանդներու Սիւռ կազմակերպութիւնը տրամադիր են իրենց մասնակցութիւնը բերելու այս ծրադրին իրագործման:

«Նուվէլ տը Մոսկու»ի այս նոյն թիւը հրատարակած է հարցազրոյց մը Աբէլ Աղանբէկեանի հետ, որու անդրադարձած էր արդէն «Լիպերասիոն» (Օգոստոս 26, «Յառաջ»՝ Օգոստոս 29): Կը թուի որ «Նուվէլ տը Մոսկու»ի վարիզեան հրատարակութիւնը որոշ յապաղումով կը վերատպէ Մոսկուա լոյս տեսնող չարաթաթերթին կարգ մը յօդուածները, քանի որ «Լիպերասիոն» «Նուվէլ տը Մոսկու»ի Օգոստոս 13-ի թիւը կուտար իրրեւ աղբիւր այն հարցազրոյցին որ լոյս տեսած է փարիզեան հրատարակութեան այս – Սեպտեմբեր 1 / 7 – թիւին մէջ:

«AMARASS» nous devons te porter!

A Stepanakert, le 5 Mars 1989, se tient la première réunion d'Amarass, union de bienfaisance pour le Karabagh. Amarass, nom riche d'Histoire entre tous, puisqu'il est celui d'un monastère du IVème siècle, situé en Artsakh, où Mesrob Machtots ouvrît sa première école. Ses lignes pures au cœur de milliers de mûriers, ses pierres qui veulent nous conter tant d'histoires, sont autant de forces ressenties au son de son nom : «AMARASS».

Ils étaient 300, venus des régions du Karabagh et d'Arménie, parmi lesquels religieux, écrivains, journalistes, artistes, scientifiques, tous vibrant pour le même objectif: répondre vite et directement aux nombreux besoins de la population d'Artsakh. L'assemblée a été levée après l'élection de son président, le député au soviet suprême pour le Karabagh élu en Mars dernier : Boris Dadamian. Le lendemain, tous les représentants et invités sont partis en direction du monastère d'Amarass, où en présence de toute la population alentour et dans une émotion générale, l'évêque Assoghig d'Etchmiadzine a célébré la messe, première messe dans ce lieu sacré interdit au culte depuis plus de 60 ans.

L'organisation vient en aide aux nombreux réfugiés de Soumgaït, Kirovabad, Bakou et Chouchi, aux sinistrés du séisme hébergés au Karabagh et bien sûr à la population dans son ensemble. Il est clair qu'à ce jour, la seule aide parvenant à la population d'Artsakh vient d'Arménie, ses différentes institutions gouvernementales ou non, n'ayant face à elles que des priorités, entre les conséquences du séisme et le Karabagh.

Aujourd'hui existe le prolongement d'Amarass en France pour permettre à la diaspora d'aider directement ses frères et sœurs d'Artsakh. Ce n'est pas seulement une association de plus, c'est le bras et le cœur du Karabagh tendus jusqu'à nous. Après avoir été nommée membre d'Amarass à Stepanakert, j'ai été déléguée responsable pour la France, chargée de créer un pont direct entre la diaspora et l'Artsakh. L'immense solidarité qui est née après le séisme est perçue en Arménie et en Artsakh comme l'œuvre de la diaspora. Mille fois j'ai pu entendre: «C'est notre diaspora qui entraine le monde entier avec elle». Il n'est pas question de fournir un effort unique et maximal comme beaucoup l'ont fait après le séisme, mais nous devons comprendre que l'Arménie ou le Karabagh ne se résument pas à 6 mois d'urgence. Nous devons prendre conscience qu'une aide de tous, régulière dans le temps, est la meilleure façon d'apporter le soutien que nous leur devons si nous nous considérons Diaspora. En France, Amarass est chargée de récolter les fonds nécessaires pour équiper les écoles, les hôpitaux, les pharmacies, enfin tout ce que l'Artsakh lui-même jugera prioritaire.

A l'heure où la génération qui nous a tout donné disparait peu à peu, nous devons plus que jamais nous lier à la Nation Arménienne, sans qui nous deviendrions peu à peu une diaspora abstraite condamnée à disparaitre.

Veronique AGOUDJIAN

Envoyez vos dons à l'ordre de **«AMARASS»**, adressés à
«AMARASS», 14, rue Micolon,
94140 ALFORTVILLE

«FIGARO - Méditerranée»

Ինչպէս յանուցած ենք (4-րդ էջ) այս շաբթուան, Սեպ· 2, Ֆիկարօ – Հարաւի յատուկ իր յաւելուածին մէջ «Թղթածըլար» պլուխը նուիրած է Մար – սէյլի Հայերուն: Աչքս Մալաքեանն է որ կը խօսի «իր» քաղաքին մասին, ուր հաստած է քանակեան թուականներուն:

Հարցազրոյցին ընթացքին, Աշրի Վերնէօյ կը բացատրէ «գաղթականին» առաջին շրջանին ապրած դժուարութեանց մասին, իր անունին փոփոխութեան, որ ուրացում մը չէ (նման հարցում մը կ'ընէ Ֆիկարօ–ի աշխատակիցը), ու կ'անդրադառնայ նորերու ինքնագիտակցութեան մը, քանի իր տղան Փաթրիք, Մալաքեան մականունը կը գործածէ, կը պատմէ յիշատակները, կը խօսի Հայց· Եկեղեցւոյ դերին մասին, Թուրքիոյ «ասիականի» հանդամանքին, հուսկ՝ իր դարձընելիք Փիլմին:

Երկու նկարներ կը ճոխացնեն յօդուածը: Մէկը՝ Ա· Մալաքեան Մարսէյլի Մայր եկեղեցւոյ մէջ, որ գաղութին կը պատկանի շնորհիւ իր հօր՝ Յակոբ Մալաքեանի տարած ջանքերուն նուիրատու՝ Վահան Թորասանճեանի մօտ, երկրորդ մը՝ պանդոկին պատշգամը, ուր Մալաքեանը կը շրջապատուի՝ Արամ Շեխիկեան, Խոսրով Սարգսեան եւ Ժան – Շառլ Պապայեան: Քանի մը էջեր ալ Մարսէյլի գաղութին մասին, ընդհանրապէս:

ԹՂԹԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Ինչպէս ծանուցած ենք, Ազգային Ժողովի Ընտրական Օրէնսդրութեան Յանձնախումբը ուսումնասիրելէ ետք Ազգային Ժողովի ներկայացուած 4 նախագիծերը, որոշեց ներկայացնել իր սեփական նախագիծը, որ պիտի քննարկուի Ազգային Ժողովի Նոյեմբեր ամսուան նիստերուն:

Ներկայ պահուն, Ազգային Ժողովի 150 անդամներէն 75ը կ'ընտրուին համամասնական ընտրակարգով, իսկ 75ը՝ մեծամասնական ընտրակարգով: Յանձնախումբը առաջարկած է որ Ազգային Ժողովի 150 անդամներէն 100ը ընտրուին համամասնական ընտրակարգով, իսկ 50ը՝ մեծամասնական ընտրակարգով:

Ներկայ պահուն, Ազգային Ժողովի ընտրութիւնները կը կատարուին 5 տարին անգամ մը: Յանձնախումբը առաջարկած է որ ընտրութիւնները կատարուին 4 տարին անգամ մը:

Ներկայ պահուն, Ազգային Ժողովի ընտրութիւնները կը կատարուին Նոյեմբեր ամսուան առաջին կիրակի օրը: Յանձնախումբը առաջարկած է որ ընտրութիւնները կատարուին Մայիս ամսուան առաջին կիրակի օրը:

Ներկայ պահուն, Ազգային Ժողովի ընտրութիւնները կը կատարուին 1 օրուան մէջ: Յանձնախումբը առաջարկած է որ ընտրութիւնները կատարուին 2 օրուան մէջ:

Ներկայ պահուն, Ազգային Ժողովի ընտրութիւնները կը կատարուին 1 փուլով: Յանձնախումբը առաջարկած է որ ընտրութիւնները կատարուին 2 փուլով:

Ներկայ պահուն, Ազգային Ժողովի ընտրութիւնները կը կատարուին 1 քուէարկութեան սենեակով: Յանձնախումբը առաջարկած է որ ընտրութիւնները կատարուին 2 քուէարկութեան սենեակներ

ՅՈՒՇԵՐ ԻՄ ՈՒՍՈՒՑՉԻ՝ ՀՐԱՉԵԱՅ ԱՃԱՌԵԱՆԻ ՄԱՍԻՆ

Վ. ՕՀԱՆԵԱՆ

Ահա այդ ոտնաւորներից մի երկուսը.

ԿԻԼԻԿԻԱՅԻ
ԵՒ
ՓՈՔՐ ՀԱՅՔԻ ԼԵՌՆԵՐԸ

Պոնտական լեռնաշղթայ,
Նաբել, Ատաղիկ, Շանլըքել,
Անտիտաւրոս ու Տաւրոս
Սեւ լեռները կամ Ամանոս:

ԿՈՒՐ ԳԵՏԻ ՎՏԱԿՆԵՐԸ

Խրամ, Ջորագետ,
Ադստեւ, Շամխոր,
Գանձակ, Թարթառ,
Խաչէն, Կարկառ:

ԵՓՐԱՏ ԳԵՏԻ ՎՏԱԿՆԵՐԸ

Սառչամա, Գայլ, Ոսկեգետ,
Շարիան, Խնուս, Ճապաղջուր,
Բերկրի, Մեծուր, Մանազկերտ,
Խարբերդի գետ, Մեղրագետ:

ՁՈՐՈԽ ԳԵՏԻ ՎՏԱԿՆԵՐԸ

Օլթի, Պարտէզ,
Թորթում, Արտանուշ:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԼՃԵՐԸ

Սեւան, Վանայ, Ուրմիոյ,
Պալակցիս կամ Զըլդըր լիճ,
Թափարաւան, Գայլատու,
Ծովք, Առճակու, Նազիկ լիճ:

ՀԻՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՆԱՀԱՆԳՆԵՐԸ

Բարձր Հայք, Զորրորդ Հայք,
Աղձիք, Տուրուբերան,
Մոկք, Կորճէք, Պարսկահայ,
Վասպուրական,
Սիւնիք, Արցախ, Փայտակարան,
Ուտիք, Գուգարք, Տայք, Այրարատ:

ՀԱՅՈՑ ՀԻՆ ՄԱՅՐԱՔԱՂԱՔՆԵՐԸ

Արմաւիր ու Արտաշատ,
Դուին ու Վաղարշապատ,
Բագարան, Շիրակաւան,
Կարս ու Անի, Տարսոն, Սիս:

ԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ՔԱՂԱՔՆԵՐ

Գանձակ, Շուշի եւ Գորիս,
Օրտուպատ, Նախիջեւան,
Կաղզուան, Իգդիր, Վաղարշապատ,
Նոր Պայազէտ, Երեւան,
Աղեքսանդրապոլ ու Կարս, Օլթի,
Արդուին, Արտահան,
Ախալքալաք, Ախալցխա, Ղազախ,
Լոռի, Դիլիջան:

Ա.Ճառեանի կազմած «Հայաստանի աշխարհագրութիւնը» ի հարկէ ունէր անճշդութիւններ, սակայն 1921 – 1922–ի պայմաններում մխիթարեան քահանան էր աշակերտներին առարկայի մասին ընդհանուր պատկերացում տալու համար: Տեղեկութիւնները հաւաքել էր հիմնականում Ալիշանից, նա յանձնարարում էր մեզ գտնել «Բազմավէպ»ի հին համարները եւ կարդալ Ալիշանի յօդուածները Հին Հայաստանի նահանգների մասին:

1922–ի ապրիլին Ա.Ճառեանն աւարտական շարադրութիւնների թեմաներ էր առաջադրել իւրաքանչիւրիս: Ինձ առաջադրուած էր շարադրութիւն հայրենասիրութեան մասին: Ես իմ շարադրութեան մէջ գրել էի, որ հայրենիք, հայրենասիրութիւն հասկացողութիւնները տարբեր դասակարգերի մօտ տարբեր են, որ Մարքսը ասել է թէ բանուոր դասակարգը հայրենիք չունի, որ բուրժուա – պիան հայրենասիրութիւնն օգտագործում է պրոլետարիատի ինտերնացիոնալիզմի դէմ պայքարի նպատակով: Եթէ դատատուն Ա.Ճառեանը չլինէր, ապա իմ շարադրութեան չուրջը մեծ ազմուկ կը բարձրանար, բայց Ա.Ճառեանը որ մեծ հայրենասէր էր, մեծ հայասէր, նման բանի առիթ չտուեց: Իմ շարադրութեան գնահատութեան համար ընտրեց լեզուական մօտեցումը: Շարադրութիւնը գրուած էր գրական մաքուր հայերէնով, նախադասութիւնները լմնատակի էին, քերականօրէն ճիշդ ու կատարեալ: Ա.Ճառեանը յարգանքով վերաբերուեց իմ համոզմունքներին, լաւ գնահատական նըշանակեց, եւ աւարտական վկայական ես ստացայ գերազանց գնահատականներով: Մեր աւարտական վկայականներն Ա.Ճառեանն էր լրացրել (հայերէն եւ ֆրանսերէն) եւ առորագրել որպէս մանկավարժական խորհրդի քարտուղար:

Կեդրոնականն աւարտելուց յետոյ ինչպէս նախորդ տարուայ չըլնանաւարտներէ – րը, այնպէս էլ մենք, պարապ օրեր էինք մթնեցնում. ուսումը շարունակելու կամ աշխատանք գտնելու հնարաւորութիւններ Թաւրիզում չկային: Ես որոշել էի մեկնել Երեւան նոր բացուած համալսարան ընդունուելու համար: Ես եւ ընկերներից մէկը ամրան մի երեկոյ կեդրոնականի պատշգամում հանդիպեցինք Ա.Ճառեանին, յարգանքով բարեւեցինք եւ սկսեցինք պրուցել: Նա հետաքրքրուեց, ինչ ենք անում, ինչ ծրագրեր, ինչ մտադրութիւններ ունենք, եւ շատ ուրախացաւ ու խրախուսեց մեզ՝ ուսումը շարունակելու համար Երեւան գնալու մեր մտադրութիւնն իմանալով: Դրանից մի քանի օր առաջ ես եղել էի Թաւրիզում Հայաստանի հիւպատոս Ե. Գարագաշի մօտ, յայտնել Երեւան գնալու իմ ցանկութիւնը. նա պատմել էր Երեւանի համալսարանի եւ Հայաստանի կառավարութեան նախաձեռնութեան մասին՝ կարող դիտական ուժեր հրաւիրել Երեւան, որպէս դասախօսների: Նրա այն հարցնին, թէ մեր կեդրոնականում ինչ լաւ մանկավարժներ կան, ես պատմել էի Ա.Ճառեանի եւ քիմիկոս Կ. Պոնեանի մասին: Ինչպէս պարզուեց, Գարագաշը ճիշդ տեղեկութիւններ ունէր երկուսի մասին էլ եւ Հայաստանի լուսաւորութեան ժողովրդական Կոմիսէրին զեկուցել էր նրանց մասին:

Ելնելով դրանից, ես Ա.Ճառեանին հարցրեցի, «Թէ արդեօք չէ ցանկանում Երեւան գնալ՝ համալսարանում դասախօսելու»:

– Դա իմ երազանքն է, – ասաց նա, – եւ պիտի ձգտեմ, որ այն իրականանայ. սակայն միայն իմ ցանկութիւնը բաւական չէ, ինձ պաշտօնապէս դեռ չեն հրաւիրել:

1922 Նոյեմբերին Երեւանում էի: Հայաստանի ԿԵՄ Կեդրոնական Կոմիտէի յանձնաժողովում ես զեկուցեցի Թաւրիզի մեր զաղտնի կոմերիտական կազմակերպութեան մասին: Ինձ Հայաստանի ԿԵՄ անդամ ձեւակերպեցին, մէկնորդեցին, եւ ես ընդունուեցի համալսարան: Նա իմ ուսուցիչը էր այլեւս, սակայն իր նախկին աշակերտներին չէր մոռանում եւ օգնում էր ինչով որ կարող էր: Այսպէս, 1923–ի Թաւրիզի Կեդրոնական դպրոցի ընդանաւարաններից վեց հոգու, որոնք մեր զաղտնի կոմերիտական կազմակերպութեան անդամներ էին, աւարտական վկայական դիտաւորեալ չէին տուել: Ե-

րեւան փոխադրուած մեր այդ ընկերներն առանց միջնակարգ դպրոցի աւարտական – կանի համալսարան ընդունուել չէին կարող: Այդ ընկերներից Բ. Բաղդասարեանը դիմել էր Ա.Ճառեանի օգնութեանը: Ա-ճառեանը դրաւոր վկայել էր, որ Բաղդասարեանը լաւ գնահատականներով աւարտել է միջնակարգը, աւարտական չի ըստացել քաղաքական խորականութեան պատճառով, եւ միջնորդել էր նրան ընդունել համալսարան:

Ձակատագրի բերմամբ իմ եւ իմ ուսուցչի կեանքի ուղին տրամախաչուեց 1937 – 1938–ին ծայր առած բռնատումարների ժամանակ: Մենք հանդիպեցինք ոչ առ երես, բանտախցերում իրար չտեսանք, սակայն մենք եղանք նոյն բանտում, մեր խիղճը կորցրած նոյն բթամիտ քննիչները մեղադրեցին անհեթեթ յանցանքի համար՝ լրտես, աւազակ, ժողովրդի թշնամի: Մենք համախոհ դարձանք միանման մեր վերաբերմունքով՝ անլուր պրպտուածքը հիմնաւորապէս հերքելով եւ ոչ մի բանում մեզ յանցաւոր չճանաչելով:

Ես երիտասարդ էի, առողջ, դիմացկուն, ընդունակ օրական քսան – երեսուն ծառ տապալելու, կամ մի քանի խորատնարդ մեթր հող փորելու, սառնամանիքին ու քաղցին դիմադրելու, ուստի եւ քննիչի ու պետերի բարեհաճութեամբ արժանացայ 17 տարուայ ճամբարային տառապանքների ու աքսորի:

Իսկ Ա.Ճառեանն արդէն ծեր էր, ֆիզիքական աշխատանքի անընդունակ, անառողջ. նա մինչեւ ճամբար հասնելը կը կործանուէր: Բացի դրանից, իրաւունքի քրմապետերը երբեմն եւ աչքակապութեան նպատակով յետին թուով քօղարկիչ քայլեր էին անում, իսկ համաչխարհային հռչակ ունեցող գիտնականին ազատելն այդպիսի նշանակութիւն կ'ունենար: Եւ կարելի է միայն ուրախանալ, որ նա չուտ ազատուեց եւ չարունակեց իր ընորհակալ գործը:

Հետաքրքիր է Ա.Ճառեանի՝ տարածուած, առակ, դարձած պատասխանը քննիչի՝ նրան առաջադրած մեղադրանքին, թէ նա իբր գերմանական, անգլիական, ֆրանսական, ամերիկեան, ճապոնական եւ տաճկական լրտես է: Ա.Ճառեանը բոլոմիտ պատասխան էր տուել: Եթէ կան յիմար մարդիկ, ասել էր նա, որոնք կը հաւատան, թէ գիտնականը, հայ լեզուաբանը կարող է լրտես լինել եւ եթէ այդպիսի սուտը շատ անհրաժեշտ է ձեր ապարէկի համար, դրէք, ես կը ստորագրեմ, միեւնոյնն է, թէ որ պետութեան լրտեսը, բայց որ ես հայ գիտնական Ա.Ճառեանս տաճկական լրտես եմ՝ դա գտառնացնք է, չեեղուած վերդովեցուցիչ վերաւորանք եւ եթէ ինձ կտոր – կտոր էլ անեն, ես այդպիսի զրպարտանք հանդուրժել չեմ կարող եւ հաւատացած եմ որ իր արժանապատուութիւնը չկորցրած ամէն մի հայ մարդ նոյնը կ'ասէ ձեզ:

Թէ ինչքան ճիշդ եմ բառ առ բառ վերաշարադրում Ա.Ճառեանի այս պատասխանը, որ բերնէ բերան տարածուել էր բանտում եւ նրանից դուրս, չեմ կարող ասել. սակայն պատասխանի էութիւնը, ոգին համապատասխանում են Ա.Ճառեանի համոզմունքներին ու զգացմունքներին: Նրա այս պատասխանի ոգին մեզ՝ զրպարտուածներիս ու անհիմն դատապարտուածներիս, զօտեմղում էր դիմադրելու ու դիմանալու անհրնկալ արհաւիրքներին, կեանքի ծանր բոպէներին վերյիշելով նաեւ նրա սիրած ասացուածքը՝ «Ով համբերիցէ, նա ի սպառ կեցցէ»: Իսկ թէ ինչ սոսկալի անարդարութիւն, ինչ անզութ դաժանութիւն, ինչ տարտափելի իրաւազրկութիւն ու կաշկանդուածութիւն, ինչ ցաւատանջ զրկանքներ ու տառապանք վիճակուեցին մեզ կրել ու յաղթահարել, այդ բոլորը էի կարող ամբողջ խորութեամբ պատկերացնել նա, ով էի փորձել այն իր սեփական կաշուի վրայ:

Ցետադարձ ակնարկ գցելով իմ կեանքի ընթացքում (մինչեւ 1937 եւ 1955 արդարացումից յետոյ) ձեռք բերած յաջողութիւնների վրայ կոմերիտական, հասարակական, քարոզչական, լրագրական, հրատարակչական, թարգմանչական իմ աշխատանքներում, համոզուած կարող եմ ասել, որ այդ բոլորը հնարաւոր չէր լինի եթէ իմ ամենալաւ, ամենահոգեհարազատ ուսուցիչը չլինէր լիակատար հայրենասէր գիտնական Հրաչեայ Ա.Ճառեանը:

(Շար. 3 եւ վերջ)

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՇԻՇԼԻ, ՍԿԻՒՏԱՐ, ՊԱԼԸԳԼԸ

Մօտաւորապէս տասնեօթը տարեկան մանկամարդ աղջիկ մը, որ ծնած, մեծցած ու զարգացած էր Երեւանի մէջ, ապա իր ընտանիքին հետ զաղթած էր Միացեալ – Նահանգները, քաղաքս եկած էր մեծ ջոց մը առաջ: Զնայած իր հասակին, չատ խելացի, առողջ տրամաբանութեան տէր ու հայրենասէր աղջիկ մըն էր, միեւնոյն ժամանակ զեղազէմ ու համակրելի: Իսկոյն սիրով ընդունեցի զինքը:

– Բարի եկեր ես, ըսին, չատ պիտի սիրես մեր քաղաքը: Ըսէ՛ տեսնենք թէ այս քաղաքին մէջ ի՞նչեր կ'ուզես տեսնել ամէնէն առաջ:

Աղջիկը անվարան պատասխանեց.

– Գերեզմանները: Շիշլին, Սկիւտարը, Պալըգլը:

Շուրջիններէն զարմացան:

– Աղջիկ, դուն խե՞նթ ես, այս քաղաքին մէջ գերեզմանէ մը առաջ տեսարժան ինչե՞ր կան:

– Գիտեմ, պատասխանեց աղջիկը, բայց նախ Սկիւտարի գերեզմանը տարբեր պիտի:

Ամերիկայէն կամ Հայաստանէն ժամանած այցելուի հերթի մը դիմաց մենք, մեր խառնուածքին համաձայն, տարբեր առաջարկներ կրնայինք ունենալ:

– Աղջիկ, դուն խե՞նթ ես, կրնայինք ըսել, այս քաղաքին մէջ իրենց գեղեցիկ կղզիներ կան, ծովեզերեայ վայրեր, ծովմանելիք տեղեր կան: Զբօսարաններ, լրագաւազաններ, ճաշարաններ կան: Եկուր նախ անոնցմէ մէկուն տանինք քեզ:

– Աղջիկ, դուն խե՞նթ ես, կրնայինք ըսել, այս քաղաքին մէջ իրենց լաւ թանգարաններ, պալատներ, պատմական բերդեր ու անոնց մէջ բացօթեայ թատրոններ կան: Եկուր նախ անոնցմէ մէկուն տանինք քեզ:

– Աղջիկ, դուն խե՞նթ ես, կրնայինք ըսել տակաւին, այս քաղաքին մէջ մենք ազգային իրենց հաստատութիւններ ունինք, ազգային պատրիարքարան, եկեղեցիներ, Կաղզուրման Կայան, դպրոցներ, փառաւոր հիւանդանոց մը, մշակութային միութիւններ եւ դեռ ինչե՛ր ունինք: Երթանք ու նախ զանոնք տեսնենք:

Բայց այս բոլորին դիմաց, մեր հիւրը մանկամարդուհին մէկ պատասխան միայն ունէր.

– Ձիս Սկիւտարի գերեզմանատունը տանիր նախ:

Որովհետեւ ան որ Պարոյր Սեւակի ու Շիրազի, կամ Սիլվա Կապուտիկեանի կամ Մարօ Մարգարեանի գրեթէ բոլոր բանաստեղծութիւնները անգիր գիտէր, ան որ իր ապրած քաղաքին մէկ գրական մէկ հատաքոյթ լսէ չէր փախցներ, մեր քաղաքին մէջ ալ պիտի ուզէր յարգել Պետրոս Դուրեանն ու Միսաք Մեծարենցը, Եղիա Տէմիրճիպաշեանն ու Մատթէոս Զարիֆեանը:

Այդպէս ալ ըրաւ ու մեզմէ չատերու յիշեցուց, որ մեր «կենդանի» հարստութիւններուն մաս կը կազմեն նաեւ «մեռեալ»ներու գերեզմանները: Այ չատ ալ զարմացաւ անշուշտ, երբ մեր նշանաւոր գերեզմանատունները այցելելու առեն, այդ գերեզմանատուներու պատասխանատուներուն միջեւ հանդիպեցաւ մարդոց որոնք ոչ միայն չէին պիտեր Մատթէոս Զարիֆեանին կամ Եղիա Տէմիրճիպաշեանին գերեզմանները, այլ նաեւ չէին լսած իսկ այդ անունները:

Մենք որ միլիոններ ու միլիոններ կը դայայենենք «կենդանի» մեր այս կամ այն հաստատութեան համար, մենք որ տակաւին, կարծես հիները չէին բաւե, նոր չէնքեր կը կառուցանենք կամ կառուցանել կ'ուզենք մեր ազգային հաստատութիւններուն քով, մենք որ քանի մը տարին անդամ մը եկեղեցի կը նորոգենք ու կը ներկենք, մենք որ խախտած զարմանալի յաջողութիւններ կ'արձանագրենք համայնական մեր ապրումներուն մէջ, միւս կողմէ կը թողունք որ Ցակոբ Մելիքեանի մը գերեզմանը Ճաւրիւի մէջ, Ցակոբ Մարթաեանի մը գամբարանները կորսուին վայրի խոտերու տակ, մեր անցեալի մեծանուն կրօնաւորական, մեր անցեալի մեծանուն վրայի դիմերը ներու դամբարաններուն վրայի դիմերը նետուին, անընթեռնելի դառնան, եւ այս սրբութիւն, անընթեռնելի դառնան, եւ այս կերպով իրենց բարոյական ներկայութեան նկատմամբ մեզմէ քիչ մը յարգանք ու շահագրգռութիւն սպասող Պետրոս Դուրեաններուն «միւսականներն ալ թոռնիկներն» առ յաւէտ:

Ռ. Հ.

ՍԹԱՓԱՐԱՆՆԵՐՈՒ ԱՆԵԼԸ

Ալքոլամոլութիւնն ու ծխամոլութիւնը օրէ օր կ'ընդարձակեն իրենց յաղթանակի զաւրը կնոջական չարքերէն ներս. եթէ այս երեւոյթը արեւմուտքի մէջ կը ներ – ընէ որմազդերու հեղինակները, ծանոթ պատրաստողները, նիւթ կ'ըլլայ հոգեբան – դրողներու, լրագրողներու, արեւելքի՝ յատկապէս Խորհրդային Միութեան մէջ կը դիտուի որպէս վնասակար ունակութիւն մը: Հոն եւս մամուլը պարբերաբար կ'անդրադառնայ այս հարցին, որ արդէն տարածուն հանդամանք ստացած է: Վերջերս «Օկոնիոք» հանդէսը ներկայացուցած է կիներու սթափարանը, որ կը գտնուի անկէ վտղոցի մը մէջ: Հոն բերուած իւրաքանչիւր կնոջ համար հարիւրաթիւկ մը կը լեցուի, կը հանուեցնեն գլուխ ու անկողին կը դնեն: Անձնական իրերը կը հաւաքուին տոպրակի մը մէջ որ անկողնին թիւը կը կրէ: Այս ամէնը վարկաբեկիչ կողմ մը ունի կնոջ մը համար որքան ալ դէշ վիճակի մէջ գըտնուի ան: Թերեւս աւելի լաւ պիտի ըլլար իր տունը առաջնորդել զայն, սակայն մեծ մասամբ անտուն տիպարներ են, կամ կապ չունին իրենց անձնասիրութիւնն մէջ նշուած հասցէին հետ: Անոնք հոս, հոն կը թափառին միակ մտահոգութեամբ մը. գտնել մը հրամցուի իրենց:

Վրաժքի անել վտղոցին սթափարանը 21 անկողին ունի ամբողջ մայրաքաղաքին համար: Շատեր իրարու ծանօթ են արդէն, ուրիշներ առաջին անգամ կուգան հոն: Սակայն բոլորին պատմութիւնները նման են իրարու. անհասկացողութիւն, յուսալքում, դժբախտութիւն, տուն, առանձնութիւն: Կնոջական արժանապատուութեան կորուստը վախճանին ըսկիզբն է կիներու համար: Սթափարանին մէջ ինքնապաշտպանութեան միակ միջոցը յարձակողականութիւնն է:

Սթափարանը ամօթալի տեղ մըն է. հոն բերուած մէկուն գործին տեղը տեղեկութիւն կը տրուի: Եթէ ենթական չատ գինով է գինքը անկէ հիւանդանոց կը ղրկեն: Տակաւին այսքանով կարելի է գոհ ըլլալ եթէ երեսին թքնող չըլլար:

Այսօրուան ընկերութեան մէջ գիմասըրութիւն չկայ. իրականութիւնը ամէնէն աւելի կը վնասէ տկար սեռին: Առօրեան ու այլերու վոգատութիւնը կը հարուածէ ամէնէն տկարները:

Ու ինչպէս Արեւմուտքցիներ որպէս պատկեր Խորհրդային Միութենէն իրենց հետ կը տանին ձեռքը բռնով տարեց կնոջ մը նկարը, սթափարաններու խորհրդանիշն ալ պիտի մնան թուարկուած տոպրակները:

ՔԱՂՀԱՆ

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ԱՆԹԻԼԻԱՍԻ մէջ Ս. Ատուածածնի վերափոխման տօնը նշուած է աննախընդկալ պարագաներու մէջ: Մայր Տաճարին Տիկնանց յանձնախումբը պատրաստած ըլլալով հանդերձ աւանդական հերիսան, անընդհատ ամբակոծումները արգելք եղած են որ ժողովուրդը թաքստոցներէն ելլէ ու վտիթայ եկեղեցի: Հակառակ այս իրողութեան, պատարագ մատուցած է Պիքֆայայի եւ Անթիլիասի մէջ: Պիքֆայայի մէջ պատարագած է Ղեւոնդ Արք. Զէկիլեան, իսկ Անթիլիասի մէջ Վարդան Եպիսկոպոս Տէմիրճեան: Նկատի առած որ հաւատացեալները չէին կրցած մատաղէն բաժին առանալ, Գարեգին Բ. տնօրինած է որ պատրաստուած հերիսան ղրկուի Պուրճ Համուտի հայկական ծերանոց – կուբանոցը եւ Ճիպէյլի «Թռչնոց բոյն»ը:

***

ՈՒՐՄԻԱՅԻ «Արամ Մանուկեան» սրահին մէջ Յուլիս 24–ին մեծ թիւով այցելուներու ներկայութեամբ տեղի ունեցած է պազար մը, ՀՕՄ–ի տեղական մասնաճիւղին նախաձեռնութեամբ: Որպէս պատուոյ հիւր ներկայ գտնուած է Կորիւն Արք. Պաղտեան, որ այցելութիւն մըն ալ տուած է Գեղարդապատ գիւղի եկեղեցիին ու հանդիպում ունեցած է հանրութեան հետ:

***

ՈՒՐՄԻԱՅԻ «Արամ Մանուկեան» սրահին մէջ Յուլիս 27–ին տեղի ունեցած է «Մասիս» հայկական ղպրոցին ամավերջի հանդէսը: Ուսուցչուհի Օֆիկ Օթտու – խանեանի բացման խօսքին յաջորդած է օրուան ծրագիրը, բաղկացած արտասանութիւններէ ու հայկական պարերէ: Ամբարտին կատարուած է յաջողագոյն աշակերտներու մրցանակաբաշխութիւնն ու վկայականներու բաշխումը:

***

ՈՒՐՄԻԱՅԻ մէջ Յուլիս 16–ին տեղի ունեցած է տեղւոյն հայկական վարժարանին ամավերջի հանդէսը, մեծ բազմութեան մը ներկայութեան: Նախ ծնողական Խորհուրդէն Մարկոս Մովսիսեան խօսած է տարուան աշխատանքներուն մասին. ապա խմբերգներէ, մեներգներէ եւ արտասանութիւններէ կազմուած յայտագիր մը գործադրուած է ուր աշակերտներ ներկայացուցած են երկու վոքր թատերախաղ:

***

ԹԵՀՐԱՆԻ մէջ Օգոստոս 15–ին կատարուած է «Ս. Ներսէս Շնորհալի» մշակութային ու մարզական ֆոնտերուն պարզեւաբաշխումը: Հայկաշէնի «Մահակ – Մեսրոպ» սրահին մէջ պարզեւատրուած ու գնահատագիրի արժանացած են «Հայկին»ը եւ հայ համալսարանականներու ընդհանուր Միութիւնը, առաջինը իր հիմնադրութեան 50, երկրորդը՝ 45–րդ տարեդարձին առթիւ: Կրթական երկարամեայ իրենց գործունէութեան համար պարզեւատրուած են Բերսաբէ Յովսէփեան, Էլպիս Ֆերահեան եւ Անժէլ Օհանեան: Որպէս մարզական կազմակերպութիւն գնահատուած է «Սիփան» Միութիւնը, ինչպէս նաեւ Վրէժ Սարգսեան, Ալֆրէտ Ալվազեան եւ Ալլին Աւագեան:

ՌՈՒՍԵՐԷՆԻ ԹՈՐՀՐԴԱՑՆԱՑՈՒՄԸ

Գիւրը, դրութեան գործածութիւնը կը ծաւալին Ռուսիոյ մէջ ԺԷ. եւ ԺԸ. դարերուն: Ընդունուած այբուբենը յունական-նին վրայ հիմնուած էր, ունենալով հանդերձ քանի մը լատինական տառեր: Այբուբենը սլաւականն էր, Թ. դարուն մարմին առած Պուլկարիոյ մէջ, որ Ռուսիոյ մէջ տարածուեցաւ Կիւրեղեան վանականներու կողմէ եւ այս պատճառով կոչուեցաւ Կիւրեղեան:

Առաջին յեղաշրջումը կը կատարուի 1708 – 1710–ին, Պետրոս Ա.ի չրջանին. անօգուտ տառերու գործածութիւնը դադրեցաւ: ԺԹ. դարուն եւ Ի. դարուն ըսկիզբը ռուսերէնի ուղղագրութիւնը հետզհետէ կը թօթափէ որոշ զոյգ տառերու գործածութիւնը:

1904–ին Գիտութիւններու ակադեմիային կից ուղղագրութեան յանձնախումբ մը կը կազմուի. 1912–ին ծրագիր մը կը հրապարակուի, որ կը քննարկուի ու կը դառնի 1917 Մայիսին, Յեղափոխութեան նախօրեակին:

Այս յեղաշրջումը դադափարախօսներու կողմէ հաւիւ վերաքննուած ու սրբագրուած, պաշտօնականացուեցաւ 1918 Հոկտեմբեր 15–ին, ժողովրդական կոմիսարներու Խորհուրդի հրովարտակով: Ան չնչեց աւելորդ դիրերն ու նշանները եւ բարեփոխեց հոլովումի կարգ մը պարագաներ:

1950–ին ուղղագրութեան կանոնագրութիւն մը պաշտօնականացուեցաւ, անկէ ի վեր աշխատութիւնները կը չարունակուին: 1962–էն ի վեր ուղղագրութեան յանձնախումբ մը կը գործէ մնայուն կերպով:

Հ. Բ. Ը. Մ.

ԼՈՒԻԶ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ ՍԻՄՈՆԸ ՆԱԽԱԳԱՀ Հ. Բ. Ը. Մ.Ի ՈՒԹԵԱՆ

Հայկական Բարեգործական Ընդհանուր Միութեան Կեդրոնական Վարչական Ժողովը իր Շաբաթ, 1989, Օգոստոս 26–ի նիստին միաձայնութեամբ Կեդրոնական Վարչական Ժողովի առենապետ եւ հետեւաբար Հ. Բ. Ը. Մ.–ի 6–րդ նախագահ ընտրեց Լուիզ Մանուկեան Սիմոնը, որ անցնող երկու տարիներուն կը վարէր Միութեան գործադիր փոխ – նախագահի պաշտօնը:

Տիկին Սիմոնի այս ընտրութիւնը անմիջապէս հետեւեցաւ նոյն նիստի ընթացքին Միութեան ցկեանս նախագահ Ալեք Մանուկեանի յայտարարութեան՝ թէ կը քաշուի գործօն ծառայութենէ իբրեւ Առենապետ Կեդրոնական Վարչական Ժողովի եւ Նախագահ Միութեան:

Կեդրոնական Վարչական Ժողովը այս առիթով միաձայնութեամբ Միութեան պատուակալ ցկեանս նախագահ ընտրեց Պր. Ալեք Մանուկեանը՝ նկատի առնելով իր 36 տարիներու իրբեւ Միութեան նախագահ ծառայութիւնը, որու ընթացքին ան տուաւ խոհական առաջնորդութիւն ո՛չ միայն Միութեան, այլեւ՝ բովանդակ հայ գաղութներուն, եւ իր առատաձեռն նուիրատուութիւններով ու ներդրումներով ճանչցուեցաւ իրբեւ մեր ժողովուրդի արդի ժամանակներու մեծագոյն բարեգործը:

ԴԻՒԱՆ
ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ՎԱՐՉԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎԻ
Օգոստոս 26

ԼՐԱՏՈՒ ԳԻՐՔԵՐՈՒ

«UN ARMÉNIEN PARMI LES AUTRES»

Մարիկ Օհանեանի հեղինակութեամբ լոյս տեսած է այս գիրքը (հրատարակիչ՝ Պաք) եւ լաւ ընդունելութիւն գտած ընդհանրապէս մամուլին կողմէ. «Թելէ 7 օր» կ'արձագանգէ անոր, տալով պատմութեան հակիրճ պատկերը՝ փոքրիկ Յարութիւնի ապրած սեւ օրերը 1914–էն սկսեալ, երբ ան պիտի ապրի ցեղասպանութիւնը, ապա քշուի որբանոցէ որբանոց, մինչեւ որ հասնի Ֆրանսա, ուր նախ պիտի ապրի գաղթականի լեղին, ապա սիրէ Ֆրանսան մինչեւ վերջ:

Այլ թերթեր ալ տողեր նուիրած են այս յուզիչ պատմութեան, զոր այնքան գրաւոր կը նկարագրէ Յարութիւնի աղջիկը՝ Մ. Օհանեան:

ԵՐԱԶԱՅԻՆ ՀԱԼԷՊԸ

ԱՆԴՐԱՆԻԿ ԾԱՌՈՒԿԵԱՆ

ՀՆԿԵՐՍ ՆՇԱՆԸ

Մեր վերջին տարուան առաջին օրն է, Հալէպի Հայկազեան վարժարանին 6–րդ կարգը, աւարտականը, ուղիղ 52 տարի առաջ, երեսուն հոգինոց դասարան մը, որ խայտաբղէտ տեսք մը ունի: Աւելի չատ խառնակ ամբոխի մը երեւոյթը կը պարզէ, քան թէ չրջանաւարտ աշակերտութեան մը պատկերը: Անհամաչափ տարիներ, անհամաչափ կարողութիւններ: Մեր մէջ կան որ դէպրոց քառը տակաւին ««թ»ով կը գրեն, եւ ուրիշներ որ չաջողած են թերթերու մէջ քանաստեղծութիւններ տպել: Ցայտնապէս, վարի կարգը նորեկներուն տեղ բանալու համար մէկ անդամին վեր քշած են երկու – երեք տարի դասարան կրկնող – ները, անկարները, ապուշները:

Դասերը չեն սկսած: Պակաս ուսուցիչներ կան, նորեր, եւ խմբուած տեսչարանին մէջ, տենդագին դասացուցակներ կը պարապատեն: Մենք ընելիք չունինք: Օրացոյցի թերթերը: բայց, յանկարծ յօղուած 8.– «Դասարանը գաղտնի քուէարկութեամբ կ'ընտրէ իր դասարանապետը, որուն պարտականութիւնն է...» եւայլն:

Աւարտէք եաք, տեղը կուտայ Նշանին ու կ'երթայ:

Յաջորդ օրն իսկ ոտքի կ'ելլեմ:

– Ներողութիւն, պարոն, մենք քուէարկութիւն կ'ուզենք:

– Մ՞ա ուրկէ հանեցիր:

– Դուք ըսիք, պարոն ... 8–րդ յօղուածը...

– Ես ատիկա կարդացի՞ ձեզի...

– Այո, պարոն, կարդացիք:

Երկա՛ր լռութիւն մը: Ես դեռ ոտքի եմ: Տղաքը, սպասողական, փոխնիփոխ կը նային ինծի եւ կը դառնան ուսուցչին կողմը: Սառուցեալ պահ մը: Ի վերջոյ, կացութեան հետ ակամայ հաչտուողի դէմքով եւ մեղմ ձայնով մը կ'ըսէ.

– Լաւ, թուղթերը բաժնեցէք:

Երեսուներեք քուէներու բացարձակ միաձայնութեամբ՝ դասարանապետ եմ: Մէկ քուէ պակաս չէ: Անշուշտ, ես ալ ինծի քուէ տուած եմ: Բայց զարմանալին՝ ուրեմն Նշանն ալ գրած է անունս: Արդիւնքը այնքան ալ հաճելի չի թուիր ուսուցիչին, բայց համակերպած, գլուխը կը շարժէ ու կ'երթայ, բարձր ամպիոնը գիջելով նորընտիր դասարանապետին:

Հպարտ ու գոհունակ, կը գիտեմ վուռ չարքերս, եւ հեղինակութեան բարձունքէն առաջին գործս կ'ըլլայ տագնապալի բաներ: բայց, յանկարծ յօղուած 8.– «Դասարանը գաղտնի քուէարկութեամբ կ'ընտրէ իր դասարանապետը, որուն պարտականութիւնն է...» եւայլն:

Աւարտէք եաք, տեղը կուտայ Նշանին ու կ'երթայ:

Յաջորդ օրն իսկ ոտքի կ'ելլեմ:

– Ներողութիւն, պարոն, մենք քուէարկութիւն կ'ուզենք:

– Մ՞ա ուրկէ հանեցիր:

– Դուք ըսիք, պարոն ... 8–րդ յօղուածը...

– Ես ատիկա կարդացի՞ ձեզի...

– Այո, պարոն, կարդացիք:

Երկա՛ր լռութիւն մը: Ես դեռ ոտքի եմ: Տղաքը, սպասողական, փոխնիփոխ կը նային ինծի եւ կը դառնան ուսուցչին կողմը: Սառուցեալ պահ մը: Ի վերջոյ, կացութեան հետ ակամայ հաչտուողի դէմքով եւ մեղմ ձայնով մը կ'ըսէ.

– Լաւ, թուղթերը բաժնեցէք:

Երեսուներեք քուէներու բացարձակ միաձայնութեամբ՝ դասարանապետ եմ: Մէկ քուէ պակաս չէ: Անշուշտ, ես ալ ինծի քուէ տուած եմ: Բայց զարմանալին՝ ուրեմն Նշանն ալ գրած է անունս: Արդիւնքը այնքան ալ հաճելի չի թուիր ուսուցիչին, բայց համակերպած, գլուխը կը շարժէ ու կ'երթայ, բարձր ամպիոնը գիջելով նորընտիր դասարանապետին:

Հպարտ ու գոհունակ, կը գիտեմ վուռ չարքերս, եւ հեղինակութեան բարձունքէն առաջին գործս կ'ըլլայ տագնապալի դահաճառ մը, որ պատրաստած եմ գիշերային ներշնչումով.

Ազատ ֆուէն այն օրից
Երբ հաճեցաւ զիս ընտրել
Եւ անարժան իմ անձին
Իշխանութիւն պարգեւել՝
Նախկին խօսքը որ կ'ըսեմ
Չէ՛ «լուռ կեցէք», կամ «խելօք»,
Ազատութի՛ւն ձեզ կուտամ
կեցցէ ազատ ամէն ոք:

Խանդավառ ծափեր ողջունեցին ելոյթս: Ցետոյ, կարճիկ փոխանակութիւններով որոշեցինք արշաւանք մը կատարել մեր դիմացը գտնուող 5–րդ դասարանին վրայ, առաջին օրէն հաստատելու համար մեր գերակշռութիւնը, բայց ուսուցիչ մը կար հոն, եւ պէտք էր սպասել անոր մեկնումին: Տախտակէ նետարաններուն վրայ սովորութիւն էր որ տունէն պզտիկ բազմոցներ բերենք մեզի հետ: Այդ բազմոցները սկսան օդին մէջ պարել, նախքան հինգերորդցիներու դլուխներուն իջնելը: Ցետագային, այդ բարձիկները չատ հարուածներ տուած են դրացի դասարանին մէջ, որմէ կը խուսափէր միայն պզտիկ Սիմոնը, ապագայ Զարեհ Կաթողիկոսը, դրասեղաններուն տակ սպրդելով: Կռիւը սակայն երթալով կ'աճի: Բազմոցներուն հետ պռոչտուքներ, աղմուկ, մանաւանդ փոչի: Հակիչը, անայլայլ, իր տեղն է, իր դերին մէջ, ու երջանիկ՝ կը դիտէ իր գործը...

(Շար. 1)

(Շար· Ա· էջէն)

բենց նպատակին հասնելու համար Լիբանան» Քսան երեւոյթին զօր· Աուն բաւական Ոչ – Մոլոտաւներու դժգոհութիւնը սահ– լատառես է, չըսելու համար միամիտ, խորհելու համար թէ ոեւէ Պետութիւն Լիբանանի շահերը պիտի պերաղատէ իր շահերէն···:

ՄՈԼՏԱԻԻՈՑ Գերագոյն Խորհուրդը, երկու օրուան յետաձգումէ ետք, լայն մեծամասնութեամբ մը քուէարկեց մոլ– տաւերէնի պաշտօնական լեզու դառնա – լուն օրինագիծը, նաեւ վերադարձ՝ լա– տինատառ այբուբենի: Ակլեւս մոլտաւե – րէնը պիտի գործածուի տեղւոյն կառա– վարութեան վաստաթուղթերուն համար, ինչպէս նաեւ ժողովներու եւ առեւտուրի: Ոչ – Մոլտաներու դժգոհութիւնը սահ– մանափակելու համար (գործադուլներու դիմած էին ռուսախօսները), օրինագիծը կը ճշդէ որ ռուսերէնը կը մնայ· – «Ազ– գամիջեան յարաբերութեանց լեզուն»: Օ– րինագիծը քուէարկուած է 321 ձայնով, 11 դէմ: Ձեռնպահութեանց թիւը չի ճըշ– դուած:

ԳԱՄՊԱՐով այլեւս վստահ է որ ճեռք պիտի ձգէ 1988 – 1989–ի ճատրակի աշ– խարհի բաժակը, զոր կազմակերպած էր մեծ վարպետներու միութիւնը: Գարբով իրմէ 2–ուկէս կէտ առ է:

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ
ՀԵՔԱՑԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ՕԳՈՍՏՈՍ 25 / 29)

ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ ՏԱՐՈՒԱՆ ՇԵՄԻՆ

Հայաստանի Կեդրոնական Կոմիտէի խորհրդակցութիւնը յատկացուած էր միակ հարցի մը· Սեպտեմբեր 1–ին կարե– լի պիտի ըլլա՞յ ազէտի գօտիի դպրոցնե– րուն դուռները բանալ: Խորհրդակցու– թեան մասնակցած են ազէտեալ շրջաննե– րու ժողովրդական կրթութեան բաժին – ներու վարիչներ Նախարարաց Խորհուր– դէն, Պետպլանէն, Կրթական նախարա – րութենէն աշխատողներ: Խորհրդակցու – թեան ընթացքին նշուած է որ ուսումնա– կան նոր տարեշրջանի պատրաստութիւն– ները չափազանց անկազմակերպ եղած են: Ազէտի գօտիին 446 դպրոցներէն 219ը աւերուած են ու չինարարական աշխա – տանքը դանդաղ կ'ընթանայ: Ցաւուկ մը– տահոգութեան աղբիւր է Լենինականի պարագան, ուր երկրաշարժէն ետք կան– դուն մնացած է ամէնը եօթը դպրոց, իսկ մասամբ վերանորոգուած են 6 շէն– քեր: Քաղաքին մէջ մնացած երախանե – րու ամբողջութիւնը ընդգրկելու համար անհրաժեշտ են 10 – 11 հազար հոգինոց պատրաստի շէնքեր, որոնց մէկ մասը դեռ ճամբան է, մնացածը գործատուներու մէջ:

Գոհացուցիչ չէ նաեւ դասագիրքերու վիճակը· Թէեւ հրատարակուած է 172 ա– նուն դպրոցական դիրք, սակայն բոլոր ուսումնական հաստատութիւնները չէ որ ստացած են զանոնք: «Հայ դիրք»ի պա– հեստներուն մէջ դիզուած է աւելի քան 3 միլիոն օրինակ դասագիրք, եւ ատոնցմէ ոչ մէկը ղրկուած է Լենինական կամ Սպիտակ:

Լուրջ մտահոգութիւն պատճառող խըն– դիր մըն ալ, ազէտի շրջանի դպրոցնե – րուն մանկավարժ – ուսուցիչներու պա– կասն է: Բարձրադոյն ուսման հաստա– տութիւններու այս տարուան շրջանա– ւարտներէն 620 հոգի նշանակուած են յիշ– եալ վայրերը, սակայն տակաւին բաւարար չէ: Պէտք է նկատի ունենալ յատկապէս Աղբրբէջանէն եւ վրաստանէն զաղթած զգալի թիւով ընտանիքներու պարագան, որոնց զաւակները անհրաժեշտ կերպով հայկական դպրոցներու պէտք ունին: Այս ամբողջը կը հանգին այն եզրակացութեան որ Հայաստանի ազէտեալ գօտին դպրո– ցական չէնքի, դասագիրքի եւ ուսուցիչի մեծ պահանջներով, պատրաստ չէ վե– րամուտին:

*

ԿՈՆԴ ԹԱՂԱՄԱՍԻՆ
ՎԵՐԱԿԱՌՈՒՑՈՒՄԸ

Երեւանի քաղաքային Կոմիտէի խոր– հրդակցութեան նիւթ եղած է Կոնդի վե– րակառուցումը (Շար· Ա· էջ 3)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱԻԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ԿԸ ՆՈՒԻՐԵՆ

ՍԷՆ – ՄԱՆՏԷ·– Պր· Ժիրայր Մուրատեան 900 Ֆրանք:

**

ԼԻՐԱԿ·– Պր· Մազաքեան 100 Ֆր·:

Ի ՑԻՇԱՏԱԿ

Տիկին Շահան Պիւրթէ – Կարապետեան իր հարազատին՝ Սիրարփի Տէր – Ներսէսեանի մահուան քառասունքին ի յիշատակ 1000 Ֆր· կը նուիրէ «Յառաջ»ին:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Պօմոնի «Նայիրի» մասնաճիւղը, ընդհանուր ժո– ղովի կը հրաւիրէ իր անդամուհիները, Սեպտեմբեր 9, Շաբաթ օր, ժամը 14·30ին սովորական հաւաքատեղին:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Տէր եւ Տիկին Վահան Յակոբեան 100 Ֆրանք նուիրած են Մարսէյլի Մշակոյթի Տան Գրիգոր Ալֆարեանի մահուան առ– թիւ:

FIGARO – MÉDITERRANÉE

DOSSIER
«COMMUNAUTE ARMENIENNE
PROVENCE - ALPES - COTE D'AZUR»

Le Figaro Méditerranée du samedi 2 septembre 1989 consacrera un dossier spé– cial à la communauté arménienne de la région Provence - Alpes - Côte d'Azur. Comme d'ordinaire, ce numéro sera ven– du accompagné du quotidien Le Figaro, du Figaro Magazine et de Madame Fi– garo.

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Լիոն – Վի– լէօրպանի Արաֆս մասնաճիւղը կը խընդ– րէ նկատի ունենալ ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 1 եւ 8 թուականները:

Մանրամասնութիւններ՝ յետագային:

**

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Պօմոնի «Նայիրի» մասնաճիւղը, կազմակերպած է ճաշ մը, Կիրակի, Հոկտեմբեր 8, ժամը 12·30–ին, Պօմոնի Եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ:

Paris-Erevan-Paris
EN VOLS DIRECTS
TOUS LES 15 JOURS DEPUIS LE 06 JUILLET 1989

RENSEIGNEMENTS ET INSCRIPTIONS :

Levon BAGHDASSARIAN	Varoujan SARKISSIAN	Jacques CHELELEKIAN
SABERATOURS	SEVAN VOYAGES	JACK INTER
31, rue d'Argenteuil	48, Cours de la Liberté	358, Chemin du Littoral
75001 PARIS	69003 LYON	13015 MARSEILLE
Tél. 42 - 61 - 51 - 13	Tél. 78 - 60 - 13 - 66	Tél. 91 - 03 - 16 - 28

Meubles Ghazarian
4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance
Z.I. Vitrolles à 20 km de Marseille tél. : 42. 89. 27. 47

« Բացառիկ զեղչ «Յառաջ»ի բաժանորդներուն »

Խորհրդակցութեան ընթացքին նշուած է որ Կոնդի վերանորոգումի գործը խան– գարող ազդակներ են չինանիւթերու յա– պաղումը, նախագիծերու պատրաստու– թեան ձգձգումը:

Ժողովը գործնական յանձնարարական– ներ տուած է չինարարական կազմակեր – պութիւններուն, կուսակցական եւ խորհրդային մարմիններուն որոնց աշխա – տանքով պայմանաւորուած է Կոնդի ծը– լադրին յայոդութիւնը:

ՎԵՐԱՄՈՒՏ

ԼԻՈՆԻ
ՀԱՅԿԱԶԵԱՆ ՄԻՕՐԵԱՑ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ

1989 – 1990 տարեշրջանի վերամուտը տեղի պիտի ունենայ ՉՈՐԵՔՇԱԲԹի, Սեպտեմբեր 13–ին, առաւօտեան ժամը 9–ին:

Դասատանդութիւնները տեղի կ'ունե– նան Չորեքշաբթի, առաւօտեան ժամը 9–էն 12, կէսօրէ վերջ 14–էն 16, եւ Շաբաթ օրերը ժամը 14–էն 16·30:

Աշակերտները կրնան օգտուիլ երթե – ւեկի սպասարկութենէն եւ Չորեքշաբթի կէսօրուան ճաշէն:

Ցաւելեալ տեղեկութեանց եւ արձա– նագրութեանց համար դիմել եկեղեցւոյ Դիւանատունը:

Հասցէ·– 40 rue de l'Abreuvoir – 69003
Հեռաձայն· – 78 – 60 – 47 – 18

**

«ՏԱԹԵԻ» ՎԱՐԺԱՐԱՆ

«Մոնմորանսի»ի «Տաթեւ» վարժարանը որ 1988 – 1989 տարեշրջանը բոլորեց պա– դիւնաւոր կերպով, կը վերաբացուի Սեպ– տեմբեր 6, Չորեքշաբթի առաւօտ ժամը 10–ին եւ կը սկսի իր դասաւանդութիւն – ները կանոնաւոր կերպով:

Վարժարանը չունի օրերու եւ ժամերու սեղմում: Կ'ընդունուին 6 տարեկանէ ըս– կըսեալ մինչեւ Պաֆալօրէահ վերջաւո – րութեան եւ անկէ վերջի աշակերտներ, ինչպէս նաեւ հայերէն սորվիլ փափաքող ամէն տարիքի անձեր:

Մանրամասնութեան համար դիմել· – 34 – 17 – 14 – 39 թիւին, Տիկին Սօնա Մոմճեանի, ամէն օր առաւօտէն մինչեւ ժամը 20:

Հասցէ· –
20, rue de l'Abreuvoir
95160 MONTMORENCY

**

ՍԷՆ – ԺԵՐՈՄ

Սէն – Ժերոմի եւ Շրջակայից Ս· Սա– հակ – Ս· Մեսրոպ Եկեղեցւոյ երկօրեայ Հայ Վարժարանը կը վերաբացուի՝

Սեպտեմբեր 13, Չորեքշաբթի առաւ– ժամը 9–ին եւ դասերը կը սկսին նոյն ժամուն եւ կը տեւեն մինչեւ ժամը 12:

Դասատուն է՝ եղիշէ Աւագ Քահանայ Փանոսեան:

Այդ օրը աշակերտները փոխադրող օ– թօբար չկայ:

Սեպտեմբեր 16, Շաբաթ օր դասերը կը սկսին կէսօրէ վերջ ժամը 2–ին, կը տեւեն մինչեւ ժամը 4:

Դասատուն է՝ Պր· Խաչիկ Ելմագեան:

Սեպտեմբեր 20, Չորեքշաբթի օրը առա– ւտ ժամը 8·45–ին, աշակերտներուն օթօ– քարը անցեալ տարուան նոյն վայրէն՝ Ֆրէ Վալլօնէն աշակերտները կը փոխադ– րէ դպրոց եւ կը վերադարձնէ նոյն վայրը:

Դասագիրքերը եւ տետրակները նուէր կը տրուին աշակերտներուն:

Ուրեմն կը խնդրուի աշակերտներուն ծնողքներէն որ իրենց զաւակները դպրոց առաջնորդեն Սեպտեմբեր 13, Չորեքշաբ– թի օր առաւ ժամը 9–ին:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Պօմոնի Ս· Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկե– ղեցւոյ Թաղական խորհուրդը շնորհա– կալութեամբ ստացած է փոխանց ծաղկե– պըսակի հետեւեալ նուիրատուութիւն– ները·–

Նազելի Պէզիրճեանի մահուան առթիւ՝ Տէր եւ Տիկին Փիէռ Պիսքիճեան 100 Ֆր·, Տիկին Ժիլի 100, Տիկին Իզմիրլեան 100: Յարութիւն Պօղոսեանի մահուան առթիւ՝ Թուրքիեան եղբայրներ 200, Սեզա Տի– լիկեան 200, Տիրիկեան ընտանիք 100, Տէր եւ Տիկին Ֆիլիբ 200: Արմենակ Զօրիկ– եանի մահուան առթիւ՝ ընտանիքը 500: Թըրֆանտա Թողլիկեանի մահուան առ– թիւ՝ Տէր եւ Տիկին Զէօմլէքճեան 200, Այրի Տիկին Աբշալոյս Քէրքէրեան 100: Միշէլ Մոնժի մահուան առթիւ՝ Տէր եւ Տիկին Ֆրէտի Մոնժ 500 Ֆրանք, Տէր եւ Տիկին Մարի Գօզլեան – Էշմեան 100, Տէր եւ Տիկին Պետեան 100, Քէրքէրեան ընտանիք 100, Տէր եւ Տիկին Փօլ Քէհ– եեան 200: Գրիգոր Սէդպոյեանի մահ– ուան առթիւ՝ Պիլեա ընտանիք 100: Ար– թիւր Սիւրմէնեանի մահուան առթիւ՝ Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Պօյաճեան 100, Տէր եւ Տիկին Զիթճեան 100, Տէր եւ Տի– կին Քաչքէմալեան 200, Պր· Վարդան Ժան 200 Ֆր·:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris
Commission Paritaire: N° 55935

ԿԻՐԱԿԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 3
DIMANCHE
3 SEPTEMBRE
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՀԱՅԱՍ
ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

Թիւ 141

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Directrice: Arpik Missakian

Tel. : 47. 70. 86. 60 — Telex : HARATCH 280 868 F
C.C.P. Paris 15069-82 E — 51027317 A R. C. Paris

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 700 Ֆ· — Վեցամսեայ : 360 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1000 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

65րդ ՏԱՐԻ — Թիւ 17.091 | Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN | 65e ANNÉE — No 17.091

Sirarpie DER-NERSESSIAN

Dans ces quelques lignes, qui ne sont ni une biographie, ni une analyse de son œuvre, je voudrais exprimer ce que trente ans de relations avec Mlle Der Nersessian m'ont appris d'elle. C'est moins simple qu'il ne paraît.

Elle n'avait rien de la molièresque «femme savante», personnage qui, soit dit en passant, ne semble guère en voie de disparition. Elle n'en avait ni la pédanterie, ni l'arrogance, ni la minceur du vernis scientifique, bien au contraire. Son affabilité, sa modestie surprenaient le visiteur peu habitué à la qualité d'un tel accueil de la part d'une sommité internationalement reconnue. Son aisance et son savoir-vivre dénonçait cette parfaite éducation qu'on dispensait autrefois aux jeunes filles des grandes familles du Proche Orient.

Cette savante ne s'enfermait pas dans la tour d'ivoire de ses recherches et restait attentive aux rumeurs du monde. On aurait pu la croire douillettement conservatrice et l'on s'étonnait de son extrême sensibilité aux injustices sociales, aux malheurs du tiers-monde, aux drames des pays opprimés. Au printemps 1968, j'avais été frappé par sa façon de suivre les événements, lucide et indulgente, exempte d'hostilité, d'agencement ou d'ironie. Elle avait perçu avant bien d'autres le fond de désespérance de la révolte étudiante. Une personnalité hors du commun, vraiment, ne serait-ce que par sa sympathie pour la jeunesse.

par

J.-M. THIERRY

Ce qui m'a surtout frappé, en effet, c'est la façon dont elle recevait les jeunes venus lui exposer leurs projets ou lui demander conseil. Elle écoutait patiemment les exposés, souvent maladroits, les hypothèses, même aventureuses. Elle les discutait objectivement et les corrigeait en donnant l'impression de traiter l'interlocuteur en égal. Elle n'hésitait pas à prendre le temps qu'il fallait pour rechercher un document et fournir le renseignement souhaité. Avait-elle oublié un détail, qu'elle vous écrivait sans tarder. Je crois n'avoir jamais rencontré quelqu'un d'aussi généreux, d'aussi peu jaloux qu'elle, dans ce monde intellectuel où la compétition (parfois féroce) devient loi. Tous ceux qui l'ont approchée sont, je pense d'accord et j'en ai fait personnellement l'expérience car, si je n'étais plus jeune, je n'en étais pas moins un débutant. Je me souviens. C'était dans les années soixante quand la chance m'avait fait retrouver en Turquie orientale, des églises arméniennes inédites. Non seulement elle n'avait pas voulu, en dépit des propositions que ma femme et moi lui avions faites, exploiter nos documents, mais elle nous avait encouragés à publier nous-mêmes nos découvertes, faisant preuve d'une belle confiance que nous nous sommes toujours efforcé par la suite de ne pas trop décevoir.

Quand les éditions Mazenod m'ont proposé de rédiger une étude générale sur l'art arménien, ma première démarche, avant d'accepter, fut d'aller demander à S. Der Nersessian ce qu'elle en pensait. Or non seulement elle ne m'a pas dissuadé d'entreprendre ce travail qui allait malgré tout recouper le sien à moins de dix ans de distance, mais, malgré sa fatigue et ses soucis, elle s'est mise à ma disposition et elle a notamment contrôlé toute ma rédaction sur l'art des miniatures. Je serais bien ingrat si je le dissimulais ou l'oubliais.

Il ne faudrait pas croire que sa courtoisie cachait une quelconque pussilanimité ou indifférence car elle savait se montrer, envers ceux qui se voulaient ses disciples, nette et franche à l'occasion. Ses jugements, toujours soigneusement pesés, étaient parfois sévères, mais elle condamnait rarement et trouvait volontiers des excuses. A la fois procureur et avocat, elle savait l'ambiguité des comportements humains et l'interlocuteur partait toujours encouragé sinon rassuré.

Tous les ans avant notre départ pour la Turquie, j'allais lui soumettre notre programme et au retour, le résultat de nos recherches. C'était —tant sa joie était grande et son intérêt attisé— un plaisir pour nous de projeter dans son appartement de l'avenue de Versailles les diapositives de monuments qu'elle croyait détruits à jamais et qu'elle ne connaissait souvent que par les manuscrits qui y avaient été enluminés. Car elle n'avait rien perdu de son enthousiasme pour tout ce qui touchait à l'Arménie et s'émerveillait quand quelque étudiant d'origine arménienne venait lui confier son intention d'étudier sa culture nationale. Du reste, elle se proclamait patriote, mais soulignait que cet engagement n'altérait en rien son jugement et que l'impartialité était sa règle absolue.

Sa personnalité s'est bien exprimée dans la façon dont elle a mené ses recherches et sa carrière. La comparaison est saisissante avec la démarche de J. Strzygowski. Le savant viennois pressé et visionnaire, utilisant les matériaux de chercheurs européens ou arméniens, les a publiés, ce qui est louable, mais pour soutenir sa thèse sur l'origine et le développement de l'art chrétien primitif, ce qui était prématuré et critiquable. Sa documentation en effet, était tout à fait insuffisante comme l'ont prouvé les nombreuses et importantes découvertes faites depuis. Le gros ouvrage, qu'il a consacré à l'art arménien et qui a fait autorité pendant plusieurs décennies, laisse maintenant voir ses outrances, ses erreurs et ses lacunes. A l'opposé, mademoiselle Der Nersessian a amassé et étudié personnellement d'innombrables manuscrits arméniens (et byzantins, ce que l'on sait généralement moins). Grâce à sa connaissance des textes sacrés, elle a pu analyser l'iconographie des miniatures. Les publications qu'elle a faites ont été d'abord des catalogues, ce qui n'excluait évidemment pas des conclusions stylistiques et comparatives et ce travail de documentation s'est poursuivi pendant 60 ans avant qu'elle ne livre au public cultivé son fameux ouvrage de synthèse générale, l'*Art Arménien*.

Je m'aperçois que je brosse un tableau que d'aucuns pourraient prendre pour un dithyrambe de circonstance, mais je prie le lecteur de me laisser le bénéfice de la sincérité. Je ne dis d'ailleurs pas que la longue vie exemplaire de Mlle Der Nersessian, malgré les satisfactions et les honneurs qui ne lui furent point marchandés, fut joyeuse. Déjà vivre l'époque du génocide (même si on en subit pas directement les atrocités) est pour l'adolescente qu'elle était une épreuve qui a du laisser des traces indélébiles.

Parfois, en dépit de sa réserve, j'ai surpris dans ses propos ou dans ses silences une note de mélancolie. L'amour qu'elle vouait à sa sœur Araxe et le dévouement avec lequel elle l'a soignée et entourée pendant de longs mois, aux dépens de sa résistance physique et morale, laisse entrevoir tout un pan affectif de sa personnalité, qu'elle se gardait de livrer et qui probablement n'a pas trouvé à s'exprimer complètement.

L'inéluctable est donc arrivé. A quoi bon les condoléances et les banalités ?

«Tout ce qui a été ne peut être autrement qu'il ne fut; le possible est toujours relégué dans l'avenir, seul règne de la liberté» (M. de Unamuno).

■

Սիրարփի Տէր-Ներսէսեան

Գրեց՝

ԼԵՒՈՆ ԶՈՒՖԱՍԶԵԱՆ

Վիկտոր Նիկիտիչ Լազարեւից յետոյ համաշխարհային արուեստագիտութիւնը կորցրեց իր երկրորդ հայազգի ականաւոր ներկայացուցչին: Յուլիսի 5-ին Փարիզում իր մահկանացուն կնքեց Հայաստանի դիտութիւնների ակադեմիայի արտասահմանեան անդամ, նշանաւոր բիւզանդագէտ եւ հայագէտ Սիրարփի Տէր-Ներսէսեանը: Վիկտոր Նիկիտիչ Լազարեւը համաշխարհային հեղինակութիւն վաստակեց իտալական, բիւզանդական, ռուսական դեղանարչութեանը նուիրուած աշխատութիւններով եւ չատ քիչ պրեց հայ արուեստի վերաբերեալ, մինչդեռ Ս· Տէր-Ներսէսեանի երկերը արտասահմանեան ժամանակակից հայագիտութեան հիմնական եւ առաւել կոթողային նուաճումները հանդիսացան, խթանեցին հայագիտութեան վերելքը արտասահմանում: Մինչեւ իր կեանքի վերջը Ս· Տէր-Ներսէսեանը միշտ մօտ կանգնած մնաց Սփիւռքի Հայկազեան բոլոր ձեռնարկներին եւ գործուն մասնակցութիւն ունեցաւ նրա հոգեւոր կեանքին: Նա բազմաթիւ անգամներ ելոյթներ է ունեցել հայկական հաւաքոյթներում, հրապարակային դասախոսութիւններ կարդացել հայ արուեստի վերաբերեալ: Եօթը տասնամեակ է նրա անունը չի իջնում հայ մտաւորականների շրթներից: Նրա հայագիտական առաջին քայլերը խրախուսել են մեր մշակոյթի վաստակաշատ երախտաւորներ Գարեգին Յովսէփեանն ու Արշակ Չօպանեանը, նրա ելոյթներով եւ դիտական յաջողութիւններով հիացել եւ ոգեւորուել են անուանի վիպասանուհի Զապէլ Եսայեանն ու ճանաչուած բանաստեղծուհի, լրագրող Անայիսը... Բոլորովին վերջերս մենք նրա անունը տեսանք ի թիւս այն արտասահմանեան դիտնականների անունների, որոնք իրենց ձայնն էին բարձրացրել ի պաշտպանութիւն «Ղարաբաղ» Կոմիտէի անդամների: Հետուից հետեւ Ս· Տէր-Ներսէսեանը միշտ ուշադիր հետեւել է Մորհ· Հայաստանի դիտութեան, արուեստի նուաճումներին եւ միշտ ուրախացել ու ողջունել մեր ձեռքբերումները:

Ականաւոր դիտնականը իրենից յետոյ թողնում է հարիւր քառասունի հասնող դիտական ուսումնասիրութիւններ՝ մենագրութիւններ, յօդուածներ, որոնք անգնահատելի արժէք ունեն ընդհանրապէս միջնադարեան մշակոյթի եւ պատմութեան հետազօտման գործում: Բնագրագիտութիւն, պատմագիտութիւն, մանրանկարչութեան, քանդակագործութեան, որմնանկարչութեան, արձանագործութեան ուսումնասիրութիւն՝ ահա այն բնագաւառները, որտեղ իր զգալի աւանդն է ներդրել նշանաւոր հայագէտը: Հանդուցեալի անունը քաջ յայտնի է տարբեր երկրների բիւզանդագէտներին եւ հայագէտներին: Իր երկերով նա անվիճելի հեղինակութիւն էր ձեռք բերել աշխարհի միջնադարագէտների շրջանում: Կեանքի օրօք նա արդէն դարձել էր դիտութեան իսկական դասական: Դժուար է գտնել ոեւէ այլ հայ կնոջ, որի անունը այդքան յարգուած լինէր աշխարհի դիտական հաստատութիւններում եւ դիտութեան կարկառուն ներկայացուցիչների շրջանում: Նրա կերպարը սերտ միահիւսուած է եւրոպական միջնադարագիտութեան վերջին հօթանասուն տարիների պատմութեանը: Ս· Տէր-Ներսէսեանի անունը անքակտելիօրէն կապուած է հեռաւոր անցեալի եւ մեր օրերի աշխարհի կարկառուն դիտնականների կենսագրութեան հետ: Նա իր առաջին յօդուածներից մէկը պրել է հոչակաւոր բիւզանդագէտ Գաբրիել Միլէյի հետ 1927 թուականին, իսկ վերջինիս կեանքն ու գործունէութիւնը վաղուց պատմութիւն է դարձել: Տարբեր ժամանակներում նրա երկերը իրենց պարտքն են համարել դրախօսել ռոմանական եւ գոթական արուեստների ամենահեղինակաւոր պատմաբաններից Եուրդիս Բալթրուշայտիսն ու աւստրիական արուեստաբանական դպրոցի ներկայիս պարագլուխ Օթթօ Դեմուսը, ֆրանսիական արուեստաբանական նորագոյն դպրոցի հիմնադիր Անարէ Կրապարը, ամերիկեան արուեստագիտութեան ներկայիս պատրիարք Քուրտ Վայցմանը, նրա բարեկամներից է եղել եւ նրան հովանաւորել նշանաւոր արաբագէտ ամերիկաբնակ Ա· Ա· Վասիլեւը, նրա բարեկամներից են թաչակրաց գրքագրուեստի յայտնաբերող, անգլիական մեծանուն բիւզանդագէտ Հուկօ Բուխթալը եւ ամերիկեան ժամանակակից բիւզանդագիտութեան առաջնորդներից Իդոր Շեւչենկօն, նրան դեռեւս 1929 թուականին ռումինական արուեստը ուսումնասիրելու համար յատուկ Ռումինիա է հրաւիրել ռումինական ժողովրդի մեծ լուսաւորիչ Նիկոլայէ Եորգան:

Որոշ առումով Ս· Տէր-Ներսէսեանը չարունակեց մեծանուն հայագէտ եւ բիւզանդագէտ Նիկողայոս Ադոնցի գործը:

Եթէ Ն· Ադոնցը բացայայտեց Հայոց աւանդը բիւզանդական կայսրութեան կառավարման եւ ռազմական հզօրութեան ամրապնդման գործում, ապա Ս· Տէր-Ներսէսեանը վեր հանեց բիւզանդական քաղաքակրթութեան զարգացման բնագաւառում Հայերի ունեցած մշակութային գործունէութիւնը: Ս· Տէր-Ներսէսեանը կարողացաւ բիւզանդականից սահմանազատել եւ բնորոշել այն ազգային օրինաչափութիւնները, որոնք կաթսորում են հայ արուեստը իրրեւ անկախ եւ ուրոյն դիմագիծ ունեցող մը-

●▶

●▶

չակոյթ: Անգլերէն եւ ֆրանսերէն ըլլալուն իր երկերով Ս. Տէր-Ներսէսեանը աշխարհին ցոյց տուեց, որ բիւզանդական-նի կողքին, նրա հետ կապուած եւ նրանից սերած, գոյութիւն ունի հայկական միջնադարեան արուեստը միանգամայն ազգային եւ համամարդկային հնչեղութիւն ունեցող ճարտարապետութեամբ, քանդակագործութեամբ, մանրանկարչութեամբ: Ո՞ւմ, եթէ ոչ Ս. Տէր-Ներսէսեանին ենք պարտական այն բանի համար, որ դէպի հայ արուեստի ուսումնասիրման բնագաւառն են եկել եւ գալիս են բազմաթիւ օտարազգի դիտնականներ, որ հայ արուեստը մօտեցել է աշխարհի տարբեր ժողովուրդներին:

Ս. Տէր-Ներսէսեանը ծնուել է 1896 թ. Սեպտեմբերի 5-ին Կ. Պոլսում, առեւտրական Միհրան Տէր-Ներսէսեանի եւ Ա-դաղի Օրմանեանի ընտանիքում: Տէր-Ներսէսեանները երեք զաւակ ունէին. որդին՝ Պօղոսը եւ երկու դուստրեր՝ Արաքսը եւ Սիրարփին:

Նրա մօրեղբայրը անուանի հայագէտ եւ Կ. Պոլսի Պատրիարք Մաղաքիա Օրմանեանն էր: Իր առաջին հայագիտական մենագրութեան մէջ՝ Վենետիկի Մխիթարեան միաբանութեան հայկական ձեռագրերին նուիրուած գրքի յառաջաբանում, Ս. Տէր-Ներսէսեանը գրում է, որ քեռու կեանքն ու գործը իր համար ներշնչման աղբիւր են հանդիսացել:

Ս. Տէր-Ներսէսեանը տարրական կրթութիւնը ստացել է Կ. Պոլսի Էսաեան վարժարանում, իսկ միջնակարգը՝ անգլիական Հայ-Աբեղում (բարձրագոյն դպրոցում): Այդ դպրոցում չղացաւանդուղ առարկաները ուսուցւում էին տաննը, այս միջոցով Սիրարփին, եղբայրն ու քոյրը վարժ սիրապետում են նաեւ ֆրանսերէնին եւ անգլերէնին: Նրանք տանը ստանում են երաժշտութեան դասեր, իսկ քոյրը՝ Արաքսը, որը օժտուած էր նկարչական ձիրքով, սովորում է բացի դրանից եւ նկարչութիւն: Երեխաները շատ վաղ են զրկւում ծնողներից: Մայրը մահանում է, երբ Սիրարփին ինը տարեկան էր, իսկ հայրը՝ 1914 թուականին, երբ Սիրարփին բոլորել էր կեանքի տասնուեօթ տարին: Մօր մահից յետոյ որբերի խնամքը իր վրայ է վերցնում չամուսնացած մօրաքոյրը՝ Եւգինէ Օրմանեանը:

1915 թուականի Մեծ Եղեռնը արմատապէս փոխում է Տէր-Ներսէսեանների կեանքի ընթացքը: Այդ ժամանակ նըրանք գտնւում էին մայրաքաղաքում եւ բարեկամների ու ազգականների խորհրդով հեռանում են Կ. Պոլսից: Նախ հաստատւում են Պուլկարիայում եւ ութ ամիս մնում Սոֆիայում, այնուհետեւ փոխադրւում Ջուիցերիա, որտեղ քոյրերը չարունակում են իրենց ուսումը: Այստեղ Ս. Տէր-Ներսէսեանը ընդունւում է Ժընեւի քոլէժը, իսկ քոյրը պետական պուրատոնի եւ երաժշտանոցը:

1917 թուականին ստանալով քոլէժի ութկոմը, ապագայ դիտնականը ընդունւում է Ժընեւի համալսարանի գրականութեան ֆակուլտետը, որտեղ սովորում է մինչեւ 1919 թուականը: Պատերազմի աւարտից յետոյ 1919 թուականին քոյրերը տեղափոխւում են Փարիզ եւ այդտեղ Ս. Տէր-Ներսէսեանը չարունակում է ուսումը Սորպոնի համալսարանում:

Ուսանողական տարիներին նա ծանօթանում է յետագայում նշանաւոր բիւզանդագէտներ դարձած Ֆրանսիս Տւորնիկի եւ Անտրէ Կրապարի հետ ու այդ ժամանակից նրանց միջեւ հաստատուած բարեկամութիւնը յարատեւում է ողջ կեանքում:

Սորպոնում Ս. Տէր-Ներսէսեանի բացառիկ ընդունակութիւնները գրաւում են այնպիսի հռչակաւոր բիւզանդագէտների ուշադրութիւնը, ինչպիսիք էին Շարլ Տիլը, եւ Գաբրիէլ Միլէն: Ս. Տէր-Ներսէսեանի գիտական պատրաստուածութեան մէջ նրանցից բացի իր աւանդն է ներդրում նաեւ մէկ ուրիշ նշանաւոր գիտնական՝ ռոմանական եւ գոթական արուեստների պատմաբան Հանրի Ֆոսիյոնը:

1922 թուականին Ս. Տէր-Ներսէսեանը գառնում է Գ. Միլէի ասիստենտը Փարիզի համալսարանի բարձրագոյն ուսումնասիրութիւնների Դպրոցում եւ ակտիւ դեր կատարում բիւզանդական յուշարձանների լուսանկարչական հաւաքածոն կազմելու գործում: Նրա աշխատանքը ըստ ամենայնի գնահատելու համար անհրաժեշտ է յիշել, որ այդ ժամանակ յիշեալ հաւաքածոն ամենակարեւոր աղբիւրն էր տարբեր երկրներում աշխատող բիւզանդական արուեստի ուսումնասիրողների համար: Այս աշխատանքի բերումով Ս. Տէր-Ներսէսեանը ծանօթանում է ամերիկեան յայտնի միջնադարագէտների՝ արուեստի պատմաբաններ Չարլզ Ռուֆիւս Մորէի, Ալպերթ Մաթիաս Ֆրենսի եւ Ուալթըր Հուբի հետ: Յիշեալ գիտնականների խորհրդով ամերիկեան Մասաչուսէց Նահանգի Ուելեսլիի աղջիկների քոլէժի անօբէնութիւնը նրան հրաւիրում է բիւզանդական պատմութիւն եւ արուեստ դասաւանդելու: Այստեղ նա պաշտօնավարում է եօթը տարի:

1924 թուականին լոյս է տեսնում Ս. Տէր-Ներսէսեանի առաջին յօդուածը, իսկ 1937 թուականին առաջին մենագրութիւնը: Վերջինս գրուել է Շարլ Դիլի դեկավարութեամբ եւ նուիրուած էր բիւզանդական մի նշանաւոր երկի՝ Բարեղամի եւ Յովասափի վէպի նկարազարդումների քննութեանը: Այդ աշխատութիւնը իսկոյն եւէթ արժանանում է Ֆրանսիական գրականութեան եւ պատմութեան ակադեմիայի Ֆուլթի մրցանակին: 1937 թուականին լոյս է տեսնում նրա մէկ ուրիշ մենագրութիւնը եւս՝ Վենետիկի Մխիթարեան միաբանութեան պրազարանի 12 – 14րդ դարերի հայկական նկարազարդ ձեռագրերի մասին: Ս. Տէր-Ներսէսեանի գրած այդ առաջին հայագիտական մենագրութիւնը պահպանում է Փարիզի յունական ուսումնասիրութիւնների միութեան մրցանակով: Հայ մանրանկարչութեանը վերաբերող մինչ այդ եւ յետագայում հրատարակուած ուսումնասիրութիւններում այդպիսի խորութեամբ բացայայտուած չեն տարբեր մատեանների պատկերները միմիանց կապող յատկանիշները եւ միջնադարեան գրքի ձեւաւորմանը ընորոշ առանձնայատկութիւնները: Յատկապէս մեծ է այս աշխատութեան ուսուցողական նշանակութիւնը՝ այն սովորեցնում է, թէ ինչպէս պիտի հետազօտել ձեռագրերի նկարազարդումները, տարբեր գրչակենտրոնների գեղարուեստական ժառանգութիւնը ի մի բերելիս, մատեանների ձեւաւորումների ինչ կարգի յատկանիշներով գրանք իմբաւորել եւ այլն: Այստեղ է, որ առաջին անգամ ըստ ամենայնի քննութեան են արժանանում Կարինի, Խարբերդի, Գլաձորի եւ Կիլիկիայի գրքարուեստի յուշարձանները: Ս. Տէր-Ներսէսեանի այս աշխատութիւնը ցարդ միակ աղբիւրն է, որտեղ հանդամանօրէն ներկայացում եւ վերլուծւում են գլաձորեան նշանաւոր մանրանկարիչ Թորոս Տարօնացու եւ կիլիկեան հռչակաւոր վարպետ Սարգիս Պիծակի վրձնած եւ այժմ Վենետիկում պահուող ձեռագրերը: Կարելի է վստահարար պնդել, որ այս գիրքը իր մի բեկով մինչ այդ կատարուած հետազօտութիւնների արդիւնքները, մեծապէս խթանեց հայ մանրանկարչութեան ուսումնասիրման գործը:

Բարձր է գնահատւում նաեւ Ս. Տէր-Ներսէսեանի երրորդ գիրքը՝ «Հայաստանը եւ բիւզանդական կայսրութիւնը» վերնագրուած այդ աշխատութիւնը չահում է Ժենեւրալ Պռեմոն մրցանակը: 1945 թուականին հրատարակուած սոյն հատորը այնքան մեծ յաջողութիւն է ունենում, որ երկրորդ տպագրութեան անհրաժեշտութիւն է առաջանում եւ 1947 թուականին գիրքը երկրորդ անգամ է լոյս տեսնում: Հայաստանի եւ Բիւզանդիայի յարաբերութիւններին վերաբերող այս ուսումնասիրութիւնը առաջին անգամ համառօտելի կերպով ներկայացնում է հայկական ճարտարապետութիւնը, քանդակագործութիւնը, որմնանկարչութիւնը, մանրանարչութիւնը, ծանօթացնելով հայ արուեստի լաւագոյն գլուխգործոցների հետ եւ երեան հանելով գանազան բնագաւառներում հայ մշակոյթը բիւզանդականից տարբերող ազգային, ինքնատիպ իւրայատկութիւնները: Հայ – բիւզանդական առընչութիւնների եւ Հայաստանի մշակոյթի պատմութեան չարագրանքում ի յայտ է գալիս Ս. Տէր-Ներսէսեան պատմաբանի եւ արուեստի պատմաբանի ըստ ամենայնի պատրաստուածութիւնը:

1937 – 1947 թուականներին Ս. Տէր-Ներսէսեանը պրազեցնում է Ուելեսլիի քոլէժի արուեստի բաժնի եւ Ֆարնսուորթ թանգարանի տեսչի պաշտօնը: 1946 թուականին Միացեալ Նահանգներում նրան հրաւիրում են Հարվարդի համալսարան՝ Դումբարթըն Օքս գիտահետազօտական հաստատութիւն, ուր նա ստանում է բիւզանդական արուեստի պրոֆեսորի կոչում եւ գառնում Հարվարդի արուեստների ու գիտութեան ֆակուլտետի անդամ: Այստեղ 1963 թուականին նա արժանանում է վաստակաւոր պրոֆեսորի պատուաւոր կոչմանը:

Այդ ընթացքում Ս. Տէր-Ներսէսեանը բիւզանդագիտական ուսումնասիրութիւններին զուգահեռ հայ արուեստի առանձին ստեղծագործութիւնների մասին գրում է զանազան յօդուածներ, որոնցից մի մասը չրջադարձային նշանակութիւն են ունենում ընդհանրապէս միջնադարեան արուեստի վաղ չրջանի ուսումնասիրութեան հետազօտման իմաստով: Յիշեալ աշխատանքների մէջ յատկապէս առանձնանում է 989 թուականի Էջմիածնի Աւետարանի մանրանկարներին նուիրուած յօդուածը, որտեղ վերանայւում էին նախորդ չրջանի արուեստաբանութեան մէջ տարածում գտած որոշ կարծիքներ:

40-ական թուականներից սկսում են Ս. Տէր-Ներսէսեանի հետազօտութիւնները Աղթամարի Ս. Խաչ եկեղեցու քննութեան ուղղութեամբ եւ 1965 թուականին լոյս է տեսնում այդ սքանչելի կոթողին նուիրուած մենագրութիւնը: 915 – 921 թուականների ընթացքում Գագիկ Արծրունի արքայի պատուէրով Մանուէլ ճարտարապետի կատուցած Ս. Խաչ եկեղեցին 10-րդ դարի հայ արուեստի հապուագիւտ օրինակներից է, իր քանդակներով ու որմնանկարներով արուեստի պատմութեան առեղծուածային եւ հակասական կոթողներից մէկը եւ հետեւաբար նրա ուսումնասիրութիւնը արտակարգ նշանակութիւն ունէր քրիստոնէական մշակոյթի տեսակէտից: Ս. Տէր-Ներսէսեանի աշխատութեան մէջ յաջորդաբար ներկայացում են յուշարձանի պատմութիւնը, ճարտարապետական բնութագիրը, քանդակների ու որմնանկարների վերլուծութիւնը, ինչպէս նաեւ կղզում պահուող խաչքարերի եւ տապանաքարերի արուեստագիտական ու պատմաբանասիրական քննութիւնը: Գիտնականի կարծիքով. «Աղթամարի որմնանկարները նոր լոյս են սփռում աբրեւելեան քրիստոնէական արուեստի բազմաթիւ իւրայատկութիւնների վրայ»: Ս. Տէր-Ներսէսեանի գիրքը գրեթէ մոռացուած եւ քանդուած համարուող այս եղակի յուշարձանի վրայ է հրաւիրում պիտական աշխարհի ուշադրութիւնը եւ պատճառ հանդիսանում, որ մէկը միւսի յետեւից հրապարակ իջնեն Աղթամարի կոթողին նուիրուած այլ մենագրութիւններ եւ անգամ պաշտպանուեն դիսերտացիաներ:

1958, 1963, 1973 թուականներին յաջորդաբար լոյս են տեսնում անուանի դիտնականի գրքերը Տապլինի Չեսթեր Բիթի գրադարանի, Ուաշինկթընի Ֆրիր Արուեստի Պատկերասրահի եւ Պալթիմորի Ուոլթերս Արուեստի պատկերասրահի հայկական ձեռագրերի մասին: Այս աշխատութիւնների չարքում իր բնոյթով յատկապէս առանձնանում է Պալթիմորի հայկական ձեռագրերին նուիրուած ուսումնասիրութիւնը: Այստեղ, ասես, ընդհանրացուած է նախորդ համանման երկասիրութիւնների ստեղծման ժամանակ դիտնականի կուտակած փորձը: Ուոլթերս Պատկերասրահի հայկական մատեաններըը, չնայած ընդամէնը տասնըմէկ են, բայց դրանցից մի քանիսը արտակարգ հետաքրքրութիւն են ներկայացնում ոչ միայն հայ միջնադարեան արուեստի, այլ նաեւ ընդհանրապէս Արեւելքի մշակոյթի ուսումնասիրման իմաստով: Պատկերասրահի ամենահին հայկական ձեռագիրը 966 թուականի Թարգմանչաց Աւետարանն է, որն Միացեալ Նահանգներում պահուող ամենահին հայկական գրչագիր մատեանն է: Արժէքաւոր հատորների թւում կան երկու կիլիկեան օրինակներ, Խիզանում, Կ. Պոլսում, Ամիդում եւ այլ վայրերում նկարազարդուած նմոյշներ: Այստեղ առանձնակի ուշադրութեան է արժանի Թորոս Ռոսլինի ծաղկած ամենամօտ մատեանին՝ 1262 թուականի Սեբաստիայի Աւետարանին նուիրուած հատուածը: Գիտնականը քննում է նախորդ աշքերով որսում է ձեռագրի պատկերների առաջին հայեացքից աննշան կատելի տարբերութիւնները եւ հիմնաւորապէս ապացուցում, որ յուշարձանը ստեղծուել է Ռոսլինի ու նրա աշակերտների չանքերով: Այս կարգի համեմատական ուսումնասիրութիւնը մինչեւ օրս էլ եզակի երեւոյթ է հայ գրքարուեստի հետազօտման բնագաւառում եւ փաստօրէն ցոյց է տալիս, թէ ինչպէս պիտի առանձնացնել տարբեր վարպետների բաժինը մի ձեռագրի նկարազարդման գործում: Այս եւ միւս գրադարանների մասունքներին վերաբերող աշխատութիւններում բազմակողմանի քննւում են մատեանների ձեւաւորումների գեղագիտական կողմերը, բացայայտւում հայ մանրանկարչութեան զարգացման օրինաչափութիւնները: Այդ գրքերը բացառիկ կարեւորութիւն են ներկայացնում մանուշադիր 12 – 14-րդ դարերի կիլիկեան մանրանկարչութիւնը քննելու եւ մանաւանդ՝ Թորոս Ռոսլինի արուեստը հետազօտելու տեսակէտից: Բացի դրանից, յիշեալ աշխատութիւնները արժէքաւոր են վանայ լճի չրջանում ծաղկուած մատեանները եւ յատկապէս Խիզանի մանրանկարչական դպրոցը քննելու առումով:

Անուանի դիտնականի ուշադրութիւնից դրուել է նաեւ «Հայերը» գիրքը, որը հրատարակուել է Լոնդոնում, 1969 թուականին «Հին երկրներ եւ ժողովուրդներ» մատենաշարով:

1973 թուականին Գալուստ Կիւլպէնկեան Հիմնարկութեան միջոցով առանձին հատորով լոյս են ընծայում Ս. Տէր-Ներսէսեանի վաթսունից աւելի յօդուածները, որոնք ժամանակին հրատարակուել էին տարբեր հանդէսներում եւ ժողովածուներում: «Բիւզանդական եւ հայկական ուսումնասիրութիւններ» խորագրով այս գիրքը ի մի է բերում դիտնականի տարիների վաստակը, մատնանշելով այն դերը, որը նա կատարել է միջնադարեան քաղաքակրթութեան հետազօտութեան բնագաւառում:

Նրա կէսդարեայ ուսումնասիրութիւնների օրինաչափ արդիւնքն է «Հայ արուեստը ակունքներից մինչեւ 17-րդ դարը» կոթողային աշխատութիւնը, որը աննախադէպ երեւոյթ է հայ մշակոյթի անդաստանում: Այդ գիրքը 1977 թուականին հրատարակուեց Ֆրանսերէն, իսկ յաջորդ տարի Թարգմանուեց եւ լոյս ընծայուեց անգլերէն լեզուով: Հայ արուեստի այս առաջին պատմութիւնը գալիս է լրացնելու մեր մշակոյթի տարբեր բնագաւառներին նուիրուած հետազօտութիւնների չարքը: Այստեղ հեղինակը ամփոփել է ոչ միայն սեփական, այլեւ նախորդ ու ժամանակակից դիտնականների պրպտումների արդիւնքները, երբեմն լրացնելով կամ վերադնահատելով դրանք, հակիրճօրէն ներկայացրել է հայ արուեստի լաւագոյն կերտուածքների ժամանակագրութիւնը: Աչխատութեան մէջ հիմնականում քննւում են ճարտարապետական, քանդակագործական, դեղանկարչական, յատկապէս մանրանկարչական առեղծագործութիւնները: Անտեսուած չեն նաեւ փայտագործութիւնը ու մանածագործութիւնը:

Հայ արուեստի կարեւորագոյն երկերի չուրջը հիւսելով իր պատմութիւնը, Ս. Տէր-Ներսէսեանը տալիս է այն համալսնապատկերը, որի պատառի վրայ տեսանելի են ժամանակների դեղարուեստական ներչնչումները, հոսանքները, մղումները: Հեղինակը գտնում է տարբեր տիպի յուշարձանները միացնող կապերը. «Ներքին տեսողութեամբ» բացայայտում է մանանպիտական հայեացքի համար անորսալի այն յատկանիշները, որոնք մեր ձեռքն են մեր եւ այլ ժողովուրդների նմանօրինակ եւ նոյն դարերում կերտուած արժէքները, մատնանշում գանազան ժամանակչրջաններում եւ տարածքներում ի յայտ եկած ոճերն ու ձեւերը:

Գիտնականի հրատարակած վերջին գիրքը եղաւ «Սպահանի հայկական մանրանկարները» հատորը, որը գրուած է յայտնի եղիպտաբան եւ հայագէտ Աբրակ Մխիթարեանի հեղինակակցութեամբ: Այն լոյս տեսաւ 1986 թուականին Պրիւսէլում Ֆրանսերէն եւ անգլերէն առանձին տարբերակներով:

Ե՛ւ Հայաստանում ե՛ւ արտասահմանում դիտական հասարակայնութիւնը անմասնակից սպասում էր, որ դիտնականը կը հասցնի հրատարակել իր վեց տասնամեակների աշխատանքի արդիւնք համարգ «Կիլիկեան մանրանկարչութիւնը» կոթողային աշխատութիւնը, բայց ա՛ւ ճակատագիրը տնօրինեց այլ կերպ: Երեսնամեայ հրատարակութեան էինք նախատանում հրատարակութեան էինք նախատանում «Թորոս Ռոսլին» պատկերազիրքը, բայց գիտնականին չվիճակուեց տեսնել այդ գրքի իրականացումը:

Ս. Տէր-Ներսէսեանի գիտական վաստակը նշուել է մի շարք երկրների հատուկ տարբերութիւնների կողմից: 1948 թուականին նա արժանացել է համալսարանական կանանց ամերիկեան միութեան տարեկան յատուկ մրցանակին, 1963 թուականին արձանագրութիւնների եւ գեղարուեստական գրականութեան Ֆրանսիայի Ակադեմիայի Շլումպերժէի անուան մրցանակին, 1960 թուականին Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի առաջին կարգի անդամանգամ կուռ ոսկէ չքանչանին, 1970 թուականին Անգլիայի հնադէտների միութեան ոսկէ չքանչանին:

Նա ամերիկեան Սմիթ քոլէժի, ինչպէս նաեւ Ուելսլըն քոլէժի պատուաւոր դոկտոր է, Ֆրանսիայի հնադէտների ազգա-

ՍԻՐԱՐՓԻ ՏԷՐ-ՆԵՐՍԷՍԵԱՆ

ԻՐԱԿԱՆ ԳԻՏՆԱԿԱՆԸ ՈՐ ԱՐՈՒԵՍՏԻ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ ՀԱՐՍՏԱՑՈՒՑ ԳԻՏՈՒԹԵԱՄԲ, ՀԱՒԱՏՔՈՎ ՈՒ ՄԵԾ ՍԻՐՈՎ

Գրեց՝ **ՏԻԳՐԱՆ ՀԱՃԵԱՆ**

Արուեստի պատմութիւնը ասպարէզ մըն է ապառ, որ սահմանուած ու պաշտպանուած չըլլալով օրէնքով, հո՛ն իրա-ւունք ունակներու կոքմին սանձարձակ կը նախրեն ամաթէօռները, բանաքաղեր եւ ինչո՞ւ չէ, նոյնիսկ հասարակ բանա-գողեր ալ, մանաւանդ երբ հարցը կը վե-րաբերի հայ արուեստի պատմութեան:

Որովհետեւ մեր մէջ չա՛տ դիւրին է արուեստի պատմաբան դառնալ, առանց որեւէ պատրաստութեան: Կը բաւէ թեր-նել քանի մը դիրք ու յօդուած, առ-նել ոեղ մը մէկէն, էջ մը մըւսկն, մըկ-բաել նկարներ այլոց գրքերէն առանց աղբիւր յիշատակելու, ու հրատարակիչ մըն ալ գտնելով, ապահովել արուեստի մանադէսի տիտղոս:

Ակներեւ է թէ այս թոհուբոհին մէջ երբ լուսաչող ասող կը փայլի անառար-կելի համբաւը Սիրարփի Տէր-Ներսէս-եանի, որուն գիտական վաստակը տա-րածուեցաւ աւելի քան վեց տասնամեա-կի վրայ, եւ որուն մասին չուշացան մաս-րամասն գրել լաւատեղեակ գրիչներ, մեծ գիտնականին մահուան առթիւ:

«Յառաջ»ի հրաւէրով երբ կը ձեռնար-կեմ գրել իր մասին, ո՛չ իր կենսագրակա-նը տալու համար է հեռւաբար, և ո՛չ ալ մասնագիտական ցուցակը ներկայացնել իր լայնատարած աշխատասիրութիւն-ներուն: Պիտի չանամ բացատրել մինչ-թէ ինչո՞վ կը զանազանուի ան, երբ ար-ուեստի հայ պատմաբան, բառին իրական իմաստով:

Ամթէօռներու, բանաքաղերու եւ բա-նագողերու կողքին ունինք անառարա-կելի արուեստի հայ որակաւոր պատմա-բաններ ալ, որոնց սակայն պակասած է հիմնական երկու բան:

Ա) Իրենց տեղեկութիւնները սահմա-նափակուած ըլլալով հայկական արուես-տով միայն, եւ ծանօթ չըլլալով մօտիկ կամ հեռաւոր այլ ժողովուրդներու ար-ուեստին, հնարաւորութիւնը չեն ունե-ցած բաղդատական ուսումնասիրութիւն-ներու համբով հասնելու տիեզերական դաղա-փարներու որոնք ամբողջ Միջին Դարու ընթացքին տոգորած ըլլալ կը թուին քը-րիստոնեայ աշխարհը բովանդակ: Ու ան-խուսափելիօրէն փորձուած են ենթադ-րելու թէ հայ արուեստը ինքնաբուխ ու ինքնածին բան մըն է, միա՛յն յատուկ Հայերու, մինչդեռ ժողովուրդներու մի-ջեւ փոխադարձ ազդեցութիւններու ար-դիւնք եղած պէտք է ըլլայ ան, բնական երեւոյթ՝ որ կը բնորոշուի endosmose բառով:

Պաղթելի է որ մեր դիտնականները օր մը անդրադառնան այս պակասին, եւ հնարաւորութիւնը փնտռեն երթալ այլ երկիրներու եւ այլ ժողովուրդներու ար-ուեստով ալ հետաքրքրուելու: Յարդ Հայաստանէն ո՛չ ոք այդ բանը փորձեց:

Բ) Իրր անմիջական հետեւանք պատ-մական նիւթապաշտութեան, հայ դիտ-նականները արուեստի գործերուն մէջ կը տեսնեն բաղկացուցիչ նիւթը սոսկա-կան: Եկեղեցի մը պա՛տ է, սի՛ւն, կամա՛ր կամ գմբէ՛թ, լայնութիւն, երկարութիւն, բարձրութիւն, եւ այդքա՛ն միայն: Մեր մանագէտները կը բաւականանան այդ բոլորը չափագրելով, նկարագրելով ու մանրամասնելով, առանց փնտռելու թէ ի՛նչ կ՚արտայայտեն անոնք: Ոգին կը մը-նայ իրենց համար անհասանելի կամ՝ ան-դոյ:

Անկասկած, կատարուած բոլոր ատու-գումները, չափագրութիւնները ու նկա-րագրութիւնները ունին իրենց անփո-խարինելի արժէքը, քանի որ իրր նա-խանիւթ պիտի ծառայեն աւելի խոր ու-սումնասիրութիւններու: Բայց ցանկա-լի է որ մեր դիտնականներն ալ օր մը յա-ջողին հաղորդակից դառնալ այդ պա-տերուն, սիւներուն, կամարներուն ու գմբէթներուն ծնունդ տուող ոգիին, որ դարերու տեւողութեամբ քրիստոնեայ աշխարհը լուսաւորեց, եւ որուն լուսոյ ճամբէն մինչեւ այսօր բիւրաւորներ կը քալեն: Վկա՛յ ուխտաւորներու կարաւանը որ ամէն տարի այս եղանակին դէպի Սուրբ Յակոբայ Աստղաշատը կը գիմէ (Santiago de Compostela — «Campus Stelle»):

Արուեստի պատմութիւնը միաժամա-նակ դիտութիւն է, փիլիսոփայութիւն եւ ժողովուրդներու հոգեվերլուծում: Կը ձգտի հնօրեայ արուեստի գործերու մեկ-նաբանութեան ճամբով պարզաբանել զայն ստեղծող ժողովուրդին կենցաղը, սպրումները, հաւատալիքներն ու ակըն-կալութիւնները, մէկ խօսքով՝ հաւաքա-կան ոգին, որուն մասին չեն խօսած եր-բեք պատմիչները: Ուստի կը պահանջէ խոր զարգացում, ծանօթութեանց ըն-դարձակ դաշտ եւ դիտելիքներու լայն հորիզոն: Ու մանաւանդ՝ մեկնաբանա-կան կարողութիւն:

Ի՞նչ բան մղեց արդեօք որ պոլսահայ երիտասարդուհի մը կանուխէն այդ լուրջ ճամբուն հետեւի, յաջողելով քալել իր չրջանի Ֆրանսայի մեծագոյն դիտնական-ներէն Henri Focillonի, Charles Diehlի, Gabriel Milletի եւ André Grabarի հետ-քերէն: «Հայ արուեստը մօտէն ուսում-նասիրելու եւ հասկնալու թաւուն փա-փաքը, թերեւս» ինչպէս Օր. Սիրարփի Տէր-Ներսէսեան բացատրեց անգամ մը, մաերմիկ սեսակցութեան մը ընթացքին, ճշդելով որ իր ընտանեկան չրջանակին ալ, ու մասնաւորաբար իր դիտնական մօրեղբայրը՝ Օրմանեան Պատրիարք, մեծ դեր ունեցած են այդ հակումին մէջ: Եւ իր առաջին հայկական ուսումնասիրու-թիւնն ալ արդէն, նուիրուած՝ ԺԲ., ԺԳ. եւ ԺԴ. դարերու կիլիկեան մանրանկար-չութեան, ձօնուած է մեծանուն մօրեղ-բօր յիշատակին

Ս. Տէր-Ներսէսեան իրր նախապատ-րաստութիւն Ժընեւի եւ Փարիզի մէջ ընդհանուր ազգայ պատմութիւն, դրա-կանութիւն, փիլիսոփայութիւն եւ ար-ուեստի պատմութիւն ուսանելէ վերջ երբ իրր մասնագիտութիւն կ՚ընտրէ բիւ-զանդական արուեստը, անուղղակիօրէն հայ արուեստին մօտենալու համար է կրկին: Չէ՞ որ բիւզանդականը ինքնին բաղդատական արուեստ մըն է, որուն մէջ ներկայ են հելլէնական, հռոմէական, սասանեան, իսլամական, գպտի, միջին արեւելեան եւ հայկական ազդեցութիւն-ները բոլոր:

Հայկական արուեստով զբաղելու բուն առիթը կը ներկայանայ սակայն, երբ 1927–ին, իր ուսուցչին՝ Gabriel Milletի չնկերանալով կ՚երթայ Վենետիկ, Ս. Ղազար, ուր Մխիթարեան Հայրերը իր-են թոյլ կու տան ուսումնասիրութեան համար ընտրել լաւագոյն ձեռագրեր: Այդ ուսումնասիրութեան արդիւնքն է, որ իրր տոքթորայի թեզ ներկայացուելէ վերջ, 1937–ին կը հրատարակուի անջատ գրքով (*Manuscrits arméniens illustrés des 12e. 13e et 14e siècles, de la Bibliothèque des Pères Mekhitaristes de Venise*) որուն յա-ռաջաբանին մէջ Gabriel Millet կ՚ըսէ ի մէջ այլոց, անոսկարկ գովեստով Ս. Տէր-Ներսէսեանի աշխատասիրութիւնը.

«Je viens sans doute trop tard pour la louer. Les maîtres de la Sorbonne l'ont fait avec une singulière autorité. M. Focillon me permettra de le remercier tout particulièrement d'avoir prêté une attention si bienveillante à une étude conçue et en partie préparée dans nos conférences pratiques des Hautes Etudes. Voici dix-sept ans que je vis venir à nous la jeune étudiante dont les leçons font aujourd'hui autorité au Collège de Wellesley. Je fus témoin de son effort méthodique, de son effort courageux, de ses progrès, de ses premiers succès. J'eus la joie d'entendre mon cher collègue, M. Toutain, louer la clarté, la précision et la nouveauté de son mémoire pour le diplôme. J'eus la joie de voir cet esprit clair et sobre s'assimiler bien vite nos méthodes érudites, savoir appliquer aux monuments, en particulier aux miniatures, la critique des philologues, mais sans se borner aux signes extérieurs, en pénétrant au fond de l'œuvre d'art pour en dégager les caractères essentiels, pour établir le classement d'après ces caractères et s'élever ainsi de la recherche minutieuse à la large synthèse».

Իսկ ուրիշ մեծ դիտնական մը, Charles Diehl, նոյն թուականին հրատարակուած Ս. Տէր-Ներսէսեանի երկրորդ մեծ ու-սումնասիրութեան «l'Illustration du Roman de Barlaam et Joasaph» յառաջաբա-նին մէջ, կու տայ նոյնքան անվերապահ դնահատական մը, գրելով ի մէջ այլոց.

«L'auteur, Mlle Der-Nersessian, déjà connue par plusieurs travaux intéressants sur l'art byzantin, a apporté dans cet ouvrage autant de solide érudition et de sûre méthode scientifique que de sagacité et de finesse ingénieuse. Elle a étudié tour à tour la portée narrative de cette illustration, celle qui raconte les épisodes de la vie du prince Joasaph et la partie théologique qu'illustre les discours où Barlaam expose l'histoire de la beauté de la religion chrétienne. Elle a fait avec un soin délicat l'étude iconographique de ces miniatures, et aussi l'étude artistique des procédés techniques et du style qu'on y observe. Un album de 102 planches présente en d'excellentes reproductions l'illustration en grande partie inédite jusqu'ici de plusieurs des manuscrits grecs du roman. Une centaine de gravures placées dans le texte complète la documentation figurée. Et l'ensemble constitue un ouvrage de grand intérêt et de grande valeur, qui fait honneur à la jeune femme qui l'a écrit.

«... Tous ceux qui s'intéressent à l'art byzantin seront reconnaissants à Mlle Der-Nersessian de tout ce que son livre apporte de nouveau sur l'histoire de l'art. Elle a fort bien mis en lumière l'originalité de l'illustration qu'elle étudiait. Elle en a très heureusement souligné l'importance pour l'étude de l'art chrétien d'Orient au Moyen Age. Par tout cela, j'ai plaisir à le redire, ce livre lui fait grand honneur».

Երկու մեծ դիտնականները չէին սըխալած իրենց դնահատութեան մէջ: Ս. Տէր-Ներսէսեանի երկար կեանքը դար-ձաւ մեղսալից աշխատանքի ու անընդ-մէջ ուսումնասիրութեան նուիրուած բե-ղուն դաշտ մը, բնորոշուած՝ բազմահա-տոր աշխատասիրութիւններով եւ հա-բիւրաւոր յօդուածներով, որոնք մեծ մասամբ ձգտեցան վերլուծել ու ծանօթա-ցընել հայ արուեստը օտարներուն:

Չինքը ճանչցողները դիտեն թէ հա-կառակ իրեն ընծայուած համալսարա-նական ու ակադեմական պատիւներուն, տիտղոսներուն ու մրցանակներուն, ինք մնաց պարզ ու համեստ պրպտող մը, բո-լոր մեծ դիտնականներուն պէս, իր ամ-բարձր լայնատարած դիտութեան միա-ցընելով աղնուական վայելչութիւն, չը-նորհք, համբաւ ու մանաւա՛նդ հաւատք, ինչպէս կ՚ըսէ Henry Grégoire. «Tous les lecteurs de Mlle S. Der-Nersessian comme tous ses auditeurs subiront ce charme, partageront cette foi et goûteront cette science, pour la sentir vécue et vivante et discrètement animée par un grand amour».

Սէրը գիտութեան, սէրը արուեստի ու դեղեցկութեան, սէրը իր պատկանած ժողովուրդին ստեղծագործ հանճարին, որ տոգորեց դինքը ցվերջ, եւ որուն հա-մար միայն ապրեցաւ Սիրարփի Տէր-Ներսէսեան:

Փունջ մը ծաղիկ իր թարմ յիշատակին:

■

Աշխարհի Միութեան եւ Միացեալ Նահանգների միջնադարեան ակադեմիայի անդամ, բը-նիսական Ակադեմիայի ու արձանա-գրութիւնների եւ դեղարուեստական դը-պականութեան Ֆրանսիայի Ակադեմիայի ընկերակից – անդամ եւ այլն: Ս. Տէր – Ներսէսեանի վաստակը բարձր է գնա-հատել նաեւ Խորհրդային Միութիւ-նում, նա ՀԽՍՀ ԳԱ. արտասահմանեան անդամ է ընտրուել դեռեւս 1965 թուա-կանին, իսկ 1981 թուականին նրան չնոր-հել է Հայաստանի գիտութիւնների Ա-կադեմիայի Անանիա Շիրակացու անուան մրցանակը: Ս. Տէր–Ներսէսեանը դեկու-ցումներով հանդէս է եկել բազմաթիւ մի-ջազգային գիտաժողովներում: Նա երկու անդամ այցելել է Խորհրդային Միու-թիւն, առաջին անդամ 1960 թուականին արեւելագէտների Մոսկուայի կոնգրէսի կապակցութեամբ, իսկ 1969–ին պատմա-բանների երեւանում կազմակերպուած խորհրդա – ֆրանսիական գիտաժողովի առիթով: Այդ այցելութիւնների ժամա-նակ նա դասախօսութիւններ է կարդացել Հայաստանի տարբեր հիմնարկներում եւ իր փորձը կիսել երիտասարդ արուես-տաբանների հետ: Առաջացած տարիքի պատճառով Ս. Տէր–Ներսէսեանը երբեք չի մասնակցել հայ արուեստի միջազգա-յին գիտաժողովներին, բայց նրա աշխա-տութիւնները նպաստել են այդ համագու-մարների կազմակերպմանը եւ հոգեպէս նա միշտ ներկայ է եղել այդտեղ: Նա իր խորհուրդներով տարիներ շարունակ միշտ օգնել է տարբեր ազգութեան բազմաթիւ արուեստաբաններին, սատարել նրանց յաղթահարելու իրենց առջեւ ծառացած դժուարութիւնները: Ապրելով Փարի-զում եւ հեռու լինելով հայ արուեստա-բաններից նա միշտ հաղորդակցութեան մէջ էր նրանց հետ, թէ՛ նամակագը-րութեամբ, թէ՛ իր աշխատութիւններով օգնում էր գործընկերներին եւ ոգեչըն-չում աշխատանքային նոր նուաճումնե-րի: Մեծավաստակ Գարեգին Յովսէփ-եանից յետոյ, ասելի քան չորս տաս-նամեակ Ս. Տէր–Ներսէսեանը փաստօ-րէն առաջնորդում էր հայ միջնադարեան արուեստի տարբեր բնագաւառները ու-սումնասիրող ե՛ւ հայ, ե՛ւ օտար գիտնա-կանների համատեղութիւնը: Ս. Տէր – Ներսէսեանը միակն էր, որ կարող էր ա-ռաջնորդը լինել այդ համատեղութեան: Նախախնամութիւնը կարծես հաշուի էր առել այդ հանդամանքը եւ նրանից գիտ-առել այդ հանդամանքը եւ նրանից գիտ-նականին պարգեւ տրուած կեանքի ինը տասնամեակները դարձան արդասաբեր, բեղուն, ստեղծագործական հարուստ գործունէութեամբ իմաստաւորուած գի-տական կենսագրութիւն: Ս. Տէր–Ներ-սէսեանը ասես ուժ էր առնում հայ հին քարգործների, ոսկեձոյկ ծաղկողների նախաններից տարբեր առիթներով բազ-միցս նշել են, որ հայ արուեստի մասին պատկերացում կազմելու համար պարտա-կան են Ս. Տէր–Ներսէսեանի երկասիրու-թիւններին, եւ որ իր աշխատութիւննե-րով նա նոր հորիզոններ է բացել հայկա-կան միջնադարեան արուեստի ասպարէ-զում:

Ս. Տէր–Ներսէսեանը վաղուց արդէն իր պատուաւոր տեղն էր գրաւում հայ ժողովրդի արժանաւոր զաւակների շար-քում: Նրա մահուամբ վերջանում է Կ. Պոլսից սերող հայազգի կարկառուն մը-տաւորականների սերունդը:

Հայ ժողովուրդը կորցրեց իր լաւագոյն դասերից մէկին: Ս. Տէր–Ներսէսեանի աճիւնը հողին յանձնուեց Յուլիսի 7–ին Փարիզում, իր ցանկութեան համապա-տասխան, համեստ եւ անաղմուկ կեր-պով: Վերջացաւ հայ մշակոյթի մեծ եր-ախտաւորի երկրային կեանքը, բայց չա-րունակւում է նրա անմահութիւնը չնոր-հիւ նրա աշխատութիւնների, որոնք դաս-ւում են համաշխարհային արուեստագի-տութեան լաւագոյն երկերի շարքը: Այդ երկերը կ՚ապրին այնքան ժամանակ, որքան գոյութիւն ունի հայ ժողովուրդը եւ որքան դեռ չարունակուելու է հայ արուեստի ուսումնասիրութիւնը:

Լ. Զ.

Երեւան, Օգս. 89

ՍԻԼՎԻԱ ԱՃԷՄԵԱՆԻ ՀԵՏ

ՈԳԵԿՈՉԵԼՈՎ ՍԻՐԱՐՓԻ ՏԷՐ-ՆԵՐՍԷՍԵԱՆԸ

Սիրարփի Տէր Ներսէսեանի մահազբոյրին մէջ, յիշած էինք իր անունը եւ տարբեր չէր կրնար ըլլալ, քանի որ Սիլվիա Ազէմեան կարեւոր դեր խաղայ վերջին տարիներուն իր լրումին հասցնելու համար այն հատորը, որու ձեռնարկած էր մեծ վիտնականը:

Սիլվիա Ազէմեան չի սիրեր չեշտել այդ դերը, որ սակայն անուրանալի է: Ինք կը նախընտրէ, համեստօրէն, բառին ամէնէն ազնիւ իմաստով, տալ գիակոյաներ ինչ որ կը պատկանի կայսեր եւ հագիւ ընդունիլ թէ իր մասնակցութիւնը լեցած է նոթերու դասաւորման, գոման, վերանայումներու, որպէսզի թեթեւցնէ Սիրարփի Տէր Ներսէսեանի մղձաւանջը: Անոր գըլխաւոր մտահոգութիւնն էր արդարեւ որ չկարենայ վերջացնել այս պատկառելի գործը, որ ձեւով մը համադրումը պիտի ըլլար իր տարիներու աշխատանքին, ուսումնասիրութեանց, ամբողջացած պատկերը իր վաստակին:

«Miniature Painting in the armenian Kingdom of Cilicia» խորագրուած անդրէրէն այս հատորը պիտի հրատարակէ Հարվարտ համալսարանը:

Բայց, աւելորդ չէ հաւանաբար ներկայացնել նախ Սիլվիա Ազէմեանը, նախքան մեր զրոյցին անցնիլը:

Ծնած Պէյրութ, երբ այդ քաղաքը հոմանիշ էր խաղաղութեան, դեղեցկութեան, զրախտային օճախի, Սիլվիա Ազէմեան (զաւակը ծագրանկարիչ Տիրանի եւ ճեմարանի Ֆրանսերէնի դասատու Եոլանտ Ազէմեանի) յաճախած է բողոքական վարժարանը, յետոյ Փարիզ էքոլ ու Լուվր, ուր հետեւած է արուեստի ընդհ. պատմութեան եւ թանգարանագիտութեան: Ուսման աւարտին, իր մեքրիզը ըրած է նիւթ առնելով՝ «Introduction à l'étude des icônes melkites»: Մասնագիտացած է այդ ճիւղին մէջ, յետ բիւզանդական արուեստի մէջ, բիւզանդական ծէսի արարեալոս քրիստոնեաներու Արեւելքի պատրիարքութեանց: Ցեստագային եւ մինչեւ այսօր փոխ տնօրէնն է Պէյրութի Նիքոլա Սիւրսոք թանգարանին: Իր գլխաւոր գործունէութիւններուն մաս կը կազմէ նաեւ ցուցահանդէսներու կազմակերպութիւնը: Միաժամանակ չարունակած է իր հետազօտական աշխատանքը իր այդ ընտրած շրջանին (17–էն 19–րդ դար) իճոնիներուն եւ ձեռագրերուն վրայ եւ այդ առընչութեամբ իսկ աշխատած ռումանացի փրոֆիէսէօրի մը՝ Վիրժիլ Քանտէյայի հետ, ինչ որ պատճառ եղած է պիտական կապեր ունենալու Ռումանիոյ հետ: Ու փրոֆ. Քանտէյա յայտնած է որ հայկ. գրչագիրներ կան Ռումանիա, ինչո՞ւ զանոնք ալ չուսումնասիրել: Ուրեմն, Սիլվիա Ազէմեան կ'երթայ Ռումանիա, ուր կ'ուսումնասիրէ 6 – 7 հայկ. ձեռագրեր – ԺԴ. դարու– եւ որոնք ամբողջացած ու ճոխացած էին Ռումանիոյ մէջ իսկ, թեւին տակ ունենալով ինչ որ իր աւետարանը կը նկատէր Սիրարփի Տէր Ներսէսեանի հատորը «Les manuscrits arméniens illustrés des 12ème, 13ème et 14ème siècles» լոյս տեսած 1937–ին Վենետիկ: Հոն կը պատրաստէ աւարտաճառը, զոր կ'անցընէ, երբեք չհամարձակելով սակայն կապ հաստատել Սիրարփի Տէր Ներսէսեանի հետ, իսկապէս համեստութեան պատճառով:

Ու բնականօրէն կը հետեւի մեր առաջին հարցումը:

– *Ե՞րբ ստեղծուեցաւ ձեր կապը Սիրարփի Տէր-Ներսէսեանի հետ:*

= *1980–ին: Տեսած էր թեզը ու հետաքրքրուած: Ինք է որ զրեց ինձի. պէ՞տք է ըսել ասիկա:*

– *Անշուշտ, իրեն ի պատիւ է:*

= *Կը հետաքրքրուէր նման ամէն ձեռնարկով: Կը հետեւէր ուրիշներու ըրածին: Ցետագային հասկցաւ, որ իսկապէս ամբիւոտութիւնս եղած էր պատճառը որ իրեն չդիմեմ: Հարց կու տար ինծի ո՞ւր կրնամ գտնել օրինակ մը: Տպուած չէր, ու ըսի իրեն եթէ տպուած ըլլար, պարզ է առաջին օրինակը ձեզի կը զրկէի, ու պատճէն մը զրկեցի: Աւելցուցի թէ եթէ նկատողութիւններ ունի եւ ընէ, չատ պատուուած կը զգամ: Անմիջապէս պատասխանեց: Այդ օրը, ինծի համար, սպիտակ խաչով մը մատնանշելիք օր է: Կը զրկէր ինծի՝ պէտք է չարունակել այս ուղղութեամբ: Մանրամասնօրէն, բծախընդրութեամբ նայած էր ու թելադրութիւններ կ'ընէր, երկար: Պէտք է վերանայել այս կէտը, այն կէտը: Ու ըսաւ ինծի ինչո՞ւ ուսումնասիրութիւններ չէք ըներ, Լիբանան, ուր հայկ. ձեռագրերու հաւաքածոյ կայ Անթիլիաս: Ամիկա արդէն նպատակն էր Կիլիկիոյ Կաթողիկոսին եւ այդպէս սկսաւ աշխատանքս, պատերազմական արդէն իսկ դժուար օրերուն: Այդ շրջանին սկսայ 20 ձեռագիրներու ուսումնասիրութիւնը ու եկայ Փարիզ:*

– *Այն ատեն, ուրեմն, անձամբ ճանչցաք զինք:*

= *Այո, դայլ ու ներկայացայ իրեն: Ինծի համար զերազոյն հեղինակութիւնն էր: Կը վարանէի: Բայց, ինչ որ տեսայ, ճիշդ է այդ հեղինակութիւնն էր, որուն սակայն կ'ընկերանար չնորհը (la grâce): Եւ վերջը, ըսաւ ինծի, լաւ, կը քաչուէիք, բայց, խոստովանեցէ՛ք այդպէս չեմ: Ճիշդ է, կար հեղինակութիւնը, բայց կողքին միշտ՝ չնորհը, նրբութիւնը եւ այդպէս մնաց մինչեւ վերջը: Ես միակը չէի որ կ'օգտուէի իրմէ. միշտ յօժարակամ եղած է: Եւ ըսաւ ինծի՝ ինչո՞վ կրնամ օգտակար ըլլալ: Ու տրամադրեց ինծի իր գիւանները: Իրրեւ գիտութեան մարդ, իրեն չէր պահեր ինչ որ ամբարած էր, հաւաքած, քննած, լուսաբանած: Այդ շրջանին, հոս, Փարիզ ցուցահանդէսներ կը պատրաստէի (Գիրքը եւ Լիբանան, յետագային Լիբանանական ճարտարապետութիւնը): Ուրեմն, իր տունը մնացի եւ պէտք է ըսեմ, ծանրաբեռնուա էի ցուցահանդէսներու կազմակերպութեամբ եւ երբ քիչ մը ուշանայի, կը յանդիմանէր զիս, Սիլվիա, ինչո՞ւ չէք աշխատիր: Ուրեմն, աշխատեցայ Անթիլիասի ձեռագրերուն վրայ, իրեն հետ նայեցայ եւ ի վերջոյ աւարտաճառի վերածեցի ու ուրախութիւնն ունեցայ որ ընդունի տեղեկարերն ըլլալու:*

– *Կը խորհիմ որ մասամբ նաեւ պէտք է ուրախացած ըլլայ տեսնելով որ մէկը կը շարունակէ աշխատիլ նոյն ուղղութեամբ, ձեւով մը իր գործը շարունակող կայ ու ատիկա մեծ գոհունակութիւն է նման գիտնականի մը համար, որ իր կեանքին վերջալոյսին հասած է:*

= *Կը յուսամ որ այդպէս է: Քաջալերեց որ ընեմ: Ինծի ձգեց նաեւ նիւթեր, զորս կ'ուզէր որ ուսումնասիրեմ: Բայց, մինակ ինծի հանդէպ չէր եւ ասիկա չատ կարեւոր է, ինչ կը վերաբերի Սիրարփի Տէր Ներսէսեանի: Միշտ կը քաջալերէր, միշտ կը հետեւէր ոեւէ երիտասարդ հետազօտողի մանաւանդ: Շատ մօտէն կը հետեւէր: Ինծի զրած էր օր մը՝ յաճախ չեմ զրեր, բայց, միշտ կը պատասխանեմ: Արդարեւ մի՛շտ ներկայ էր, տրամադրելի՝ բոլոր անոնց որոնք հետազօտական աշխատանք կը տանին: Ես ալ օգտուեցայ: Թեզը եղաւ («Կիլիկիոյ Կաթողիկոսարանի նկարազարդ ձեռագրեր ԺԳ. – ԺԷ. դարերուն», Մայիս 1986), կը յուսայի զայն հրատարակել, բայց ծանօթ էք Լիբանանի պայմաններուն:*

– *Ե՞րբ սկսաք մասնակցիլ իր իսկ աշխատանքին:*

= *1987, 1986–ի վերջէն: Սիրարփի յոգնած էր, թեթեւ կաթուած մը անցուցած էր եւ ուժասպառ էր: Զիս կանչեց, որպէսզի օգնեմ իրեն վերջին աշխատանքները տանելու, միզ օ փուէնները: Հատորը կը վերաբերի հայկ. արուեստին Կիլիկիոյ մէջ: Արդէն եղած գործ մըն էր, տարիներու երկայնքին, զանազան գըլուխներ նոր չէին: Հաւանաբար պէտք է ըսել որ իր կեանքին դժուարութիւնները, դէմաւորաբար քրոջը երկարատեւ հիւանդութիւնը պատճառ եղան որ առենին չվերացնէ գործը: Ուրեմն, զիս կանչեց միզ օ փուէնի համար: Տարիներու ընթացքին, այդ դլուխները զրուած, բայց հարստացած, նոր տեղեկութիւններով, անհամար նոթերով, թուղթի մը, պահարանի մը ծայրը զրուած, որոնք կը դիզուին ու պէտք է տեղաւորուին դլուխներուն մէջ, դեռեղուին իրենց տեղը: Օգնեցի այդ աշխատանքին մէջ: Այդ հատորը ինք զրած է 1987–էն առաջ, պէտք էր ամբողջացնել, հարստացնել այդ կուտակուած նոթերով, հոդ էր որ օգնեցի իրեն: Հսկայ հատոր մըն է, 7 գլուխ, 600 մեքենագրուած էջեր, 600 նկար:*

– *Ուրեմն, լրացած է ու պիտի յանձնուի Հարվարտի:*

= *Այո, Սեպ. 5–ին կը տանիմ անձամբ, որպէսզի բացատրեմ, ցոյց տամ թէ ինչպէս Սիրարփի Տէր Ներսէսեան ուզած է որ ըլլայ:*

***

Սիլվիա Ազէմեան դեռ երկար կը խօսի այդ մեծ այլ այնքան պարզ՝ Lady–ին մասին, որ հեռու էր չոր գիտնական մը ըլլալէ: Համակ կեանք էր ու կը հետաքրքրուէր կեանքով, կը հետեւէր բոլոր անցուդարձերուն, իր ուշիմութեամբ, հետաքրքրութեամբ: Ոչինչ գինք անտարբեր կը թողուր: Առաւօտեան ժամը 9–ին կը նստէր իր գրասեղանին առջեւ մինչեւ 1, երբ գինքը ճաշի կը կանչէին: Ու կրկին մինչեւ իրիկուն: Պահանջկոտ էր, նախ եւ առաջ՝ ինքն իրեն հանդէպ: Բայց, աշխատանքէն եւս աւ, կը սիրէր կարդալ, ոչ միայն «Յառաջ»ը կամ Մոնտը, այլեւ գիրքեր ու մանաւանդ բանաստեղծութիւն: Երբեմն, կ'ըսէ Սիլվիա, կը խոստովանէր թէ գիշերը ինքն իրեն վերլէն արտասանած է «Je fais souvent ce rêve étrange»...:

Բայց, լաւ է որ չատ չերկարենք Սիրարփին մտերմութիւնը: Պիտի չսիրէր: Համակ discrétion ու tact խորհրդանշող այս եզակի կինը, չէր սիրեր ոչ տիտղոսներու յիչատակումը, ոչ իր վաստակին դովեստը: Ինք պիտի նախընտրեր որ այլ եւս լռենք:

Բայց, վերջին անգամ մը, ի՞նչպէս չդեկուչել հէքեաթի պէս անոյշ իր ժպիտը, ուշիմ ու վառվռուն աչքերը, իր այն հիւրընկալ բնակարանին մէջ, որ այլեւս աներեւակայելի է ու, կ'ըսէ Սիլվիա Ազէմեան, մայի է ու, դադրած է իմաստ ունենալէ:

Ա. Մ.

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris Commission Paritaire: N° 55935

SIRARPIE DER-NERSESSIAN

ou le renouveau des Etudes Arméniennes

par

R. H. KEVORKIAN

Les études universitaires concernant l'histoire ou la littérature d'un peuple se développent le plus souvent selon un rituel occidental séculaire, proportionnellement à la puissance politique et industrielle contemporaine de l'état héritier de la culture passée de ce même peuple.

On imagine donc aisément que, dans les années 20 de notre siècle, et dans le cas des Arméniens, il n'existait pas un véritable engoûment pour les études arméniennes. Les derniers travaux des grands philologues et historiens allemands et français avaient vu le jour avant guerre. Dorénavant, c'est à peine si la notion de civilisation arménienne avait droit de cité.

Sirarpie Der-Nersessian eut donc à surmonter plus d'une épreuve avant d'émerger enfin sur la scène universitaire. Ainsi dut-elle se plier à l'impérialisme culturel des byzantinistes; —d'autres se heurtent pour les périodes plus tardives à l'hégémonie des turcologues. Curieusement, c'est grâce à ces digressions byzantines que Sirarpie Der Nersessian appréhenda les études arméniennes avec une vision élargie du contexte régional, qu'il s'agisse d'histoire de l'art ou d'histoire tout court. Paris dominait encore la discipline.

Selon la logique implacable énoncée ci-dessus, elle fut donc amenée à enseigner l'histoire byzantine aux Etats - Unis, pays qui s'ouvrait enfin, dans les années 30, aux études orientales. Après des débuts modestes, elle eût cependant, le redoutable honneur de former la première école de byzantinistes américains, essentiellement à l'université de Harvard. Assurée dans cette spécialité, elle put enfin, à la fin de la seconde guerre mondiale, revenir à ses études initiales concernant l'art arménien et tout particulièrement la miniature médiévale. A cet égard, on peut mettre en parallèle, la démarche similaire de Nicolas Adonts à l'université de Bruxelles, qui révélait presque violemment à des byzantinistes méfiants, que plusieurs Basileus étaient de souche arménienne ou que l'épopée impériale la plus connue, celle de Digetris Agritas, trouvait ses racines en Arménie.

En dehors de ces deux flammes balbutiantes, régnait le plus profond silence. Nous n'en étions pas encore à ce renouveau des études arméniennes, amorcé dans les années 1960 et confirmé dans les années 1980.

Avec sa délicatesse habituelle, Sirarpie Der Nersessian commença par présenter ses travaux comme ceux d'une culture périphérique de Byzance, attirant toujours plus l'attention de spécialistes. Année après année, elle accumula, grâce à des voyages incessants dans les grands centres de conservation des manuscrits arméniens, une documentation impressionnante, presque exhaustive, sur la miniature arménienne.

A son retour en France, après plus de 40 ans passés dans le Nouveau Monde, Sirarpie Der Nersessian retrouvait Paris. Dans l'intervalle, plusieurs chaires d'études arméniennes avaient été créées aux Etats-Unis, tandis qu'en Europe, notamment en France et en Italie, la philologie, l'histoire et l'architecture arméniennes faisaient l'objet de travaux toujours plus nombreux.

Avec l'émergence de nouvelles générations diasporiques, dont certains pratiquent l'activisme violent, l'Occident a également été amené à s'intéresser de plus près à l'histoire contemporaine du peuple d'Arménie.

En définitive, il n'est pas abusif d'affirmer que Sirarpie Der Nersessian, dans son style dépouillé et sobre fut et restera probablement le précurseur avisé d'un renouveau des études arméniennes en Occident. ■

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 5
MARDI
5 SEPTEMBRE
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՀԱՅՐԵՆԻՔ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Directrice: Arpik Missakian

Tel. : 47. 70. 86. 60 — Telex : HARATCH 280 868 F
C.C.P. Paris 15069-82 E — 51027317 A R. C. Paris

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 700 Ֆ· — Վեցամսեայ : 360 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1000 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

65ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.092 | Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN | 65e ANNEE — No 17.092

ՀԱՅԱՍՏԱՆ – ԱՐՑԱԽ – ԱԴՐԲԵՋԱՆ

«ԱԶԳԱՄԻՋԵԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ՇԵՄԻՆ»

ՆՈՅՆ ՄՏԱՎԱԽՈՒԹԻՒՆԸ ԿԸ ՅԱՅՏՆԵՆ Ս. ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆ ԵՒ Ա. ՎՈԼՍԿԻ

ԲԱԿՈՒԻ՝
ՅՈՅՑ ԵՒ ԳՈՐԾԱԴՈՒԻՂ

Շաբաթ օր, Բաքուի Լենինի հրապարակին վրայ, համախմբուած էին ըստ ոմանց 100·000 («Լիպէ»), ըստ ուրիշներու 200·000 («Իւմանիթէ») կամ 500·000 (հեռատեսիլ եւայլն) Ադրբէներ «ժողովրդական ճակատի» հրաւէրով: Այս ցոյցին կը ներկայացուէին կրկին չորս պահանջներ՝ ճանաչում ժողովրդական ճակատի, հաստատում թէ Ղարաբաղը Ադրբեջանի կը պատկանի, ազատ արձակում ձերբակալուած զինուորականներու եւ վերացում տարուղելի: Լրատու աղբիւրները կը նշէին թէ ոչ մէկ հակահայ լոզունգ կար եւ այս՝ մասնաւոր նախազգուշութեամբ: Այս ամբողջին իրագործման համար, մէկ շաբթուան ընդհանուր գործադուլ հռչակուած է, երկուշաբթի, Սեպտեմբեր 4–էն սկսեալ: Այսքանը չի բաւեր սակայն մեղմացնելու համար մթնոլորտ մը, որ այն աստիճանի լարուած է, որ կը խօսուի աղէտիչեան պատերազմի մը մասին: Նման յայտարարութիւն մը ըրած էր առջի օր, հեռատեսիլէն, Սուրէն Յարութիւնեան («Ազգամիջեան պատերազմի մը չեմին ենք») եւ նոյնը ըսաւ յաւուկ կառավարման Կոմիտէի նախագահը՝ Ա· Վոլսկի կիրակի իրիկուն: Մնաց որ Բաքուէն եւ Ադրբեջանի այլ քաղաքներէն Հայերու զանգուածային գաղթը կը շարունակուի: Մոսկուայի մէջ, ձայնը սկսած է բարձրնալ երթալ եւ ազդարարութիւնները իրարու կը յաջորդեն թէ Պալթեան Հանրապետութեանց եւ թէ Կովկասի «ազգայնական չարժումներուն»: Թէեւ Լիկաչով ըսած է որ Մոսկուա ոչ՝ տիքթաթի, ոչ ալ զսպումի պիտի դիմէ, բայց եւ այնպէս վճռական հակազդեցութեան որոշում կայ, անկասկած: Ադրբէն, Էստոնիոյ մէջ, պաշտօնազրկումներ եղած են վարչակազմութեան գլուխը: Ըստ տեղւոյն հեռատեսիլի բանբերին, հեռացուած են բացայայտ պահպանողականներ:

× ԹԱՍՏ յայտարարած է որ ըստ Մոսկուա հաւաքուած Ադերի եւ Հայ ղեկավարներուն· – «Կարեւորագոյնը երաշխաւորել է իւրաքանչիւր ընտանիքի, անձի ապահովութիւնը: Ղարաբաղի հարցը կրնայ կարգադրուիլ միայն սահմանադրական հիման վրայ»:

***

Երկուշաբթի առտու Երեւանէն հեռաձայնով առինք հետեւեալ լուրերը:

Ուրբաթ, Սեպտեմբեր 1–ին, մեծ ցոյց մը տեղի կ'ունենար Երեւան, Օփերայի հրապարակը: Նախօրեակին, ինչպէս պըրեցինք, Մոսկուայի մէջ համատեղ նիստ մը, ազերի եւ հայ կուսակցական կեդրոնական Կոմիտէներու Բիւրօներու միջեւ, ի ներկայութեան Սլիուկովի եւ Զեպրիկովի: Այս առընչութեամբ, ցոյցին խօսք կառնէր Մոսկուայի նիստին մասնակցող, Երեւանի Ա· քարտուղար՝ Գրիգոր Առաքելեան (Սուրէն Յարութիւնեան դեռ չէր վերադարձած): Ան, բազմահազար բազուկներ կը պատմէր նիստը, չեչտելով թէ հայկական պատուիրակութիւնը չատ բան պայքար տարած է: Նախատեսուած էր, ուելի ճիշդ ծրագրուեր էր քնաւ չխօսել Ղարաբաղի մասին (Ղարաբա՞ղ ըսելիք, Ղարաբաղ…) այլ անդրադառնալ սրտաճմլիկին, այլ խօսքով չեչտել հետեւանքները եւ լուռ անցնիլ պատճառին վրայէն:

Այս նախատեսումին հետ – հնազանդ եղած էր Ս· Յարութիւնեան, հեռատեսիլի իր ելոյթի ընթացքին (կ'անդրադառնանք առանձին) յայտնած էր մէկ անգամ իսկ Ղարաբաղ բառը չգործածել: Նոյն օրը, Վէզիրովն ալ խօսած էր իր հեռատեսիլէն, ան ալ բառը չէր գործածած, բայց, չեշտած էր թէ հողային ոչ մէկ փոփոխութիւն կ'ըլլայ: Ուրեմն, ըստ Գր· Առաքելեանի տեղեկատուութեան, հայկական պատուիրակութիւնը բողոք բարձրացուցած էր այս մասին, ըսելով թէ Վէզիրով խախտած էր «համաձայնութիւնը»: Հանդիպումի օրակարգ եղած են չորս հարցեր· –

Ա.) Փախստականները (Ադրբեջանէն՝ Հայաստան, թէ Հայաստանէն Ադրբեջան):

Բ) Շրջափակման հարցը (ճամբաներու փակում):

Գ) Ադերի մտաւորականներու յայտարարութիւնը:

Դ) Մամուլ:

Ինչպէս կը տեսնուի Ղարաբաղը օրակարգի նիւթ չէ, ասոր հինէն, շատ հինէն ծանօթ անունը՝ Լայլամի քաղաքական – նուիթիւն է, եթէ չենք սխալիր եւ ան՝ ոչ մէկ հարց լուծած է ցարդ, Գրիգոր Առաքելեան, ուրեմն յայտնած է թէ ինչ կը վերաբերի առաջին հարցին առաջարկը – ւած է որ կոչ ըլլայ, որ փախած Հայեր թէ Ադերիներ իրենց տեղը վերադառնան, բայց հայկական կողմը մերժած է ըսելով թէ հնարաւոր չէ նման կոչ ընել: Երկրորդ հարցը լուծման պիտի յանգի, այսինքն ճամբաները պիտի բացուին, պիտի ճշդուին օրն ու ժամը: Մտաւորականներու հարցին առթիւ, հայ ղեկավարները դիտել տուած թէ հայ մտաւորականները Ադերիներու արարքին նման քան չեն ըրած: Հուսկ՝ մամուլի վերաբերեալ, պէտք է ան ըսուպ ըլլայ, գրգռութեանց առաջքն առնելու; Ինչպէս ըսինք այս տեղեկատուութիւնը կատարած է Գրիգոր Առաքեան, Ուրբաթ օրուան ցոյցին: Կարճ ելոյթով մը հանդէս եկած է զարաբաղեան Շարժման Հայաստանի Կոմիտէի անդամ՝ Վանօ Սիրադեղեան, ապա չատ տպաւորիչ ճառ մը արտասանած է, յանուն Հայաստանի մտաւորականութեան Հրաչիկ Սիմոնեան, յայտնելով նաեւ թէ անոնք կը միանան ՀՀՇ–ի (Հայոց Համազգային Շարժում): Այդ առընչութեամբ արդէն ժողովի մը պիտի դումարուի Շաբաթ, Սեպտեմբեր 9–ին, համախմբելով չուրջ հազար մտաւորական:

Ներկայիս գլխաւոր պահանջն է որ Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդը արտակարգ նիստը դումարէ Սեպտեմբեր 20–էն առաջ: Ծանօթ է որ Գերագոյն եւ այլ Խորհուրդներու արտակարգ նիստերը հր-

(Շար·ը Դ· էջ)

ՀԱՆԳԻՍՏ

Տ. ԱՐՔ. ՆԵՐՍՈՅԵԱՆԻ

Նիւ – Եորքի մէջ, Ուրբաթ օր, Սեպտեմբեր 1–ին վախճանած է Տիրան Արք· Ներսոյեան, յետ անողոք հիւանդութեան:

Աւազանի անունով՝ Ներսէս Թաւուքճեան, ողբացեալ հոգեւորականը ծնած էր Այնթապ, 1904 Օգոստոս 23–ին: Նախնական ուսումը ստանալէ ետք տեղւոյն վրայ, ընտանիքին հետ տեղահանուած է դէպի Սուրիա: 1918–ին, ընտանեօք վերադարձած են Այնթապ:

Եղիչէ Արք· Դուրեանի պատրիարքութեան օրով է, 1921–ին որ 17–ամեայ Ներսէս Թաւուքճեան կ'աշակերտի Երուսաղէմի Դպրեվանքը: Սարկաւագ կը ձեռնադրուի 1926–ին: Կը դասաւանդէ եւ համբարձական աշխատանք կը տանի Օրմանեանի «Ազգապատում» դիրքին:

Սարկաւագը կուսակրօն քահանայ կը ձեռնադրուի 1928, Յուլիս 22–ին, ձեռամբ Եղիչէ Պատրիարքի, որ զինքը կը վերակոչէ Տիրան Ներսոյեան: Լոնտոնի մէջ, երկու տարի կը հետեւի Աստուածաբանութեան, ապա Երուսաղէմ վերադարձին վարդապետի աստիճան կը ստանայ ու կը նշանակուի «Սիոն» ամսագրի խմբագիր, դպրեվանքի ուսուցիչ, քիչ ետք՝ տեսուչ: Այդ պաշտօնին դլուխը մեծ աշխատանք տարած է բարեփոխումներ բերելով թէ դաստիարակութեան որակին մարզին եւ թէ ուսանողներու կեցցաղին մէջ:

Բ· համաշխարհային պատերազմի տարիներուն կը գտնուի Լոնտոն, բայց նախքան հոն անցնիլը չուրջ մէկուկէս տարի եղած է Փարիզ, Վառամշապուհ Արք· Քիւրքեանի օրով, ու հովուութիւն կատարած է եւ հրատարակած «Մեր Տունը» լրատու թերթիկ մը: Լոնտոն կը բարելաւէ իր անդլերէնը եւ մեծ աշխատանք կը տանի Հայութիւնն ու Հայ Եկեղեցին ծանօթացնելու համար օտարներուն: Այդ շրջանին է որ Միացեալ – Նահանգներու Պատգամաւորական ժողովը պիտի առաջնորդ կ'ընտրէ յաջորդելու համար Կիլիկիոյ Աթոռին դահակալ ընտրուած Գրեգին Արք· Յովսէփեանցի, որ Տիրան Վարդապետին կը չնորհէ Ծայրագոյն վարդապետի աստիճան: Առաջին անգամն է որ Տիրան Արք· Ամերիկա ոտք կը դնէ այդ առթիւ, ընտրուելէն քանի մը տարի ետք: 1945–ին կը մասնակցի Գէորգ Զ·ի ընտրութեան, որ զինքը Եպիսկոպոս կը ձեռնադրէ:

Երուսաղէմի պատրիարքութեան տեղապահ ընտրուած է 1956ին, ապա՝ Պատրիարք՝ 1957 Մարտին: Այդ Աթոռը մինչեւ մէկուկէս տարի կրցաւ դրաւել, ծանօթ ու անհամ աղէտական պատմութիւններու եւ մրցակցութեան պատճառաւ եւ որոնց հետեւանքն եղաւ որ Տիրան Արք· հեռացուեցաւ իր Աթոռէն ու նաեւ՝ Երուսաղէմէն:

1960–ին կրկին Միացեալ – Նահանգները վերադարձած է, ուր դիմաւորելու կը դրաւի Ս· Ներսէս Դպրեվանքի հաստատումով: Զարդացած հոգեւորական, քալ անդլիագէտ Տիրան Արք· հմուտ էր մեր եկեղեցւոյ պատմութեան, ծիսակատարութեան, հեղինակն է բազմաթիւ յօդուածներու: Ունի նաեւ քանի մը հատորներ· – Թարգմանութիւն եւ ծանօթագրութիւն Հայաստանեայց եկեղեցւոյ Ս· Պատարագի (1984), Ս· Պաակի խորհրդակատարութիւն (1953), Նաւակատիք եկեղեցւոյ օծման (1953), Ժամագիրք (1964), Մկրտութիւն խորհրդակատարութեան (1964): Տարիներէ ի վեր կը պաշտօնավարէր որպէս քարոզիչ Նիւ – Եորքի Ս· Խաչ Եկեղեցին:

Յուղարկաւորութեան Տան կարգը կը կատարուի Ուրբաթ, Սեպտեմբեր 8, ժամը 7·30–ին: Վերջին օծման եւ թաղման կարգը տեղի կ'ունենայ Նիւ– Եորքի Ս· Վարդան Մայր Տաճարին մէջ, Սեպտեմբեր 9, Շաբաթ, ժամը 10–ին, ի ժամ պատարագի:

ՆՈՒՊԱՐ ՆԻԿՈՂՈՍԵԱՆ ՅԱՆԿԱՐԾԱՄԱՒ

Վերջին պահուն խոր ցաւով իմացանք թէ Կիլրակի գիշեր յանկարծամահ եղած է մեր սիրելի Նուպար Նիկողոսեանը:

Կ'անդրադառնանք մեր վաղուան թիւով:

ՏԽՐՈՒՆԻ

ՀԵՐՄԻՆԷ ԳԱԼՈՒՍՏԵԱՆ

Տաժանակիր եւ երկարատեւ հիւանդութենէ մը ետք է, որ Կիլրակի առաւօտ, Սեպտեմբեր 3–ին, փարիզեան բուժարանի մը մէջ իր մահկանացուն կնքեց Հերմինէ Գալուստեան: Անողոք հիւանդութիւնը որ հարուածեց զինքը քանի մը տարի առաջ, քիչ – քիչ տարածուեցաւ մինչեւ ուղեղը պատճառ դառնալով, որ միշտ տէրը չմնայ իր խօսքային կարողութեան:

Հերմինէ Գալուստեանի անունը առաւելապէս կապուած է Պոլսոյ Խաաեան Վարժարանին եւ ղժուարէ, այսօր իսկ, խօսիլ մէկուն մասին առանց յիշելու՝ միւսը:

Ծնած Պոլիս, 1914–ին, Հերմինէ Գալուստեան 11 տարեկանին կը մտնէր Խաաեան՝ հինգերորդ դասարանը, Ա· Մեսրոպեանի տեսչութեան օրով: Հոն մաթեմաթիքի ուսուցիչ ունեցած է նախ Պ· Սուլթանեանը, ապա՝ Ասրունին: Սիմեէլէն առած է հայերէնի դասերը: Խաեանը աւարտելէ ետք, Պր· Մեսրոպեանի աջակցութեամբ ընդունուած է Սեւրի Էքոլ Նորմալը, մուտքի քննութիւն մը անցնելէ ետք Պոլսոյ Ֆրանսական հիւպատոսարանը: Պայման էր սակայն, որ առաջին տարուան դասընթացքին հետ, հետեւի նաեւ Վերապատի լիսէի դասերուն: Այդ շրջանը տեւած է 1932–էն 1936: Վերադարձին սկսած է իր ուսուցչական մասլաքցը, երբ Պր· Մեսրոպեան միշտ տեսուչ էր Խաեանի: Անոր մահէն (1937) ետք, վարժարանը շրջան մը վերիվայրումներ ապրած է մինչեւ 1948, երբ տեսչութիւնը առաջարկուած է Հերմինէ Գալուստեանի: 1941էն ի վեր Խաեանի կոդքին, Հերմինէ Գալուստեան թատերանութիւն դասաւանդած է նաեւ կեդրոնական: 1951–ին է, որ իր չանքերուն չնորհիւ կը վերապացուի Խաեանի լիսէի բաժինը:

1961–ին, անդամ նշանակուած է Թուրքիոյ Սահմանադրական Ժողովին, որ պիտի պատրաստէր նոր Սահմանադրութիւնը եւ այդ պատճառով կ'երթար Անդարա, ուր կը մնար տասը ամիս:

1975 Սեպտեմբերին է, որ Փարիզ կուդար Դպրոցասէր Տիկնոջ Վարժարանի հրաւէրով եւ հոն մինչեւ 1983 պիտի շարունակէր դասաւանդութիւնները եւ վարչէր նաեւ դպրոցին մատակարարութիւնը:

Հայ մտաւորական տիպար մնոջ մարմնաւորումն էր Հերմինէ Գալուստեան, որ հրապարակային մեծարանքի կ'արժանանար 1988, Ապրիլ 10–ին, Փարիզի Կիմէ սրահը տեղի ունեցած հանդիսութեամբ մը, զոր կազմակերպած էին Կեդրոնական, Դպրեվանք, Խաեան, Տաճան եւ Ֆէրիդիւղ Վարժարաններու Սանուց Միութիւնները:

Ուրախութիւնն ու յուզումը չէր կրցած քօղարկել այդ օրը: Պարզ է որ ոեւէ դասախարակի համար չկայ աւելի բարձր վարձատրութիւն քան տեսնել իր հասցուցած սերունդին գնահատականը:

Ըստ իր հարազատներուն կարգադրութեան, Հերմինէ Գալուստեանի մարմինը կը փոխադրուի Պոլիս, ուր եւ կը կատարուի յուղարկաւորութիւնը:

ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ՎԵՐԱՄՈՒՏԸ

Շատոնց է որ դպրոցական վերամուտը ոչ կ'ապրէ պատանիներուն վրայ եւ ոչ ալ կը յուզէ ընկերք: Շատ – չատ ոմանք քիչ մը կը նեղէ, ուրիշները հազիւ կը մտահոգէ: Ան ալ որովհետեւ, աւելի եւ–ւար արձակուրդներու վերջաւորութեան ապրանչանը կուտայ, քան հարկադրանք–ները որ կը պատճառէ:

Ձենք լսեր անտարբերութեան, սակայն որոշ ունակութեան մը մէջ հաստատուած, Սեպտեմբեր 5–ին կը բացուին դռները դպրոցական բոլոր հաստատութիւննե–րուն: Նախապէս ուսուցիչները, անոնք ալ դժուարացած տալու համար այլեւս տուո–րութիւններուն մէջ մտած նախամու–տին, հաստատութիւններու տեսչու–թեանց եւ մանկավարժական ըրիւ կազմե–րուն հետ, պատրաստած պիտի ըլլան աշակերտներու ընդունելութեան եւ աշ–խատանքի լաւագոյն պայմանները:

Աշակերտներու հակազդեցութիւնները վերամուտի սեմին յաճախ անսովոր եւ այլազան են:

Մանկապարտէզը եւ նախակրթարանը ապահովութիւն ներշնչող, վստահութիւն տուող վայրեր են: Մի քանի երեք տարե–կան պատանիին է որ կը չարունակեն եւ երազել տալ եւ՛ լացնել: Նորակոչ աշա–կերտը անհամբերութեամբ կը սպասէ վե–րամուտին, որովհետեւ իր մեծ եղբօր կամ քրոջը պէս ուսուցչուհի մը եւ ըն–կերներ պիտի ունենայ, պիտի գծագրէ, պիտի նկարէ: Իսկ, աւելի մեծերուն հա–մար, վերամուտը «սհատուր» բան մըն է, որովհետեւ առաւօտ կանուխ պէտք է ելլել անկողինէն, մանաւանդ ձմեռուան ցուրտին ու մութին:

Ի դէպ, ամէնէն մտահոգ ներունդը ա–շակերտներու հաւանաբար 6–րդ դասա–րան մտնողներն են: Նախակրթարանէն Գոլէժ փոփոխութիւնը չատ մեծ է: Ու–սուցիչներու թիւը կը բազմանայ, նոր նիւթեր կը դասաւանդուին, պայուսակ–ները կը ծանրանան, նրբանցքները կ'եր–կարին, դասարանները կը դառնան անանձ–նական: Դպրոցական նոր կեանք մը կը սպասէ տասնըմէկ տարեկան պատա–նիին: Բայց առաջին ամիսները կամ տա–րին անցած, ամէն ինչ կը դառնայ աւելի մտերիմ եւ մէկ դասարանէն միւսը փո–փոխութիւնն ալ չատ չի զգացուիր, այլ տարիները իրարու կը յաջորդեն դան–դաղ չարունակութեամբ մը: Նոյնիսկ 3րդ դասարանի աշակերտը չի մտահոգուիր «Պրըվէ»ով, Գիտէ որ առանց անոր ալ կրնայ դասարան փոխել· կը բաւէ ամբողջ տարուան մէջ պզտիկ միջին մը ունե–նալ:

Կը մնան, վերջապէս, ամէնէն մեծերը, որոնք աւարտելու վրայ են իրենց երի–տասարդական ուսումները: Տարեվերջին ունին պաքալօրէայի քննութիւնը, բայց վերամուտը կը դիմաւորեն առանց մեծ մտատանջութեան: Դեռ տա–րին երկար է: Կարեւորը երրորդ եռա–միսն է: Կը բաւէ լաւ վերաքաշ մը ընել եւ ամէն ինչ յաջող կրնայ ընթանալ: Չէ՞ որ հարիւրէն եօթանասունըհինգը թեկնա–ծուներուն պիտի յաջողի: Եւ ամէն ոք վստահ է որ մաս պիտի կազմէ այդ տո–կոսին:

Վերամուտի այս տողերը կը թարգմա–նեն մտայնութիւն մը որ տարուէ – տարի աւելի լայն տեղ կը գտնէ միտքերուն եւ սովորութիւններուն մէջ: Աշակերտը թա–ւաւոր է: Պէտք է մխացնել եւ ընծայել յաջողութեան բոլոր պայմանները ու ազ–դակները: Այս ձեւով է որ կ'արժեզրկուին վկայականները եւ կը պատրաստուին սե–րունդներ որոնց մօտ հետզհետէ կը նը–ւազի ջանքին աչքը:

Դպրոցական վերամուտ մը որ ալիքներ չի բարձրացներ:

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

ՅԱՆՈՒՆ ՄԱՅՐԵՆԻ ԼԵԶՈՒԻ

Մեկնելով Հայաստանի ու Սփիւռքի հայերէնի դործածութեան ու մաքրու–թեան հանդէպ նախանձախնդիր կեց–ուածքէն, Հայաստանի Կեդրոնական Կոմի–տէի 1988 սեպտեմբերեան նստաշրջանին օրակարդին վրայ տեղ տրուած էր լեզ–ւական հարցին: Ապա նստաշրջանը որո–շած էր նախադիծի մը պատրաստութիւ–նը, որպէս պետական լեզու՝ հայերէնի դործածութեան ընդարձակումին, ու ամ–րապնդումին վերաբերեալ: Ներկայիս, կեդրոնական Կոմիտէի դաղափարախօսա–կան յանձնախումբին պատրաստած նա–խադիծը քննարկման կը դրուի· ան հրա–տարակուած է «Խորհրդային Հայաս–տան»ի Օգոստոս 15–ի թիւին մէջ:

Նախադիծը նախ կը հաստատէ թէ ժա–մանակակից դրական հայերէնի տարա–ծումի ու դործածութեան վիճակը, դար–գացման ընթացքը եւ մշակումի մակար–դակը բաւարար ըլլալէ հեռու են: Այս պարագան կը բացատրուի անհատի պաշ–տամունքի ու լճացման տարիներուն լե–նինեան ազդային քաղաքականութեան մէջ թոյլ տրուած խեղաթիւրումներով, ժողովրդական կրթութեան համակարդին ազատագրումներով, ու միւս կողմէ հայե–րէնի քաղքառային հարուստ դանդա–նութեամբ, ոչ հայերի կրթութեան տէր Հայերու եւ ներդաղթողներու դրական արեւելահայերէնին տակաւ մակարդակով:

Նախադիծը կը խոստովանի թէ Հայաս–տանի մէջ «անբաւարար է հայերէնի ու–սուցման ընդհանուր վիճակը»: Ասկէ մեկնած, կը սահմանափակուի նաեւ դոր–ծածութեան շրջանակը· որովհետեւ մաս–դիկ լաւ չեն տիրապետեր հայերէն լեզ–ուին, ան չի դործածուիր կուսակցական, պետական մարմիններու, հիմնարկու–թիւններու դործավարութեան, պաշտօ–նական ընդունելութիւններու, հրապա–րակային ելոյթներու ընթացքին· հայե–րէնը դուրս կը մնայ տակաւին դիտու–թիւններու բազմաթիւ ճիւղերու ոլոր–տէն; Ներկայի թեքնիքն ալ, անբաւարար քանակութեամբ ու մակարդակով, օդնա–կան չէ հայերէնի դործածութեան տա–րածումին:

Այս նչումներէն ետք, նախադիծը պատրաստող յանձնաժողովը առաջարկ – ներ կը ներկայացնէ որպէսդի որպէս պե–տական լեզու՝ հայերէնի օրինավիճակը ամրապնդուի, զարդանայ դործածութիւ–նը: Ռուսերէնը կը նկատուի ազդամիջ–եան հաղորդակցութեան միջոց: Փափաք կը յայտնուի որ զօրանայ բարձրագոյն ուսումնարաններու եւ հայերէնի ամ–պիոններուն դործակցութիւնը լեզուն բա–րելաւելու աշխատանքին:

Երկրին Նախարարներու Խորհուրդին առընթեր եղրաբանական յանձնախումբն ալ կը հրաւիրուի մաս կազմել ծրադրուած դործին: Նկատուած թերութիւնները սրբագրելու աշխատանքէն զատ, ան հըս–կողութիւն պէտք է կատարէ դրաւոր ու բերանացի մամուլին, հրատարակչական արտադրութեան վրայ: Պիտի աշխատի նաեւ հայերէնի երկու ճիւղերուն յետա–դայ զարգացումին, մերձեցման եւ փոխ – հարստացման ուղղութեամբ, այս գոր–ծին մէջ ներդրաւելով ինչպէս Հայաստա–նի եւ Խորհրդային Միութեան, այնպէս ալ արտասահմանի հայագէտները:

Պատրաստուած նախադիծը միջոցա–ռումներու ամէնէն լայն բաժինը կը ձգէ Կրթական նախարարութեան: Առաջար–կութիւններու մէջ հետաքրքրական են հետեւեալները· ռուսերէն եւ այլ լեզու–ներով ուսուցում կատարող դպրոցներուն մէջ պարտադիր դարձնել հայերէնի դա–սաւանդութիւնը, բարձրագոյն ուսման հաստատութիւններուն համար հայերէն դասագիրք պատրաստել, մուտքի քննու–թիւններուն մէջ տեղ տալ հայերէնին ու հայկական բաժիններու բոլոր քննու–թիւնները հայերէն կատարել, հայկական դպրոցներու մէջ տեղ տալ գրաբարին, միջին հայերէնին եւ արեւմտահայերէ–նին: Տարուելիք աշխատանքները միշտ նկատի պիտի առնեն նաեւ խորհրդային միւս Հանրապետութիւններու հայկական դպրոցները:

Նախադիծին Նախարարներու Խորհուր–դին վերաբերող մասը կը ներառնէ դի–տաթերթիք հիմերը ամրապնդելու, դի–տական աշխատանք կատարողներու աւե–լի լայն ասպարէզ բանալու գործը: Նա–խադիծը կը հաստատէ նաեւ հայերէնի դործածութեան տարածման ընդհանուր վիճակը:

Նախադիծը կը հաստատէ նաեւ հայերէնի դործածութեան տարածման ընդհանուր վիճակը:

Նախադիծը կը խոստովանի թէ Հայաս–տանի մէջ «անբաւարար է հայերէնի ու–սուցման ընդհանուր վիճակը»: Ասկէ մեկնած, կը սահմանափակուի նաեւ դոր–ծածութեան շրջանակը· որովհետեւ մաս–դիկ լաւ չեն տիրապետեր հայերէն լեզ–ուին, ան չի դործածուիր կուսակցական, պետական մարմիններու, հիմնարկու–թիւններու դործավարութեան, պաշտօ–նական ընդունելութիւններու, հրապա–րակային ելոյթներու ընթացքին· հայե–րէնը դուրս կը մնայ տակաւին դիտու–թիւններու բազմաթիւ ճիւղերու ոլոր–տէն; Ներկայի թեքնիքն ալ, անբաւարար քանակութեամբ ու մակարդակով, օդնա–կան չէ հայերէնի դործածութեան տա–րածումին:

Այս նչումներէն ետք, նախադիծը պատրաստող յանձնաժողովը առաջարկ – ներ կը ներկայացնէ որպէսդի որպէս պե–տական լեզու՝ հայերէնի օրինավիճակը ամրապնդուի, զարդանայ դործածութիւ–նը: Ռուսերէնը կը նկատուի ազդամիջ–եան հաղորդակցութեան միջոց: Փափաք կը յայտնուի որ զօրանայ բարձրագոյն ուսումնարաններու եւ հայերէնի ամ–պիոններուն դործակցութիւնը լեզուն բա–րելաւելու աշխատանքին:

Երկրին Նախարարներու Խորհուրդին առընթեր եղրաբանական յանձնախումբն ալ կը հրաւիրուի մաս կազմել ծրադրուած դործին: Նկատուած թերութիւնները սրբագրելու աշխատանքէն զատ, ան հըս–կողութիւն պէտք է կատարէ դրաւոր ու բերանացի մամուլին, հրատարակչական արտադրութեան վրայ: Պիտի աշխատի նաեւ հայերէնի երկու ճիւղերուն յետա–դայ զարգացումին, մերձեցման եւ փոխ – հարստացման ուղղութեամբ, այս գոր–ծին մէջ ներդրաւելով ինչպէս Հայաստա–նի եւ Խորհրդային Միութեան, այնպէս ալ արտասահմանի հայագէտները:

Պատրաստուած նախադիծը միջոցա–ռումներու ամէնէն լայն բաժինը կը ձգէ Կրթական նախարարութեան: Առաջար–կութիւններու մէջ հետաքրքրական են հետեւեալները· ռուսերէն եւ այլ լեզու–ներով ուսուցում կատարող դպրոցներուն մէջ պարտադիր դարձնել հայերէնի դա–սաւանդութիւնը, բարձրագոյն ուսման հաստատութիւններուն համար հայերէն դասագիրք պատրաստել, մուտքի քննու–թիւններուն մէջ տեղ տալ հայերէնին ու հայկական բաժիններու բոլոր քննու–թիւնները հայերէն կատարել, հայկական դպրոցներու մէջ տեղ տալ գրաբարին, միջին հայերէնին եւ արեւմտահայերէ–նին: Տարուելիք աշխատանքները միշտ նկատի պիտի առնեն նաեւ խորհրդային միւս Հանրապետութիւններու հայկական դպրոցները:

Նախադիծին Նախարարներու Խորհուր–դին վերաբերող մասը կը ներառնէ դի–տաթերթիք հիմերը ամրապնդելու, դի–տական աշխատանք կատարողներու աւե–լի լայն ասպարէզ բանալու գործը: Նա–խադիծը կը հաստատէ նաեւ հայերէնի դործածութեան տարածման ընդհանուր վիճակը:

Նախադիծը նախ կը հաստատէ թէ ժա–մանակակից դրական հայերէնի տարա–ծումի ու դործածութեան վիճակը, զար–գացման ընթացքը եւ մշակումի մակար–դակը բաւարար ըլլալէ հեռու են: Այս պարագան կը բացատրուի անհատի պաշ–տամունքի ու լճացման տարիներուն լե–նինեան ազդային քաղաքականութեան մէջ թոյլ տրուած խեղաթիւրումներով, ժողովրդական կրթութեան համակարդին ազատագրումներով, ու միւս կողմէ հայե–րէնի քաղքառային հարուստ դանդա–նութեամբ, ոչ հայերի կրթութեան տէր Հայերու եւ ներդաղթողներու դրական արեւելահայերէնին տակաւ մակարդակով:

Նախադիծը կը խոստովանի թէ Հայաս–տանի մէջ «անբաւարար է հայերէնի ու–սուցման ընդհանուր վիճակը»: Ասկէ մեկնած, կը սահմանափակուի նաեւ դոր–ծածութեան շրջանակը· որովհետեւ մաս–դիկ լաւ չեն տիրապետեր հայերէն լեզ–ուին, ան չի դործածուիր կուսակցական, պետական մարմիններու, հիմնարկու–թիւններու դործավարութեան, պաշտօ–նական ընդունելութիւններու, հրապա–րակային ելոյթներու ընթացքին· հայե–րէնը դուրս կը մնայ տակաւին դիտու–թիւններու բազմաթիւ ճիւղերու ոլոր–տէն; Ներկայի թեքնիքն ալ, անբաւարար քանակութեամբ ու մակարդակով, օդնա–կան չէ հայերէնի դործածութեան տա–րածումին:

Այս նչումներէն ետք, նախադիծը պատրաստող յանձնաժողովը առաջարկ – ներ կը ներկայացնէ որպէսդի որպէս պե–տական լեզու՝ հայերէնի օրինավիճակը ամրապնդուի, զարդանայ դործածութիւ–նը: Ռուսերէնը կը նկատուի ազդամիջ–եան հաղորդակցութեան միջոց: Փափաք կը յայտնուի որ զօրանայ բարձրագոյն ուսումնարաններու եւ հայերէնի ամ–պիոններուն դործակցութիւնը լեզուն բա–րելաւելու աշխատանքին:

Երկրին Նախարարներու Խորհուրդին առընթեր եղրաբանական յանձնախումբն ալ կը հրաւիրուի մաս կազմել ծրադրուած դործին: Նկատուած թերութիւնները սրբագրելու աշխատանքէն զատ, ան հըս–կողութիւն պէտք է կատարէ դրաւոր ու բերանացի մամուլին, հրատարակչական արտադրութեան վրայ: Պիտի աշխատի նաեւ հայերէնի երկու ճիւղերուն յետա–դայ զարգացումին, մերձեցման եւ փոխ – հարստացման ուղղութեամբ, այս գոր–ծին մէջ ներդրաւելով ինչպէս Հայաստա–նի եւ Խորհրդային Միութեան, այնպէս ալ արտասահմանի հայագէտները:

Պատրաստուած նախադիծը միջոցա–ռումներու ամէնէն լայն բաժինը կը ձգէ Կրթական նախարարութեան: Առաջար–կութիւններու մէջ հետաքրքրական են հետեւեալները· ռուսերէն եւ այլ լեզու–ներով ուսուցում կատարող դպրոցներուն մէջ պարտադիր դարձնել հայերէնի դա–սաւանդութիւնը, բարձրագոյն ուսման հաստատութիւններուն համար հայերէն դասագիրք պատրաստել, մուտքի քննու–թիւններուն մէջ տեղ տալ հայերէնին ու հայկական բաժիններու բոլոր քննու–թիւնները հայերէն կատարել, հայկական դպրոցներու մէջ տեղ տալ գրաբարին, միջին հայերէնին եւ արեւմտահայերէ–նին: Տարուելիք աշխատանքները միշտ նկատի պիտի առնեն նաեւ խորհրդային միւս Հանրապետութիւններու հայկական դպրոցները:

Նախադիծին Նախարարներու Խորհուր–դին վերաբերող մասը կը ներառնէ դի–տաթերթիք հիմերը ամրապնդելու, դի–տական աշխատանք կատարողներու աւե–լի լայն ասպարէզ բանալու գործը: Նա–խադիծը կը հաստատէ նաեւ հայերէնի դործածութեան տարածման ընդհանուր վիճակը:

ՍՓՅՌՔԻ ՇՈՒՐՋ

Մեր ժողովուրդը ապրեցաւ ու կ'ապրի ցաւերու, տառապանքներու, արհաւիրքներու մէջ: Ան ունի իր անցեալը, ներկան եւ ապագան: Ան ունի իր ցաւերը, իր ուրախութիւնները, իր յոյսերը: Ան ունի իր ազգային հերոսները, որոնք իրենց կեանքը զոհեցին հայրենիքի, ազգի, ժողովուրդի ազատութեան համար:

Ան ունի իր ազգային հերոսները, որոնք իրենց կեանքը զոհեցին հայրենիքի, ազգի, ժողովուրդի ազատութեան համար:

Ան ունի իր ազգային հերոսները, որոնք իրենց կեանքը զոհեցին հայրենիքի, ազգի, ժողովուրդի ազատութեան համար:

Ան ունի իր ազգային հերոսները, որոնք իրենց կեանքը զոհեցին հայրենիքի, ազգի, ժողովուրդի ազատութեան համար:

ՍՓՅՌՔԻ ՇՈՒՐՋ

Մեր ժողովուրդը ապրեցաւ ու կ'ապրի ցաւերու, տառապանքներու, արհաւիրքներու մէջ: Ան ունի իր անցեալը, ներկան եւ ապագան: Ան ունի իր ցաւերը, իր ուրախութիւնները, իր յոյսերը: Ան ունի իր ազգային հերոսները, որոնք իրենց կեանքը զոհեցին հայրենիքի, ազգի, ժողովուրդի ազատութեան համար:

Ան ունի իր ազգային հերոսները, որոնք իրենց կեանքը զոհեցին հայրենիքի, ազգի, ժողովուրդի ազատութեան համար:

Ան ունի իր ազգային հերոսները, որոնք իրենց կեանքը զոհեցին հայրենիքի, ազգի, ժողովուրդի ազատութեան համար:

Ան ունի իր ազգային հերոսները, որոնք իրենց կեանքը զոհեցին հայրենիքի, ազգի, ժողովուրդի ազատութեան համար:

ՅԱՆՈՒՆ ՄԱՅՐԵՆԻ ԼԵԶՈՒԻ

Մեկնելով Հայաստանի ու Սփիւռքի հայերէնի դործածութեան ու մաքրու–թեան հանդէպ նախանձախնդիր կեց–ուածքէն, Հայաստանի Կեդրոնական Կոմի–տէի 1988 սեպտեմբերեան նստաշրջանին օրակարդին վրայ տեղ տրուած էր լեզ–ուական հարցին: Ապա նստաշրջանը որո–շած էր նախադիծի մը պատրաստութիւ–նը, որպէս պետական լեզու՝ հայերէնի դործածութեան ընդարձակումին, ու ամ–րապնդումին վերաբերեալ: Ներկայիս, կեդրոնական Կոմիտէի դաղափարախօսա–կան յանձնախումբին պատրաստած նա–խադիծը քննարկման կը դրուի· ան հրա–տարակուած է «Խորհրդային Հայաս–տան»ի Օգոստոս 15–ի թիւին մէջ:

Նախադիծը նախ կը հաստատէ թէ ժա–մանակակից դրական հայերէնի տարա–ծումի ու դործածութեան վիճակը, զար–գացման ընթացքը եւ մշակումի մակար–դակը բաւարար ըլլալէ հեռու են: Այս պարագան կը բացատրուի անհատի պաշ–տամունքի ու լճացման տարիներուն լե–նինեան ազդային քաղաքականութեան մէջ թոյլ տրուած խեղաթիւրումներով, ժողովրդական կրթութեան համակարդին ազատագրումներով, ու միւս կողմէ հայե–րէնի քաղքառային հարուստ դանդա–նութեամբ, ոչ հայերի կրթութեան տէր Հայերու եւ ներդաղթողներու դրական արեւելահայերէնին տակաւ մակարդակով:

Նախադիծը կը խոստովանի թէ Հայաս–տանի մէջ «անբաւարար է հայերէնի ու–սուցման ընդհանուր վիճակը»: Ասկէ մեկնած, կը սահմանափակուի նաեւ դոր–ծածութեան շրջանակը· որովհետեւ մաս–դիկ լաւ չեն տիրապետեր հայերէն լեզ–ուին, ան չի դործածուիր կուսակցական, պետական մարմիններու, հիմնարկու–թիւններու դործավարութեան, պաշտօ–նական ընդունելութիւններու, հրապա–րակային ելոյթներու ընթացքին· հայե–րէնը դուրս կը մնայ տակաւին դիտու–թիւններու բազմաթիւ ճիւղերու ոլոր–տէն; Ներկայի թեքնիքն ալ, անբաւարար քանակութեամբ ու մակարդակով, օդնա–կան չէ հայերէնի դործածութեան տա–րածումին:

Այս նչումներէն ետք, նախադիծը պատրաստող յանձնաժողովը առաջարկ – ներ կը ներկայացնէ որպէսդի որպէս պե–տական լեզու՝ հայերէնի օրինավիճակը ամրապնդուի, զարդանայ դործածութիւ–նը: Ռուսերէնը կը նկատուի ազդամիջ–եան հաղորդակցութեան միջոց: Փափաք կը յայտնուի որ զօրանայ բարձրագոյն ուսումնարաններու եւ հայերէնի ամ–պիոններուն դործակցութիւնը լեզուն բա–րելաւելու աշխատանքին:

Երկրին Նախարարներու Խորհուրդին առընթեր եղրաբանական յանձնախումբն ալ կը հրաւիրուի մաս կազմել ծրադրուած դործին: Նկատուած թերութիւնները սրբագրելու աշխատանքէն զատ, ան հըս–կողութիւն պէտք է կատարէ դրաւոր ու բերանացի մամուլին, հրատարակչական արտադրութեան վրայ: Պիտի աշխատի նաեւ հայերէնի երկու ճիւղերուն յետա–դայ զարգացումին, մերձեցման եւ փոխ – հարստացման ուղղութեամբ, այս գոր–ծին մէջ ներդրաւելով ինչպէս Հայաստա–նի եւ Խորհրդային Միութեան, այնպէս ալ արտասահմանի հայագէտները:

Պատրաստուած նախադիծը միջոցա–ռումներու ամէնէն լայն բաժինը կը ձգէ Կրթական նախարարութեան: Առաջար–կութիւններու մէջ հետաքրքրական են հետեւեալները· ռուսերէն եւ այլ լեզու–ներով ուսուցում կատարող դպրոցներուն մէջ պարտադիր դարձնել հայերէնի դա–սաւանդութիւնը, բարձրագոյն ուսման հաստատութիւններուն համար հայերէն դասագիրք պատրաստել, մուտքի քննու–թիւններուն մէջ տեղ տալ հայերէնին ու հայկական բաժիններու բոլոր քննու–թիւնները հայերէն կատարել, հայկական դպրոցներու մէջ տեղ տալ գրաբարին, միջին հայերէնին եւ արեւմտահայերէ–նին: Տարուելիք աշխատանքները միշտ նկատի պիտի առնեն նաեւ խորհրդային միւս Հանրապետութիւններու հայկական դպրոցները:

Նախադիծին Նախարարներու Խորհուր–դին վերաբերող մասը կը ներառնէ դի–տաթերթիք հիմերը ամրապնդելու, դի–տական աշխատանք կատարողներու աւե–լի լայն ասպարէզ բանալու գործը: Նա–խադիծը կը հաստատէ նաեւ հայերէնի դործածութեան տարածման ընդհանուր վիճակը:

Նախադիծը նախ կը հաստատէ թէ ժա–մանակակից դրական հայերէնի տարա–ծումի ու դործածութեան վիճակը, զար–գացման ընթացքը եւ մշակումի մակար–դակը բաւարար ըլլալէ հեռու են: Այս պարագան կը բացատրուի անհատի պաշ–տամունքի ու լճացման տարիներուն լե–նինեան ազդային քաղաքականութեան մէջ թոյլ տրուած խեղաթիւրումներով, ժողովրդական կրթութեան համակարդին ազատագրումներով, ու միւս կողմէ հայե–րէնի քաղքառային հարուստ դանդա–նութեամբ, ոչ հայերի կրթութեան տէր Հայերու եւ ներդաղթողներու դրական արեւելահայերէնին տակաւ մակարդակով:

Նախադիծը կը խոստովանի թէ Հայաս–տանի մէջ «անբաւարար է հայերէնի ու–սուցման ընդհանուր վիճակը»: Ասկէ մեկնած, կը սահմանափակուի նաեւ դոր–ծածութեան շրջանակը· որովհետեւ մաս–դիկ լաւ չեն տիրապետեր հայերէն լեզ–ուին, ան չի դործածուիր կուսակցական, պետական մարմիններու, հիմնարկու–թիւններու դործավարութեան, պաշտօ–նական ընդունելութիւններու, հրապա–րակային ելոյթներու ընթացքին· հայե–րէնը դուրս կը մնայ տակաւին դիտու–թիւններու բազմաթիւ ճիւղերու ոլոր–տէն; Ներկայի թեքնիքն ալ, անբաւարար քանակութեամբ ու մակարդակով, օդնա–կան չէ հայերէնի դործածութեան տա–րածումին:

Այս նչումներէն ետք, նախադիծը պատրաստող յանձնաժողովը առաջարկ – ներ կը ներկայացնէ որպէսդի որպէս պե–տական լեզու՝ հայերէնի օրինավիճակը ամրապնդուի, զարդանայ դործածութիւ–նը: Ռուսերէնը կը նկատուի ազդամիջ–եան հաղորդակցութեան միջոց: Փափաք կը յայտնուի որ զօրանայ բարձրագոյն ուսումնարաններու եւ հայերէնի ամ–պիոններուն դործակցութիւնը լեզուն բա–րելաւելու աշխատանքին:

Երկրին Նախարարներու Խորհուրդին առընթեր եղրաբանական յանձնախումբն ալ կը հրաւիրուի մաս կազմել ծրադրուած դործին: Նկատուած թերութիւնները սրբագրելու աշխատանքէն զատ, ան հըս–կողութիւն պէտք է կատարէ դրաւոր ու բերանացի մամուլին, հրատարակչական արտադրութեան վրայ: Պիտի աշխատի նաեւ հայերէնի երկու ճիւղերուն յետա–դայ զարգացումին, մերձեցման եւ փոխ – հարստացման ուղղութեամբ, այս գոր–ծին մէջ ներդրաւելով ինչպէս Հայաստա–նի եւ Խորհրդային Միութեան, այնպէս ալ արտասահմանի հայագէտները:

Պատրաստուած նախադիծը միջոցա–ռումներու ամէնէն լայն բաժինը կը ձգէ Կրթական նախարարութեան: Առաջար–կութիւններու մէջ հետաքրքրական են հետեւեալները· ռուսերէն եւ այլ լեզու–ներով ուսուցում կատարող դպրոցներուն մէջ պարտադիր դարձնել հայերէնի դա–սաւանդութիւնը, բարձրագոյն ուսման հաստատութիւններուն համար հայերէն դասագիրք պատրաստել, մուտքի քննու–թիւններուն մէջ տեղ տալ հայերէնին ու հայկական բաժիններու բոլոր քննու–թիւնները հայերէն կատարել, հայկական դպրոցներու մէջ տեղ տալ գրաբարին, միջին հայերէնին եւ արեւմտահայերէ–նին: Տարուելիք աշխատանքները միշտ նկատի պիտի առնեն նաեւ խորհրդային միւս Հանրապետութիւններու հայկական դպրոցները:

Նախադիծին Նախարարներու Խորհուր–դին վերաբերող մասը կը ներառնէ դի–տաթերթիք հիմերը ամրապնդելու, դի–տական աշխատանք կատարողներու աւե–լի լայն ասպարէզ բանալու գործը: Նա–խադիծը կը հաստատէ նաեւ հայերէնի դործածութեան տարածման ընդհանուր վիճակը:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿԵՂՐՈՆԱԿԱՆ ԿՈՄԻՏԷԻ ՆԱԽԱԳԻԾԸ

Հայերէնի դործածութեան ու մաքրու–թեան հանդէպ նախանձախնդիր կեց–ուածքէն, Հայաստանի Կեդրոնական Կոմի–տէի 1988 սեպտեմբերեան նստաշրջանին օրակարդին վրայ տեղ տրուած էր լեզ–ուական հարցին: Ապա նստաշրջանը որո–շած էր նախադիծի մը պատրաստութիւ–նը, որպէս պետական լեզու՝ հայերէնի դործածութեան ընդարձակումին, ու ամ–րապնդումին վերաբերեալ: Ներկայիս, կեդրոնական Կոմիտէի դաղափարախօսա–կան յանձնախումբին պատրաստած նա–խադիծը քննարկման կը դրուի· ան հրա–տարակուած է «Խորհրդային Հայաս–տան»ի Օգոստոս 15–ի թիւին մէջ:

Նախադիծը նախ կը հաստատէ թէ ժա–մանակակից դրական հայերէնի տարա–ծումի ու դործածութեան վիճակը, զար–գացման ընթացքը եւ մշակումի մակար–դակը բաւարար ըլլալէ հեռու են: Այս պարագան կը բացատրուի անհատի պաշ–տամունքի ու լճացման տարիներուն լե–նինեան ազդային քաղաքականութեան մէջ թոյլ տրուած խեղաթիւրումներով, ժողովրդական կրթութեան համակարդին ազատագրումներով, ու միւս կողմէ հայե–րէնի քաղքառային հարուստ դանդա–նութեամբ, ոչ հայերի կրթութեան տէր Հայերու եւ ներդաղթողներու դրական արեւելահայերէնին տակաւ մակարդակով:

Նախադիծը կը խոստովանի թէ Հայաս–տանի մէջ «անբաւարար է հայերէնի ու–սուցման ընդհանուր վիճակը»: Ասկէ մեկնած, կը սահմանափակուի նաեւ դոր–ծածութեան շրջանակը· որովհետեւ մաս–դիկ լաւ չեն տիրապետեր հայերէն լեզ–ուին, ան չի դործածուիր կուսակցական, պետական մարմիններու, հիմնարկու–թիւններու դործավարութեան, պաշտօ–նական ընդունելութիւններու, հրապա–րակային ելոյթներու ընթացքին· հայե–րէնը դուրս կը մնայ տակաւին դիտու–թիւններու բազմաթիւ ճիւղերու ոլոր–տէն; Ներկայի թեքնիքն ալ, անբաւարար քանակութեամբ ու մակարդակով, օդնա–կան չէ հայերէնի դործածութեան տա–րածումին:

Այս նչումներէն ետք, նախադիծը պատրաստող յանձնաժողովը առաջարկ – ներ կը ներկայացնէ որպէսդի որպէս պե–տական լեզու՝ հայերէնի օրինավիճակը ամրապնդուի, զարդանայ դործածութիւ–նը: Ռուսերէնը կը նկատուի ազդամիջ–եան հաղորդակցութեան միջոց: Փափաք կը յայտնուի որ զօրանայ բարձրագոյն ուսումնարաններու եւ հայերէնի ամ–պիոններուն դործակցութիւնը լեզուն բա–րելաւելու աշխատանքին:

Երկրին Նախարարներու Խորհուրդին առընթեր եղրաբանական յանձնախումբն ալ կը հրաւիրուի մաս կազմել ծրադրուած դործին: Նկատուած թերութիւնները սրբագրելու աշխատանքէն զատ, ան հըս–կողութիւն պէտք է կատարէ դրաւոր ու բերանացի մամուլին, հրատարակչական արտադրութեան վրայ: Պիտի աշխատի նաեւ հայերէնի երկու ճիւղերուն յետա–դայ զարգացումին, մերձեցման եւ փոխ – հարստացման ուղղութեամբ, այս գոր–ծին մէջ ներդրաւելով ինչպէս Հայաստա–նի եւ Խորհրդային Միութեան, այնպէս ալ արտասահմանի հայագէտները:

Պատրաստուած նախադիծը միջոցա–ռումներու ամէնէն լայն բաժինը կը ձգէ Կրթական նախարարութեան: Առաջար–կութիւններու մէջ հետաքրքրական են հետեւեալները· ռուսերէն եւ այլ լեզու–ներով ուսուցում կատարող դպրոցներուն մէջ պարտադիր դարձնել հայերէնի դա–սաւանդութիւնը, բարձրագոյն ուսման հաստատութիւններուն համար հայերէն դասագիրք պատրաստել, մուտքի քննու–թիւններուն մէջ տեղ տալ հայերէնին ու հայկական բաժիններու բոլոր քննու–թիւնները հայերէն կատարել, հայկական դպրոցներու մէջ տեղ տալ գրաբարին, միջին հայերէնին եւ արեւմտահայերէ–նին: Տարուելիք աշխատանքները միշտ նկատի պիտի առնեն նաեւ խորհրդային միւս Հանրապետութիւններու հայկական դպրոցները:

Նախադիծին Նախարարներու Խորհուր–դին վերաբերող մասը կը ներառնէ դի–տաթերթիք հիմերը ամրապնդելու, դի–տական աշխատանք կատարողներու աւե–լի լայն ասպարէզ բանալու գործը: Նա–խադիծը կը հաստատէ նաեւ հայերէնի դործածութեան տարածման ընդհանուր վիճակը:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿԵՂՐՈՆԱԿԱՆ ԿՈՄԻՏԷԻ ՆԱԽԱԳԻԾԸ

Հայերէնի դործածութեան ու մաքրու–թեան հանդէպ նախանձախնդիր կեց–ուածքէն, Հայաստանի Կեդրոնական Կոմի–տէի 1988 սեպտեմբերեան նստաշրջանին օրակարդին վրայ տեղ տրուած էր լեզ–ուական հարցին: Ապա նստաշրջանը որո–շած էր նախադիծի մը պատրաստութիւ–նը, որպէս պետական լեզու՝ հայերէնի դործածութեան ընդարձակումին, ու ամ–րապնդումին վերաբերեալ: Ներկայիս, կեդրոնական Կոմիտէի դաղափարախօսա–կան յանձնախումբին պատրաստած նա–խադիծը քննարկման կը դրուի· ան հրա–տարակուած է «Խորհրդային Հայաս–տան»ի Օգոստոս 15–ի թիւին մէջ:

Նախադիծը նախ կը հաստատէ թէ ժա–մանակակից դրական հայերէնի տարա–ծումի ու դործածութեան վիճակը, զար–գացման ընթացքը եւ մշակումի մակար–դակը բաւարար ըլլալէ հեռու են: Այս պարագան կը բացատրուի անհատի պաշ–տամունքի ու լճացման տարիներուն լե–նինեան ազդային քաղաքականութեան մէջ թոյլ տրուած խեղաթիւրումներով, ժողովրդական կրթութեան համակարդին ազատագրումներով, ու միւս կողմէ հայե–րէնի քաղքառային հարուստ դանդա–նութեամբ, ոչ հայերի կրթութեան տէր Հայերու եւ ներդաղթողներու դրական արեւելահայերէնին տակաւ մակարդակով:

Նախադիծը կը խոստովանի թէ Հայաս–տանի մէջ «անբաւարար է հայերէնի ու–սուցման ընդհանուր վիճակը»: Ասկէ մեկնած, կը սահմանափակուի նաեւ դոր–ծածութեան շրջանակը· որովհետեւ մաս–դիկ լաւ չեն տիրապետեր հայերէն լեզ–ուին, ան չի դործածուիր կուսակցական, պետական մարմիններու, հիմնարկու–թիւններու դործավարութեան, պաշտօ–նական ընդունելութիւններու, հրապա–րակային ելոյթներու ընթացքին· հայե–րէնը դուրս կը մնայ տակաւին դիտու–թիւններու բազմաթիւ ճիւղերու ոլոր–տէն; Ներկայի թեքնիքն ալ, անբաւարար քանակութեամբ ու մակարդակով, օդնա–կան չէ հայերէնի դործածութեան տա–րածումին:

*Այս նչումներէն ետք, նախադիծը պատրաստող յանձնաժողովը առաջարկ – ներ կը ներկայացնէ որպէսդի որպէս պե–տական լեզու՝ հայերէնի օրինավիճակը ամրապնդուի, զ

ու երկրաչափական յատկանիշը, ինչպէս եւ չի սրբեր քանդակիչին անունց թե– լադրանքը:

Հինգի Պետրոսեանի փորձառութիւնը մեր կարծիքով, լիբանանցի երիտասարդ արուեստագէտներու ամէնէն աչքառու– նէրէն է՝ նկատի առած անոր ըղձութիւնը, արտայայտչական վաւերականութիւնը եւ այն ինչ որ կը պարունակէ որպէս նորա– րարութիւն՝ առանց որ կապը կորչ իր արմատներուն հետ:

Այստեղ իր մասին խօսիլը անօգուտ է, առանց որ ասիկա առիթ մը կապուած ըլլայ..., սակայն, ի թց առեալ երկու պատճառներէ: Առաջինը՝ իր աշխատու– թեան կարեւորութիւնն է, զոր կ'իրա – զործէ լուռ եւ լուրջ կերպով, հեռու լոյ– սերէ եւ հանդիսութիւններէ, հակառակ որ անոնք իրեն կը ներկայանան, որոնցմէ վերջինը՝ ցուցահանդէս մը Մելանոյի քանդարաններուն մէկուն մէջ, Իտա– լիա, որուն թուականը դեռ չէ ճշդուած: Երկրորդը՝ այն է թէ ինք կը պատկանի սերունդի մը, որ Լիբանանը ձգեց պատե– րազմէն քիչ առաջ կամ եաքը եւ թէ այդ պատերազմը՝ իրենց թողած է միայն կըր– պակ ու մոխիր, միայն քանդումի մը լա– բիւրինթոսը եւ քիչ, շատ քիչ յոյս:

ԾԱՆՕԹԱՑՄԱՆ ՏՈՄՍ

● Հէնրի Պետրոսեան, հայ արուեստա– գէտ մը Լիբանանէն:

● Ծնած է Երեւան (Խորհրդային Հա– յաստան) 1954-ին:

● Ընտանեօք Լիբանան փոխադրուած է 1960-ական թուականներու կէսերուն:

● Նկարչութիւն եւ քանդակագործու – թիւն ուսանած է Լիբանանեան Գեղար– ւեստից Ակադեմիային մէջ 1972-էն 1974:

● Անկէ ետք իր ուսումը ուղղակի շա– րունակած է Հռոմի Գեղարուեստից Ակա– դեմիային մէջ, ուրկէ վկայուած է 1978-ին:

● Տուած է այլազան անհատական ցու– ցահանդէսներ, ինչպէս եւ մասնակցած հայկական ցուցահանդէսներու Լիբա– նանի, Իտալիոյ, Զուիցերիոյ, Անգլիոյ, Պրազիլիոյ, Լեհաստանի եւ Եուկոսլա – վիոյ մէջ:

● Պատուոյ շքանշան ստացած է Քա– փովրիայի (Պրազիլիա) փորագծական երկամիայէն, 1983-ին:

● Կը բնակի ու կը գործէ Հռոմի մէջ, 1974-էն ի վեր:

«Ալ – Մինպար» Թրիպոլիս
(Յունիս 89)

Թարգմանեց՝
ԱԼԵՔՍԱՆ ՊԵՐԼԵԱՆ

ՍՕՍԵԱՑ ԱՆՏԱՌ

ՀԱՅԿ ԽԱԶԱՏՐԵԱՆ

Բարտի

Բարդի ծառը բամուց կ'երերուի, բայց արմատահան չի լինի:

Հայկ. ժողովրդական առած

Ներսէս Շնորհալին հաւաստում է, որ արեւորդի – հեթանոս մնացած Սամոսա– տի Հայերը երկրպագում էին բարդի ծառը:

Մեսրոպատառ, հնամեայ մի ձեռագիր մատեանում գրուած է, որ Հայոց քար– դինները ծնունդ են առել բռնակալ Բէլլի դէմ կռուի ժամանակ զոհուած հայ զօրա– կանների արիւնից: Դրա համար էլ նը– րանք նման են զօրաշար կազմած վամ միայնակ մնացած դինուորների: Անտառ չեն կազմում, որովհետեւ Հայկ Նահա– պետի դինուորները փոքրաթիւ են եղել: Բայց մենակ լինեն թէ շարքի մէջ՝ յաղ– թողի պէս բարձր են պահում իրենց գը– լուխները: Պերճահասակ են, ճերմակա – բուն, սպաղաթաճոմ, զեղեցկադէմ: Գարնանը բարդու սերմերը տերեւներից բեքւում եւ քամու բերանն ընկած ձեան փաթիլների պէս օդում ճօճուելով հայ – կական հողից հայկական հող են ընկնում, ծլում ու բարդի դառնում:

Բարդիները Հայոց հողմակոծ գրօշներն են, որոնց կողքով մի օրուայ պէս սու– րացին խառնիճաղանճ բազմալեզու հազա– րամեակները:

Բարդիները կանաչ շատրուաններ են, որոնք մեղմացրին Հայոց սօթակէզ գաշ– տերն ու լեռնապարերը:

Հայոց Երուանդունի արքաներն ամէն տարի բարդու զուարճատօն են տարքեր: Հաւաքուել են զլուխեան աստուածոյ բո– լոր նուիրեալները եւ իրենց ճօներն ասել բարդի ծառին: Մրցանակ չհաած բար– դիճօնները քրմերն ի բերան են ուսել եւ արտասանել մեհեաններում: Քրմերից յե– տոյ էլ այդ ճօնները չեն կորսուել:

Ծաւի սօսիներու պուրակը

Սօսիները ամենաղեղեցիկ պուրակը Ղափանի շրջանի Ծաւ գիւղի մօտ է: Ան Սիւնեաց աշխարհի սքանչելիքն է:

Անգամ մը երբ այստեղէն կ'անցնէր Պարսիկներու Դարեհ արքան կը հաւնի պուրակը: Ան կը հրամայէ որ անտառէն ոստեր հանեն տանին Պարսկաստան եւ իր պալատին մօտ անոր նման բանաստեղ – ծական պուրակ մը անկեն:

Պարսիկ անտառադէտներ կ'երթան կու– գան, բայց ապարդիւն: Հայկական Սօսին պարսկական հողին վրայ արմատ չի բըռ– ներ:

– Այն բանը որ պարսկական հողի վրայ չաճիր, արդաք է աշխարհի ոչ մէկ ան– կիւնը ածի, – կ'ըսէ զայրացած Դարեհ, եւ մարդիկ կ'ուղարկէ որպէսզի կարտեն Ծաւի պուրակին բոլոր սօսիները:

Աւքային հրամանը կը կատարեն: Սա– կայն քանի մը տարի յետոյ պուրակը կրկին կը զալարի: Պարսիկները այս ան– գամ եւս կը կարտեն սօսիներու ընձիւղ– ները, բայց քանի մը տարի չանցած պու– րակը նորէն կը բարձրացնէ իր զլուխը:

Դարեհ իր մօտ կը կանչէ գիտուն մը ու կը հարցնէ.

– Սա ի՞նչ բան է, ի՞նչ ուժ կայ այս սօսիներուն մէջ, որ մարդիկս չեն կրնար արմատահան ընել:

Գիտունը արքային կ'ըսէ.

– Այդ սօսիներու տակ Հայերը ցորեն ցանած են. իսկ ցորենի ուժով հողին կը– պած ծառը մահ չունի, ինչ ալ ընես՝ մէկ ծայրէն կը զալարի:

Գողթնի մեհեանը սօսիս

Մեր չրջանէն առաջ վեցերորդ դարուն Հայոց աշխարհի թագաւորն էր Տիգրան Երուանդեան: Անգամ մը անոր գեղանի Դշխոն կը հիւանդանայ: Գողթան դու– սանուհիներն մէկը կուգայ մայրաքաղաք Արմաւիր ու արքային կ'ըսէ.

– Դշխոն կ'ապաքինի եթէ մոխիկ ընէ իմ երգն ու նուագը:

– Եւ սորա համար ի՞նչ վարձատրու – թիւն կը պահանջես:

– Ոչինչ պէտք չէ, արքայ:

– Իսկ ես չեմ ուզեր պարտք մնալ որեւէ դուսանի:

– Ուրեմն արքայ, ինքդ որոշէ վարձքը. տաս ալ գոհ կ'ըլլամ, չտաս ալ գոհ կ'ըլ– լամ ու խենթի պէս չեմ պահանջեր որ Սօսեաց անտառէն սօսի մը պոկեն եւ տա– նին տնկեն իմ հայրենի Գողթնի մէջ:

Գուսանին համաչէ երգն ու նուագը ի– րօք բուժեցին Դշխոն: Տիգրան Երուանդ– եան որոշեց զարմացնել գուսանը: Անոր հրամանով արքունականները Արմաւիրի կողքի Սօսեաց անտառէն սօսի մը պոկե– ցին եւ տարին տնկեցին Գողթին:

Ժամանակներ անցան, աշխարհի մէջ շատ բան տակն ու վրայ եղաւ:

Աշխարհի երեսէն վերցաւ Արմաւիրի հռչակաւոր Սօսեաց անտառը՝ հեթանո – սական Հայաստանի ամենամեծ գուշա– կարանը: Արմաւիրեան սօսիներէն փըր– կուեցան միայն երկու ծառ՝ մէկը Գողթ– նի, միւսը Արցախ – Ղարաբաղի մէջ:

Գողթնի մենաւոր սօսին մինչեւ հիմա ալ կը սօսափէ: 2600 տարեկան այդ ծառը կը զննուի ներկայի Օրուսպատ կոչուող քաղաքի չէմին: Շատ անգամ վայծակը հարուածած է այս հնամեայ ծառը: Բայց այրած են միայն վերին ճիւղերը. հակայ բունը, որուն փչակին մէջ տասը մարդ կրնայ հանդստութեամբ տեղաւորուիլ, բոլորովին անվնաս մնացած է:

Այս սօսին Գողթնի հանճարեղ դուսան– չաճիր, արդաք է աշխարհի ոչ մէկ ան– կիւնը ածի, – կ'ըսէ զայրացած Դարեհ, եւ մարդիկ կ'ուղարկէ որպէսզի կարտեն Ծաւի պուրակին բոլոր սօսիները:

Աւքային հրամանը կը կատարեն: Սա– կայն քանի մը տարի յետոյ պուրակը կրկին կը զալարի: Պարսիկները այս ան– գամ եւս կը կարտեն սօսիներու ընձիւղ– ները, բայց քանի մը տարի չանցած պու– րակը նորէն կը բարձրացնէ իր զլուխը:

Դարեհ իր մօտ կը կանչէ գիտուն մը ու կը հարցնէ.

– Սա ի՞նչ բան է, ի՞նչ ուժ կայ այս սօսիներուն մէջ, որ մարդիկս չեն կրնար արմատահան ընել:

Գիտունը արքային կ'ըսէ.

– Այդ սօսիներու տակ Հայերը ցորեն ցանած են. իսկ ցորենի ուժով հողին կը– պած ծառը մահ չունի, ինչ ալ ընես՝ մէկ ծայրէն կը զալարի:

Գուսանին համաչէ երգն ու նուագը ի– րօք բուժեցին Դշխոն: Տիգրան Երուանդ– եան որոշեց զարմացնել գուսանը: Անոր հրամանով արքունականները Արմաւիրի կողքի Սօսեաց անտառէն սօսի մը պոկե– ցին եւ տարին տնկեցին Գողթին:

Ժամանակներ անցան, աշխարհի մէջ շատ բան տակն ու վրայ եղաւ:

Աշխարհի երեսէն վերցաւ Արմաւիրի հռչակաւոր Սօսեաց անտառը՝ հեթանո – սական Հայաստանի ամենամեծ գուշա– կարանը: Արմաւիրեան սօսիներէն փըր– կուեցան միայն երկու ծառ՝ մէկը Գողթ– նի, միւսը Արցախ – Ղարաբաղի մէջ:

Գողթնի մենաւոր սօսին մինչեւ հիմա ալ կը սօսափէ: 2600 տարեկան այդ ծառը կը զննուի ներկայի Օրուսպատ կոչուող քաղաքի չէմին: Շատ անգամ վայծակը հարուածած է այս հնամեայ ծառը: Բայց այրած են միայն վերին ճիւղերը. հակայ բունը, որուն փչակին մէջ տասը մարդ կրնայ հանդստութեամբ տեղաւորուիլ, բոլորովին անվնաս մնացած է:

Այս սօսին Գողթնի հանճարեղ դուսան– ներէն մեզի հասած միակ սաղարթաւոր յուշարձանն է:

Կ'ըսեն թէ Մեսրոպ Մաշտոց հայերէն դիրերը ստեղծելու զաղափարը յղացած է այս սօսիին հովանիին տակ նստած ժամանակ:

Հայկական Կիլիկիոյ սօսեաց անտառը

Հայկական Կիլիկիոյ մէջ, Մարաչէն հարաւ, Ամանոսեան լեռներու անտառաոտ մէկ անկիւնն էր Համուս զաստակերտը, որուն մօտ, պեղածիծաղ հովիտին մէջ կը տարածուէր սօսիներու չնաշխարհիկ անտառը: Այս տեղէն ակիզը կ'առնէին Ա– ղասեռ ու Գողակ զետակները, որոնք լ– բարու հետ զիրկընդխառնուած կ'երթա – յին կը թափէին Ջահան զետը:

Կ'ըսեն թէ այս Սօսեաց անտառը տըն– կել տուած է Հայոց արքաներու արքայ Տիգրան Մեծը մեր չրջանէն առաջ առա– ջին զարուն:

Ժբ. զարու հանճարեղ բանաստեղծ Ներսէս Շնորհալի Համուսի Սօսեաց ան– տառը կը համարէր կախարդական ներ – չընչարան մը, ուր օր մը իսկ մնացողը չէր կրնար բանաստեղծուիլն չդրել:

ԵՐԱԶԱՅԻՆ ՀԱԼԷՊԸ

ԱՆԴՐԱՆԻԿ ԾԱՌՈՒԿԵԱՆ

ՀՆԿԵՐՍ ՆՇԱՆԸ

Ցանկարծ դուռը բացուեցաւ եւ ներս խուժեց Պր. Իւլիպէյեանը, հեռագրա – կան սիւնի մը պէս բարձր հասակով: Քիչ մնաց որ թռչող բարձերէն մէկը հանդիպի իրեն: Բռնեց ականջէս եւ վար քաշեց պո– ռալով.

– Հոկիչ կ'ուզէիր ըլլալ հա՞, որպէսզի ձեր ստորին բնազդներուն զոհացում տաս, այնպէս չէ՞:

– Ստորին բնազդներ չեն ըսեր, պարոն, կը բողոքեմ ես, փորձելով ազատել ա– կանջս եւ չեղելով նիւթին:

– Սըտո՛ր նայեցէք: Դեռ երես ունի, եւ կը համարձակի հայերէնս ալ սրբագրել (մեր հայերէնի ուսուցիչէն է, եւ լաւ ու– սուցիչ մը): Ուժգին ապտակ մը կուտայ ծոծրակիս, եւ կը գոչէ.

– Թիւրխուզեա՛ն, հոս եկուր, այս գա– ւարանին հոկիչը դուն ես, եւ վա՛յ անոր որուն անունը տաս լինդի...

Նշանը, յանցաւորի պէս կ'երթայ ամ– պիոնին, գետին նայելով:

Իսկ ուսուցիչը, ոխակալ նայուածքով մը կչռելէ ետք դասարանը, մեկնած պա– հուն դռան մէջ պահ մը կանգ կ'առնէ, յատկապէս ինձի կը նայի ու կ'ըսէ.

– կարծեմ այս տարի դպրոցէն վռըն– տուողներ պիտի ըլլան...

Ցանցաւորը ես չեմ, եթէ չիրագործը – ւեցաւ իր բարեպաշտ նախատեսութիւ– նը...

***

Դպրոցէն ետք, տարի մը չանցած, Հայ ճեմարանը բացուած էր ու ես Հալէպ չէի, եւ Նշանն ալ հոն չէր: Դասերուն մէջ ոչ այնքան փայլուն, քայց գործնական միտք եւ ահռելիօրէն նախաձեռնող ու հարքաշ, կրցած էր համոզել մեծ եղբայ– րը որ ... քամիոն մը դնէ իրեն: Շէօֆէօր ըլլալու համար: Ոչ: Քանիցս լսած էի իրմէ, դպրոցական սեղաններէն.

– Պարսկաստանի մէջ քամիոն մը ու– նենաս՝ մէկ տարիէն դինը կը հանես, քա– զաքէ – քաղաք ապրանք փոխադրելով: Դուն չէօֆէօրին քովը նստիր եւ դնա: Երկրորդ տարին մէկ մեքենան երկուք կ'ըլլայ: Յետոյ երկուքը չորս: Դուն ընե– լիք չունիս: Կը սակարկես եւ կը զան – ձես...

Եւ նոր – նոր բեռնատար մեքենայի մը տիրացած – Ատուած գիտէ, Պր. Յոս– րովը քանի հարիւր դեղին ոսկիներ վճա– րեց այդ մեքենային – չէօֆէօր մըն ալ հետը, մեր ցամաքային Գողտմպոսը դնաց Պարսկաստանի մէջ Ամերիկայի գիւտը ընելու եւ Հնդկաստանի բարիքներուն տի– րանալու:

Տարի մը թէ երկու տարի ետք, արձա– կուրդի չրջանի մը, Հարկով, պատահա– բար կը համդիպիմ Նշանին: Անճանաչելի էր: Նիհար, զողզոջ, ընկճուած եւ դատ– նապին:

– Այս ի՞նչ է, Նշան, ի՞նչ պատահե – ցաւ:

– Եկուր պարտէզները երթանք, հոն կը պատմեմ:

Գացինք խարաֆի մը քով նստանք: Պատմելիք շատ բան չունէր, թէեւ շատ խօսեցաւ, ու երկար, շատ երկար: Նշա– նին բնաւորութիւնն էր արդէն: Տասը բա– ռով ըսուելիքը չիտուն բառի կը վերա – ծէր, մտածումները իրար կը հըր – մըշակէին, եւ քէն ըսուելիքը առաջ կ'ըսուէր եւ խառնաչփոթ նա– խադասութիւններու մէջ էականը կը կորսուէր: Դատողութիւնները ճիշդ էին, արտայայտութեան կերպերը՝ ման– ւածապատ: Այդպէս ալ մնաց մինչեւ վերջ: Նշանը մօտէն ճանչցողները դի– տէին թէ միշտ գործնական եւ ուղիղ կը դատէ, քայց չէիտցողներուն աչքին աւե– լորդաբանութիւններ կ'արտասանէր: Իր անկապ խօսքերը ողջմիտ մտածումներու խանգարիչներն էին: Այդպէս էր Նշանը, մանաւանդ ժողովներու մէջ:

Հակացածս այն եղաւ, որ կատարեալ ձախողանք մը եղած է Պարսկաստանի ար– շաւանքը, բոլոր յոյսերը ի զերեւ ելած են, մեքենան իր չորս անիւներով հալած գացած է, եւ աւելի ողբերգականը՝ ծանր եւ նեղացուցիչ տիզանդերի մըն ալ բե– րած է հետը ու հիմա կը չարչարուի: Մեր այդ հանդիպումին, երկու անգամ ստիպ – ւեցաւ ծառի մը ետեւ «առանձնանալ», թուղթի կտոր մը ձեռքը, դէմքի կծկում– ներով: Բայց ֆիզիքական ցաւէն աւելի կը տառապէր իր անյաջողութիւնէն: – «Եղ– բօրս առջեւ պզտիկ մնացի», քանիցս կրկնեց այդ խօսքը: Ամխաներով դարման– ւեցաւ եւ հազիւ բուժուած՝ սկսաւ աշ– խատիլ, մոլեգնօրէն: Ինչ զործ որ հան– դիպեցաւ, չմերժեց: Ինք հետապնդեց աշխատանքներուն ամէնէն ծանրը, ամէ– նէն դժուարինն ու հատարակը: Տեսած եմ Նշանը ճամբաներուն վրայ եւ կիպիչ ա– րեւին տակ՝ էլեկտրական թելերը հաս– տատող բանուորներու խումբի մը մէջ:

(Շար. 2)

«ՄԱՅՐԻԿ»Ը ԿԸ ՆԿԱՐԱՀԱՆՈՒԻ

Օգոստոսի սկիզբին Պուլկարիա գտնը– ւած է ծանօթ բեմադիր Հանրի Վերնէօյ (Ակոռ Մալաքեան): Սոֆիայի «Երեւան» թերթը օգտուելով առիթէն, հարցազրոյց մը կատարած է հայազգի արուեստագէտ– ին հետ: Ան նախ կը խօսի իր մանկու – թեան, ընտանիքին Ռոստոմճոյկն Մար– սէյլ զաղթին, չարժարուեստը որպէս ասպարէզ ընտրելու ազդակներուն մա– սին, ապա ընդարձակ կերպով կ'անդրա– դառնայ ներկայի ծրագիրներու, ինչպէս ծանօթ է Ակոռ Մալաքեան հեղինակն է ինքնակենսագրական «Մայրիկ» վէպին որուն նկարահանումին ձեռնարկած է: Պուլկարիա այցելութիւնն ալ նոյն նպա– տակին մղուած է. կ'ուզէ ճշդել յարմա– րագոյն վայրերը, ուր զանազան տեսա– րանները պիտի նկարահանուին: Պատաս– խանելով իրեն ուղղուած հարցումներու, Ակոռ Մալաքեան ըսած է թէ ժապաւէնը երեք մասէ պիտի բաղկանայ, գլխաւոր դերերը պիտի մարմնաւորեն Օմար Շա– րիֆ (հայրը), Գլօրիա Գարաֆինալէ (մայրը) եւ Շարլ Ազնաւուր (ջարդի ղեկավարը պատմող ծերուկը): Ժապաւէ – նին տեսադրումը կը սկսի յառաջիկայ Մայիսին:

Հայկական կիլիկիոյ սօսեաց անտառը

Հայկական Կիլիկիոյ մէջ, Մարաչէն հարաւ, Ամանոսեան լեռներու անտառաոտ մէկ անկիւնն էր Համուս զաստակերտը, որուն մօտ, պեղածիծաղ հովիտին մէջ կը տարածուէր սօսիներու չնաշխարհիկ անտառը: Այս տեղէն ակիզը կ'առնէին Ա– ղասեռ ու Գողակ զետակները, որոնք լ– բարու հետ զիրկընդխառնուած կ'երթա – յին կը թափէին Ջահան զետը:

Կ'ըսեն թէ այս Սօսեաց անտառը տըն– կել տուած է Հայոց արքաներու արքայ Տիգրան Մեծը մեր չրջանէն առաջ առա– ջին զարուն:

Ժբ. զարու հանճարեղ բանաստեղծ Ներսէս Շնորհալի Համուսի Սօսեաց ան– տառը կը համարէր կախարդական ներ – չընչարան մը, ուր օր մը իսկ մնացողը չէր կրնար բանաստեղծուիլն չդրել:

(Շար. Ա. Էջէն)

բահանդուած են Մոսկուայէն բոլոր Հանրապետութեանց համար եւ թէ երեւան պիտի գումարէր Շրջանային եւ քաղաքային Խորհուրդներու նիստերը, բայց ոչ՝ Գերագոյն: Ա՛յս է եղած պահանջը, որպէսզի Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդը վաւերացնէ ստեղծումը Ղարաբաղի համազումարէն ծնած Ազգային Խորհուրդին:

Երիտասարդ Հայ պինուոր մը, խորհրդային բանակի մէջ ծառայող՝ Մոսկուա յարձակման ենթարկուած է թիւրքմէններու կողմէ եւ այնքան բիրտ կերպով խոշտանգուած, որ հիւանդանոց փոխադրուելէն 3 օր ետք մեռած է: Կիրակի օր, Երեւանի մէջ, հոծ եւ երկիւղած բազմութեան մը ներկայութեան կատարուած է տարաբախտ Համայեակին յուղարկաւորութիւնը:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՑՈՂՈՎ

ԱՈՒՇՎԻՑԻ կարմեղին հարցը այլեւս չատ անհամ թերթօնի մը ընոյթին առած է եւ հրեայ – կաթողիկէ խնդիր մը չէ այլ՝ կաթողիկէ – կաթողիկէ ներքին բանավէճի մը վերածուած է, ծիրանաւորէ՝ ծիրանաւոր: Այլ խօսքով կաթողիկէ կղերն է որ կը ցցուի կարդինալ Կլէմպի դէմ, որ կը համարձակի յայտարարել թէ հարկ է վերանայիլ ժըննեւի համաձայնագիրը (ըստ որուն՝ կարմեղը պէտք է տեղափոխուէր) : Լեհաստանի գահերէցը տեղէ չի տար, մինչ Հրեաները չմասնակցեցան Վարշաւայի «Խաղաղութեան աղօթքի» միջազգային օրերուն: Կրնանք անվարան դրել՝ չարունակելի:

ՀԱՒԱՆԱՑԻ օդակայանը ջախջախուեցաւ Իլուշին մը, որ դէպի Միլանօ պիտի երթար: 120 ճամբորդներէն միայն մէկ հոգի ազատած է: Զոհեր կան նաեւ բնակչութեան մէջ, օդանաւը ինկած ըլլալով տուներու վրայ:

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ

Ս. ՄԵՍՐՈՊ ԿՐԹԱՐԱՆԻ

ՃԱՇ – ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ

ՇԱԲԱԹ

ՆՈՅԵՄԲԵՐ 25ԻՆ

MAISON DE LA CULTURE
ARMENIENNE
D'ALFORTVILLE

RENTREE 1989 - 1990

12 années d'activités permanentes
sans discontinuer
REPRISE DES ACTIVITES
Mercredi 4 Octobre 1989

ANIMATION
EVEIL
ENSEIGNEMENT
CREATION

Danse • Eveil • Expression
Langue arménienne
Civilisation
Préparation de l'arménien
au Brevet et au Bac

Un corps enseignant spécialisé
Une pédagogie contemporaine
pour une CULTURE IDENTITAIRE
et une ARMENITE ACTIVE

9, rue de Madrid — 94140 ALFORTVILLE
Tél. : 43 - 76 - 55 - 89

Ի ՑԻՇԱՏԱԿ

Ա.ՄԻՆ Մուշեղեան եւ Մարի Տիւֆլօ 200 ֆրանք կը նուիրեն «Յառաջ»ին Մասիս կիւրեղեանի վախճալի մահուան առթիւ:

A. A. A. S.

Offres d'emploi

L'A. A. A. S. recherche pour sa Maison de retraite de Gonesse, un infirmier (ou infirmière) diplômé, une aide-soignante et un cuisinier (ou cuisinière).

Téléphoner à : M. Armand Fesdjian,
Directeur de la Maison de retraite.
7, rue de l'Eglantier — 95500 Gonesse
Tél. : 39 - 85 - 24 - 24.

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Pélerinage de TALLARD
près de GAP (Hautes Alpes)
Ա.ս տարի՝ Կիրակի, Հոկտեմբեր 8–ին:
Հեռաձայն՝ – 92 – 51 – 07 – 56
Յայտագիրը յետագային:

***

Կապոյտ Խաչի Պանեէօ – Փաչանի «Հ. Իսահակեան» մասնաճիւղի թատերական ներկայացումը Նոյեմբեր 26–ին:

Մանրամասնութիւնները յետագային:

Cours NAREG
d'Enghien
(entièrement gratuits)
de la MATERNELLE
au BACCALAUREAT
journée continue pour ceux qui
le désirent avec repas pris sur place.
Rentrée le 6 Septembre à 10 heures
8, rue Félix Faure — 95880 Enghien
Pour tout renseignement téléphoner au
48. 41. 49.. 37
ou 34. 17. 29. 26

ՎԻԷՆ
ՎԵՐԱՄՈՒՏԻ ՊԱՏԱՐԱԳ

Սեպտեմբեր 10, կիրակի, առաւօտեան ժամը 10–ին, Վիէնի Սէն – Թէօտոր մատրան մէջ կը մատուցուի պատարագ:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ Հոգեւոր Հովիւ՝

ՋԱՏԻԿ ՎԱՐԴԱՊԵՏ ԱՒԵՏԻՔԵԱՆ

Պատարագի երգեցողութիւնը կը վարուի Վիէնի Դպրաց Դասին կողմէ:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ փարիզի «Ա. Թադէոսեան» մասնաճիւղի վարչութիւնը անդամական ժողովի կը հրաւիրէ իր խաչուհիները Շաբաթ, Սեպտեմբեր 9, ժամը 16–ին Հայ Մշակոյթի Տան մէջ:

***

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Պօմոնի «Նայիրի» մասնաճիւղը, ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր անդամուհիները, Սեպտեմբեր 9, Շաբաթ օր, ժամը 14·30ին սովորական հաւաքատեղին:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ՝

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Պօմոնի «Նայիրի» մասնաճիւղը, կազմակերպած է ճաշ մը, Կիրակի, Հոկտեմբեր 8, ժամը 12·30–ին, Պօմոնի Եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ:

«ՅԱՌԱՋ»ի
ընթացիկ ազդերու
նոր սակագինը
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 1–Է Ն

Մահազդ	400	(474,40)
Հոգեհանգիստ	300	(355,80)
Շնորհակալիք	300	(355,80)
Հարսնիք–Նշանտուք	300	(355,80)
Ծնունդ	300	(355,80)

Բոլոր ազդերու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 18,60% ԹԷ·ՎԷ·Ա· (տե՛ս փակագծի մէջ ընդհ· գումարը):
Այս գիները կը վերաբերին մէկ անգամ հրատարակելի ազդերու, մինչեւ մէկ քառորդ սիւնակ (25 տող) մահազդներու պարագային եւ 1/8րդ (12-13 տող) մնացեալին:
Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել Թերթին Վարչութեան:

ՏՊԱԳՐԱԿԱՆ ԶԵՐ ԳՈՐԾԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

ՀԱՐՍԱՆԵԿԱՆ ՀՐԱՒԷՐ, ԹՈՒԻՑԻԿ, ՏՈՄՍ ԿԱՄ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ԶԱՆԱԶԱՆ ԹՈՒՂԹԵՐ (ՀԱՇՈՒԵՑՈՅՑ, ՆԱՄԱԿԻ ԹՈՒՂԹ, ՊԱՇԱՐԱՆ, ԵՒԱՅԼՆ)

FAIRE-PART DE MARIAGE, BILLETS, PROSPECTUS, DIVERS TRAVAUX DE VILLE (TÊTE-DE-LETTRE, FACTURES, ENVELOPPES, ETC.)

«ՅԱՌԱՋ — HARATCH»
83, RUE D'HAUTEVILLE - 75010 PARIS

LES APRES-MIDI,
DE 14 à 18 h. 30
SAUF SAMEDI ET DIMANCHE

ԴԻՄԵԼ ԱՄԷՆ ՕՐ,
ԺԱՄԸ 14.00 - 18.30
ԲԱՑԻ ՇԱԲԱԹ ԵՒ ԿԻՐԱԿԻ

Խնամուած աշխատանք — Travail soigné

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris
Commission Paritaire: N° 55935

ՎԵՐԱՄՈՒՏ

ՓԱՐԻԶ

Կապոյտ Խաչի փարիզի մասնաճիւղը կը կազմակերպէ հայերէնի պիչերային դասընթացքներ չափահասներու համար, Երեքշաբթի երեկոները ժամը 19–ին, Հայ Մշակոյթի Տան մէջ:

17, rue Bleue, 75009 Paris

Հետաքրքրուղները կրնան արձանագրուիլ Սեպտեմբեր 16 եւ 23–ին ժամը 15–էն 17՝ Հայ Մշակոյթի Տան մէջ, կամ՝ հեռաձայնելով՝ 43 – 02 – 85 – 16:

***

ԼԻՈՆԻ
ՀԱՅԿԱԶԵԱՆ ՄԻՕՐԵԱՑ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ

1989 – 1990 *տարեշրջանի վերամուտը տեղի պիտի ունենայ ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Սեպտեմբեր 13–ին, առաւօտեան ժամը 9–ին:*

Դասատանդուխիները տեղի կ'ունենան Չորեքշաբթի, առաւօտեան ժամը 9–էն 12, կէսօրէ վերջ 14–էն 16, եւ Շաբաթ օրերը ժամը 14–էն 16·30:

Աշակերտները կրնան օգտուիլ երթեւեկի սպասարկութենէն եւ Չորեքշաբթի կէսօրուան ճաշէն:

Ցաւելեալ տեղեկութեանց եւ արձանագրութեանց համար դիմել Եկեղեցւոյ Դիւանատունը:

Հասցէ՝ – 40 rue du Rémy – 69003
Հեռաձայն՝ – 78 – 60 – 47 – 18

***

«ՏԱԹԵՒ» ՎԱՐԺԱՐԱՆ

«Մոնմորանսի»ի «Տաթեւ» վարժարանը որ 1988 – 1989 տարեշրջանը բոլորեց արդիւնաւոր կերպով, կը վերաբացուի Սեպտեմբեր 6, Չորեքշաբթի առաւօտ ժամը 10–ին եւ կը սկսի իր դասաւանդութիւնները կանոնաւոր կերպով:

Վարժարանը չունի օրերու եւ ժամերու սեղմում: Կ'ընդունուին 6 տարեկանէ բոլոր մինչեւ Պահալօրէահ վերջաւորութեան եւ անկէ վերջի աշակերտներ, ինչպէս նաեւ հայերէն սորվիլ փափաքող ամէն տարիքի անձեր:

Մանրամասնութեան համար դիմել՝ – 34 – 17 – 14 – 39 Թիւրին, Տիկին Սօնա Մոմճեանի, ամէն օր առաւօտէն մինչեւ ժամը 20:

Հասցէ՝ –
20, rue de l'Abreuvoir
95160 MONTMORENCY

***

ՍԷՆ – ԺԵՐՈՄ

Սէն – Ժերոմի եւ Շրջակայից Ս. Սահակ – Ս. Մեսրոպ Եկեղեցւոյ երիցեան Հայ Վարժարանը կը վերաբացուի՝

Սեպտեմբեր 13, *Չորեքշաբթի առաւօտ ժամը 9–ին եւ դասերը կը սկսին նոյն ժամուն եւ կը տեւեն մինչեւ ժամը 12:*

Դասատուն է՝ Եղիշէ Աւագ Քահանայ Փաւոսեան:

Այդ օրը աշակերտները փոխադրող օթօբաը չկայ:

Սեպտեմբեր 16, *Շաբաթ օր դասերը կը սկսին կէսօրէ վերջ ժամը 2–ին, կը տեւեն մինչեւ ժամը 4:*

Դասատուն է՝ Պր· Խաչիկ Ելմագեան:

Սեպտեմբեր 20, *Չորեքշաբթի օրը առաւ ժամը 8·45–ին, աշակերտներուն օթօքառը անցնիլ տարուան նոյն վայրէն՝ Ֆրէ Վալլօնէն աշակերտները կը փոխադրէ դպրոց եւ կը վերադարձնէ նոյն վայրը:*

Դասապիրքերը եւ տետրակները նուէր կը տրուին աշակերտներուն:

Ուրեմն կը խնդրուի աշակերտներուն ծնողքներէն որ իրենց զաւակները դպրոց առաքնորդեն Սեպտեմբեր 13, Չորեքշաբթի օր առաւ ժամը 9–ին:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Լիոն – Վիլէօրպանի Արաֆս մասնաճիւղը կը խընդրէ նկատի ունենալ ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 1 եւ 8 Թուականները:

Մանրամասնութիւններ՝ յետագային:

ՀՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 6

MERCREDI
6 SEPTEMBRE
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՀԱՅՐԱՆԴ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Directrice: Arpik Missakian

Tel. : 47. 70. 86. 60 — Telex : HARATCH 280 868 F
C.C.P. Paris 15069-82 E — 51027317 A R. C. Paris

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 700 Ֆ· — Վեցամսեայ : 360 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1000 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

65րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.093 | Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN | 65e ANNÉE — No 17.093

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԵՐԵՒԱՆ ⇔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ՕԳՈՍՏՈՍ 30 / 31)

ՄՈՍԿՈՒԱ ԻՐ ՀՈԳԵՐՈՎ

ԱԴՐԲԵՋԱՆ՝ ԳՈՐԾԱԴՈՒԼ
ՌՈՒՍԱՍՏԱՆ՝
ՀԱՄԱՅՆԱՎԱՐ
ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՄԸ ՊԱՀԱՆՋ

Հետեւելով «ժողովրդական ձակատ»ի առած հրահանգին, գործադուլի լայն չարժում մը ծայր առած էր երկուշաբթի օր Ադրբեջանի մէջ: Խանութները փակ են, գործատունները չեն բանիր եւ լսած կազմակերպիչներուն չարժումը կը դրծադրուի 80% համեմատութեամբ: Բաքուի մէջ հազիւ քանի մը հանրակառքեր կը բանին եւ լրագրողներ նկատած են որ Ադրբեջանցիներ փողոցները կը դրաւեն, որպէսզի արգելք հանդիսանան այդ հանրակառքերուն երթեւեկին: Անդամալոյծ էր նաեւ բաքուի նաւահանգիստը: Տեղւոյն կուսակցութեան կեդրոնական Կոմիտէն բացարձակապէս դէմ է գործադուլի այս չարժումին եւ յայտնած է իր կարծիքը «ժողովրդական ձակատ»ի ղեկավարներու հետ հանդիպման առեն:

Մերձաւոր Ներքին Նախարարութեան մէկ պատասխանատուին՝ զօրավար Շամալինի համաձայն, որ Բաքու է ներկայիս, այլեւս միայն 40 հազար Հայ մնացած է (200·000–ի փոխարէն), Հայաստանէն ալ 100 հազար Ազերի Բաքու եկած են:

Մթնոլորտը մէկ չատ լարուած է եւ ըստ Համուլի գործակալութեանց, Հայ եւ Ադրբեջանցի իրարու վրայ կը ձգեն խողովրդեանց պատասխանատուութիւնը: Այսպէս, ազերի «ժողովրդական ձակատ»ը կը մեղադրէ Հայերը որ փակած են Բաքու – Մոսկուա երկաթ ճամբան, դիմակ Հայերով, Հայերն ալ կը մեղադրեն Ազերիները որ յարձակումներ կը գործեն պարենաւորման բեռնակառքերու վրայ, որոնք անունդ կը փոխադրեն Հայաստանէն Ղարաբաղ: Այս ամբողջին պատճառ է որ Վոլսկի յայտարարած էր «Պրաւդա»ի Կիրակի օր, որ «Քաղաքացիական պատերազմի չեմին ենք»:

Հայ, Ազերի, Վրացի, Խատոնացի, Լատվիացի, Լիտուանացի, Մոլտաւ եւայլն, եւայլն: Բոլոր, դժգոհութեան այս ընդհանուր կացութեան է տէս, Ռուսերն ալ ձայն կը բարձրացնեն: Անոնք ալ պահանջ ունին: Արդարեւ, 1930էն ի վեր ստալինեան կարգադրութեամբ, Ռուսաստանի դաշնակցային Հանրապետութիւնը 15 Հանրապետութիւններէն մինակն է, որ կուսակցական իր մարմինները չունի եւ իբր՝ Մերձրդային Կեդրոնական Կոմիտէն է, ուրեմն, կ'առարկեն Ռուսերը, բոլոր անոնք որոնք կը բողոքեն, Ռուսերը թիւրախ կ'առնեն խորքին մէջ, խորհրդային ընկալ հանդերձ: Բայց դժուար է որ այդպէս չըլլայ, քանի որ ամէն տեղ, ուր Նոյնիսկ միւս Հանրապետութիւններէն մէկը կայ, եւոին միշտ՝ Ռուս մըն ալ կայ, բոլոր մակարդակներու վրայ: Ուրեմն ներկայիս Ռուսերն ալ պահանջ մը ունին: «Պրաւդա»ի մէջ է, որ Վորոնէժի օգտանուր կացութեան է տէս, Ռուսերն ալ գործատան կուսակցական քարտուղար մը նամակով մը, յանուն իր ընկերներու հետ հանդիպման առեն:

Մերձրդային Ներքին Նախարարութեան մէկ պատասխանատուին՝ զօրավար Շամալինի համաձայն, որ Բաքու է ներկայիս, այլեւս միայն 40 հազար Հայ մնացած է (200·000–ի փոխարէն), Հայաստանէն ալ 100 հազար Ազերի Բաքու եկած են:

Մթնոլորտը մէկ չատ լարուած է եւ ըստ Համուլի գործակալութեանց, Հայ եւ Ադրբեջանցի իրարու վրայ կը ձգեն խողովրդեանց պատասխանատուութիւնը: Այսպէս, ազերի «ժողովրդական ձակատ»ը կը մեղադրէ Հայերը որ փակած են Բաքու – Մոսկուա երկաթ ճամբան, դիմակ Հայերով, Հայերն ալ կը մեղադրեն Ազերիները որ յարձակումներ կը գործեն պարենաւորման բեռնակառքերու վրայ, որոնք անունդ կը փոխադրեն Հայաստանէն Ղարաբաղ: Այս ամբողջին պատճառ է որ Վոլսկի յայտարարած էր «Պրաւդա»ի Կիրակի օր, որ «Քաղաքացիական պատերազմի չեմին ենք»:

Հայ, Ազերի, Վրացի, Խատոնացի, Լատվիացի, Լիտուանացի, Մոլտաւ եւայլն, եւայլն: Բոլոր, դժգոհութեան այս ընդհանուր կացութեան է տէս, Ռուսերն ալ ձայն կը բարձրացնեն: Անոնք ալ պահանջ ունին: Արդարեւ, 1930էն ի վեր ստալինեան կարգադրութեամբ, Ռուսաստանի դաշնակցային Հանրապետութիւնը 15 Հանրապետութիւններէն մինակն է, որ կուսակցական իր մարմինները չունի եւ իբր՝ Մերձրդային Կեդրոնական Կոմիտէն է, ուրեմն, կ'առարկեն Ռուսերը, բոլոր անոնք որոնք կը բողոքեն, Ռուսերը թիւրախ կ'առնեն խորքին մէջ, խորհրդային ընկալ հանդերձ: Բայց դժուար է որ այդպէս չըլլայ, քանի որ ամէն տեղ, ուր Նոյնիսկ միւս Հանրապետութիւններէն մէկը կայ, եւոին միշտ՝ Ռուս մըն ալ կայ, բոլոր մակարդակներու վրայ: Ուրեմն ներկայիս Ռուսերն ալ պահանջ մը ունին: «Պրաւդա»ի մէջ է, որ Վորոնէժի օգտանուր կացութեան է տէս, Ռուսերն ալ գործատան կուսակցական քարտուղար մը նամակով մը, յանուն իր ընկերներու հետ հանդիպման առեն:

(Շար·ը Դ· էջ)

ՏՐԱՄՎԱՅԻ ԵՐԹԵՒՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒՆ ՄԱՍԻՆ

Ինչպէս ծանօթ է, Հայաստանի Օգոստոս 27–ի մասնակի ընտրութիւններուն Լէւոն Տէր – Պետրոսեանի, Ռ· Քոչարեանի, Ռ· Ղազարեանի ու Եռ· Ճշմարիտեանի հետ Գերագոյն Խորհուրդի եռեսփոխան ընտրուած էր Ղարաբաղի նախկին «Կռունկ» կոմիտէին Ա· Մանուչարով: Հակառակ որ այս վերջինին թեկնածութիւնը արգելափակուած դռնուելուն պատճառով չեղեալ համարուած էր Գերագոյն Խորհուրդի նախագահութեան Օգոստոս 15–ի որոշումով, ան ընտրուած էր քուէարկողներու կողմէ: Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի նախագահութիւնը հիմնուելով խորհրդային Սահմանադրութեան այս մասին տրամադրութեան ու Օգոստոս 15–ին տրուած որոշումին վրայ, անվաւեր հռչակած է Ջաբէնեցեանի թիւ 194 ընտրաշրջանի Օգոստոս 27–ի ընտրութիւնները, որոնց յաղթականը հանդիսացած էր Ա· Մանուչարով:

***

«ՊՐԱՒԴԱ» ՂԱՐԱԲԱՂԻ ՄԱՍԻՆ

«Պրաւդա», «Երեսփոխանին ամպիոնը» խորագրուած սիւնակի մը մէջ, տեղ տրուած է ուկրանացի դրող Բ· Օլէյնիկի մէկ յօդուածին, որ գրի առնուած է որպէս Մերձրդային Գերագոյն Խորհուրդի յանձնաժողովին ղեկավար Արցախ այցելելէն եաք: Յօդուածագիրը իր միջի այլոց գրած է· – «Ես լուրջ դժգոհութիւններ ունիմ թէ՛ կեդրոնի եւ թէ անձամբ Պետութեան ղեկավարին հանդէպ, այն նկատումով որ անվճռականութիւն ցոյց կուտան ազգամիջեան կնճիռները լուծելու մէջ: Ես աւելի քան վստահ եմ որ դեռ մէկուկէս տարի առաջ Լեռնային Ղարաբաղի հիմնական հարցի կարելի էր լուծել աւելի հանգիստ եւ ոչ այնքան ցաւագին կերպով: Իսկ հիմա իրավիճակը ծայր աստիճան ձգտուած է· աւելի ճիշդ, գրեթէ հաղաքացիական պատերազմի բոլոր նըշանները կան»:

***

ԱՐՑԱԽԻ ԳՈՐԾԱԴՈՒԼԸ ԴԱԴԱՐԱԾ

Կրկին գործի սկսած են Ստեփանակերտի ձեռնարկութիւնները ու կազմակերպութիւնները, ինչպէս՝ էլեկտրաթէքնիք, կօշիկի, կարի, կարասիի, մետաքսի եւայլն, գործատունները: Ազգ· Մերձրդի աշխատանքը վերսկսելու կոչը արդիւնք տուած է, ու Օգոստոս 28ին վերջ տրուած է չորս ամիս տեւած գործադուլին: Օգոստոս 25–ի միջինկին խօսք առնողները նշած են որ Ադրբեջանի կողմէ Լ.Ղ.Ի.Մ–ի վրայ օրէ օր զօրացող տնտեսական, քաղաքական եւ բարոյական ճնշումին Արցախի ժողովուրդը պէտք է հակադրէ իր կամքի ուժը, աշխատի կրկնապատիկ եռանդով, կառուցանէ աւելի մեծ թիւով տուներ, դպրոցներ, ճամբաներ: Ժողովուրդին դիմողները ընդգծած են որ Ղարաբաղի արդարացի չարժումին հակառակորդները ամէն սադրանքի ընդունակ են ու անհրաժեշտ է հանդարտութիւնը պահպանել: Ճամբաթօսներու մասնակցութիւնը իրականացած է Օգոստոս 27–ի կէս դիշերին ու Երեւանէն Ստեփանակերտ գացող հանրակառքը քարերու տարափի մը ընդունած է ազերբեջանական Բարդա քաղաքին մօտերը:

ՆՈՒՊԱՐ ՆԻԿՈՂՈՍԵԱՆ

Անցեալ չաբթու, երեքշաբթի կէսօրէ եաք, խմբագրատուն եկած էր: Վերջին տարիներուն, նուազ յաճախակի էին իր այցելութիւնները: Աչխատանքին հետ, յողնութիւնը տարիներու իրենց անողոք դերը կատարած էին: Լաւ տրամադրուած էր սակայն, կատակեցինք, իրիկուան մօտ, ընկերներու հետ չարունակեցինք չաղակրատել: «Մի՛ ուշնար այսքան» հրահանգեցինք· յողնութիւնը ակներեւ էր, բայց մեզմէ ոչ մէկը զգաց թէ այդքան մօտ էր մահը:

Նուպար Նիկողոսեան մէկն էր Հ· Ց· Դաշնակցութեան այն սակաւաթիւ նուիրեալներէն, որոնք դեռ պատանի մտած են չարքերը, ու տարիներու երկայնքին ամէն ինչ՝ ժամանակ, աշխատանք, անճնական վայելք, ապրուստ զոհած են իրենց պաշտած կուսակցութեան դատին:

Ծնած Տրապիզոն 1917, Նոյեմբեր 11ին, Նուպար Նիկողոսեան մէկ տարեկան էր, երբ կը կորսնցնէր իր հայրը:

Շատերու նման, քամահական թուականներու վաղորդայնին, իր ընտանիքին մնացորդացը կը ժամանէր այս ափերը, ուր Այրի Տիկին Նիկողոսեան վճռ սկսէր չարաչար աշխատիլ, լաւագոյն դաստիարակութիւնը ապահովելու համար իր մէկ հատիկ զաւկին: Այսպէս է որ Նուպար մուտք կը գործէր Սեւրի Սամուէլ – Մուրատեան Մխիթարեան վարժարանը, ապա թուաբանութեան մարզին մէջ իր բացառիկ յատկութիւնները, դինքը պ'առաջնորդէին լիսէ Լուի Լը Կրան, ուր կը հետեւէր բարձրագոյն մաթեմատիքի:

Հարկ կը սակայն ապրուստ ապահովել, մանաւանդ օգնել մօրը· Նուպար կը ըստիպուէր նեռուիլ գործի ասպարէզ, պատրաստ հաղուստեղէնի ճիւղը, ուր ընկերովի քոնֆէքսիոնի գործի մը կը ձեռնարկէր, հակառակ անոր որ մասնաւոր հակում ալ չունէր առեւտուրի:

Դաշնակցութեան մէջ, մեծ եւ անփոխարինելի եղած է իր տարած աշխատանքը, սկիզբը առաւելարար՝ Հ· Ց· Դ· Նոր Սերունդին մէջ, ուր սերունդ հասցուց, ի՛ր օրինակով: Քիչ չեն անոնք, որոնք այսօր իրենց կուսակցական դաստիարակութիւնը կը պարտին Նուպարին, որ տարիներ վարած է նաեւ Նոր Սերունդի բանակումները, ժողովները, համագումարները, չրջան մըն ալ կազմակերպութեան պաշտօնաթերթին՝ «Հայաստան»ի (այն ատեն՝ երկշեղու չաբաթաթերթ) խմբագրութիւնը:

Աչխատանքէն աւելի, Նուպար Նիկողոսեան իր նկարագրով է որ օրինակ ծառայած է դաշնակցական երիտասարդութեան: Ողջմիտ, անչահախնդիր, նուիրեալ՝ բառին ամբողջական իմաստով, ան չանք չէ խնայած միշտ աւելին տալու համար:

Նոր սերունդէն եաք, Դաշնակցութեան դեկավար դիրքերու մէջ, չարունակած է նոյն ոգիով աշխատիլ: Քանիցս ընտրուած է արեւմտեան Եւրոպայի Կեդրոնական Կոմիտէի անդամ եւ որպէս Ֆրանսայի պատգամաւոր մասնակցած Հ· Ց· Դ· 19–րդ ընդհանուր ժողովին, Պէյրութ: Բազմիցս քանախօսած է կուսակցական, ազգային թէ նոր սերունդի հանդիսու – թեանց, պարբերաբար նաեւ աչխատակցած՝ «Յառաջ»ի:

Բայց, մահադրութեան մը, այս պայմանագրական տողերով չէ, որ որ կրնանք տալ Նուպարին – Նուպարներուն – տարած անսակարկ աչխատանքին լրիւ պատկերը: Իրեն չատ բան կը պարտի նաեւ Ֆրանսահայ Կաղոյտ Մաչը, զլխաւորաբար Պէլֆոնթէյնի Օգափոխութեան Կայանի վերանորոգման եւ ընդարձակման աչխատանքներու կատարկցութեամբ, Աստղիկ Առաքելեանի նախագահութեան չրջանին:

Վերջին տարիներուն քաչուած էր հանրային կեանքէ, ոչ մէկ զառնութիւն տանէր ատկան իր սրտին խորը: Ինք հաւատարիմ մնացած էր մինչեւ վերջը այն զաղափարականին, որու համար միտք, սիրտ ու հոգի ապառած էր:

***

Նուպար Նիկողոսեան սրտի սուր տագնապի մը զոհ գացած է, Շարաթ գիչեր, երբ բազկաթոռին մէջ կը հանգստանար: Տարիներէ ի վեր սիրտը չօդորդական «ազդարարութիւններ» տուած էր, բայց Նուպար երբեք կարեւորութիւն չէ տըւած ոչ իր անձին, ոչ ալ իր առողջութեան: Երբ փորձէինք դիտողութիւն ընել, թելադրել որ քիչ ծխէ, ժպտելով փիլիսոփայական պատասխան մը կը դնէր մահուան մասին ու ... դլանիկ մը եւս կը վառէր:

Անկասկած, պէտք է համակերպիլ մահուան, այլ երկընտրանք չկայ արդէն, բայց լաւ ընկերներու եւ մանաւանդ Նուպարի նման ընկերներու մահը չի կըրնար անհուն տխրութեամբ մը չհամակել մեզ:

Տխուր ենք, սիրելի Նուպար, ու քիչ մը աւելի առանձին:

***

Յուղարկաւորութիւնը կը վաստրուի Հինդչաբթի, Սեպտեմբեր 7, ժամը 14ին, Փարիզի Ս· Յովհաննէս – Մկրտիչ Եկեղեցին, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Անիէռ – Քոթր – Ռուժի դերեզմանատունը:

ՂԱՐԱԲԱՂ ՎԵՐԱՄՈՒՏԻ ՍԵՄԻՆ

Ուսումնական նոր տարուան սեմին, Եռեւանի 26 կոմիսարներու բանուորները իրենց միլոցներով ձեռք բերած ու Ղարաբաղ ղրկած են դպրոցական համազգեստներ, ուսումնական պարագաներ, անուղեղներ: Ուսումնական այս տարին, ինքնավար մարզին հայկական եւ ռուսական դպրոցներու աչակերտները կ'անցընեն Հայաստանի Կրթական Նախարարութեան ծրագրերով: Հայաստանէն կարգ մը դիտական հիմնարկներ եւ բարձրագոյն ուսման հաստատութիւններ օգնած են Լ.Ղ.Ի.Մ–ի քանի մը դպրոցներուն մէկ համակարգիչներու հաչուողական թէքնիքի աչխատանոցներ հաստատելու:

ԱԶԳԱՅԻՆ ՀԱՐՑԵՐ

ՓԱՆ-ԹՈՒՐՔԻԶՄԸ ԵՒ ՄԵՆՔ

Վերջերս բաւական չփոթ առաջացաւ հայ քաղաքական կեանքում Յունիս 23–ին Միջերկրային Մուլթեան Գերագոյն Խորհրդային Միութեան Գերագոյն Խորհրդում Հայոց Համազգային Շարժումի եւ Զօրվ. Բալայեանի հակամէտ ելոյթների վերաբերեալ: Սփիւռքը իր փորձերը կատարեց տալու իր բացատրութիւնը աչխատելով հաւատարիմ մնալ առաջինի քաղաքական հանդարտասնութեան, երկբորդի՝ արդար պահանջատիրութեան: Այսօր մենք մեր առջեւ ունենք մի չարք փաստաթղթեր՝ Ղարաբաղեան Շարժման Հայաստանեան Կոմիտէի կողմից ստորագրուած ապագայ ՀՀՇ ծրագիրը, ՀՀՇ հռչակագիրը, ինչպէս նաեւ Զօրվ. Բալայեանի եւ Լեւոն Տէր–Պետրոսեանի (ՀՀՇ–ի անունից) ելոյթները Յունիս 23–ի յիշեալ ժողովին:

Սկզբից եւեթ պէտք է քննադատենք Բալայեանի ծայրայեղ ռուսական կողմնորոշումը: Այն հարցը թէ մենք Ռուսների հետ պէտք է լինենք բարեկամական յարաբերութիւնների մէջ, կախուած է որքան մեզնից այնքան էլ Ռուսներից: Մենք նրանց հետ չենք կարող բարեկամ լինել, եթէ նրանք երես դարձնեն մեզանից եւ այստեղ նրանք են որոշողը ոչ թէ մենք: Անցեալի մեր փորձը (ռուսական մուրճի եւ թրքական սալի միջեւ) մեզ յուշում է այնքան էլ չյենուել օտարներին՝ ռուս կամ ուրիշ: Լեւոն Տէր – Պետրոսեանը իրաւամբ սա անուանում է ժողովրդի մատնել բարոյական սարկուածեան: Երկրորդը Բալայեանի անհանդիստ, տաղնապալի թոնն է: Մենք բոլորս էլ քաջարէս պիտակում ենք որ ջրջապատուած ենք թրքացեղ տարրերով՝ արեւելքից Ադրբէջանը, արեւմուտքից Թուրքիան, հարաւից իրանական Ազգրպատականը, հիւսիսից Վրաստանաբնակ աճարները, վերադառնալ ցանկացող մեսխեթները եւ պարզապէս Վրաստանի կէս միլիոն ազերի Թուրքերը: Գիտենք, բայց ճիշդ չէ պետական բարձր ամպիոնից այս բոլորը ազդարարել, աւելացնելով որ այդ բոլոր թրքացեղ տարրերը սպառում են ազիթի Հայաստանը ոչնչացնելու: Ասելը սխալ է, եթէ նոյնիսկ դա իրօք այդպէս է: Դա նշանակում է խառնաչը–փոթ առեղծել ժողովրդի մէջ, նրան մղել յուսահատութեան ու արտագաղթի: Այս հարցում հականալի չէ նաեւ Տէր – Պետրոսեանի դիրքորոշումը: Նա նախ նշում է որ փանթուրքիզմը գոյութիւն ունէր Առաջին Համաշխարհային պատերազմին եւ հիմա չկայ այդպիսի քաղաքական հոսանք, քանի որ տարանջատ թրքալեզու ժողովուրդները բռնել են անջատ – անջատ ազգային զարգացման ուղին: Բայց, նա չարունակելով գտնում է որ Հայերի «խաչակրաւիի կոչերը ընդունակ են այն ուղից վերածելու բաղաքական գործօնի եւ Հայաստանը դարձնելու փան – թուրքիզմի եւ փան – իսլամիզմի թիրախ»: Անհասկանալին այն է որ եթէ փան – թուրքիզմը գոյութիւն չունի ապա մեր կոչերով չի վերածնուի, իսկ եթէ գոյութիւն ունի մեր հանդարտութեամբ չի ոչնչանայ:

Բայց հարցը ունի երկրորդ երես. Տէր – Պետրոսեանը դէմ արտայայտուելով Թուրքիոյ բռնագրաւած հողերի պահանջին, ասում է. – «Թուրքիայի կողմից ըռաւնուած հայկական տարածքների արծարծումը, այս պահին, հետապնդում է միայն ու միայն մէկ նպատակով, հայ ժողովրդին ներկայացնել որպէս ռեւանշիստներ, վարկաբեկել Արցախեան արդարացի պահանջատիրութիւնը»... եւայլն: Այսօր Արցախեան պահանջը ողջ հայութեան համար ճակատային հարց է ու յանուն այդ մարտի յաղթութեան հարկ է ոչ թէ ցրել ուժերը, այլ մէկտեղել ու լարել:

Այս պահին, ընդգծում ենք Տէր – Պետրոսեանի այս բառերը, ոչ թէ մենք հրաժարւում ենք մեր արդար պահանջից, այլ նպատակայարմար չէ խօսելը, այդքանը միայն, իսկ ինչ վերաբերում է տեսակէտին, ապա այն արտայայտուած է ՀՀՇ ծրագրում, ուր «Հայոց Համազգային Շարժում. մօտակայ նպատակները» բաժնի 8–րդ կէտում ասում է. – «Մշտապէս առաջ բաշել պատմական Հայաստանի մաս կազմող, եւ միջազգային փաստաթղթերով հայկական ճանաչուած տարածքների վերամիաւորման պահանջը»: Աւելի պարզ չի կարող լինել: Արդէն մէկ ու կէս տարի է, որ մենք ճանաչում ենք Ղարաբաղ Կոմիտէն ու Լեւոն Տէր – Պետրոսեանին եւ դիտենք նրան, որպէս կուռ տրամաբանու – թեամբ դիտակ ժողովրդական ղեկավար, ուստի հարկ է արժանին մատուցել չկասկածելով նրան երկկ սպիտակ, այսօր՝ սեւ լինելու մէջ:

Վերադառնանք քննուելիք հարցին, ինչ է իրենից ներկայացնում փան – թուրքիզմը եւ ինչ են նրա հնարաւորութիւնները՝ գոյութիւն ունենալու կամ չունենալու ներկայիս: Փան – թուրքիզմը ծընուեց նախորդ դարասկզբին եւ արդիւնք էր Օսմանեան կայսրութեան փլուզման: Օսմանցիները կորցնելով հողեր Եւրոպայում եւ արաբական աշխարհում, իրենց հայեացքը ուղղեցին դէպի արեւելք: Առաջին համաշխարհայինը իւղ աւելացրեց կրակին բորբոքելով կրքերը, որին զոհ գնացին մէկուկէս միլիոն Հայեր: Նպատակը պոլսմանները առեղծեց նաեւ ռուսական Փետրուարեան Յեղափոխութիւնը, որից Ռուս կայսրութիւնը անդամահատուեց եւ նախադրեալները առեղծուեց Թրքական ախորժակի զրգռման: Եւ դրանք կ'իրականանային եթէ զերմանական պլոքը յաղթէր, բայց պարտութիւնը կանդնեցրեց Թուրքերին, իսկ կայուեցող Բոլշեւիկեան Ռուսաստանը խափանեց երազը:

Եթէ մինչեւ 1920–ը Բաքուն ռուսական կայսրութեան քարիւղի կենտրոնն էր, քաղաք, որի բնակչութեան մեծամասնութիւնը Ռուսներ, Հայեր եւ այլ ազգեր էին, այսօր Ազերի, իսկ այն ժամանակ կովկասեան թաթարները (ըստ Լենինի) կոչուող ցեղերը քոչուոր կամ կիսաքոչուոր ամբոխներ էին, ապա այսօր Մոսկուայի Ազրբէջանը օժտուած է իր քաղաքական ղեկավարութեամբ, զիտական կենտրոններով, ունի իր մշակոյթը, դրամատնութիւնը եւ միակ բանը որ ընդհանուր է նրա եւ Թուրքիոյ միջեւ լեզուն է եւ այն էլ ոչ լիովին: Քիչ զրագէտ Ազրբէջանցին մեծ դժուարութեամբ կը հասկանայ Ստամբուլցուն եւ հակառակը: Այսօր անցել է այն ժամանակը, երբ Էնվէրը անցնում էր Կովկաս կազմակերպելու թաթար – Թուրքերին: Նրանք արդէն կազմակերպ են եւ չեն ցանկանայ ոեւէ մէկի հպատակուել, այն էլ իրենցից մակարդակով աւելի ցածրին: Այսօր Անգարայի եւ Բաքուի Թուրքերը ունեն աւելի չատ տարբերութիւններ, քան նմանութիւններ, ու եթէ զարաակզրին Անատոլցիները կարող էին թաթարական ոճեւ զանգուածը կապել իրենց, այսօր դա անկարելի է: Հետեւաբար այսօր ասել փան–Թուրքիզմ եւ հասկանալ զարաակզրի զաղափարները ճիշդ չէ: Բայց եւ ճիշդ չէ մտածել նաեւ թէ չկայ Թրքական վտանգ: Այն կայ, կոչենք այն փան – թուրքիզմ կամ այլ բան:

Ներկայիս հայ ժողովուրդը ապրում է դժուարին ժամանակաշրջան եւ որքան նա կ'ուզենար որ աշխարհում լինէր մի երկիր որին կարողանար յենուել, այնպէս ինչպէս Կիպրոսը՝ Յունաստանին, որքան կ'ուզենայինք ունենալ քոյր ազգեր, ինչպէս խորհրդային մերձպալթեան հանրապետութիւնները եւայլն: Սա քնական ցանկութիւն է, եթէ չասենք գոյատեւելու երաշխիք, միմեանց ոչնչով չկապուած ազգերն են դաշնակցելով աչխատում հզօրանալ եւ կասկածից դուրս է որ Թուրքերը մեր աչ ու ձախ կողմում նոյնպէս կարիք զգան դաշնակցի: Ում կարող է յենուել Անգարան Մոսկուայի՞ն, թէ Ուաչինկթընին, կամ դուցէ Եւրոպային: Պարզ է քաղաքական ասպարէզի նրանց լաւագոյն գործընկերը ազգակից Բաքուն է ու նաեւ անդրկասպեան Թուրանցինեները, եթէ ոչ որպէս մէկ կայսրութիւն, ապա անկախ Պետութիւնների տնտեսական եւ ռազմական դաշինք:

Սա է արդի քաղաքականութեան մէջ թելադրուող տրամաբանութիւնը եւ դէպի այս նպատակէսը Թուրքերը ոչ մեր կոչերին եւ ոչ մեր գրքերին կը նայեն:

ՅՈՒՅԱՀԱՆԴԷՍ՝

ՄԱՄՈՒԼ ԵՒ ԳԱՂՈՒԹՆԵՐ ԱԶԳԱՅԻՆ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

ՄԱՐՍԻԼ. – («Ցառաջ»). –

Ֆրանսան գաղթականներու հող է:

Անցեալ գարէն ի վեր հարիւր հազարներով եկած, ապաստան գտած եւ հաստատուած են: Ոմանք գործ մը գտնելու համար, ուրիշներ դիտութեան մը փընտրտուքով եւ չատեր ալ քաղաքական, կրօնական եւ այլ հալածանքներէն խոյս տալով:

«Օտարներու Ֆրանսա՞ն – Ազատութիւններու Ֆրանսան» յուցահանդէսը, բացուած Փետրուար 28–ին, եւ որ կը չարունակուի մինչեւ Սեպտեմբեր 30, Պատմութեան Թանգարանը, կը վերահաստատէ գաղթականներու պատմութիւնը, Ֆրանսա հրատարակուած, իրենց մամուլին ընդմիջէջին:

«Ժեներիֆ» Միութիւնը, որ պատրաստած եւ կազմակերպած է այս յուցահանդէսը, երկու հազար օտար թերթերու անուններ կը յիշէ իր յուցակին մէջ հրատարակուած Ֆրանսա 1830–էն ի վեր եւ որուն հազար եօթը հարիւրը միայն քաղաքներորդ դարուն: Եւ այս յուցակը հեռու է լրիւ ըլլալէ:

19–րդ դարէն 20–րդ դար, յուցահանդէսը կուտայ չահեկան գաղափար մը պատմական, ընկերային, մչակութային եւ քաղաքական կեանքի, ու այլ ազգային յատուկ ազդակներ զանազան համայնքներու՝ սպանական, միջին արեւելեան, փորթուկալեան, սեւ ափրիկեան ու հիւսիս ափրիկեան, չինական, հայկական, զերմանական, խոալական հրէական, թրքական, լեհ, ռումանական, ռուսական, հարաւային եւ հիւսիսային ամերիկեան, եուկոսլաւեան, վիէթնամեան ... եւայլն:

Հայ գաղութը, իր մամուլով, պատուական տեղ մը կը գրաւէ:

Թանգարանի մուտքին մեծադիր գիրերով աչքի կը զարնէ «Ցառաջ»ը եւ իր հիմնադրին՝ Շաւարչ Միսաքեանի նկարը: Կը բացատրուի հայկական մամուլին տեղը եւ դերը գաղութի հաստատման օրերուն մանաւանդ իբր առաջնորդ թրքական ջարդերէն, հալածանքներէն, տարագրութենէն ազատած հայ գաղթականներու բազմութեան եւ նաեւ իբր հիմնական ազդակ հայկական ինքնութեան, «Ցառաջ»ը տալով օրինակ որպէս լաւագոյն պատկերացումին: Ցետոյ, կը ներկայացուի Շաւարչ Միսաքեանը իր կեանքի ազգրական պիծերով, իր վաստակով ու կ'ընդգծուի հրապարակագրի, կուսակցական եւ ազգային գործիչի իր վայելուն դասակարգը: Կը տրուի նոյնպէս «Ցառաջ»ի առաքելութիւնը քնորոշուած իր առաջին թիւին մէջ իսկ, չեշտելով թէ հաւատարիմ կերպով կը չարունակէ յարգել մինչեւ այսօր հիմնադրին ազդիկը՝ Աբսիկ Միսաքեան որ ստանձնած է թերթին ոգեորչութիւնը 1957–էն ի վեր, իր հոր մահէն յետոյ:

Յուցահանդէսին մէջ լաւ տեղ կը գրաւեն, նկարներով, Մկրտիչ Փորթուկալեան իր «Արմէնիա» թերթով հրատարակուած 1885–էն մինչեւ իր մահը 1921, եւ Աբշակ Զօպանեան իր «Անահիտ» հանդէսով: Իսկ «Դիմադրական մամուլ» բաժնին մէջ, լայնօրէն կը յիշուի Միսաք Մանուչեանը իր կուսակցական, քաղաքական եւ մտաւորական գործունէութիւններով: Սիանի մը վրայ, մեծածաւալ, գեղեցուած է «Կամք» թերթին խորագիրը, հայերէնով եւ Ֆրանսերէնով:

Յուցահանդէսին մէջ տեւականօրէն կը լուսարձակուին «վիսէօ – քասէթ»ներ, որոնցմէ մէկուն մէջ կը ներկայացուի Բալուեան դրաւումը: Ամենուհի Բալուեան կը խօսի իր ամուսնոյն Հրանդ Բալուեանի դրական – դեղարուեստական պատկերազարդ ամսաթերթի «Զուարթուն»ի մասին եւ Սարգիս Պօղոսեան կը բացատրէ հայկական մտաւորական եւ դրական չարժումը Ֆրանսայի մէջ:

Յուցահանդէսին առթիւ, Մարսէյլի օրաթերթերուն մէջ բաչխուեցաւ յատկացած մը նուիրուած Նիւթին եւ որուն մէջ Ջէյմ Մուրատեան ստորագրած է խոտ չահեկան յօդուած մը «Հայերը եւ ըմբիւռքեան մամուլի մը կենսունակութիւնը» խորագրին տակ: Լոյս պիտի տեսնէ նաեւ յատուկ գիրք մը:

Կը յուսանք թէ, Փետրուարէն ի վեր, բազմաթիւ Հայեր այցելած են այս յուցահանդէսը, որ վերջ անդամով երկարաձգուեցաւ, տրուած ըլլալով անոր դատ յաջողութիւնը:

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

եթէ հնարաւորութիւն ունենան ընդարձակելու իրենց սահմանները մեր հաչին, վայրկեան իսկ չեն կորցնի: Եթէ մենք պատերազմենք մէկի հետ, միւսը ինքնաբերաբար մեզ թշնամի կը նկատուի: Եւ այս իրականութիւնից ոչ մի տեղ փախուստ չունենք: Ներկայիս մենք վիճաբանական վիճակում ենք Բաքուի հետ, եւ բնական է մեր թիկունքում հանդիստ չէ Թուրքիան, որքան էլ դա չերեւայ: Այսօր նրանց եւ մեր միջեւ ռուսական սահմանը դեռ ուժ ունի, ուստի նրանք դրծում են դիւանագիտական խողովակով: Տնտեսական փոխ – օգնութիւնը նրանց եւ Ռուսների միջեւ որքան հեչտ կարող է լուծել Մոսկուայի համար այնքան չընչին Թուացող մի հարց. ինչպիսին Ադրբէջանն է:

Թրքական վտանգը առկայ է այսօր եւ փան – թուրքիզմը մեզ ներկայանում է նոր դէմքով, որովհետեւ ամէն դարաշրջան ունի իր տարազը եւ այնպէսք է ճանաչել այնինչ յաճախ ստանք աչխարհին են նայում եօթանասունամեայ ակնոցներով: Բայց եւ այս ամէնը իմանալով հանդերձ սխալ է այն թմկահարել ամպիոններից վախ ու սարսափ տարածելով հասարակ աչխատաւոր ժողովրդի մէջ: Սա հայ քաղաքական ղեկավար մարդկանց իմանալիքն ու ներքին հարցն է: Իմանալ եւ ծրագրուած պատրաստուել: Եւ լաւ է, որ գիտենք եւ հարկ է որ ճիշդ ու արագ կողմնորոշուենք:

Այսուամենայնիւ այս ամէնով հանդերձ որն է աւելի ճիշդ, Բալայեանի սաձով փորձել Հայ Դատը նեռել միջազգային տեղան եւ փորձել խուսանաւել աբեւելքի եւ արեւմուտքի միջեւ, թէ ըստ Տէր – Պետրոսեանի առայժմ լռել կենտրոնանալով միայն Ադրցախ հարցին: Ներկայ կերպով կողմնակից ենք երկրորդին: Աչխարհի խաչմերուկներում հողային հարցերի լայն կենսափորձ ունենք 1878–ից մինչեւ 1923 ու ցայսօր եւ լաւ գիտենք որ այդ կերպ ոչինչ չենք սասնայ, իսկ եթէ գայ մոմենտը եւ մեր աբեւմտեան սահմաններում «դաւարկութիւն» առաջանայ, ապա երբեք ուշ չի լինի այն լեցնելու: Այնինչ այսօր Լեւոն Տէր – Պետրոսեանի բառերով Արցախեան արդար պահանջատիրութիւնը վտանգել է նշանակում, հողային պահանջներ ներկայացնել մեր բոլոր հարեւաններին: Դրանով կորչում է մեր մէկուկէս տարուայ պայքարի լրջութիւնը, հաւատարման նչան դնելով հայաբնակ եւ հայազուրկ հողամասերի միջեւ, այնինչ առաջինը վայելում է ողջ քաղաքակիրթ աչխարհի հովանաւորութիւնը, իսկ երկրորդը ... Նայեցէք աչխարհի քարտէսին, տասնեակներով են հաչւում իրենց հարեւաններից այս կամ այն հանգամանքով հողեր պահանջող ազգերը:

Իւրաքանչիւր ազգ, պէտք է ունենայ իր հեռաւոր (long terme) եւ ընթացիկ (court terme) քաղաքական նպատակները: Որպէս հայ եւ դաչնակցական մեր հեռաւոր պէս հայ եւ դաչնակցական մեր հեռաւոր նպատակը եղել է եւ կը մնայ Ազատ, Անկախ եւ Միացեալ Հայաստանը: Մենք այն երբեք չենք կարող անտեսել, բայց երբեմն ընթացիկ այս կամ այն հանգրուանային խնդիրը լուծելիս հարկ է լուել, եթէ դա է պահանջում այդ վայրկեանը:

Իսկ ինչ վերաբերում է ՀՀՇ–ին, այն եւս դասւորում է նոյն զաղափարին իր ծրագրի զաղափարական սկզբունքներ բաժնող սահմանելով «Ազատ»ը եւ «Անկախ»ը, իսկ երկրորդ մօտակայ նպատակները բաժնում նաեւ «Միացեալ»ը, նըշելով՝ «այդ պահանջի (հողերի) իրականացման նպատակով հնարաւոր է միայն այնպիսի ազգային քաղաքականութեան կիրառման չնորհիւ, որը հիմնուած է մեր չարժման զաղափարական սկզբունքների վրայ»: Համարելով Հայաստանի ժողովրդավարական ընթացքի ապահովումը եւ Ադրցախեան հարցը ընթացիկ հրամայական, գտնում ենք, որ հարկ է հաւատալ Ղարաբաղեան Շարժհատուկ է հաւատալ Ղարաբաղեան Շարժման եւ ՀՀՇ ղեկավարների դիրքորոշմանը:

ՍԵՐԳ ՍԱՐԻՈՇԵԱՆ

«Ասպարէզ»
Օգոստոս 26

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԾՆՈՂՔԻՆ ԶԱՒԱԿԸ ԸՂԱՒ

Անցեալի երախտաշատ ղէմքերու եւ կամ պարզապէս մեծ – հայրերու, մեծ – մայրերու դերեզմանները մէկմէկ պատմական յուշարձան են մեղի համար: Այդ յուշարձաններուն տակի հողին հետ անքակտելի կերպով նոյնացած են մեր այդ սիրելի մարդոց մարմինները: Եւ եթէ մարմին ըսելով, կը հասկնանք ոչ միայն ուղեղ, ատամոքս, թոք, սիրտ, կամ ոտք եւ ձեռք, այլ նաեւ մտածում, զգացում կամ ուղեղի մէջ ամբարուած գիտելիք, այդ պարագային այդ յուշարձաններուն տակ գտնուող հողին հետ անքակտելի կերպով նոյնացած են մեր այդ սիրելի մարդոց մտածումները, զգացումները, ամբողջ կեանքի մը մէջ սորվածները: Մարդուս ֆիզիքական մարմինը հող կը դառնայ ու մայր հողին կը խառնուի, բայց մարդուս մտածումներն ու զգացումներն ալ հող դառնալով մայր հողին կը միանա՞ն: Դժուար է այս ըսել, բայց դժուար է նաեւ հաւատալ որ հողին բարձրակարգ ոչինչ կը փոխանցուի մարդու մը զգացումներէն ու մտածումներէն: Մենք պիտի հաւատանք որ սիրելիի մը աճիւններուն մէջ չունչ մը, մտածումի հոմ մը, պատգամ մը մնացած է անպայման եւ ան կը թեւածէ զամբարանին վերեւ, սպասելով այն զգայուն ընկալուչներուն, որոնք մեր սիրտերն են:

Մեր դարաշրջանին, երբ այլեւս մարդիկ մէկ հողմասէ միւս հողմասը կը քշուին չարունակ, երբ կը ստիպուին հեռանալ եւ հեռու տպրիլ իրենց ծննդավայրերուն հողերէն, դիւրին է փրթիլ անցեալին: Բայց անցեալէն փրթիլը մարդու մը համար այն ամենամեծ վտանգն է որ կրնայ դարձնակալ սպասել: Անցեալէն փրթիլը, մանաւանդ ծնողներէ, պապերէ եւ ազգային մշակոյթի մը անցեալի հետքոներէն փրթիլը, մարդուն եւ այդ մարդուն ապագայ ժառանգորդներուն մէջ ամբողջ աշխարհ մը կը կործանէ: Ենթական կրնայ չընդմարել ատիկա, կամ նըշմարելով հանդերձ կրնայ կարեւորութիւն չտալ ատոր, կամ մինչեւ իսկ միամտօրէն կրնայ ուրախանալ անցեալի հետ իր կապը խզած ըլլալուն համար, բայց օր մը անպայման պիտի զգայ որ յանցանք մը գործած է իր անցեալին կռնակ դարձնելով: Մարդոց դիմաւոր պարտականութիւններէն մէկն է միշտ մնալ իրերու իր ծնողքին զաւակը:

Օր մը թաքսիի անուս ու կոպիտ չարժավար մը անմոռանալի դաս մը տուաւ ինծի: Իրիկուն էր եւ տուն կը վերադառնայի: Եւ որովհետեւ բնաւ չեմ սիրեր չաղակրատել չարժավարներու հետ, կառքը վարձելէ վերջ խուսափած էի

ՄԻԱԿ ԲԱՆԸ ԶՈՐ՝ ԱՆ ՊԻՏԻ ՀԿԱՐԵՆԱՅ ԵՐԲԵ՛Ք ԻՐԱԳՈՐԾԵԼ

Մեր ապրած երկրին Հանրապետութեան պատուարժան նախագահը, իրաւ է որ ախոյեան մըն է չինարարութեան յեղաշրջումի: Իր յիշատակարաններով, յուշարձաններով կամ կոթողներով անզերազանցօրէն անուանի ու գեղեցիկակերտ ուրոյն չնորհներով, Մայրաքաղաքներու Թագուհին յորջորջուած՝ Փարիզը, կարծես քիչ կուզայ Միթերանի աչքերուն, որոնք իրենց հայեացքները պիտի սեւեռէին քաղաքին այլ վայրերու անկիւնը – նեռուն, հրամայել հոն կանգնեցնել նոր բանոր հրաշալիքներ, առաւել եւս յաւերժացնելու էր երբեմնի՝ Լիւքսէնին հըմայքն ու հրապոյրը: Այսպէս, հինա – ւուրց աքանչելիքը՝ Օփերան, իր փառակերտ հասակը ցցած՝ համանուն հրապարակին վրայ, իր դէմ պիտի ունենար մըրցակից մը, Պաստիլի օփերան, որ մանաւանդ իր ներքին ճարտարարուեստական հոյակապ սարքաւորումով, անվիճելիօրէն մոռացութեան պիտի տար նախկինը:

Չէին բաւեր էյֆէլը, Յաղթանակի կամարը, ո՛չ, պէտք էր, անոնցմէ ալ ո՛չ չատ հեռի, դարձեալ վանդնեցնել հսկայ մեթր մեթրը պատկառելի բարձրութեամբ Տապանը, որ արդէն չուտով ժամադրավայրը պիտի դառնար, նորութիւններու ծարաւէն անյագ բազմութիւններու շահանին:

Ուրիշ «քնակիչ» մը, Լուվրի առջեւ, ուր պիտի կանգնէր բուրգը, Թանկագին մարդուն հետ խօսքի բռնուեցէ: Բայց չեմ գիտեր ինչ պատահեցաւ, յանկարծ ըղձոյց մը հաստատուեցաւ մեր միջեւ: Հոսկէ – հոնկէ խօսեցանք բաւական երկար: Ի վերջոյ չարժավարը հարցուց.

– Ազապէյ, դուն ուրտեղա՞ցի ես:

– Իսթանպուլցի եմ, պատասխանեցի:

Շարժավարը գլուխը ետ դարձուց եւ երեսս նայեցաւ: Պատասխանիս չէր հաւնած:

– Հայրդ ուրտեղա՞ցի էր, հարցուց:

– Հայրս Ադչէհիրցի էր, պատասխանեցի:

– Ուրեմն «Ադչէհիրցի եմ» պիտի ըսես, ազապէյ, ըսաւ չարժավարը չատ տպաւորիչ չեշտով մը:

Ցնցուեցայ այս խօսքին դիմաց, եւ յանկարծ ջերմ ու հաճելի զգայնութիւն մը հոլեց հոգիս: Շատ իմաստուն դիտողութիւն մը ըրած էր մարդը, առանց թերեւս դիտնալու թէ որքան խորերը կ'ներթափանցէր իր թելադրութիւնը: «Երբեք պէտք չէ մոռնամ այս թելադրութիւնը» մտածեցի: Եւ թերեւս չարժավարը ապասեց որ ես ալ իմ կարգին հարցնէի թէ ինք ուրտեղացի էր: Պէտք չէիար: Յայտնի էր որ, ան, Իսթանպուլի անվերջանալի ճամբաներուն վրայ կառք քշելով հանդերձ, կը շարունակէր ապրիլ իր եւ իր ծնողքին ծննդավայրին մէջ:

Մարդիկ հողէն կրնան հեռանալ, բայց չեն կրնար հեռանալ, պէտք չէ որ հեռանան իրենց անցեալէն: Անցեալի հանդէպ այս հաւատարմութիւնը հիւանդագին բան մը չէ, ինչպէս կը կարծեն կամ կ'ուզեն հաւատացնել ոմանք: Ընդհակառակն, առողջ կեցուածք է: Որովհետեւ ոչ մէկ մահկանացու այս կեանքը կը սկսի զերոյէն, եւ ան որ անցեալը կը ջնջէ ու կը կարծէ թէ պիտի սկսի զերոյէ մը, օր մը չատ պիտի տառապի, որովհետեւ պիտի տեսնէ կամ պիտի զգայ որ իր յաջորդն ալ նոյնը պիտի ընէ իրեն:

Ռ. Չ.

× Այս խելակորոյս խորհրդածութիւնէն վերջ, թոյլ տուէք ինձ որ անցնիմ բոլորովին տարբեր տահմանի մը, այս խելակորոյս արշաւն ու յաղթանակը, որ պիտի արձանագրուէր Կիրակի, Օգոստոս 26–ին, Շամպէրիի մէջ, հեծանիւի աշխարհի ախոյեանութեան մրցման մէկ, ուր ամերիկացի Կրէկ Լէմոն, Ֆրանսայի չրջանի փառաւոր յաղթականը, կրկին պիտի չանթահարէր չրջանի դժբախտ պարտեալը՝ Լոռան Ֆինեոն, որուն վրէժը՝ լուծելու բոլոր ճիգերը, անգամ մը եւս պիտի չոգիանային: Նոր հսկայ մը այդ Ամերիկացին, անվիճելի յաղթողը հին հսկաներուն:

ԳԵՂԱՄ ՏԻՐ – ԱՆԴՐԷԱՍԵԱՆ

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ԿԼԻՆՏԷՒԻԼԻ Ս. Աստուածածին եկեղեցւոյ սրահին մէջ երեք հարիւր հոգիի ներկայութեան պինեճօնով մը նչուած է Լ. Շանթի ամբողջական գործերուն Բ. հատորին հրատարակումը: Հանդիսութիւնը վարած է հրատարակիչը՝ «Նոր Կեանք» չաբաթաթերթի խմբագիր Գրիգոր Շէնեան: Հայատառանէն Հ. Թամբազեան եւ Մ. Տէր – Գուլանեան եւ նեղկայ գտնուած են հանդիսութեան ու խօսք առած են: Սար Շանթի գործին մասին արտայայտուած են Ց. Պալեան, Ա. Ուրֆալեան, Ցետոյ բեմ հրաւիրուած է հրատարակութեան գործին մեկենասը՝ Կ. Սողանալեան: Աւարտին Լ. Շանթի որդին եւ հարսը՝ Սուրէն եւ Զեփիւռ Շանթ, Կ. Սողանալեան, Համազգայինի կողմէ վրոֆէսէօր Շ. Թորիկեան եւ հրատարակիչը Գրիգոր Շէնեան եւ կինը բեմ բարձրանալով դիմով օծած են նոր լոյս տեսած հատորը:

***

ԳԱՀԻՐԷի «էլ Նէկմ» թատերախմբին վրայ Օգոստոսի սկիզբէն ի վեր ներկայացումներ տալ սկսած է Մոսկուայէն բեմադիր, երգիչ եւ պարող Աշոտ Սարգսեան: Իրեն պ'ընկերանայ պարողներու, երգիչներու 23 հոգինոց խումբ մը: Աշոտ Սարգսեան ծնած է Թիֆլիս, մաս կազմած վրացական պետական պարախումբին, ապա 1973–ին կազմած է իր խումբը: Ցայտագրին մէջ տեղ տրուած են հայ երգերու, Թիֆլիսի կինտօներու պարերու եւայլն: Խումբը Սեպտեմբերին կ'անցնի Ալեքսանդրիա:

***

ՊՐԱԶԻԼԻՍ. այցելութիւն մը տուած է Խորհրդային Գիտութեանց ակադեմիային անդամ, անտեսագէտ Ս. Ազանբեկեան, որ հրաւիրուած է Սան – Փաւլոյի եւ Պրազիլիայի գաչնակցային համալսարաններուն կողմէ: Սն հիւրընկալուած ու մեծարուած է Սան – Փաւլոյի հայ գաղութին կողմէ: Հանդիպումներու ընթացքին ան խօսած է երկրաչարժին հետեւանքներուն ու Ղարաբաղի պահանջին մասին, վստահութիւն յայտնելով որ Ղարաբաղը մերը պիտի ըլլայ:

***

ՄՈՆԹԻՎԻՏԷՕԻ մէջ Օգոստոս 12–ին Վինսէնթի Լոփէսի «Փորժ Սարպիսեան» թատերախումբը ներկայացուցած է Մ. Իշխանի «Կիլիկիոյ արքան»: Գլխաւոր դերերը կատարած են Գալուստ Ճանըզեան, Սարգիս Մուշեան, Քրիսթին Փափազեան եւ Հերմինէ Ճանըզեան:

ԵՐԱԶԱՅԻՆ ՀԱԼԷՊԸ

ԱՆԴՐԱՆԻԿ ԾԱՌՈՒԿԵԱՆ

ՀՆԿԵՐՍ ՆՇԱՆԸ

Տեսած եմ Հալէպի փողոցներուն մէջ ձեռնակառքի մը վրայ տեսակ մը լուսատու նիւթ, ֆարպիք ծախելը: Այսպէս, տու նիւթ, քանի մը տարի, ընչելու համար Պարսկաստանի «ամօթը», ցոյց տալու, որ եթէ հոն ճախողեցաւ, աչխատունակու – թեան պակասը չէր իր մէջ, այլ բախտին մէկ հարուածը, աննպաստ պայմանները: Նշաննոց գերդաստանէն քիչ մարդ կ'ապրի այսօր, որ այդ չրջանը յիշէ: Մեծերը չկան, եւ փոքրերը նոր ծնած էին վամ մանկապարտէզն էին:

Նշանը չէր գիտեր, որ Պարսկաստանի իր երազին անփառունակ վախճանը ոչ Պարսկաստանն է, ոչ իր անճարակութիւնը, այլ տնտեսական համաչխարհային տագնապը, պատմական տիփրէշընը, որ Ամերիկայի մէջ ծայր տուած՝ հետզհետէ իր մագիլներուն մէջ պիտի սեղմէր ամբողջ երկրագունդը, ի վերջոյ չանգելու համար Երկրորդ Պատերազմին:

***

Երկրորդ Պատերազմը...

Ահա՛ Նշանին մեծ թռիչքի պահը: Եւ ի՜նչ թռիչք: Օրական հազար, երկու – երեք հազար ոսկի կը չահի, եւ ասիկա՝ ամբողջ երկու տարիներ, չաբաթական երկու – երեք անգամ: Ի՞նչպէս կը չահին: Ճիշդ այնպէս, ինչպէս որ դուք պըրճարանը նստած սուրճ կը խմէք, կամ մեքենայ մը առած պտոյտի կ'ներթաք քաղաքէ մը ուրիշ քաղաք: Բացատրեմ:

Այն օրերուն, Սուրիա – Լիբանանի մէջ տահմաններ չկան եւ երկու երկիրներու թղթադրամները նոյն արժէքը ունին հըրապարակի վրայ: Բայց ոսկեդրամը, եւրէյքներ կ'ունենայ տակարանին մէջ, ենթակայ՝ պատերազմէ յարափոփոխ փուլերուն, լուրերուն՝ որ երբեմն ճիշդ են, երբեմն սխալ: Եւ ոսկեդրամը, կ'ելլէ ու կ'իջնէ:

Ոչխարի վաճառականն մը եկաւ չուկայ, եւ դեղին ոսկի կը փոխանակէ իր թուղթերուն հետ – արաբը միայն մետաղին կը հաւատայ, ոչ թուղթին: Նշանը հեռախօսով առուբուղ տուուզած է թէ Պէյրութի տակարանը 46–ով բացաւ դեղին ոսկին: Հալէպի մէջ 47 է կամ 48: Ծանօթներուն հետ իր ղրոյցը:

– Քանի՞ ոսկի կ'ուզես, հաճի:

– Երկու հազար պէտք է:

– Քանի՞ կ'առնես:

– Քանի՞վ կուտաս:

– Ես 47–ով կուտամ, բայց վաղը կէսօրին, ժամը 12–ին չանճնելի:

Մարդը, պահ մը մտածելէ ետք, այ թեւին բաց ձեռքը, հինգ մատներով, կուրծքին կը փակցնէ, ու կ'ըսէ, հանդիսաւոր:

– Առի: Ու կ'երթայ գործին:

Ոչ թուղթ, ոչ առորագրութիւն, ոչ իսկ կանխավճար – «առի», ու վերջացաւ: Ընչանը թաքսիով մը իրկիրնը կը հասնի Պէյրութ, իր գործակատարին ձեռքով ապահովուած ոսկիները կ'առնէ – կարծեմ Դանիէլ էր մարդուն անունը – եւ ճշդուած ժամանակէն առաջ կը հասնի Հալէպ, նոյն թաքսիով: 2000 չահեցաւ: Կը պատահի, որ նոյն օրը Հալէպի մէջ ոսկին անկում կրած ըլլայ, 45 է կամ 46 – անդլիական բանակը հարուած մը ստացած է Գերմաններէն Թօպրուքի մօտ – բայց հաճին 47 կը վճարէ ու կ'առնէ: Մարդը 2000 ոսկի վնասով է, բայց երբեք չի պատահիր – չէ՛ պատահած – որ խօսքէն ետ դառնայ – «առի»: Ոսկի կամ թուղթ դրամին աւելի նուիրական բան մը կայ Հալէպի մէջ – տրուած խօսքը: Վըստահութիւնը:

Կը յիշեմ, Նշաննոց ընդունելութեան օրերէն մէկը, ամէն ամսու 5–ին: Չարաքտաններէն զատ, մենք կանք քանի մը ընկերներով, եւ անթացակայ Զարեհ Սըրապան: Ուշ դիւերին դուռը կը զարնեն եւ աղջիկներէն Սլիւը կ'ներթայ կը բանայ:

– Պապա՛, դիւղացի մըն է, քեզ կ'ուզէ:

Պր. Խոսրովը դուրս կ'ելլէ: Ներսէն կը լսենք արաբերէն իր խօսակցութիւնը – «Հաճի, ներս հրամմէ, սուրճ մը առ»: Մարդը չի գար եւ Պր. Խոսրովը ետ կը դառնայ, լեցուն տոպրակ մը ձեռքը ու բարձր բռնելով կ'ըսէ.

– Քանի՞ կ'առնէք:

Գիւղացիի մը բերածը ի՞նչ կրնայ ըլլալ: Տոպրակին մէջինը կամ հաւկիթ է, կամ պանիր կամ առոյց պէս բան մը:

– Քեմէ՛ ... կ'ըսէ Սրբազանը, յայտնապէս այդ համեղ առնկին կարօտով:

Կարճ կապելով, Պր. Խոսրով կը բանայ տոպրակը:

Տոպրակին մէջ ... երկու մլլիոն սուրիական ոսկի կայ: Մարդը ուշ առեր հասած է Հալէպ, պանդոկ մը պիտի իջեւանի, եւ ապահովութեան համար բերած է Պր. Խոսրովին, իր հայ բարեկամին մօտ պահելու: Հայ – արաբ – քիւրտ, նոյնիսկ թուրք՝ Հալէպի աչխարհը եւ մարդէ մարդ տիրող վստահութիւնը...

(Շար. 3)

Տէր եւ Տիկին Մօրիս Մոռօ եւ էրիք Մոռօ,

Տիկին Ալիս Թոմաըն (Գանատա),

Տիկին Սեդա Դերձակեան, ազջիկը՝ Իզապէլ եւ Թոռը,

Վարդեան ընտանիքները (Վիէննա),

Տիկին Հրանոյշ Ա.Ճէմեան (Մարսէյլ),

Աւետեան ընտանիքները (Մարսէյլ),

խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց զարմիկին եւ ազգականին՝

ՆՈՒՊԱՐ ՆԻԿՈՂՈՍԵԱՆԻ

յանկարծական մահը, որ պատահեցաւ Սեպտեմբեր 2–ին, սրտի տագնապի հետեւանքով։

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Սեպտ. 7, Հինգշաբթի, ժամը 14–ին, Փարիզի Ս. Յովհ. – Մկրտիչ Եկեղեցին, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Անթէօր նոր գերեզմանատունը (Քաթր – Ռութ), ամփոփուելու համար ընտանեկան դամբարանը։

Որեւէ մահագդ ղրկուած չընդունելով, կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել։

«ՅԱՌԱՋ»։ – Մեր ցաւակցութիւնները Սոնա եւ Մօրիս Մոռոյի եւ իրենց զաւկին։

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

ՎԱՂԱՆՆ։ – *Տէր եւ Տիկին Հայրապետ Օհանեան եւ զաւակը 300 Ֆր. կը նուիրեն «Յառաջ»ի Պարգեւ Խահագեայ Մերճանեանի վախճանման Ա. տարելիցին ի յիշատակ։*

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Խաչի Սէն – Ժերոմի Ջ. Շահնէ մասնաճիւղի բոլոր ընկերուհիները խոր կսկիծով իրենց ցաւակցութիւնները կը յայտնեն ընկ. Յուլինէ Աւետեանի եւ համայն ընտանեկան պարագաններուն իրենց զաւկին եւ եղբօր՝ Մասիս Աւետեանի յանկարծական մահուան առթիւ։

Վ Ի Ճ Ն
ՎԵՐԱՄՈՒՏԻ ՊԱՏԱՐԱԳ

Սեպտեմբեր 10, Կիրակի, առաւօտեան ժամը 10–ին, Վիճէնի Սէն – Թէօտոր մատրան մէջ կը մատուցուի պատարագ։

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ Հոգեւոր Հովիւ՝

ՋԱՏԻԿ ՎԱՐԴԱՊԵՏ ԱՒԵՏԻՔԵԱՆ

Պատարագի երգեցողութիւնը կը կատարուի Վիճէնի Դպրաց Դասին կողմէ։

ՅՈՒՇԱՏԵՏԻՐ

ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉԻ փարիզի «Ա. Թադէոսեան» մասնաճիւղի վարչութիւնը անդամական ժողովի կը հրաւիրէ իր խաչուհիները Շաբաթ, Սեպտեմբեր 9, ժամը 16–ին Հայ Մշակոյթի Տան մէջ։

***

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Պօմոնէ «Նայիրի» մասնաճիւղը, ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր անդամուհիները, Սեպտեմբեր 9, Շաբաթ օր, ժամը 14·30ին սովորական հաւաքատեղին։

A. A. A. S.

Offres d'emploi

L'A. A. A. S. recherche pour sa Maison de retraite de Gonesse, un infirmier (ou infirmière) diplômé, une aide-soignante et un cuisinier (ou cuisinière).

Téléphoner à : M. Armand Fesdjian,
Directeur de la Maison de retraite.
7, rue de l'Eglantier — 95500 Gonesse
Tél. : 39 - 85 - 24 - 24.

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Պօմոնէ «Նայիրի» մասնաճիւղը, կազմակերպած է ճաշ մը, Կիրակի, Հոկտեմբեր 8, ժամը 12·30–ին, Պօմոնէ Եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ։

***

Կապոյտ Խաչի Պանեէօ – Քաշանի «Հ. Իսահակեան» մասնաճիւղի թատերական ներկայացումը Նոյեմբեր 26–ին։

Մանրամասնութիւնները յետագային։

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ

Ս. ՄԵՍՐՈՊ ԿՐԹԱՐԱՆԻ

ՃԱՇ – ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ

ՇԱԲԱԹ

ՆՈՅԵՄԲԵՐ 25ԻՆ

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

ՎԵՐԱՄՈՒՏ

ՓԱՐԻԶ

Կապոյտ Խաչի Փարիզի մասնաճիւղը կը կազմակերպէ հայերէնի պիչերային դասընթացքներ չափահասներու համար, երեքշաբթի երեկոները ժամը 19–ին, Հայ Մշակոյթի Տան մէջ։

17, rue Bleue, 75009 Paris

Հետաքրքրուողները կրնան արձանագրուիլ Սեպտեմբեր 16 եւ 23–ին ժամը 15–էն 17՝ Հայ Մշակոյթի Տան մէջ, կամ՝ հեռաձայնելով՝ 43 – 02 – 85 – 16։

***

ԼԻՈՆ

ՀԱՅԿԱԶԵԱՆ ՄԻՕՐԵԱՑ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ

1989 – 1990 տարեշրջանի վերամուտը տեղի պիտի ունենայ ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Սեպտեմբեր 13–ին, առաւօտեան ժամը 9–ին։

Դասաւանդութիւնները տեղի կ'ունենան Չորեքշաբթի, առաւօտեան ժամը 9–էն 12, կէսօրէ վերջ 14–էն 16, եւ Շաբաթ օրերը ժամը 14–էն 16·30։

Աշակերտները կրնան օգտուիլ երթեւեկի սպասարկութենէն եւ Չորեքշաբթի կէսօրուան ճաշէն։

Ցաւելեալ տեղեկութեանց եւ արձանագրութեանց համար դիմել Եկեղեցւոյ Դիւանատունը։

Հասցէ։ – 40 rue d'Armaillé – 69003
Հեռաձայն։ – 78 – 60 – 47 – 18

***

«ՏԱԹԵՒ» ՎԱՐԺԱՐԱՆ

«Մոնմորանսի»ի «Տաթեւ» վարժարանը որ 1988 – 1989 տարեշրջանը բոլորեց արդիւնաւոր կերպով, կը վերաբացուի Սեպտեմբեր 6, Չորեքշաբթի առաւօտ ժամը 10–ին եւ կը սկսի իր դասաւանդութիւնները կանոնաւոր կերպով։

Վարժարանը չունի օրերու եւ ժամերու սեղմում։ Կ'ընդունուին 6 տարեկանէ սկսեալ մինչեւ Պահալօրէահ վերլուծութեան եւ անկէ վերջի աշակերտներ, ինչպէս նաեւ հայերէն սորվիլ փափաքող ամէն տարիքի անձեր։

Մանրամասնութեան համար դիմել։ – 34 – 17 – 14 – 39 թիւին, Տիկին Սօնա Մոմճեանի, ամէն օր առաւօտէն մինչեւ ժամը 20։

Հասցէ։ –
20, rue de l'Abreuvoir
95160 MONTMORENCY

***

ՍԷն – ԺԵՐՈՄ

Սէն – Ժերոմի եւ Շրջակայից Ս. Սահակ – Ս. Մեսրոպ Եկեղեցւոյ երկօրեայ Հայ Վարժարանը կը վերաբացուի՝

Սեպտեմբեր 13, Չորեքշաբթի առաւօտ ժամը 9–ին եւ դասերը կը սկսին նոյն ժամուն եւ կը տեւեն մինչեւ ժամը 12։

Դասատուն է՝ եղիշէ Աւագ Քահանայ Փաճռսեան։

Այդ օրը աշակերտները փոխադրող օթոբար չկայ։

Սեպտեմբեր 16, Շաբաթ օր դասերը կը սկսին կէսօրէ վերջ ժամը 2–ին, կը տեւեն մինչեւ ժամը 4։

Դասատուն է՝ Պր. Խաչիկ Ելլմագեան։

Սեպտեմբեր 20, Չորեքշաբթի օրը առաւօտ ժամը 8·45–ին, աշակերտներուն օթոբարը անցեալ տարուան նոյն վայրէն՝ Ֆրէ Վալլօնէն աշակերտները կը փոխադրէ դպրոց եւ կը վերադարձնէ նոյն վայրը։

Դասագիրքերը եւ տետրակները նուէր կը տրուին աշակերտներուն։

Ուրեմն կը խնդրուի աշակերտներուն ծնողքներէն որ իրենց զաւակները դպրոց առաջնորդեն Սեպտեմբեր 13, Չորեքշաբթի օր առաւօտ ժամը 9–ին։

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Լիոն – Վիլլէօրպանի Արաֆս մասնաճիւղը կը խնդրէ նկատի ունենալ ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 1 եւ 8 Թուականները։

Մանրամասնութիւններ՝ յետագային։

Տէր եւ Տիկին Մօրիս Մոռօ եւ էրիք Մոռօ,

Տիկին Ալիս Թոմաըն (Գանատա),

Տիկին Սեդա Դերձակեան, ազջիկը՝ Իզապէլ եւ Թոռը,

Վարդեան ընտանիքները (Վիէննա),

Տիկին Հրանոյշ Ա.Ճէմեան (Մարսէյլ),

Աւետեան ընտանիքները (Մարսէյլ),

խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց զարմիկին եւ ազգականին՝

ՆՈՒՊԱՐ ՆԻԿՈՂՈՍԵԱՆԻ

յանկարծական մահը, որ պատահեցաւ Սեպտեմբեր 2–ին, սրտի տագնապի հետեւանքով։

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Սեպտ. 7, Հինգշաբթի, ժամը 14–ին, Փարիզի Ս. Յովհ. – Մկրտիչ Եկեղեցին, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Անթէօր նոր գերեզմանատունը (Քաթր – Ռութ), ամփոփուելու համար ընտանեկան դամբարանը։

Որեւէ մահագդ ղրկուած չընդունելով, կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել։

«ՅԱՌԱՋ»։ – Մեր ցաւակցութիւնները Սոնա եւ Մօրիս Մոռոյի եւ իրենց զաւկին։

(Շար. Ա. էջէն)

կերտներուն կը պահանջէ որ Ռուսաստան ալ իր հարազատ կուսակցութիւնը ունենայ։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱՐԵՒՄՏԵԱՆ, ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ Գերմանիոներու եւ Հունգարիոյ միջեւ բանակցութիւնները կը ձգձգուին, ինչ կը վերաբերի հազարաւոր արեւելեան – Գերմանացի զաղթականներուն։

ՎԱՒԵՋԱ. համաձայն չէ նորընտիր «իր» նախարարապետին վարած քանակցութեանց համամիտավար կուսակցութեան հետ, կառավարութեան կազմին մէջ երկու համամիտավար նախարարութիւն եւս պիջելուն։ Սոլիտարնոսկի ղեկավարը աբեւմտեան – Գերմանիա դնաց, որմէ ըրած պիտի ուզէ իր երկրին համար։

ՓՈՒԹՊՈԼ

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ 52–ՐԴ ԱԽՈՑՆՈՒԹԻՒՆ

Օգոստոս 30–ին, «Արարատ» 0 – 0 արդիւնքով աւարտեց իր հանդիպումը Մոսկուայի Դինամոյի հետ։

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՓՈՒԹՊՈԼ

● ՆՈՐ ՄԱՐԶԻՉ՝
ՓՐԿԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ «ԱՐԱՐԱՏ»Ը

Ի տես, դասաւորումի տախտակին վրայ, «Արարատ»ի դիրքին – ոչ շատ հեռու վերջին աստիճաններէն, հետեւաբար՝ անկումի վտանգին տակ – հայ մարզասէրները մտահոգուած են։

Հանրապետական Մարզական Կոմիտէն նիստ գումարած է այդ առընչութեամբ երեւանի մէջ։ Որոշում՝ աւագ մարզիչ՝ Արկադի Անդրէասեան ազատ կ'արձակուի իր պաշտօնէն։ Կը գործէր 1986–էն ի վեր։

Իր տեղ նշանակուած է Նիկոլայ Ղազարեան, ան ալ, Անդրէասեանի նման, նախկին խաղացող «Արարատ»ի, երբ, պահ մը, Հայաստանի խումբը Խորհրդային Միութեան լաւագոյնն էր։

Ղազարեան 43 տարեկան է։ Փութպոլի վկայեալ մարզիչ է։ Աշխատած է արդէն թէ՛ Հայաստան եւ թէ՛ Եթովպիա՝ ուր մարզած է ազգային խումբը։

Կը թուի թէ մարզիչի փոփոխութիւնը առաջին լաւ արդիւնք մը ունեցած է, քանի որ «Արարատ», ինչպէս՝ «Յառաջ» նշեց, յաղթած է Օռեսայի (3 – 1) անցեալ շաբաթ օր Երեւանի մէջ։ Թէ պիտի կրնա՞յ չարունակել իր յառաջընթացը, այդ ուրիչ հարց։ Հայկական խումբին վերկութեան ճամբան դժուար է, երկարկան տակաւին եօթը մրցումներ եւ առանց մէջ հանդիպումներ զօրատարագոյններու հետ, ինչպէս Սպարտակ, հաւատնարար այս տարուան ախոյեանը, Կիեւ, Թիֆլիս, Վիլնիւս։

● ՍԷՆ – ՌԱՖԱՅԷԼ
ՎԱՂԱՆՆԻ ՄԷՋ

Վալանսի Հ.Մ.–ին համակիրները կը սպասեն որ Համլէթ Մխիթարեան մանկ այս շաքաթ լաւ խումբին մէջ։ Ցոյս կայ որ Կոտայքի լաւագոյն խաղացողներէն այս մէկը պիտի զօրացնէ Վալանսի յարձակողական դիծը։

Հայանուն ակումբը պիտի խաղայ իր դաշտին վրայ Սէն – Ռաֆայէլի դէմ՝ որ չէ պատրաստած տակաւին երեք ելոյթներէ վերջ։ Իր անցեալ շաբթուան արդիւնքը՝ հաւասար Լը Փիւիի հետ (2 – 2)։

● ՍԷՆ – ԹԱՆԹՈՒԱՆ
ՕՐԱՆԺԻ ԴԷՄ

Փուժէի մէջ յաջող չէ եղած Սէն–Թանթուանի Հ.Մ.–ին առաջին մրցումը։ Պարտութիւն՝ 2 – 1։ Այս կիրակի, իր դաշտին վրայ, Օրանժի խումբին դէմ Հ.Մ.–ը պիտի ջանայ արձանագրել լաւագոյն արդիւնք մը։ Ցիշենք որ Սէն – Թանթուան Ֆրանսահայ միակ ակումբն է որ կը պայքարի լիկի բարձրագոյն դասակարգին մէջ։

● ԱՐԾԻՒ ՅԱՂԹԱԿԱՆ

Փրովանսի մէջ, Ֆրանսայի բաժակին առաջին շրջանի խաղերը տեղի ունեցան անցեալ Կիրակի։ Հ. Մ. Ը. Մ. Արծիւ յաղթած է Մէյրէօյի՝ 4 – 0։ Ախոյեանական խաղերը կը սկսին Սեպտեմբեր 10ին։

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍՔՃԵԱՆ

ՏՊԱԳՐԱԿԱՆ ՁԵՐ ԳՈՐԾԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

ՀԱՐՍԱՆԵԿԱՆ ՀՐԱՒԷՐ, ԹՈՒՒԹԻԿ, ՏՈՄՍ ԿԱՄ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ՁԱՆԱԶԱՆ ԹՈՒՂԹԵՐ (ՀԱՇՈՒԵՑՈՅՑ, ՆԱՄԱԿԻ ԹՈՒՂԹ, ՊԱՇԱՐԱՆ, ԵՒԱՅԼՆ)

FAIRE-PART DE MARIAGE, BILLETS, PROSPECTUS, DIVERS TRAVAUX DE VILLE (TÊTE-DE-LETTRE, FACTURES, ENVELOPPES, ETC.)

«ՅԱՌԱՋ — HARATCH»
83, RUE D'HAUTEVILLE - 75010 PARIS

LES APRES-MIDI, DE 14 à 18 h. 30 SAUF SAMEDI ET DIMANCHE

ԴԻՄԵԼ ԱՄԷՆ ՕՐ, ԺԱՄԸ 14.00 - 18.30 ԲԱՑԻ ՇԱԲԱԹ ԵՒ ԿԻՐԱԿԻ

Խնամուած աշխատանք — Travail soigné

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 7
JEUDI
7 SEPTEMBRE
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Directrice: Arpik Missakian

Tel. : 47. 70. 86. 60 — Telex : HARATCH 280 868 F
C.C.P. Paris 15069-82 E — 51027317 A R. C. Paris

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 700 Ֆ· — Վեցամսեայ : 360 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1000 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

65րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.094 | Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN | 65e ANNÉE — No 17.094

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՂԱՐԱԲԱՂ
ՕԳՆՈՒԹԻԻՆ ԿԸ ՀԱՅՑԷ ՄԱԿԷՆ ԵՒ ԵՐԵՒԱՆԷՆ

Սեպտեմբեր 5, Երեքշաբթի օրուան Գերագոյն Խորհուրդի «Ղարաբաղ»ը հրատարակած է Լ.Ի.Մ-ի Ազգային Խորհուրդի մէկ հաղորդագրութիւնը բաղկացած երկու կէտերէ՝ –

Ա) Արցախի Ազգային Խորհուրդը կը դիմէ Միացեալ Ազգերու Ասպահովութեան Խորհուրդին: Դիտել տալով որ ՄԱԿ-ի Ուխտին 1948 Դեկտեմբեր 10 ի Բ· յօդուածը իրաքանչիւր մարդու ազատ եւ ապահով կեանք կ'երաշխաւորէ, Ազգային Խորհուրդը կը պարզէ կացութիւնը, նոր Սումգայիթի մը սպառնալիքի կոչերը որոն կ'ընեն Ադրբեյները, չրջափակման վիճակը, որ Արցախը թոլորովին կզգեցուցած է եւ ուրեմն ոչ ուտեստեղէն կը հասնի, ոչ ալ որեւէ օժանդակութիւն: կը չեշտէ որ վճռակամն միջոցներ չկան եւ կը դիմէ Ասպահովութեան Խորհուրդին որ որեւէ միջոց ձեռք առնէ, ի հարկին ՄԱԿ-ի զօրագունդ մը ղրկելով:

Բ) Արցախի Ազգային Խորհուրդը հեռագիր մը ղրկած է Հայաստանի Համայնավար կուսակցութեան Կեդրոնական Կոմիտէին, հոս ալ պարզելով, չրջանին ղրերդական վիճակը, մանաւանդ չրջափակումը, որու հետեւանքները աղէտալի են: Կեդրոնական Կոմիտէի ուշադրութիւնը կը հրաւիրէ Բաքուի դիմեալ խումբերուն վրայ, կը չեշտէ որ վատահութիւն չկայ, յատուկ վարչավարման Կոմիտէն ի վիճակի չէ կացութեան տէրը մնալու, գօրքը ոչ մէկ դեր կրնայ խաղալ եւ Ազգային Խորհուրդը կ'ուզէ որ Երեւան անհրաժեշտ ուժեր ղրկէ:

***

Միւս կողմէ Ադրբեջանի իշխանութիւնները յայտարարած են որ Ղարաբաղի Ազգային Խորհուրդի ստեղծումը անօրինական է:

Նոյն օրը, Սեպտեմբեր 5, Բաքու – Սեռնամակերտ կառախումբին վրայ յարձակում գործուած է Հադրութի չրջանը: Վիրաւոր չկայ:

Երկուշաբթի օր, Բաքուի կուսակցապետը՝ Մամեդով դատապարտելով հանդերձ գործադուլի չարժումը որպէս ընդումի միջոց, ապահովութիւն տուած է որ «տեղական իշխանութիւնները երբեք պիտի չընդունին Նախորդի – Ղարաբաղի իրենց պերիչխանութեան կոչուսը»:

***

Երեւոյթն առած մեր այս վերջին լուրերը, անցեալ մը եւս կուգան հաստատելու թէ 18 ամիսներու ձգձգումները Մոսկուայի կողմէ, ոչինչ կրցան լուծել: Հաշիւները սխալ եղան եւ այս ամբողջը ծառացեց միայն ու միայն կացութեան վատթարացման եւ ժողովուրդին զայրոյթին աստիճացման: Աւելին, գաղտնիք չէ որ Սահմանակերտէն Երեւան անցնող հակառուս զգացումները, որոնց չահը Մոսկուայի համար, ակներեւ չէ մեզի, եթէ նոյնիսկ այս ամբողջին եւեին կան քաղաքական մաքիաւելիք հաշիւներ, ինչ որ անչուշտ, անկարելի չէ:

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ
ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓրԷՍ – ՕԳՍՏ· 30 / ՍԵՊՏ· 1)

ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ ԼԻԿԱՆ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻՆ (*)

Կարմիր Խաչի եւ Կարմիր Մահիկի ընկերութիւններու լիկան Թլնեւի մէջ յայտարարած է թէ Օգոստոս 24-ին Հոլանտայէն Հայաստան մեկնած է 103 բեռնատարէ բաղկացած չարասիւն մը որ 300 տոննի չինարարական կազմածներ ու նիւթեր կը տանի: Վերոյիչեալ ընկերութիւնները յայտնած են թէ Հայաստանի աւերուած բնակարանները վերաչինելու ծրագրին յատկացուած են 4·5 միլիոն դուիցերական ֆրանք:

(*) Այս լուրին առաջին արձագանգ մը տուած Էինճ (Օգոստոս 26 / 27) աղբիւր ունենալով «Լիպերասիոն»ի մէկ նկարը:

***

ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ ՄԱՍԻՆ
ՄԱՏԵՆԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

Զօրավար Անդրանիկի ծննդեան 125-րդ տարին կը լրանայ 1990 Փետրուարին այս առիթիւ Հայաստանի Գիտութիւններու ակադեմիայի պիտական տեղեկատուութեան կեդրոնը հրատարակած է «Անդրանիկ Օզանեան» մատենագիտական հատորածոն Լ· Մարտիրոսեանի աչխատասիրութեամբ: Յառաչարանը գրած է ակատեմիկոս՝ Գ· Ղարիբջանեան: Առանձին տրուած են Անդրանիկի մասին Ս· Շահումեանի, Յ· Բագրամեանի, Յ· Իսակովի, Ա· Միկոյեանի, Մ· Սարեանի եւ Վ· Համբարձումեանի մտքերը, գնահատականները: Զօրավարին յուչերն ու յօդուածները, ինչպէս նաեւ անոր մասին Հայաստանի ու Սփիւռքի մէջ լոյս տեսած գիրքերը, յօդուածները, յուչագրութիւնները եւայլն, տրուած են հայերէն ու ռուսերէն: 219 միաւորով այս ցանկը դեռ ամբողջական չէ:

***

ԿԻՊՐՈՍԻ ՆԱԽԱԳԱՀԸ
ՀԱՅՑ ԵՐԱԽԱՆԵՐՈՒՆ ՀԵՏ

Հայաստանի աղէտեալ չրջաններէն երախաներու խմբակ մը հիւրասիրուած է Կիպրոսի նախագահ Վասիլիուի եւ կնոջը կողմէ: Երախաները Կիպրոսեան իրենց արձակուրդի չրջանին մնացած են Մելտոնեան վարժարանը, ուր անհրաժեշտ բոլոր պայմանները ստեղծուած են անոնց հանգիստին համար:

***

ՆՈՒԷՐ ԴՊՐՈՑԸ

Սպիտակի մէջ սկսած է 850 հոգինոց միջնակարգ դպրոցի մը առաջին չէնքին կառուցումը: Ան Զեխոսլավաքիոյ արհմիութիւններուն նուէրն է Հայաստանի: Շինանիւթը, թէքնիքը, սարքաւորումները, վահ – կարասին ու սարքերը կը բերուին Զեխոսլավաքիայէն: Շինարար մասնագէտները նախ չրջանին մէջ հաստատած են իրենց բնակարանները ուր տարի մը պիտի տպրին կառուցող խմբակները: Դպրոցին համալիրը պիտի բաղկանայ տասը չէնքէ· պիտի ունենայ երկու մեհեան եւ 7 վիրաւոր վայ: Միւս կողմէ զօրավար Ասունի եւ Ամերիկացի – ներու միջեւ յարաբերութիւնները այնքան դէշ են, որ Ուաչինկթըն երկու թռան դրկեց Զորեքշաբթի առտու, պարպելու համար իր դեսպանատունը (դեսպան եւ պաշտօնէութիւն), դռնէ մտամբ:

ՈՒԿՐԱՆԻՈՑ Գերագոյն Խորհուրդը օրինագիծ մը հրապարակած է, որ կը նախատեսէ ուկրաներէնի գործածումը, որպէս պաշտօնական լեզու եւ ռուսերէնի գործածութեան սահմանափակումը (ազդամիջեան յարաբերութեանց): Ըստ այս օրինագիծին, այսուհետեւ պաշտօնական եւ առեւտրական փաստաթուղթերը ուկրաներէն պիտի չարադրուին:

ԳԱՄՊՍԲՈՎ, ինչպէս կը սպասուէր, տիրացաւ Ճատրակի աչխարհի բաժակին, Շուէյի մրցաչարքին առաջին:

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՓՈՒԹՊՈԼ

● ՎԱԼԱՆՍ ՊԻՏԻ ԽԱՂԱՑ ԿՐՆՈՊԼԻ ՄԷՋ

Առանց Մխիթարեանի՝ որ տակաւին ոտկոսած չէ Ֆրանսայի մէջ ախոյեանութեան մասնակցելու, Վալանսի Հ·Մ·-ը իր դաչտին վրայ, չուրջ հինգ հարիւր հանդիսատեսներու ներկայութեան, չէ յաջողած յաղթել Սէն – Ռաֆայէլի՝ 0–0: Սէն – Ռաֆայէլ խմբակին զօրաւորագոյն կազմերէն մէկն է:

Այս չաբթուան վերջը, Վալանս կը խաղայ, Կրընոպլի մէջ, Նորքասթի դէմ՝ որ դասաւորումին ամէնէն վարի աստիճանին վրան է: Կարելի է յուսալ, հայանուն ակումբին համար, առաջին դժուարինը յաղթանակ մը:

● ՋԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

Կոտայք Նէֆթչի (Բաքու) դարձ մըրցումը տեղի ունեցած է վերտին չեզոք դետնի վրայ, այս անգամ Ռուսաստանի Նովոլոսիսք քաղաքին մէջ, Սեւ ծովու ափին: Արդիւնք՝ 1 – 1: Առաջին մըրցումը ալս երկու խումբերուն միջեւ, Զաքոլիժնի մէջ, վերջացած էր նաեւ հաւասարութեամբ՝ 0 – 0:

***

Ալֆորվիլի Հ· Մ·-ը յաջողութեամբ անցուցած է Ֆրանսայի բաժակին առաջին շրջանը յաղթելով Պլէքի՝ 2 – 0: Նոյն բաժակին մէջ հանդիպելով Վիէնի Հ· Մ·-ը, յառաջիկայ Կիրակի, կը մրցի Սէն – Ռոմէն – Թիէլի մէջ:

Լիոն – Տէպոնի Հ· Մ· Ը· Մ·ը պերծ է Ֆրանսայի բաժակի առաջին շրջանին մասնակցելու պարտաւորութենէն. ան պիտի խաղայ Ռոն – Ալի բաժակին ի հանդիսի, Մէյդիէօյի դէմ: Հ· Մ· Ը· Մ·, անցեալ Կիրակի, բարեկամական խաղի մը ընթացքին հաւասար արդիւնք ձեռք բերած է Վիլֆրանչի մէջ՝ 1 – 1:

***

Ստեփանակերտի Արցախը, Հայաստանի մէջ, Խորհրդային Միութեան ախոյեանական գծով, Գ· դասակարգ, յաղթած է Տէքստիլչիկ ռուսական խումբին՝ 3 – 2: Արցախի երեք կոլերն ալ նչանակուած են խումբին վեթերան Հայրիեանի կողմէ:

ԹԷՆԻՍ

● ԼԱՒ ԱՐԴԻՒՆՔՆԵՐ

Այս չաբաթ, Նիւ – Եորքի մէջ, վերջ կը դնէ Միացեալ – Նահանգներու թաց առաջնութիւնը՝ որ աչխարհի չորս ամենամեծ մրցաչարքերէն մէկն է:

Երկու կէս Հայեր, Ագասի եւ Մանուէլ – Մալիեսա հատած են չորրորդ աստիճանին:

ՔՄՐՇԱՐԱՏ

● ՄԷՋԼՈՒՄԵԱՆ ԵՐՐՈՐԴ

Հայաստանցի երկու մարզիկներ Խորհրդային Միութիւնը կը ներկայացնէին, Մարթինեի, Զուիցերիա, ազատ ոճով ըմբշամարտի աչխարհի առաջնութեան մէջ՝ Ստեփան Սարգիսեան (62 քիլօկրամ) եւ Գնել Մէյլումեան (48 քիլօկրամ): Այս վերջինը միակն մրցանակ ստացած է՝ երրորդ: Առաջինները Թորփացիներ են: Մէյլումեան, Մարտին, Անգարայի մէջ, չահած էր Եւրոպայի ախոյեանի տիտղոսը յաղթելով Շիւքրիւօղլուի: Թուրքը, անգամ մը եւս, Զուիցերիոյ մէջ ալ, Երեւանցի մարզիկէն եւս մնացած է· դասած է չորրորդ:

ԱԹԼԷԹԻԶՄ

● ԷՄՄԻԵԱՆ ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿԷ

Շատոնց է լուր չունէինք հեռացաքի վարպետ Ռոպէր Էմմիեանէ: Լենինականցի մարզիկը՝ որ մօտէն ազդուած էր աղէտէն, չէ լքած իր մարզումները եւ անցեալ Կիրակի մասնակցած է Իտալիոյ Ռիէթիի քաղաքին մէջ կազմակերպուած մրցումներուն: Դասուած է չորրորդ, ցատքելով 7·89 մեթր: Առաջինը՝ ամերիկացի սեւամորթ Մայրիքս՝ 8·23:

Էմմիեան՝ որ 24 տարեկան է միայն, պիտի կրնա՞յ վերադառնալ լաւագոյն մարզավիճակ մը· թերեւս, բայց, կը կարծենք, ոչ այլեւս այն բարձրութիւնները, ուր հասած էր մօտիկ անցեալին: Հայ մարզիկին վերեւի արդիւնքը իր 1987-ին, Մադրիտի մէջ, հաստատած եւրոպայի մրցանիչէն դրեթէ մէկ մեթր եւս է…:

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍԻՔԵԱՆ

ՈՐՊԷՍԶԻ ՁԱՒԱԽՏԻՆ

«ՄԻՈՒԹԵՆԱԿԱՆ ՕՐԷՆԱԴՐՈՒԹԵԱՆ ՆՈՐՄԱՆԵՐԸ»

Լեհաստանէն ետք, համայնավար աշխարհին եօթնանասուն տարուան պարտադիր կաղապարները թօթափելու փորձին հետամուտ յառաջապահները եղան պալթեան երկիրները. անոնք անտեսելով մինչեւ իսկ «Փորձը փորձանք կը բերէ»ի նման իմաստութիւն թելադրող կաղապարները, կը ճգնին վերակառուցում մը իսկապէս դարձնել իրենց կեանքին առանցքը. խօսքով, նաեւ գործով: Ու որպէս վերակառուցումի ոգիին հաշտ գործընթաց, իրենց մէկ նպատակն է այդ առանցքը պարուրել ժողովուրդի՛ն կամքով մէկայն թրծուած ներկայով. եթէ վերակառուցումը անտեսականէն մինչեւ մշակութային ու այլ ոլորտներ, կոչուած է հմտնուելու ճշմարտութեան ու հարատաեւութեան վրայ, կարելի չէ երեւակայել որ ժողովուրդի մը կամքէն ուժէն դուրս գործօններ դոյութիւն ունենան եւ մանաւանդ անոնք գինուած բլան վիճակ ունօրինելու իշխանութեամբ:

Այս եզակէտներէն մեկնելով վերակառուցումը իրագործելու խաոնիայի ճիգը, պարբերաբար զանազան քննադատութիւններու թիրախ բլլալէ ետք, վերջերս իր վրայ հրաւիրած է ուղղակի կեդրոնական վարչութեան չանթերը:

Հարցը այն է որ Խաոնիայի Գերագոյն Խորհուրդը կարեւոր փոփոխութիւններ կատարելով երկրին ընտրական օրէնքին մէջ, սահմանափակել ուզած է բնակչութեան մէկ մասին ընտրական իրաւունքները: Այս փոփոխութիւնը, քէուէարկութեան մէջ պայման դնելով նուազագոյն բնակութեան պայմանաժամ մը, ընտրողի իրաւունքէն կը զրկէ բոլոր անոնք, որոնք մշտական վայր երկարաձեւ բնակիչները չեն հանրապետութեան: Դժուար չէ ենթադրել որ այս միջոցառումը երկրին իշխանութիւնը կամ ապագան որոշելու դործին մէջ չէզոքացնելու կը միտի ոչ – Խաոնացի տարրը. մտքերու մէջ դեռ թարմ է նաեւ Խաոնէրէնի պարտադիր դործածութեան պահանջքն ալ, որ նոյնպէս թիրախ առած էր նոյն գանգուածը:

Խաոնիայի յառաջապահ քայլերուն ուղղուած քննադատութիւնները դիտողութեան վերածուեցան այս հանդրուան – նին ու Խորհրդային Գերագոյն Խորհուրդի նախագահութեան նիստը օրակարգին վրայ տեղ տուաւ խնդրին: Այս մասին «Խորհրդային Հայաստան» օրաթերթին տեղեկատուութեան մէջ կը նշուի թէ Խաոնայիներու որոշումը կը հակասէ «Խորհրդային սահմանադրութեան այն յօդուածներուն, որոնց համաձայն են Խորհրդային Միութեան բոլոր հաղաքացիներուն իրաւահաւասարութիւնը...»: Նիստին եղրափակիչ խօսքը արտասանելով Գերագոյն Խորհուրդին փոխ – նախագահ Ա. Լուկիանով, դիտել կուտայ թէ նման քայլեր կ'արգիլուին ապագամիջեան խնդիրներուն որոնք կը յաղթահարուին Խորհրդային ընկերվարական դաշնակցութեան ամրապնդումով: Ու ըստ Լուկիանովի «այդ ամրապնդումը պէտք է տեղի ունենայ նախ եւ առաջ միութենական հանրապետութիւնների գերիշխան իրաւունքներուն իրական բովանդակութիւն հաղորդելու, առաջացած ձեւախեղում – ներն ու աւելորդ կեդրոնացումը յաղթահարելու միջոցով, իւրաքանչիւր ժողովուրդի շահերը, պատմական, մշակութային եւ միւս առանձնայատկութիւն – ները ամենայն մանրամասնութեամբ հաշուի առնելու միջոցով, իւրաքանչիւր հանրապետութեան տարածքում ապրող բոլոր ազգութիւնների հաղաքացիների իրաւահաւասարութեան երաշխիքներն ամրապընդելու միջոցով»:

Խաոնիայի անիրաւուած փոքրամասնութեան ոտնակոխուած իրաւունքները չեչտել կուտան տակաւին, որ «լրիւ մոռացութեան է տրւում փոբրամասնութեան նկատմամբ, հանրապետութեան տարածքում այլ ազգութիւնների բնակչութեան նկատմամբ վերաբերմունքի առընչութեամբ տեղաբնիկ ազգի մեծամասնութեան պարտականութիւնների մասին լենինեան ցուցումը, կիրառւում են ախմեներին էլ ոչ միշտ կշռադատուած մեթոտներ, խախտւում են ընդհ. միութենական օրէնսդրութեան նորմաները»:

«Խորհրդային Հայաստան»ի ընդարձակ տեղեկատուութենէն է նաեւ տա մէջբերումը. «հարկաւոր է յիշել որ տարբեր ազգութիւնների մարդկանց, բանուորների, օրինական իրաւունքների անգամ, թւում է, ամենաանիշաղ սահմանափակումը չի կարող դիտուել մեր երկրում ընկերվարութեան ընդհանուր հիմքերի հետ կապից դուրս»:

Խորհրդային Գերագոյն Խորհուրդի նախագահութեան նիստին մասին այս տեղեկագրութեան քով, նոյն էջին վրայ, Ղափանէն սեփական թղթակից Դաւիթեան կը պատմէ «ուղեփակոցներ»ու մասին, որոնք եւս «կը խախտեն ընդհ. միութենական օրէնսդրական նորմանեը»...: Ղափան տասմանամիջից չորեքն Ադրբեջանի հետ ու երկաթուղային երթեւեկի ադրբեջանական խափանարարութիւնները ամէնէն լայն կերպով զգացող մարզ մը: Գագիկ Դաւիթեան Ադրբեջանցիներու զինեալ յարձակումներուն զոհ բազմաթիւ անձերու վկայութիւններով կը նկարագրէ չորեքնին կացութիւնը: Օգոստոս 6–ին զինեալ յելուզակներու յարձակումին ականատեսի մը կուտան այս մասին. – «Մայիսի 24–ին Գորիսի շրջանային սպառումի կոոպերատիւի հասցէով երեւանից Ղափան հասած վագոնի վրայ դրուած էր ... Նարաշէնի կայարանի կապարակնիքը: 914 արկղ ծխախոտից պակասում էր 11 արկղը՝ գումարով 2864 ռուբլի»:

«Ջաջարանշին» տրեստի հասցէով կէ – 408 մակնիշի աշտարակային կռունկի փոխարէն, Յունիսի 28–ին, տեղ էր հասել տասացիօրէն. «մետաղի չարդօն»:

«Հրազդանից գեմենտով բարձուած վագոնը Յուլիսի 15–ին տեղ էր հասել առանց կապարակնիքի: Եւ այնուամենայնիւ որեւշեցին կշռել: Ուղիղ 18 թոն: Այսինքն այնքան, որքան կշռում է ... դատարկ վագոնը: Չկար 72 թոն գեմենտը»:

*Թէ ի՞նչ յարաբերութիւն Խորհրդային Գերագոյն Խորհուրդի նախագահութիւնը նիստի հրաւիրող էաոնական որոշումին պատուէրին ու Գագիկ Դաւիթեանի թղթակցութեան միջեւ. ոչի՛նչ: Երկուքին յաջորդական ընթերցումը պարզապէս յատ. հարցական մը կը գծէ միտքերու մէջ. Խաոնիայի փոքրամասնութիւնը իրաւազրկող որոշումներուն դէմ ծառացող Խորհրդային Գերագոյն Խորհուրդի նախագահութիւնը ընդհանուր միութենական օրէնսդրութեան ո՞ր նորմաները չխախտելու սիրոյն կ'անդիտանայ արդեօք Ադրբեջանի հայ փոքրամասնութեան ենթարկուած կեղեքումը, ճնշումը, արհաւիրքը: Հապա՞ իր իսկ երկրին սահաւիրքը: Հապա՞ իր իսկ երկրին սահմաններուն մէջ այդ արհաւիրքէն անմասնեերուն մէջ այդ արհաւիրքէն անմասնեերուն մէջ այդ արհաւիրքէն անմասնեեր

չարունակելու ընկակայ միջավայրի աղտոտման մեծ ու անչնորհակալ աշխատանքը:

Ցայսօր տեսարժան վայրը էկոլոգիայի թանգարանն էր, որտեղ պահուում են օդային աւազանի խայտառակ վիճակին վերաբերող հազարաւոր քննադատական յղուածներ, հրապարակախօսական ելոյթներ, ռատիօ-հեռուստատեսային հաղորդումների ժապաւէնները, վնասակար արտանետումների բոլոր 147 նմոյշներ, կառավարական որոշումներ, կրկնաորոշումներ, եռաորոշումներ, փաստական այլ նիւթեր, որոնց հիման վրայ ապագայում կը զրուեն էկոլոգիական պայքարին նուիրուած գիտական ուսումնասիրութիւններ, հերոսապատումներ, ողբերգութիւններ:

Այցելուների հետաքրքրութիւնը չարժեց արհեստական մի ճուկ, որի խոհիկները չժանգոտուող պողպատից էին, բամոքը՝ կապրոնից, լեարդը՝ նայլոնից, փուչիկը՝ բերլոնից, թեփուկները՝ կրանիթից: Կարող է ապրել ու բազմանալ երկիր մոլորակի ամենաաղտոտուած ջրերում, նոյնիսկ՝ Դեբեդ գետում:

Պատուիրակութիւնը թանգարանի մատեանում թողեց հետեւեալ դրառումը. «Հոյակապ է: Կը ցանկանայինք Մարսի ջրանցքներում տեսնել այդպիսի ձկներ»:

Հարցուփորձից պարզուեց որ միայն քեփուկներն են տեղական, մնացածը ճապոնական է:

– Գնացինք, բարեկամներ, – ասաց ուղեկցողը, – երկխօսութեան ժամը մօտենում է:

Դահլիճը ջերմօրէն ընդունեց եղբայրական մոլորակի պատուիրակներին:

Բացելով խօսակցութիւնը, էկոլոգիայի հանրապետական կեդրոնի անօրէնը ճարխուզարեանը մանուաւորապէս ասաց.

– Սիրելի ընկերներ, թանկագին հիւրեր, այսօր մենք ձեզ հետ միասին հաւաքուել ենք այս դողտրիկ դահլիճում, նկատի ունենալով օդային աւազանի մաքրութեան համար մղուող ակտիւ պայքարի 25-ամեակը: Ի՞նչ է տուել այդ պայքարը...

– Ոչինչ, – գոչեց առաջին ընդդիմախօսը վերջին չարքից:

– Սխալւում էք, յարգելի ընկերը, – պատասխանեց անօրէնը: – Էկոլոգիական պայքարը տուել է վայրկեան հրապարակախօսներ, մարանչող ժուռնալիստներ, հիանալի հաղորդումներ, գեղեցիկ որոշումներ, եւ ամենակարեւորը՝ պայքարի փորձ, չհաշուած միլիոնների հասնող տուգանքները, որ չրջակայ միջավայրը պահպանող ձեռնարկութիւնները վճարել են Պետութեանը: Իսկ Պետութեան դրպանը, աւելորդ է ասել, ժողովրդի դրպանն է:

(Մնացեալը յաջորդով)

ՏՈՒՆԵՐ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՄԱՐ

ՄԱՐՍԷԼ. – («Ցառաջ»). – Համաճայն որոշուած, պատրաստուած ու հաստատուած ծրագրին եւ ապա ստորագրուած համաձայնագրին ԷՍ–Օ–ԷՍ – Արմէնի Մարսէյլ փ. Ա. Ֆ. Ա.–ի օժանդակութեամբ Մարսէյլի Քաղաքապետարանի եւ Հայաստանի Պետական ակրո – արդիւնաբերական Կոմիտէի ու Երեւան քաղաքի 26 Կոմիսարներու ժողովի երեսփոխանութեամբ չրջանային գործադիր Կոմիտէի միջեւ–, Յուլիս 12–ին, Երեւան, 80 առժամեայ տուներ Շիրակ գիւղին համար, Լենինականի հիւսիսը, երկու անգամով եւ բեռնատար ինքնաչարժերով կը ղրկուին Հայաստան:

Առաջին կառախումբ մը, բաղկացած 15 բեռնատար ինքնաչարժերէ բեռնաւորուած 40 տուներու բոլոր չինանիւթերով, անհրաժեշտ գործիքներով եւ երկու մասնագէտ ճարտարապետներու ընկերակցութեամբ, կը մեկնի Ֆրանսայէն Սեպտեմբեր 9–ին: Բեռնատար ինքնաչարժերու բեռնաւորումը կը կատարուի Ապըվիլ, Մէղիօ, Պօգէռ, Վիթրոլ եւ Ֆրիժիւս քաղաքները: Նախատեսուած է հարաւային – Ֆրանսայէն մեկնող բեռնատար ինքնաչարժերու համախմբում մը, Սեպտեմբեր 8–ին, ժամը 11–ին, Մարսէյլի Քաղաքապետարանին առջեւ, տեղական իշխանութիւններու ներկայութեամբ լայն արձագանգ մը տալու համար այս գործողութեան: Կառախումբը պիտի առնէ հիւսիսային – Եւրոպայի ուղղութիւնը եւ անցնի Բրեմէր (Լեհաստան) քաղաքէն եւ ապա կիեւ, Ռոսթով, Սոչի, Թիֆլիս, Ադրբեջան եւ Հայաստան: Նաեւ, ԷՍ – Օ– – ԷՍ – Արմէնի Մարսէյլ փ. Ա. Ֆ. Ա.–ի կողմէ կը մեկնին երկու մասնագէտ անձեր Կարպիս Ցարութիւնեան եւ Մուրատ Թիրէքեան հաստատելու համար կապը եւ անհրաժեշտ յարաբերութիւնները տեղւոյն վրայ ապահովելու համար գործակցութիւնները, կատարելու համար հսկումները, ստուգումները, հետեւելու համար աշխատանքներու վանոնաւոր ընթացքին, որպէսզի տուները հաստատուին ամենակարճ ժամանակամիջոցի մը մէջ: Բեռնատար ինքնաչարժերը հազիւ վերադարձած Հայաստանէն պիտի առնեն երկրորդ բեռնաւորում մը, միւս քառասուն տուներով եւ կազմեն երկրորդ կառախումբ մը, նոյն պայմաններու մէջ ուղղուին դարձեալ Հայաստան: Եթէ օդի անբարեխառնութիւնները չատ չխանգարեն, Հոկտեմբերի վերջաւորութեան 80 տուները կառուցուած պէտք է ըլլան:

Տունին դիմն է, սակերով եւ փոխադրութեան ծախքերով, չուրջ 80 հազար Ֆրանք: Նախատեսուած է 4 – 5 անձէ բաղկացած ընտանիքի մը համար, տրամադրութիւնը ըլլալով 45 քառակուսի մեթր: Ունի դիմաւոր սենեակ մը խոհանոցի անկիւնով որ սարքաւորուած է՝ երկու ննջասենեակով, արտաքնոց, բաղնիք եւ այլ յարմարութիւններ: Ջեռուցումը էլեկտրական է եւ սենեակները սարքաւորուած են «քոնվէքթէօր»ներով: Նոյնպէս սենեակներէն մին կահաւորուած է երկու մահճակալով, մէկը միւսին վրայ:

ԷՍ – Օ – ԷՍ – Արմէնի Մարսէյլ փ. Ա. Ֆ. Ա.–ի այս գործողութեան կը մասնակցին Մարսէյլ – Արմէնի կազմակերպութիւնը (հիմնուած քաղաքապետարանին կողմէ) եւ Նիս – Քոթ – տ'Ազիւռի հայ գաղութը: Այս վերջինին մասնակցութիւնը կը բարձրանայ մէկ միլիոն Ֆրանքի:

ԷՍ – Օ – ԷՍ – Արմէնի Մարսէյլ փ. Ա. Ֆ. Ա. կազմակերպութիւնը օրէնսդրական հիմնուած ու կազմուած, առաջնահերթ նպատակով ըրած էր այս 80 առժամեայ տուներու հաստատումը Հայաստանի աղէտեալ վայրերուն վրայ: Բանի նաեւ գոյութիւն ունի Մարսէյլ – Արմէնի կազմակերպութիւն մը եւս, ինչո՞ւ չմտածել այլ ձեռնարկներու, այս անգամ «մնայուն» նպատակներու համար, կամ ալ մանուակցիլ գոյութիւն ունեցող ծրագիրներու:

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԻՓԵԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՆՈՐ ԳԻՐՔԵՐ

Վերջերս լոյս տեսաւ Ստեփան Ալաջալեանի «Զապիացած վէրք» վէպի առաջին հատորը («Խորհրդային Գրող» հրատարակչութիւն):

Ծանօթ հեղինակին այս գործը պիտի ամբողջանայ երկու ուրիշ հատորներով:

Նիւթը՝ պատմական կ'ընդգրկէ 1912–էն 1915 ժամանակաշրջանը: Առաջին համաշխարհային պատերազմէն առաջ եւ պատերազմին ընթացքին իրադարձութիւնները ներկայացուած են առարկայօրէն: Գործողութիւններու վայրերն են՝ Պերլին, Պոլիս, Կիլիկիա, Պաղտատ:

Ստեփան Ալաջալեան իրրեւ աղբիւր ունեցած է ոչ միայն հայկական, այլեւ՝ անգլիական, ֆրանսական, թրքական եւ ռուսական մամուլը: Հետաքրքրական աշխատանք մը, որու վաւերագրական արժէքն ալ անվնյատելի է:

LIVRES REÇUS

LE KARABAGH
une terre arménienne en Azerbaïdjan

Patrick DONABEDIAN - Claude MUTAFIAN

Edité par le
Groupement pour le Droit des Minorités
Paris 1989.

ՍՕՍԵԱՑ ԱՆՏԱՌ

ՀԱՅԿ ԽԱԶԱՏՐԵԱՆ

ՍԽՏՈՐԱՇԷՆԻ ՍՕՍԻՆ

Արցախ – Ղարաբաղի Մարտունի շրջանի Սխտորաշէն գիւղին մէջ ասի մը կայ, որ տասնուեօթ հարիւրի չափ քարձրութիւնը ունի:

Այս ծառը Արմաւիրի Սօսեաց անտառէն Արցախ բերած են 2200 տարի առաջ: Այսպէս պատահած է: Արցախցի զօրավար մը փոքր զօրաջոկատով Արմաւիրի մօտ չախչախեց թշնամիի մեծաթիւ զօրքը: Արքան կանչեց զօրավարը, դուէց անոր քաջութիւնը ու ըսաւ.

– Ի՞նչ նուէրեմ քեզի:

– Սրբազան ասպի ոստ մը:

– Եղիցի: Իրաւ է, ես արգիլած եմ Սօսեաց անտառէն նոյնիսկ ոստ մը դուրս տանիլ, բայց քու սխրանքի առջեւ արքայական հրովարտակները կը կորսընցընեն իրենց ուժը: Մէկի փոխարէն քեզի երկու ոստ կը նուիրեմ:

Զօրավարը ասպի ոստերը բերաւ Արցախ: Մէկը տնկեց Սխտորաշէնի դաշտին, միւսը՝ ներկայի Սօս գիւղին մէջ: Զարանենդ թշնամին կարեց այս երկրորդը եւ մէյ մը ալ Սօս անունը պահեց ծառին յիշատակը: Սխտորաշէնի ասպին արմատ բռնեց ու պինդ փարեցաւ հողին: Շատ հողմեր անցան գլուխէն, բայց ծառը մնաց անսասան:

Արցախի ամենահին սրբազան ծառն է ան: Տակէն կը հոսի Տնջրու կոչուող առուորակ աղբիւրը, որ յագեցուցած է սխտորաշէնցի հին ու նոր չինականներու ծարաւը: Այդ աղբիւրի ջուրը չարժած է նաեւ ջրաղացի քարը եւ անած հսկայ ասպին: Ծառը այնքան երկար չէր տալեր եթէ Տնջրու աղբիւրը չըլլար:

Անոր փշակին մէջ կընայ տեղաւորուիլ հարիւր, իսկ հովանիին տակ՝ երեք հազար հոգի:

Այս ասպին հովանին վայելած են Մովսէս Խորենացին, Սայաթ Նովան, Բաֆֆին:

ԵՐԱԶԱՅԻՆ ՀԱԼԷՓԸ

ԱՆԴՐԱՆԻԿ ԾԱՌՈՒԿԵԱՆ

ՀՆԿԵՐՍ ՆՇԱՆԸ

Եւ սակայն, Նշանը մատներով դրամ համրելու եւ դրամներ փոխանակելու համար չէր ծնած: Իր աշխարհը ուրիշ էր: Կը չահէր, բայց ինքն իրմէ դոհ չէր: Գործ մը, որպէսզի իրական գործ համարուի, պէտք է որ երկու ձեռքերդ, մարմնի միասին աշխատին, եւ ճակտիդ քրտինք հոսի: Ցողնութիւն չպատճառող գործը գործ չէ: Օճառի փապրիք մը հաստատեց, նախ վարձու տեղ մը, յետոյ սեփական հողի վրայ եւ փառաւոր չինուածքեամբ մը: Պարսկաստանի աղէտին յիշատակը ընդմիշտ մոռցուած, ջնջուած՝ չատակը ընդմիշտ մոռցուած, ջնջուած՝ հիմա կրնայ նոր նախաձեռնութիւններու սկսիլ եւ Պր. Խոսրովին համարումը բարձր է կրտսեր եղբօրը հանդէպ: Միայն մէկ անգամ տեսած եմ երկու եղբայրներու տարակարծութիւնը, կատարեալ վէճ մը, հետեւեալ պարագաներուն տակ:

Նշանը հող մը գնած է Սեպիլի մօտերը, եւ կալուածաթուղթը պատրաստել կուտայ եղբօրը անունով: Առոր համար Պր. Խոսրովը ստիպուած է խանութը ձգել եւ պաշտօնատունները երթալ ստորագրելու: Իրարպէս չղայնացած, կը պոռթկար Նշանին վրայ.

– Ծօ՛, սկաուտներուն համար ըլլայ՝ չորս ոտքով կը վազես կ'երթաս: Իմ առնելիս ըրիր, որպէսզի քեզի գործ չմնայ եւ ակտամբ երթաս: Ինչո՞ւ քու անունովդ գրել չես տար...

. . . . . .

Օճառը մաքրուելու համար է, բայց օճառին պատրաստութիւնը՝ աղտեղութիւններու կուտակում մը: Տեղ մը մեքենաներ ձիթապտուղի կուտերը կը ճմլեն քիթ ծակող հոտերու մէջ, ուրիշ տեղ դժոխային կաթսայ մը կ'եռայ ու դժնեաեսիլ երկու մարդիկ կը խառնեն տախտակէ երկար թիւերով, ամէն կողմ աղմուկ – իրարանցում, տեղ մը եփած խմորը կը հոսի կաղապարներու մէջ, ուրիշ տեղ կուտակուած են չորնալու համար, բեռնատար մեքենաներ կուգան ու կ'երթան, եւ այս բոլորին մէջ պէտք է հետաքննութիւն կատարել զանազանելու համար Նշանը, աղտոտ հագուստներով եւ մրոտած դէմքով բանուորներուն մէջտեղ: Երջանիկ է սակայն: Իր տարրին մէջ է: Նշանն է ...

***

Ներզաղթի արձանագրութիւնները կը կատարուին: Առաջին գրուղներէն եղանք Նշանին հետ: Իմ թիւս 149 էր, Նշանինը՝ 150: Արձանագրուելու համար մէկ ոսկի պէտք էր տալ: Աննշան դումար մը, բայց մեծ չուրջ ալ առարկողներ կային: Նշանը քանի մը հարիւր ոսկի դրաւ սեղանին, «չունեցողներուն» համար, թէեւ կարելի էր մտածել թէ մէկ ոսկի չունեցող մարդ կընայ գոնուիլ: Սեղանը շրջապատողներուն զարմանք կը պատճառէր, որ ծանօթ «յետազիմականներս» ոչ միայն կ'արձանագրուինք Հայաստան երթալու, այլ նիւթապէս կ'ուզենք օգնել ուրիշներուն: Այն օրերու «յառաջդիմական» ուղեղներուն համար չմբռնելի էր ատիկա...

Արձանագրուելու եկած է նաեւ Մատամ Լուսիկը: Մատամ Լուսիկը չճանչցող չկար: Երիտասարդութեանը՝ թատրոններու մէջ թուրքերէն երգող յայտնի երգչուհի մըն էր, բնիկ պոլսեցի եւ մաքուր հայախօս: Հիմա, տարիքը առած, խումբ մը աղջիկներու «մայրիկն» էր եւ ֆապարէ մը կը բանեցնէր: Սատանան երբ ծերանայ, կ'ըսեն, ճղնաւոր կը դառնայ: «Աբթիլթե»ներն ալ երբ ծերանան, կ'ըլլան փարթօնա: Այնպէս որ, այդ կնոջ ներկայութիւնը հոս, ներզաղթի դրասենեակին մէջ, քիչ մը տարօրինակ էր եւ հեղնական սրախօսութիւններու առիթ կուտար:

Ներկաներէն մէկը, քիլիսցի երիտասարդ մը, հարցուց, անտաչ եւ կոպիտ թուրքերէնով, ու հեգնական.

– Մատամ Լուսիկ, հասկնանք, դո՞ն ինչ «գործով» Հայաստան կ'երթաս, – երկիմաստ ժպիտներով, եւ չեշտը դնելով «գործ» բառին վրայ:

Մատամ Լուսիկը, արժանաւոր եւ վեհ կեցուածքով մը.

– Քեզի պէտներուն հայերէն խօսիլ սորվեցնելու համար ...

***

Իրիկուն մը ակտամբ կը մտնեմ ու վերտն աղան դէմս կ'ելլէ, յայտնապէս բորբոքած եւ անհամբեր.

– Թուրքիայէն փախած մարդ մը եկած քովս նստած է ... չորս ժամ է քեզի կը սպասէ...

(Շար. 4)

Տէր եւ Տիկին Մօրիս Մոռօ եւ Էրիք Մոռօ,

Տիկին Ալիս Թոմասըն (Գանատա),

Տիկին Սեզա Դերձակեան, աղջիկը՝ Իզապէլ եւ թոռը,

Վարդեան ընտանիքները (Վիէննա),

Տիկին Հրանոյշ Ա.Ճէմեան (Մարսէյլ),

Ա.եւտեան ընտանիքները (Մարսէյլ),

խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց զարմիկին եւ ազգականին՝

ՆՈՒՊԱՐ ՆԻԿՈՂՈՍԵԱՆԻ

յանկարծական մահը, որ պատահեցաւ Սեպտեմբեր 2–ին, սրտի տապնապի հետեւանքով։

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Սեպտ. 7, Հինգշաբթի, ժամը 14–ին, Փարիզի Ս. Յովհ. – Մկրտիչ Եկեղեցին, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Անիէռի նոր գերեզմանատունը (Քաթը – Ռութ), ամփոփուելու համար ընտանեկան դամբարանը։

Որեւէ մահազդ ղրկուած չընդունուիլ, կը խնդրուի ներկայս իրրեւ այդ նկատել։

(Շար. Ա. էջէն)

լողաւազան, մարզադահ, առաջին դարմանկիներու համար նկարան, ճաշարան եւայլն։ Ծրագրուած է համալիրը գործածութեան յանձնել 1990 Օգոստոսին։

***

ՆՈՒԷՐ ԼՐԱԳՐՈՂՆԵՐՈՒՆ

Երեւանի լրագրողներու տունը կատարուած հանդիսաւորութեամբ մը վեց ինքնաշարժներ յանձնուած են աղէտեալ շրջաններու քանի մը թերթերուն ներկայացուցիչներուն։ Ինքնաշարժները գնուած էին «Մոսկովսկիէ Նովոստի» չարաթաթերթին քանի մը թիւերուն բարեգործական վաճառքէն դոյացած միջոցներով։ Դիմելով Լենինականի, Կիրովականի, Սպիտակի, Ախուրեանի, Արթիկի եւ Անիի իր դրչեղբայրներուն, «Մոսկովսկիէ Նովոստի»ի փոխ – խմբագիրը՝ Ալ. Վայնշտայն յայտնած է վերաշինութեան աշխատանքներուն։

***

ԱՄԵՐԻԿԱՀԱՅ ԵԿԵՂԵՑԻԻՆ ՆՈՒԷՐԸ

Մթագեալ – Նահանգներու Հայ Եկեղեցիին Ծխական Խորհուրդին հանգանակած միջոցներով Սաեփանաւանի մէջ պիտի կառուցուին 500 բնակարանով համալիր մը, դպրոց, մսուր – մանկապարտէզ, դրադարան, բազմաբուժարան, մարզամշակութային պալատ եւ հանրախանութ։ Ամերիկայի Արեւելեան թեմի առաջնորդ Թորգոմ Արք. Մանուկեան ըսած է թէ տրամադրելի դումարը հանգանակուած է հազարաւոր Ամերիկահայերէ, որոնք կ'ուզեն Հայաստանը բարգաւաճ ու աղէտին վէրքերը բուժուած տեսնել։

***

«ԱՐԱՐԱՏ» ՏՆՏԵՍԱՊԷՍ ԻՆՔՆԱՎԱՐ

Երեւանի մէջ տեղի ունեցած է «Արարատ»ի հիմնադիր ժողովը, նուիրուած՝ «Արարատ» ինքնաֆինանսաւորման ամսագրի մը ստեղծումին։ Այսուհետեւ Փութիպոլի այս ակումբը կը գործէ տնտեսական կառոյցներու ինքնավար պայմաններու մէջ։ Եկամուտները կը կազմեն խաղերու հասոյթը, անդամավճարները, յուշանուէրներէ, ծանուցումներէ գոյացած չահը եւայլն։ «Արարատ»ի նախագահ ընտրուած է Կ. Փահլեւանեան, որ եղած է խմբապետ։

***

ԵՐԵՒԱՆ – ՎԻԶՊԱՏԸՆ ԿԱՊԵՐ

Երեւանի եւ Գերմանիոյ Վիզպատըն քաղաքին միջեւ մշակութային, գիտական կապերու համաձայնագիր մը ստորագրուած է Երեւանի «Նոր դար» մշակութային կեդրոնին եւ Վիսպատընի ժողովրդական կրթութեան եւ Մշակոյթի Միութեան միջեւ։ Այս միութեան փոխ – նախագահը՝ Միխայէլ Յեհներ եւ կինը Ազապի Մկըրտիչեան պատմած են համաձայնագրին մասին։ Առայժմ երկու տարուան համար է ան. գերմանական միութիւնն ու Վիզպատընի քաղաքապետարանը չտասօգ-

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Պր. Յակոբ Ասլանեան եւ ընտանիքը (Պէյրութ) կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի, կիրակի, Սեպտեմբեր 10, Փարիզի Սուրբ Յովհաննէս – Մկրտիչ եկեղեցին իրենց քրոջ եւ հօրաքրոջ՝

ՏԻԿԻՆ ՆՈՒԱՐԴ ՊԱՄՄԱՃԵԱՆԻ

յիշատակին։

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն։

Այս տխուր առթիւ, Տիկին Մաքրուհի Ղազարոսեան 200 Ֆր. կը նուիրէ «Ցառաջ»ին։

Վ Ի Է Ն
ՎԵՐԱՄՈՒՏԻ ՊԱՏԱՐԱԳ

Սեպտեմբեր 10, կիրակի, առաւօտեան ժամը 10–ին, Վիէնի Սէն – Թէօտոր մատրան մէջ կը մատուցուի պատարագ։

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ Հոգեւոր հովիւ՝

ՋԱՏԻԿ ՎԱՐԴԱՊԵՏ ԱԽԵՏԻՔԵԱՆ

Պատարագի երգեցողութիւնը կը կատարուի Վիէնի Դպրաց Դասին կողմէ։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի «Տիրուհի Մխիթարեան» մասնաճիւղը, չնորհակալութեամբ առացած է 500 Ֆր. իր միօրեայ ղպրոցին համար, Հ. Ց. Դաշնակցութեան «Վարդան» խումբին Պարգեւ Խահանայ Մերճաւիեանի յիշատակին։

INAUGURATION
D'UNE PLAQUE

Inauguration d'une plaque le samedi 9 septembre à 11 h 30, dédiée à Charles DIRAN TEKEIAN, né à Marseille 6ème, 1887-1967 qui a vécu 142 rue Paradis, engagé volontaire dans la marine nationale durant la première guerre mondiale 1914 à 1918.

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կապոյտ Խաչի Սեւրանի «Տիրուհի Մխիթարեան» մասնաճիւղի տարեկան ձեռնարկ Դեկտեմբեր 2–ին։

***

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Լիոն – Վիլէօրպանի Ազաբս մասնաճիւղը կը խընդրէ նկատի ունենալ ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 1 եւ 8 թուականները։

Մանրամասնութիւններ՝ յետագային։

***

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Պօմոնի «Նայիրի» մասնաճիւղը, կազմակերպած է ճաշ մը, կիրակի, Հոկտեմբեր 8, ժամը 12·30–ին, Պօմոնի եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ։

***

Կապոյտ Խաչի Պանեէօ – Քաշանի «Հ. Իսահակեան» մասնաճիւղի Թատերական ներկայացումը Նոյեմբեր 26–ին։

Մանրամասնութիւնները յետագային։

Նուիրեան ինքնաշարժ մը կը նուիրեն Երեւանի։ Աւելի զատ երաժիշտներ, չարժանկարի արուեստագէտներ, հրշէջախումբ պիտի հրաւիրուին Գերմանիա։

***

ՆՈՒԷՐ ՓՈԼԻԿՐԱՖԻՍՏՆԵՐՈՒՆ

Աւստրիական ընկերութիւն մը Հայաստանի տպագրիչներուն ուղարկած է փոլիկրաֆիի արդիական տարբաստրումներ։ Հրատարակչութեան տնօրէն Գ. Թոդտա – եան ըսած է թէ Աւստրիացիներու նուէրին չնորհիւ զգալի կերպով կը բարելաւուի Հայաստանի թերթերուն եւ ամսագրերուն տպագրութեան որակը։

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Ի գիտութիւն իր անմոռանալի յիշատակը յարգողներուն՝ Վարդան եւ Զաւակները՝ Նարդուհի եւ Վարուժան, իրենց սիրեցեալ կնոջ եւ մօր՝

ԱՐԱՔՍԻ ՔԻՒՓԷԼԵԱՆԻ
(Ծնեալ՝ Քէշիշեան – Կոստանդեան)

մահուան 10–րդ տարելիցին առթիւ, հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կուտան, կիրակի, Սեպտեմբեր 10, Մարսէյլ – Պօմոնի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ մէջ։

Այս առթիւ կ'ընեն հետեւեալ նուիրատուութիւնները. – Աղնաւուր Հայաստանին համար 500 Ֆր., «Ցառաջ»ին 500, «Կամք» օրաթերթին 500 Ֆր., Դպրոցասէր Վարժարանին 500 Ֆր., Սամուէլ – Մուրատեան Վարժարանին 500 Ֆր., Հայաստան Թերթին 300, Անարատ Յղութեան Քոյրերուն (Մարսէյլ) 500 Ֆր., Համազգայինի վարժարանին (Մարսէյլ) 500 Ֆր. (Դպրոցասէր, Սամուէլ – Մուրատեան եւ Աղնաւուր, ստանալ «Ցառաջ»էն)։

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉԻ Փարիզի «Ա. Թադէոսեան» մասնաճիւղի վարչութիւնը անդամական ժողովի կը հրաւիրէ իր խաչուհիները Շաբաթ, Սեպտեմբեր 9, ժամը 16–ին Հայ Մշակոյթի Տան մէջ։

***

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Պօմոնի «Նայիրի» մասնաճիւղը, ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր անդամուհիները, Սեպտեմբեր 9, Շաբաթ օր, ժամը 14·30ին սովորական հաւաքատեղին։

A. A. A. S.

Offres d'emploi

L'A. A. A. S. recherche pour sa Maison de retraite de Gonesse, un infirmier (ou infirmière) diplômé, une aide-soignante et un cuisinier (ou cuisinière).

Téléphoner à : M. Armand Fesdjian,
Directeur de la Maison de retraite.
7, rue de l'Eglantier — 95500 Gonesse
Tél. : 39 - 85 - 24 - 24.

Cours NAREG
d'Enghien

(entièrement gratuits)

de la MATERNELLE
au BACCALAUREAT

journée continue pour ceux qui le désirent avec repas pris sur place.

Rentrée le 6 Septembre à 10 heures

8, rue Félix Faure — 95880 Enghien

Pour tout renseignement téléphoner au

48. 41. 49.. 37
ou 34. 17. 29. 26

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ
Ս. ՄԵՍՐՈՊ ԿՐԹԱՐԱՆԻ
ՃԱՇ – ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ
ՇԱԲԱԹ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 25ԻՆ

ՎԵՐԱՄՈՒՏ

ՓԱՐԻԶ

Կապոյտ Խաչի Փարիզի մասնաճիւղը կը կազմակերպէ հայերէնի պիչերային դասընթացքներ չափահասներու համար, երեքչաբթի երեկոները ժամը 19–ին, Հայ Մշակոյթի Տան մէջ։

17, rue Bleue, 75009 Paris

Հետաքրքրուողները կրնան արձանագրուիլ Սեպտեմբեր 16 եւ 23–ին ժամը 15–էն 17՝ Հայ Մշակոյթի Տան մէջ, կամ՝ հեռաձայնելով՝ 43 – 02 – 85 – 16։

***

ԱՆԻԷՌ – ՊՈՒԱ. ՔՈԼՈՄԲ

Գառնիկ Յովհաննէսեան միջոցայ ղպրոցի դասընթացքները կը վերսկսին Յունիսչաբթի, Սեպտեմբեր 13։

119, rue Hoche, Colombes

***

Լ Ի Ո Ն Ի
ՀԱՅԿԱԶԵԱՆ ՄԻՕՐԵԱՅ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ

1989 – 1990 տարեշրջանի վերամուտը տեղի պիտի ունենայ ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Սեպտեմբեր 13–ին, առաւօտեան ժամը 9–ին։

Դասաւանդութիւնները տեղի կ'ունենան Չորեքշաբթի, առաւօտեան ժամը 9–էն 12, կէսօրէ վերջ 14–էն 16, եւ Շաբաթ օրերը ժամը 14–էն 16·30։

Աշակերտները կրնան օգտուիլ երթեւեկի սպասարկութենէն եւ Չորեքշաբթի կէսօրուան ճաշէն։

Ցաւելեալ տեղեկութեանց եւ արձանագրութեանց համար դիմել եկեղեցւոյ Դիւանատունը։

Հասցէ։ – 40 rue d'Arcueil – 69003
Հեռաձայն։ – 78 – 60 – 47 – 18

***

«ՏԱՔԹԻԽ» ՎԱՐԺԱՐԱՆ

«Մոնմորանսի»ի «Տաթեւ» վարժարանը որ 1988 – 1989 տարեշրջանը բոլորեց արդիւնաւոր կերպով, կը վերաբացուի Սեպտեմբեր 6, Չորեքշաբթի առաւօտ ժամը 10–ին եւ կը սկսի իր դասաւանդութիւնները կանոնաւոր կերպով։

Վարժարանը չունի օրերու եւ ժամերու սեղմում։ Կ'ընդունուին 6 տարեկանէ կըսկսեալ մինչեւ Պահպանութեան եւ անկէ վերջի աշակերտներ, ինչպէս նաեւ հայերէն սորվիլ փափագող ամէն տարիքի անձեր։

Մանրամասնութեան համար դիմել՝ 34 – 17 – 14 – 39 թիւին, Տիկին Սօնա Մոմճեանի, ամէն օր առաւօտէն մինչեւ ժամը 20։

Հասցէ։ –
20, rue de l'Abreuvoir
95160 MONTMORENCY

***

ՍԷն – ԺԵՐՕՄ

Սէն – Ժերոմի եւ Շրջակայից Ս. Սահակ – Ս. Մեսրոպ Եկեղեցւոյ երկօրեայ Հայ Վարժարանը կը վերաբացուի՝

Սեպտեմբեր 13, Չորեքշաբթի առաւօտ ժամը 9–ին եւ դասերը կը սկսին նոյն ժամուն եւ կը տեւեն մինչեւ ժամը 12։

Դասատուն է՝ Եղիշէ Աւագ Քահանայ Փաւոսեան։

Այդ օրը աշակերտները փոխադրող օթօբար չկայ։

Սեպտեմբեր 16, Շաբաթ օր դասերը կը սկսին կէսօրէ վերջ ժամը 2–ին, կը տեւեն մինչեւ ժամը 4։

Դասատուն է՝ Պր. Խաչիկ Եղլմագեան։

Սեպտեմբեր 20, Չորեքշաբթի օրը առաւօտ ժամը 8·45–ին, աշակերտներուն օթօքարը անցեալ տարուան նոյն վայրէն՝ Ֆրէ Վալլօնէն աշակերտները կը փոխադրէ դպրոց եւ կը վերադարձնէ նոյն վայրը։

Դասագիրքերը եւ տետրակները նուէր կը տրուին աշակերտներուն։

Ուրեմն կը խնդրուի աշակերտներուն ծնողքներէն որ իրենց զաւակները դպրոց առաջնորդեն Սեպտեմբեր 13, Չորեքշաբթի օր առաւօտ ժամը 9–ին։

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

ՈՒՐԲԱԹ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 8
VENDREDI
8 SEPTEMBRE
1989
LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Directrice: Arpik Missakian

Tel. : 47. 70. 86. 60 — Telex : HARATCH 280 868 F
C.C.P. Paris 15069-82 E — 51027317 A R. C. Paris

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 700 Ֆ· — Վեցամսեայ : 360 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1000 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

65րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.095 | Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN | 65e ANNEE — No 17.095

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԲԱԿՈՒՄ

ՄԻՇՏ ՅՈՅՑԵՐ ԵՒ ՆՈՅՆ ՊԱՀԱՆՋԸ՝ Լ. ՂԱՐԱԲԱՂԸ ԱԴՐԲԵՋԱՆԻ ԿԸ ՊԱՏԿԱՆԻ...

Հարիւր հազար ցուցարարներ կրկին հաւաքուեր են Բաքուի Լենինի հրապարակը Ջորեքշաբթի օր, միլիոն նոյն գլխաւոր յղումով՝ Ղարաբաղը Ազերիներուն կը պատկանի: Այս առընչութեամբ «Ժողովրդական ճակատ»ի պատասխանատուները հանդիպում ունեցած են Ա. քարտուղար Վէզիրովի հետ եւ այս վերջինը յայտնած կ'ընդունի որ Ադրբեջանի Գերագոյն Խորհուրդը հեռատեսիլէն ուղղակի վերահաստատէ Ադրբեջանի գերիշխանութիւնը Լեռնային Ղարաբաղի վրայ:

Միւս կողմէ նոր զօրքեր (700) հասած են Բաքու, ուր արդէն 1500 զինուորական կայ: Ասոնք զրկուած են, կը չեշտուի, ոչ թէ դադրեցնել տալու համար զօրաշարժի ընթացքը, այլ՝ «Հայերը պաշտպանելու»...:

Գործադուլը մեծ վնասներ կը պատճառէ, 300 կառախումբ կեցած են: Երկաթուղիի Խորհրդային նախարարը՝ Կոնարեւ Բաքու դացած է: Նախապէս հեռատեսիլէն յայտարարած էր որ երկաթուղային ցանցը անշարժութեան պատասպարուած է Կովկաս, Ղէպի Պարսկաստան եւ Հիւսիսային Ռուսաստան, ինչ որ տակնուվրայ կ'ընէ տնտեսութիւնը: Վնաս կը կրէ նաեւ Հայաստան:

Վէզիրով ալ կը խոստովանի որ այս գործադուլը, մանաւանդ փոխադրութեան ձիլոցներու, անշարժութեան կը մատնէ ընկերութիւնները, կը դատապարտէ «տաք գլուխ»ները եւ կը չեշտէ անհրաժեշտութիւնը՝ չարունակելու շփումները Հայաստանի հետ բոլոր մարզերուն մէջ փորձելու համար լուծել ստեղծուած վիճակը»:

Որքան ալ լուռ մնայ, ընդհանուր ձեւով կեդրոնական մամուլը, Արտաքին նախարար՝ Շեվարնաձէ հարցազրոյցի մը ընթացքին («Կառավարութեան տուրհանդակ»ը պաշտօնական պարբերականներ մէջ) չէ կրցած ծածկել «Ներքին գործարութիւնները, որոնք անկասկած կը վնասեն արտաքին քաղաքականութեան»: Նախարարը կ'ըսէ նոյնիսկ. – «Կասկածները կան դեռ Արեւմուտք, պերեստրոյկայի յաղողութեան կարեւորութեանց վրայ, ամենք կ'ըսեն թէ պէտք չէ աճապարել պատասխանելու այս կամ այն հարցին զոր կը դնէ Խորհրդային Միութիւնը, որովհետեւ ոչ ոք պիտի թէ ինչ կը պատահի յետոյ»:

***

Հայկական ճակատի վրայ կացութիւնը ծանր է: Ժողովուրդին գլխաւոր պահանջն է Գերագոյն Խորհուրդի արտակարգ նիստի դումարումը Սեպտեմբեր 20-էն առաջ, քանի որ Խորհրդային Գերագոյն Խորհուրդի նիստը կը դումարուի Սեպտեմբեր 25-ին:

Այսօր, մեր Բ .էջին վրայ կարելի է կարդալ Սուրէն Յարութիւնեանի ելոյթը, արտասանուած հեռատեսիլէն Օգոստոս 29-ին: «Langue de bois»ի բոլոր մրցանիշները կը կոտրէ հոն Հայաստանի Ա. քարտուղարը, որ իր կոչին մէջ, կը չեշտէ. – «Սա ես համարում եմ կոմունիստի իմ պարտքը, հայ մարդու իմ պարտքը», այլ խօսքով, չի վարանիր խոստովանելու թէ նախ՝ կոմունիստ է, ապա՝ Հայ:

Այս ելոյթը ունեցած էր Մոսկուայի հանդիպումէն առաջ (հայ – ազերի՝ խորհրդային «հոգատարութեան ներքեւ): Աւելի ուշ ալ, այսինքն հանդիպման վարդապետին հարցազրոյց մը ունեցած է «Արմէնփրէս»ի թղթակցին հետ: Այս անգամ կ'անդրադառնայ Ղարաբաղի, որու անունն իսկ չյիշուցած էր չտալ նախորդ ելոյթին մէջ եւ այնպէս ցոյց կուտայ որ մեծ վճռականութեամբ պաշտպանած է հայ ժողովուրդի կամքը Արցախի մասին: Երա՞նի թէ...:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՀԱՐԱՒԻ ԱՓՐԻԿԻ մէջ տեղի ունեցան երեսփոխանական ընտրութիւնները, որոնցմէ դուրս կը մնային սեւերը: Իրրեւ բողոք գործադուլի դիմեցին:

ՀՈՂԱՆՏԱՑԻ ընտրութիւններուն քրիստոնեայ – դեմոկրատները յաղթական դուրս ելան:

ԼԵՀԱՍՏԱՆԻ Եպիսկոպոսութիւնը բացարձակապէս համաձայնած է կարդինալ Կլեմսի, ինչ կը վերաբերի Աւետվեցի կարմելեան չտեղափոխուելուն եւ կը կրկնէ, ինչ որ ըսած էր դերյ· Կլեմսի՝ Ժընեւի համաձայնութիւնը ստորագրողները ձեռնհաս չէին եւ նոր բանակցութիւններ պէտք է ըլլան: Բանակցողներն էին Ծիրանաւորներ՝ Տրքուրեան եւ Լիւսեթիժ (այս վերջինը՝ ծագումով հրեայ):

ՔԼՕՏ ՕԹԱՆ – ԼԱՒԱ, Ազգային ճակատի երեսփոխան եւրոպական Խորհրդարանը, որու քարտուղարն ալ կատարեց իրեւ երիցագոյն անդամ, մինչ քարմաթիւ երեսփոխաններ դուրս կ'ելլէին, հակահրէայ ծանր խօսքեր ըրած է, պատասխանելով «Կրոպ» ամսաթերթի հարցումներուն: Մինչ ձայնասփիւռի Ֆրանս – Ինթէր կայանի խմբագրութիւնը կ'որոշէր Հինդշաբթի օր չարձագանգել արտասանուած խօսքերուն, անոնց չափին աւելի անվայել բնոյթին համար, գրաւոր մամուլը մէկդիմումներ կը հրատարակէր: Քլօտ Օթան – Լաւա կ'ըսէ ի մէջ այլոց· – «Երբ ինձի ցեղասպանութեան մասին կը խօսին, կ'ըսեմ՝ ամէն պարապայի մէջ, Սիմոնն Վէյլը փախցուցին եւ իր տեղահանութիւնը առած, մանուկին կը նուադէ անոր հետ: Բայց վերադարձաւ եւ չաա առողջ է: Ուղիք կամ չուղիք, մաս կը կազմէ ցեղի մը, որ կը փորձէ տիրապետել»: Առաջին ձայն բարձրացնողներէն մէկը եղած է Լէոթար, որ ամօթալի կը գտնէ որ նման անձ մը կարենայ մաս կազմել եւրոպական Խորհրդարանին եւ նկատել կուտայ որ՝ «արտայայտութեան ազատութիւնը կը կենայ հոն, ուր կը սկսի ատելութեան գործանքը»: Ենթական, Օթան – Լաւա կ'ուրանայ իրեն վերապրուած խօսքերուն մէկ մասը եւ կը յայտնէ թէ կը հրաժարի եւրոպական Խորհրդարանէն, առանց հարցերը իրարու կապելու:

ՏԱՆԻԷԼԸ ԺԻԼՊԷՐ, նախկին խօսնակ Լուէի հեռատեսիլի Ա. կայանի, մեղադրանքի տակ առնուելու առաւ – փախուստեան համար եւ Նիսի բանտը դրուեցաւ: Ի՞նչ ըրած է, պարզապէս իր նկատմամբ ու վկայութեամբ ծախել տուած է «բախտ – բերող մատանի մը»: Բաղմաթիւ պարբերականներու մէջ մեծ ծանուցում մը ապահովութիւն կուտար որ «կ'ուզէ բաժնել ուրիշներու հետ այն գաղտնիքը որ իրեն բախտ բերած է»: Մատանին կը ծախուէր 189 Ֆրանքի (արժած էր 2 Ֆրանք) եւ կ'ըսուէր թէ գոհացում չտալու պարագային, վճարուած դումարը ետ կը տրուէր, ինչ որ անշուշտ չէր ըլլար եւ այս ձեւով արդէն 400 հազար մատանի ծախուած էր: Ամէն պարագայի մէջ, ուրիշներու կարգին, իրեն ալ բախտ չբերաւ...:

ՄԻՆՉ ՄԵՆՔ ԳԻՐՔԵՐԸ Կ'ԱԶԱՏԱԳՐԵՆՔ

Իրականութեան մէջ գունաւոր նկար մըն է, օրաթերթին լման էջին մեծութեամբ· գունաւոր նկար մը, ուր սակայն սեւը կը տիրապետէ: Սեւազգեստ, սեւ լայնակոշ ծածկուած գլուխը տակրացած ափին մէջ առած մամիկ մը ինքն իր վրայ ծալուած, նստած է դիմացս: Ան՝ անկոչ եկուորին պէս որ հէքեաթներու իրիկուն մը յանկարծ դիւղին ծայրի հիւղակին դուռը կը զարնէ, դուրս կուգայ օրաթերթին էջերէն անակնկալօրէն, երբ աչքերս քաղաքական լուրերու, բախումներու, ոճիր – արկածներու սիւնակներուն մէջ բոլորովին ուրիշ բան տեսնելու պատրաստուած են: Սեւ մամիկին խոռոչացած աչքե՞րն են, ոսկրացած մատնե՞րը, թէ սա սեւ լայնակը, որ ամէնէն աւելի կը չեշտեն նմանութիւնը՝ տատապանքի ոսկորէ ուրի՛չ արձանի մը հետ որ մեծ մայրս էր: Լուռ է պատկերին մամիկը; դեմին զամուած նայուածքը ջնջած տարած է լեզուին դերը· սակայն ինծի կը թուի թէ ան հիմա կոտրատած ձայնով մը, չեմ դիտեր քանի՛ հազարերորդ անգամ ըլլալով, պիտի վերսկսի Աքսորի պատմութիւն մը պատմել: Բնաւ չյղձեցայ, չձանձրացայ վերսկսելէ, պիտակուով հանդերձ թէ «պատմութիւնը» նոյն ծիրին վրայէն տղալով պիտի հասնէր միշտ նո՛յն վախճանին: Չյղձեցայ, չձանձրացայ, ոչ ալ նկատի առնել ուզեց մե՛ր ձանձրոյթը· Աքսորի պատմութի՞ւն· նորի՞ն: Ի՞նչ կար տակաւին չպատմուած, երբ դոյ դիտէինք ամէն մէկ մանրամասնութիւն:

Պատկեր – մամիկին «պատմածին» մէջ ալ կան նոյն բաները, նոյն բառերը միշեւ իսկ· «ամէն բան եղածին պէս ձգեցինք»ը, «քշեցին»ը, «գիւղը պատրաստ մնաց»ը...: Ու թրքական օրաթերթին ամբողջ էջը զրաւած այս նկարը, մամիկին պատմութեան այդ նմանութիւնները – կրկնութի՛ւն պիտի ըսէի – ոչ վրէժ, ոչ ալ մխիթարութեան զգացումներ կ'արթնցնեն մէջս: Կը զարմանամ միայն· անհանդստութեան, խռովքի խառնուրդ զարմանք մըն է ատիկա: Նեղուած, ծուռ ու մուռ մնացած – հապի՛ մնացած – հոգակտոր երկրիս քովն ի վեր, ծովերէ ծով փոուած հարուստ, մարդաչատ Թուրքիան կրկնութիւններու մամիկին նկարով օժանդակութեան կոչ կ'ուղղէ իր հայրենակիցներուն, որպէսզի դիւրանայ Պուլկարիայէն «վտարուած» իրենց ցեղակիցները պատսպարելու, ապրուստ հայթայթելու գործը: Այն գանգուածին, որուն «ամբողջ ստացուածքը, հողը գրաւուած է ու ափսորը բաժին ինկած»:

Ցապաղած, փոքր վրէժի մը գոհունակութի՞ւնը, կամ մխիթարութեան դիւրին զգացո՞ւմ մը պէտք է պար այդ կոչէն, չեմ դիտեր: Կը զարմանամ միայն· թէ ըրեւ այսքան յեղյեղուկ ու անկայուն գոնելով այնքան ծանր, կարծր հասկացողութիւններ – աքսոր, բռնագրաւում, վտարանդի՛, որոնք աներեւոյթ զօրութեան մը քմայքով կարծես, յանկարծ կը ցատքեն տատանմանիներու վրայէն, ու կը տեղաւորուին այս անգամ հանդիպակաց դիրքերու վրայ: Օրաթերթը մէկդի դնելէ ետք ալ, չուարածի տպաւորութիւնը կը չարունակուի մէջս· միայն այդ:

Իսկ վրէժի, մխիթարութեան, նաեւ յապաղած ուրախութեան մը, եւ ինչո՞ւ չէ, հպարտութե՛ան զգացումին աղբիւրը ծուարած է վեհառաւած, ափ մը ձըղուած, ժանիքներու եւ ճանկերու միջեւ ամփոփուած սա հոգակտորին մէջ: Հոնկէ եկած քանի մը տողնոց լուրը սպունգի պէս կը ծծէ բոլոր այդ զգացումները· – «Երեւանի Ա· Միասնիկեան պետական գրադարանին մէջ զանգուածային օգտագործման վերադարձուած են շուրջ իննհազար անուն գիրք, տասներկու հազար ամսագիր ու երկու հարիւր իննիսուն թերթ, որոնք տասնամեակներ շարունակ, անհասկնալի պատճառներով «բանտարկուած» էին ու այսօր վերջապէս «արդարացուած» են»:

Ոսկրատ մատներով ու սեւ լայնակով մամիկին պատմութիւնը ես չատոնց դիտեմ· բայց սիրածներս նո՛ր պատմութիւններ են· վերջապէս ազատագրուած մեր դիրքերուն, թերթերուն մասին պատմուածներուն նման:

Ա· ԹՈՓՈՁԵԱՆ

ԵՐԵՒԱՆ ⇔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» – ՕԳՈՍ· 30 / ՍԵՊՏ· 5)

Գ· ԿԻՒԼՊԷՆԿԵԱՆ ՀԻՄՆԱԴՐԱՄ ՀԱՄԱԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԵՏ

Հայաստանի Նախարարաց Խորհուրդը քննած է Գալուստ Կիւլպէնկեան հիմնադրամին որոշումը այս տարուան ընթացքին Հայաստանին 450 հազար տոլար յատկացնելու հարցը:

Կառավարութիւնը հաստատած է համիւռքահայութեան հետ մշակութային կապի կոմիտէի այն առաջարկը, ըստ որուն այդ դումարով արտասահմանի մէջ պէտք է ապսպրուին դիտական կարգ մը կեդրոններու համար սարքաւորումներ, արտադրութեան, համաճարակաբանութեան սարքեր ու գործիքներ:

Վերոյիշեալ դումարէն զատ, հիմնադրամը 50 հազար տոլար յատկացուցած է Մատենադարանի, Հայաստանի Ակադեմիայի հիմնական գրադարանի, ինչպէս նաեւ «Ա· Մանուկեան» գրադարանի ու Երեւանի համալսարանի կարիքներուն համար:

Հինգ հարիւր հազար տոլարը Հայաստան կը ղրկուի, նախ եւ առաջ որպէս բժշկական ու դիտական սարքաւորումներ, դեղօրայք: Հիմնադրամին դիտութեան հաստատութիւններուն եւ Հայաստանի Գիտութեանց Ակադեմիային միջեւ համաձայնագիր կնքուած է մանրէակենսաբանութեան մարզի մէջ կապեր հաստատելու վերաբերեալ:

***

ՕԴԱՅԻՆ ԿԱՄՈՒՐՋԸ ԿԸ ԳՈՐԾԷ

Ոսկրատացի չինարարները 650 հազար քառակուսի մեթր բնակելի տուն կը կառուցանեն Կիրովականի, Ղուկասեանի եւ Աշտարակի շրջաններուն մէջ: Անոնք նախընտրած են միաքար տուներու կառուցման մեթոտը որ արագ կ'ընթանայ ու բարձր որակով բնակարան կ'արտադրէ· անհրաժեշտ սարքա-

(Շար·ը Դ· էջ)

Ս. ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆԻ ԵԼՈՅԹԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԵՌԱՏԵՍԻԼԷՆ

(ՕԳՈՍՏՈՍ 29)

Թանկագին ընկերներ, հայրենակիցներ,

Վերջերս ստեղծուած իրավիճակը ինձ ստիպում է դիմել հանրապետութեան աշխատաւորներին։

Մեր ապրած ժամանակը լի է տրամատիպով, տագնապներով ու յոյսերով։ Վերակառուցումը հզօր ազդակ է հազորդել մեր ժողովուրդի ազգային ինքնագիտակցութեանը, մեզ վստահութիւն ներշնչել որ դեմոկրատացումը եւ հրապարակայնութիւնը նպաստակ կը դնեն աւելի ակտիւօրէն լուծել քաղաքական, ընկերա – տնտեսական եւ մշակութային կեանքի խնդիրները։ Երկրում զգուշաւորին պայքար է մղւում ազգային քաղաքականութեան լենինեան սկզբունքների վերականգնման, պատմութիւնը ստալինական նուաճման, լճացման ժամանակների կուտակումներից մաքրելու համար։

Մենք, իրօք, չափազանց ծանր, դժուարին ժամանակներ ենք ապրում։ Մեր շրջանում իրադրութիւնը ծայր աստիճան չի կայացել է, դարձել օրհասական։ Ճշմարտութեան հանդէպ մեղանչած չեմ լինի եթէ ասեմ որ Հայաստանի ու Ադրբեջանի միջեւ բարուածութիւնը հասել է դազաթնակէտի։ Երկու ժողովուրդները կանգնած են իր հետեւանքներով վտանգաւոր առճակատման առջեւ։ Նրանց խորթացումը վերածում է թշնամանքի։ Եկէք իրերն իրենց անուններով կոչենք։ Մենք կանգնած ենք ազգամիջեան պատերազմի եզրին։

Անմեղ զոհուած մարդկանց արիւն, հազարաւոր զաղթականներ, մոխրացած տներ, հոգեմաշ ջղային մթնոլորտ՝ ահա այն, ինչ ունենք մենք այսօրուայ դրութեամբ։ Վարուածութեան յետագայ բորբոքումը մայրերի վշտից ու արցունքից բացի ուրիշ ոչինչ չի կարող բերել երկու հանրապետութիւնների ժողովուրդներին։ Հայաստանը զարերի փորձութեանն է դիմացել։ Նա դիմադրեց անգամ սարսափելի երկրաշարժին։ Եւ միթէ մենք այժմ զաւակներ պիտի կորցնենք ազգային երկպառակութեան պատճառով։

Ես դիմում եմ ձեզ, թանկագին հայրենակիցներ, հաւատացած եմ որ իմ խօսքերը արձագանգ կը գտնեն ձեր սրտերում։ Սա ես համարում եմ կոմունիստի իմ պարտքը, հայ մարդու իմ պարտքը։

Մենք բազմիցս խօսել ենք ստեղծուած իրադրութեան իրական պատճառների ու հանգամանքների մասին, այդ թւում նաեւ խորհրդային ժողովրդական դեպուտատների համագումարում։ Այսօր խօսքն այլ բանի մասին է։ Չէ որ այս ճգնաժամը կարող է ազէտի վերածուել, եթէ մենք վճռակամօրէն եւ հաստատակամօրէն չընդդիմանանք դրան։

Մերժելով ամէն մի բռնութիւն, մենք մշտապէս անվարան կը պաշտպանենք մեր ժողովրդի պատիւն ու արժանապատուութիւնը, նրա զերիչխան իրաւունքները, վճռական հակահարուած կը տանք այն բոլոր կոչերին ու գործողութիւններին, որոնք սրում են իրադրութիւնը, դրանով իսկ վնաս հասցնում ազգամիջեան յարաբերութիւններին։

Մեր ժողովրդի խաղաղասիրութիւնն ու համբերատարութիւնը, ցանկացած, անգամ ամենաանբարեխառն հանգամանքներում արտայելու նրա ընդունակութիւնը քաջ յայտնի են։ Այդ յատկանիշները նրան հնարաւորութիւն են տուել տոկալ, դարերի ընթացքում այսօրուան հաստչել իր ստեղծագործական հանճարը, մշակոյթի իր գլուխ գործոցները։

Վստահ եմ որ մեր ժողովուրդը հաւատարիմ կը մնայ դարերի ընթացքում մշակուած իր վեհ յատկանիշներին։ Եւ այսօրուայ աննախադէպ չիկացած մթնոլորտում նա հանդէս կը գայ որպէս խաղաղութեան ու արդարութեան որպէս օրինականութեան ու իրաւակարգի ջատագով։

Առելութիւնն ու թշնամանքը անապատի անծայր ու յոդնատանջ ճանապարհի պէս չեն հասցնի որեւէ նպատակի։ Մենք մեր գործերում ու մտորումներում պէտք է ելնենք այն բանից որ խորհրդային երկու ժողովուրդներին վիճակուած է ապրել կողք կողքի։

Ժողովուրդները կարող են, ժողովուրդները պէտք է համաձայնութեան դան։ Ես դիմում եմ Հանրապետութեան կոմունիստներին, բոլոր աշխատաւորներին – րին, դիմում եմ մտաւորականութեանը, մեր վեհերաններին ու կանանց, երիտասարդութեանը, նախաձեռնող խմբերին եւ չարժումներին յանուն հայ ազգի իդէալների, յանուն նրա նուիրական նպատակների՝ եկէք խելամիտ ուղիներ որոնենք երկու ժողովուրդների փոխըմբռնման համար, եկէք կամուրջներ դնենք ազգամիջեան երկպառակութեան անդունդի վրայով։

Ուզում եմ ձեզ տեղեկացնել, որ Խորհրդային Կեդրոնական Կոմիտէի նախաձեռնութեամբ, օրերս Մոսկուայում կը կայանայ Հայաստանի եւ Ադրբեջանի Կեդրոնական Կոմիտէների Բիւրոների անդամների հանդիպում։ Ես յուսով եմ, որ այդ երկխօսութիւնը, որքան էլ այն դժուարին լինի, կարող է մեր երկու Հանրապետութիւններին օգնել դուրս գալու ճգնաժամային վիճակից։ Մարդկանց սուր կերպով յուզող հարցերը կարող են լուծուել միայն արդարացի, սահմանադրական ուղիով։ Այլ կերպ չի կարելի ոչ լուծել դրանք, ոչ էլ խանդարել դրանց լուծմանը։ Այս ճշմարտութիւնը պէտք է իւրացնեն ամէնքը։

Ուշադրութեամբ խորամուխ եղէք «Կուսակցութեան ազգային քաղաքականութիւնը արդի պայմաններում» խորհրդային կոմունիստական կուսակցութեան ծրագրի նախագծին, որը համաժողովրդական քննարկման է դրուած։ Այդ փաստաթուղթը պարունակում է Խորհրդային Միութիւնում բնակուող բոլոր ազգերի ու ազգութիւնների ճշմարիտ իրաւահաւասարութեան ըմբռնումը։ Այստեղ նախատեսուած են խորհրդային դաշնակցութեան վերակառուցման մի շարք միջոցառումներ։ Ծրագրի առթիւ այս օրերին ստացուում են բազմաթիւ դիտողութիւններ ու առաջարկութիւններ, որոնք կապուած են մասնաւորապէս ազգամիջեան բախումների լուծման հետ։ Դրանք բոլորը ամենայն ուշադրութեամբ կը քննարկուեն։

Անշուշտ, կարեւոր որոշումներ կ'ընդունուեն Խորհրդային Կեդրոնական Կոմիտէի արգամիջեան յարաբերութիւններին նուիրուած առաջիկայ պլենումում։ Պլենումը առանձնակի ուշադրութիւն կը նուիրի ազգային շահերի, ազգային արժէքների պաշտպանութեան իրական մեխանիզմների մշակման, խորհրդային դաշնակցութեան կատարելագործման հարցերին։ Պլենումի առաջարկութիւնները կը դրուեն երկրի պետական իշխանութեան բարձրագոյն մարմնի՝ խորհրդային ժողովրդական դեպուտատների համագումարի քննարկմանը։ Մեր շրջանում իրադրութեան կարգաւորման անյետաձգելի հարցերը, ինչպէս գիտէք, քննարկման առարկայ կը դառնան նաեւ Խորհրդային Գերագոյն Խորհուրդի աշնանային նստաշրջանում։

Ես այսօր մեր ժողովրդին կոչ եմ անում միաւորել իր մտաւոր ու բարոյական ուժերը։

Այսօր մենք այնքան շատ հոգս, այնքան որբ ու վիշտ ունենք որ չենք կարող յանձնուել զգացմունքներին եւ կրքեր խրախուսել։ Մեր ընդհանուր հոգսը ազգային չլուծուած հարցերն են, մեր ամէնքիս ցաւը՝ երկրաշարժից տուժածները, զաղթականները, մարդիկ, որոնք կորցրել են հարազատներին ու մերձաւորներին, կորցրել են տուն ու տեղ, աշխատանք, հանգիստ։ Մեր պարտքն է նրանց շրջապատել հոգատարութեամբ, նրանց որքան կարելի է շուտ վերադարձնել բնական կեանքի, վերականգնել երկրի երեսից ջնջուած քաղաքները եւ գիւղերը։ Դրա համար մեզ խաղաղութիւն է հարկաւոր։ Ժամանակն է, որ վերջ տրուի անիմաստ ու վտանգաւոր առճակատումը։ Բարիդրացնութիւնը մեր երկու ժողովուրդների դոյակցութեան միակ ուղին է։

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ԵՐԳԻՉԱՆԴ

ՄԱՐՏԵԳԻՆԵՐԸ ԵՐԵՒԱՆՈՒՄ

ԵԴՈՒԱՐԴ ՍԱՐԳՍԵԱՆ

(Բ. եւ վերջ)

Լաւեցին հատուկենտ ծափեր առաջին չարքից։

Յորելեանական երկխօսութեան հարցերը չորան էին.

«Յարմա՞ր վայր է ընտրել Արգիչտին՝ Մենուայի որդին, Էրեբունի – Երեւանի կառուցապատման համար»։

«Մարմնի ո՞ր մասով են մտածել այն ղեկավարները, որոնք Երեւանը դարձրին մեծ քիմիայի մայրաքաղաք, իսկ փոքրիկ Հայաստանը՝ մեծ քիմիայի Հանրապետութիւն»։

«Ո՞ւմ է պատկանում շրջակայ միջավայրի աղտոտման առաջնութիւնը. արդիւնաբերութի՞նը, թէ՞ տրանսպորտինը»։

«Ի՞նչ դեր եւ նշանակութիւն ունի բնութեան պահպանութեան պետական կոմիտէն բնութեան պահպանութեան գործում»։

– Ես գտնում եմ, որ Արգիչտի Մինայիչը չատ յարմար վայր է ընտրել Էրեբունի – Երեւանի կառուցապատման համար, – կրքեր բորբոքելու միտումով ասաց ինքնուս ճարտարապետ Վարշամեանցը։

– Ձեր կարծիքը պարզապէս անգիտութեան հետեւանք է, – բռնկուեց պրոֆեսիոնալ վիճող Զեթոյեանը։ – Ժամանակակիցների վկայութեամբ, եղանակի բիւրոն քամու վերաբերեալ փչովի տուեալներ է ներկայացրել մեր սիրելի թագաւորին։ Ինչպէս գիտէք, Երեւանում գերեկները քամի չի լինում, այդ պատճառով քիմիական գործարանների եւ աւտոմեքենաների թունաւոր կազերը կուտակւում են փոսի մէջ տեղադրուած մեր սիրելի մայրաքաղաքում, առաջացնում ալերգիա, երկարատեւ բրոնխիտ, կարճատեւ ֆարինգիտ, պատասխանատուութեան կորուստ, յուսահատութիւն, ընկճուածութիւն։ Կասկած կայ, որ սեփական դաշտում մեր սիրելի «Արարատ»ի անյայտողութիւնները պայմանաւորուած են օդի աղտոտուածութեամբ։

– Այո, Զեթոյեանին յարեց պատմաբան Դիմիկեանը, – դա անցեալի ամենակոպիտ սխալն է։ Պալատականները խմացել են քամու կրաֆիկը եւ թագաւորին խորհուրդ են տուել Էրեբունի ամբոցը կառուցել Սեւանի շրջանում կամ Աղվերանում, որտեղ դեռ նոմենկլատուրային քոթէջներ չկային։ Սակայն Նորին արեգակնափայլութիւնը արհամարհել է ատրաբեալների կարծիքները, կառուցապատման որոշումն ընդունել միանձնեայ։

Երկխօսութեան մասնակիցները դատապարտեցին Արգիչտի Առաջինի վոլունտարիզմը եւ անցան երկրորդ հարցի քննարկմանը։

– Երեւանի քիմիացման փաղափարը ծնունդ է նախկին ղեկավարների «դլուխ» կոչուող մարմնամասում, – ասաց Փանոսեան ազգանունով մի հնապաշտ։

– Պարզապէս յերիւրանք է, – առարկեց Նազարեան ազգանունով մի հնատեաց։ – Երեւանը մեծ քիմիայի քաղաք դարձնելու գաղափարը ծնունդ է ղեկավարների ուրիշ մարմնամասում, որտեղ մտածող ըջիջներ չկան։

– Ճիշդ է, – բացագանչեցին չատերը, – աւտոմակայանի գաղափա՛րն էլ այդ մասում էր ծնունդ։

– Մեր նախկին ղեկավարները հեռատես են եղել, – չարունակեց Փանոսեան ազգանունով հնապաշտը։ – Նրանք կանխագգացել են, որ տասնամեակներ յետոյ ամբողջ աշխարհը պայքարելու է շրջակայ միջավայրի ապականման դէմ։ Եւ որպէսզի մենք՝ Հայերս, դուրս չմնանք համընդհանուր պայքարից, հրամայել են ստեղծել հզօր քիմիական արդիւնաբերութիւն։ Ձիշտ է, որ առաջնորդի խօսքը. «Մեր երկիրը ամէն ինչ ունի, միայն կաուչուկ չունի։ Շուտով մենք կաուչո՛ւկ էլ կ'ունենանք»։

Մեծ մարգարէն նայել է քարտէզին, մատը դրել է Երեւանի վրայ ու ասել.

– Հո՛ս։

Գործարանը կառուցուել է հարուածայիև Թափով. «Երկրին՝ կաուչուկ, երեւանին քլորոփրէն» նշանաբանով։

Հաւանաբար լսել էք, որ Միաւորուած ազգերի կազմակերպութիւնը մոլորակի մասչտաբով էկոլոգիական համաժողով է նախապատրաստում։ Համոզուած եմ՝ երեւանի ներկայացուցիչն իր արժանի տեղը կը զբաղեցնի նախագահութիւնում, քանզի բնակչութեան մէկ շնչին ընկնող թունաւոր արտանետումների քանակով մեր քաղաքը աշխարհում զբաւում է ընդհանրական երկրորդ տեղը։

– Ներեցէք, իսկ ո՞ր քաղաքն է զբաւում առաջին տեղը, – հետաքրքրուեցին մարտեգինները։

– Առաջին տեղը առայժմ թափուր է, եւ կը զբաւի ա՛յն քաղաքը, որի բնակչութիւնն այլեւս գոյութիւն չի ունենայ, – պատասխանեց էկոլոգիական պայքարում կոփուած մեր սրամիտ հրապարակախօսներից մէկը։

– Չեմ հասկանում, թէ ինչո՛ւ էք կռպել քիմիայից։ Մի՞թէ աւտոմեքենաներն աւելի քիչ են թունաւորում երեւանի մթնոլորտը, – ասաց Հանրապետութեան դլխաւոր թունագէտ Մազմանեանը եւ հրապարակեց թունային տուեալներ։ – Տասնհինգ տարի առաջ աւտոմեքենաները մէկ ժամում արտանետում էին երեք հարիւր հազար խորանարդ մետր մնասակար կազեր, հինգ տարի առաջ՝ հարիւր հազար խորանարդ մետր, հիմա՝ միլիոնից աւելի։

Եթէ ձեռնարկութիւնների թոյնը նախ բարձրանում է, յետոյ իջնում ու տարածւում, ապա տրանսպորտի թոյնը անմիջապէս մտնում է անցորդների քթերը։ Ինչքան մեծ է քթի ծաւալը, այնքան չատ կազ է լցւում, մանաւանդ՝ իւրաքանչիւր քթի ունի երկու անցք։

– Կարելի է պլաստիկ վիրահատումով քթածակերից մէկը վերացնել, – իր տեսակէտը յայտնեց քիթ–կոկորդի նեղ մասնագէտ Ծատուրեանը։ – Դրա չնորհիւ կիսով չափ կը կրճատուի ներշնչուղի դի քանակը, հետեւաբար կիսով չափ քիչ վնասակար նիւթեր կը թափանցեն օրգանիզմ։

Ծատուրեանի տեսակէտի չիւրջը կատարուեց մտքերի աշխոյժ փոխանակութիւն։ Երկխօսութեան մասնակիցներն իրար հետ փոխանակելին տասնչորս միտք, ուեը՝ քթածակի վերացման դէմ, վեցը՝ կողմ։ Փոխանակման չարժանացաւ միայն մէկ միտք. վերացնել բոլոր քթածակերը եւ դրանով աւարտել մթնոլորտի մաքրութեան համար մղուող պայքարը։

Երրորդ հարցի կապակցութեամբ առաջարկութիւն եղաւ կազմել հեղինակաւոր յանձնախումբ, որը խորամուխ կը լինի ինչպէս ձեռնարկութիւնների, այնպէս էլ աւտոմոբիլների արտանետումների մէջ, կը ճշտի դրանց քանակը, որակը, նուազելու կամ աւելանալու միտումը, եւ պարզ կը դառնայ, թէ ո՛ւմ պէտք է տալ շրջակայ միջավայրի աղտոտման առաջնութիւնը։

Վերջին հարցի քննարկումը վերածուեց պլուրալիզմի, ինչպէս կ'ասէին լճացման տարիներին՝ վառ գոյցի։

– Բնութեան պահպանութեան կոմիտէն ունի մեծ դեր եւ մեծ նշանակութիւն։

– Ոչ դեր ունի, ոչ՝ նշանակութիւն, որովհետեւ ոչ փող ունի, ոչ՝ իշխանութիւն։

– Բնութեան պահպանութեան կոմիտէն յուսալի պատնէշ է դէպի կործանում քայլող բնութեան ճանապարհին։

– Ոչ թէ պատնէշ է, այլ՝ պատմութեան խօսուն վկայ։ Գիտական կանխատեսումների համաձայն, յիսուն տարի յետոյ Հանրապետութիւնում բնութիւն չի լինի։ Մեր միամիտ յետնորդները կը կարծեն, թէ աշխարհի ստեղծման ժամանակ Հայաստանի համար նախատեսուած բնութիւնը տուել են ուրիշ կապուածքների։ Բնութեան պահպանութեան կոմիտէն, որն անհամեմատ երեսուն տարի ապրում է ուրիշների հաշւին, ստիպուած է լինելու ամենաանշնորհք կազմակերպութիւնը։ Ինչպէս ամէն մի ստեղծագործ մարդ, նա ունի իր ստեղծագործական ծրագիրը։ Նա ունի իր ստեղծագործական ծրագիրը։ Նա ունի իր ստեղծագործական ծրագիրը։

ԻՆՉ ԿԸ ԾՐԱԳՐԷ Ա. ԱՂԱՆԲԷԿԵԱՆ ԿԱՄ ՀԱՅԱՍՏԱՆ ՆՈՐ ՀԻՄԵՐՈՒ ՎՐԱՅ

«Նուվէլ տը Մոսկու» չաբաթաթերթին Սեպտեմբեր 1 – 7-ի թիւին մէջ Հայաստանի տնտեսութեան խնդիրներուն, ապագայի ծրագիրներու մասին հարցազրոյց մը հրատարակուած է Աբել Աղանբէկեան հետ: Ծանօթ տնտեսագէտը նախ թուանշաններ տալով կը փորձէ չափել երկրաշարժին վնասը. առաջին օրերու ութ միլիառ ռուբլիի գնահատումը աւելի ետք բարձրացած է 13 միլիառի. սակայն վերակառուցումի համար պէտք եղածը շատ աւելին է, քանի որ քանդուած հին բնակարանի կամ գործատան մը տեղ չինուածը նոյն յատկանիշները չի կրնար ունենալ, Ամէն բան աւելի սուղ պիտի արժէ:

Վերակառուցման ընթացքին կան կէտեր որոնց մէջ սխալները աններելի են. բազմամիլիոն ռուբլիներու ծախքով չինուած Կիրովականի քիմիական գործատունը օրինակ մըն էր այս կարգի սխալներու. ան կառուցուած էր երկրաշարժի գործօն գօտիի մը վրայ: Այսօր գլխաւոր քայլերէն մէկը ընտրել է ճարտարարուեստի այնպիսի ճիւղեր, որոնք ապակարի կ'ապրի, քան իր պահպանած բնութիւնը, սերունդներին կը պատմի ողջ Ձմբատութիւնը մեր ձեռքով կործանուած բնութեան մասին:

– Հարցնէր կո՞ն, – հարցուց երկխօսութեան դիրիժորը՝ էկոլոգիական կեդրոնի անօրէն Բարխուդարեանը: – Ընդդեմ, ընկեր:

– Չհասկցանք, էս մարսեցիներին լո՞ւն էք հրաւիրել:

– Հրապարակայնութեան համար,– հայերէն պատասխանեցին իրենք՝ մարսեցիները:

Փողոցներում, հասարակական վայրերում ու ամէնուր չափից աւելի բարձրաձայն խօսելու մեր սովորոյթի չնորհիւ ալմոզորակայիններն հինգ-վեց ժամում սովորել էին Հայոց լեզուն, եւ նրանց արտասանած մի զոյգ հայերէն բառերը ծափերի փոթորիկ առաջացրին դահլիճում:

երկխօսութիւնն աւարտուեց երրորդ օրուայ դիւերը:

Մասնակիցները որոշեցին նորից հաւաքուել, աւելի երկար ու առաւել հանդամանօրէն խօսել նոյն հարցերի շուրջը:

Ապա կայցաւ միջմոլորակային ասուլիս: Պատասխանելով երկրաբնակների հարցերին, մարսեցիները խոստովանեցին, որ երեւանը տիեզերքի ամենագեղեցիկ քաղաքն է, եւ որ իրենց վրայ անընդունելի ապատորութիւն են թողել ասուլիսի մասնակիցների սկզբունքայնութիւնը, բանավիճելու բարձր կուլտուրան, յարգալից վերաբերունքը ուրիշի կարծիքի նկատմամբ, խօսելու անսպառ էներգիան:

Եղբայրական մոլորակի բնակիչները խնդրեցին իրենց տեղեակ պահել յառաջիկայ երկխօսութեան մասին, որպէսզի այդ առիթով դան ծանօթանալու Հանրապետութեան էկոլոգիական վիճակին:

– Սիրով, – ասաց ընկեր Բարխուդարեանը, – նորէն համեցէք: Ձեզ կը տանենք կիրովական, ցոյց կը տանք քիմիական կոմբինատը, կը ծանօթանաք տարերային աղէտից փրկուած կիրովականցիների հետ, որոնց գլխին էն գլխից կախուած է քիմիական աղէտի վտանգը:

Կը տանենք Ալավերդի, ցոյց կը տանք լեռնամետալուրգիական կոմբինատը, որը պղնձապատում էր Լոռուայ ծառերը, թիթերը, բանջարա-բոստանային կուլտուրաները, թունաւորում մարդկանց, ու հիմա կանգնել է, որովհետեւ անելիք չունի, բուսականութիւնը ամբողջապէս պղնձապատուած է, բնակչութիւնը լիովին թունաւորուած է:

Կը տանենք Ագարակ, ցոյց կը տանք պղնձամոլիբդենային կոմբինատը, կը տեսնէք արտանետումներից պղնձագոյն դարձած ագարակցիներին, որոնց մի ալլագի վայ-պատմաբան անուանում է պոպ եւ ճղնում է ապացուցել, թէ տեղացի չեն, անցեալ դարի վերջերին եկել են Հին Եգիպտոսից:

Կը տանենք Ղափան, կը տանենք Քաջարան, կը բերենք Սեւան, կը տեսնէք աշխարհի ամենաարժէք լիճը մեծ լճերի մէջ եւ ամենամեծը՝ բարձրերի մէջ:

Մարսեցիները շնորհակալութեամբ ընդունեցին հրաւէրը եւ նստեցին իրենց սիեզերանաւերը:

Ճանապարհողներից մէկը միտք յղացաւ:

– Եկէք հինգ երկխօսութիւն նուիրենք Սեւանի պրոբլեմին:

– Ի՞նչ պրոբլեմ, ա՛յ ընկեր, – անընդհատ սեթեւեթող էկոլոգիական կենտրոնի տնօրէնը: – Պրոբլեմ չկայ, լուծուած է, վե՛րջ: Շուտով մենք կ'ուղեղնանք աշխարհի ամենաբարձր ճահիճը մեծ ճահիճների մէջ եւ ամենամեծը՝ բարձրերի մէջ:

Շատերի աչքերից արցունքներ գլորուեցին:

Եթէ քառասուն տարի ճռռոմ-ճռռոմ խօսելու եւ փուչ նախագծեր կազմելու փոխարէն մեր անսպառ արցունքները տայինք Սեւանին, լիճը կը փրկուէր:

ԳԱՂԱՓԱՐԷ ԳԱՂԱՓԱՐ

ԼԻԲԱՆԱՆԻ Հայոց առաջնորդ Արամ Արք. Քէշիշեան Մոսկուայի եւ Պուտապէշի մէջ յաջորդաբար մասնակցած է եկեղեցիներու համաշխարհային Խորհուրդի համաժողովի պատրաստութեան յանձնախումբի, կեդրոնական վարչութեան եւ «Հաւատք եւ Կարգ» յանձնաժողովի ժողովներուն: Նիստերը տեղի ունեցած են Յուլիս 15-էն Օգոստոս 13: Զանազան ժողովներու խօսք առած է նաեւ Արամ Արք., ծանրանալով յատկապէս Լիբանանի եւ Արցախի կացութեան:

**

ԹՐԱԿԻՈՑ Հայ գաղութը Քսանթիի մէջ մեծ չուքով տօնախմբած է Աստուածածնի տօնը: Օգոստոս 12-ին Վարուժան Ծ. Վարդապետ Հերկելեան Աստուածածին Եկեղեցւոյ շրջափակին մէջ կատարած է աղօթկէք. իսկ Կիրակի առաւօտ խանդավառ քաղմութեան մը ներկայութեան պատարագած ու քարոզած է Վարուժան Ծ. Վարդապետ: Խաղողօրհնութենէն ետք պատարագիչը եւ ներկաներ այցելած են տեղւոյն դերեզմանատունը, ուր հոգեհանգիստ կատարուած է:

նաեւ դրամատնային ապահեղրոնացած դրութիւն մը հաստատել:

Լրագրողին այն հարցումին, թէ ինքնաֆինանսաւորումի այս ձեռնարկները «առանձնաշնորհումներ» պիտի չնկատուի՞ն ու քննադատութիւններու դուռ պիտի չբանա՞ն, Ազանբէկեան կը պատասխանէ. – «Եթէ հանրապետութիւն մը միջոցը կը գտնէ օտար դրամագլուխներ գրաւելու, կրնայ անոնց մատակարարումի գործին մէջ նախաձեռնութիւններ առնել ու անկախօրէն շարժիլ: Սակայն Աստուած պահէ միւս Հանրապետութիւները նման փորձանքէ մը. բանի մը վայրկեանի մէջ Հայաստան կորսնցուց իր ազգային հարստութեան մէկ երրորդը, առանց հաշուելու զոհերը: Այսօր Հայաստան կախեալ է կեդրոնական Հանրապետութիւններէն, մեր առաջարկածը այն է որ իր միջոցներով վերաշինութեան համար անհրաժեշտ դարձածին մէկ մասը ապահովէ: Հարցը միայն տնտեսական չէ. Հայաստանի մէջ գրեթէ չկայ ընտանիք մը որ վնասուած չըլլայ երկրաշարժէն. բնական այս աղէտը եւ Ղարաբաղի կացութիւնը հոգեբանական ծանր վիճակ ստեղծած են: Մարդիկ մեծ խռովքի մէջ են ու ապագայի հանդէպ յոռետեսութիւնը օրէ օր կը ծաւալի, ելքի ճար մը պէտք է գտնել»:

ԵՐԱԶԱՅԻՆ ՀԱԼԷՓԸ

ԱՆԴՐԱՆԻԿ ԾԱՌՈՒԿԵԱՆ

ՆԿԵՐՍ ՆՇԱՆԸ

Լեւոն աղան՝ ակումբին սրճեփն է, տարօրինակ ու կամակոր ծերուկ մը, որ իր բաժնած սուրճերուն չափ օղի կը խմէ ներսը, խոհանոցին մէջ, օրուան բոլոր ժամերուն: Ակումբի վարչութեան սիրե-լին չէ, քանիցս փորձած են արձակել զինք, բայց Նշանին հետ մեր պաշտպանելն է ու կը մնայ: Դուն սուրճ ուզեցիր, բերածը թէյ է.

– Լեւոն աղա, սխալ բերեր ես, ես սուրճ ուզեցի:

– Վնաս չունի, օղը պաղ է, էայ խմեցէք:

– Լեւոն աղա, սուրճէն աւելի չաքար դրեր ես, էի խմուիր:

– Շաքարին չատը մարդու վնաս էի տար:

Ձարդերու տաեն անգամ մը մորթուած բայց չմեռած մարդ մըն է: Վիպին վրայ, առջեւէն մինչեւ ծոծրակին կէսը, կարմիր ժապաւէն մը կապուած ըլլայ կարծես: Դանակին հետքն է: Քանի ընկերները մէկիկ – մէկիկ մորթած ու փոս մը լեցուցած են: Դիակներուն տակ, ապրած է Լեւոն աղան եւ փրկուած: Մեծ եղեռնին ապրող եւ չնչող մէկ յուշարձանը: Սուրճ կ'եփէ, օղի կը խմէ եւ չհասնած մարդոց եռեւէն կը հայհոյէ:

Տեսնելով որ կը դանդաղիմ խոհանոց երթալու, կը ջղայնանայ.

– Ճանը՛մ, եկուր տա մարդը հանէ քովէս, գործիս նայիմ: (Թարգմանութիւնը – Թող երթայ, որ օղիիս ախիմ):

– Լեւոն աղա, զարմանալի ես, այնքան սեղեակներ կան, սրահը կայ, բակը կայ, ինչո՞ւ խոհանոցը նստեցուցեր ես մարդը, այն ալ չորս ժամ:

– Ինչ գիտնամ: Ձուզեց դուրսը նստիլ: Իլլէ հոս կը կենամ ըսաւ: Մարդու երեւիլ չուզեր:

Իմ տարիքովս, թերեւս քիչ մը աւելի մեծ, յաղթակազմ երիտասարդ մըն էր: Երբ առանձնացանք հետը, պարզուեցաւ որ մեր որբանոցէն է, նոյն օրերուն միասին զտնուած ենք Հալէպ, բայց իրար չճանչցանք: Մտոնալուր գիս փնտռելու չէ եկած, այլ կը դիմէ «ակումբին»:

– Ո՞ր տահմանէն Սուրիա մտար, կը հարցնեմ:

– Համայէն, կ'ըլլայ պատասխանը:

Իսկ Համան, Սուրիոյ ճիշդ կեդրոնն է: Կը նշանակէ, որ մէկը ըսէ թէ Ֆրանսա մըտաւ Փարիզի կամ Լիոնի տահմաններէն»:

– Ուրեմն ... երկինքէն իջար...

Կը ժպտի, գլխու հաստատականով:

Թուրքիայէն չէ, Յունաստանէն գրկըւած չորս ընկերներ են, մէկը իտալացի: Երեք օրէ ի վեր կը դտնուին Հալէպ, ապաստանած են Հայու մը տունը, որ խոստացած է իրենց ինքնութեան թուղթեր ապահովել, բայց վստահութիւն չունին: Զորսին մէջ միակ կուսակցականը ինք ըլլալուն, եկած է թաքստոց փնտռել ակումբը:

– Պահուելիք տեղ մը գտէք մեղի եւ կը վճարենք: Դրամ ունինք, բայց պանդոկ չենք կրնար...

– Ակումբը դրամով մարդ չի պահեր, կ'ըսեմ չոր, բայց խղիրը հոգ չէ: Եթէ երեք օրէ ի վեր քաղաքն էք, անկարելի է որ անհչմար անցած ըլլաք: Լրտեսներ կը վխտան քաղաքին մէջ: Ու յետոյ, քանի որ կուսակցական ես, գիտցիր մեր կուսակցութեան դիրքը: Մենք Գերմանիոյ դէմ ենք եւ Դաչնակիցներուն հետ: Ձեզ դրկողը ով ալ եղած ըլլայ, Դրօն կամ ուրիշ մը, այստեղ չէք կրնար «աշխատիլ»...

Մտահոգ եմ, թէեւ նորութիւն չէ եւ նախընթաց մը ունինք: Քանի մը ամիս առաջ եկած են ուրիշ երկու հայ տղաք, միշտ «երկինքէն»: Համաձայնութիւն մը ունինք Անգլիացիներուն հետ: Մեղի եկող գերմանական լրտեսները կը յանձնենք իրենց, քանի մը շաբաթ կը պահեն, եւ յետոյ պարտադիր բնակութեան կը դատապարտեն Լիբանանի մէջ գիւղ մը, ապրուստի համար ամսական 300 ոսկի վճարելով անոնց: Այդպէս եղաւ առաջին անգամ: Բայց հիմա իրիկուն է, միւս ընկերները չենք դիտեր ո՞ւր են: Ի՞նչ ընել: Աստուին կ'երթամ, պատուիրելով տղուն որ հոգ մնայ եւ դուրս չելլէ: Մեր խորհրդակցութեան արդիւնքը կ'ըլլայ հետեւեալը. – Ակումբ չպահել եւ ժամ առաջ դուրս հանել: Գիշերը պահել տեղ մը, եւ առաւօտ կանուխ տանիլ Մէյմբը Ալթունեանի:

Բայց ո՞ւր տանիլ: – Նշանը տեղ մը չունի՞, լսաւ Աստուրը: Այո, ամէնէն յարմարը Նշանին օճառի գործարանն է: Գործի եղանակը չէ արդէն: Պատրաստ օճառները բուրդերով դիզուած են չորնալու համար: Նշանն ալ Պէյրութի կը դտնուի եւ մեծ դռան բանալին քովս է, որովհետեւ պարտէզին մէջ թաղուած «բաներ» կան, որոնց տեղը միայն Նշանը եւ ես գիտենք:

(Շար. 5)

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Շրջանային Վարչութիւնը կ'ողբայ՝

ՆՈՒՊԱՐ ՆԻԿՈՂՈՍԵԱՆԻ

անակնկալ մահը, որ պատահեցաւ Սեպտեմբեր 2–ին իր բնակարանին մէջ։

Ողբացեալը եղած է այն բացառիկ համեստ անհատներէն, որ աշխատած է չուքին մէջ՝ ի նպաստ հայրենասիրութեան եւ ազգապահպանման, առանց որեւէ ակնկալութեան։

Ճշմարիտ մարդկային տիպար մը։ Անի իր օժանդակութիւնը բերած է մեր բոլոր ձեռնարկներուն։ Եղած է նաեւ կայանի երկրորդ չէնքի շինարարութեան յանձնախումբի գործունեայ անդամներէն եւ խորհրդատուներէն։

Մեր խորին ցաւակցութիւնը կը յայտնենք ողբացեալին պարագաներուն։

Թող հողաթումբը թեթեւ գայ իր վրան։

ՇՐՋԱՆԱՅԻՆ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

(Շար· Ա· էջէն)

տորումները Երեւան փոխադրելու համար հաստատուած է Երեւան – Կիեւ օդային կամուրջ։

⁂

Ա· ԲԵՔԱՐԵԱՆԻ ՅՈՒՅԱՀԱՆԴԷՍԸ

Մոսկուայի Կուզնեցկի Մոստի սրահին մէջ կը յուշադրուին հայ նկարիչ՝ Ա.րա Բեքարեանի պատառները։ Անոնք մեծ մասով բաղկացած են դիմանկարներէ, բնանկարներէ։ Արուեստագէտը ծանօթ անուն է նաեւ թատերական աշխարհին. օփերայի եւ թատրոնի բազմաթիւ բեմադարձումներ կատարած է։ Ունի նաեւ նկարազարդած գիրքեր։

⁂

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՎԱՃԱՌԱՏԵՂԻ ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ՄԷՋ

Մոսկուայի կեդրոնը, Կորքի փողոցին վրայ, երկու տարիէ ի վեր կը գործէ «Արմենիա» խանութը ուր կարելի է հայկական արտադրութեան բազմատեսակ ապրանք գտնել։ «Արմենիա»ին զուգահեռ, բեղուռուական վայրանին մօտ ալ բացուած է «Մաղկաձոր» սրճարանը։

⁂

ՕՍԵԹԻԱՅԻ ՆԱՅԻՐԻՆ

Հիւսիսային Օսեթիայի մայրաքաղաքին մէջ ստեղծուած է «Նայիրի» հայկական ակումբը, որուն անդամները զանազան տարիքի ու մասնագիտութեան տէր անձեր են, ոչ միայն Հայեր, այլեւ Ռուսեր, Վրացիներ, Յոյներ։ Նախագահ ընտրուած է Գ· Սիմոնեան։ Ծրագրուած է հայերէնի դասընթացք, ազգային գրականութեան, ժողովրդական գործիքներու, պարի, խոհանոցի խմբակներ ստեղծել։

⁂

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ Ա.ՅՎԱԶՈՎՍԿԻԻ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆ

Որոշուած է, Երեւանի մէջ բարձրացնել Այվազովսկիի (1817 – 1900) յուշարձան մը, իր ծննդեան 175–ամեակին առիթով (1992)։ Մօտ ատենէն կը բացուի նաեւ ծովանկարիչին գործերուն թանգարանը։

⁂

ՆՈՐ ՁՈՎԱՑՈՒՑԻՉՆԵՐ

Ըմպելիներու հինգ նոր տեսակով հարստացած է Էջմիածնի պահածոներու գործատան արտադրութիւնը։ Ելակի, խնձորի, ծիրանի, կարմիր հաղարջի, տանձի հիւթերը մեծ ընդունելութիւն գտած են գնորդներու կողմէ։

⁂

ԵԿԵՂԵՑԻՆ՝ ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԵԱՆ ՏՈՒՆ

Վերահաւատացեալ եաք կամօ քաղաքի պաշիլիկ եկեղեցին պիտի վերածուի դաշնակի երաժշտութեան տան։ Վերակառուցման աշխատանքներուն յատկացուած է չորս հարիւր հազար ռուբլի։ 200 հոգինոց զահլիճին մէջ կը գետեղուի նաեւ երգչախումբ։

ՎԻՆ

ՎԵՐԱՄՈՒՏԻ ՊԱՏԱՐԱԳ

Սեպտեմբեր 10, կիրակի, առաւօտեան ժամը 10–ին, Վիչնի Սէն – Թէօտոր մատուռին մէջ կը մատուցուի պատարագ։

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ հոգեւոր հովիւ՝

ՋԱՏԻԿ ՎԱՐԴԱՊԵՏ ԱԻԵՏԻՔԵԱՆ

Պատարագի երգեցողութիւնը կը կատարուի Վիչնի Դպրաց Դասին կողմէ։

ՇՈՒՇԱՊԵՏՔ

ԿԱՊՈՑ ԽԱՉԻ Փարիզի «Ա· Թադէոսեան» մասնաճիւղի վարչութիւնը անդամական ժողովի կը հրաւիրէ իր խաչուհիները Շաբաթ, Սեպտեմբեր 9, ժամը 16–ին Հայ Մշակոյթի Տան մէջ։

⁂

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Լիոն – Վիլէօրպանի Արաքս մասնաճիւղը կը խընդրէ նկատի ունենալ ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 1 եւ 8 թուականները։

Մանրամասնութիւններ՝ յետագային։

⁂

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Պօմոնի «Նայիրի» մասնաճիւղը, կազմակերպած է ճաշ մը, կիրակի, Հոկտեմբեր 8, ժամը 12·30–ին, Պօմոնի Եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ։

⁂

Կապոյտ Խաչի Պանեէօ – Քաշանի «Հ· Իսահակեան» մասնաճիւղի թատերական ներկայացումը Նոյեմբեր 26–ին։

Մանրամասնութիւնները յետագային։

MAISON DE LA CULTURE
ARMENIENNE
D'ALFORTVILLE

RENTREE 1989 - 1990

12 années d'activités permanentes
sans discontinuer
REPRISE DES ACTIVITES
Mercredi 4 Octobre 1989

ANIMATION
EVEIL
ENSEIGNEMENT
CREATION

Danse • Eveil • Expression
Langue arménienne
Civilisation
Préparation de l'arménien
au Brevet et au Bac

Un corps enseignant spécialisé
Une pédagogie contemporaine
pour une CULTURE IDENTITAIRE
et une ARMENITE ACTIVE

9, rue de Madrid — 94140 ALFORTVILLE
Tél. : 43 - 76 - 55 - 89

ՎԵՐԱՄՈՒՏ

ՓԱՐԻԶ

Կապոյտ Խաչի Փարիզի մասնաճիւղը կը կազմակերպէ հայերէնի դիւղերային դասընթացքներ չափահասներու համար, երեքշաբթի երեկոները ժամը 19–ին, Հայ Մշակոյթի Տան մէջ։

17, rue Bleue, 75009 Paris

Հետաքրքրուողները կրնան արձանագրուիլ Սեպտեմբեր 16 եւ 23–ին ժամը 15–էն 17՝ Հայ Մշակոյթի Տան մէջ, կամ՝ հեռաձայնելով՝ 43 – 02 – 85 – 16։

ԿԱՊՈՑ ԽԱՉԻ
ՓԱՐԻԶԻ «Ա· ԹԱԴԷՈՍԵԱՆ»
ՄԱՄՆԱՃԻՒՂԻ ՄԻՕՐԵԱՑ ԴՊՐՈՑ

Ամէն չաբաթ, կէսօրէն վերջ, 4–էն 14 տարեկան եւ չափահասներու պաքալօրէայի պատրաստութիւն. կ'ուսուցանուին՝

Հայերէն,

Տարբեր տեսակի մշակութային դրօծունէութիւն եւ մարզանք։

Արձանագրութիւնները Սեպտեմբեր 16 եւ 23, ժամը 15–էն 17, Հայ Մշակոյթի Տան մէջ։

17, rue Bleue, 75009 Paris

Դասընթացքները կը սկսին Սեպտեմբեր 30–ին, ժամը 15–ին։

⁂

ԱՆԻԷՌ – ՊՈՒԱ. ՔՈԼՈՄԲ

Գառնիկ Յովհաննէսեան միօրեայ ղբօսքոցի դասընթացքները կը վերսկսին Հոկտեմբեր, Սեպտեմբեր 13։

119, rue Hoche, Colombes

⁂

ԼԻՈՆԻ
ՀԱՅԿԱԶԵԱՆ ՄԻՕՐԵԱՑ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ

1989 – 1990 տարեշրջանի վերամուտը տեղի պիտի ունենայ ՀՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Սեպտեմբեր 13–ին, առաւօտեան ժամը 9–ին։

Դասաւանդութիւնները տեղի կ'ունենան Հոկտեմբեր, առաւօտեան ժամը 9–էն 12, կէսօրէ վերջ 14–էն 16, եւ Շաբաթ օրերը ժամը 14–էն 16·30։

Աշակերտները կրնան օգտուիլ երթեւեկի ապահովութենէն եւ Հոկտեմբերի կէսօրուան ճաշէն։

Ցաւելեալ տեղեկութեանց եւ արձանագրութեանց համար դիմել եկեղեցւոյ Դիւանատունը։

Հասցէ՝ – 40 rue du Rendez-vous – 69003
Հեռաձայն՝ – 78 – 60 – 47 – 18

⁂

«ՏԱԹԵՒ» ՎԱՐԺԱՐԱՆ

«Մոնմորանսի»ի «Տաթեւ» վարժարանը որ 1988 – 1989 տարեշրջանը բոլորեց արդիւնաւոր կերպով, կը վերաբացուի Սեպտեմբեր 6, Հոկտեմբերի առաւօտ ժամը 10–ին եւ կը սկսի իր դասաւանդութիւնները կանոնաւոր կերպով։

Վարժարանը չունի օրերու եւ ժամերու սեղմում։ Կ'ընդունուին 6 տարեկանէ սկսեալ մինչեւ Պաֆալօրէահի վերջնաւարտութեան եւ անկէ վերջի աշակերտներ, ինչպէս նաեւ հայերէն սորվիլ փափաքող ամէն տարիքի անձեր։

Մանրամասնութեան համար դիմել՝ – 34 – 17 – 14 – 39 թիւին, Տիկին Սօնա Մոմճեանի, ամէն օր առաւօտէն մինչեւ ժամը 20։

Հասցէ՝ –
20, rue de l'Abreuvoir
95160 MONTMORENCY

⁂

ՍԷՆ – ԺԵՐՄ

Սէն – Ժերմի եւ Շրջակայից Ս· Սահակ – Ս· Մեսրոպ Եկեղեցւոյ երկօրեայ Հայ Վարժարանը կը վերաբացուի՝

Սեպտեմբեր 13, Հոկտեմբերի առաւօտ ժամը 9–ին եւ դասերը կը սկսին նոյն ժամուն եւ կը տեւեն մինչեւ ժամը 12։

Դասատուն է՝ Եղիշէ Աւագ Քահանայ Փանոսեան։

Այդ օրը աշակերտները փոխադրող օթօքար չկայ։

Սեպտեմբեր 16, Շաբաթ օր դասերը կը սկսին կէսօրէ վերջ ժամը 2–ին, կը տեւեն մինչեւ ժամը 4։

Դասատուն է՝ Պր· Խաչիկ Եըլմազեան։

Սեպտեմբեր 20, Հոկտեմբերի օրը առաւօտ ժամը 8·45–ին, աշակերտներուն օթօքառը անցնելով տարուան նոյն վայրէն՝ Ֆրէ Վալլօնէն աշակերտները կը փոխադրէ դպրոց եւ կը վերադարձնէ նոյն վայրը։

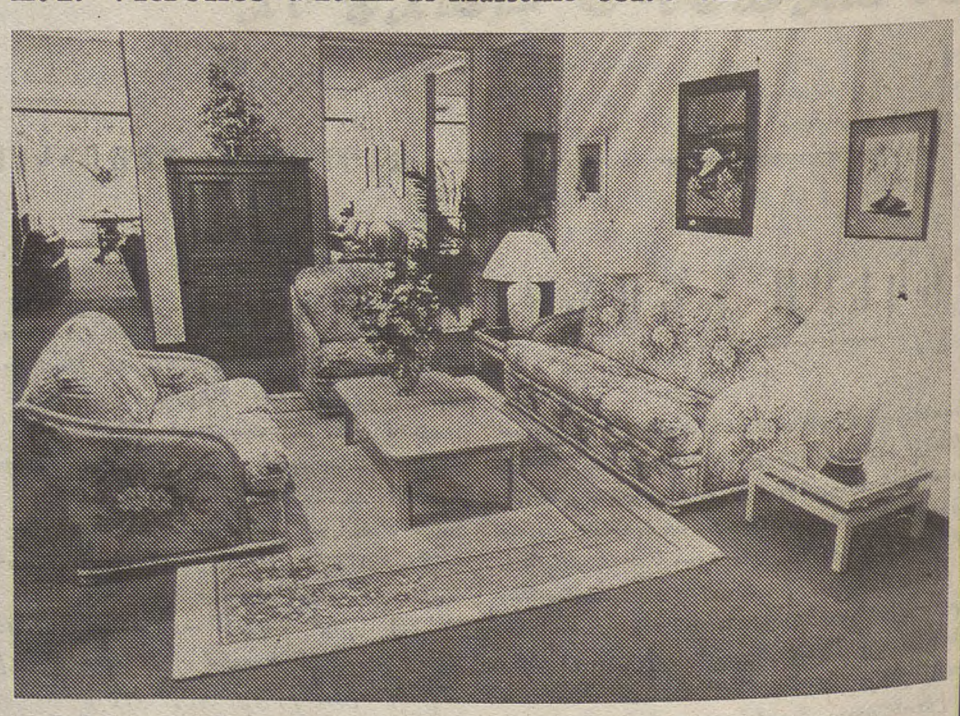
Դասագիրքերը եւ տետրակները նուէր կը տրուին աշակերտներուն։

Ուրեմն կը խնդրուի աշակերտներուն ծնողքներէն որ իրենց զաւակները դպրոց առաջնորդեն Սեպտեմբեր 13, Հոկտեմբերի օր առաւօտ ժամը 9–ին։

Meubles Ghazarian

4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance

Z.I. Vitrolles à 20 km de Marseille tél. : 42. 89. 27. 47

"Բացառիկ գնով «Ծառաչ»ի թաժանորդագրուած"

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris

Commission Paritaire: N° 55935

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԱՅԿԱԿ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՇԱԲԱԹ - ԿԻՐԱԿԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 9.10
SAMEDI-DIMANCHE
9.10 SEPTEMBRE
1989

LE NUMERO : 4,00 F

Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN

65րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.096

65e ANNÉE — No 17.096

HARATCH
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
DIRECTRICE: Arpik Missakian
Tél. : 47. 70. 86. 60 — Telex : HARATCH 280 868 F
C.C.P. Paris 15069-82 E — 5102731? A R. C. Paris

ԲԱԺԱՆՈՐԴՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՐԱՑՈՒԹԵԱՆ
Ֆրանսա՝ 700 ֆր. — Միջազգային՝ 360 ֆր.
Ընտանեկան՝ 1000 ֆր. (արեւմտահայ աշխարհ)
850 ֆր. (շարաբախան աշխարհ) — Հատը՝ 4,00 ֆր.

ԴԱՏԱՐԿԱԿԱՆ ՈՐՈՇՈՒՄ

ԲՐԻՖ՝ Յ՛ԱՊԱՀՈՎ...

ՀԱՄԱՌՈՏ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՐՑԻ ՇՈՒՐՋ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՐՑԻ ՇՈՒՐՋ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՐՑԻ ՇՈՒՐՋ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՐՑԻ ՇՈՒՐՋ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՐՑԻ ՇՈՒՐՋ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՐՑԻ ՇՈՒՐՋ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՐՑԻ ՇՈՒՐՋ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՐՑԻ ՇՈՒՐՋ

ՄԵՐ ԱՆՏԵՍ ՀՈՂԵՐՈՒՆ, ՀՕՏԵՐՈՒՆ ՈՒ ՀՈՎԻՒՆԵՐՈՒՆ ՄԱՍԻՆ

ՆՈՐ ՍԵՐՈՒՆԴԸ, ԻՐ ՆՉՊԷՍ ԿՐՆԱՆՔ ՀԱՅԱԽՕՍ ԴԱՐՁՆԵԼ

Գրեց՝ ՏԻԳՐԱՆ ՊԱԼԵԱՆ

Հայաստանի ու Ադրբեջանի օրէ օր վատթարացող յարաբերութիւնները, բախումներու, վիրաւորներու, զոհերու զուգահեռ, կը նեղդրաւեն նաեւ Հայաստանի տնտեսական կեանքի տարատեսակ ոլորտներ: Հայաստանի մամուլը կ'անդրադառնայ անոնց, ընդհանրապէս որպէս համառօտ տեղեկատուութիւն. կ'լսուի թէ Սիսիանի, Զանգեզուրի եւայլն սա կամ նա չբերանի արօտավայրերը գտնուող հօտ մը ադրբեջանցի յելուզակներու յարձակումին ենթարկուած է. անոնք քանի մը հոգիով կը ծեծեն, կը խոշտանգեն առանձին հովիւը, երբեմն նոյնիսկ կը սպանեն զայն ու անասունները կը վարեն դէպի իրենց պիւղը կամ չբերան:

Նման լուր մը կուտայ «Խորհրդային Հայաստան»ի Օգոստոս 23–ի թիւը. այս անգամ տակաւին այնքան ալ համառօտ չէ տեղեկատուութիւնը. անոր կ'ընկերանան անդրադարձումներ, որոնք մտածել կուտան աւազակութեան դէպքերէն շատ աւելի խոր ու ցաւ պատճառող պարագաներու մասին:

«Մի քանի օր առաջ հաղորդել էինք, որ Սիսիանի ամառային արօտավայրերում, սպանուել է Գորիսի պետտնտեսութեան հովիւ Լէոնիտ Ղուկասեանը: Ուղիղ տասն օր յետոյ՝ Օգոստոսի 18–ին, Ադրբեջանցի աւազակների կողմից բարբարոսիր արօտավայրերում սպանուել է Ալեքսանդր Շախպազեանը» *կը գրէ վերոյիշեալ թերթը. եւ մինչ տեղեկատուութիւնը կրնար այդքանով վերջանալ, նիւթը կը շարունակուի այս սպանութեան յետագայ պատահարներուն նշումով.* «Յաջորդ օրը Սիսիանի ամառային արօտավայրերից իջան հովիւները, եկան թաղման, բայց շատերը ետ չդարձան եայլաք: Վախեցում են: 60 հազար հեկտար արօտավայրերը այսօր դարձել են գողութեան եւ աւազակութեան վայրի ժամանակների ասպարէզ: Իսկ տեղական իշխանութիւնները միայն արձանագրում են փաստը եւ տաբացած վիճում: Միւսները ժողովներ ու միթինգներ են հրաւիրում, ռոդոֆում եւ դատապարտում: Իսկ վաթսուն հազար հեկտար Հայոց հողերը անտէր են»:

Աղերի աւազակներու սպասուածութիւնը, մարդասպանութիւնը ոչ նոր բան է, ոչ ալ անակնկալ. Հայկն աւելի լաւ ո՞վ կրնայ գիտնալ այդ պարագան...: Ուրեմն, պէտք է ոչ թէ տատնամեծերուն, այլ զարերու փորձառութիւնը բանի մը ծառայած ըլլար. այսինքն, ան մը մնացած մեր հողերուն սա վթարուն հազար հեկտարն ալ «անտէր» չձգուէր:

«Խորհրդային Հայաստան»ի «Շերկացած կէտեր» խորագրուած այս սիւնակը կը խօսի նաեւ այ՛ս մասին. հոն կը պատմուի թէ «ժամանակին Հայաստանի կեդրոնական Կոմիտէին եւ կառավարութեան առջեւ խնդիր դրուեց իրացնել հայ ժողովրդի այդ հարստութիւնը, ճանապարհներ գցել, էլեկտրականութիւն անցկացնել, հեռախօսային կապ հաստատել, կացարաններ կառուցել»: Վաթսուն հազար հեկտարնոց արօտավայրերու տիրութիւն ընելու համար պէտք եղած ամբողջը, որուն մէջ բացառիկ ոչինչ կայ: Սակայն բացառիկ կարելի է նկատել ներկայացուած այս խնդիրին դառած արձագանգը, վերոյիշեալ չբջանակներուն կողմէ. «շատերը այս ամէնին մէջ տեսնում էին նախ՝ հակահնտերնացիոնալիզմ, ապա՝ պետական միջոցների շռայլում»: Ու որպէսզի չթերացուի ինտերնացիոնալիզմի մէջ ու չշռայլուին պետական միջոցները, քարաւտան մեր երկրին այս արօտավայրերը մնացին առաջի:

Այսօր, տեսած ենք թէ ո՛վ, ինչպէս հասկրցեր էր ինտերնացիոնալիզմը, ու մենք՝ ինչպէ՛ս: Իսկ երէկուան, պետական միջոցները չշռայլելու կարճատեսութեամբ այսօր կրնք շռայլուին չբջանները հարբուտութիւնն ու մարդկային վեանքեր...:

Ի՞նչ ընել. թերեւս դադրի՞լ մեր կրած հարուածներուն համար միայն թշնամիներու վայրագութենէն ու մեզի տնօրինուած բախտէն կամ ճակատագրէն

Անշուշտ, այս հարցումին պատասխանը յստակ է ու անվիճելի: Ֆրանսայի բոլոր հայաշատ վայրերը ամէնօրեայ վարժարաններ բանալ:

Դժբախտաբար, հակառակ այս բացայայտ իրողութեան, տարիներէ ի վեր, այս ուղղութեամբ կատարուած արտառուչ կոչերը, մէկը միւսէն ազատուրիչ յօդուածները, որեւէ չօշափելի արդիւնք չեն տուած: Նոյն իսկ չենք յաջողած Ալֆորվիլի Սուրբ Մեսրոպ մանկապարտէզին, նախակրթարանի բաժին մը իսկ աւելցնել:

Աւելի յուսահատականը, ամօթալին այն է որ, ո՛չ միայն չենք կրցած նոր վարժարաններ բանալ, այլ նաեւ չե՛նք կրցած գոյութիւն ունեցող դպրոցներուն բացերը դոցել, անհրաժեշտ օդնութիւնը հասցնել:

Արձանագրուած այս ցաւալի իրողութիւնները ճի՛շդ են: Բայց հակառակ ասոնց, իրաւունք ունի՞նք, ձեռնածալ նստելու, սպասելով որ նոր սերունդը, իր լեզուն բոլորովին կորսնցնէ եւ ձուլման ճամբան բռնէ:

Բնականաբար, ոչ մէկ Հայ կ'ուզէ այս ցաւալի կացութեան ակնառուես ըլլալ: Ուրեմն՝ ի՞նչեր կարելի է ընել տակաւին, նոր սերունդը արմատներուն վերադարձնելու եւ անոնց մայրենին սորվեցընելու համար:

Ցուսադրիչ պարագայ մըն է որ, երբ առ այժմ չենք կրնար, ամէնօրեայ վարժարաններ բանալ, ունի՛նք միւօրեայ բազմաթիւ դպրոցներ, հայարնակ թաղերու, արուարձաններու մէջ:

Ցաւալին այն է որ, հայերէնի այս դասընթացքներուն հետեւողներուն թիւը այնքան ալ մեծ չէ եւ մեր տղաքը միշտ էչ որ բառարար հայերէնն կը սորվին այս դպրոցներէն...

Այս անթաղձալի կացութիւնը կրնար մեզ յուսահատութեան մատնել, եթէ ուրիշ յուսահատու, խրախուսիչ երեւոյթներ մեզ չյուսադրէին, ու այս պատճառու ալ ապագային լաւատեսութեամբ չմօտենայինք: Իրապէ՛ս կարելի՞ է, չհանդուրժանալ, երբ կը տեսնենք տարիներու փորձառութիւն ունեցող նուիրեալ ուսուցչուհի մը, որ կը յաջողի իր աշակերտներուն այնքան սիրցնել հայերէնն լեզուն, որ անոնք տարիներով հետեւին դասընթացքներուն, ամէն տարի դասարան փոխելով:

Այս յարատեւ աշխատանքը արդէն տրուած է լաւ արդիւնքներ ու աշակերտները, իրենց յաջող շարադրութիւնները կը հրատարակեն դպրոցական պարբերաթերթերու մէջ:

Կարելի՞ է չհրճուիլ, երբ կը տեսնէք թէ Մերձաւոր – Արեւելքէն եկած երիտասարդ ուսուցիչ – ուսուցչուհիները, ի վիճակի կ'ըլլան իրենց յանձնուած աշակերտներուն բաւարար հայերէն սորվե – ցընել, զանոնք բեմ հանել յաջող արտասանութիւններ ընելու, կամ թատրոն պատրաստելու համար:

Ինչպէս չգնահատել, չծափահարել այն անձնուէրը, անվհատ ծանօթ ուսուց – չուհին, որ տարիներէ ի վեր մայրենի լեզուն կը սորվեցնէ բառ մը հայերէն չգիտցող աշակերտներուն, չնորհիւ իր հնատրած լողտատեսողական օգտագործած մեթոտին:

Այսօրինակ յուսադրիչ երեւոյթներն են, որ մեզի իրաւունք կուտան ակնկալելու որ, միօրեայ այս անտեսուած դպրոցներէն կարելի՛ է աւելի մեծ չափով օգտուիլ եւ բառարար չափով հայերէն սորվեցնել մեր աշակերտներուն, եթէ անշուշտ, այս ուղղութեամբ լուրջ, հետեւողական աշխատանքներ տանին մեր եկեղեցիները ու անոնց չուրջ աշխատող հանրային օժանդակ մարմինները եւ ծանօթ կարդ մը միութիւնները:

Հարց պիտի դրուի թէ, ինչեր կարելի է ընել այս ուղղութեամբ:

Շատ բան կարելի է ընել: Թուե՛նք կարելիութիւնները:

Ամէնէն առաջ, անհրաժեշտ է, կրթական – Ուսումնական մարմին մը կազմել ու ընտրել:

Մարմին մը, որուն անդամները, իրենց կարողութեամբ ու նկարագրով, բոլոր կողմերուն վստահութեան արժանի ըլլան:

Այս մարմնոյն պարտականութիւնը պիտի ըլլայ, հայ ուսուցիչները համադու – մարի մը հրաւիրել, ու միասնաբար պատրաստել ուսումնական ծրագիր մը եւ որոշել միօրինակ դասագրքեր:

Մեր միօրեայ վարժարաններէն շատեր, եթէ կը ձախողին իրենց առաքելութեան մէջ եւ ակնկալուած արդիւնքները չեն տար, դլխաւոր պատճառը այն է որ, աշակերտներուն մակարդակը իրարմէ բոլորովին տարբեր ըլլալով հանդերձ, զանոնք նոյն դասարանին մէջ կը լեցնենք մինչդեռ եթէ համապատասխան կարգեր հաստատէինք, արդիւնքը շատ աւելի տարբեր, ակնյերեւ կ'ըլլար:

Այս անպատեհութիւնները վերցնելու եւ դասարանական դրութիւն հաստատելու միակ միջոցն է, իրարու մօտ գտնուղ բոլոր միօրեայ դասընթացքները միացնել ու զանոնք յարմարագոյն վարժարաններու մէջ հաւաքել:

Այս ուղղութեամբ կարելի է օգտուիլ ոչ միայն Դպրոցասէրէն, Մխիթարեան – Նէն, այլ նաեւ Պետական վարժարաններէն, վստահելով անոնց բարեացակամութեան:

Երբ վարժարաններ միանան եւ աշակերտութեան թիւն ալ աւելնայ, կրնանք հայ լեզուի հետ ուսուցանել, պատմութիւն, աշխարհագրութիւն ու երաժշտութիւն, խորհելով նաեւ մանկական թատրոններու մասին:

Աշակերտները քաջալերելու, ու զանոնք մղելու համար, որպէսզի անհրաժեշտ ուշադրութիւնը դարձնեն հայ լեզուին, շատ օգտակար կ'ըլլայ մրցանակներ հաստատել, մանաւանդ զանոնք Հայաստան ուղարկել արձակուրդի համար:

Արձակուրդի վայաններ. – Մեր նորահաս սերունդին հայերէնը ու պատմութիւնը սորվեցնելու համար, բացառիկ դեր մը վիճակուած է, մանաւանդ կ. Պոլսէ Պելճոնթէնի Կայանին, ուրկէ ամէն տարի հարիւրաւոր մանուկներ, եւ պատանիներ կ'օգտուին: Մասնաւորապէս անցնող տարիներուն Լիբանանէն, եւ այս տարի Հայաստանէն եկող մեր պղտիկները, մեծ չափով նպաստեցին, Ֆրանսահայ տղոց հայախօս դառնալուն: Այս սքանչելի արդիւնքը, պատճառ պէտք է ըլլայ որպէսզի պատասխանատու մարմինները, ամէն տարի այս ուղղութեամբ համապատասխան որոշումներ տան, քանի որ այս ձեւով երկու օգտակար արդիւնքներու կը հասնին:

Ընտանեկան կրթութիւն. – Հայաստանէն ու Մերձաւորը – Արեւելքի երկիրներէն դուրս ապրող զաղութներուն համար, խոր նշանակութիւն ունին այս երկու բառերը, քանի որ հայապահպանման ամէնէն պատուար բերդը հայ տունն է: Անկեղծ ըլլանք, հայ ուսուցիչները, վարժարանները Եւրոպայի ու Ամերիկաներու մէջ, որքան կրնան յաջողիլ ու ապրեցնել մեր սրտոց, երբ առաւելագոյն, օգտակար մէկ ժամ մխայն կրնան հայերէն դաս տալ աշակերտներուն:

Մեր ծնողքները, մեծերը, պէտք է գիտակցին թէ, եթէ պ'ուզեն (պէտք է ուզեն) իրենց զաւակներուն հայերէն սորվեցընել, ամէնառաջ պարտականութիւնը իրենց կը վիճակի:

Դժբախտաբար կարգ մը ծնողքներ, մեծերը, դէթ տուներէ ներս, փոխանակ հայերէն խօսելու պզտիկներուն հետ, կը նախընտրեն երկրին կամ այլ լեզուով խօսիլ:

Անոնք իրենց զաւակներուն ընթացքը կ'արդարացնեն, յայտնելով թէ ի՞նչի կը ծառայէ հայերէն լեզուն, երբ զատապարտուած ենք, ուշ կամ կանուխ ձուլուելու Եւրոպայի ու Ամերիկայի մէջ: Կարժէ՞ի զուր յոգնիլ եւ զրաղեցնել մեր պզտիկները: Մեծերը կը կարծեն նաեւ թէ, փոքրիկներուն հայերէն սորվիլը, կրնա՛յ արգելք ըլլալ անոնց երկրին լեզուն լաւ սորվելուն:

Որքա՜ն սխալ ու զատապարտելի մտայնութիւն...

Հարեւանաբար, գոյութիւն ունին նաեւ այլ ծնողքներ ու մեծեր, որոնք այսպէս չեն խորհիր ու չեն գործեր: Անոնք եթէ նոյնիսկ հայ դպրոցներէ հեռու բնակին, կը յաջողին իրենց զաւակները Հայ մեծցնել կամ թոռները հայախօս դարձընել: Այս բացայայտ միխիթարական իրողութիւնները, միշտ պէտք է կրկնել մամուլի էջերէն, բեմերէն:

***

Անշուշտ ընթերցողներ, պատասխանատու մարմիններ, միութեանց վարիչներ, իրաւամբ դիտել պիտի տան թէ, այս դեղեցիկ առաջադրութիւններու իրագործման համար շատ դրամի պէտք կայ: Բայց արդեօ՞ք, մեր պարտականութիւնը էչ՞, հայապահպանման համար եւս, նիւթական անհրաժեշտ զոհողութիւնները կատարել: Բազմաթիւ ցաւալի պարագաներուն, մեր զաղութին ուղղուած սրտառուչ կոչերուն, միշտ դրական պատասխան տուած ենք ու մեղի վիճակած պարտականութիւնը, աւելիով կատարած: Կը կարծենք թէ, մեր հոգեւոր եւ աշխարհիկ առաջնորդները, մշակութային միութիւնները, եթէ զան թէ արդէն շատ ուշ մնացած են, հայապահպանման անյետաձգելի աշխատանքներու մէջ, օր առաջ կը կազմեն, կրթական մարմին մը, խորհելով միաժամանակ կրթական հիմնադրամի մը առեղծումը ու կրթական տուրքի մը հաստատումը: Այս ձեւով միասնակարելի կ'ըլլայ նոր ազէտներու առջեքը առնել, նիւթական անհրաժեշտ օգնութիւնները հասցնելով միաժամանակ ամէնօրեայ վարժարաններուն:

Պոլսահայութիւնը, որուն թիւը այսօր, զաւառէն վերադարձած թրքախօս հայերով հազիւ քառասուն հազար է, մեր մասին մեծ հաւատք ունի: Անցեալ տարի, ամրան, երբ ներկայ եղայ Գրնալը կղզիի Եկեղեցւոյն բացօթեայ սրոյ ներքեւ, աթոռակից ըլլալով Պատրիարք Հօր, եւ անոր աչխարհական օգնական դործակիցներուն, զարմացայ, նախանձեցայ, երբ տեսայ թէ, ներկաները, իրարու հետ մրցումի ելան, մէկ ժամուան ընթացքին պատկառելի դումարներ հաւաքելու համար: Երեւոյթ մը, որ յաճախ կը կրկնուի, նոյնօրինակ հաւաքոյթներու, կամ փոխան ծաղկեպատկի նուիրատուութիւններու ընթացքին: Նուիրատուութիւններ, որոնք կ'ապրեցնեն ու կանգուն կը պահեն կրթական ու բարեսիրական հաստատութիւնները ... Ինծի համար, ամէն հարցումը եղաւ «ո՛վ կիսէ ձեր զգուէլը որ թիւով մեր տասնապատիկն է որքան դժուար կը հաւաքէ, իր կարիքներուն համար» : Այդ օրը կարմրեցայ ու չկրցայ պատասխան տալ, չլսել ձեւացնելով ... Որքա՞ն հաճելի պիտի ըլլար եթէ այդ հարցումին պատասխանը այսօր տայինք, դոյացնելով կրթական գործին անհրաժեշտ դումարը: Սպասենք:

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ
ՀԵՔԱԾՈՒՄ

(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ՕԳՈՍՏՈՍ 31)

ԼՂԻՄ–Ի ՄԱՍԻՆ ԸՍԵԼ ԱՄԲՈՂՋ ՁՇՄԱՐՏՈՒԹԻՒՆԸ

Ահա է լուծումի առաջնորդող ճամբուն առջին հանդրուանը, ըստ՝ Մոսկուայի Գետնի պատմա – արխիւային հիմնարկի վերատեսուչ Եուրի Աֆանասեւի: Ան կը վերադառնայ «Սմենա» թերթին մէջ հրատարակուած յօդուածով մը, ի միջի այլոց կ'ըսէ.–

«Մեր մամուլը տխուր դեր խաղաց Ադրբեջանի իրադարձութիւններու հարցին մէջ. երկար ժամանակ ան ոչ թէ պարզապէս կը թաքցնէր, այլ կեղծ լոյսով կը ներկայացնէր տեղի ունեցածը: Ոչինչ կ'ըսուէր տեղական իշխանութիւններու թոյլտուութեան, երբեմն ալ հրահրիչ դիրքորոշումին մասին: Ան Սումգայիթը Սումգայիթ չանուանեց. բռնութեան ըմպանութեան փաստերը երկչոտութեամբ «խուլիկանական գործողութիւններ» կը կոչէին, ինչ որ նպաստեց Սումգայիթի հերոսականացումին:

... Ինծի կը թուի թէ խորհրդային ազգերու եւ ազգութիւններու իմիճիշխանութեան հոլովոյթ մը խնդրոյ առարկայ է. մարդիկ իրենիք գիրենիք իրենց հողին տէրը կ'ուզեն զգալ: Տարբեր Հանրապետութիւններու մէջ ատիկա տարբեր ձեւով տեղի կ'ունենայ: Հայ ժողովուրդին նիստմամբ վաղուց, տակաւին 1915 թուականէն ցեղասպանութիւնը գոյութիւն ունեցած է Ադրբեջանի մէջ: Աստիճանաբար Հայերը դուրս մղեցին Նախիջեւանէն, յետոյ սկսան դուրս մղել Ստեփանակերտէն, Լեռնայիս Ղարաբաղէն: Ու հիմա անոնք «ոչ» ըսին: Հանդուրժեցին. պատասխանը Սումգայիթն էր եւ մամուլին երկչոտ խօսքերուն շնորհիւ Սումգայիթի «հերոսներուն» վիպականացումը: Եթէ բոլոր մարդոց պատմէիներ թէ դեռահասներ ինչպէս կը բռնաբարէին տարեց կիները, զայն կտոր – կտոր կ'ընէին ու կ'այրէին, եթէ այս ամէնը փաստ առ փաստ պատմէիներ, կը կարծեմ որ իրադարձութիւններու մասին պատկերացումը հիմնովին կը փոխուէր:

... Շատեր, միութենական երկու հանրապետութիւններու այդ վէճը կը նկատին որպէս ծայրամասային, միայն Հայաստանի ու Ադրբեջանի շահերուն առընչուող հարց մը. բայց այդպէս չէ: Եթէ կիրճերու բորբոքման պատճառով Հայաստանի եւ Ադրբեջանի գերիշխանութեան հոլովոյթը կասի, կը կասի նաեւ մեր՝ Ռուսերուս համ, մեր արժանապատուութիւնը կը ճնշուի առաջուան պէս ու մեր մշակոյթը ալ աւելի կը տուժէ:

Տեղի ունեցող իրադարձութեան մէջ ընդհանուր աղէտ տեսնելու համար պէտք է գիտնալ որ Խորհրդային Միութիւնը ստեղծուած է ոչ թէ լենինեաբար, այլ ստալինեաբար. այսինքն՝ փոխանակ դաշնակցային լենինեան սկզբունքին, ան կառուցուած է որպէս հզօր կեդրոնացած Պետութիւն: Մինչեւ այսօր ալ այդպէս կը մնայ: Այս մասին պէտք է գիտակցիլ որպէս ինքնիշխանութեան, դաշնակցային լենինեան սկզբունքներու վրայ Խորհրդային Միութեան վերակառուցման մեծ խնդիր: Որպէս այդպիսին, անհրաժեշտ են ժողովրդական ինքնարկում ու գիտական լայն բանավէճ:

Պէտք է սկսիլ, ըսելով ամբողջ ճշմարտութիւնը. տեղեակ պահելով Խորհրդային հաներութիւնը թէ ինչ է Ադրբկովկասի մէջ պատահածը: Բանակցութիւններու ընթացքին պէտք է հասնիլ գոնէ նուազագոյն համաձայնութեան: Որպէս ըսկիզբ, գոնէ նուազագոյն»:

ՎԱՍՏԱԿԱՒՈՐ ՈՒՍՈՒՑՉՈՒՀԻ ՕՐ. ՀԵՐՄԻՆԷ ԳԱԼՈՒՍՏԵԱՆԻ ՄԱՀՈՒԱՆ ԱՌԹԻՒ

Կիրակի, Սեպտեմբեր 3, յետ երկարատեւ եւ անողոք հիւանդութեան փարիզեան հիւանդանոցի մը մէջ իր մահկանացուն կնքեց ժամանակակից պղտահայ կեանքի ամենաժրաջան դէմքերէն վաստակաւոր մշակ՝ Օր. Հերմինէ Գալուստեան: «Յառաջ» իր առջի օրուան թիւին մէջ ողբացեալին կենսագրականը պատշաճ կերպով արդէն ներկայացուց (տե՛ս՝ Սեպտեմբեր 5, 1989):

Հանգուցեալը 1914, Յունիս 17–ին (հ. տ.) Պոլիս ծնած էր: Ուսանած նախ Խասեան Աղջկանց վարժարանը, ապա ան չարունակած էր Սեւրի էֆոլ Նորմալ Սիւփէրիէօր բարձրագոյն վարժարանը: Շրջանաւարտ 1935–ին, տարի մը եւս Փարիզ մնալով, Օր. Գալուստեան ուսուցչութեան ակրէկասիոնի դասընթացքներուն հետեւելէ յետոյ, 1936–ին Պոլիս կը վերադառնար: Ան այսուհետեւ ճիշդ 37 տարիներ ուսուցչական եւ տնօրէնութեան պաշտօններ վարեց Խասեան, Կեդրոնական եւ նաեւ Պոլսոյ կարեւորագոյն թրքական երկրորդական վարժարան՝ Գալաթսա – Սարայի մէջ, որուն դասընթացքները այդ վարժարանին նախորդ դարու 60–ական թուականներու հիմումէն ի վեր Ֆրանսերէն տեղի կ'ունենային:

Օր. Գալուստեան 1973–ին Խասեանի տնօրէնուհիի պաշտօնէն վար հրաժարելէ այլ եւ այլ անհամաձայնութիւններու պատճառաւ: 1975–ին, ան Փարիզ կուգար եւ 1977 – 1978–ի տարեշրջանէն յետոյ Ռէնեի Դպրոցասէր Աղջկանց Վարժարանը կը պաշտօնավարէր իբր ուսուցչութեան ուսուցիչ եւ ներքին վարիչ:

1983–ի ամառը, Օր. Գալուստեան տակաւին բերմամբ հանգամանեան կոչուեցաւ: Ան նախընտրեց, այն տարուոյ աշնան, Հայ Աղքատախնամ Ընկերակցութեան հակառակ կողմին տակ գտնուող Անտիլիի մատուռորականներու տան երդիքին տակ ապրիլ քան թէ Պոլիս վերադառնալ:

Հայ Աղքատախնամ Ընկերակցութիւնը յաջողած էր 1982–ին Փարիզի հայկական ձայնասփիւռ՝ «Ռատիօ – Ազգ»ը հիմնել ու հեռուհեռէ զայն զարգացնել: Անխոնջ եւ աշխոյժ աշխատող Օր. Հերմինէ Գալուստեան փափաք յայտնեց «Հայ ժողովուրդի պատմութիւնը մինչեւ մեր օրերը» յայտագրով իր մասնակցութիւնը բերել: Բովանդակ կեանքին մէջ միշտ մնալով ուսուցութեան դիտական մարզին մէջ, խիստ խանդավառուած կը թուէր ըլլալ իր այս նոր նիւթով որուն պատրաստութեան համար երբ յաճախ Հայ Աղքատախնամ Ընկերակցութեան դրասենեակը կ'այցելէր մեզի միշտ կը կրկնէր՝ «...ես ալ միաժամանակ կը սորվիմ»: Արդարեւ Օր. Գալուստեան կէս դարէն աւելի իր բոլոր կեանքը նուիրեց սորվելու եւ մանաւանդ սորվեցնելու համար: Այս յայտագիրը ասոր կիսատ մնաց: Նախ ուրուհետեւ օրիորդ Գալուստեան իր աշակերտներու հրաւէրին վրայ երբ 1987–ի գարնան Ամերիկա եւ Գանատա մեկնեցաւ, վերադարձին քիչ յետոյ արդէն անբուժելի հիւանդութեան նախանշանները տեսնուիլ սկսան, երկրորդ՝ որովհետեւ, նոյն տարուան Սեպտեմբեր ամիսէն յետոյ «Ռատիօ – Ազգ» եւս այլեւս արտօնութիւն չտնտեսելով դադրեցաւ իր ձայնատուները կատարելէ:

Հակառակ իր հեռուհեռէ վատթարացող հիւանդութեան, Օր. Գալուստեան ջանաց միշտ ինքնավստահ եւ լաւատես երեւիլ ու չցուցաբերել որեւէ յուսահատութիւն: Երբ անցեալ տարի 1988, Ապրիլ 10, կիրակի օր, Կիմէ Թանզարանի սրահին մէջ, իր նախկին աշակերտ եւ աշակերտուհիներու նախաձեռնութեամբ անոր հանրային վեհանքի 50–ամեակը տօնուեցաւ, ներկաներէն չատեր չէին կրնար հաւատալ իսկ թէ Օր. Գալուստեան մահան ճիրաններուն դէմ արդէն ամիսներէ ի վեր կը մաքառէր: Ան, արդարեւ այդքան կրցաւ յաջողիլ այդ պատմական օրը տիրել իր անձին ու արհամարհել մահը:

Թէեւ ֆրանսական առածը կ'ըսէ թէ՝ «Ոչ ոք անփոխարինելի է», բայց յանձին Օր. Գալուստեանի մահուան, դժուար է հաւատալ թէ հայ կրթական մարզին մէջ դիւրութեամբ կարելի կ'ըլլայ իր ձգած պարապութիւնը լեցնել:

Հայ Աղքատախնամ Ընկերակցութեան վարչութիւնը իր ցաւակցութիւնները կը յայտնէ ողբացեալին ընտանեկան պատրաստներուն, որոնք ընդառաջ երթալով անոր ցանկութեան իր մարմինը Պոլիս պիտի փոխադրեն յուղարկաւորութեան համար:

ՀԱՅ ԱՂՔԱՏԱԽՆԱՄ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

ԳՈՂՈՒԹԷ ԳՈՂՈՒԹ

ԴԱՆԻՈՑ Սոնտերսորկ քաղաքին Ամերհաուս համալսարանին մէջ Յուլիս 16 – 20 տեղի ունեցած է հայագիտական դիտաժողով մը: Մասնակցած են 18 դիտնականներ: Դիտաժողովին նպատակը եղած է համախմբել հայագէտները որոնք կը զբաղին ճեռագրագիտութեամբ ու բնագրաբանութեամբ: Նիստերը վարած են Ամերհաուս համալսարանին նախագահ եւ դիտաժողովին կազմակերպողը՝ տոքթ. Հենրիկ Լեհման, եւ հայագիտական ուսմանց միջազգային ընկերակցութեան նախագահ՝ Մայքըլ Սթոն: Հայերու կարգին այս դիտաժողովին մասնակցած են փրոֆ. Ա. Սանճեան, տոքթ. Ճ. Ալեքսանեան, տոքթ. Տիգրան Գուրմճեան: Ներկայ եղած է նաեւ Շահէ Աբք. Ամէմեան:

*

ՊՈԼՍՈՑ Պատրիարքը Շնորհք. Աբք. Գալուստեան Օգոստոս 30–ին մեկնած է Վարշաւա, մասնակցելու խաղաղութեան արարողութեան: Պատրիարքը Լեհաստանէն կ'անցնի Միացեալ – Նահանգներ, Նիւ – Եորք ու Գալիֆորնիա: Մեկուկէս ամսուան այս շրջագայութեան վերջին կայանը պիտի ըլլայ Էջմիածին: Վազդէն Ա. Կաթողիկոս հրաւիրած է պղտիքը, մասնակցելու Հայաստանի քրիստոնէացման 1700–ամեակի տօնակատարութեան կազմակերպիչ ժողովին: Շնորհք Արքեպիսկոպոսի կ'ընկերանայ Մեսրոպ Եպիսկոպոս Մուրադեան:

**

ՍԱՆ – ՖՐԱՆՍԻՍԿՈՑԻ մէջ «Համազգային» ազգային յանձնախումբին վարմակերպութեամբ, Յուլիս 22–ին «Կրթական կեանքը միջնադարեան Հայաստանի մէջ» նիւթով դասախօսած է Մատենադարանի ձեռագրագիտութեան եւ մանրանկարչութեան բաժնի վարիչ՝ փրոֆէսօր Փայլակ Անթոպեան: Զինքը ներկաներուն ներկայացուցած է Վահէ Օշականեան: Դասախօսը սկսելով Գիրերու դիւտէն, համառօտ պատմականը ըրած է հայկական մատենադրութեան, խօսած համալսարաններու մասին, ապա մանրամասն պատկերացուցած Մատենադարանի աշխատանքները:

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՀԵՂՁԱԿԸ
ԹԱՏԵՐԱՄԱՂ
Հեղինակ՝ ԱՐՄԱՆ ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ
Խաթանպուլ, 1989

ԵՐԱԶԱՅԻՆ ՀԱԼԷՊԸ

ԱՆԴՐԱՆԻԿ ԾԱՌՈՒԿԵԱՆ

ՀՆԿԵՐՍ ՆՇԱՆԸ

Ձիով կառք մը առած, մեր հիւրին հետ կ'երթանք հոն: Բարեբախտաբար մութ է, փողոցի լոյսերը վառուած ներկուած են եւ մարդ – մարդու երես չի կրնար տեսնել: Կը մտածեմ, թերեւս անօթի է, եւ ճամբան, հազիւ թէ անուշավաճառի մը խանութէն դնում մը կրնամ ընել:

– Այս ձիշեր հոս կեցիր, առաուն կուգամ:

Եւ դուռը վրայէն կղպելով կը մեկնիմ:

Առաւօտ կանուխ ... Թուղթէ տոպրակի մը մէջ մայրիկիս խաշած երկու հաւկիթները, հաց – պանիր՝ կ'երթամ ... Հեռուէն, կառքին մէջէն տեսայ եւ հասկցայ ... երկու հրաւայլեր կան զործածրանին առջեւ ... Ֆրանսացի զինուորներ...

Կամացուկ մը կառքը եւս կը դարձնեմ ու ձիերը դոփելով կը հասնին Աւուրենց տուն: Շնչատ, միակ խօսքս.

– Մարդը բռնեցի՛ն...

Անմիջապէս կ'երթանք Մէյմըրին, պարզելով կացութիւնը, Շուն չան որդին մեզմէ առաջ գիտէ պատահածը: Արաբիոյ հռչակաւոր Լօրէնսին ալ բազուկն էր արդէն Առաջին Պատերազմին, եւ նուազ կարեւոր չէ իր դերը երկրորդին, արաբական աշխարհին մէջ:

– Ես բան մը չեմ կրնար ընել, կ'ըսէ, Ֆրանսացիներն են ... Եւ դժդոհ, կը մռայլայ. – «Այս ամբարտաւան տղայոց հետ չի խօսուիր արդէն»:

Իրմէ կ'իմանանք, թէ նոյն գիշերը ձերբակալուած են միւս երեքն ալ, բայց մեր մարդուն ձեռք չեն տուած, յուսալով որ իր չնորհիւ ուրիշ մեղսակիցներ կրնան գտնել:

Կէսօրէ ետք, Պէյրութի օթոմոթրիսէն լիքն պահուն կը բռնեն նաեւ Նշանը եւ ձեռնակապերով կը տանին ... ո՞ւր, չենք գիտեր: Ամբողջ շաբաթ մը չգիտցանք Նշանին ուր տարուիլը: Ապահովութեան չէ՞նքը, Խան Ստամպուլի բա՞նտը...

Այդ օրերուն պէտք էր տեսնել խեղճ Պր. Խոսրովին վիճակը: Անէացած էր: Դարձդարձիկ խողովակներէ վերջապէս լմացանք թէ Ընդհ. Ապահովութեան չէնքին մէջ է Նշանը եւ թէ անվերջ կը ծեծեն ու կը հարցաքննեն: Անգամ մը եւս պզնինք Մէյմըրին: Այս անգամ, մեզ հազիւ լսեց եւ մեծ խանդավառութեամբ սկսաւ կարդալ դիչերը գրած ... բանաստեղծութիւնները, յատկապէս ինծի համար, մոռնալով որ ես անգլերէն չեմ հասկնար: Հետը թուրքերէն կամ ֆրանսերէն կը խօսէինք:

– Առնք կրնաս հայերէնի թարգմանել, բաւ Աւուրին:

Աւուրը եւ բանաստեղծութիւնը ... Բայց խոստացաւ: Եթէ պէտք ըլլար, այդ պահուն պատրաստ էինք չորս ոտքի վրայ քալելու իր առջեւ, միայն թէ Նշանը փրկուէր: Նշանը, Նշանը, Նշանը... Ջմռռնամ ըսելու, որ Մէյմըրին այդ հրնչեցնակներէն քանի մը հատը իրապէս թարգմանուեցաւ յետագային, եւ թարգմանողը եղաւ ոչ թէ Աւուրը այլ ... Ցաւոր Օշականը: Բայց մինչ այդ՝ Նշա՛ն...

Հակառակ իր համբաւի, պինաթաւի, վերջալուսային օրերուն, դարձեալ անհման Ժագ Սարվօն էր որ յաջողեցաւ բաներ մը ընել: Անչուշտ չկրցաւ Նշանը փրկել Ապահովութեան մազիլներէն, բայց յաջողեցաւ կարգադրել որ փոխադրուի բանտին հիւանդանոցը, միշտ ձերբակալեալ վիճակով:

Բերդին մօտ, պետական հիւանդանոցին մէկ մասը բանտի վերածուած էր եւ Նշանը հոն անխուսափելի կաշառքներով, յաջողեցանք Պր. Խոսրովին հետ տեսնել Նշանը, միայն մէկ անգամ, այն ալ միայն չորս վայրկեան: Մեզ տանողը – Ապահովութեան պաշտօնեաներէն մէկը, ամէն անգամ դռնէ մը անցնելնուս կանգ կ'առնէր եւ մեզի կը նայէր ու Պր. Խոսրովը հարիւրնոց մը կը սահեցնէր պահակին ձեռքը. ով գիտէ ինք եւ իր պետը քանի՛ հազարներ ստացած էին, բայց Պր. Խոսրովը այդ մասին բան չըսաւ ինծի – մեր առաջնորդը ուրիշն, բազմաթիւ նրբանցքներէ անցնելով, ի վերջոյ հասցուց դռան մը առջեւ, ուր աւելիսւոր սեւեկալչի զինուոր մը պահակ վիճած էր: Անոր ականջին բաներ մը փսփսաց եւ թոյլ տուաւ, որ Պր. Խոսրովը դրամ տայ: Իր գրպանէն հանեց չոքոլայի մեծ կտոր մը եւ տուաւ, որուն վրայ տեսանք սեւ գինուորին ճերմակ ակռաներուն վայրը եւ ժպիտը:

(Շար. 6)

ՓՈԽԱՆ ԹԱՂԿԵՊԱԿԻ

ՆՈՒՊԱՐ ՆԻԿՈՂՈՍԵԱՆԻ

մահուան առթիւ

ՓԱՐԻԶ. – Վարդգէս Տակառեան 500 ֆրանք կապոյտ Ալպի Պանկեօ – Քաշանի մասնաճիւղին (առանալ «Յառաջ»էն):

ՓԱՐԻԶ. – Թոթոյեան ընտանիք 400 Ֆր. «Ամարաս»ի (առանալ «Յառաջ»էն):

«ՅԱՌԱՋ»ԻՆ

ՓԱՐԻԶ. – Տիկին Առլէն Փափազեան 4000 Ֆր.:

ՄԱՐՍԷՅԼ. – Տէր եւ Տիկին Անարէ Պապաազարեան 1000 Ֆր.:

ՓԱՐԻԶ. – Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Փափազեան 500 Ֆր.:

ՄԱՐՍԷՅԼ. – Ազգի Տիկին Հրանոյշ Ամիէան՝ իր զաւմիկին յիշատակին 500 ֆրանք:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Տիկին Նուարդ Գաբամաճեան, իր սիրելի ամուսնոյն՝ Գամեր Գաբամաճեանի յիշատակին, կը նուիրէ 400 Ֆր. S.O.S. – ARMENIE–ի (առանալ «Յառաջ»էն) եւ 100 Ֆր. «Յառաջ»ին:

ՁԵՐ ԲՈԼՈՐ ՀԱՇՈՒԱՊԱՀԱԿԱՆ ԳՈՐԾԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ ԴԻՄԵՑԷՔ ՄԱՍՆԱԳԻՏԻ ՄԸ՝ «Շ Ա Ն Թ» ՀԱՍՏԱՏՈՒԹԵԱՆ՝

—○—

POUR TOUS VOS TRAVAUX DE SAISIE ET DE TRAITEMENT COMPTABLE

ADRESSEZ-VOUS A UN SPECIALISTE

Ets. SCHANT

B.P. N° 40
92290 Châtenay-Malabry
tél. 48-45-74-02
48-43-22-52
45-37-15-26

ՎԵՐԱՄՈՒՏ

ՓԱՐԻԶ

Կապոյտ Ալպի Փարիզի մասնաճիւղը կը կազմակերպէ հայերէնի դիւրերային դասընթացքներ չափահասներու համար, երեքշաբթի երեկոները ժամը 19–ին, Հայ Մշակոյթի Տան մէջ:

17, rue Bleue, 75009 Paris

Հեռաքրքրուղները կրնան արձանագրուիլ Սեպտեմբեր 16 եւ 23–ին ժամը 15–էն 17՝ Հայ Մշակոյթի Տան մէջ, կամ՝ հեռաձայնելով՝ 43 – 02 – 85 – 16:

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ ՓԱՐԻԶԻ «Ա. ԹՄԴԼՈՍԵԱՆ» ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻ ՄԻՕՐԵԱՅ ԴՊՐՈՑ

Ամէն շաբաթ, կէսօրէն վերջ, 4–էն 14 տարեկան եւ չափահասներու պաքալօրէյատ պատրաստութիւն. կ'ուսուցանուին՝

Հայերէն,

Տարբեր տեսակի մշակութային դործունէութիւն եւ մարզանք:

Արձանագրութիւնները Սեպտեմբեր 16 եւ 23, ժամը 15–էն 17, Հայ Մշակոյթի Տան մէջ:

17, rue Bleue, 75009 Paris

Դասընթացքները կը սկսին Սեպտեմբեր 30–ին, ժամը 15–ին:

***

ԱՆԻՒՌ – ՊՈՒԱ ՔՈԼՈՄՊ

Գառնիկ Յովհաննէսեան մխիթեայ դպրոցի դասընթացքները կը վերսկսին Երեքշաբթի, Սեպտեմբեր 13:

119, rue Hoche, Colombes

***

ՇԱԻԻԼ

Շաւիլի Ս. Գր. Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ կրթական մարմինը կը յանուցանէ թէ Հայկ. Միօրեայ վարժարանը կը վերաբացուի Երեքշաբթի, Սեպտեմբեր 13–ին, առաւօտեան ժամը 9–ին:

Կը դասաւանդուի՝ հայերէն, պատմութիւն եւ կրօնք:

Նաեւ չափահաս եւ «Պաքալօրէա»ի պատրաստութիւնը» Հինգշաբթի, Սեպտեմբեր 14, ժամը 18·30 — 20·30:

Մանրամասնութիւններու համար դիմել Պր. Հրաչեանին, ժամը 19–էն վերջ:

Հեռ. – 39 – 46 – 21 – 66

***

Հ. Բ. Ը. Մ.

Վ Ի Է Ն

Հայերէն լեզուի, հայոց պատմութեան, երգի, պծապրութեան եւ ձեռագործ աշխատանքներու դասաւանդութիւն, ամէն Շաբթէ օր, ժամը 14–էն 17, Սեպտեմբեր 13–էն սկսեալ:

Իսկ ամէն Շաբաթ, ժամը 14–էն 16, դասաւանդութիւն եկեղեցական եւ ժողովրդային երգերու ԱՌՈՎԵԱՆ սրահին մէջ:

1, Rue Chaudo, Vienne

Տեղեկութեանց եւ արձանագրութեան համար դիմել՝ –

Ս. Սուքիասեանի՝
Հեռաձայն. – 74 – 85 – 72 – 34

Ս. Գուրճուճեանի՝
Հեռաձայն. – 74 – 31 – 52 – 51

***

Լ Ի Ո Ն Ի
ՀԱՅԿԱԶԵԱՆ ՄԻՕՐԵԱՅ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ

1989 – 1990 *տարեշրջանի վերամուտը տեղի պիտի ունենայ ՁՈՐԵՔՇԱԲԹի, Սեպտեմբեր 13–ին, առաւօտեան ժամը 9–ին:*

Դասաւանդութիւնները տեղի կ'ունենան Զորեքշաբթի, առաւօտեան ժամը 9–էն 12, կէսօրէ վերջ 14–էն 16, եւ Շաբաթ օրերը ժամը 14–էն 16·30:

Աշակերտները կրնան օգտուիլ երթեւեկի սպասարկութենէն եւ Զորեքշաբթի կէսօրուան ճաշէն:

Ցաւելեալ տեղեկութեանց եւ արձանագրութեանց համար դիմել եկեղեցւոյ Դիւանատունը:

Հասցէ. – 40 rue de l'Abreuvoir – 69003
Հեռաձայն. – 78 – 60 – 47 – 18

***

«ՏԱԹԵԻ» ՎԱՐԺԱՐԱՆ

«Մոնմորանսի»ի «Տաթեւ» վարժարանը որ 1988 – 1989 տարեշրջանը բոլորեց արդիւնաւոր կերպով, կը վերաբացուի Սեպտեմբեր 6, Զորեքշաբթի առաւօտ ժամը 10–ին եւ կը սկսի իր դասաւանդութիւնները կանոնաւոր կերպով:

Վարժարանը չունի օրերու եւ ժամերու սեղմում: Կ'ընդունուին 6 տարեկանէ սկսեալ մինչեւ Պաքալօրէայի վերջնաւորութեան եւ անկէ վերջի աշակերտներ, ինչպէս նաեւ հայերէն սորվիլ փափաքող ամէն տարիքի անձեր:

Մանրամասնութեան համար դիմել՝ – 34 – 17 – 14 – 39 թիւին, Տիկին Սօնա Մոմճեանի, ամէն օր առաւօտէն մինչեւ ժամը 20:

Հասցէ՝ –
20, rue de l'Abreuvoir
95160 MONTMORENCY

***

ՍԷՆ – ԺԵՐՄԻ

Սէն – Ժերմի եւ Շրջակայից Ս. Սահակ – Ս. Մեսրոպ Եկեղեցւոյ երկօրեայ Հայ Վարժարանը կը վերաբացուի՝

Սեպտեմբեր 13, Զորեքշաբթի առաւօտ ժամը 9–ին եւ դասերը կը սկսին նոյն ժամուն եւ կը տեւեն մինչեւ ժամը 12:

Դասատուն է՝ Եղիշէ Ալագ Քահանայ Փանոսեան:

Այդ օրը աշակերտները փոխադրող օթօբար չկայ:

Սեպտեմբեր 16, Շաբաթ օր դասերը կը սկսին կէսօրէ վերջ ժամը 2–ին, կը տեւեն մինչեւ ժամը 4:

Դասատուն է՝ Պր. Խաչիկ Ելմագեան:

Սեպտեմբեր 20, Զորեքշաբթի օրը առաւօտ ժամը 8·45–ին, աշակերտներուն օթօբար անցեալ տարուան նոյն վայրէն՝ քառը անցեալ տարուան նոյն վայրէն՝ Ֆրէ Վալլօնէն աշակերտները կը փոխադրէ դպրոց եւ կը վերադարձնէ նոյն վայրը:

Դասագիրքերը եւ տետրակները նուէր կը տրուին աշակերտներուն:

Ուրեմն կը խնդրուի աշակերտներուն ծնողքներէն որ իրենց զաւակները դպրոց առաջնորդեն Սեպտեմբեր 13, Զորեքշաբթի օր առաւօտ ժամը 9–ին:

ՏՊԱԳՐԱԿԱՆ ՁԵՐ ԳՈՐԾԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

ՀԱՐՍԱՆԵԿԱՆ ՀՐԱՒԷՐ, ԹՌՈՒՑԻԿ, ՏՈՄՍ ԿԱՄ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ՁԱՆԱԶԱՆ ԹՈՒՂԹԵՐ (ՀԱՇՈՒԵՑՈՅՑ, ՆԱՄԱԿԻ ԹՈՒՂԹ, ՊԱՇԱՐԱՆ, ԵՒԱՅԼՆ)

FAIRE-PART DE MARIAGE, BILLETS, PROSPECTUS, DIVERS TRAVAUX DE VILLE (TÊTE-DE-LETTRE, FACTURES, ENVELOPPES, ETC.)

«ՅԱՌԱՋ — HARATCH»

83, RUE D'HAUTEVILLE - 75010 PARIS

LES APRES-MIDI, DE 14 à 18 h. 30 SAUF SAMEDI ET DIMANCHE

ԴԻՄԵԼ ԱՄԷՆ ՕՐ, ԺԱՄԸ 14.00 - 18.30 ԲԱՑԻ ՇԱԲԱԹ ԵՒ ԿԻՐԱԿԻ

Խնամուած աշխատանք — Travail soigné

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կապոյտ Ալպի Սեւրանի «Տիրուհի Միասքեան» մասնաճիւղի տարեկան ձեռնարկ Դեկտեմբեր 2–ին:

***

Ֆրանսահայ Կապոյտ Ալպի Լիոն – Վիլէօրպանի Արաֆս մասնաճիւղը կը խընդրէ նկատի ունենալ ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 1 եւ 8 Թուականները:

Մանրամասնութիւնները՝ յետագային:

***

Ֆրանսահայ Կապոյտ Ալպի Պոմոնի «Նայիրի» մասնաճիւղը, կազմակերպած է ճաշ մը, կիրակի, Հոկտեմբեր 8, ժամը 12·30–ին, Պոմոնի Եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ:

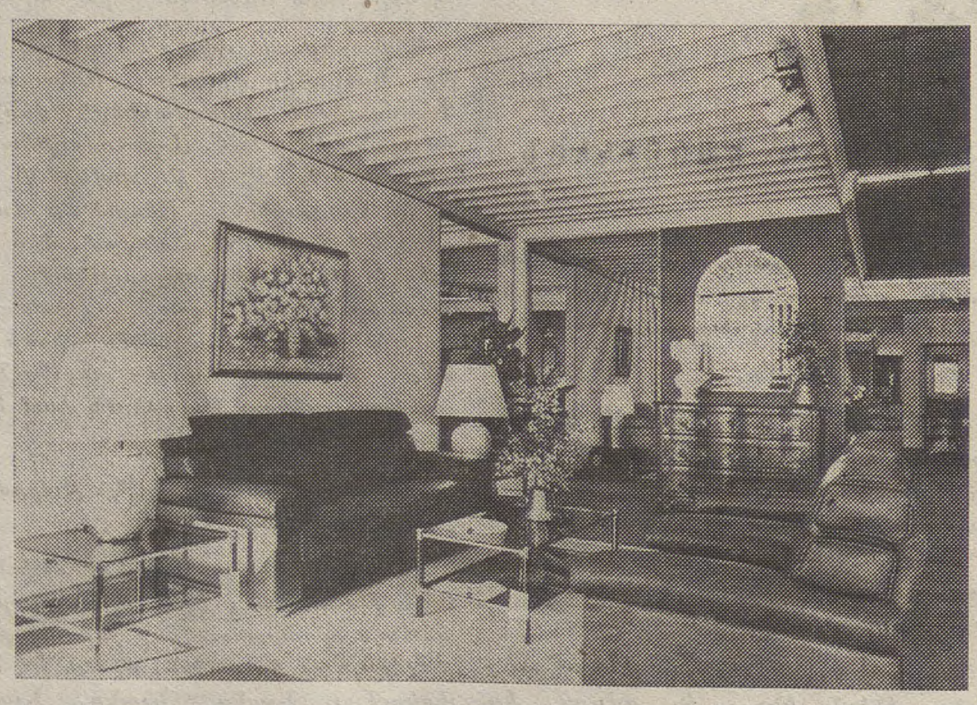
***

Կապոյտ Ալպի Պանեէօ – Քաշանի «Հ. Թոսհակեան» մասնաճիւղի Թատերական ներկայացումը Նոյեմբեր 26–ին:
Մանրամասնութիւնները յետագային:

Meubles **Ghazarian**

4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance

Z.I. Vitrolles à 20 km de Marseille tél. : 42. 89. 27. 47

"Բացառիկ զեղչ «Յառաջ»ի բաժանորդներուն"

«HARATCH»

TELECOPIEUR (FAX) :
N° 48 00 06 70

TELEX :
N° 280 868 Haratch

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris

Commission Paritaire: N° 55935

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 12
MARDI
12 SEPTEMBRE
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՀԱՅԿԱԿ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Directrice: Arpik Missakian

Tel. : 47. 70. 86. 60 — Telex : HARATCH 280 868 F
C.C.P. Paris 15069-82 E — 51027317 A R. C. Paris

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ց ր ա ճ ա ս ա ռ : Տար· 700 Ֆ· — Վեցամսեայ : 360 Ֆ·
Ա ր տ ա ս ա հ ման : Տար· 1000 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

65րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.097 | Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN | 65e ANNÉE — No 17.097

ՕՐՈՒԱՆ ԳԷՊՔԵՐԸ

ԿՈՐԲԱՋՈՎ ՍԵՒ ՕՐԵՐ ԿԸ ԽՕՍՏԱՆԱՑ

ԹԵԹԵՒ ՇԱՐԺ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

ԱԴՐԲԵՋԱՆԻ ԳՈՐԾԱԴՈՒԿԸ ՎԵՐՋ ԳՏԱՒ

Հինգ չաբաթ արձակուրդէ ետք Սեւ ծովու ափին, Կորբաջով վերադարձաւ եւ հեռաւեալի Վրէմիա (ժամանակ) յայտարձակեց ելոյթ ունենալ Շաբաթ իրիկուն: Ջածգվեց թէ «ցաւոտ» մէջոցներ ձեռք պիտի առնուին, բացառիկ միջոցներ փրկելու համար երկրին անտեսութիւնը, նախքան բնականոն զարձնելը սպառումի չափան: Այս առաջարկներէն պիտի ըլլան Պերազոյն Մորհուրդի յաջորդ նստաշրջանին Նախարարաց Մորհուրդին կողմէ (Հոկտեմբերին): Կորբաջով կը ճշդէ· – Պիտոյ պատահիլ որ այդ ամբողջութեան մէջ անժողովրդական, երբեմն խստակեաց միջոցներ ըլլան: Անոնք կ'արդարացուին միայն կացութենէն դուրս ելլելու անհրաժեշտութեամբ»: Կ'ընդունի նաեւ թէ Պերեստրոյկան դժուար կը կիրարկուի, կացութիւնը պարզ չէ երկրին մէջ, ոմանք պատրաստ են հրաժարելու պերեստրոյկայէն եւ անցեալին վերադառնալու: Պերեստրոյկան յեղափոխութիւն մըն է, նոյնիսկ եթէ իր անունով սխալներ գործուեցան:

***

Հայաստանի մէջ, Հինգշաբթիէն Ուրբաթ լուռնալիք դիշերը թեթեւ երկրաշարժ մը պատահած է 6 ուժգնութեամբ Մերքալիի սահիճանաչափով (12 է): ԹԱՍ ալ հաղորդած է թէ չարժը պատահած է Կիրովական, Սեւեանաւան, Հրազդան, բայական նիւթական վնաս պատճառելով: Տուներ եւ հաստատութիւններ վրած են: Այս ցնցումին յաջորդած է ուրիշ մը, աւելի թեթեւ, 4 աստիճան:

***

Ադրբեջանը երեք զօրամասներ պատրաստած են 5 ժամ Ղարաբաղի մէջ, կը գրէ «Իզվեստիա – Եորք Թայմզ»: Ներքին ուժերու հրամանատարը՝ զօրավար Շատալին նուչի զացած էր հանդիպում ունենալու համար տեղւոյն պատասխանատուներուն հետ, զօրավար Սաֆոնովի (Ղարաբաղի ռինուորական հրամանատար) եւ երրորդ զօրավարի մը հետ: Երբ անոնք տեղւոյն մչակութային կեդրոնը կը գտնուէին հապարատը Ադրբիներ հատաքած են զուրսը: Մօտ 100 ազերի ներս խուժած են եւ մերժած զիրենք ապատ թողուլ ցորչափ չեն ընդունուած տեղւոյն բանտը փոխարէն երկու Ազերիներ, որոնք ձերբակալուած էին յարձակում գործած ըլլալով հայկական թաղամասի մը վրայ:

Երկուշաբթի առաւօտ կը հաղորդուէր թէ Ադրբեջանի Ժողովրդական ճակատը դադրեցուցած է գործադուլի չարժումը ապահովութիւն ստանալէ ետք թէ պիտի ձանչցուի եւ թէ իրենցմէ ոմանք պիտի կարենան մասնակցիլ Բաքուի Գերագոյն Մորհուրդի մերձաւոր նիստին:

Օտար մամուլը («Լա Փրէս» եւայլն) չեն ծածկեր որ Ղարաբաղ պատերազմական վիճակի մէջ է, ինչ որ ստիպած է Պրէ· Մորհուրդը որ ՄԱԿ–ի դիմում ընէ: Ազերիները կը քարկոծեն Հայերու հանրակառքերը եւ յարձակումները չեն դադրեցներ, Հայերն ալ կը փորձեն օդը հանել կամուրջները որոնք Ղարաբաղը կը միացնեն Ադրբեջանի:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՀՈՒՆԳԱՐԻԱ «ինքնավար» որոշում մը տուաւ, թոյլ տալով որ իր հոզամասին վրայ ապատանան զրած Աբեւելեան – Գերմանոպիւներ Աբեւմտեան – Գերմանիա անցնին, մաս առ մաս: Երեքշաբթի առաւօտ ժամը 3·10 անց, արդէն ակած են հանրիլ առաջին խումբերը: Քանի մը հազար են անոնք, որոնք անմիջապէս կը ստանան արեւմտեան – Գերմանացիի իրենց անձնաթուղթը, առանց ձեւականութեանց: Արտաքին նախարար՝ Կէնշէր զնորհաւորեց Հունգարիոյ այս «ինքնավար որոշումը», զոր պիտի չմոռնանք ատելցուց: Արեւելեան – Գերմանիոյ իշխանութիւնները կը ձաղկեն «մարդկային արարածներու այս չհատատակութիւնը մարդասիրական պատրուակներով»:

ՓԱՐԻԶի արդարադատութիւնը զատական հետաքննութիւն բացաւ Քլօտ – Օթման Լառայի դէմ, Կլոպի մէջ անոր ըրած հակահրեայ յայտարարութեանց առթիւ: Ծերունի բեմադիրը կը մեղադրուի հետեւեալ պատճառաբանութեանց վրայ· – «Մեղադկութիւն ցեղասպան հրապարակային նախատինքներու, խորհրդանութեան եւ ցեղային ատելութեան դրգռութեան մեղադկութիւն»: Հրաժարեցաւ Գեղարուեստից ակադեմիայէն, ուր փոխնախագահ էր, եւրոպական Մորհրդարանէն: Էլի Վիզել կ'ուզէ նաեւ որ ետ առնուի անոր պատուոյ լիգէոնը: Տիկին Սիմոնն Վէյլ չուզեր իսկ անդրադառնալ, մինչ Լը Փէն կ'ընդունի որ Տիկին Վէյլի մասին արտատանուած խօսքերը քննադատելի են, բայց կը դատապարտէ պարբերականին խմբագրապետը՝ Պենամու, որ դիտումնաւոր կերպով առեղծած է այս զայթակղութիւնը:

ԼԵՀԱՍՏԱՆի զահերէցը՝ ծերանաւոր կլէմպ ատիպուեցաւ յետաձգել Միացեալ – Նահանգներ կատարելիք իր այցելութիւնը «անյարատ պայմաններու» պատճառաւ, իրրեւ հետեւանք իր ելոյթին Աւուշվիցի կարմիղին առընչութեամբ: Լեհական զործակալութիւնը լուրը տալով, չէ ճշդած այս վերջին պարագան, որ թուն պատճառն է:

«ԻՄԱՆԻԹԻ»ի տարեկան դաշտահանդէսը, ինչպէս ամէն անգամ, մեծ յաջողութիւն արձանագրեց, Քուրնէօվ, Ուրբաթ, Շաբաթ, Կիրակի: Այս տարի այլախոհներն ու արոցկիտներն իակ տաղաւարի իրաւունք ունեցան: Մարշէ, իր ճառը արտասանեց Շաբաթ օր: Ողջունեց Մորհրդային Միութիւնը Պերեստրոյկայի ճամբուն վրայ, չհետեւով թէ Մորհրդային Միութեան մէջ կիրարկուղ վոխխութենց առթիւ, կ'ըսէ՝ վերջապէ՛ս եւ ոչ՝ ատե՛ղ: Յայտնեց նաեւ թէ համոզուած է որ ապագան դրամատիրութեան չի պատկանիր, այլ՝ ընկերվարութեան:

ՈՒԿՐԱՆԻՈՑ արեւմուտքը քիմիական զործատուն մը պայթած է: 19 մեռեալ կայ եւ երկու վիրաւոր:

ԹԷՆԻՍԻ Ֆըշնկ Միտոյի Միացեալ – Նահանգներու միջազգային հանդիպում – ներուն, վերջնական յաղթանակը զերմանական եղաւ թէ պիներու եւ թէ այրերու համար: Կէս – աւարտականին հասած էր Աղասի ,որ պարտուեցաւ Լէնոյէն: Կիներու յաղթականն էր՝ Շթէֆի Կրաֆ, այրերուն՝ Պէքեր, նաեւ զերմանացի:

Ա.Լ.ԺԵՐԻՈՑ Նախազահը՝ Շատլի պաշտօնազրկեց իր նախարարապետը՝ Մեհրոպ, որ սկիզբը չուզեց ընդունիլ եւ տեղի չտուաւ, բայց ի վերջոյ համակերպեցաւ: Պաշտօնազրկման պատճառը բացակայութեան դանդաղութիւնն է: Նոր զինուորդութեանց դանդաղութիւնն է՝ Նախարարապետ՝ Մուլուա Համրուշ:

ԷՒ – ՓԷ – ԷՒ ԵՒ ՓԷ – ԷՒ (այլ խօսքով Շերաքի եւ Թիսքար տ'Էսթէնի չարժումները) «հաստարակաց» օր մը կազմակերպած էին Կիրակի Քանէ – Փլաժ (հարաւ – արեւմուտք): Թիւին առաջարկեց ընդդիմութեան բարձրագոյն Մորհուրդ մը ստեղծել, բայց Լէոթար չատ «տաք» չէ:

Երկու կողմերն ալ կը դիտակցին թէ միութիւնը անհրաժեշտ է, քանի ան է՝ ուժը, բայց դժուար թէ յաջողին:

ՌՈՒՄԱՆԱԿԱՆ ԶԲՕՍԱՆԱՒ ՄԸ ընկղմած է Դանուբի վրայ, հատանարար մշուշի պատճառաւ: 185 հոգիներէ, որոնք նաւուն վրայ կը գտնուէին, միայն 18 հոգի փրկուած է:

*ՌԱՖԱՅԷԼ ՄՈՒՍԱԼԵԱՆ սրամիտ նահանգով մը դիտել տուած է «Մոնտ»ի այն կոպիտ սխալը, որ սպրդած էր Մոլտովայի վերաբերեալ լրատուութեան մէջ եւ ուր, ինչպէս «Յառաջ» ալ մատնանշած էր (Օգոստոս 31), Մոլտաւիա նկատուած էր «15 Հանրապետութիւններու փոքրադոյնը» այդ «պատիւը» խլելով Հայաստանին: Նամակագիրը կը զրէ· – «Որ ինծի նման զաղթող մը ուղղագրական սխալները ընդծաներ կ, բայց ներելի: Բայց երբ ձեր թերթին նման վարկ վայելող թերթ մը, որ իրատացի կերպով կը հաղարտանայ թէ աշխարհի խորհրդային լատադոյն սպարկութիւնն ունի (թարգիւ) թոյլ կուտայ որ զրուի «Մոլտաւիան փոքրադոյնն է Մորհրդային Միութեան Հանրապետութեանց»՝ անհներելի է: Արդարեւ, բոլոր թերթերը, ներառեալ ձերը, Զարաթաղի դէպքերէն ի վեր եւ մանաւանդ Դեկտեմբեր 7–ի երկրաշարժէն ետք, զրեցին թէ Հայաստան փոքրադոյնն է Մորհրդային Միութեան Հանրապետութեանց – 29·800 ք· քիլոմեթր, մինչ Մոլտաւիան՝ 33·700 քառակուսի քիլոմեթր տարածութիւն ունի: Կամ թէ Կորբաջով զաղտնարար տեղեկացուցած է անտեսուն յօդուածագրին անմիջական կցումը Զարաթաղի (4·400 ք· քիլոմեթր), թող հա՛ս մեր եւ բախտիքը գտնէ»: Այս ամբողջ դիպուկ նամակին տակ, «Մոնտ»ի խմբագրութիւնը կը զրէ թէ միայն իրաւունք կրնայ տալ Պր· Մուսալեանի եւ ընթերցողներուն ներողամտութիւնը կը խնդրէ այդ խակապէս «անհներելի» սխալին համար:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԵԶԱԿԻ ՕՐԵՐ ԼԵՀԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

ՀԱՅԱԾԷՍ ԲԱՅՕԹԵԱՅ ՊԱՏԱՐԱԳ ԿԼԻՎԻՅԷԻ ՄԷՋ, 60 ՀԱԶԱՐ ՀԱՆԴԻՍԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ՆԵՐԿԱՅՈՒԹԵԱՆ

Օգոստոսի վերջին եւ Սեպտեմբերի առաջին օրերը բացառիկ, իսկական խմատոով, օրեր ապրած է Լեհաստանի երբեմնի հայ գաղութը:

Հայ Կաթողիկէ Առաքելութեան բուն նպատակն էր վերատին թափադրել Ատուածածնի եւ Ցխուս մանուկի նկարը, զոր Լվովի Հայերը իրենց հետ բերած էին, երբ լքած էին քաղաքը Ռուսերու գրաւման հետեւանքով:

Հայ կաթողիկէ պատկառելի պատուիրակութիւնը զոր կը զլխաւորէր Կաթողիկոս – Պատրիարք՝ Յովհաննէս – Պետրոս ԺԲ· Վարչապետ կը ժամանէր Օգոստոս 28–ին եւ կը դիմաւորուէր ծիրանաւոր Կլէմպի կողմէ, որու հիւրն էր ամբողջ կեցութեան ընթացքին: Ցիշենք որ Կաթողիկոսին չքախուժերին մաս կը կազմէին. – Վարդան Եպիսկոպոս Աչգարեան (Լիբանան), Անդրէաս Եպիսկոպոս Պետտզեան (Լիբանան), Պօղոս Արք· Գուսան (Իրաք), Ներսէս Եպիսկոպոս Սեթեան (Միացեալ – Նահանգներ), Վարդան Եպիսկոպոս Պօղոսեան (Լատին – Ամերիկա), Վենետիկի Մխիթարեան Միաբանութենէն՝ առաջնորդը Հ· Ներսէս Տէր – Ներսէսեան, ապա Հ· Վրթանէս Ուլուհոճեան, Հայր Եղիշէ Ճիւլեան, Վիէննայի միաբանութենէն՝ Հայր Օգոստինոս, Հ· Գաբրիէլ, Հ· Սիմոն, Անարատ Ցղութեան Քոյրերու միաբանութենէն՝ մեծաւորուհին՝ Մայր Վերոնիկ, քոյրեր՝ Արշակուհի եւ Արուսեակ, պատուիրակութեան մաս կը կազմէին նաեւ Գէորգ Վրդ· Եղիայեան, Յովսէփ Վրդ· Քէլէճեան, Անդրանիկ Վրդ· Կոմիտեան (խմբագրապետ՝ «Մասիս»ի):

Պատուիրակութիւնը երկու օր անցընելէ ետք Վարշաւա, անցած է Քրակովիա, ուր կը մնայ Յովսէփ Վրդ· Քոսալէճեք եւ կիրակնօրեայ հայածէս պատարագներ կը մատուցանէ, հաստատացեալներու, որոնք հայերէն ազօթակից են, առանց մէկ բառ հայերէն զիտնալու:

Պատուիրակութիւնը եղած է նաեւ Օփոլէ, Կլիվիցէ, ուր Ս· Երրորդութեան Եկեղեցին զրուած է Ատուածածնի եւ Ցխուս մանուկի նկարը:

Մորագէս ապատորիչ եղած է, Կիրակի օր, Սեպտեմբեր 3–ին, հայածէս բացօթեայ պատարագը, 60 հազար հանդիսականներու ներկայութեան, հոն կազմուած է հսկայ թափօր մը, չեմորահումբով:

Պատուիրակութիւնը եղած է նաեւ Զեստոքովա, Երկուշաբթի օր (Սեպտեմբեր 4), ապա վերադարձած Երեքշաբթի, Սեպտեմբեր 5–ին: Այցելած է նաեւ Աուշվից:

Հայկական այս անմոռանալի օրերը յուզիչ են եւ այլապէս ապատորիչ: Հայու արմատախիլ բեկորներ կրկին, որոնք իրենց արմատները կը փնտռեն: Այս հակիրճ լրատուութիւնը չի կրնար անշուշտ հարազատ պատկեր մը տալ: Ուրեմն՝ մանրամասն նկարագրութիւն մը՝ յետագային:

ՓՈՒԹՊՈԼ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

Միջերկրականի լիկին պատուոյ գաւաթարշաւի ախոյեանութեան համար, Սէն – Թ'Անթոուանի Հ·Մ·–ը իր երկրորդ մրցումը կատարած է, իր դաշտին վրայ, Օրմանժի խումբին դէմ, արդիւնք՝ 0 – 0: Սատիկ հովը խանգարած է խաղը:

Հ· Մ· Ը· Մ· Սրճի, Փրովանսի Փրոմոսիոն ա'Օննէօր Բ· դասակարգին մէջ, իր մրցաշարքը սկսաւ հիւրեսիրելով, Կիրակի օր, Քաթէկլասի խումբը:

***

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ 52–ՐԴ ԱԽՈՑԵՆՈՒԹԻՒՆ

Նախտեոր – Արարատ	1 – 2
Դինեպր – Պամիր	2 – 0
Զերնոմորեց – Դինամօ Մ·	2 – 2
Ժալգիրիս – Լոկոմոտիւ	0 – 0
Դինամօ Կ· – Դինամօ Մն·	2 – 0
Տորպեդօ – Զէնիթ	2 – 1
Ռոտոր – Մետալիստ	3 – 2
Սպարտակ – Դինամօ Թ·	0 – 1

Այս խաղերէն ետք, զասաւորումը հետեւեալն է· –

Սպարտակ 36 կէտ, Դնեպր 31, Ժալգիրիս եւ Դինամօ Կ· 30, Տորպեդօ 28, Մետալիստ 26, Զերնոմորեց 25, Դինամօ Մ· 24, Դինամօ Մն· 23, Արարատ եւ Ռոտոր 21, Պամիր 20, Դինամօ Թ· 20, Նախտեոր 18, Լոկոմոտիւ 15, Զէնիթ 14 :

ՅԻՍՈՒՆ ՏԱՐԻ ԱՌԱՋ

ՅԱՌԱՋԻ ԽՆԴԻՐՔԷՆ

5-ՊԱՏԵՐԱԶՄ ԵՒ ԿԱԶԱՐԳԵԼ ԴԻՄԱԿՆԵՐ

Սեպտեմբեր 1–ի թիւը արդէն իսկ «զոհ»ն է հաստատուած դրաքննութեան: Մինչ առաջին էջի լուրերու խորագիրնե– րը երթալով կը զզացնեն անխուսափելին, այսինքն՝ պատերազմը, Գ. էջին երրորդ սիւնակը ամբողջովին պարապ է: Ձինք կրնար զուշակել նիւթը, քանի ոչ իսկ խորագիրը մնացած է, ու այն առեղնուան դրաքննութեան դրութիւնն այնպէս էր որ դրաքննուած նիւթին տեղը արտօնու– թիւն չկար այլ դրութիւն մը հրատարա– կել, պարտաւորիչ էր, որ տեղը՝ պարապ մնայ:

Յաջորդ օրը, Կացութիւնը աւելի լրա– տակ է: Կը մօտենայ օրը՝ մեռնիլ Տան– ցիկի համար: Գերմանիա յարձակած է Լեհաստանի վրայ չորս տարբեր կէտերէ: Տանցիկ կը կցուի Գերմանիոյ:

Բայց չէ մոռցուած Սանճաքը ու «Տա– րածքներու տեղաւորումը» խորագրին տակ, կը տրուին սա տեղեկութիւնները.– «Սանճաքի երկու հայրենակիցներ մեծ Սերայ երթալով գնդապետ Ռոլէի հետ տեսակցութիւն ունեցան Ռիհանէի, Հա– յաչէնի եւ շրջակայ հայ գիւղերու գաղ– թականներու տեղաւորման մասին: Գրե– դապետը յայտարարած է որ, Պէֆայի շրջանին մէջ 15·000 հեկտար հող պիտի գնուի երկրագործ գաղթականներուն տե– ղաւորման համար: Սակարկութիւնը հո– զատիրոջ հետ արդէն սկսած է եւ շուտով պիտի վերջանայ, Սեպտեմբեր 1–ին, պի– տի սկսի գաղթականներու փոխադրու– թիւնը Պէֆայի մէջ: Պէֆայի այդ հո– զերուն վրայ պիտի հաստատուին երկրա– գործները՝ ֆրանսական իշխանութեան ծախքով, իսկ անոնք որ արհեստաւոր են՝ իրենց սեփական միջոցներով կրնան հող տեղաւորուիլ: Այս առթիւ գնդապետը յայտարարած է·

– «Մինչեւ հիմա մեր ազգային իշխա– նութիւնը եւ Բարեգործականը իրենց օ– ժանդակութեան չափը չեն յայտնած: Լաւ պիտի ըլլար որ գիտնայինք թէ հայու– թիւնը ո՛րքանով պիտի օժանդակէ գաղ– թուականներուն: Պասեքի շրջանին մէջ հիւանդութիւնները ծայր տուած են: Այս առթիւ, 25 հազար ֆրանք դրած ենք տոէ– թէօր Շըվալիէի տրամադրութեան տակ, դեղեր եւ հիւանդապահներ ղրկելու հա– մար Պասեք»:

Նոյն թիւին առաջին էջին վրայ, հե– տեւեալ բացատրութիւնները կը տրուին մամուլի դրաքննութեան մասին, – անոր հաստատման առաջին օրերու մասին.–

«Երկուշաբթի, Օգոստոս 28–ին էր որ պաշտօնաթերթը կը հրատարակէր հրա– մանագիր – օրէնք մը՝ ամէնօրեայ մա– մուլի եւ ուրիշ պարբերական հրատարա– կութեանց գրաքննութեան մասին: (բուն բառով՝ հսկողութիւն, հակակշիռ, *քոնթ– րոլ*): Փլաս Վանտոմի փառաւոր հիւրա– նոցին, Օթէլ Ռոնթինենթալի մէկ մասը գրաւման երթարկուած ըլլալով, արդէն այնտեղ փոխադրուած էին բազմաթիւ բարձրաստիճան սպաներ եւ պաշտօնա– տարներ, անմիջապէս գործի ձեռնարկե– լու համար: Մենք ալ դիմեցինք նորա– հաստատ պաշտօնատունը, որպէսզի «Յառաջ»ի շարուած էջերը աչէ անցը– նեն, տպագրութեան յանձնուելէ առաջ:

– Դժբախտաբար դեռ հայերէն գիտցող պաշտօնեայ չունինք, մինչեւ իրիկուն կը կարգադրենք, հոգ մի ընէք: Դուք ալ դիմեցէք Արտաքին նախարարութեան, թերեւս մէկը տրամադրենք:

...Յաջորդ օրը գտնուած էր հայ գրա– բննիչը, Պր· Հրանդ Թորոսեան, հայե– րէնի ուսուցիչ արեւելեան լեզուներու վարժարանին մէջ եւ տնօրէն – խմբագիր «Mercure d'Orient» ամսագրին: Պզտիկ ներմակ մըն ալ կ'երեւայ «Յառաջ»ի մէջ, Գ· էջ»:

*Հրատարութիւնը իր չարունակութեան մէջ կը յայտնէ որ դրաքննիչներու թիւը հարիւրի կը հասնի, ինչ որ շատ չէ բազ– դատմամբ Փարիզ հրատարակուող թեր– թերուն, մանաւանդ լեզուներու զանա– զանութիւնը (անգլերէն, իտալերէն, գերմաներէն, հայերէն, երբայերէն, չի– նարէն, ճարոներէն): Այդ դրաքննիչնե– րուն մէջ կան լրագրողներ, հրատարա– կիչներ, թատրոնի անօրէն մը, դրագէտ– ներ, հանգստեան կոչուած սպաներ, պաշ– տօնատարներ, ընկերութեանց վարիչ– ներ, նահանգապետ մը, ճարտարագէտ– ներ: Լէոն Պլում կը զանգատի այս ա– նընդհատութեամբ «Փոփիւլեր»ի մէջ (այդ օ– րերուն, ընկերվարական կուսակցութիւնը ունէր իր պաշտօնաթերթը, ամէնօրեայ) որ յարմարագոյն անձերը չեն ընտրուած դրաքննութեան համար եւ կառավարու– թեան ուշադրութիւնը կը հրաւիրէ կարգ մը պարագաներու վրայ: Կիրակի, Սեպտեմբեր 3–ի թիւը, առաջին էջին ամբողջ երկայնքին կը վառուին հսկայ խորագրեր·– «Հիթլէր պատերազմ կը մղէ Լեհաստանի դէմ: Ընդհանուր զօրաշարժ եւ պաշարման վիճակ Ֆրանսայի եւ Անգ– լիոյ մէջ»:

Տակը մանրամասնութիւններ զօրակո– չին·–

1· –Ընդհանուր զօրաշարժ Ֆրանսայի ցամաքային, ծովային եւ օդանաւային բանակներու, երկրին ամբողջ տարա– ծութեան վրայ, Ալժերիոյ, գաղթավայ– րերու եւ ուրիշ հովանաւորեալ երկիր – ներու մէջ: Զօրաշարժի առաջին օրը կը սկսի Սեպտեմբեր 2–էն, Շաբաթ (երէկ):

2· – Պաշարման վիճակ հռչակուած է Ֆրանսայի 89 նահանգներուն եւ Պելֆորի շրջանին մէջ, ինչպէս եւ Ալժերիոյ երեք նահանգներուն մէջ:

Այս հրամանագիրը յաջորդ յօդուած– ներով հսկայ հանրապետներու վրայ տըպ– ուած տարածուած էր երկրին ամէն կող– մերը: Առջի կիրակի, Սեպտեմբեր 3–ին (այսինքն՝ 50 տարի ետք, նոյն օրը), Նախկին ռազմիկներ կ'ոգեկոչէին այս տխուր թուականը, այդ հսկայ հրամա– նագիրը պարզած յաղթական կամարին ներքեւ:

Այդ օրը արդէն Անգլիա եւ Ֆրանսա պատերազմ յայտարարած են եւ «Յառաջ», որ լոյս չի տեսներ կիրակի օր, լուրը կուտայ Երկուշաբթի, (երեքշաբթի, Սեպտեմբեր 5 թուականը կրող թիւով):

Այդ թիւին առաջին էջը հետեւեալ կոչը լոյս տեսած է յանուն հայ մամուլի եւ զանազան հոսանքներու·–

ԿՈՉ ՖՐԱՆՍԱՑԻ ՀԱՅ ԳԱՂՈՒԹԻՆ

Հայրենակիցներ, ամբողջ տասը օր գե– րագոյն փորձեր կատարուեցան, պահպա– նելու համար խաղաղութիւնը: Դժբախ – տաբար փոթորիկը պայթած է արդէն, եւ դժուար է նախատեսել թէ մինչեւ ո՛ւր կրնայ յանգիլ: Մենք ալ, տարիներէ ի վեր ապաստանած ըլլալով այս հիւրընկալ երկրին մէջ, անշուշտ մեր ճակատագիրը կապուած է անոր բարիքին հետ: Եւ ու– նինք պարտականութիւններ, օրէնքով սահմանուած կամ մեր գիտակցութենէն բխած: Մեր երիտասարդները, որոնք զինուորագրութեան ենթակայ են աւելի քան երկու տարիէ ի վեր, ամէնէն առաջ զօրանոց փութացին, առաջին զօրակո– չին: Ունինք նաեւ եւ ամէն օր կ'ունենանք բազմաթիւ կամաւորներ, այր թէ կին, գործօն կամ կրաւորական պաշտպանու– թեան համար:

Այս հրապարակային կոչով, մենք, յա– նուն հայկական մամուլի եւ զանազան հո– սանքներու պարտականութիւն կը սեպենք ձեր ուշադրութեան յանձնել հետեւեալ պահանջները· –

1· – Մնալ արթուն եւ պաղարիւն, ու– շադրութեամբ հետեւելով հրատարակ– ուած օրէնքներուն եւ պաշարման վիճակի տրամադրութեանց:

2· – Առանց վարանումի կատարել ինչ պարտականութիւն որ կ'իյնայ բոլորիս վրայ, իրրեւ հաղաթացի կամ ապաս– տանեալ:

3· – Դադրած նկատել ներքին ամէն վէճ, տեսակէտի կամ նախասիրութեան խնդիր, կազմելով ազգային միացեալ ճա– կատ, թէ մեր պարտականութիւնները գի– տակցօրէն կատարելու եւ թէ դիմագրա – ւելու համար պատերազմի չարիքները»:

Հասուկենտ զանազան լուրեր որոշ պատկեր մը կուտան այդ օրերու առօր –

ՀԱՏՈՒԱԾ ՄԸ ՌՈՒԲԷՆԻ ՃԱՌԷՆ ՆԱԵԻ ՍՏՈՒԳՈՒՄ ՄԸ ՀԵՐՈՍ ՄՈՒՐԱՏԻ ՄԱՍԻՆ

Բեմերու վրայ երբեք չերեւցող, ո՛չ հռետոր, ո՛չ ճառախօս եւ ո՛չ ալ դասա– խօս: Անունն մըն է Ռուբէն՝ յարգանք եւ պատկառանք ներշնչող: Մտաւորական՝ մեւեւնոյն առեն ֆէյասյի, ազգային գոր– ծիչ, քաղաքագէտ, իր ծանրակշիռ խօսքը մտիկ ընել տուող: Պատերազմական նա– խարար Հայաստանի Հանրապետութեան օրով: Իր յուշերու մեծածաւալ գիրքը յուշամատեան մը ըլլալէ աւելի դիւցազ– ներգութիւնն է մեր նորագոյն պատմու– թեան:

Մայիս 28–ի հանդիսաւոր օր մըն էր, հազուագիւտ երեւոյթ, երբ բեմ բարձ – րացաւ Ռուբէնն իրրեւ ճառախօս քանի մը թուղթ ձեռքը, նման համանուագի պեկավարի մը, որ ճպռատը ձեռքին կու– տայ ապրանչանը նուագելի պարունակին:

Երեք եղբայրներ էին անոնք, այսպէս ակաւ, Ռուբէն Տէր – Մկրտիչեան իր ճառը: Երեքն ալ տոդորուած հայ ազգին բազմաթիւ ցաւերուն դարման մը գըտ– նելու առաջադրութեամբ:

Առաջինը այս եղբայրներուն Մկրտիչ Փորթուգալեանն էր որ իր «Արմէնիայ»ով, կը հրահրէր հայկական հարցը: Բա– ւական սթափեցնելէ ետք հայ ժողո– վուրդը իր թմրած եւ չարչարալից վիճա– կէն, ժամանակի ընթացքին յամրօրէն չիջեցաւ, պարտքը կատարած:

Երկրորդ եղբայրը, ըսաւ Ռուբէն, Հըն– չակեաններն են, իրենց մարտական ու– ժերով, մտաւորականներով – Տամատ– եաններ, Ժիրայրներ, Մուրատ Պոյաճը – եաններ եւ Փարամազներ, (որուն կենա– սագրին հեղինակը արձանագործ Գրի– գոր Ահարոնեան, Հայաստանէն Պէյրութ անցաւ ներկայ ըլլալու հանդիսաւոր բաց– ման): Հայուն վատ եւ ատորին թուրք թշնամիին կողմէ, Ա· աշխարհամարտի սկիզբին քան անձնուէր Հնչակեաններ կախաղանի դատապարտուեցան արիւնե– լով Հայուն արդէն վիրաւոր սիրտը: Այս անմահ հերոսներուն խռովեալ հոգիները հանգստացնելու համար ամէն տարի ազ– գովին կը յիշատակուի անոնց անմոռա – նալի յիշատակը եկեղեցիով եւ հաւաքոյ– թով:

Հինչակեան այս մեծ կուսակցութիւնը դոյութիւն ունի տակաւին, տակայն ան– դամներուն մէկիկ – մէկիկ կորուստով չկրցած պահել իր հիմնադրութեան առա– ջին թափը, պիտակցելով հանդերձ թէ փշոտ է ղեկի ազատութիւն խոյացող ազգին անկորնչելի դաժն ճամբան, բայց նուիրական:

Երրորդ եղբայրը Դաշնակցութիւնը Մեծն Քրխատափորներով, որ փշրուեցաւ Պուէնոսայրէսի Օլմոզ լերան գագաթը, ուր չինուած է հիմա, կ'ըսեն, անոր կիսադ– րին, ծերացած խնձորէնիին տեղ, որ ա– մէն տարի կարկուտի պէս խնձոր կը թա– փէր հարթավայրին վրայ, եւ տակաւին Գէորգ Զաւարեանը, Աղբիւր Սերոբեան, անվեհեր Մուրատներ եւ բազմաթիւ անձ– նուէր Ֆէյասյիներով:

Ազահօրէն մտիկ ընել տուաւ Ռուբէն իր խօսքերը որոնք քանդակուելով ունկնդ– իրներու մտքին ու սրտին մէջ, խորանկ յուսալից չունէր մը առնել տուին անոնց:

Այս երեք եղբայրներն ալ հայ ազգային զգացումներով եւ հաւատքով նուիրեցին իրենց կեանքը իրրեւ մատաղ Հայուն սըր– բազան խորանին, փրկարար նպատակի մը ի խնդիր, վճռակամութեամբ, դիտակ– ցութեամբ:

Այս երրորդ եղբայրը կայ ու կը գործէ եւ նկատի առնել կուտայ իր կազմակեր– պուած ուժը արտաքին աշխարհին, մա– նաւանդ թուրք թշնամիին որ Դաշնակ ա– նունը բերնէն վար չի ձգեր, մեր կրօնա– ւորներուն հետ միասին: Թերեւս անոր համար որ այս վերջիններս պահապաններն են մեր մշակոյթին, ինչ որ անհետացնել կ'ուզեն:

Շեղելով վայրկեան մը Ռուբէնի ճա– ռէն, դառնանք մեր ըմբոստութեան խոր– հըրդանիշ ոգիին՝ Մեծն Անդրանիկին, որ ինքնին կուսակցութիւն մը կը կազմէ, ընդունելով բոլորէն – Ռամկավարէն, չէզոքէն, կուսակցութիւններէն իրրեւ անվիճելի հերոսը ազգին:

Ձինուահալի եւ խաղաղութեան խօսք մը կը թուէր ըլլալ Ռուբէնի ճառը, մոռա– ցութեան մատնելու այն անվերջանալի պայքարները, վէճերը, երբ երկու կողմ

եան: Այսպէս կը յայտնուի որ 20, 10 եւ 5 ֆրանքնոց մետաղ դրամները հրա– պարակէն պիտի քաշուին քանի մը օրէն եւ անոնց տեղ չրջաբերութեան պիտի հանուին թղթադրամներ:

«Յառաջ», թէեւ մեծածաւալ, բայց միայն երկու էջով լոյս կը տեսնէ: Սեպ– տեմբեր 6–ի թիւին մէջ, կը տեսնենք որ միշտ կը չարունակուի Մուսա Լերան հանդանակութիւնը: Այս 37–րդ ցանկին խորագիրն է արդէն՝ Միշտ նոր գումար– ներ ու ընդհանուր գումարը հասած է 110·543 ֆրանքի: Տեղեկութիւններ ալ կան, արտաստպուած Պէյրութի ռամկա– վար օրկան «Զարթօնք»ի Օգոստոս 23–ի թիւէն:

Զորրորդ էջին վրայ հասցէներ հրա– տարակուած են զինուորական դրասեն– եակներու, ուր կրնան դիմել այն օտա– րականները որոնք կ'ուզեն կամաւոր ար– ձանագրուիլ:

Փարիզի մէջ, արդէն երկու ահազանգ– ներ հնչած են; ժողովուրդը հանդարտու– թեամբ ապաստանած է նկուղները վամ պատսպարանները:

Սեպտեմբեր 7–ի թիւն է որ կուտայ այս լուրերը, առաջին էջին վարի մասը «ձեր– մակ»ներ կան: Գրաքննութիւնը հոսկէ անցած է:

Սեպտեմբեր 8–ին, երրորդ ահազանգ մը հնչած է Փարիզ, դատարկն ալ մի քա ձայներ կան՝ խումբ – խումբ Հայ զին– ւորներ դէպի ճակատ...:

Պատերազմը օրէ – օր աւելի զգալի է: Հարկ է այլեւս արտօնագիր առնել տեղէ տեղ երթալու համար: Պատերազ– մական նախարարութիւնը կը յայտնէ թէ ցարդ եղած ահազանգները փորձեր էին: Պաշտօնաթերթը հրամանագիր մը կը հը– րատարակէ բացառիկ տուրքեր դնելով ազգային պաշտպանութեան համար:

Ձիրզ 50 տարի առաջ «Յառաջ» նոյն օրուան (Սեպտեմբեր 12, Երեքշաբթի) կը հաղորդէ առաջին էջին վրայ թէ Սան– ճաքի հանդանակութիւնը փակուած է եւ թէ հաւաքուած գումարը փոխանցուած է Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան: Փակա– դիծի մէջ, աւելցնենք, թէ յետպային Մուսա Տաղցիները այս գումարով վար– ժարան մը բացին Այնճար, զոր մկրտե– ցին՝ «Յառաջ» եւ որու մուտքին, այսօր կայ Շաւարշ Մխիթարեանի կիսանդրին:

Քիմիական պատերազմի վախը պատ– ճառ է որ բնակչութեան բաժնուին կա– պարզել դիմակներ: Եւ այս առընչու– թեամբ, յիշեմ թէ այդ եղաւ առիթը, որ ըսած էի թէ ի՞նչ ըսել է օտար ըլլալ:

Որքան ալ որոշ խորհականութեան բա– խած էի զգրոցի իմ առաջին օրերուս (մէկ բառ Ֆրանսերէն չէի գիտեր...), չուտ անցած էին այդ օրերը եւ չէի տառապած այնքան, որ մինչեւ այսօր զառն յիշա– տակներ զրոշմուած մնան մտքիս մէջ: Ճիշդ է, այն ատեն դժուար էր օտար, դպրեվնան ըլլան, Հարլէմ Տէկիրներ չկային...:

Ու օր մը հաղորդուեցաւ թէ Ֆրանսա– ցիները պէտք է դիմեն իրենց բնակած չրջանին քաղաքապետարանը առանալու համար կարգադրել դիմակ մը, անձ գլուխ: Ու մայրս ձեռքէս բռնած տարաւ պիա քաղաքապետարան, որպէսզի ինծի, մի– ա՛ն ինծի տրուի վազարդել դիմակ մը, վասնզի ես՝ Ֆրանսացի էի, իսկ ծնողքս Réfugié Nansen, d'origine arménienne:

Անդրադարձայ որ եթէ Գերմանացիք թռնուատ ռումբեր նետէին, ես պիտի պաշտպանուէի, բայց ծնողքս կրնար մեռ– նիլ, հայմաքոս էին, արմատախիլ ժո– ղովուրդի մը բեկորներ: Մանկութեան մէկ շատ սեւ յիշատակն է:

Քաղեց՝ Ա. Մ.

մէն գիրար կը ըզկատէին եւ խօսքով եւ գրիչով եւ որոնց ցաւով ակամատես էինք:

Գամուելիանը կը կրկնուի:

Այսօր ալ դարձեալ ճիւնահալի և քանակչիները ատարեւու պատրաստ է Ս. Ջաքուելիանեան խօսքը թէ պատմութենէն չենք կրնար դուրս ձգել հանրապետութեան երկու տարուան դոյութիւնը, ոչ ոք կրնայ պատմութեան վրայէն ցատքել անցնիլ:

***

Քանի որ հերոսներու մասին է խօսքը, ուշնք դրուագ մը սերասատացի Մուրատի մասին: Մուրատ ըմբռնչի կատմով, անվախ անձ մըն էր: Տարիներ առաջ երբ «Ցառաջ»ի խմբագրատունը կը գտնուէր Թէվիզ փողոցի 32 թիւ չէնքին վարի մեծ սրահը, հոն այցելեց Թախծադէմ, միջին տարիքի, սեւազգեստ տիկին մը, խիստ յուզուած երեւոյթով եւ բարոյապէս ազդուած: Առանց որեւէ հարցումի ապասելու ծանօթացուց ինքզինք:

– «Ես Սերաստացի Մուրատի քոյրն եմ, ըսաւ, եկած եմ բողոքս ներկայացնելու ձեզի»:

– «Մենք գնչու չենք», ինչպէս գրուած էր այսօր «Օրուան խօսք»ին մէջ, եղբօրս Մուրատի մասին:

Այդ օր, «Օրուան խօսքը» գրողը Հրանդ Ամադուն ըլլալով հարցուցեալ անոր թէ ուրկէ՞ կուգար հերոս Մուրատին անուանը կապուած «գնչու» բառը: Պատասխանեց թէ այնքա՞ն տարածուած է որ ամէն մարդ կը կարծէ թէ ճշմարիտ է: Վերջին սխալը կուգայ Միքայէլ Վարանդեանի մէկ գիրքէն, ուր, ուրիշ հեղինակներու կարդին կը յիշէ Մուրատը անցնելով թէ գնչուի զաւակ է: Հաւանական է որ Միքայէլ Վարանդեանն ալ զոհ է սխալ տարածայնութեան մը:

Ծանօթ ըլլալով որ Խոլ քնակող ծերունի Արմենակ Միքայէլեան գինակիցը եղած է Մուրատի, հեռախօսով հարցուեցաւ անոր, որ յայտնապէս ընդվզած, վրդովմամբ եւ ցաւումով բաւ թէ չատ սխալ է, Մուրատ երբեք գնչուի զաւակ չ: կարծեմ, օր մը, ես սխալ առնեմ գիրքը ձեռքս եւ գրեմ ստուգումը եւ պատմեց հետեւեալ դրուագը: Մուրատի մեծ հայրը, անձնուէր եւ խիստ ազգասէր անձ մը: Այլեւս գանակը ոսկորին հասած, Հայուն հանդէպ, Թուրքին գործած վատութիւններէն, կը ապանձէ բարձրաս-պիճան Թուրք պաշտօնատար մը եւ օձիքը ձեռք չտալու համար կը փախչի եւ կը գտնէ տեղ մը պահուելու: Զգուշելով, կը նշմարէ հեռուէն թափառական գնչուներու խումբ մը: Ցոյսի եւ լոյսի չող մը կանցնի մտքէն իսկոյն: Վազելով անոնց մէջ կը մտնէ, կորսնցնելով իր հետքը, եւ երբէք ալ ձեռք չի տար օձիքը:

Հերոս Մուրատի մէջ միշտ ներկայ եղած է իր մեծ – հօր հերոսական արարքը; կ'ուխտէ անոր հետեւիլ, գինքը ձեռքին վար չձգելով, որու չնորհիւ ան կ'արժանանայ հերոս անուանակոչումին:

ՉԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԱՆՄՈՌԱՆԱԼԻ ՕՐ ՄԸ ՊԵԼՖՈՆԹԷՆԻ ՄԷՋ

———●———

Օգոստոս 13, Կիբրակի, Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Պելֆոնթէնի Օգափոխութեան Կայանը ապրեցաւ իր յիշատակելի օրերէն մին:

Սովորականէն տարբեր մթնոլորտ մը կար, տարբեր չունչ մը կը տիրէր հոն՝ միամսեայ այս չրջանին մէջ հարիւր քառասունը ինը երախաներով, որոնց քառասունը կուգային Լենինականէն իրենց չորս վարիչներով, զոր կ'առաջնորդէր Լենինականի Ֆրանսական վարժարանի տնօրէն՝ Մարթէն Փաչայեան իր հետ ունենալով նոյն վարժարանի ուսուցչուհի՝ Տիկին Սիւզաննա Մինասեան, երաժշտագէտ եւ ուսուցիչ՝ Սամուէլ Ատամեան եւ Պր. Գէորգ Խաչատուրեանը:

Ֆրանսայի Հայ երախաները մեծ խանդաղատանքով դիմաւորելով Մայր Հայրենիքի վիրաւոր իրենց քոյր – եղբայրները, քիչ առնէն մէկ սիրտ ու մէկ հոգի եղած, միասին կը չնչէին ժիւրայի թըթռւածինը: Նոյն չուրչն կը խմէին, նոյն հացէն կ'ուտէին, միասին կ'աղօթէին, կ'երգէին, կը գուարճանային ու կ'երազէին: Մէկ խօսքով, անոնց փոքր սրտերուն մէջ հաւատացած էր ընկերութեան ամուր կապեր եւ սեղմ կանգեր:

Անոնց ներկայութեամբ Օգոստոս 13-ի այս օրն ալ տարբեր դիմագիծ մը ստացած էր:

Մարթէյլէն, Լիոնէն հանրաչարժներով կամ իրենց անձնական միջոցներով տեղափոխուած ծնողները, հայրենակիցները փութացած էին տեսնելու իրենց հարազատները:

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Մարսէյլի մասնաճիւղերու ժրջանն անդամուհիներու աշխատութիւններով պատրաստուած ճոխ պիւֆէի մը տպաւորիչ տեսարան կը ներկայացնէր, ժամը 15-ին ներկաները հրաւիրուեցան օրուան դեղարուեստական բաժինին հանդիսաւոր ըլլալու, որուն թացումը կատարեց Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Շրջանային Վարչութեանատենապետուհի՝ Տիկին Լուսա Ֆորլանի – Բարսեղեան ներկաներուն բարի գալուստ մաղթելով եւ աւելցուց. – «Այս ամիս տարբեր միջավայր մը ստեղծուած է կայանին մէջ, Լենինականցի քառասուն երախաներու ներկայութեամբ, որոնք հրաւիրուած են Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Շրջանային վարչութեան յատուկ չանքերով դէպի – լու՝ ամիսանք իրենց վիրաւոր հոգիները եւ անհետացած ժպիտը իրենց շրթներուն»:

Եւ այսպէս ալ եղած էր: Անոնք քիչ առնէն Ֆրանսայի, նոյնիսկ աշխարհի տարբեր երկիրներէն, ինչպէս՝ Ամերիկա, Գանատա, Զուիցերիայէն հոն գտնուող իրենց արեւակիցներու հետ մտերմանալով, ստեղծած էին մանկանց ուրիշ աշխարհ մը, որուն մասին քիչ վերջ Մարթէն Փաչայեան խօսքի հրաւիրուելով ըսաւ. – «Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի այս նախաքայլը մարդասիրական մեծ արարք մըն է, որուն չնորհիւ Լենինականցի 40 աղէտեալ եւ դժբախտ երախաներ գտած են իրենց հանգիստն ու խաղաղութիւնը եւ ատոնց առընթեր, ժիւրայի այս փոքր տարածութեան վրայ գտած են նաեւ իրենց վերականգնած հայրենիքը: Հայրենիքէն հեռու, Հայերը մեծ դժուարութեամբ կը կանգնային պահել Հայու չունչն ու ոգին, դիրն ու գրականութիւնը, սակայն այս մէկ ամառուան ընթացքին Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի այս կայանը գտնուող երախաներ՝ կը խօսէին, կ'երգէին ու կ'արտասանէին հայերէն, կը լենար անոնց հոգիները հարազատ Հայու, ոգիով, կը ջերմանար անոնց յարաբերութիւնները եւ ժիւրայի այս սիրուն անկիւնին մէջ անոնք մէկ սիրտ ու հոգի դառնալով կը կազմէին համերաշխ ընտանիք մը: Կը մաղթեմ, թէ ինչպէս ձուկը ծովուն մէջ, Հայն ալ օր մը գըտնուի իր Հայրենիքին մէջ եւ Սփիւռք թողը աշխարհի վրայ այլեւս գոյութիւն չունենայ: Բայց լռինչ ընել, տարբեր էր Հայուն ճակատագիրը ուրիշներէն, բախտն էր գայն ձգած օտար ափերուն եւ ապրիլ Հայը՝ չնորհիւ իր տոկուն կամքին կարողացած էր հիւսել ու կառուցել իր բոյնը, մաքառիլ ու յաղթել բոլոր դժուարութիւններուն, պահպանել իր մայրենի լեզուն, վառ պահելու համար ընդմիշտ իր հայրենի յոյսը»: Մարթէն Փաչայեան յայտնելով իր երախտապարտութեան զգացումները յուզուած՝ վերջ տուաւ իր խօսքերուն:

Հուսկ՝ տեղի ունեցաւ հանդամանութիւն մը, որուն ընդհանուր գումարը հասաւ չուրջ 68 հազար ֆրանքի:

Որմէ վերջ, տկսաւ ձեռնհաս խմբապետներու ջանքերով պատրաստուած բացառիկ դեղարուեստական բաժին մը, ուր յաջող վերջով բեմադրուեցաւ «Քաջ Նազար» թատերգութիւնը: Երախաները երգեցին, պարեցին, արտասանեցին, ներկայացուցին զանազան, որոնք խանդավառ ծափահարութեան հանդիսատեսներուն կողմէ եւ որոնք արցունքը աչքերին բաժնուեցան հանդիսասրահէն Լենինական վարժարանի աշակերտուհի՝ Աննա Դաւիթեանի արտասանած՝ Ադամայիս Սարգիսեանի, Դիմացիր Ժողովուրդ քերթուածին սա տպաւորիչ տողերով ...

Կորուստը մեր թանկ, բայց կամքն է յաղթող,
Հայն ապրելու է յաւէտ դարէ դար:

ԱՄՊՐՈՊ

ԳՈՂՈՒԹԻՆ ԳՈՂՈՒԹ

Նիւ – ԵՈՐՔի «Ազրոֆլոթ» օդչին դիծերու գրասենեակը Օգոստոս 24-ին ըբաւուած է խումբ մը հայ երիտասարդներու կողմէ: Անոնք յայտնած են թէ Ադրբեջանի ուղղուած բողոքի խաղաղ ցոյց մըն է ատիկա, որով հանրութեան ուշադրութեան կ'ուզեն յանձնել Ադրպախի ձգձգուող հարցը: Երիտասարդները մասնայ հաղորդագրութիւն մը յանձնած են լրագրողներու, ուր բողոք կը յայտնուի Ադրբեջանի կատարած բռնութիւններուն դէմ: Նման ցոյց մըն ալ տեղի ունեցած է Մոնրէալ:

***

ՊՈԼՍՈՑ Նաւթպտիու արուարձանին մէջ Օգոստոս 25-ին բացումը կատարուած է եկեղեցին չրջափակող մարզադաշտերու համալիրի մը: Հինգ հազար քառակուսի մեթրի վրայ տարածուած այս դաշտերը արդիւնք են Դպրեվանքի Սահակ Մեսրոպեան նախաձեռնութեան: Բացումը կատարուած է Շնորհք Պատրիարքի եւ քաղաքապետ՝ Ն. Սէօքէնի կողմէ: Համալիրը ունի թէնիսի, վոլէյպոլի, պասքէթպոլի դաշտեր:

ԵՐԱԶԱՅԻՆ ՀԱԼԷՓԸ

ԱՆԴՐԱՆԻԿ ԾԱՌՈՒԿԵԱՆ

ՀՆԿԵՐՍ ՆՇԱՆԸ

Ցած, մութ, համարակապ սենեակի մը մէջ, մահճակալին փռուած էր Նշանը, կռնակի վրայ: Պառուհան չկար: Նախկարծեցի թէ հօշիվներով պառկած է, բայց երբ աչքերս վարժուեցան, տեսայ որ բոպիկ է: Այնքան ծեծած էին ֆալախայով, որ ներբաններէը սեւ սմբուկի պոյնը ունէին եւ սոսկալի ուռած էին: Մէկ ձեռքով կը չփէր կուրծքը ու կը տքար: Պր. Խոսրովը մօտեցաւ եւ լացակումած չունչով մը.

– Ինչպէս ես, Նշան...

– Լաւ եմ ... բան մը չէ ... հոգ մի ըներ ... կ'անցնի...

Փարձեց նստիլ, բայց չկրցաւ եւ ցաւի հառաչ մը արձակեց, ակռաները սեղմելով: Աղուոր բարձ մը ունէր, խոտով լեցուած տոպրակ մը: Ես երկուքի ծալեցի եւ գլխուն տակ դնեցի, որպէսզի ուղիղ կարենայ նայիլ.

– Քեզ կանչեցի՞ն, ըսաւ Նշանը լինձի դառնալով:

– Ոչ, կանչող չեղաւ, ուրիշ մէկը չտաըին:

Այսքան: Պահակը եկած էր եւ արդէն մեզ դուրս կը հանէր: Պր. Խոսրովին հետ քալեցինք Պապ – էլ – Ներապի նեղ փողոցներէն, առանց խօսելու: Թոյլ չտուաւ ղողոնջէն, ուր իմ բաժնուիմ իրմէ: Միասին իրենց տուր բաժնուիմ իրմէ: Միասին իրենց տուր բաժնուիմ իրմէ: Միասին իրենց տուր

Այրի Տիկին Նշան Ազոյեան,
Տէր եւ Տիկին Մկրտիչ Ազոյեան եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Կարապետ Ազոյեան եւ զաւակները,
եւ ընտանեկան համայն պարագաները ցաւով կը ծանուցանեն իրենց ամուսնոյն, հօր եւ մեծ – հօր՝

ՆՇԱՆ ԱԶՈՑԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Սեպտեմբեր 8–ին, 79 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը փոխադրուի Երեքշաբթի, Սեպտ. 12, ժամը 8·30–ին Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Եկեղեցին, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Իվրիի գերեզմանատունը:

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իրրեւ այդ նկատել:

109, boulevard Masséna, 75013 Paris

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃԱՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ԿԸ ՆԻՒՐԻՒԵՆ

ՓԱՐԻԶ. – Փայլակ Կիրակոսեան 300 ֆրանք ի յիշատակ՝ Շ. Միսաքեանի:

ՀԱՅ ԿԱԹՈՂԻԿԷ
Ս. ԽԱՉ
ԱԹՈՌԱՆԻՍ ԵԿԵՂԵՑԻ
13, rue du Perche — 75003 Paris

– ԽԱՉՎԵՐԱՑ –

Կիրակի, Սեպտեմբեր 17, առաւօտեան Սրբոյ Խաչին, առաւօտեան ժամը 11–ին հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցանէ՝

ՄԱՆՈՒԷԼ Ծ. ՎՐԴ. ՊԱՊԱԳԵԱՆ

եւ կը քարոզէ՝

ԱՆԴՐԱՆԻԿ ՎՐԴ. ԿՈՒԱՆԵԱՆ
Խմբագրապետ Հայ Կաթողիկէ
«Մասիս» Շաբաթաթերթի

Պատարագի աւարտին հաւկերոյթ տեղի պիտի ունենայ Եկեղեցւոյ հանդիսասրահին մէջ:

Կը խնդրուի արձանագրուիլ նախօրօք՝ հեռաձայնելով՝ 42 – 78 – 31 – 93 կամ՝ 43 – 26 – 50 – 43 թիւերուն:

MAISON DE LA CULTURE
ARMENIENNE
D'ALFORTVILLE

RENTREE 1989 - 1990

12 années d'activités permanentes
sans discontinuer
REPRISE DES ACTIVITES
Mercredi 4 Octobre 1989

ANIMATION
EVEIL
ENSEIGNEMENT
CREATION

Danse ● Eveil ● Expression
Langue arménienne
Civilisation
Préparation de l'arménien
au Brevet et au Bac

Un corps enseignant spécialisé
Une pédagogie contemporaine
pour une CULTURE IDENTITAIRE
et une ARMENITE ACTIVE

9, rue de Madrid — 94140 ALFORTVILLE
Tél. : 43 - 76 - 55 - 89

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

– ԽԱՉՎԵՐԱՑ –

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ԿԻՐԱԿԻ, Սեպտեմբեր 17, Խաչվերաց է: Տօն Վերացման Սուրբ Խաչին:

Այս առթիւ, Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ կը մատուցուի պատարագ:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԱՇԵԱՆ
կաթողիկոսական Պատուիրակ
Հայոց Եւրոպայի

Սկիզբ ժամերգութեանց ժամը 8·45–ին:
Պատարագ ժամը 10·30–ին:

Նոյն օրը, երեկոյեան ժամը 4–ին կը կատարուի երեկոյեան ժամերգութիւն եւ Խաչվերացի Մեծահանդէս Թափօր – Անդաստան – Ո՛չհանով:

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ, Սեպտեմբեր 18, Յիշատակ է Մեռելոց:

Ժամը 10–ին պատարագ կը մատուցուի, որուն աւարտին Հոգեհանգիստ կը կատարուի վանն Համօրէն Նընջեցելոց:

***

Ս. ՅԱԿՈԲ - ԼԻՈՆ

Կիրակի, Սեպտեմբեր 17, ԽԱՉՎԵՐԱՑԻ տօնին առթիւ, հանդիսաւոր եպիսկոպոսական պատարագ կը մատուցուի:

Կը նախագահէ, կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՋԱՔԱՐԵԱՆ

Ս. Սեղանին կը սպասարկեն եկեղեցւոյ հոգեւոր հովիւ՝ Խահակ Եպս. քահանայ Հէքիմեան, Գէորգ Փոխանեան եւ Սահակ Սուքիասեան սարկաւագները:

Բազմաձայն երգեցողութիւնը կը կատարուի եկեղեցւոյ ԿՈՄԻՏԱՍ երգչախումբին կողմէ, ղեկավարութեամբ՝ Պր. Յովհաննէս Պէրպէրեանի:

Սկիզբ ժամերգութեանց ժամը 8·45–ին:
Պատարագ ժամը 10–ին:

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ, Սեպտեմբեր 18, յիշատակ է Մեռելոց, ժամը 11–ին Հոգեհանգիստ կը կատարուի վանն Համօրէն Նընջեցելոց:

***

ՍԷՆ–ԺԵՐՈՄ
Ս. ՍԱՀԱԿ–ՄԵՍՐՈՊ

Սեպտեմբեր 17, Կիրակի, ՎԵՐԱՑՄԱՆ ՍՐԲՈՑ ԽԱՉԻՆ տօնին առթիւ պատարագ կը մատուցուի:

Սկիզբ ժամերգութեանց ժամը՝ 8·45:
Պատարագ՝ ժամը՝ 10:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ եկեղեցւոյ հոգեւոր հովիւ՝
ԵՂԻՇԷ ԱՒԱԳ ՔԱՀԱՆԱՅ ՓԱՆՈՍԵԱՆ

***

Ս. ԿԱՐԱՊԵՏ

Կիրակի, Սկիզբ ժամերգութեանց ժամը՝ 9–ին:
Պատարագ ժամը՝ 10·15–ին:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ եկեղեցւոյ հոգեւոր հովիւ՝
ՄԱՆՈՒԷԼ ԾՕՐԴ. ՊԱՊԱԳԵԱՆ

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ
Ս. ՄԵՍՐՈՊ ԿՐԹԱՐԱՆԻ
ՃԱՇ – ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ
ՇԱԲԱԹ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 25 ԻՆ

«HARATCH»
TELECOPIEUR (FAX) :
N° 48 00 06 70
TELEX :
N° 280 868 Haratch

ՎԵՐԱՄՈՒՏ

ՓԱՐԻԶ

Կապոյտ Խաչի Փարիզի մասնաճիւղը կը կազմակերպէ հայերէնի դիւերային դասընթացքներ չափահասներու համար, Երեքշաբթի երեկոները ժամը 19–ին, Հայ Մշակոյթի Տան մէջ:

17, rue Bleue, 75009 Paris

Հետաքրքրուողները կրնան սրճանա – գրուիլ Սեպտեմբեր 16 եւ 23–ին ժամը 15–էն 17՝ Հայ Մշակոյթի Տան մէջ, կամ՝ հեռաձայնելով՝ 43 – 02 – 85 – 16 :

ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉԻ
ՓԱՐԻԶԻ «Ս. ԹԱԴԷՈՍԵԱՆ»
ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻ ՄԻՕՐԵԱՑ ԴՊՐՈՑ

Ամէն չաբաթ, կէսօրէն վերջ, 4–էն 14 տարեկան եւ չափահասներու պաքալորէյայի պատրաստութիւն. Կ'ուսուցանուին՝

Հայերէն,
Տարբեր տեսակի մշակութային դործունէութիւն եւ մարզանք:

Արձանագրութիւնները Սեպտեմբեր 16 եւ 23, ժամը 15–էն 17, Հայ Մշակոյթի Տան մէջ:

17, rue Bleue, 75009 Paris

Դասընթացքները կը սկսին Սեպտեմբեր 30–ին, ժամը 15–ին:

***

ՇԱԻԻԼ

Շաւիլի Ս. Գր. Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ կրթական մարմինը կը ծանուցանէ թէ Հայկ. Միօրեայ վարժարանը կը վերաբացուի Շորեքշաբթի, Սեպտեմբեր 13–ին, առաւօտեան ժամը 9–ին:

Կը դասաւանդուի՝ հայերէն, պատմութիւն եւ կրօնք:

Նաեւ չափահաս եւ «Պաքալօրէյայի պատրաստութիւնը» Հինգշաբթի, Սեպտեմբեր 14, ժամը 18·30 — 20·30 :

Մանրամասնութիւններու համար դիմել Պր. Հրաչեանին, ժամը 19–էն վերջ:

Հեռ. – 39 – 46 – 21 – 66

***

ԻՍԻ

Իսիի Հայ Աւետարանական Եկեղեցւոյ Միօրեայ դպրոցը կը բանայ իր դռները Սեպտեմբեր 20–ին, Շորեքշաբթի օր: Կրնան արձանագրուիլ 4–էն 14 տարեկան հայ մանուկներ:

Կը դասաւանդուին Հայոց լեզու, պատմութիւն, կրօնք, երգ ու պար, ժամը՝ 8·30 – 12·30–ի միջեւ:

Արձանագրութեանց եւ տեղեկութեանց համար դիմել քարտուղարութեան:

Հեռաձայն. – 46 – 44 – 28 – 52 :

***

Հ. Բ. Ը. Մ.
Վ Ի Է Ն

Հայերէն լեզուի, Հայոց պատմութեան, երգի, պծապրութեան եւ ձեռային աշխատանքներու դասաւանդութիւն, ամէն Շորեքշաբթի, ժամը 14–էն 17, Սեպտեմբեր 13–էն սկսեալ:

Իսկ ամէն Շաբաթ, ժամը 14–էն 16, դասաւանդութիւն եկեղեցական եւ ժողովրդային երգերու ԱՐՈՎԵԱՆ սրահին մէջ:

1, Rue Chaptal, Vienne

Տեղեկութեանց եւ արձանագրութեան համար դիմել. –

Ս. Սուքիասեանի՝
Հեռաձայն. – 74 – 85 – 72 – 34
Ս. Գուրթուճեանի՝
Հեռաձայն. – 74 – 31 – 52 – 51

***

ՍԷՆ – ԺԵՐՈՄ

ՍԷՆ – Ժերոմի եւ Շրջակայից Ս. Սահակ – Ս. Մեսրոպ Եկեղեցւոյ երկօրեայ Հայ Վարժարանը կը վերաբացուի՝

Սեպտեմբեր 13, Շորեքշաբթի առաւօտ ժամը 9–ին եւ դասերը կը սկսին նոյն ժամուն եւ կը տեւեն մինչեւ ժամը 12:

Դասատուն է՝ Եղիշէ Աւագ Քահանայ Փանոսեան:

Այդ օրը աշակերտները փոխադրող օթօբար չկայ:

Սեպտեմբեր 16, Շաբաթ օր դասերը կը սկսին կէսօրէ վերջ ժամը 2–ին, կը տեւեն մինչեւ ժամը 4:

Դասատուն է՝ Պր. Խաչիկ Ելմագեան:

Սեպտեմբեր 20, Շորեքշաբթի օրը առաւօտ ժամը 8·45–ին, աշակերտներուն օթօքարը անցեալ տարուան նոյն վայրէն՝ Ֆրէ Վալլօնէն աշակերտները կը փոխադրէ դպրոց եւ կը վերադարձնէ նոյն վայրը:

Դասագիրքերը եւ տետրակները նուէր կը տրուին աշակերտներուն:

Ուրեմն կը խնդրուի աշակերտներուն ծնողքներէն որ իրենց զաւակները դպրոց առաքելորդեն Սեպտեմբեր 13, Շորեքշաբթի օր առաւօտ ժամը 9–ին:

VENTE

260 peintures réalisées par les élèves de l'ECOLE ARTISTIQUE DE PEINTURE DE LENINAKAN, dirigée par Madame Suzanna MEGUERDITCHIAN, directrice de cette école qui a souffert de la perte de nombreux enfants suite au séisme du 7 décembre 1988 (1500 élèves avant le séisme, 600 aujourd'hui).

Les peintures ont été encadrées et mises sous verre gracieusement par Monsieur Levon KEBABDJIAN.

Le produit de la vente est destiné à l'achat de matière première en fourniture de peinture.

Le prix des dessins est de : 200 Frs., 350 Frs. et 500 Frs.

Merci de libeller les chèques à l'ordre de :

"S.O.S. ARMENIE"
15, rue Jean Goujon - 75008 PARIS
qui se charge de cette opération.

LISTE DES 11 POINTS DE VENTE DES TABLEAUX

1) CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE ..... 20 tableaux
17, rue Bleue - 75009 Paris

2) MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE ..... 20 tableaux
9, rue de Madrid - 94140 Alfortville

3) U.C.F.A.F. et J.A.F. .... 20 tableaux
6, cité Wauxhall - 75010 Paris

4) ECOLE ARMENIENNE SAINT MESROP ..... 20 tableaux
4, rue Komitas - 94140 Alfortville

5) COLLEGE ARMENIEN SAMUEL-MOORAT .... 20 tableaux
26, rue Troyon - 92310 Sèvres

6) ECOLE ARMENIENNE TEBROTZASSERE .... 20 tableaux
1, bld. du Nord - 93340 Le Raincy

7) CENTRE CULTUREL SAINT-MESROP ..... 20 tableaux
10 bis, rue Thouin - 75005 Paris

8) YAN'S CLUB ..... 60 tableaux
5, avenue Reille - 75014 Paris

9) EGLISE SAINTE-MARIE-MERE-DE-DIEU ..... 20 tableaux
6, ave. Bourgain - 92130 Issy-les-Mlx.

10) EGLISE EVANGELIQUE ARMENIENNE ..... 20 tableaux
28, ave. Bourgain - 92130 Issy-les-Mlx.

11) EGLISE SAINT-GREGOIRE L'ILLUMINATEUR .... 20 tableaux
6,rue du Père Komitas - 92370 Chaville

..... TOTAL EN DEPOT : 260 tableaux

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ԱՆԿԱԽՈՒԹԵԱՆ ՕՐԵՐԸ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱ

ՇԱՀՈՒՄԵԱՆԸ ԱՐՑԱԽԻՆ ԱՐՑԱԽԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ

Օգոստոսի առաջին օրերու հեռատիպներէն մէկը կարեւոր լուր մը կը հաղորդէր. Լեռնային Ղարաբաղի սահմանակից Ադրբեջանի Շահումեան շրջանը որ մեծ մասով հայաբնակ 583 քառակուսի քիլոմեթր տարածութիւն ունի, փափաք յայտնած է միանալու Լեռնային Ղարաբաղին (տե՛ս «Յառաջ», Օգոստոս 17): Լուրը խոկցած մնաց հեռատիպի հաղորդումներուն քիչ մը միջոցնակ թաղմուելան մէջ, ուր մեր աչքերը աւելի քան տարիէ մը ի վեր ամէնէն առաջ Ղարաբաղի առընչուած տողեր կը վնտռեն:

Օգոստոս 25–ի «Գրական Թերթ»ին առաջին էջին մեծ մասը գրաւած թղթակցութիւն մը, կրկին ուշադրութեան կը յանձնէ միացումի այս նոր պարագան:

Սամուէլ Շահմուրատեան եւս մռայլումի մասին խօսող տողերով կը սկսի Շահումեանի շրջանէն իր գրառումները. «Լեռնային Ղարաբաղի, երկրաշարժի եւ 200 հազար փախստականների խեղդող ցաւի մէջ, մռռացաւիբ Շահումեաններ՝ կարծես մերուելով այն թաւուն մտքի հետ, թէ մէկ է՝ յոյս չկայ, վաղ թէ ուշ այնտեղ էլ է ամէն ինչ վերջանալու» կը գրէ ան. սակայն յետագայ տողերով իր պատմածները կուգան ցոյց տալու թէ Շահումեանի հայ ժողովուրդը ոչ մէկ որոշումի առիթ տուաւ որոշածը մռռնալու:

Շրջանը վերջին մարդահամարին համաձայն 20·625 բնակիչ ունի, որուն 15·973–ը Հայեր են: Իսկ մինչեւ 1940 թուականը բնակչութիւնը զուտ հայկական եղած է: Շահումեանի հարաւութիւնը կը կազմէ կաթի, միսի, գետնախնձորի, խաղողի, դինիի, պտուղի պահածոներու արտադրութիւնը որ կը ղրկուի Ադրբեջան. իսկ միւսները՝ աշխատանքի բացակայութեան տեղեր չկան, լաւ ճամբաներ չկան, «խանութներն էլ, ի հարկէ, դատարկ են»:

Տնտեսական այս կացութեան քով, Շահումեանցիները բողոքի մղողը սակայն, ազգային շահերու ոտնահարումն ու բռոյական սարկացման անընդմէջ վոր – ձերը եղած են:

Շահումեանի միացումի պահանջին պատումէն առաջ պէտք է ներկայացնել նոյնպէս շրջանի արտադրութիւնէն տիպար մը որ կը կոչուի Ռուդոլֆ Միրզոեւ. շրջանային Կոմիտէի Ա. քարտուղարն է ան «ազգութեամբ հայ ծնողներէ գաւակ»: Երբ իրեն կը խօսուի ժողովուրդին պռոբլեմին ու անոր ականջ տալու պարտաւորութեան մասին, կը պատասխանէ. – «ժողովրդի կարծիքն ինձ բիչ է հետաքրքրում. ես ինտերնացիոնալիստ եմ»: Եւ երբ խօսք կը բացուի շրջանը ԼՂԻՄ–ի միացնելու մասին, կը յայտարարէ.– «բանի դեռ սիրտս բաբախում է, այդպիսի բան չի լինի, թոյլ չեմ տայ»:

Սակայն, – բարեբախտաբար, – ինչպէս կ'ըսէ Սամուէլ Շահմուրատեան, «Միրզոեւի թոյլ տալով չէր արդէն որ պիտի ղեկավարուէր շահումեանցու կամքը»: Եւ Յուլիս 25–ին չուրջ երեք հազար հոգի շրջանային կեդրոնի հրապարակը լեցուած ղպլի վարչական չէնքը գրաւած, բռունցքները թափ տալով կը վանկարկեն. «Մե – Սիա», «Մի – ա– ցում»:

Շրջանային Խորհուրդի 75 երեսփոխաններէն 59 Հայ են. անոնցմէ 45–ը դիմումնագրով մը, Խորհուրդի արտակարգ նստաշրջան կը պահանջեն. Միրզոեւի դիմադրութիւնը յուսահատական վիճակի կը հասնի: Կ'որոշուի վերջապէս նիստ դուռմարել յաջորդ օրը, ներկայ 69 երեսփոխաններու 9 Ադրբեջանցիներէն 6–ը սրահէն կ'ելլեն: Իսկ չուրջ 25 խօսք առնողներու արտայայտած հասարակաց դատաստանը հետեւեալը կ'ըլլայ. – «Շրջանը հայ պահպանելու միակ միջոցը Լեռնային Ղարաբաղի Ինքնավար Մարզին միանալն է»: Քուէարկութեան պահուն այնքան բազմաթիւ ձեռքեր վեր կը բարձրանան որ երեսփոխան մը կ'ըսէ. – «Մի պահ թուաց, թէ որոշումը հաստատուում է ... միաձայն»: Ու նստաշրջանը ձայներու գերակշիռ մեծամասնութեամբ (թեր՝ 55, ձեռնպահ՝ 8) կ'որոշէ միլիոներդել Ադրբեջանի Գերագոյն Խորհուրդին առջեւ որ քննարկէ Շահումեանի շրջանը ԼՂԻՄ–ի կազմին մէջ մտցնելու հարցը, խնդրել Ադրբեջանի Նախարարներու Խորհուրդէն որ համապատասխան միլիոորդագրեր ներկայացնէ երկրին Գերագոյն Խորհուրդին, խնդրել Խորհրդային Գերագոյն Խորհուրդէն որ հակէ որոշումին կատարման, եւ նկատի առած տեղացի ղեկավարներու մարդոց ապահովութիւնը չերաչախատելու յայտարարութիւնները, խնդրել նոյն Գերագոյն Խորհուրդէն որ իր պաշտպանութեան տակ առնէ շրջանի բնակչութիւնը: Նոյն երեկոյեան Բաքուէն Ադրբեջանի Կեդրոնական Կոմիտէին Բ. քարտուղարը կուգայ համոզելու որ սխալ քայլ առնուած է: Սակայն ի զուր:

Ադրբեջանի Թէ՛ Նախարարներու Խորհուրդը, եւ թէ Գերագոյն Խորհուրդի նախագահութիւնը կ'անդրադառնան Շահումեանի նստաշրջանին որոշումին ու կը մերժեն զայն հետեւեալ ձեւակերպումով. – «տուեալ շրջանին մէջ վարչական – տարածքային կառուցուածքը փոփոխութեան ենթարկելու համար բաղաքական, ընկերա – տնտեսական եւ այլ հիմքեր չկան»:

Շահումեանցիներուն համար անակընկալ չէր ըլլար ասիկա. օրէ օր անվստահութիւնը կը չեչտուի Միրզոեւի յետագայ աշխատանքի շրջանը. Օգոստոս 4–էն ըսկսեալ հրապարակը լեի – լեցուն է օր ու գիշեր: Յաջորդ օրը գինեալ յատուկ խումբեր կը հասնին, անոնք արգելք կ'ըլլան տեղացի Հայերու եւ դուրսէն ներխուժող Ազերիներու բախումին: Շրջանային պլենումը Միրզոեւը «կ'ազատէ» Շրջանային Կոմիտէի Բիւրոյի անդամի եւ Ա. քարտուղարի պարտականութենէն: Փակ քուէարկութեամբ Ա. քարտուղար կ'ընտրուի Վլադիմիր Ադալեանեան, որ մինչ այդ շրջանային Խորհուրդի նախագահն էր ու առարկրած նստաշրջանի որոշումը: Քառասուն տարեկան է ան, բարձրագոյն ուսումը ստացած Երեւան:

Ահա ամփոփ պատկերը Շահումեանի շրջանի վերջին մէկ – մէկուկէս ամսուան առօրեային. հոն «մարդիկ փոխուեցին՝ նոր, իրենց էլ անյայտ յատկութիւններ վեր հանեցին հոգու խորքերից, համոզուեցին, որ կարող են տէր կանգնել հայրենի հողին: Ու հիմա, թէկուզ դրութիւնն անհամեմատ աւելի է լարուել, թէկուզ շրջանը դարձել է կատաղի սպառնալիքների թիրախ, Շահումեանցին իրեն աւելի ամուր է զգում»:

Այս ամբողջութեան մասին կը վկայեն երեւոյթներ. մէկ անգամէն խիստ պակասած, գրեթէ վերցած է հայ բնակչութեան արտահոսքը. ընդհակառակն, կամաց – կամաց ուրիշ տեղերէ կուգան իրենց հօրենական օջախները չէնցնելու:

Այս բոլորը պատմելէ ետք Ս. Շահմուրատեան կը հաստատէ առանց պարագայական դարձուածքներու. «Արցախեան խնդիրը, որից աճպարճան են նաեւ Շահումեանի եւ Գետաշէնի հարցերը, անցած մէկուկէս տարում անցել է տարբեր փուլեր եւ այժմ եկել հասել է իր բուն էութեանը. Ո՞վ է ԼԻՆԵԼՈՒ ՀՈՂԻ ՏԷՐԸ:

«Գրական Թերթ»ի աշխատակիցը տակաւին կը պատմէ արհաւիրքէ նորագոյն էջի մը մասին, որ լռութեան մէջ թաղուած մնացած էր մեզի համար: Միռզոեւսկի (Ադրբեջան) վերջին քանի մը տասնեակ Հայերը ջարդի ու վտարման նոր փորձի մը ձրի կաւը կ'ըլլան Ազերիներու վայրագութեան, Օգոստոս 14–15–ի գիշերը: «Ես էլ գուցէ չիմանայի, եթէ տուժածներին միլիցիայի ուղեկցութեամբ չբերէին հէնց Շահումեանի շրջան» կը կը ղրկ Ս. Շահմուրատեանը, ու կը նկարագրէ տեսածը. – «ծանր վիրաւորներ էլ կային, ջարդից անցել էր կէս օր, եւ նրանց վէրքերը դեռեւս արիւնահոսում էին»: Հայերու վրայ յարձակած ամբոխը «Ղարաբաղ» եւ «Սումգայիթ» կը վանկարկէ, իսկ Հայերը՝

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՄԵՆՔ ԵՒ ԱՊԱԿԱՆՈՒՄԸ

Ա.

Ջուրը երբէք զարճեալ սառոյկ ազատ էր, երբ ծովեզերք լճայ ծով մտնելու համար: Առատան այս կանուխ ժամուն, ժամը եօթնուկէսին, ո՞ւրկէ կուգար այս ապականումը: Ահաւոր ազատութիւն մը, բաղկացած երեւակայելի ու աներեւակայելի ամէն ինչէ, վլասթիքէն մինչեւ փայտ եւ քուրջ, խամրած ծաղիկ կամ չորցած խոտ, պարպուած չիշ կամ պատհածոյի տուփ, կը ծփար խաղաղ ջուրին մակերեսին վրայ: Բոլոր այս աղտեղութիւնները, աւելի ըլլալով, ծածկուած էին սեւ քարիւղով: Որքան ալ ջուրի ուժեղ հոսանքը չարունակ դէպի ծով քալեցնէր այդ աղտոտութիւնները, եռեւէն նորերը կուգային: Մօտաւորապէս հինգ վայրկեան սպասեցի, յուսացի որ ծփացող այս ազտը կը քալէ կ'երթայ ու ծովը դարճեալ կը մաքրուի: Բայց ծովը չմաքրուեցաւ: Տուն վերադարձայ: Մրցքիս մէջ անէծք կը տեղացնէի ծովը այսպէս ապականողներու հասցէին:

Այս դէպքը կեանքիս մէջ չատ յաճախ կը կրկնուի երկու, երեք տարիէ ի վեր: Որպէս ծովու սիրահար մէկը, որպէս մէկը որ ծովուն չուրերուն մէջ առողջութիւն ու վերակենդանացում կը գտնէ, չատ անգամ օրական երկու անգամ ծովեզերք կ'երթամ ու կը չանամ ծովուն յանձնել առատան թմբուքիւնս կամ իրիկնային յոգնութիւնս: Բայց քանի՜ քանի՜ անգամներ, ծովեզերքէն կը վերադառնամ տխուր ու մտահոգ, սահմռկելով ծովուն աղտոտութենէն ու զարչահոտութենէն:

Այն տեղն իսկապէս անէծք կը տեղացնեմ նմաններուս հասցէին: Կարծես չուրջս յանցաւորներ կը փնտռեմ, որպէսզի հաշիւ հարցնեմ անոնցմէ: Չէ՞ որ հեռուները չեն, ուղղակի մեր շրջանակին մէջ կը գտնուին այն անօպասները, որոնք անխղճօրէն կ'ապականեն ծովը: Ա՜հ, գտնել այդ մարդիկը, պախարակել զանոնք, յանդիմանել, կամ թախանձագին խնդրել անոնցմէ, բացատրել, տարհամոզել թէ պէտք չէ ապականել ծովը, պէտք է դադրեցնել ծովուն մաքրութեան վրայ, եւայլն:

Բայց արդէն ահաւոր կերպով յուսահատական պահանջք է այդ, որովհետեւ իսկոյն կ'անդրադառնամ որ քաղաքովին անզօր եմ, տկար, խեղճ ու ճարահատ: Իսկապէս: Ջկան, անտեսանելի են ծովը ապականողները, թերեւս ալ մեր շրջանակին մէջ չեն գտնուիր: Անծանօթներ են անոնք, եւ թերեւս բանակ մը կազմելու չափ բազմամարդ: Անոնք, ծովու ա-

---

«Արցախ» եւ «Միացում»: Եւ հիմա կացնի ու դանակի կոչեր են արուում Բաքուի խառնաժողովուրդներում, նոյն կոչերը տեսաձեւիօրէն թաքցուած են ադրբեջանական մամուլի էջերում» կ'ըսէ Շահմուրատեան ու կը չարունակէ. – «Ես մեր այս խելագար վիճակի համար նախ եւ առաջ մեղադրում եմ ոչ թէ Ադրբեջանի չափից դուրս գործօն ղեկավարներին ու մոլլաներին, այլ կեդրոնական իշխանութիւններին: Արցախեան աշխարհը ասեղի մը ծակոց է Խորհրդային Միութեան վիթխարի բարտէզի վրայ: Այդ ո՞ւց է որ մեր հսկայ Պետութիւնը, որի հետ հաշուի են նստում աշխարհի հզօրները, այսքան ժամանակում չի կարողանում լուծել փոքրիկ ու դժբախտ մի հողի խնդիրը. խրնդիր, որն ասես հին արկաքեկոր լինի՝ մխրճուած երկրի մարմնի մէջ: Հանել այդ արկաքեկորը, կը նշանակի ցնցել երկրի ողջ մարմինը, սակայն առանց վիրահատման չի լինելու ոչ մի առողջացում»:

Լոզունգ լոզունգի դէմ, կացին ու դէնք՝ արդարութեան պահանջի դէմ: Երէկ Արցախով, այսօր Շահումեանով արտայայտուած այս վճռակամ պահանջը ու անոր դառն արձագանգը կ'ամփոփեն դարերու մեր պատմութիւնը: Նոր ժամանակներու նորութեան սրտմտոց հաւատացած մեր ներկային գոնէ խնայուէր այդ պատմութեան յուսահատութեան գլուխը:

Ա. ԹՈՓՈՑԵԱՆ

ՈՃԻՐԻ ՄԸ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ

1924 Մայիս 24–ի առաւօտեան, Շիքագոյի մէջ երկաթուղիի պաշտօնեաները, երկաթագիծերու մօտ պատանիի մը դիակը կը գտնեն. «Տէյլի Նիուզ»ի խմբագրութիւնը լրագրող մը կը ղրկէ հարցով հետաքրքրուելու:

Դիաղնոստրանին մէկ պաշտօնեան ցոյց կուտայ դիակ. լրագրողը կը նկատէ թէ գոտը թափահատած է. իսկ տեղեկագրին յայտնի կ'ըլլայ որ ան 14 տարեկան է ու ծոծրակին վրայ հատու գործիքով մը բացուած երկու վէրքեր ունի: Որպէսզի գոհին ինքնութիւնը ճշդել դիւրին ըլլայ, ոճրագործը կամ ոճրագործները վիթխարի թափելով այլանդակած են դէմքը: Լրագրողը յարաբերութիւն մը տեսնել կը կարծէ այս պարագային ու առեւանգումի թարմ լուրի մը միջեւ: Առեւանգիչները տասը հազար տոլարի փրկագին պահանջած էին մեծահարուստի մը զաւակին համար: Ենթադրութիւնը տեղին է. հայրը կը ճանչնայ զաւկին դիակը ու կը գոչէ. «վատեր՛ը, Պոպիս սպաննեցին ու կ'ուզին վճարել տալ իրենց ոճիրը»:

Ոչ մէկ վկայութիւն կայ հետաքննութեան ուղղութիւն մը տալու համար: Միակ պարագայ մը որ կրնայ օգնել ոստիկաններուն, դիակին քով գտնուած ակնոցն է որ չափահասի մը կը պատկանի: Սակայն որքա՞ն կրնայ լուսաւորել նման վտաս մը: Երիքսկոյի մէջ հազարաւոր մարդիկ կը տառապին կարճատեսութենէ: Ոճրագործը կրնայ դուրսէն մէկը ալ ըլլալ: Ակնոցավաճառ մը կ'ըսէ թէ արտադրիչին ապրանքն են այդ ակնոցները: Կը տառուի որ վերջին ժամանակներուն այդ ակնոցէն գնած են Թերադոյն տառեանի զաւակաւոր մը, քաղաքացի մը որ արդէն մահացած է, եւ հիւսուածեղէնի թագաւորին տղան Նաթան Լէոփոլտ. աներեւակայելի բան է որ մէկուն տղաքներու ժառանգորդ մը ոճրագործ ըլլայ:

Ոճրագործը կրնայ ըլլալ ամէն տեսակէ ապականիչներէն, կամ օդի ապականիչները, վերջապէս ամէնէն տեսակէ ապականիչները այնքան ուժեղ են, որ մենք անհատներս ոչինչ կրնանք ընել անոնց դէմ: Շատ խեղճ ենք, եւ ընելիք բան չունինք, եթէ ոչ համակերպիլ, ծուռ ճիտով տուն վերադառնալ, դառնանալ մեր բախտին եւ մտածել թէ, մօտիկ ապագայի մէջ այլ եւս բնաւ պիտի չկարենանք ծով մտնել, կամ մաքուր օդ շնչել, կամ կանանչ ծառ մը տեսնել: Մտածել, թէ ապականումի հետ դէմ յանդիման մնալը անօրըգրելի ճակատագիր է այլեւս:

Բայց ովքե՞ր են որ կ'ապականեն այս ծովը, տակաւին մեր ամբողջ շրջապատը, օդը, չուրջբոլորը: Աչխարհի ամէն կողմը ներկայիս պայքար կը մղուի շրջապատի ապականման դէմ: Քաղաքապետներն ու հեռատեսիչները օրը տասն անգամ քարոզ կը կարդան շրջապատը ապականողներուն դէմ: Աչխարհի բոլոր երկիրները քով քովի կուգան ու միասնաբար ճգնաժամականներ կը լեցնեն շրջապատի ապականման դէմ: Գիտութեան մարդիկ ահազանգներ կը հնչեցնեն ճարտարարուեստական հիմնարկութիւններու դէմ, այդ հիմնարկութիւններէն արձակուած քիմիական աւելցուքներու կամ անոնց ծխնելոյզներէն արձակուած թունաւոր մուխերու դէմ: Ո՞վքեր են որ կ'ապականեն այս շրջապատը, միեւնոյն ատ մեր մթնոլորտը, կամ օզոնի այն խուրձը, որուն անունն անգամ չէինք լսած, կամ եթէ լսած էինք, կը կարծէինք որ մեզմէ անհասանելիօրէն հեռու կը գտնուի: Սակայն ահաւասիկ, այսքան հեռու գտնուելով հանդերձ մարդոց անձնասիրութենէն, ան ալ արդէն վնասուելէ հոգին մակերեսէն բարձրացող գոլորշի քիմիականիւթերու ազդեցութեան տակ:

Ո՞վքեր են: Կամ ի՞նչեր են: Այսինքն, մա՞րդ են, թէ ոչ ճարտարարուեստ, դործարան, աթոմակայան: Մարդ, կամ դործարան, ատոնք սրբագրելի՞ են, օր մը կրնա՞ն վերադառնալ անվնաս աշխատանքի, թէ ոչ անոնք այլեւս անսրբագրելի են, ոչ մէկ ուժ պիտի կարենայ արգելք ըլլալ անոնց գոյութեան եւ քանդիչ դործունէութեան:

Ք. Հ.

ԿԱՂՁ ՄԸՆԱՑ

Ի հայտ գոյ տարաժ տրտունջներ։ Մեր ապրելակերպն ալ ենք քննադատած, մեր ընտանեկան կեանքն ալ։ Ամէն տեղ չէ, որ կատարեալ չէ, բայց ամէն տեղ ալ չկայ, որ ամէն ինչ վատ ըլլայ։

– Ինչո՞ւ, ի վերջոյ, ամէն ինչ մեզի համար։

– Ուրեմն ինչպէ՞ս կրնանք ապրիլ, եթէ մեզի համար ոչինչ ենք։ Ինչպէ՞ս կրնանք ապրիլ, եթէ մեզ ոչ ոք կը սիրէ։

Ինչպէ՞ս կրնանք ապրիլ, եթէ մեզ ոչ ոք կը հասկնայ։

Ինչպէ՞ս կրնանք ապրիլ, եթէ մեզ ոչ ոք կը գնահատէ։

Ինչպէ՞ս կրնանք ապրիլ, եթէ մեզ ոչ ոք կը յարգէ։

Ինչպէ՞ս կրնանք ապրիլ, եթէ մեզ ոչ ոք կը հարգէ։

Ինչպէ՞ս կրնանք ապրիլ, եթէ մեզ ոչ ոք կը ճանչնայ։

Ինչպէ՞ս կրնանք ապրիլ, եթէ մեզ ոչ ոք կը նկատէ։

Ինչպէ՞ս կրնանք ապրիլ, եթէ մեզ ոչ ոք կը մտածէ։

Ինչպէ՞ս կրնանք ապրիլ, եթէ մեզ ոչ ոք կը խնամէ։

Ինչպէ՞ս կրնանք ապրիլ, եթէ մեզ ոչ ոք կը պաշտպանէ։

Ինչպէ՞ս կրնանք ապրիլ, եթէ մեզ ոչ ոք կը հոգայ։

Ինչպէ՞ս կրնանք ապրիլ, եթէ մեզ ոչ ոք կը սիրէ

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՓՍԱԿԻ

ՆՈՒՊԱՐ ՆԻԿՈՂՈՍԵԱՆԻ

մահուան առթիւ

Գ· Ղազարեան 200 Ֆր· կը նուիրէ «Ա–մարաս»ին (առանձին «Յառաջ»էն)։

**

Նուպար Նիկողոսեանի յարեւմտեցին՝ 2300 Ֆր· Մարսէյլի Մշակոյթի Տան (ըս–առանձին «Յառաջ»էն)։

«ՅԱՌԱՋ»ԻՆ

Տէր եւ Տիկին Վազգէն Սէրգեմեանի 1000 Ֆրանք։

**

Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տուն 1000 Ֆրանք։

**

Տէր եւ Տիկին Ալպէր Պօղոսեան, Տէր եւ Տիկին Օննիկ եւ Վահրամ Ճառատեան եղբայրները, Շալճեան ընտանիք, Բժ· Զաւէն Գարբրիէլեան, Տէր եւ Տիկին Լեւոն Զոլաքեան, Տէր եւ Տիկին Ժաք Պօղոսեան, Տէր եւ Տիկին Կարօ Ճոլաէվեան 500–ական Ֆրանք։

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՓՍԱԿԻ

Տէր եւ Տիկին Յարութիւն Մխիթարեան 500 Ֆր· կը նուիրեն «Յառաջ»ին Նշան Ազոյեանի մահուան առթիւ։

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Գուրգէն Փիրաւեանի մահուան Բ· տա–րելիցին ի յիշատակ, Տէր եւ Տիկին Խա–չիկ Երզմազեանի 200 Ֆր· կը նուիրեն «Յառաջ»ին։

– ԽԱՉՎԵՐԱՑ –

Ս· ԾՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ԿԻՐԱԿԻ, Սեպտեմբեր 17, Խաչվերաց է։ Տօն Վերացման Սուրբ Խաչին։

Այս առթիւ, Փարիզի Ս· Ծովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ կը մա–տուցուի պատարագ։

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ԳԻՒՏ ԱՐՔ· ՆԱԳԱՇԵԱՆ
կաթողիկոսական Պատուիրակ
Հայոց Եւրոպայի

Սկիզբը ժամերգութեանց ժամը 8·45–ին։
Պատարագ ժամը 10·30–ին։

Նոյն օրը, երեկոյեան ժամը 4–ին կը կատարուի երեկոյեան ժամերգութիւն եւ Խաչվերացի Մեծահանդէս Թափօր – Ան–դաստան – Ռէհանով։

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ, Սեպտեմբեր 18, Ցիշա–տակ է Մեռելոց։

Ժամը 10–ին պատարագ կը մատուցուի, որուն աւարտին Հոգեհանգիստ կը կա–տարուի «Վասն Համբօրէն Ննջեցելոց»։

**

Ս. ՅԱԿՈԲ – ԼԻՈՆ

Կիրակի, Սեպտեմբեր 17, ԽԱՉՎԵՐԱՑԻ առնին առթիւ, հանդիսաւոր եպիսկոպո – սական պատարագ կը մատուցուի։

Կը նախագահէ, կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՋԱՓԱՐԵԱՆ

Ս· Սեղանին կը սպասարկեն եկեղեց – ւոյս հոգեւոր հովիւ՝ Իսահակ Խչկը· քահանայ Հէքիմեան, Գէորգ Փոխանեան եւ Սահակ Սուքիասեան սարկաւագները։

Բազմաձայն երգեցողութիւնը կը կա–տարուի եկեղեցւոյս ԿՈՄԻՏԱՍ երգչա–խումբին կողմէ, ղեկավարութեամբ՝ Պր· Ծովհաննէս Պէրպէրեանի։

Սկիզբը ժամերգութեանց ժամը 8·45–ին։
Պատարագ ժամը 10–ին։

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ, Սեպտեմբեր 18, յիշա–տակ է Մեռելոց, ժամը 11–ին հոգեհան–գիստ կը կատարուի վասն համօրէն նըն–ջեցելոց։

**

ՍԷՆ–ԺԵՐՕՄ
Ս· ՍԱՀԱԿ–ՄԵՍՐՈՊ

Սեպտեմբեր 17, Կիրակի, ՎԵՐԱՅՄԱՆ ՍՐԲՈՑ ԽԱՉԻՆ առնին առթիւ պատարագ կը մատուցուի։

Սկիզբը ժամերգութեանց ժամը՝ 8·45։
Պատարագ՝ ժամը՝ 10։

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ եկեղեց–ւոյս հոգեւոր հովիւ՝

ԵՂԻՇԷ ԱՒԱԳ ՔԱՀԱՆԱՅ ՓԱՆՈՍԵԱՆ

**

Ս· ԿԱՐԱՊԵՏ

Կիրակի, Սկիզբը ժամերգութեանց ժամը՝ 9–ին։
Պատարագ ժամը՝ 10·15–ին։

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ եկեղեց–ւոյս հոգեւոր հովիւ՝

ՄԱԿԱՐ ԽՁԿՐ· ՔՀՆԱ· ՆԱՃԱՐԵԱՆ

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE
DE GRENOBLE ET DU DAUPHINÉ

RECHERCHE

ANIMATEUR
ou
ANIMATRICE

PROFIL :
— Secrétaire de Direction
— Bilingue souhaitée
— Sens de la communication et ayant une forte motivation pour la culture arménienne

Poste à pourvoir courant octobre 89

Adresser lettre manuscrite avec C.V. et photo à :

M. C. A. G. D.
15, cours de la Libération,
38100 GRENOBLE
A l'attention du Président

RECHERCHE

L'Ensemble Instrumental Traditionel
K. Baghdassarian de Marseille
(15 musiciens)

cherche chanteurs et/ou chanteuses, débutants ou expérimentés intéressés par collaboration.

Répertoire :
Chants populaires, Komitas, Sayat Nova, Khatchatour Avédissian...

Contact :
Serge EURDEKIAN 91 90 74 26

ՎԵՐԱՄՈՒՏ

ՓԱՐԻԶ

Կասպոյա Խաչի Փարիզի մասնաճիւղը կը կազմակերպէ հայերէնի դիւերային դասընթացքներ չափահասներու համար, երեքշաբթի երեկոները ժամը 19–ին, Հայ Մշակոյթի Տան մէջ։

17, rue Bleue, 75009 Paris

Հետաքրքրուղները կրնան արձանա – գրուիլ Սեպտեմբեր 16 եւ 23–ին ժամը 15–էն 17՝ Հայ Մշակոյթի Տան մէջ, կամ՝ հեռաձայնելով՝ 43 – 02 – 85 – 16 :

ԿԱՊՈՑ ԽԱՉԻ
ՓԱՐԻԶԻ «Ա· ԹԱԴԷՈՍԵԱՆ»
ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻ ՄԻՕՐԵԱՑ ԴՊՐՈՑ

Ամէն չաբաթ, կէսօրէն վերջ, 4–էն 14 տարեկան եւ չափահասներու պաքալօ–րէյայի պատրաստութիւն· Կ'ուսուցան–ւին՝

Հայերէն,
Տարբեր տեսակի մշակութային գոր–ծունէութիւն եւ մարզանք։

Արձանագրութիւնները Սեպտեմբեր 16 եւ 23, ժամը 15–էն 17, Հայ Մշակոյթի Տան մէջ։

17, rue Bleue, 75009 Paris

Դասընթացքները կը սկսին Սեպտեմ – բեր 30–ին, ժամը 15–ին։

**

Շ Ա Խ Ի Լ

Շաւիլի Ս· Գր· Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ կրթական մարմինը կը ծանուցանէ թէ Հայկ· Միւրեայ վարժարանը կը վերա–բացուի Չորեքշաբթի, Սեպտեմբեր 13–ին, առաւօտեան ժամը 9–ին։

Կը դասաւանդուի՝ հայերէն, պատմու–թիւն եւ կրօնք։

Նաեւ չափահաս եւ «Պաքալօրէայի պատրաստութիւնը» Հինգշաբթի, Սեպ–տեմբեր 14, ժամը 18·30 — 20·30 :

Մանրամասնութիւններու համար դիմել Պր· Հրաչեանին, ժամը 19–էն վերջ։

Հեռ· – 39 – 46 – 21 – 66

**

Ի Մ Ի

Իմիի Հայ Աւետարանական եկեղեցւոյ Միւրեայ պպրոցը կը բանայ իր դռները Սեպտեմբեր 20–ին, Չորեքշաբթի օր։ Կրնան արձանագրուիլ 4–էն 14 տարեկան հայ մանուկներ։

Կը դասաւանդուին Հայոց լեզու, պատ–մութիւն, կրօնք, երգ ու պար, ժամը՝ 8·30 – 12·30–ի միջեւ։

Արձանագրութեանց եւ տեղեկութեանց համար դիմել քարտուղարութեան։

Հեռաձայն· – 46 – 44 – 28 – 52 :

ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ ԿԻՐԱԿՆՕՐԵԱՑ ՄԱՆԿԱՊԱՐՏԷԶ

Ներկայիս կը ծանուցանենք թէ Փարիզի Հայոց Մայր Եկեղեցւոյ ԿԻ–ՐԱԿՆՕՐԵԱՑ ՄԱՆԿԱՊԱՐՏԷԶԸ կը վե–րաբացուի՝ Կիրակի օր, Սեպտեմբեր 17–ին։

Արդարեւ, Կիրակի օրեր, ժամը 10էն մինչեւ 12, Մայր Եկեղեցւոյ սրահին մէջ, 15 ռիւ Ժան – Կուժօն, Փարիզ 8–րդ, 3 տարեկանէն մինչեւ 7 տարե–կան մանուկներու համար Մանկապար–տէզ մը կը գործէ՝ պատասխանատուու–թեամբ՝ Տիկին Մարինա Սողոմոնեանցի, ուր կ'ուսուցուին հայերէն լե–զու, Աղօթքներ, Հայ երգ ու նման այլ դիտելիքներ՝ չնորհիւ մանկավարժա–կան բոլոր յարմարութիւններուն։

Կը թելադրուի որ ծնողք՝ կանխա–ւարձանագրեն իրենց զաւակները, հե–ռաձայնելով Տիկին Սողոմոնեանցի՝
45 – 25 – 87 – 67
կամ՝ Եկեղեցւոյ Դիւանին՝
43 – 59 – 67 – 03

Կոչ կ'ընենք ծնողներուն, որպէս զի իրենց զաւակները անպայման առաջ–նորդեն Մայր Եկեղեցւոյ Կիրակնօրեայ տարի Մանկապարտէզը։ Ասիկա նոյն ատեն առիթ մըն է ծնողներուն հա–մար, որպէսզի՝ մինչ իրենց մա–նուկները կը վայելեն հայկական հո–գատարութիւնը, իրենք ալ կարենան երկխոսած ութեամբ մասնակցիլ եկե–ղեցւոյ Կիրակնօրեայ պաշտամունքնե–րուն։

**

ՀԱՅԵՐԷՆ ԼԵԶՈՒԻ ԿԻՐԱԿՆՕՐԵԱՑ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔ ՓԱՐԻԶԻ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ

Ներկայիս կը ծանուցանենք թէ Փարիզի Հայոց Մայր Եկեղեցւոյ ՀԱ–ՅԵՐԷՆ ԼԵԶՈՒԻ ԿԻՐԱԿՆՕՐԵԱՑ դա–սընթացքները կը վերակսին՝ Կիրակի օր, Սեպտեմբեր 17–ին։

Հայերէն Լեզուի եւ գրականու–թեան, Հայ Եկեղեցւոյ եւ Հայոց Պատ–մութեան դասընթացքները՝ նախակըր–թական կամ երկրորդական վարժա–րան յաճախող մեր զաւակներուն հա–մար, Կիրակի օրեր, ժամը 9–էն մինչեւ 12, Առաջնորդարանի սրահներուն մէջ տեղի կունենան, 15 ռիւ Ժան–Կուժօն, Փարիզ 8–րդ, պատասխանատուու–թեամբ ուսուցչուհի՝ Օրխոդ Սիլվա Էլմաճեանի։

Արձանագրուիլ՝ հեռաձայնելով Օր· Սիլվա Էլմաճեանին՝
43 – 02 – 29 – 65
կամ Եկեղեցւոյ Դիւանին՝
43 – 59 – 67 – 03

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ
Ս. ՄԵՍՐՈՊ ԿՐԹԱՐԱՆԻ
ՃԱՇ – ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ
ՇԱԲԱԹ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 25ԻՆ

(Շար· Ա· էջէն)

բերու մէջեւ, Ֆրանսայի Գ· դասակարգի ախոյենութեան այս հարաւային խմբակին մէջ։

Շաբթուան վերջը Վալանս կը հիւրըն–կալէ Մոնփըլիէի արհեստավարժներուն, երկրորդ կազմը՝ որ 4–րդ է ներկայիս։

● ԲԱԺԱԿԱԽԱՂԵՐ

Վիէնի Հ· Մ·–ը մեծ պարտութիւն մըն է կրած Սէն – Ռոմէնի մէջ (7 – 0), ի հաշիւ Ֆրանսայի բաժակին Ա· չրջա–նին։

Հ· Մ· Ը· Մ· Լիոն Տէպին յաջող ազատ հարուածներու տարբերութեամբ միայն յաղթած է Մէզիէօյի (2 – 2), Ռոն – Ալպի բաժակին համար։

**

ՔՐՃԱՄԱՐՏ

● ԼԵՆԻՆԱԿԱՆՑԻՆ ՅԱՂԹԱԿԱՆ

Մարզական կառոյցներու տեսակէտով ալ, Դեկտեմբերի աղէտին հետեւանքները չեն դարմանուած, բայց օր չանցնիր որ չտեղեկանանք լենինականցի կամ կիրո–վականցի մարզիկներէն մէկուն կամ միւսին յաջողութեանը միջազգային մա–կարդակի վրայ։ Այսպէս, Լեհաստանի Լոձ քաղաքին մէջ, 23 երկիրներու ներ–կայացուցիչներուն մասնակցութեամբ տեղի ունեցած զատական ոճով մրցաշար–քի մը ընթացքին լենինականցի պատանի՝ Մխիթար Մանուկեան գրաւած է առաջին տեղը իր դասակարգին մէջ։

● ՅՈՒՍԱԴՐԻԶ ՊԱՏԱՆԻ ՄԸ՝ ՍԱՐԳԻՍ ՍԱՐԳԻՍԵԱՆ

Հայաստան ունի քանի մը պատանիներ՝ որոնց ելոյթները, թէնիսի մարզաձեւին մէջ, յուսադրիչ են։ Առանցքի մէկն է ե–րեւանցի Սարգիս Սարգիսեանը՝ որ մաս կը կազմէր Մոսկուայի Մխիթեան ներ–կայացուցչական կազմին Եւրոպայի ախո–յենութեանց ընթացքին Փալերմոյի մէջ։

Իսկ Մոսկուայի Մխիթեան պատանե–կան առաջնութեանց մէջ, կրնաս, կարծել կիւրեղեան – Ս· Սարգիսեան զոյգը դատ–ւած է երկրորդ։ Երկրորդ նաեւ՝ Սար–գիսեան, մենախաղերու մէջ։

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍՔՃԵԱՆ

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris
Commission Paritaire: N° 55935

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 14
JEUDI
14 SEPTEMBRE
1989
LE NUMERO : 4,00 F

ՀԱՅԿԱԶ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 700 Ֆ· — Վեցամսեայ : 360 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1000 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ· (շաբաթաթերթ առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

65ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.099 | Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN | 65e ANNÉE — No 17.099

ԵՐԵՒՈՒՅԹ ↔ ՓԱՐԻԶ
ՀԵՌԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՋՕՀՐԱՊ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆԻ ՄԱՀԸ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 1 / 12)

ԱՐՑԱԽԻ ԱՐՀՄԻՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ ԼԻԱԿԱՏԱՐ ՆԻՍՏԸ

Արհեստակցական միութիւններու Լեռնային Ղարաբաղի մարզային Խորհուրդի վախճառը նիստը քննութեան առած է իր կարգ մը անդամներուն դիմումը:

Արհմիութիւններու Մարզային Խորհուրդը 1988, Դեկտեմբեր 11–ին որոշած էր դուրս դալ Արհմիութիւններու տէրբենական խորհուրդին ենթակայութենէն: Դիմումին մէջ ըսուած է որ ցարդ Համամիութենական արհմիութիւններու կեդրոնական խորհուրդը չէ ճանչցած այդ որոշումը:

Վերջին մէկ տարուան ընթացքին Ադրբեջանի արհմիութենական մարմինները չարունակեցին դժուարացնել Լեռնային Ղարաբաղի արհմիութենական մարմիններու քնականոն աշխատանքը: Ստեղծուած խոչընդոտներուն մէջ են թոշակներու ու նպաստներու վճարման համար եղած քաշքշուկը եւ բազմաթիւ ընկերային այլ հարցեր: Մէկուկէս տարի առաջ է արհմիութիւններու մարզային կոմիտէները վտաւորէն օգնութիւն չեն ստացած Ադրբեջանէն, Ազերին, խորհրդային իշխանութեան տարիներուն Ադրբեջանի արհմիութենական Խորհուրդը ինքնավար մարզին մէջ, բացի Շուշիէն, որեւէ կառոյց չէ ստեղծած:

Վիակատար նիստը նշած է որ դիմումին մէջ չարադրուած փաստերը լիովին կը համապատասխանեն իրականութեան: Ներկայ իրավիճակին մէջ ադրբեջանական արհմիութիւնները կորսնցուցած են ԼՂԻՄ–ի արհմիութիւնները դեկավարելու բարոյական ու քաղաքական իրաւունքը:

Վիակատար նիստը դիմած է Հայաստանի արհմիութենական խորհուրդին իր պաատրկման մէջ առնելու ԼՂԻՄ–ի արհմիութիւնները, իսկ Արհմիութիւններու կեդրոնական խորհուրդին՝ քննարկելու եւ բաւարարելու տուեալ միջնորդութիւնը:

Վիակատար նիստը դիմած է խորհրդային կառավարութեան, Գերագոյն Խորհուրդին ու Արհմիութիւններու Կեդրոնական Խորհուրդին, խնդրելով արագացնել Լեռնային Ղարաբաղի հարցին լուծումը:

Վիակատար նիստը դիմած է նաեւ ԼՂԻՄ–ի Ցաւուկ Կառավարման Կոմիտէին եւ Ցաւուկ Շրջանի հրամանատարութեան այն համոզմունքը յայտնելով որ զօրախումբերու ներկայութիւնը մարզին տարածքին վրայ խիստ անհրաժեշտ է ազգամիջեան հնարաւոր ընդհարումները կանխելու համար:

***

ՓՈԹՈՐԻԿ ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԷՋ

Սեպտեմբեր 8ին, կէսօրէ ետք Երեւանի մէջ աւերիչ փոթորիկ մը եղած է: Հովին արագութիւնը մեծ համեմատութիւններու հասած է: Պոկուած առարկաները օդը թռած եւ խուճապ ստեղծելով անձրեւի պէս թափած են մարզոց ու փոխադրամիջոցներու վրայ: Քանաքեռի Ջրաելեկտրակայանին մօտ, անառափի մէջ հրդեհ յարուցած է, որ հրշէջներու ջանքերով չուզուլ մարած է: Նախնական տուեալներով քաղաքային անառեսութեան զգալի վնաս հասած է:

ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ ՆԻՍՏ ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 16ԻՆ

ՄՏԱԽՈՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ԺՈՂՈՎԸ

Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդը երկար վարանումներէ ետք որոշեց Գերագոյն Խորհուրդի արտակարգ նիստը, Շաբաթ, Սեպտեմբեր 16–ի համար: Մինչ այդ, Գերագոյն Խորհուրդի նախագահութիւնը յատուկ դիմումնագիր մը ղրկած է Մոսկուայի եւ Բաքուի Գերագոյն Խորհուրդներուն, ուր կը պարզէ Ղարաբաղի չրջափակման առեղծած անընդունելի եւ անհանդուրժելի վիճակը, պահանջելով որ անյապաղ ձեռք առնուին անհրաժեշտ միջոցները բնականոն կացութիւն վերահաստատելու համար:

Ինչպէս դրած էինք (Սեպտեմբեր 2) Հայաստանի մտաւորականներն ալ խորհրդակցական նիստեր գումարած էին, ապա որոշած աւելի ընդարձակ հանդիպում մը Սեպտեմբեր 9–ին համար: Այդ մեծ ժողովը յաղուած է Շարաթ, Սեպտեմբեր 9–ին, Սունդուկեան թատրոնը, տեւած է երկու օր, այսինքն վերջ գտած է Կիրակի իրիկուն: Վարչական Խորհուրդ մը կազմուած է եւ յայտնած թէ կ'անդամակցին ՀՀՇ–ի (Հայոց Համազգային Շարժում): Մտաւորականները եղած են նաեւ երկուշաբթի օր, հրապարակային ընթացիկ միջոցին:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԽՈՐՀՐԴԱՑԻՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ ձայնը քիչ մը աւելի բարձրացուց արեւելեան Գերմանիոյ ազատագրող տատնեակ հազարաւոր Գերմանացիներու առթիւ: Արեւելեան Պերլին ժամանեց խորհրդային պատուիրակութիւն մը, զոր կը գլխաւորէ պահպանողական՝ Լիկաչով: ԹԱՍ արդի բառական խտացուցած էր լեզուն, յիշեցնելով թէ. – «Արեւելեան – Գերմանիա մեր իսկական բարեկամն է եւ պիտի կիսը» ու կը զգուշացնէր արեւմտեան – գերման կարգ մը չրջանակներ, որոնք խնդրոյ առարկայ կ'ընեն յետ – պատերազմեան զոյավիճակը:

ԼԵՀԱՍՏԱՆԻ նոր նախարարապետը Խորհրդարանին առջեւ խօսք առնելով կը պարզէր քաղաքական ծրագիրը, երբ անհանդստացաւ ու խնդրեց դադար մը, որ կարճ տեւեց: Ըստ երեւոյթին Մազովիեցքի սրտի տագնապ չունէր եւ վերադարձին՝ յայտարարեց թէ ինք ալ Լեհաստանի առաջնորդութեան նման է, տկար, անհանգիստ ու կը մաղթէ որ ան ալ իր նման՝ չուտ ապաքինի: Մազովիեցքի եւ իր կառավարութիւնը վաւերացուեցան Խորհրդարանէն փառաւոր մեծամասնութեամբ մը՝ 403 ձայն թեր, 13 ձեռնպահ, ոչ մէկ դէմ:

ԽՈՐՀՐԴԱՑԻՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ Համայնավար կուսակցութեան կեդրոնական Կոմիտէի լիագումար նիստը նուիրուած ազգութեանց տեղի պիտի ունենայ Սեպտեմբեր 19–ին, Երեքշաբթի օր: Այս նիստը քանիցս ձգձգուած էր, պէտք է ճշդէ նոր քարտեան զոյավիճակը:

Ակռայէս, մեր Զօհրապն ալ գնաց: Ապրիլեան սերունդին հետ, ականջ միջին սերունդն ալ թաղել: Այն որ ծնած է յետ – եղեռնեան օրերուն հողին վրայ ու դեռ մանուկ, ինկած այս ափերը:

Զօհրապ Մուրատեան իր վերջին ժամերը անցուց «Ցառաջ»ի խմբագրատունը, ուր չաբաթ մըն է մանաւանդ, կուդար կէսօրէ վերջերը, փորձերուն հետեւելու թէ որեւէ ձեւով օգտակար ըլլալու համար: Իր տունն էր ու լաւ կը ղդար, երբ մեզի հետ էր: Հրաժեշտի պահուն, երբ «մերթի', Զօհրապ» մը լսեց, նեղուեցաւ՝ «ե՛ս է որ չնորհակալ եմ, ըսաւ, ամէն բան այս թերթին կը պարտիմ»:

Ո՛չ միայն թերթին, անշուշտ, այլ այդ թերթին հետ ծնած ու անոր չուրջ ստեղծուած միջավայրին: Հայերէնի միակ դասերը դորս առած է Ալֆորվիլի մէջ է, Ցովհ. Սիմոնեանէն եւ Լեւոն Բիւզանդէն, մէնակեալը՝ ինքն իրեն կը պարտէր, քանի ինքնաուզրդացմամբ է որ կատարելագործած էր իր հայերէնը. ամբողջական ինքնուս մըն էր: Եւ իր ունեցած ծարաւը տրվելու, դիտցածը՝ կատարելագործելու, ընթերցումի պատակը այնքան բուռն էին, որ միշտ ինքնաչխատութեամբ տիրացած էր յատակ եւ վճիտ հայերէնի մը ու անցեալին Շաւարշի քաջալերութեամբ, ոչ միայն «թուղթ կը մրոտէր», այլեւ քերթողութիւն ալ փորձած է եւ գրած է դաղտիկ ոտանաւորներ, մէկը՝ նուիրուած Շ.ին, անոր մահուան առթիւ. կը հրատարակենք մեր վաղուան թիւով, այս անդամ՝ Զօհրապին թարմ յիշատակը ոգեկոչելով: Կ'աշխատակցէր նաեւ մարզական թղթակցութիւններով:

Վերջապէս՝ միշտ ներկայ էր երբ պէտք ունէինք իրեն: Մինչեւ քանի մը տարի առաջ, ամէն ամառ, Օգոստոսին, երբ խմբագրութեան մէկ անդամը իր տարեկան արձակուրդը կ'առնէր, ինք՝ կը մնար, հաւատարիմ ու կուդար, առաւօտէն իսկ ամէն ձեւով աջակցելու մեր աշխատանքին, ու կ'ընէր սիրով:

Երիտասարդ տարիներուն, չէր զլանար նաեւ իր մասնակցութիւնը մեր ազգային թէ մշակութային ձեռնարկներու գեղարուեստական բաժիններուն, իր յատակ առողանութեամբ ու թաւ ձայնով արտասանելու, մանաւանդ Սիամանթօ, որու «Գաղափարին»ը իր «cheval de bataille»ն էր:

Իր մասին, այնքան բան կայ ըսելիք, որ դժուար է ամփոփել մահազրութեան մը տողերուն մէջ: Ցիշենք, առ այժմ քանի մը կենսագրական դիծեր ալ:

Ծնած՝ Իզմիր, Տարօնի զաւակ, Զօհրապ իր մօր եւ եղբօր հետ, հօրը նահատակութենէն ետք, անցած էր Ցունաստան, յարաբերութիւնները Հանրապետութեանց միջեւ Մխիթեան ծոցը:

ՊԱՒԾ, երկար վարանումներէ ետք է; որ յօժարեցաւ քանի մը (16) վայրկեան զբաղնիլ Մոսկուայի երեսփոխանը՝ Էլցին: Մտահոգութիւնը պարզ է՝ չէ մարզ չըլլալ Կորբաչովի հետ:

ՃՈՒՄՊԼԱՖ տեսակցութիւն մը տուած է «Լիպերասիոն»ի, ուր իր կատարածամբ տութիւնը կը յայտնէ արարական երբեմն կրնայ գտնելիք լուծումներուն մասին: Ինք կոդմնակից է Սուրիոյ հետ կցումի, ապա լաւ կարզադրութիւն մը, քան. – «պեր – մարոնիզմը»:

ԼԻԿԱԶՈՎ անմահ էր, ըստ խորհրդային արդարադատութեան: Այրարեւ, քաղաքական Բիւրոյի անդամը, ինք ուզած էր որ քննութիւն բացուի, դատաւորներ՝ Կալեանի եւ Իվանովի կաշառակերութեան մեղադրանքներէն ետք: Ամբաստանող – ները ոչ մէկ վատաթուղթ կրցան ներկայացնել:

ՀԱՄՊՈՒՐԿի համալսարանէն երիտասարդներ քննելով վանայ ծովուն ջուրը եւ աղի բարձր համեմատութիւնը, հասած են հետեւեալ եզրակացութեան. ներկայի լիճը մնացորդն է 800 միլիոն տարի առաջ գոյութիւն ունեցող մեծ ովկիանոսի մը որ երկրագունտին առաջին ովկիանոսներէն էր:

ԹԵՐԹԵԼՈՎ ԱՐՑԱԽԻ ՄԱՄՈՒԼԸ

«Խորհրդային Ղարաբաղ» *օրաթերթը մարզին պաշտօնական մամուլի անունը ներքին մէկն է. կը հրատարակուի Յունիս 1923–էն ի վեր: Իսկ Յունուար 1980–էն սկսած է նաեւ զուգահեռ ռուսերէն հրատարակութիւնը: Այսօր թերթը, խորագրին մակագրուած նշումով մը, կը ներկայացուի որպէս «Օրգան ԼՂԻՄ Յատուկ կառավարման Կոմիտէի»:*

Ամբողջ մարզին զժուարին, վիճահարոյց կեանքը կը ցոլանայ Օգոստոսի թիւերէն բազկացած ստուար տրցակէ մը: Զայն թերթասող մը ամէնէն առաջ պիտի հանդիպի քարաքական կնճռոտ արձագանգներուն. յաճախ զայրոյթ կ'ատիեն անոնք, երբեմն տխրութիւն եւ հպատակութիւն՝ նոյնիսկ ծիծաղ:

Արձագանգներու սիւնակներուն մեծ մասն եկերը «Հրդեհակումի»ն ու «Խժդուժութիւն»ներն են: Գրեթէ չկայ թիւ մը ուր չխօսուի անհատներու, փոխադրամիջոցներու վրայ ազրբէջանական սակամ նա վայրին մէջ կատարուած յարձակումներու, խոշտանգումներու, կողոպուտի ու թշնամական այլ արարքներու մասին:

Թշնամական արարքներ միայն նիւթական մարզով չեն սահմանափակուիր. Օգոստոս 10–ի թիւէն հետեւեալ մէջբերումները առնուած են «Մամուլ մը կիրառապատրաստ»ներու դիմումէն որ ներկայացուած է ԼՂԻՄ–ի Յատուկ կառավարման յանձնախումբի նախագահ՝ Ա. Վոլսկիի եւ ԼՂԻՄ–ի Մոսկուայի յանձնաժողովին.

«...Հայերը կանգնեցնում են գործարանները, վնաս պատճառելով Պետութեանը: Չէ որ դա հէնց այնպէս չի արւում, այլ արւում է որպէսզի այնտեղ գէնք, պայթուցիկ սարքեր պատրաստեն: Ստեփանակերտցիները նստել են ադրբեջանական հողում եւ ծաղրում, վիրաւորում են Ադրբեջանցիներին, արիւն պղտորում»:

«...Ձակատագիրը նրանց երկրաշարժ մատուցեց. բանի՛ բանի մարդիկ զոհուեցին: Թուում էր թէ պիտի կարկամէին, լռէին, բայց՝ ոչ, նրանք սուգի մէջ էլ անգամ չեն դադարեցնում իրենց խարդախ մտայղացումները՝ խանգարել վերակառուցմանը, վնաս հասցնել երկրին...»:

«...Դուրս հչէք նրանց Ստեփանակերտից, ինչպէս որ նրանք են Հայաստանից արտաբսել անմեղ Ադրբեջանցիներին»:

ԼՂԻՄ–ի օդաչուները նախագծուչական դործադուլ մը կ'ընեն Օգոստոս 8–ին, ժամը 7·30 – 9·30: Արհմիութենական Կոմիտէի նախագահ Վաղերի Գասպարեանն այս մասին կ'ըսէ թերթին Օգոստոս 11–ի թիւին մէջ. – «Մենք այդ բայլին դիմել ենք հարկադրաբար, հասկանո՞ւմ էք, այլեւս հնարաւոր չէ համբերել. հէրիք է ինչքան Ադրբեջանի բազաֆացիական ափիցիայի վարչութիւնը ոտնահարել է մեր օրինական շահերը, անտեսել իրաւունքները»:

Օգոստոս 12–ի թիւին մէջ խժդուժութիւնները եւ չրջափակումները միշտ կան. այս վերջինը շատ մը ուրիշ չարիքներու կարգին, պատճառ է որ չրջանի պղտրցներուն համար հարկաւոր մազութը չհասնի, իսկ 4900 խորանարդ մեթր վառելափայտին «միայն մի չնչին մասն է հայթայթուած»:

Օգոստոս 13–ի «Խորհրդային Ղարաբաղ»ին մէջ չրջափակումէն գանգատողները Հադրութի ծայրամասային գիւղերն են. չրջանային խորհուրդի գործադիր կոմիտէին նախագահը՝ Է. Նաւասարդեան կ'ըսէ. – «Մենք բազմիցս դիմել ենք Յատուկ կառավարման Կոմիտէին, նաեւ Ստեփանակերտի աւտոտրանսպորտային արտադրական միաւորմանը, մարզային միւս իրաւասու մարմիններին, սակայն կոնկրետ միջոցներ չեն ձեռնադրւում»:

Յաջորդ էջին մէջ մխիթարող լուր մը կը տրուի. «Ամարաս» բարեգործական ընկերութիւնը Ստեփանակերտի մէջ բացած է «Մասիս» ճաշարանը: Բարեխիղճ պատմութիւնից, մեր մշակոյթից, մեր ժողովրդի արմատից»:

Օգոստոս 29–ին, Գրիշաս Կարապետովա զայրոյթով կ'անդրադառնայ Ազերիներու Ղարաբաղին տարընչուող պնդումներուն, պաշտօնապէս «Ադրբեջանական մարզ» ԼՂԻՄ–ի պաշտօնական օրաթերթին սիւնակներէն ան հարց կուտայ. – «Բաֆուի կամակատարներին սարսափելիօրէն յուզեց այն փաստը որ խորհրդայինի ժողովրդական երեսփոխաններ են ընտրուել Հ. Պօղոսեանն ու Զ. Բալայեանը:

Դա ի՞նչ է անցեալի կարօտա՞խտ: Այն ժամանակների՞ կարօտախտ, երբ ԼՂԻՄ–ից երեսփոխան էր «ընտրուել» խորհրդային Պետական անվտանգութեան կոմիտէի նախագահի Ա. տեղակալ, Հ. Ալիեւի բարեկամ եւ հովանաւոր Ս. Կ. Ցուիգունը, որի համար ոչինչ չարժեր հրապարակայնօրէն վիրաւորել Հայերին եւ որը լիովին տիրապետում էր մարզում «լուսթեան գօտի» ստեղծելու արուեստին: Երբ Բաֆուի դրածոները անպատիժ պղծում էին Հայերը սուրբ – սրբոցը՝ Գանձասա՞րը:

Երբ Ա. Մամեդովի՝ ութամեայ Նելսոն Մովսիսեանի այդ սատիստ – մարդասպանի, դագաղի ետեւից, ինչպէս ազգային հերոսի բայլում էր Ադրբեջանի կառավարութի՞ւնը:

... Երբ Բաֆուի «հերոսները» ոսկի ոռոնելու նպատակով բարուբանդ էին ածում Ամարասի վանքի Ս. Գրիգորիսի դամբարա՞նը»:

Յետոյ, ով գիտէ քանիերորդ անգամ ըլլալով նոյն հատատումը՝ «Ուզում եմ որ ձեր հայրենակիցները իմանային որ Լեռնային Ղարաբաղի Հայերը իրենց իսկ կեանքով կանգնած են ընտրութեան առջեւ. կա՛մ պաշտպանել սեփական հողում ապրելու իրաւունքը, կա՛մ էլ կորցնել իրենց օջախը, իրենց հինաւուրց հայրենիքը, ինչպէս որ եղաւ Նախիջեւանի ու Արեւմտեան Հայաստանի Հայութեան հետ, որոնք ցաւօք եղել ամբողջ աշխարհով մէկ: Հայերը չեն ուզում, որ իրենց բռնութեամբ պարտադրեն սփիւռքահայութեան եակատագիրը ու երկրի երեսին եւ ոչ մի դատարան չի մերժի նրանց այդ հայցը»:

Օգոստոսի վերջին օրերուն, ինչպէս ծանօթ է, Արցախի Նորակառոյց «Ազգ. Խորհուրդ»ին կոչին անսալով ժողովուրդը փոխեց իր պայքարի ձեւը ու վերակառուցման աշխատիլ. «Խորհրդային Ղարաբաղ»ի *Օգոստոս 30–ի թիւին մէջ նախ ուշադրութիւն կը դրաւէ այս լուրը: Մեատադրծ քանուորուհի մը այս մասին կ'ըսէ.* – «Պաշտպանելով ԼՂԻՄ–ի ազգաբնակչութեան լիազօր ներկայացուցիչ – ներ համագումարի կոչը, որոշել ենք դադարեցնել գործադուլը: Դուրս գալով աշխատանքի, մենք միաժամանակ կը շարունակենք մեր արդար պայքարը Մայր Հայաստանի հետ վերամիաւորուելու համար: Պատկերաւոր ասած՝ կը պայքարենք աշխատելով: Եւ թող ոչ ոք չկասկածի, որ մենք չենք նահանջած, որ մենք կանգնենք ընտրած ճանապարհից: Ապրիլ 5–ին, եթէ հարկ լինի, կը դիմենք պայքարի այլ ձեւերի»:

Իրեն պատկանածին տէր վանդալներու նըման մտայղութիւնը կը յայտնուի նաեւ «Հայերէն լեզուի գործածութեան կատարելագործման եւ համակողմանի կիրառութեան միջոցառումներ»ու առթիւ. ընթերցողներու նամակներուն յատկացուած սիւնակին մէջ, Ստեփանակերտէն Համբարձում Վերդեան կը գրէ. – «Ինչո՞ւ է ծնողների մի մասը երեխային տալիս ոչ հայկական դպրոց: Ոչ մի արդարացում չի կարող լինել, երբ խօսքը գնում է մայրենի լեզուի կորստի մասին: Մեր՝ Արցախցիներիս պարագայում դա կրկնակի ողբերգական է, որովհետեւ լեզուն է որ պիտի պաշտպանի մեզ մեր «տան – դրանից» իսկ կուլ գնալուց: ... Եւ յետո՞յ էլ ո՞ւր մնաց մեր «միացում» կանչերը...: Սրտի ցաւ չէ՞ զգում երբ մարզային հեռուստահաղորդումների ժամանակ հայերէն տրուած հարցումին յաջորդում է ... ռուսերէն պատասխան: Հայ մարդու լեզուից»:

*Դժբախտաբար մեր վճռակամութեամբ չի վերջնար հարցը. ան եթէ մեր անխրտուած, հզօրեցած զանգուածներուն ճայնը վերջապէս հասցուց աշխարհի ընդարմացած ըմբիշին, թերաւ նաեւ նոր ճնշումներու, դժուարութիւններու օրէ օր երկարող նոր չղթայ մը: Ու դժուար է Ղարաբաղի կացութիւնը, ամէն ճակատի վրայ, քաղաքականէն մնտեսականն ու դպրոցական: Թերթին Օգոստոս 31–ի թիւին մէջ երկու հարցազրոյցներ, երկու տարբեր մարզերու ստուար թղթածրար – ներըը կը բանան: Ատնցմէ առաջինը սենեակային է: Ստեփանակերտի պուղտանջարեղէնի վերամշակման արտադրական միաւորումին դլխաւոր ճարտարապետը Ռ. Դանիէլեան կը պատմէ չրջափակումին վնասները. Արցախեան չարժումէն առաջ, պատրաստուած պինիները այլ չրջաններ կը ղրկուէին Հորդանանի եւ Բարդայի երկաթուղիի կայարաններէն: Մակայն ստեղծուած վտանգութեան մէջ, երբ մարզը կտրուած է արտաքին աշխարհէն, կը փորձեն Ստեփանակերտէն ղրկել ապրանքը: «Այս անգամ «գործի անցաւ» Աղդամի կայարանը, ամէն կերպ խոչընդոտելով մեր արտադրանքի առաքումը» կ'ըսէ Ռ. Դանիէլեան:

Աւելի ուշ, ալքոլամոլութեան դէմ պայքարի տրուժումը պատրուակելով, չրջանի տնտեսական ղեկավարները կ'ոչնչացնեն այդիի զբաղի տարածութիւնները: Ակսպէսով, մարզը կը զրկուի խաղողէն ստացուած պատկառելի եկամուտներէ: Գինիի արտադրութեան քանակը որ 11 միլիոն տեքալիթրէ կը հասնէր, իջած է մինչեւ չորս միլիոնի: Այլ խօսքով՝ այդ խաղողի սկզբնական վերամշակման գործարանները ղրկուած են աւելի քան 5 միլիոն ռուբլիի մաքուր չահէ:

Ամառան վերջին թիւը դպրոցական վերամուտին նախօրեակի թիւն է. վերջին էջին վրայ հարցազրոյց մը հրատարակուած է կրթութեան ու մշակոյթի մարզային վարչութեան պետ Վիքէն Հայրապետեանի հետ. անոր պատասխաններէն կը պարզուի Արցախի դպրոցական վիճակին պատկերը.

«Բոլոր դպրոցները աշխատելու են երկու, որոշները՝ անգամ երեք հերթով: Աշակերտներու 70 տոկոսը պարապմունքի է ենտում մի կերպ յարմարեցրած, առանձին դէպքերում՝ նաեւ վթարային շէնքերում, որոնք զուրկ են լարորատորիաներից, մարզադահլիճից, նաշարանից, բուժկէտից եւ տարրական այլ պայմաններից»:

Նոյն տղեակը կ'ըսէ թէ՝ «դպրոցների բանակը աւելացել է 10–ով՝ հասնելով 208–ի: 1·5 հազար հայ աշակերտներով աւելացել է աշակերտութեան թիւը՝ հասնելով 34·800–ի: Նոր դպրոցներ են բացւում, նորից կը հնչի դպրոցական զանգը նախկինում լքուած փոքր գիւղերում՝ Քարաշէնում, Վարազաբուն, Մխիթարի շէնում, Տօնաշէնում, Մարալեան սարով, Խերխան, Յոր...: Երեք տարրական վերածուել է ութամեակի, եօթը ութամեայ՝ միջնակարգի»:

Այս դպրոցներուն ուսումնական ծրագիրն ալ փոփոխութիւն կրած է, ուժեն առանըմէկերորդ դասարաններուն համար շաբաթը ժամ մը պարտադիր դաս դարձած է հայ ժողովուրդի պատմութիւնը:

Շէնքի ու յարակից այլ պայմաններու հարցերէն զատ, Թերեւս աւելի հիմնական Վ. Հայրապետեանի համար իր ու իր դործակիցներուն տարբեր մէկ առաքելութիւնը, որ կը թելադրուի տպրուած ժամանակէն. ան կ'ըսէ. –

«Մենք մեր երեխաներին այսօր նստցրնում ենք նստարաններին եռեւ, ասելով որ առջեւում մեծ նպատակ ունենք, որի համար տարիուկէս է՝ պայքարում ենք ծանր գնով, կորուստներով: Այդ պայքարին ականայ, սեփական կորստի ու խղճի թելադրանքով, ներգրաւուել ենք եւ մեր երեխաները, մասնաւորապէս բարձրադասարանցիները:

... Մենք մեր երեխաներին ուղարկում ենք դպրոց՝ ասելով որ լաւ սովորելն էլ պայքար է, պայքարի ձեւ է»:

Ահա թէ ինչեր կը կատչին Արցախի օրաթերթին մէկ ամսուան թիւերը թերթասող մը նայուածքին. ու չրջափակումի, թալանի, յարձակումի, բազմազան ճնշումներու յաճախակի լուրերուն, դժուարութիւններու անվերջանալի պատումին մէջ յետադարձ հնչակոնութեամբ կ'արձագանգեն մեատքի բանուորուհիին՝ «կը պայքարինք աշխատելով: Եւ թող ոչ ոք չկասկածի, որ մենք կանգնենք ընտրած ճանապարհից: եթէ հարկ լինի, կը դիմենք պայքարի այլ ձեւերի» *խօսքերը. անոնց չարունակութիւնը կ'ըլլայ կրթական պատասխանատուութեան* «մենք մեր երեխաներին ուղարկում ենք դպրոց՝ ասելով որ լաւ սովորելն էլ պայքար է, պայքարի ձեւ է» *արտայայտութիւնը:*

Ա. ԹՈՓՉԵԱՆ

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՄԵՆՔ ԵՒ ԱՊԱԿԱՆՈՒՄԸ

Բ.

Դեռ երեսուն տարի առաջ ոչ ոք չէր կասկածեր «երջանկութեան ապահովման» մասին կը խօսէր։ «Երջանկութեան ապահովում» բացատրութիւն իսկ գոյութիւն չունէր։ Ե՞րբ էր որ առեղծուեցաւ էքզոտիկ բառը, բնաւ պահպանում բառը։ Մօտաւորապէս քանի տարի առաջ։ Անկէ առաջ այդպիսի բառ մը գոյութիւն չունէր, չէր առեղծուած, որովհետեւ տակաւին մարդիկ այնքան ցնցիչ կերպով չէին անդրադարձած որ բնութիւնը ապականիլ սկսած է։ Եւ եթէ այնքան ցնցիչ կերպով չէին անդրադարձած, կը նշանակէ որ բնութիւնը իսկապէս այնքան ցնցիչ կերպով ապականած չէր տակաւին։

Ուրեմն կ'արժէ հարցնել։ Ի՞նչպէս կ'ըլլայ որ մեր երջանկի մարդկութիւնը, սա վերջին քանի – երեսուն տարուան ընթացքին կրցաւ ապականիլ ամբողջ երկրագունտ մը, որուն վրայ հարիւր – հարիւր տարիներէ, միլիոնաւոր տարիներէ ի վեր անհաշիւ մարդիկ կ'ապրէին առանց անհանգստացնելու որեւէ ապականում եւ առանց պահանջը զգալու բնութիւնը պաշտպանելու։ Հազարաւոր տարիներ մարդիկ հաւատացին որ բնութիւնը այնքան լայնածաւալ ու անսահման էր, որ ոչ մէկ ուժ կրնար ապականել ու փճացնել զայն։ Այս հաւատքով, անոնք հանգիստ օգտագործեցին երկրագունտին բոլոր քարիւքները եւ, բացարձակապէս պահանջը չզգացին բնութիւնը պահպանելու հրամայականին մը։

Հիմա հարցումը հետեւեալն է. – բնութիւնը միմիայն վերջին երեսո՞ւն միամ քառասուն տարիներու ընթացքին է որ ապականեցաւ այս աստիճան, թէ ոչ հազարաւոր տարիներէ ի վեր աստիճանի առ աստիճան կ'ապականէր արդէն։

Եթէ աստիճան առ աստիճան կ'ապականէր, հազարաւոր տարիներու ընթացքին աննշմար մնացած ապականում մը, ի՞նչպէս այնքան յանկարծ երեսուն տարուան մէջ այսքան սուր համեմատութեան մը հասած է։

Կը նշանակէ թէ վերջին երեսուն տարիներու ընթացքին ապականման թափը յանկարծ փոխուեցաւ, ահաւոր կերպով, աներեւակայելի կերպով արագացաւ։ Մեղի այնպէս կը թուի, որ մարդկիկ բնութիւնը սա վերջին երեսուն տարուան մէջ այնքան ապականեցին, որքան իրենց նախորդները չէին կրցած ապականել հազարաւոր տարիներու ընթացքին։ Եւ բնութիւնը, սա երեսուն տարուան ապականումով յանկարծ դարձաւ մահացուցիչ ու սպառնական։ Եւ եթէ այդ ապականումը կատարուեցաւ ամէն օր նախորդ օրուընկէ քիչ մը աւելի արագ թափով, ուրեմն յառաջիկայ երեսուն տարիներու ընթացքին բնութիւնը չատ աւելի պիտի ապականի, քան ինչ որ ապականեցաւ վերջին երեսուն տարուան ընթացքին։ Թաւալագլոր մեծցող աճումով մըն է որ կը գործէ չորրորդ ապականումը։ Երեսուն, յիսուն տարի առաջուան խաղաղ ու մարդասէր բնութեան մէջ հիմա ամէն ինչ մահացու վտանգ կը ներկայացնէ մարդուն համար՝ օդը, ծովը, մթնոլորտը, արեւը, ապրը, քիմիականն անելցուքները, ատոմականն ներու թունաւոր կողերը։

Բայց մարդուս առողջութեան ու ապագային սպառնացող այս կացութեան մէջ անտրամաբանական բան մը կայ կարծես։ Եթէ երեսուն տարուան մէջ մթնոլորտը իսկապէս այսքան վտանգաւոր դարձաւ, եթէ մահացու ապականումը իսկապէս երեսուն տարուան մէջ այնքան դեռին չահեցաւ որքան չէր կրցած հինգ տասնեակ հազարաւոր տարիներու ընթացքին, այսինքն եթէ մահուան ժամացոյցը այս աստիճան դէմու պտոյտ պատճառող արագութեամբ դարձել սկսաւ, այդ պարագային պէտք է մտածել թէ, երկրագունտին վրայ մարդուն կեանքը այլեւս հազիւ քանի մը հարիւր տարի կեանք կրնայ ունենալ։ Եթէ բնութեան ապականումին մասին այսօր աշխարհի ամէն կողմէն հնչող ահազանգները ներելը լուրջ են եւ իրատես, եթէ բնութիւնը այս աստիճան անչնչելի դարձած է այլեւս, ուրեմն մարդը չի կրնար երկար դիմանալ այդ վտանգին դիմաց։ Կը գտնուի մահուան ու ոչնչացման սեմին վրայ։ Եւ այդ ոչնչացումը այլեւս մեղի համար աններեւակայելիօրէն երկար ժամանակ մը չի պահանջեր։ Քանի մը սերունդի կեանքով չափուելիք կարճ, շատ կարճ ժամանակ մը կը պահանջէ։

Արդ, կրնա՞նք հաւատալ այսքան մօտալուտ վտանգի մը։ Մենք, որ մեր բոլոր հաշիւները ըրած ենք դէպի յաւերժութիւն գացող կեանքի մը հիման վրայ, կրնա՞նք համոզուիլ որ քանի մը հարիւր տարի վերջ կեանքը պիտի անհետանայ երկրագունտին վրայէն։

Ռ. Հ.

ՆՈՒՊԱՐ ՆԻԿՈՂՈՍԵԱՆԻ ՅՈՒՂԱՐԿԱԽՈՐՈՒԹԻՒՆԸ

Հինգշաբթի, Սեպտեմբեր 7ին, Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Եկեղեցին ծայրէ ծայր լեցուն էր։ Գաղափարակից ընկերներ, երիտասարդներ, նախկին նոր սերնդակիցներ եւ բարեկամներ եկած էին իրենց վերջին յարգանքը մատուցանելու անզուգական ընկերոջ մը՝ Նուպար Նիկողոսեանի։

Արարողութեան սաւարին, Գիւտ Աբգ. հակիրճ խօսքերով ողեկոչեց տղաքացած կեանքն ու մանաւանդ՝ գործը մեր հանրային կեանքին մէջ։ Ան վեր առաւ Նուպարին անշահախնդիր ու նուիրեալ նկարագիրը։ Ապա, յանուն իր գաղափարակից ընկերներուն դամբանական մը արտասանեց Կարօ Յովսէփեան, ներկայացուցիչը Դաշնակցական այն սեռունդին, որ իր ամբողջ անունդն ու գործունէութիւնը սաւցած է Նուպարէն։ Ան լրիւ պատկերը տուաւ այն եզակի անձին որ եղած է Նուպար Նիկողոսեան եւ որու այնքան կը պարտի, դեռ այսօր՝ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը։ Մտքի ու սրտի խօսքեր, որ լաւագոյնս կատարին ողբացեալ ընկերոջ նկարագրին ու ոգիին, նոր սերունդէն մինչեւ Հ. Յ. Դ. ղեկավար դիրքերը։

Ինքնաբուխ այլ մանաւանդ սրտաբուխ քանի մը խօսքեր ալ արտասանեց Արշաւիր Կլօրիկեան, խորհրդ. յուզուած, որպէս իր հին դասընկերը Սամուէլ – Մուրատեան վարժարանի նստարաններէն։

Ապա, մեր սիրելի Նուպարին դաղաղը փոխադրուեցաւ Անիէդի պերեզմանատունը, ուր վերջին – աւելի ճիշդ՝ առաջին հանդիսատը դուռ իր մայրիկին կողքին։ Զաւէն վարդապետի հոգեւոր, ծաղիկներ, քիչ մըն ալ հող ու վերջ։

Ծաղկեպսակներ կային իր հարազատներէն, բարեկամներէն, Մխիթարեանի ընկերներէն, Աղքատախնամ ընկերակցութեան վարչութենէն, եւայլն։

Այլեւս իր ընկերներու եւ բարեկամներուն սրտին խորը կը մնայ անոյշ յիշատակը սիրելի ընկերոջ մը եւ իր բացակայութեան համակերպելու դառնութիւնը։

«Երկիր եւ Մշակոյթ»ը Հայաստան

«Երկիր եւ Մշակոյթ» ընկերութիւնը, որ տասնամեակէ մը ի վեր Իրանի ու Սուրիոյ մէջ հնադիտական պեղումներ եւ վերանորոգման աշխատանքներ կատարած է, ինչպէս յանձն էր, այս տարուան Յուլիսին ու Օգոստոսին առաջին անգամ ըլլալով, ղեկերգական դէպքերու հետեւանքով Խորհրդային Հայաստան աշխատելու առիթը ունեցաւ։ Այդ առընչութեամբ կարդ մը մանրամասնութիւններ կը քաղենք «Հայրենիքի Ձայն»ի վերջին թիւերէն։

Յուլիսին Հայաստան ժամանած ընկերակցութեան 57 անդամներէն, որոնց մէջ կային Փրանսահայ եւ ամերիկահայ երիտասարդներ, 26–ը աշխատեցան Սպիտակի շրջանի Գոգարան գիւղի վերականգնման աշխատանքներուն, իսկ 31–ը՝ պեղումներ կատարեցին Արտաշատի քանդուող հարկական միջնադարեան բերդի՝ Ամբերդի մէջ։ Անոնց ջանքերով, Յուլիս ամսուն, գտնուեցան ԺԳ. դարուն պատկանող երկու թոնիր, նոյն դարշրջանին պատկանող խեցեղէն կտորտանքներ, ինչպէս նաեւ մետաղեայ մէկ դրամ։

Խումբին մէկ անդամները մեկնեցան Գոգարան՝ օգնութեան ձեռք երկարելու հայ, ուկրանացի չինարարներուն։ Գոգարան, փոքրիկ գիւղ մը իր մեծ զոհերով՝ 123 հոգի։ Մէկը ցեխ կուտայ, միւսը՝ քար։ մէկ ուրիշը պատ կը չարչ, մէյդն ալ բանական չինանիւթ ըլլայ ... իսկ «Երկիր եւ Մշակոյթ»ի անդամները իրենց ամէն մէկ վայրկեանը աշխատանքով կ'ուզեն անցընել։ գիւղին մանկապարտէզը պէտք է մինչեւ վերամուտ պատրաստ ըլլայ։

Տարբեր մասնագիտութիւններու տէր Սփիւռքահայերը, Օգոստոսին, եկան փոխարինելու ուրիշներ։ Աշխատանքին կրից, անոնք ալ չատ խօսքի ու զրոյցի բռնուեցան տեղւոյն աշխատաւորներուն հետ, հիւրասիրուեցան անոնց տաճեղ մածունով, պտուղով ու քանջարեղէնով, եւ ամբացան հոգիով ու արմատով, աւելի ամուր կերպով կապուեցան երկրին ու մշակոյթին։

Ք.

ԻՏԱԼԻՈՑ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ներկայիս հաճոյքն ունինք հաղորդելու որ, Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս՝ Վազգէն Ա. Վեհափառ Հայրապետը, նորատի ունենալով Միլանոյի Հայ Մշակոյթի ուսումնասիրութեան եւ վաւերագրումի կեդրոնի տնօրէն եւ բոլիթէքնիքի դասախօս Ճարտ. փրոֆէսէօր Ատրիանօ Ալֆոնսօ Նովելլոյի բազմամատակ գործունէութիւնը ի նպաստ հայ մշակոյթի ծանօթացման ինչպէս նաեւ իր օգտաշատ մասնակցութիւնը Մայր Հայրենիքի կործանարար երկրաշարժէն վնասուած Սպիտակի վերաշինութեան համար Փրիւսլի շրջանին բերած դրամին նպաստին, միաժամանակ ընդառաջելով Իտալոյ Հայ Մշակոյթի Միութեան յատնած բաղձանքին, իր 1986 Դեկտեմբեր 25–ի հեռագրով եւ 1989 Յունիս 11 թուակիր դրութեամբ, բարեհաճած է գոյն պարգեւատրել արբատաւ կոնդակով եւ Սուրբ Սահակ եւ Սուրբ Մեսրոպ շքանշանով։

Առ ի գիտութիւն հաղորդելով ներկայս կուգանք մեր որդիական շնորհակալութիւնները յայտնել Վեհափառ Հայրապետին իր այս բարեհաճ վարդապետութեան համար։ Սրբատաւ կոնդակին եւ շքանշանին յանձնումի թուակիրը եւ յարակից հանդիսութիւնը պիտի ծանուցուի առանձին հաղորդագրութեամբ։

ԻՏԱԼԻՈՑ
ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ
ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

Մ՚Իլանօ,
Սեպտեմբեր 8, 1989

ՋԵՆ ՎԵՐԱԴԱՐՁՈՒԻՐ ԶՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԱԾ ՁԵՌԱԳԻՐՆԵՐԸ

ԵՐԱԶԱՅԻՆ ՀԱԼԷՊԸ

ԱՆԴՐԱՆԻԿ ԾԱՌՈՒԿԵԱՆ

ԸՆԿԵՐՍ ՆՇԱՆԸ

Գիրքերը Նշանին համար գիրքեր չէին, իր դանճն էին, զաւակներուն չափ դուր – դուրեալի։ Հարկէ, տարիներու ընթացքին, ինչ արժէքաւոր գիրք որ ունեցած եմ, տուած եմ Նշանին։ Ես, ոչ թէ գիրքերը չեմ սիրեր – անհեթեթ պիտի ըլլար որ գիրք գրող մը գիրքերը չսիրէ – բայց պիտեմ որ Նշանը աւելի ապահով խնամարան է անոնց եւ արժանն պահակը։ Նշանենց տունէն՝ ճարպիկ գող մը կըրնայ չատ բան գողնալ։ Գիրքերը՝ ոչ։

Նշանը քունին մէջ անգամ կը հսկէ իր գիրքերուն վրայ...

**

Նշանը, չուկայի մարդ, չուկաներն է։ Կը մտածես որ չանաճուկը յարմար զոհերը կը փնտռէ, չահերը, առեւտրականի բընազդով եւ հոտառութեամբ։ Իրիկունը, յաղթական կուգայ։ Պարարտ զոհ մը գտած ըլլալու է։

– Տղաք, Սիւլէյմանլիէի անկիւնը խանութ մը պարպուեցաւ, անմիջապէս վարձեցի։ Ղամպուր Պօղոսը կը դնենք հոն, կ'աշխատի եւ ընտանիքը կ'ապրեցնէ...

Ուրիշ օր մը։

– Այս մեր Յովհաննէս Առաքէլեանը խանութը ունի հրապարակի վրայ, գրամ կը չահի, եւ Նշանին ֆութպոլիստներուն տեղ, նորաձեւութեան հետեւող տիկնիկները կը զոհացնէ, անչուշտ, տարի մը ետք, Նշանին ալ ... վերկէն նայելով...

Հալէպի մէջ կրնամ տասնեակ մը զորձի մարդիկ թուել, որոնք իրենց վաստակը թունաւորած են, ինչպէս ըսի, ապրանքի որակով։ Ոմանք ալ՝ ստորագրելով։ Ոմանք ալ՝ ստորագրելով եւ ապրանքի որակով։ Ոմանք ալ՝ ստորագրելով, ապրանքի որակով եւ ապրանքի քանակով։ Ոմանք ալ՝ ստորագրելով, ապրանքի որակով, ապրանքի քանակով եւ ապրանքի գինով։ Ոմանք ալ՝ ստորագրելով, ապրանքի որակով, ապրանքի քանակով, ապրանքի գինով եւ ապրանքի ծանրութեամբ։ Ոմանք ալ՝ ստորագրելով, ապրանքի որակով, ապրանքի քանակով, ապրանքի գինով, ապրանքի ծանրութեամբ եւ ապրանքի ծանրութեան ստուգումով։ Ոմանք ալ՝ ստորագրելով, ապրանքի որակով, ապրանքի քանակով, ապրանքի գինով, ապրանքի ծանրութեամբ, ապրանքի ծանրութեան ստուգումով եւ ապրանքի ծանրութեան ստուգման ստուգումով։ Ոմանք ալ՝ ստորագրելով, ապրանքի որակով, ապրանքի քանակով, ապրանքի գինով, ապրանքի ծանրութեամբ, ապրանքի ծանրութեան ստուգումով, ապրանքի ծանրութեան ստուգման ստուգումով եւ ապրանքի ծանրութեան ստուգման ստուգման ստուգումով։ Ոմանք ալ՝ ստորագրելով, ապրանքի որակով, ապրանքի քանակով, ապրանքի գինով, ապրանքի ծանրութեամբ, ապրանքի ծանրութեան ստուգումով, ապրանքի ծանրութեան ստուգման ստուգումով, ապրանքի ծանրութեան ստուգման ստուգման ստուգումով եւ ապրանքի ծանրութեան ստուգման ստուգման ստուգման ստուգումով։ Ոմանք ալ՝ ստորագրելով, ապրանքի որակով, ապրանքի քանակով, ապրանքի գինով, ապրանքի ծանրութեամբ, ապրանքի ծանրութեան ստուգումով, ապրանքի ծանրութեան ստուգման ստուգումով, ապրանքի ծանրութեան ստուգման ստուգման ստուգումով, ապրանքի ծանրութեան ստուգման ստուգման ստուգման ստուգումով եւ ապրանքի ծանրութեան ստուգման ստուգման ստուգման ստուգման ստուգումով։ Ոմանք ալ՝ ստորագրելով, ապրանքի որակով, ապրանքի քանակով, ապրանքի գինով, ապրանքի ծանրութեամբ, ապրանքի ծանրութեան ստուգումով, ապրանքի ծանրութեան ստուգման ստուգումով, ապրանքի ծանրութեան ստուգման ստուգման ստուգումով, ապրանքի ծանրութեան ստուգման ստուգման ստուգման ստուգումով, ապրանքի ծանրութեան ստուգման ստուգման ստուգման ստուգման ստուգումով եւ ապրանքի ծանրութեան ստուգման ստուգման ստուգման ստուգման ստուգման ստուգումով։ Ոմանք ալ՝ ստորագրելով, ապրանքի որակով, ապրանքի քանակով, ապրանքի գինով, ապրանքի ծանրութեամբ, ապրանքի ծանրութեան ստուգումով, ապրանքի ծանրութեան ստուգման ստուգումով, ապրանքի ծանրութեան ստուգման ստուգման ստուգումով, ապրանքի ծանրութեան ստուգման ստուգման ստուգման ստուգումով, ապրանքի ծանրութեան ստուգման ստուգման ստուգման ստուգման ստուգումով եւ ապրանքի ծանրութեան ստուգման ստուգման ստուգման ստուգման ստուգման ստուգման ստուգումով։ Ոմանք ալ՝ ստորագրելով, ապրանքի որակով, ապրանքի քանակով, ապրանքի գինով, ապրանքի ծանրութեամբ, ապրանքի ծանրութեան ստուգումով, ապրանքի ծանրութեան ստուգման ստուգումով, ապրանքի ծանրութեան ստուգման ստուգման ստուգումով, ապրանքի ծանրութեան ստուգման ստուգման ստուգման ստուգումով, ապրանքի ծանրութեան ստուգման ստուգման ստուգման ստուգման ստուգումով եւ ապրանքի ծանրութեան ստուգման ստուգման ստուգման ստուգման ստուգման ստուգման ստուգման ստուգումով։ Ոմանք ալ՝ ստորագրելով, ապրանքի որակով, ապրանքի քանակով, ապրանքի գինով, ապրանքի ծանրութեամբ, ապրանքի ծանրութեան ստուգումով, ապրանքի ծանրութեան ստուգման ստուգումով, ապրանքի ծանրութեան ստուգման ստուգման ստուգումով, ապրանքի ծանրութեան ստուգման ստուգման ստուգման ստուգումով, ապրանքի ծանրութեան ստուգման ստուգման ստուգման ստուգման ստուգումով եւ ապրանքի ծանրութեան ստուգման ստուգման ստուգման ստուգման ստուգման ստուգման ստուգման ստուգման ստուգումով։ Ոմանք ալ՝ ստորագրելով, ապրանքի որակով, ապրանքի քանակով, ապրանքի գինով, ապրանքի ծանրութեամբ, ապրանքի ծանրութեան ստուգումով, ապրանքի ծանրութեան ստուգման ստուգումով, ապրանքի ծանրութեան ստուգման ստուգման ստուգումով, ապրանքի ծանրութեան ստուգման ստուգման ստուգման ստուգումով, ապրանքի ծանրութեան ստուգման ստուգման ստուգման ստուգման ստուգումով եւ ապրանքի ծանրութեան ստուգման ստուգման ստուգման ստուգման ստուգման ստուգման ստուգման ստուգման ստուգման ստուգումով։ Ոմանք ալ՝ ստորագրելով, ապրանքի որակով, ապրանքի քանակով, ապրանքի գինով, ապրանքի ծանրութեամբ, ապրանքի ծանրութեան ստուգումով, ապրանքի ծանրութեան ստուգման ստուգումով, ապրանքի ծանրութեան ստուգման ստուգման ստուգումով, ապրանքի ծանրութեան ստուգման ստուգման ստուգման ստուգումով, ապրանքի ծանրութեան ստուգման ստուգման ստուգման ստուգման ստուգումով եւ ապրանքի ծանրութեան ստուգման ստուգման ստուգման ստուգման ստուգման ստուգման ստուգման ստուգման ստուգման ստուգման ստուգումով։ Ոմանք ալ՝ ստորագրելով, ապրանքի որակով, ապրանքի քանակով, ապրանքի գինով, ապրանքի ծանրութեամբ, ապրանքի ծանրութեան ստուգումով, ապրանքի ծանրութեան ստուգման ստուգումով, ապրանքի ծանրութեան ստուգման ստուգման ստուգումով, ապրանքի ծանրութեան ստուգման ստուգման ստուգման ստուգումով, ապրանքի ծանրութեան ստուգման ստուգման ստուգման ստուգման ստուգումով եւ ապրանքի ծանրութեան ստուգման ստուգման ստուգման ստուգման ստուգման ստուգման ստուգման ստուգման ստուգման ստուգման ստուգման ստուգումով։ Ոմանք ալ՝ ստորագրելով, ապրանքի որակով, ապրանքի քանակով, ապրանքի գինով, ապրանքի ծանրութեամբ, ապրանքի ծանրութեան ստուգումով, ապրանքի ծանրութեան ստուգման ստուգումով, ապրանքի ծանրութեան ստուգման ստուգման ստուգումով, ապրանքի ծանրութեան ստուգման ստուգման ստուգման ստուգումով, ապրանքի ծանրութեան ստուգման ստուգման ստուգման ստուգման ստուգումով եւ ապրանքի ծանրութեան ստուգման ստուգման ստուգման ստուգման ստուգման ստուգման ստուգման ստուգման ստուգման ստուգման ստուգման ստուգման ստուգումով։ Ոմանք ալ՝ ստորագրելով, ապրանքի որակով, ապրանքի քանակով, ապրանքի գինով, ապրանքի ծանրութեամբ, ապրանքի ծանրութեան ստուգումով, ապրանքի ծանրութեան ստուգման ստուգումով, ապրանքի ծանրութեան ստուգման ստուգման ստուգումով, ապրանքի ծանրութեան ստուգման ստուգման ստուգման ստուգումով, ապրանքի ծանրութեան ստուգման ստուգման ստուգման ստուգման ստուգումով եւ ապրանքի ծանրութեան ստուգման ստուգման ստուգման ստուգման ստուգման ստուգման ստուգման ստուգման ստուգման ստուգման ստուգման ստուգման ստուգման ստուգումով։ Ոմանք ալ՝ ստորագրելով, ապրանքի որակով, ապրանքի քանակով, ապրանքի գինով, ապրանքի ծանրութեամբ, ապրանքի ծանրութեան ստուգումով, ապրանքի ծանրութեան ստուգման ստուգումով, ապրանքի ծանրութեան ստուգման ստուգման ստուգումով, ապրանքի ծանրութեան ստուգման ստուգման ստուգման ստուգումով, ապրանքի ծանրութեան ստուգման ստուգման ստուգման ստուգման ստուգումով եւ ապրանքի ծանրութեան ստուգման ստուգման ստուգման ստուգման ստուգման ստուգման ստուգման ստուգման ստուգման ստուգման ստուգման ստուգման ստուգման ստուգման ստուգումով։ Ոմանք ալ՝ ստորագրելով, ապրանքի որակով, ապրանքի քանակով, ապրանքի գինով, ապրանքի ծանրութեամբ, ապրանքի ծանրութեան ստուգումով, ապրանքի ծանրութեան ստուգման ստուգումով, ապրանքի ծանրութեան ստուգման ստուգման ստուգումով, ապրանքի ծանրութեան ստուգման ստուգման ստուգման ստուգումով, ապրանքի ծանրութեան ստուգման ստուգման ստուգման ստուգման ստուգումով եւ ապրանքի ծանրութեան ստուգման ստուգման ստուգման ստուգման ստուգման ստուգման ստուգման ստուգման ստուգման ստուգման ստուգման ստուգման ստուգման ստուգման ստուգման ստուգումով։ Ոմանք ալ՝ ստորագրելով, ապրանքի որակով, ապրանքի քանակով, ապրանքի գինով, ապրանքի ծանրութեամբ, ապրանքի ծանրութեան ստուգումով, ապրանքի ծանրութեան ստուգման ստուգումով, ապրանքի ծանրութեան ստուգման ստուգման ստուգումով, ապրանքի ծանրութեան ստուգման ստուգման ստուգման ստուգումով, ապրանքի ծանրութեան ստուգման ստուգման ստուգման ստուգման ստուգումով եւ ապրանքի ծանրութեան ստուգման ստուգման ստուգման ստուգման ստուգման ստուգման ստուգման ստուգման ստուգման ստուգման ստուգման ստուգման ստուգման ստուգման ստուգման ստուգման ստուգումով։ Ոմանք ալ՝ ստորագրելով, ապրանքի որակով, ապրանքի քանակով, ապրանքի գինով, ապրանքի ծանրութեամբ, ապրանքի ծանրութեան ստուգումով, ապրանքի ծանրութեան ստուգման ստուգումով, ապրանքի ծանրութեան ստուգման ստուգման ստուգումով, ապրանքի ծանրութեան ստուգման ստուգման ստուգման ստուգումով, ապրանքի ծանրութեան ստուգման ստուգման ստուգման ստուգման ստուգումով եւ ապրանքի ծանրութեան ստուգման

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

ՆՈՒՊԱՐ ՆԻԿՈՂՈՍԵԱՆԻ

մահուան առթիւ

Տիկին Արմենուհի Գեւոնեան 100 Ֆր. Կապոյտ Խաչին (ատենապետ «Յառաջ»էն):

«ՅԱՌԱՋ»ԻՆ

ՄԱՐՍԷԼ. –

Ամէնօրեայ զբաղումներդ ինծի կ'արգիլեն ներկայանալ քու ընտանեկան հանդիսութեանդ, որ կը կատարուի Շաբաթ առաւօտ, Սեպտեմբեր 18-ին, Ս. Ներսէս Շնորհալի եկեղեցւոյ մէջ:

Ուրախ պիտի ըլլայի քեզ հետ միասին ներկայ գտնուելու համար, որպէսզի ես ալ ուրախութիւնս յայտնած ըլլայի քեզ, Ալիսին եւ Ռուբէնին:

Ուրախութեան այս օրերուն, ես ալ կը մտածեմ մեր հին օրերը, երբ միասին կ'աշխատէինք «Յառաջ»ի մէջ, եւ կը յիշեմ քեզ, որ միշտ ուրախ էիր, միշտ կը ժպտէիր, միշտ կը սիրէիր կեանքը:

Ուրախ եղիր, Մարսէլ, ինչպէս միշտ եղած ես, ինչպէս միշտ պիտի ըլլաս:

Ուրախ եղիր, որովհետեւ ուրախութիւնը կեանքի ամենէն գեղեցիկ պարգեւն է:

Ուրախ եղիր, որովհետեւ ուրախութիւնը ամենէն մեծ հարստութիւնն է:

Ուրախ եղիր, որովհետեւ ուրախութիւնը ամենէն մեծ իմաստութիւնն է:

Ուրախ եղիր, որովհետեւ ուրախութիւնը ամենէն մեծ առաքինութիւնն է:

Ուրախ եղիր, որովհետեւ ուրախութիւնը ամենէն մեծ աստուածութիւնն է:

Ուրախ եղիր, Մարսէլ, ինչպէս միշտ եղած ես, ինչպէս միշտ պիտի ըլլաս:

Ուրախ եղիր, որովհետեւ ուրախութիւնը կեանքի ամենէն գեղեցիկ պարգեւն է:

Ուրախ եղիր, որովհետեւ ուրախութիւնը ամենէն մեծ հարստութիւնն է:

Ուրախ եղիր, որովհետեւ ուրախութիւնը ամենէն մեծ իմաստութիւնն է:

Ուրախ եղիր, որովհետեւ ուրախութիւնը ամենէն մեծ առաքինութիւնն է:

Ուրախ եղիր, որովհետեւ ուրախութիւնը ամենէն մեծ աստուածութիւնն է:

ՔԱՆՆ. – Տէր եւ Տիկին Ժիրայր Մխիթեան 250 Ֆր.:

***

ՓԱՐԻԶ. – Տէր եւ Տիկին Սուրէն Փահլեան 250 Ֆր.:

ՀԱՅ ԿԱԹՈՂԻԿԷ
Ս. ԽԱՉ
ԱԹՈՌԱՆԻՍ ԵԿԵՂԵՑԻ

13, rue du Perche — 75003 Paris

– ԽԱՉՎԵՐԱՑ –

Կիրակի, Սեպտեմբեր 17, ոտն Վերացման Սրբոյ Խաչին, առաւօտեան ժամը 11-ին հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցանէ՝

ՄԱՆՈՒԷԼ Ծ. ՎՐԴ. ՊԱԹԱԳԵԱՆ

եւ կը քարոզէ՝

ԱՆԴՐԱՆԻԿ ՎՐԴ. ԿՈՒԱՆԵԱՆ

Խմբագրապետ Հայ Կաթողիկէ «Մասիս» Շաբաթաթերթի

Պատարագի աւարտին հաղորդութեան տեղի պիտի ունենայ եկեղեցւոյ հանդիսաւարահին մէջ:

Կը խնդրուի արձանագրուիլ նախօրօք՝ հեռաձայնելով՝ 42 – 78 – 31 – 93 կամ՝ 43 – 26 – 50 – 43 թիւերուն:

AMARASS
CREE UNE PHARMACIE MODERNE A STEPANAKERT

A Stépanakert où la population entièrement arménienne est de 70.000 habitants, existent cinq «pharmacies» dont une seule digne de cette appellation.

Amarass, sur la demande de Stépanakert, envisage la création d'une pharmacie moderne dans la ville. Ce projet aujourd'hui bien cerné a l'avantage de pouvoir être réalisé avant fin 89, ce qui lui donne dans le contexte actuel, toute sa signification. L'emplacement prévu à Stépanakert attend le préfabriqué en dur qui contiendra l'officine publique, les préparatoires et les salles de stockages.

Plus que jamais, notre volonté d'aider le peuple du Kharabagh doit se concrétiser, la rapidité d'action donnant au projet toute sa force symbolique.

Amarass remercie les donateurs qui ont encouragé ses premiers pas. C'est avec l'aide de tous que nous parviendrons aux objectifs fixés, et donnerons au Kharabagh en plus d'une aide utile, le signe de notre présence à son côté.

VERONIQUE AGOUDJIAN

Envoyez vos dons à l'ordre de AMARASS adressés à : AMARASS
14, rue Micolon, 94140 Alfortville

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ
Ս. ՄԵՍՐՈՊ ԿՐԹԱՐԱՆԻ
ՃԱՇ – ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ
ՇԱԲԱԹ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 25ԻՆ

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ԿԸ ՆՈՒԻՐԵՆ

ԲՐԻՄԼԷՆ – ՊԻՍՔԹ. – Պր. Լեւոն Ծանկէեան 600 Ֆր.:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

ՄԱՐՍԷԼ. – Օննիկ եւ Վահրամ Ճառասեան 300 Ֆր. կը նուիրեն «Յառաջ»ին իրենց հօր յիշատակին:

***

Տէր եւ Տիկին Ղարիպեան 100 Ֆր. կը նուիրեն «Յառաջ»ին Սարգիս Սարգիս – եանի մահուան քառասունքին ի յիշատակ:

ՎԵՐԱՄՈՒՏ

ՓԱՐԻԶ

Կապոյտ Խաչի Փարիզի մասնաճիւղը կը կազմակերպէ հայերէնի դիւերային դասընթացքներ չափահասներու համար, երեքշաբթի երեկոները ժամը 19-ին, Հայ Մշակոյթի Տան մէջ:

17, rue Bleue, 75009 Paris

Հետաքրքրուողները կրնան արձանագրուիլ Սեպտեմբեր 16 եւ 23-ին ժամը 15-էն 17՝ Հայ Մշակոյթի Տան մէջ, կամ՝ հեռաձայնելով՝ 43 – 02 – 85 – 16:

ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉԻ ՓԱՐԻԶԻ «Ա. ԹԱԴԷՈՍԵԱՆ» ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻ ՄԻՕՐԵԱՑ ԴՊՐՈՑ

Ամէն շաբաթ, կէսօրէն վերջ, 4-էն 14 տարեկան եւ չափահասներու պաքալորէայի պատրաստութիւն. կ'ուսուցանուին՝

Հայերէն,

Տարբեր տեսակի մշակութային գործունէութիւն եւ մարզանք:

Արձանագրութիւնները Սեպտեմբեր 16 եւ 23, ժամը 15-էն 17, Հայ Մշակոյթի Տան մէջ:

17, rue Bleue, 75009 Paris

Դասընթացքները կը սկսին Սեպտեմբեր 30-ին, ժամը 15-ին:

***

Ի Ս Ի

Իսիի Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ Մխօրեայ զպրոցը կը բանայ իր դռները Սեպտեմբեր 20-ին, Չորեքշաբթի օր: Կրնան արձանագրուիլ 4-էն 14 տարեկան հայ մանուկները:

Կը դասաւանդուին Հայոց լեզու, պատմութիւն, կրօնք, երգ ու պար, ժամը՝ 8·30 – 12·30-ի միջեւ:

Արձանագրութեանց եւ տեղեկութեանց համար դիմել քարտուղարութեան:

Հեռաձայն. – 46 – 44 – 28 – 52:

ՆԱՒԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կապոյտ Խաչի Սեւրանի «Տիրուհի Մխսաքեան» մասնաճիւղի տարեկան ձեռնարկ Դեկտեմբեր 2-ին:

***

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Լիոն – Վիլէօրպանի Արաֆս մասնաճիւղը կը խընդրէ նկատի ունենալ ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 1 եւ 8 թուականները:

Մանրամասնութիւններ՝ յետագային:

– ԽԱՉՎԵՐԱՑ –

Ս· ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ԿԻՐԱԿԻ, Սեպտեմբեր 17, Խաչվերաց է, Տօն Վերացման Սուրբ Խաչին:

Այս առթիւ, Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ կը մատուցուի պատարագ:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԱՇԵԱՆ
Կաթողիկոսական Պատուիրակ
Հայոց Եւրոպայի

Սկիզբ ժամերգութեանց ժամը 8·45-ին:
Պատարագ ժամը 10·30-ին:

Նոյն օրը, երեկոյեան ժամը 4-ին կը կատարուի երեկոյեան ժամերգութիւն եւ Խաչվերացի Մեծահանդէս Թափօր – Անդաստան – Ռէհանով:

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ, Սեպտեմբեր 18, Ցիշատակ է Մեռելոց:

Ժամը 10-ին պատարագ կը մատուցուի, որուն աւարտին Հոգեհանգիստ կը կատարուի «Վասն Հանգուցելոց»:

***

ՎԱՐԱԳԱՑ Ս· ԽԱՉ ԱՐՆՈՒՎԻԼ

Առնուվիլի Վարագայ Ս. Խաչ Եկեղեցւոյ անուան տօնախմբութիւնը եւ Մատաղօրհնութիւնը այս տարի բացառապէս տեղի կ'ունենայ Սեպտեմբեր 24, Կիրակի օր:

Օրուան հանդիսաւոր պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝

ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԱՇԵԱՆ
(Արեւմտեան Եւրոպայի Հայրապետական Պատուիրակ եւ Առաջնորդ Փարիզի Հայոց)

***

Յաւարտ պատարագի կը կատարուի Մատաղի օրհնութիւն եւ Հոգեհանգիստ՝ հանգուցեալ Հոգեւորականներու եւ բարերարներու համար:

Սիրով կը հրաւիրուին Առնուվիլի, Սարսէլի, Սէվրանի եւ շրջանի հայութիւնը ներկայ գտնուելու, աղօթելու եւ իրենց ուխտը կատարելու:

Սկիզբ ժամերգութեան ժամը՝ 9·30:
Պատարագ ժամը՝ 10·30:

***

ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՑՐ ԵԿԵՂԵՑԻ ՄԱՐՍԷԼ

Մարսէյլի Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, կիրակի, Սեպտեմբեր 17, ՎԵՐԱՑՄԱՆ Ս. ԽԱՉԻ տօնախմբութիւն եւ այդ առթիւ կ'օրհնուի ուխտ:

Օրուան պատարագը կը մատուցանէ Եկեղեցւոյ Հոգեւոր Հովիւը՝

ԳԱՐԵԳԻՆ ՎՐԴ. ՊԵՐՃԵԱՆ

եւ կը քարոզէ՝

ՅԱԿՈԲ ԵՊԻՍԿ. ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ

Իսկ երգեցողութիւնները կը կատարուին Ս. Սահակ – Մեսրոպ երգչախումբի կողմէ, ղեկավարութեամբ՝ Խաչիկ Եըլմազեանի:

Առաւօտեան ժամերգութիւն ժամը՝ 8·30-ին:
Պատարագ ժամը՝ 10-ին:
Քարոզ ժամը՝ 11·15-ին:

***

Ս. ՅԱԿՈԲ – ԼԻՈՆ

Կիրակի, Սեպտեմբեր 17, ԽԱՉՎԵՐԱՑԻ տօնին առթիւ, հանդիսաւոր եւխարիստական պատարագ կը մատուցուի:

Կը նախագահէ, կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՋԱՔԱՐԵԱՆ

Ս. Սեղանին կը սպասարկեն եկեղեցւոյ Հոգեւոր Հովիւ՝ Խահակ Ծ.Վ. քահանայ Հէքիմեան, Գէորգ Փոխանեան եւ Սահակ Սուքիասեան տարկաւագները:

Բազմաձայն երգեցողութիւնը կը կատարուի եկեղեցւոյ ԿՈՄԻՏԱՍ երգչախումբին կողմէ, ղեկավարութեամբ՝ Պր. Ցուլհաննէս Պէրպէրեանի:

Սկիզբ ժամերգութեանց ժամը 8·45-ին:
Պատարագ ժամը 10-ին:

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ, Սեպտեմբեր 18, Յիշատակ է Մեռելոց, ժամը 11-ին Հոգեհանգիստ կը կատարուի վասն Հանգուցելոց:

***

ՍԷՆ-ԺԵՐՈՄ Ս· ՍԱՀԱԿ-ՄԵՍՐՈՊ

Սեպտեմբեր 17, Կիրակի, ՎԵՐԱՑՄԱՆ ՍՐԲՈՑ ԽԱՉԻՆ տօնին առթիւ պատարագ կը մատուցուի:

Սկիզբ ժամերգութեանց ժամը՝ 8·45:
Պատարագ՝ ժամը՝ 10:
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ եկեղեցւոյ Հոգեւոր Հովիւ՝

ԵՂԻՇԷ ԱՒԱԳ ՔԱՀԱՆԱՅ ՓԱՆՈՍԵԱՆ

***

Ս· ԿԱՐԱՊԵԹ

Կիրակի, Սկիզբ ժամերգութեանց ժամը՝ 9-ին:
Պատարագ ժամը՝ 10·15-ին:
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ եկեղեցւոյ Հոգեւոր Հովիւ՝

ՄԱՆԱՐ ԽԶԿՐ. ՔՀՆԱ. ՆԱՃԱՐԵԱՆ

ՄԱՑՐ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ԿԻՐԱԿՆՕՐԵԱՑ ՄԱՆԿԱՊԱՐՏԷԶ

Ներկայիս կը ծանուցանենք թէ Փարիզի Հայոց Մայր Եկեղեցւոյ ԿԻՐԱԿՆՕՐԵԱՑ ՄԱՆԿԱՊԱՐՏԷԶԸ կը վերադարձուի՝ Կիրակի օր, Սեպտեմբեր 17-ին:

Արդարեւ, Կիրակի օրեր, ժամը 10-էն մինչեւ 12, Մայր Եկեղեցւոյ սրահին մէջ, 15 ռիւ ժան – Կուժօն, Փարիզ 8-րդ, 3 տարեկանէն մինչեւ 7 տարեկան մանուկներու համար Մանկապարտէզ մը կը գործէ՝ պատասխանատուութեամբ՝ Տիկին Մարինա Սողոմոնեանցի, ուր կ'ուսուցուին հայերէն լեզու, Աղօթքներ, Հայ Երգ ու նման այլ գիտելիքներ՝ չմորհիւ մանկավարժական բոլոր յարմարութիւններուն:

Կը թելադրուի որ ծնողք՝ կանխաւ արձանագրեն իրենց զաւակները, հեռաձայնելով Տիկին Սողոմոնեանցի՝

45 – 25 – 87 – 67

կամ՝ Եկեղեցւոյ Դիւանին՝

43 – 59 – 67 – 03

Կոչ կ'ընենք ծնողներուն, որպէս զի իրենց զաւակները անպատճան առաջնորդեն Մայր Եկեղեցւոյ Կիրակնօրեայ սոյն Մանկապարտէզը: Ախիկա նոյն առեն առիթ մըն է ծնողներուն համար, որպէսզի՝ մինչ իրենց մանուկները կը վայելեն հայկական հոգատարութիւնը, իրենք ալ կարենան երկիւղածութեամբ մասնակցիլ եկեղեցւոյ Կիրակնօրեայ պաշտամունքներուն:

***

ՀԱՅԵՐԷՆ ԼԵԶՈՒԻ ԿԻՐԱԿՆՕՐԵԱՑ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔ ՓԱՐԻԶԻ ՄԱՑՐ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ

Ներկայիս կը ծանուցանենք թէ Փարիզի Հայոց Մայր Եկեղեցւոյ ՀԱՅԵՐԷՆ ԼԵԶՈՒԻ ԿԻՐԱԿՆՕՐԵԱՑ դասընթացքները կը վերսկսին՝ Կիրակի օր, Սեպտեմբեր 17-ին:

Հայերէն Լեզուի եւ գրականութեան, Հայ Եկեղեցւոյ եւ Հայոց Պատմութեան դասընթացքները՝ նախակրթարան կամ երկրորդական վարժարան յաճախող մեր զաւակներուն համար, Կիրակի օրեր, ժամը 9-էն մինչեւ 12, Առաջնորդարանի սրահներուն մէջ տեղի կունենան, 15 ռիւ ժան-Կուժօն, Փարիզ 8-րդ, պատասխանատուութեամբ ուսուցչուհի՝ Օրիորդ Սիլվա Էմմանեանի:

Արձանագրուիլ՝ հեռաձայնելով Օր. Սիլվա Էմմանեանին՝

43 – 02 – 29 – 65

կամ Եկեղեցւոյ Դիւանին՝

43 – 59 – 67 – 03

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris
Commission Paritaire: N° 55935

ՈՒՐԲԱԹ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 15
VENDREDI
15 SEPTEMBRE
1989
LE NUMERO : 4,00 F

ՀԱՅՐԱՏԻ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Directrice: Arpik Missakian
Tel. : 47. 70. 86. 60 — Telex : HARATCH 280 868 F
C.C.P. Paris 15069-82 E — 51027317 A R. C. Paris

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 700 Ֆ· — Վեցամսեայ : 360 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1000 Ֆ· (ամէնօդեայ առաքում)
850 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

65րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.100 | Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN | 65e ANNÉE — No 17.100

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՌՈՒԱՐԻ աշխատանքի երկրորդ ծրագիրը կը ձգտի թեթեւցնելու ճեռնարկութիւնց բեռը, բայց, զլխաւոր կէտը կը վերաբերի յաւելեալ ժամերու տահմանափակումին, ինչ որ դժգոհ կը ձգէ մանաւանդ փոքր եւ միջին հաստատութիւնները, որոնք տարուան մէջ կրնան կարճ շրջան մը մեծ ապահրանքներ ստանալ եւ պէտք է արագ գոհացում տան: Աշխատաւորներն ալ կ'օգտուէին այդ առաւելութենէն, բայց Ռոքար աւելի «սղցնելով» յաւելեալ ժամերը, կ'ուզէ աշխատանք ստեղծել: Ներկայիս գոյութիւն ունեցող գործաւէրը պէտք ունի ճեռնհաս եւ կարժ աշխատաւորի, երբ յաւելեալ գործ կ'ուզուի աշխատաւորին, երբ յաւելեալ գործանքի, որոնք պէտք է վճարուին ՍՄԻԲ-ի կէսը, մօտ՝ 2600 ֆրանք ամիսը: Երկար ժամանակի գործազուրկութեան դէմ պայքարելու համար, ծրագիրը կը նախատեսէ 1990-ի համար ալ երկարաձգել ընկերային տուրքերու ընդհատը գործատէրերուն, երբ առաջին աշխատաւոր մը կ'առնեն, 24 ամսուան վերայ: Քաջալերել ճեռնարկութիւնները, օրինակ՝ ընկերութեանց տուրքերը չբաշխուած շահերու վերայ 39-էն 37%-ի իջեցնել 1990-ին: Կը մնայ այլեւս որ այս ծրագիրը հաստատուին առանձ գործատիրութեան եւ սենատորներու: «Իսմանիթէ»ի խմբագրականը, հինգշաբթի օր, ամբողջովին բացասական էր:

ԼԵՀԱՍՏԱՆԻ գահերէցը կը շարունակէ պարպել Աւուչիի բանակէզը, հակառակ յայտարարութիւններ ընելով 48 ժամուան ընթացքին, ինչպէս կը հաստատէ նոյնիսկ «Փիկարօ»: Այս ամբողջը գոհութիւն կը ստեղծէ եւ իսկապէս անհամ կը զարձնէ հարց մը, որ պէտք չէ այս սակարկութեանց իջնէր: Իր առաջին յայտարարութեան մէջ, Ժիրանաւտը կ'ինդ ցաւ յայտնելով հանդերձ որ Լեհաստանի հրեայ համայնքին ներկայացուցիչ եղած չըլլայ Ժրնեւի բանակցութեանց ընթացքին եւ նոր բանակցութիւններ անհրաժեշտ նկատէ, բայց դուռ մը կը ձգէր նոյն հմաան վրայ: Երկրորդ յայտարարութեան մը մէջ, զոր կ'ընէր Լուպլինի ժողովի նստած առաւտածարանները ապրելու, կը հաստատէր որ Լեհաստանի ճեղինչ պէտք չէ յանձնառու ըլլայ ժրնեւի համաձայնագրերով: Կը նշէր. – «կարելի չէ կարմելի փոխադրութեան մասին խօսիլ, որովհետեւ ճայրապետները օրինաւոր իրաւունքներ ունին: եկեղեցին ալ չի կրնար ղիրենք արտաքսել, որովհետեւ բռնադրուած վիլայ օրինքը: Չի կրնար վնասել այդ կազմներուն իրաւունքներուն»: Ինչպէս կը տարբերի ծայրն ենք ծրարոց եւ հարցի աւելի մեծ համեմատութիւններ կ'առնէ ու կը հասնի մինչեւ Ռոքարի: Բողոքական նախարարապետին համար, հարցը պէտք չէ վերածել: Իրեն համար, յանգուցեալ Լեհաստանի համայնավար նախկին կառավարութիւնն է: Ընդունած է հրեայ համայնքներու ներկայացուցիչը՝ Թօ Քլայն եւ կարդինալ Տըքուրթրէյն յատուկ դաշտիար մը կազմելու համար: Բոլորը կը սպասեն որ Պապը լուծէ հարցը, բայց ցարդ կը լռէ: Կաթողիկէ է, բայց նաեւ՝ Լեհ...:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ բոլորովին զրկուած է վաճառանութէ, իբրեւ հետեւանք Ադրբեջանի գործադուլին, կը գրէ «Կոմսոմոլսկայա Պրաւդա»:

ԻՊՐԱՀԻՄ ՍՈՒՍ մնայուն բնակութիւն պիտի չհաստատէ Լա Սէլ Սէն – Գլու, ուր ապարանք մը գնած էր, բայց թաղամասութիւնը զրացիներու ճնշումին տակ դէմ կ'արտայայտուէր ՊԱԿ-ի ներկայացուցիչին հոն հաստատման, որպէս՝ վտանգաւոր: Մամուլը լայն տեղ կուտայ այս «անթաղամասիին» բնակութեան եւ տեղափոխման հարցերուն, ծուռն ու չիտակը իրար խառնելով: Լիպէ ամբողջ էջ մը նուիրած էր Շորեքշաբթի օր, ուր կարդ մը տեղեկութիւններ ալ կային վերաբերած Քուրպեվուայի քաղաքապետին (քանի Իպրահիմ Սուս, ներկայիս հոն կը բնակի) ուր կ'ըսուէր թէ իր ներկայութիւնը տակնուվրայ կ'ընէ, երեք տարի է, զրացիներուն կեանքը, ինչ որ բնաւ չի համապատասխաներ իրականութեան: Իպրահիմ Սուս, ոչ թէ 3, այլ՝ 6 տարի է որ կը բնակի Քուրպեվուայի մէկ փոքրիկ համեստ փողոցը, ուր միայն 2 տեսանելի ոտիկան կայ եւ ոչ մէկ իրարանցում: Արաֆաթի Ֆրանսայի ներկայացուցիչը այդ ապարանքը գներ է ոչ թէ 6,2 միլիոն, այլ չուրջ՝ 4 միլիոն, ոչ թէ իր անձնական դրամէն, այլ՝ ՊԱԿ-ի: Կ'ըսուի թէ Լա Սէլ Սէն – Գլուի Հրեաները դեր չեն խաղացած այս մերժումի պատմութեան մէջ: Բայց, թաղապետութիւնը չունէ մը առած է, երբ նամակ մը հասած է Իպրահիմ Սուսէ, ուր ան կ'ըսէ.– «Սկիզբը պիտի ապրիմ ապարանքը, բայց որովհետեւ չեմ ուզեր մնալ ցեղապաշտ եւ թշնամական միջավայրի մը մէջ, ուրիշ տեղ կը փնտռեմ եւ այն ատեն ապարանքը թաղապետութեան կը փոխանցեմ»:

ՀԱՐԱԻԻ ԱՓՐԻԿԷի մէջ, առաջին անդամ ըլլալով սեւերը արտօնութիւն ունեցան ցոյց մը ընելու Ափարթհէյտի դէմ (ցեղային խտրականութիւն): Զորեք – շաբթի օր տեղի ունեցաւ այս անհանգիստ ցոյցը, որուն մասնակցեցան 3 հազար հոգի: Ցոյցը կազմակերպուած էր Ազգային Ազատագրական Կոնկրէսի կողմէ, որուն նախագահն է Նելսըն Մանտելա, որ կը գտնուի բանտի մէջ: Ցոյցի ընթացքին ոստիկանները կրակեցին ցուցարարներուն վրայ, սպաննելով 3 հոգի եւ վիրաւորելով 20 ուրիշներ:

ՍՈՖԻԱՅԻ իշխանութիւնները հաստատեցին թէ 161 հոգի մեռած է Դանուբի վերայ պատահած արկածէն պուլկար եւ ռումանական զբօսանաւերու բախումին հետեւանքով:

ԼՂՅԻՆԻ համաճարակի պերեստրօյկայի չորսուկէս տարուան կիրարկումէն ետք, կացութիւնը խիստ վտանգաւոր է: Մարդոց երկիրը լճացման մէջ է: Կորբաչով մէկ տարի իսկ չունի տագնապը լուծելու համար: Այլապէս պիտի բախի վարչակազմի եկող յեղափոխութեան մը: Ինք կը փորձէ համոզել Ամերիկացիները որ ներդրումներ ընեն Խորհրդային Միութիւն:

ԱՐԵՒՄՏԵԱՆ ԳԵՐՄԱՆԻԱ 1,7 միլիառ ֆրանքի վարկ բացաւ Հունգարիոյ:

ԿՐ ԿԱՌՈՒՑԱՆՈՒԻԻ ԷՋՄԻԱԾԻՆԸ

Մինչեւ տարուան վերջը նոր բնակարանի սպասողներուն թիւը 1600-էն չորս հարիւրի կ'իջնէ: Բնակարանաշինութեան այս արագ ընթացքին մասին Էջմիածնի քաղաքապետ՝ Ս. Յովհաննիսեան հետեւեալը կ'ըսէ.–

– Նախ, քաղաքին նոր՝ «Անդրանիկ» թաղամասին մէջ հողամասեր յատկացուցինք առանձնատուներ կառուցանելու համար, բայց այդ չուտով անհատական շինարարութեան համար հողատարածութիւն կուտանք նաեւ քաղաքին հարաւային շրջանին մէջ: Այս երկու թաղամասերը կը հաստատուին 950 ընտանիքներ: Շինարարական աշխատանքներու արագացման համար տեղւոյն վրայ կազմակերպուած է անհրաժեշտ շինանիւթի վաճառք:

Տեղական իշխանութիւնները նպատակադրուած են մինչեւ 1990-ի վերջը բոլոր կարիքաւորները ապահովել բնակարանով եւ հետեւողականօրէն կ'իրագործեն այդ ծրագիրը:

***

«ՀՈՂ ԵՒ ՕՃԱԽ» ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆը

Հայաստանի մէջ ստեղծուած է «Հող եւ օճախ» հանրային կազմակերպութիւնը, որուն նպատակն է ճեռնարկել հայրենադարձական գործերու: «Արմէնփրէս»ի թղթակիցը հանդիպած է այս կազմակերպութեան ղեկավար, դրող՝ Շահէն Թաթիկեանի եւ խնդրած է խօսիլ «Հող եւ օճախ»ի մասին:

– Մեր կազմակերպութեան նպատակն է, ըսած է ան, – նախ եւ առաջ նպաստել Հայաստանի լեռնային եւ նախալեռնային շրջաններու լքուած գիւղերուն վերաբնակեցման ու վերաբնակեցման: Արդէն մշակած ենք առանձին բնակավայրերու վերականգնման ծրագիր մը: Մասնաւորապէս 1989 – 1992 թուականներուն նախատեսած ենք նպաստել Արարատի շրջանի Լանջանիստ գիւղին վերականգնման ու վերաբնակեցման: Վերակենդանացնել գիւղը կը նշանակէ նաեւ աշխատանք ապահովել երիտասարդներուն, որոնք կը փափաքին հաստատուիլ իրենց նախնեաց բնակավայրը: Այդ նպատակով մենք մտադիր ենք գիւղին մէջ կազմակերպել անասնաբուծական (կով, խոզ) ագարակներ: Նախատեսած է նաեւ հոն չահագործման յանձնել խաղողիքի գործարան եւ նախադպրոցական տարիքի մանուկներու հաստատելիքի արտադրամաս:

Յառաջիկայ երեք տարիներուն մեր ուշադրութեան առարկայ կ'ըլլան Հայաստանի կարգ մը շրջաններու լքեալ բնակավայրերը:

Բնականաբար «Հող եւ օճախ» ընկերութիւնը կը քննէ նաեւ բնապահպանութեան վիճակը: Մենք մտադիր ենք պայքարիլ շրջակայ միջավայրի մաքրութեան համար, մասնակցիլ անտառներու, կենդանական ու բուսական աշխարհի պահպանութեամբ տարուող աշխատանքներուն, լծուիլ մատղ սերունդի դաստիարակութեան գործին:

Ընկերութիւնը ճեռնարկած է Արցախի հայութեան նիւթական օգնութիւն ցոյց տալու աշխատանքին: Բնականաբար մենք կ'օգնենք նաեւ երկրաշարժէն վնասուած շրջանի բնակիչներուն, կ'օգնենք ինչպէս որ կրնանք:

«Հող եւ օճախ» ընկերութիւնը պատմանապիր ունի եւս կոսլաւ «Ինվեսթինճինիրինկ» ընկերութեան հետ Հայաստանի մէջ համատեղ ճեռնարկութիւններ ստեղծելու համար: Անշուշտ, այդ ճեռնարկութիւնները բնապահպանական առումով անվնաս պիտի ըլլան: Աւելիա պայմանագրին կարեւոր պահանջներէն է:

Հոկտեմբեր 5-ին տեղի պիտի ունենայ ընկերութեան համահայաստանեան համաժողովը, որ պիտի հաստատէ ընկերութեան կանոնադրութիւնը, ղեկավար մարմինները:

Ես կը դիմեմ իմ հայրենակիցներուն, բոլոր Հայերուն, որոնց համար թանկագին է մեր բնաշխարհը, որոնք մտահոգ են մեր երբեմնի չէն գիւղերը ու աւանները կրկին չէնցնելու ուղղութեամբ, անոնք կրնան անդամագրուիլ «Հող եւ օճախ» ընկերութեան: Գրասենեակը կը գտնուի Գրողներու Միութեան չէնքը:

***

ՍՊԻՏԱԿԻ ՆՈՐՎԵԿԱԿԱՆ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑԸ՝ ԲԱՑՈՒԱԾ

Սեպտեմբեր 7-ին, հոծ բազմութեան մը ներկայութեամբ կատարուած է Սպիտակի «Ֆ· Նանսէն» հիւանդանոցի բացման հանդիսաւոր արարողութիւնը: Հիւանդանոց, որ կառուցանուած է Նորվեկիոյ կարմիր Խաչի եւ Ժողովուրդին միջոցներով, այդ երկրին շինարարներու մասնակցութեամբ:

Տեղի ունեցած հաւաքոյթին բացումը կատարած է Նորվեկիոյ Կարմիր Խաչի ղեկաւար քարտուղար Օ· Կրան: Ցաջորդաբար ելոյթ ունեցած են Սպիտակի շրջկոմի Ա· քարտուղար՝ Ն· Մուրադեան, Հայաստանի Ա· քարտուղար՝ Մ· Յարութիւնեան, Նորվեկիոյ Կարմիր Խաչի նախագահ Պր· Պեռն, Խորհրդային Կարմիր Խաչի ու Կարմիր Մահիկի նախագահ Ե· Վենեդիկտով, Հայաստանի Առողջապահութեան նախարարը, Նորվեկիոյ մէջ խորհրդային դեսպանը, Խորհրդային Միութեան մէջ Նորվեկիոյ դեսպանը, Ֆ· Նանսէնի թոռը՝ Էյվիլ Նանսէն, շինարարութեան նորվեկիացի ղեկավարը:

Նորվեկիոյ Հայ Մշակոյթի Միութեան վարչութեան անդամ Զ· Փիլաւեան յանուն 40 նորվեկահայ ընտանիքներու հիւանդանոցին նուիրած է ծանօթ նկարիչ՝ Թ· Ուլսէնի «Կեանքը կը շարունակուի» կտաւը:

Արարողութեան աւարտին վատարուած է Ֆ· Նանսէնի կիսանդրին բացումը, ներկայութեամբ մոսկուացի քանդակագործ՝ Ե· Զեռնովի: Վերջաւորութեան նորվեկացի աղջիկներ մատաղ եղեւնիներ տնկած են հիւանդանոցային համալիրին շրջափակը:

Հիւանդանոցը արդիական միայարկ չէնք է, կահաւորուած՝ բժշկական թեքնիքի վերջին կատարելագործումով: Հոն միաժամանակ կրնայ բուժուիլ 175 հոգի: Հիւանդանոցին շինարարութեան եւ կահաւորման համար ծախսուած է մօտ 7 միլիոն տոլար:

***

Սեպտեմբեր 8-ին Հայաստանի Նախարարաց Խորհուրդին մէջ տեղի ունեցած է Նորվեկիոյ պատուիրակութեան ղեկավարներու ընդունելութիւն, որուն ընթացքին խօսք առած են վարչապետ՝ Վ· Մարգարեանց եւ Նորվեկիոյ Կարմիր Խաչի նախագահ՝ Պր· Պեռն:

ՔԻՒՐՏ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԻՆ ԵՐԷԿՆ ՈՒ ԱՅՍՕՐԸ

Քիւրտերու ներկայի կացութեան վերաբերող լուրերը մեզի կը հասնին առաւելաբար միջազգային ու Թրքական մամուլէն: Անոնք կը խօսին պաշտօնական հայրենիք մը ու օրինավիճակ մը ունենալու անոնց պայքարին մասին: Առայժմ այս նպատակին ճամբան ի'անցնի միայն հալածանքներէ ու իրաւազրկումներէ: Դեռ մաքերու մէջ թարմ է Իրաքի Քիւրտերուն դէմ նուն քիմիական զէնքերով իջած մահը ու փրկուած բնակչութեան կէս արգելափակուածի կեանքը Թուրքիոյ մէկ ծայրամասը հաստատուած ապաստարան – ճամբարներու մէջ: Իսկ այսօր Թուրք զօրքերուն ուղղակի վերահսկումի տակ են Հայաստանի Քիւրտերուն օրինակով: Հոն կայ «ազգային բատրերի հոծ թուաթանակ, գիտութիւնների ակադեմիայի համակարգում բրտագիտութեան ճանաչում գտած բաժին, բուրտ գրող – ների մասնաճիւղ, ամէնօրեայ մէկուկէս ժամեայ ռատիօ հաղորդումներ, հանրապետական երեք բրտական մշակութային կեդրոններ ստեղծուած, որ Խորհրդային Միութեան Քիւրտերու ազգային մշակութային պարզացման գործը ցուցադրուած է առաւելագոյնս Հայաստանի Քիւրտերուն օրինակով: Ձայնի չէ մէկ քիւրտ փրոֆէսէօրը լուսարձակուած արժանի ի'նչ գտնել կը յուսայ Հայեւ-քիւրտ ժողովուրդներու յարաբերութեան պատմական էջերէն, հակառակ ներկայի ստատր կանգնելու տրամադրութեան:

Ինդիրներ ունի նաեւ Հայաստանի քրտական «Ռյա Թազա» թերթը, որ ոչ միայն Հայաստանի, այլեւ ամբողջ Խորհրդային Միութեան միակ քրտական պարբերականն է: Ան 35 տարիէ ի վեր լոյս կը տեսնէ չափաթը երկու անգամ, ինչ որ բաւարար չէ:

Շ. Մհոյեանի առաջարկներուն վերջինը քրտական ազգային մշակութային, քաղաքական, հանրային բոլոր հարցերը բանաձեւելու, ներկայացնելու, անոնց տէր կանգնելու համար քրտական Ազգային Հայրենակցական Միութիւն մը հիմնելու մասին է:

Շ. Մհոյեան քրտական կեանքին կազմակերպութեան համար մեծ մասով Հայաստանէն ակնկալութիւններ ներկայացնելէ ետք, կերպով մը որպէս արդարացում, կ'աւելցնէ. – «Որպէս հարեւան ապրող Հայերն ու Քրտերը՝ պատմական դասերից իմաստնացած, ընթանալու են իրենց յետագայ ճանապարհը, որի ընթացքում մէկ – մէկու սատար կանգնելու առաքելութիւնը պարտադրուած է մեր ճակատագրի ընդհանրութեամբ»:

Կ'արժէր, որպէս դրացի ժողովուրդներ, սթափ ակնարկով դառնալ պատմական դասերուն ու տեսնել թէ ո'վ, ինչ չափով իմաստնացած է անոնց փորձով: Կ'արժէր նաեւ քննել այն պարագան թէ երկու ժողովուրդները որքանով կը բաժանեն «մեր ճակատագրերու ընդհանրութիւնը», որ կը պարտադրէ սատար կանգնիլ իրարու:

Կ'արժէր, ու նոյնիսկ պէ'տք էր հանւորէն ընել այս բոլորը, եթէ իրերու ներկայ վիճակը տարբեր անհրաժեշտութիւններ չդնէր մեր ճամբուն վրան:

Ա. ԹՈՓՈՑԵԱՆ

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՄԵՆՔ ԵՒ ԱՊԱԿԱՆՈՒՄԸ

Գ.

Ծովէ, օդէ ու չրջապատի ապականութեան նայելով, չատ յաճախ կը թաղուիմ երազանքի մը մէջ. հեռանալ ու երթալ ապրիլ այնպիսի հեռաւոր ու ամայի վայր մը, ուր քնութիւնը մարդուս կը հրամայէ իր ամէնէն անաղարտ դեղեցկութիւնները: Այս մէկը միայն իմ երազանքս չէ, ամբողջ մարդկութեան երազանքն է: Այսօր միլիոնաւոր մարդիկ, դոնէ արձակուրդի չրջանի մը ընթացքին, կը փնտռեն «անկոխ» դետինները, դետինները որոնց տակաւին պիւտը չէ կատարուած մարդոց կողմէ եւ որոնք ուրեմն տակաւին չեն ապականած: Վայրի դեղեցկութեամբ հոդաչերտեր, աւազուտ ծովափներ, ծառաստաններ: Վայրեր, ուր ոչ հինդ աստղանի պանդոկներ կան, ոչ ալ աղբ եւ մարդկային աղմուկ: Ուր ոչ չոգենաւ կը հանդիպի, ոչ ալ աւտոմոպիլ:

Բայց քանի մը օր առաջ կը հաղորդուէր որ հեռաւոր Ալասքայի ծովը պատմութեան ամենամեծ ապականումին ենթարկուած էր արկածահար քարիւղանաւի մը պատճառով: Չեմ դիտեր քանի թոն քարիւղ պարպուեր էր ծովուն մէջ եւ այդ քարիւղը եկած էր մինչեւ ծովափ, լղոըճելով ու ապականելով մինչեւ իսկ ծովեզերքի քարերն ու ժայռերը: Ծովային անասուններու դիակներով լեցուած կ'ըսուի ծովափը: Ամբ բոլորը կը պատահէր հեռաւոր Ալասքայի մէջ, որ թերեւս աշխարհի ամէնէն ամայի երկիրներէն մէկն է:

Ձիշդ է որ երբ կը խօսուի քնութեան ապականումին մասին, միշտ կը հատկցուի արտաքին ապականումը: Մեզ չրջապատող օդին, ծովուն, համայնս – պատկերին ապականումը: Ցաճախ կը մոռցուի որ մարդը ունի ներքին ապականում մըն ալ: Նախ բարոյական ապականում մը, ինչպէս անտարբերութիւն, չահամոլութիւն, եսասիրութիւն, անհետաքրքրութիւն, ուրիչներու հանդիպումին նկատմամբ թարկութիւն եւ նախանձ կամ տեղեկութիւն: Եւ յետոյ նաեւ առողջական ապականում մը, ինչպէս մեզ քայքայող ինչ ինչ հնաւանդ կամ նորեղծ հիւանդութիւններ, հոգեկնդումներ, նորագիւտ դեղերու եւ դարմանումներու կամ չոգարձակումներու գործած աւերները, եւ դեռ ո'վ գիտէ ինչեր: Մարդը կը գտնուի ոչ միայն քնութեան արտաքին ապականումներուն դիմաց, այլ նաեւ իր ներքին ապականումներուն դիմաց: Կը տարուբերի այս երկու տեսակ ապականումներու միջեւ: Բայց ներքին ապականումը անհամեմատօրէն տկար չի'մնար արտաքին ապականման հետ գաղտնուած:

Պէտք է հարցնենք անդամ մը. մեզ կրնա՞ն փրկել բոլոր այն ահազանգները, որոնք ներկայիս ամէն կողմ կը հնչեն քնութեան ապականման դէմ: Այնքան որ մեզ կը հրապուրեն քնութիւնը անաղարտ պահելու, պիտի կարենա՞նք մեկ անգամէն փակել աշխարհի բոլոր նաւթահորերը, ատոմակայանները, թռնուտուր վազ արձակող բոլոր գործարանները, պիտի դադրի՞ն կոյուղիները պարպուիլ ծովերուն մէջ, պիտի կարենա՞նք չրջապատը վերցնել քարիւղատար նաւերը, հիւլէական ուժանիւթով աշխատող ընդծովեանները, ամէն օր երկրագունտին մթնոլորտը թունաւորող կառքերն ու փոխադրամիջոցները: Քաղաքակրթութեան բոլոր այս բարիքներէն մարդ կը նա՞յ հրաժարիլ: Կարելի՞ է որ այս բոլորը փոխարինուին աւելի անվնաս ուժանիւթի մը յայտնաբերումով: Ամէնէն մինչեւ քարիւղ եւ հիւլէական ուժանիւթ, նոր գտնուած ուժանիւթերը միշտ նախկինէն աւելի վնասակար ու ապականիչ դուրս չեկա՞ն: Նորանոր հարցեր չստեղծեցի՞ն մեր գլխուն: Այս ուժանիւթերուն դիմաց, որոնք քնութիւնը ահաւոր հատմեսութիւններով կ'ապականեն, որքա՞ն ճղճիմ եւ արդագրելի կը մնայ մեր յանցանքը, երբ քիչ մը աղբ կը թափենք ծովուն մէջ, կամ քանի մը ծառ կը կտրենք մեր պարտէզին:

Այսօր հարցը հետեւեալն է. քնութեան ապականման դուն պատասխանատուն ո'վ է. անհատ մա՞րդը, թէ մարդուն հրամցուած քաղաքակրթութիւնը: Կըսեն նանք պահ մը ենթադրել որ մարդը սըրբագրելի է: Բայց քաղաքակրթութիւնը ճակատագիրը է եւ ետ-դարձ չունի: Քաղաքակրթութիւնը ինքնին ապականում է: Եւ այս իմաստով քաղաքակրթութիւնը ընելիք մէկ բան ունի միայն. մեզի սորվեցնել թէ ի'նչպէս կրնանք խաղաղօրէն նուազագոյն վնասով ապրիլ ապականումի հետ միասին:

Ր. Չ.

Հ. Ռ. Ը. Մ. ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՎԵՐԱՇԻՆՈՒԹԻԻՆ

ԽՆԱՄԱՏԱՐՈՒԹԻՒՆ

Գնահատուած Արժէքի՝ 4·000·000 Տոլար

ՅՈՒՆՈՒԱՐ, ՓԵՏՐՈՒԱՐ, ՄԱՐՏ

Հ. Ռ. Ը. Մ.–ը, Հ.Օ.Մ.–ի եւ Միացեալ – Նահանգներու Պաշտպանութեան նախարարութեան գործակցութեամբ, 400 Թոն ուժգնութեամբ, Տափաստանէն եւ դեղօրայք բաշխեց 500·000 անապահովներու, Լենինականի, Սպիտակի, Կիրովականի եւ Ղուկասեանի չրջաններուն, ինչպէս նաեւ Կրասնոտար, Ստաւրոպոլ, Օրջոնիկիձէ ու Լենինկրատ: Շնորհակալ ենք 500–է աւելի կամաւորներուն, որոնք հաւաքեցին ու կազմակերպեցին կատարուած օգնութիւնները, ինչպէս նաեւ Գարեգին Բ–ին Կիլիկիոյ Ներսիսեանին ու Հայաստանի Արարատեան Թեմի կղերներուն եւ պաշտօնեութեան՝ ուսեսատեղիները բաշխելու իրենց անխոնջ աշխատանքին համար:

***

ԴԱՐՄԱՆԵԼԻՆԵՐՈՒ ՓՈԽԱԴՐՈՒՄ – «ՓՐԱՇԷՔԹ ՀՈՓ»

200·000 եւ 100·000 տոլարի յատկացումներ

ԱՊՐԻԼ, ՄԱՅԻՍ

Հ. Բ. Ը. Մ.–ը, «Մեսիջըլ Աւթրիչ»ի գործակցութեամբ, օդային ճամբով երեւանի հիւանդանոցներէն Միացեալ – Նահանգներ փոխադրեց 49 դարմանելիներ՝ ուղղիչ վիրահատութիւններու եւ արհեստական անդամներու տեղադրման համար: Հիւանդները դարմանուեցան Քընեթիքըթի, Մեսաչուսէթցի, Նիւ – Ձըրզիի, Նիւ – Եորքի, Օհայոյի, Փենսիլվանիայի, Ռոտ Այլընտի եւ Մինեսոթայի 22 հիւանդանոցներու մէջ:

Հ. Բ. Ը. Մ.–ը չնորհակալ է այս ծրագրին օժանդակած 1000–է աւելի կամաւորներուն, ինչպէս նաեւ դարմանելիներու փոխադրութեան յանձնախումբի առենապետ Զաւէն Տատրքեանին ու համակարգիչ Ռեժինա Օհանեանին:

Հ. Բ. Ը. Մ.–ը 100·000 տոլար յատկացուց «Փրաճէքթ Հոփ»ի Երեւանի Վերականգնումի կեդրոնին: «Փրաճէքթ Հոփ»ը յառաջիկայ հինգ տարիներուն 5·000,000 տոլար պիտի յատկացնէ այդ կեդրոնին հաստատման եւ անճնակազմին մարզումին համար:

***

ՔԱՐՀԱՆ ՍԱՐԳԵՐ, ՈՒՏԵՍՏԵՂԷՆԻ ՍԱՌՆԱՐԱՆ, ՆԵՐԱՐԿՈՒՄԻ ԱՍԵՂՆԵՐ

9·500·000 տոլարի յատկացում

ՅՈՒՆԻՍ, ՅՈՒԼԻՍ ՕԳՈՍՏՈՍ

Հայաստանի կառավարութեան հետ կնքուած համաձայնագրի մը հիմամբ Հ. Բ. Ը. Մ.–ը պիտի տրամադրէ՝

ՔԱՐՀԱՆ ՍԱՐԳԵՐ, ներառեալ՝ ըմբարձիչական կարիէ եւ հորատիչ սարքեր, ազամանդեայ լարէ ազդոներ, ամբարձիչներ եւ քարհատ արտադրամասերու

ապահովելու նվիրատվության համար անհրաժեշտ մարմար, կրանիթ եւ տուֆ: Հայաստանի քարի մշակ արտադրամասը՝ տեղադրեալ Լենինականի մէջ, ամբողջովին կործանած է երկրաշարժէն:

10·000 ԹՈՆՆՈՑ ՈՒՏԵՍՏԵՂԷՆԻ ՕԱՒՆԱՐԱՆ մը, որ փոխարինէ Լենինականի կործանեալ սառնարանը: Հայաստանը կ'ապաւինի իր ուտելիքի պաշարները. Ներածումները սակաւագէպ են եւ չատ սուղ՝ մինչեւ մերձակայ երկիրներէն: Այս սառնարանը պիտի պահպանէ ձմրան դժուար գտնելի իսկ ամրան առատ պտուղներն ու բանջարեղէնը, եւ պիտի տեւեցնէ մին ու հաւեղէն ամբողջ տարուան համար:

ՆԵՐԱՐԿՈՒՄԻ ԱՍԵՂՆԵՐՈՒ ԱՐՏԱԴՐԱՄԱՍ մը, տարեկան 30·000·000 արտադրութեամբ: Այսօր Հայաստանի մէջ վարակումները հասած են մեծ համեմատութեան: Մէկ ներարկումի համար դրածեալի տեղները կը հայթայթուին նեթածումով: Աւեղները կաղապարող դրօշները կրնան նաեւ արտադրել արտաքին արհեստական երակներ եւ մարդանական խորտոյզներ:

9·500·000 տոլար զնահատուող այս երեք ծրագիրները իրագործելու համար Հ.Բ.Ը.Մ.ը դիմած է ՄԱՃԶԿ–ի (ՄԱԿ–ի ձարտարարուեստական Զարգացման կազմակերպութիւն) մասնագէտներուն: Անոնք պիտի սերտեն մասնայատկութիւնները, տարբերը պիտի ներկայացնեն մի-ջազգային նուազուրդի եւ պիտի կատարեն տարբերու տեղազրումն ու անձնական կազմի մարզումը: ՄԱՃԶԿ–ն այս մարդին մէջ մեծ փորձ ունի եւ տարեկան 80·000·000 տոլար կը յանձնարէ նման ճարտարարական ծրագրերու համար Չինաստանին, Պուլկարիոյ եւ Արժանթինի: Պուլկարիոյ ՄԱՃԶԿ–ն եւ Հ.Բ.Ը.Մ.ը այս ծրագրերու հետաքրքրման համար արդէն հրաւիրեցին Լիւզօրութիւնը Վիէննայի մէջ միջազգային կազմակերպութիւններու մօտ Մորվրդային Միութեան ներկայացուցիչ դեսպան Ռոլանտ Մ. Թիմերպայեւ:

***

ՁԱՐՏԱՐԱԳԻՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ

Հ.Բ.Ը.Մ.–ը, իբրեւ երկարաժամկէտ ծրագիր, ընդունած է առաջարկը Տոքթ. Միհրան Աբգարեանի՝ առենապետ Հարաւային Քալիֆորնիոյ Համալսարանի Քաղաքային Ճարտարապետութեան Բաժնի, Տոքթ. Արմէն Տէր – Կիւրեղեանի՝ Քալիֆորնիոյ Համալսարանի քաղաքային Ճարտարապետութեան դասախօս, եւ Տոքթ. Սուրէն Գարամարտեանի՝ Ուիլլըսթի Քալիֆորնիոյ Համալսարանի Երեսփոխանական Սքոլա ու Մենըճմընթի տնօրէն, գործադրելու հիմնելու նոր, անկախ ճարտարագիտական համալսարան մը հիւսիսային Հայաստանի մէջ: Նախնական համաձայնագիրը ստորագրուած է Հայաստանի Ժողովրդային Կրթութեան փոխ – նախարար Եդուարդ Ղազարեանի եւ Երեւանի Բազմարուեստից Հիմնարկի տնօրէն Եուրի Սարգսեանի կողմէ:

Համալսարանը, կրթական նոր ըմբռնումներով, ամերիկեան մեթոտներով, դիտահետազօտական յարմարութիւններ – րով եւ ճարտարագիտական աշխատանոց-ներով, պիտի յառաջադրէ կրթական հըզօր ծրագիր մը՝ ներառելով ուսուցութեան, ճշգրիտ գիտութիւններու, հասարակական գիտութիւններու, երկրաչարժի, ժաժարանութեան, միջավայրի, արդիւնաբերական եւ էլեկտրոնային ճարտարագիտութեան, համակարգիչներու, առեւտուրի եւ վարչագիտութեան դասընթացքներ: Կրթական փոխանակումներ եւ ամառնային աշխատանքային ծրագրեր պիտի հաստատուին ուսանողներու համար՝ իրենց մասնագիտութիւններուն գծով: Այս նոր համալսարանը կրնայ եւ պիտի խաղայ կարեւոր դեր մը պատրաստութեանը մէջ վարչագէտներու եւ ճարտարարուեստական ղեկավարներու՝ այնքան կարեւոր առեւտրական միացեալ ձեռնարկութիւններու իրագործման համար:

***

Հ.Բ.Ը.Մ.–Ը ԱՇԽԱՐՀԻ ՏԱՐԱԾՔԻՆ

Քաջալերած ենք մեր աշխարհատարած մասնաճիւղերը մասնակցելու միացեալ ձեռնարկներու ուր որ հնարաւոր է: Հայաստանի օգնութեան միացեալ մարմին – ներու մէջ գործող Հ. Բ. Ը. Մ.–ի կեդրոնական Վարչական Ժողովի անդամներ եւ Մասնաժողովներու ատենապետներ կը տեղեկագրեն հետեւեալը. –

ԳԱՆԱՏԱ, Արշաւիր Կէօնճեան. – *Գանատայի մէջ Հայաստանի օժանդակութեան ղեկավար մարմինը համաձայնած է տրամադրել հաւեղէնի արտադրամաս. հատաքուած է 2·000·000 տոլար:* ԱՆԳԼԻԱ, Ճորճ Քիւրքճեան. – *Մեր կեդրոնական Վարչական Ժողովի անդամին առենապետութեամբ գործող Հայաստանի օգնութեան յանձնախումբը կը հաղորդէ թէ կառավարութիւնը կ'առաքէ Լենինականի մէջ դպրոցի մը պողպատեայ շրջանակ – ներն ու ահոյքը: Ապագայ գործանատան մը ներառումով՝ տրամադրելի գումարն է 5·000·000 տոլար:* ԼԻԲԱՆԱՆ, Յակոբ Ալթունեան. – *Մեր շրջանակը իր մասնակցութիւնը կը բերէ միացեալ ծրագրին, որ է 1·000·000 տոլարի յատկացութիւն մը Նիւ – Եորք Համալսարանի Ռասք Հիմնարկին, Երեւանի մէջ կառուցելի իրենց արհեստական անդամներու կեդրոնին համար:* ԱԻՍՏՐԻԱ, Արփի Վարդեան. – *Մեր Մասնաճիւղը Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ հետ պիտատրեց հանգանակութիւնը 1·000·000 տոլար արժէքով դարմանատուն մը:* ԱՐԺԱՆԹԻՆ, Վահրամ Հայրապետեան. – *Պուէնոս – Այրէսի միացեալ մարմինը համաձայնած է վերանորոգել Լենինականի միսի գործարանը եւ հայթայթել արջառի արհեստական բեղնաւորման աշխատանոց ու 200 Հոլշթայն սերմեր 1·200·000 տոլար արժէքով:* ՊՐԱԶԻԼ, Զաւէն Տէր – Յարութիւնեան. – *Մեր ատենապետը կը տեղեկացնէ թէ կնքուած է համաձայնագիր մը հաստատելու երկու մանկապարտէզներ եւ 10 համակարգիչներու դասարաններ. հանգանակուած է 1·500·000 տոլար:* ԱԻՍՏՐԱԼԻԱ, Զաւէն Զէյճենեան. – *Հայաստանի օժանդակութեան միացեալ մարմինը հանգանակած է 1·500·000 տոլար. ծրագիրը չէ ճշդուած:*

Մեր ստացած տեղեկութիւններով եւ այլ հայկական կազմակերպութիւններու հրապարակած տուեալներով կը գնահատենք թէ աշխարհատարած հայկական գաղութներուն մէջ հանգանակուած է 45·000·000 տոլար Հայաստանի օժանդակութեան նպատակով:

Հ. Բ. Ը. Մ.

ՇԱՒԱՐԹ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

Անգուգական վարպետին

Մեր ջրտուբը եղար դուն՝ հոգիներուս ծարաւի,
Այնճան ակունքդ էր վճիտ, որ ուզեցինք արբենալ
Բայց մնացինք միշտ անյագ...
Ցնցըւեցաւ հիմնովին մեր հոգիները միշտ բորբ,
Գրիչդ դեռ թաց ուր սիրտդ դրիր,
Կեանքդ համեցիր,
Կանգ առիր յանկարծ
Ու մենք եղկելի, դարձանք շլմորուն,
Մենք որ դեռ պէտք ունէինք,
Քու ափիւնիդ սրբազան,
Խաղդավառող, կեանք տուող,
Մենք որ դեռ պէտք ունէինք առաջնորդող քու կամքիդ,
Ճանապհչափայլ քու ջահիդ, դեռ որքան պէտք ունէինք,
Հուր առնելու քու տենդէտ, լոյս առնելու քու լոյսէդ
Եւ հաւատքէդ մոլեռանդ, հզօր, կենսատու,
Դեռ որքա՞ն պէտք ունէինք,
Որ տոգորուած, անվրդով, անցնինք ճամբէն այս,
Հասնելու հոգիիդ հետ, յաղթանակի գագաթին,
Գաղափարիդ գեղեցիկ:
Հողը ծրծեց ջուրերուն տարփաքն որ
դեռ կը հնչէ,
Եւ հիմակ թաց կը խոկայ իր երկունքին ապագայ:
(Մխաք Մեծարենց)
Այդ հողը, այդ հողը, վարպետ,
Մեր հոգիներն են բոլոր,
Որ նուիրումով մ'ամբողջ
Ահա դարձաւ, պատիւ բեզ,
Հող Շաւարշանայ:

ՁՕՀՐԱՊ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ

1957 Փետրուար,
(Շ·ի մահուան վաղորդայնին)

ԶԻԱ ԲՈՒՆԻԱԹՈՎԻ ԾԱՆՕԹ ՑՆԴԱԲԱՆՈՒԹԵԱՆ ԱՌԹԻԻ

«Ինչո՞ Սոմպայիթը» խորագրուած յօդուածով մը, Ազրբէջանի ակադեմիայի էլմ ամսագրի 19–րդ թիւին մէջ հանդէս եկած էր Զիա Բունիաթով, «ինքնատիպ» մեկնաբանութիւններով հայ ժողովուրդին ծագման մասին եւ ներկայի լրա – դարձութիւններուն: Լատագոյն պատասխանը տուած էր օրին Ազկադի Ղուկասեանն «Խորհրդային Ղարաբաղ»ի Մայիս 28–ի թիւին մէջ, սա խօսուն վերնագրով՝ «Բաց նամակ հրօշտեր Զիային կամ թէ՝ ինչ ինչ է պէտք իմամ դառնալու համար», (տես՝ «Յառաջ», Յունիս 20):

Այդ տխրահռչակ յօդուածին մէջ հեռեւեալ զրպարտութիւններն ալ կ'ընէր Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին հասցէին.–

«...Հայերը հակառակութիւնները իրենց զազրախնակէտին հասան այն բանից յետոյ, երբ Միջազգային Հայկական Մամիին քարձրագոյն վոստում բարձրացրեց Մարշալ Եոհան Անթոնէսքուի (*) անձնական բարեկամ՝ Լեւոն Կարապետ Պալճեանին (**): Ամերսահմանեան Հայ Քիլնանական մակնաթիներ անմիջական դրդմամբ եւ Պալճեանի քարոզների ներքոյ, Դաշնակցական մարանչող վորքանականան ակսեց աճել տարեց տարի: Սկսեց հակընդդէմ հրապարակումների իրատճանքը: Ողբերգականօրէն անյայտացած Պարոյր Ղազարեանը՝ (***) Կարապետ Պալճեանի սիրելին, առաջինն էր որ սկսեց մեւացնել ազրբէջանցի ժողովրդին եւ նրա հետքերով գնացին ... Սիլվա Կապուտիկեան եւ ուրիշներ...»:

Ամենայն Հայոց Հայրապետը այս զրպարտագրին դէմ բողոքագիր ուղարկած է Պետական Կեդրոնական Իշխանութեան մօտ եւ ՊԱՏԱՍԽԱՆԱՏՈՒԹԻՒՆ կը կանչէ Զիա Բունիաթովը:

(*) Մարշալ Եոհան Անթոնէսքուն ռումանացի, Նացիներուն հետ գործակցած է եւ որպէս դաւաճան գնդակահարուած:

(**) Լեւոն Կարապետ Պալճեանը՝ վազգէն Ա. Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսն է:

(***) Պարոյր Ղազարեանը՝ Պարոյր Սեւակն է:

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՄԷԿ ՔԱՐՈՎ
ԵՐԿՈՒ ԳԱՐՈՒՆ
Հեղինակ՝ Զահրատ
Հրատարակութիւն՝ Ալեք Մանուկեան Մշակութային Հիմնադրամի
Խմբագրատ – 1989

– Շահուհին հալալ ըլլայ եւ Զարեհին յիշատակը օրհնեալ մնայ...

***

Երբ Ծնունդը մօտենար, Նշանին սիրտ-լերութիւնները մ'աւելնային: Ընդհանրապէս ես իրենց տունն եմ – Պր. Յոսեփովին աղջիկներուն եւ Կարպիսին հայերէնի մասնաւոր դասեր կուտամ – բայց Ծնունդի օրերուն Նշանը մեր տունն է, կերակուրի պահանջներ ունի – ի մեծ երջանկութիւն մայրիկիս – սինեմա կ'երթամ՝ հետս է, արճճարան՝ քովս է: Կը չոյէ, կը դուրգուրայ: Կատարեալ զարպաս մը, եւ ի վերջոյ կ'ըսէ.

– Սա ատանաւորը ե՞րբ պիտի գրես, չատ ժամանակ չկայ...

(Շար· 10)

ԵՐԱԶԱՅԻՆ ՀԱԼԷՈՊԸ

ԱՆԴՐԱՆԻԿ ԾԱՌՈՒԿԵԱՆ

ՀՆԿԵՐՍ ՆՇԱՆԸ

Երկրորդ Շաբաթ իրիկունը, նոյն ժամուն:

– Ի՛, ուր հասաք:

Որպէս պատասխան, զզրոյը կը քաշեմ ու յաղթական ցոյց կուտամ: Շուրջ հարիւր ոսկի կայ:

– Աղէկ, աղէկ...

Եւ ֆէսը ծռած, կ'երթայ, երջանիկ... Քանի մը ամիս եառ, ամէն ինչ կարգին է եւ տպարանը զուլցերիական ժամացոյցի մը պէս սահուն, կ'աշխատի եւ... կը շահի: Գործաւորներն ալ աւելցած են, երեք հոգի են: Քաղաքին միւս տպարանները խորթ կը նային մեզի: Նոր մամուլ մը առնելու մասին կը մտածենք:

Նշանը նստած է դէմս, ու կ'ըսէ.

– Այսօրուընէ սկսած, ամէն շաբաթ մէկ դեղին ոսկի պիտի տաս ինծի, ես ալ Սեպտեմբեր պիտի տամ որ պահէ քեզի համար: Դուն խնայել չես գիտեր...

Ոսկին 40 – 50 սուրիական կ'արժէ: Անմիջապէս յիսունոց մը կը հանեմ:

– Ոչ, դեղին ոսկի կ'ուզեմ: Դուն ձեռքովդ կը գնես ու կուտաս: Բայց ամէն շաբաթ, կատակ չեմ ըներ, կ'ուզեմ:

Այնպէս եղաւ, որ իր գալէն առաջ ըսպիտուիմ մէկը չունայ ղրկել, տարաֆներէն տակի մը բերել տալ, որպէսզի երբ Նշանը գայ, պատրաստ ըլլայ: Գործաւորներն ալ գիտէին: Շաբաթ օրը երբ մէկը գործով մը դուրս ղրկէի, կ'ըսէր.

– Պարո՛ն, ճամբուս վրայ Նշանին ոսկին առնե՞մ...

Այդ ոսկիներուն թիւը 20 – 30–ի հասաւ:

Օր մըն ալ, Նշանը.

Տպարանին կռնակի տունը պարպուե – լու վրայ է: Ցաջողեցայ վարձել քեզի համար: Նորոգութիւններ կ'ուզէ, բայց այնքան աժան է վարձքը որ կ'արժէ վրան ծախսել:

Սեղային ոսկիները ծախսուեցան այդ տունին – թերեւս աւելիով – բաղնիք, խոհանոց կարգի դրուեցաւ եւ հոն փոխադրուեցանք մայրիկիս հետ, տունէն տըպարան ... դուռ մըն ալ բանալով: Հանդրստացայ եւ ընդարձակ բնակարան մըն էր:

Երեք – չորս տարի եառ, երբ պայմանները փոխուեցան եւ որոշեցինք Պէյրութ փոխադրուիլ, չատ թեկնածուներ կային այդ տունին: Մանաւանդ դեղագործ Սեւեանը, որ փողոցին միւս կողմն էր, ճիշդ ու ճիշդ մեր դիմացը, հինգ հազար ոսկի առաջարկեց, չեմ գիտեր որուն միջնորդ ըլլալով: Բայց Զարեհ Սրբազանը ըսաւ.

– Կ'ուզեմ որ հայրիկիս տան այդ տունը...

Ոչ կարելի էր մերժել, եւ ոչ ալ դրամի խօսք ընել:

Երեսուն տարիներ անցած են: Վերջերս Հալէպ էի դասախօսութեան մը համար: Մեր տունին մէկ պատը քանդած եւ փողոցին վրայ խանութ մը շինած էին, միայն մէկ սենեակը զոհելով: Գրիպորը ըսաւ.

– Գիտե՞ս այս խանութը քանիով տըւին: Հարի՛ւր հազարի ... Ամէն անցնելուս, քեզ կը յիշեմ, ափսոսանքով: Իսկ ես ըսի միտքէս.

– Շահուհին հալալ ըլլայ եւ Զարեհին յիշատակը օրհնեալ մնայ...

***

Երբ Ծնունդը մօտենար, Նշանին սիրտ-լերութիւնները մ'աւելնային: Ընդհանրապէս ես իրենց տունն եմ – Պր. Յոսեփովին աղջիկներուն եւ Կարպիսին հայերէնի մասնաւոր դասեր կուտամ – բայց Ծնունդի օրերուն Նշանը մեր տունն է, կերակուրի պահանջներ ունի – ի մեծ երջանկութիւն մայրիկիս – սինեմա կ'երթամ՝ հետս է, արճճարան՝ քովս է: Կը չոյէ, կը դուրգուրայ: Կատարեալ զարպաս մը, եւ ի վերջոյ կ'ըսէ.

– Սա ատանաւորը ե՞րբ պիտի գրես, չատ ժամանակ չկայ...

(Շար· 10)

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

ՄԱՐՍԻՑԼ. –

Ճանիկեան եւ Շալճեան ընտանիքները կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի, Կիրակի, Սեպտեմբեր 17–ին, Սէն – Ժերմէն Ս. Սահակ – Մեսրոպ եկեղեցին իրենց մօր եւ մեծ – մօր՝

ՏԻԿԻՆ ՀԱՅԿՈՒՀԻ ՃԱՆԻԿԵԱՆԻ
(Ծնեալ՝ Տաւուտպարեան)

մահուան քառասունքին առթիւ։

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն։

Ի ՑԻՇԱՏԱԿ

ՄԱՐՍԻՑԼ. –

Գուրգէն Փիրանեանի *մահուան Բ. տարելիցին առթիւ եղած են հետեւեալ նուիրատուութիւնները. – Տիկին Անտրէ Փիրանեան 250–ական Ֆր. Սէն – Լուի Ս. Գէորգ եկեղեցւոյ, «Ճառաջ»ին եւ Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տան, Տէր եւ Տիկին Շաւարշ Փիրանեան 250–ական Ֆր. Սէն – Լուի Ս. Գէորգ եկեղեցւոյ, «Ճառաջ»ին եւ Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տան, Պր. Կարօ Փիրանեան 250–ական ֆրանք Սէն–Լուի Ս. Գէորգ եկեղեցւոյ, «Ճառաջ»ին եւ 500 Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տան, Տէր եւ Տիկին Սուրէն Փիրանեան 100–ական Ֆր. Ս. Գէորգ եկեղեցւոյ եւ Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տան, Տէր եւ Տիկին Վահրամ Ճառայեան, Շալճեան ընտանիք, Տէր եւ Տիկին Կարօ Յովսէփեան, Տէր եւ Տիկին Ռոժէ Փիրանեան 100–ական ֆրանք Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տան, Տէր եւ Տիկին Գէորգ Ալեանաքեան 150 ֆրանք Ս. Գէորգ Եկեղեցւոյ, Տէր եւ Տիկին Անրի Տիւրան 100 Ֆր. Ս. Գէորգ Եկեղեցւոյ։*

ՀԱՅ ԿԱԹՈՂԻԿԷ
Ս. ԽԱՉ
ԱԹՈՌԱՆԻՍ ԵԿԵՂԵՑԻ
13, rue du Perche — 75003 Paris

– ԽԱՉՎԵՐԱՑ –

Կիրակի, Սեպտեմբեր 17, տօն Վերացման Սրբոյ Խաչին, առաւօտեան ժամը 11–ին հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցանէ՝

ՄԱՆՈՒԷԼ Ծ. ՎԱՐԴ. ՊԱՐԱԳԵԱՆ

եւ կը քարոզէ՝

ԱՆԴՐԱՆԻԿ ՎԱՐԴ. ԿՈՒԱՆԵԱՆ
խմբագրապետ Հայ կաթողիկէ
«Մասիս» Շաբաթաթերթի

Պատարագէն առաջուան հոգեհոգի տեղի պիտի ունենայ Եկեղեցւոյ հանդիսասրահին մէջ։

Կը խնդրուի արձանագրուիլ նախօրօք՝ հեռաձայնելով՝ 42 – 78 – 31 – 93 *կամ՝* 43 – 26 – 50 – 43 *թիւերուն։*

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ալֆորվիլի Ս. Պօղոս – Պետրոս Եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւնը չնորհակալութեամբ առացած է Այրի Տիկին Ագապի Եափաճեանի մահուան առթիւ վոխան ծաղկեպսակի։ – Տէր եւ Տիկին Ժիրայր Շնորհոքեան 500 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ժիրայր Կիւրէղեան 200, Այրի Տիկին Լուիզա Թիւթիւնճեան 200, Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Բընտարպաշը 100, Տէր եւ Տիկին Գէորգ Ազապալեան 200, Տէր եւ Տիկին Ճարութիւն Փօլատ 200, Տէր եւ Տիկին Մխիճան Տաքէսեան 100, Տիկին Աննիկ Ասատ 200, Այրի Տիկին Սիրանոյշ Բուլուլ 300, Տէր եւ Տիկին Թորգոմ Թիւթիւնճեան 100, Տէր եւ Տիկին Հերման Ագասար 200, Տէր եւ Տիկին Անդրանիկ Ազապալեան 200, Տէր եւ Տիկին Ժիրայր Գարագեան 200, Տէր եւ Տիկին Լիժէրհանեան 100, Տէր եւ Տիկին Զաքար Հազարմազ 300, Պր. Սուքիաս Վարդանեան 200 Ֆր.։

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

Ի ՑԻՇԱՏԱԿ

Տիկին Փերուզ Կիրակոսեան լր ամուսնոյն՝ Փայլակ Կիրակոսեանի մահուան 11–րդ տարելիցին առթիւ 150 Ֆր. կը նուիրէ «Ճառաջ»ին։

***

Հերմինէ Գալուստեանի մահուան առթիւ, Տիկին Ամմինուհի Գեւոնեան 100 Ֆրանք կը նուիրէ Աղքատախնամին (ստանալ «Ճառաջ»էն)։

ՎԵՐԱՄՈՒՏ

ՓԱՐԻԶ

Կաթոլիկ Խաչի Փարիզի մասնաճիւղը կը կազմակերպէ հայերէնի դիւրերային դասընթացքներ չափահասներու համար, Երեքշաբթի երեկոները ժամը 19–ին, Հայ Մշակոյթի Տան մէջ։

17, rue Bleue, 75009 Paris

Հետաքրքրուղները կրնան արձանագրուիլ Սեպտեմբեր 16 եւ 23–ին ժամը 15–էն 17՝ Հայ Մշակոյթի Տան մէջ, կամ՝ հեռաձայնելով՝ 43 – 02 – 85 – 16 :

ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉԻ ՓԱՐԻԶԻ «Ա. ԹԱԴԷՈՍԵԱՆ» ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻ ՄԻՕՐԵԱՑ ԴՊՐՈՑ

Ամէն շաբաթ, կէսօրէն վերջ, 4–էն 14 տարեկան եւ չափահասներու պաքալօրէյտ պատրաստութիւն. Կ'ուսուցանուին՝

Հայերէն,

Տարբեր տեսակի մշակութային դործունէութիւն եւ մարզանք։

Արձանագրութիւնները Սեպտեմբեր 16 եւ 23, ժամը 15–էն 17, Հայ Մշակոյթի Տան մէջ։

17, rue Bleue, 75009 Paris

Դասընթացքները կը սկսին Սեպտեմբեր 30–ին, ժամը 15–ին։

***

Ի Ս Ի

Իսիի Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ Միօրեայ ղպրոցը կը բանայ իր դռները Սեպտեմբեր 20–ին, Շորեքշաբթի օր։ Կրնան արձանագրուիլ 4–էն 14 տարեկան հայ մանուկները։

Կը դասաւանդուին Հայոց լեզու, պատմութիւն, կրօնք, երգ ու պար, ժամը՝ 8·30 – 12·30–ի միջեւ։

Արձանագրութեանց եւ տեղեկութեանց համար դիմել քարտուղարութեան։

Հեռաձայն։ – 46 – 44 – 28 – 52 :

ՆԱՒՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կաթոլիկ Խաչի Սեւրանի «Տիրուհի Մխաքեան» մասնաճիւղի տարեկան ձեռնարկ Դեկտեմբեր 2–ին։

***

Ֆրանսահայ Կաթոլիկ Խաչի Լիոն – Վիլէօրպանի Արաֆս մասնաճիւղը կը խընդրէ նկատի ունենալ ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 1 եւ 8 Թուականները։

Մանրամասնութիւններ՝ յետագային։

***

Ֆրանսահայ Կաթոլիկ Խաչի Պօմոնի «Նայիրի» մասնաճիւղը, կազմակերպած է ճաշ մը, Կիրակի, Հոկտեմբեր 8, ժամը 12·30–ին, *Պօմոնի Եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ։*

***

Կաթոլիկ Խաչի Պանեէօ – Քաշանի «Հ. Իսահակեան» մասնաճիւղի Թատերական ներկայացումը Նոյեմբեր 26–ին։
Մանրամասնութիւնները յետագային։

ՄԱՑՐ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ ԿԻՐԱԿՆՕՐԵԱՑ ՄԱՆԿԱՊԱՐՏԷԶ

Ներկայիս կը ծանուցանենք թէ Փարիզի Հայոց Մայր Եկեղեցւոյ ԿԻՐԱԿՆՕՐԵԱՑ ՄԱՆԿԱՊԱՐՏԷԶԸ կը վերադարձուի՝ Կիրակի օր, Սեպտեմբեր 17–ին։

Արդարեւ, Կիրակի օրերը, ժամը 10էն մինչեւ 12, Մայր Եկեղեցւոյ սրահին մէջ, 15 ռիւ ժան – կուժօն, Փարիզ 8–րդ, 3 տարեկանէն մինչեւ 7 տարեկան մանուկներու համար Մանկապարտէզ մը կը գործէ՝ պատասխանատուութեամբ՝ Տիկին Մարիաննա Սողոմոնեանցի, ուր կ'ուսուցանուին հայերէն լեզու, Աղօթքներ, Հայ երգ ու նման այլ դիտելիքներ՝ չնորհիւ մանկավարժական բոլոր յարմարութիւններուն։

Կը թելադրուի որ ծնողք՝ կանխաւ արձանագրեն իրենց զաւակները, հեռաձայնելով Տիկին Սողոմոնեանցի՝

45 – 25 – 87 – 67

կամ՝ Եկեղեցւոյ Դիւանին՝

43 – 59 – 67 – 03

Կոչ կ'ընենք ծնողներուն, որպէս զի իրենց զաւակները անպատճան առաջնորդեն Մայր Եկեղեցւոյ Կիրակնօրեայ սոյն Մանկապարտէզը։ Ասիկա նոյն առեն առիթ մըն է ծնողներուն համար, որպէսզի՝ մինչ իրենց մանուկները կը վայելեն հայկական հոգատարութիւնը, իրենք ալ կարենան երկիւղածութեամբ մասնակցիլ Եկեղեցւոյ Կիրակնօրեայ պաշտամունքներուն։

***

ՀԱՅԵՐԷՆ ԼԵԶՈՒԻ ԿԻՐԱԿՆՕՐԵԱՑ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔ ՓԱՐԻԶԻ ՄԱՑՐ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ

Ներկայիս կը ծանուցանենք թէ Փարիզի Հայոց Մայր Եկեղեցւոյ ՀԱՅԵՐԷՆ ԼԵԶՈՒԻ ԿԻՐԱԿՆՕՐԵԱՑ դասընթացքները կը վերսկսին՝ Կիրակի օր, Սեպտեմբեր 17–ին։

Հայերէն Լեզուի եւ դրականութեան, Հայ Եկեղեցւոյ ու Հայոց Պատմութեան դասընթացքները՝ նախակրթարան կամ երկրորդական վարժարան յաճախող մեր պատանիներուն համար, Կիրակի օրեր, ժամը 9–էն մինչեւ 12, Առաջնորդարանի սրահներուն մէջ տեղի կունենան, 15 ռիւ ժան–կուժօն, Փարիզ 8–րդ, պատասխանատուութեամբ ուսուցչուհի՝ Օրխոդ Սիլվա Էլմաճեանի։

Արձանագրուիլ՝ հեռաձայնելով Օր. Սիլվա Էլմաճեանին՝

43 – 02 – 29 – 65

կամ Եկեղեցւոյ Դիւանին՝

43 – 59 – 67 – 03

– ԽԱՉՎԵՐԱՑ –

Ս. ՑՈՒՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Կիրակի, Սեպտեմբեր 17, Խաչվերաց է։ Տօն Վերացման Սուրբ Խաչին։

Այս առթիւ, Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ կը մատուցուի պատարագ։

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱՒՈՒՇԵԱՆ
Կաթողիկոսական Պատուիրակ
Հայոց Եւրոպայի

Սկիզբ ժամերգութեանց ժամը 8·45–ին։
Պատարագ ժամը 10·30–ին։

Նոյն օրը, երեկոյեան ժամը 4–ին կը կատարուի երեկոյեան ժամերգութիւն եւ Խաչվերացի Մեծահանդէս Թափօր – Անդաստան – Ռէկհանով։

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ, Սեպտեմբեր 18, Յիշատակ է Մեռելոց։

Ժամը 10–ին պատարագ կը մատուցուի, որուն աւարտին Հոգեհանգիստ կը կատարուի «Վասն Համրօրէն Նընջեցելոց»։

***

ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՑՐ ԵԿԵՂԵՑԻ ՄԱՐՍԷՑԼ

Մարսէյլի Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, Կիրակի, Սեպտեմբեր 17, ՎԵՐԱՑՄԱՆ Ս. ԽԱՉԻ տօնախմբութիւն եւ այդ առթիւ կ'օրհնուի ռեհան։

Օրուան պատարագը կը մատուցանէ եկեղեցւոյ հոգեւոր հովիւը՝

ԳԱՐԵԳԻՆ ՎՐԴ. ՊԵՐՃԵԱՆ

եւ կը քարոզէ՝

ՅԱԿՈԲ ԵՊԻՍԿ. ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ

Իսկ երգեցողութիւնները կը կատարուին Սահակ – Մեսրոպ երգչախումբի կողմէ, ղեկավարութեամբ՝ Խաչիկ Եըլմազեանի։

Առաւօտեան ժամերգութիւն ժամը՝ 8·30–ին։
Պատարագ ժամը՝ 10–ին։
Քարոզ ժամը՝ 11·15–ին։

***

Ս. ՅԱԿՈԲ – ԼԻՈՆ

Կիրակի, Սեպտեմբեր 17, ԽԱՉՎԵՐԱՑԻ տօնին առթիւ, հանդիսաւոր եպիսկոպոսական պատարագ կը մատուցուի։

Կը նախագահէ, կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՋԱՓԱՐԵԱՆ

Ս. Սեղանին կը սպասարկեն եկեղեցւոյ հոգեւոր հովիւ՝ Իսահակ Խչէր. քահանայ Հէքիմեան, Գէորգ Փոխանեան եւ Սահակ Սուքիասեան սարկաւագները։

Բազմաձայն երգեցողութիւնը կը կատարուի եկեղեցւոյ ԿՈՄԻՏԱՍ երգչախումբին կողմէ, ղեկավարութեամբ Պր. Յովհաննէս Պէքճէեանի։

Սկիզբ ժամերգութեանց ժամը 8·45–ին։
Պատարագ ժամը 10–ին։

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ, Սեպտեմբեր 18, Յիշատակ է Մեռելոց, ժամը 11–ին հոգեհանդիսա կը կատարուի վասն համօրէն նընջեցելոց։

Meubles Ghazarian
4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance
Z.I. Vitrolles à 20 km de Marseille tél. : 42. 89. 27. 47

"Բացառիկ զեղչ «Ճառաջ»ի բաժանորդներուն"

ՇԱԲԱԹ – ԿԻՐԱԿԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 16-17
SAMEDI-DIMANCHE
16-17 SEPTEMBRE
1989
LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՀԱՐԾ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 700 Ֆ· — Վեցամսեայ : 360 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1000 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

ԽԶ՚ԴԿ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.101
Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN
65e ANNÉE — No 17.101

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ
ՀԵԹԱՑԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 1 / 12)

ԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ՃԱԿԱՏ

ՓԱՐԻԶԱՆ· –

«Ժողովրդական Ճակատ»ը եւ Հանրապետութեան դեկավարութիւնը, Զորեքշաբթի օր, համաճայնագրի նախագիծ մը ստորագրած են, որ պիտի քննարկուէր Ուրբաթ օր Գերագոյն Խորհուրդի արտակարգ նիստին: Հոն կը մասնակցէին նաեւ քաղաքական եւ տնտեսական պատասխանատուներ: Նիստը կը հովանաւորէր Ժողովրդական Ճակատի) պաշտօնական ղեկավարման եւ պաշարման վիճակի դրութեան վերացումը:

Նման քան կախում ունի անշուշտ Գերագոյն Խորհուրդի Ուրբաթ օրուան նիստին:

ՄՈՍԿՈՎԱՅԻ· –

Ուրբաթ առաւօտ, Երեւանէն առած մը լուրերն ալ սպասողական բնոյթ ունէին առաւելաբար: Նախ կը սպասուէր Գերագոյն Խորհուրդի նիստի որոշումներուն, ապա՝ Հայաստանի, որու արտակարգ նիստը տեղի կ՚ունենայ Շաբաթ օր:

Գլխաւոր պահանջն է՝ Գերագոյն Խորհուրդի նախագահութեան հրաժարումը: Պահանջը դրուած էր արդէն Ղարաբաղ ամիսէն Սեպտեմբեր 7–ի յայտարարութեան մէջ, ուր 4 կէտեր կը չեշտուէին: Հրաժարման պահանջէն զատ, դվխաւոր տարրն է նաեւ Արցախը: Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդը պէտք է ճանչնայ պաշտօնապէս Ղարաբաղի Ազգային Խորհուրդը: Կը պահանջուի նաեւ որ անպայման վերոյ չրջափակման վիճակը: Դեռ ներկայ չրջափակման ամբ եւ Ադրբեջանին փոխադրականներու հարցերը: Ղարաբաղ կոմիտէն կ՚ուզէ նաեւ որ Գերագոյն Խորհուրդի այս արտակարգ նիստը չփակուի, այլ երբ օրակարգի նիւթերը սպառին, ընդմիջում յայտարարուի, որպէսզի անդամ որ կարեւոր հարց մը ըլլայ ներկայ ըլլայ նիստ դումարել առանց ներքնիկ պայմաններու դործադրութեան:

× Ներկայիս միչտ Գորիս կը գտնուին, աւելի քան 10 օրէ, 150 բեռնատարեր, որոնց ուղեւորեղէնով, անուշեղով եւայլն, որոնք դեռ չեն կրնար Արցախ հասնիլ: Վճռած են հոդ մնալ մինչեւ որ անհրան բացուի:

× Ամանք, Գերագոյն Խորհուրդի նախագահութենէն զատ կը պահանջեն նաեւ հրաժարումը, քանի որ մեկ դրական բան կրցած է գլուխ հանել:

ԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԼԻԲԱՆԱՆի համար հրաղարարի յոյս կը կար Ուրբաթ օր, իրրեւ հետեւանք երեկին (Սաուտի – Արաբիա, Ալժեր, Մարոք) տարած բանակցութեանց:

ՄՈՍԿՈՎԱՅի մէջ, կորբաչով ընդունած է պալթեան երեք Հանրապետութեանց Ա. քարտուղարները, վարչապետները եւ Գերագոյն Խորհուրդներու նախագահները: Խոստովոյ պատասխանատուն յայտարարած է որ խօսակցութիւնը գլխաւոր նիւթը եղած է երեք Հանրապետութեանց տնտեսական անկախութեան պահանջը եւ իրենց քաղաքական դիրքորոշման մասը:

«ՄԻՈ՞ԹԷ ԱՅՍ ԱՆԳԱՄ ԷԼ»

Հայաստանեան մամուլին կանոնաւոր հետեւող մը կրնայ այն տպաւորութիւնը ունենալ թէ Ղարաբաղի հարցին մասին դժուար է լսելիք նոր բան գտնել, առանց քաղաքական անդրադարձի զարգացումներու: Այդ չարչրկուած հողամասին պատմութիւնը, մօտիկ անցեալը, բնակչութեան տառապանքը քանի՛ քանի յօդուածներու նիւթ դարձան: Վերջերս յաճախակի նիւթ կ՚ըլլային կեդրոնական իշխանութեան ձգձգելու քաղաքականութիւնը ու Ադրբեջանցիներու զրդռուելու, խրժդուժութեան նորանոր արարքները:

Այս բոլորէն տարբեր չէ մեկնակէտը կամ «ներչնչողը» Բագրատ Ուլուբաբեանի «Մի՞թէ այս անգամ էլ» յօդուածին, որ հրատարակուած է «Խորհրդային Հայաստան»ի Օգոստոս 27–ի թիւին մէջ: Տարբեր չէ մեկնակէտը, սակայն տարբեր է եզրայանգումը:

Այս նիւթին վերաբերեալ զրութիւնները ընդհանրապէս անդրադառնալէ առաջ պատմական անցքերու, կը չեշտէին կատարուած անիրաւութիւնը, ապա զարմանք կամ զառնութիւն կ՚արտայայտէին ձգձգումին, Ադրբեջանի թիկունք կանգնելու երեւոյթներուն դէմ: Բ. Ուլուբաբեան եւս զրիչը ձեռք կ՚առնէ զրգռութեան նոր պարագայէ մը մղուած. տարկա Բաքուի մատուռականներու եւ հանրութեան ներկայացուցիչներու Օգոստոս 15–ի ժողովն է (տես՝ «Յառաջ», Օգոստոս 30): Հոն ազերի ժողովուրդին կոչ կ՚ըլլար միասնականութիւն ու զօրակցութիւն արտայայտելու Ղարաբաղի իրենց քոյր ու եղբայրներուն հետ որոնք իրենց պապենական հողին վրայ կ՚ապրէին անարդարօրէն չրջափակուած: Այս ու նման գիտուած զարճուածքներով հարուստ կոչը Բագրատ Ուլուբաբեանը եւս կը նսեցնէ իր դրասեղանին առջեւ: Կը դատապարտէ դրացիին հայաչինջ ծրագիրները, երկմտաւն ու այսօրուան· կ՚անդրադառնայ դիւնաւորական հրամանատարութեան կը-րատարական վերացածքին, մինչեւ իսկ դրբելով· – «եթէ ա՛յս է նրանց զինուորների դերը, եթէ նրանք այսպէ՛ս պիտի պաշտպանեն հայ ժողովրդի անվտանգութիւնն ու անդորրը, ապա լաւն այն չէ՞ հրաժարուենք կամ փրկուենք այդպիսի պաշտպանութիւնից եւ իւիներս տեսնենք մեր գլխի ճարը»:

Բ. Ուլուբաբեան այս առաջարկէն եւս կը չեշտէ պատմութիւնէն դաս առնելու պարտաւորութիւնը, հարց տալով, «ե՞րբ է լինելու որ մենք ազգովին, միագումար ու միակամ գնանք չար ճակատագրի դէմ եւ կանխենք նրա դաւերը»:

Յօդուածագիրը յետոյ կը յիչէ լիմուզայի երեսփոխանները, պարագան որոնք օր մը լքեցին դահլիճը երբ տեսան թէ իրենց ներկայացուցած մէկ հարցը անհասկնալի կը մնայ: «Ինչո՞ւ Լիթուացիները եւ ո՛չ Հայերը» կը հարցնէ Ուլուբաբեան: Ու այս հարցումով ան կը խորացնէ իր մտածումը: Ցետադարձ ակնարկով մը կը դառնայ Ղարաբաղի Ազգերբեջանական մարզ նկատուելու պարագաներուն, չեչտելով ադրբեջանցի զեկավարներու սպառնալիքներուն այդ կարգադրութեան մէջ կատարած դերը: «Այս առեւտուրը յիչելիս ես միայն մի բան եմ մտածում· այն ժամանակ մեր դեկավարները հնարաւորութի՞ւն չունեին սպառնալիք տալու» կ՚ըսէ Ուլուբաբեան: Նոյն համեմատականը կ՚ընէ նաեւ յետադային· 1966–ին Խորհրդային Համայնավար կուսակցութեան քաղաքական Բիւրոյին Օգոստոս 8–ի որոշումով, Հայաստանի ու Ադրբեջանի դեկավարներուն Ղարաբաղի մարզը Հայաստանի վերադարձնելու մասին առաջարկութիւն ներկայացնելու յանձնարարութիւն կ՚ըլլայ· քան մը որ որոշ տրամադրութիւն կը մատնէ սխալը սրբագրելու: Հոն եւս ծանր կը կշռէ Ախունդով – Ալիեւով – Իսկենդերով եռատնտիին սպառնալիքը՝ թէ ադրբեջանական կառավարութիւնը կը հրաժարի··· Ու չահոդը կրկին անոնք կ՚ըլլան, իսկ Ուլուբաբեան կ՚ունենայ նոյն մտածումները· «գուցէ մե՞նք էլ ունենք հրաժարական տալու, զոհաբերութեան, մանաւանդ ինքնագոհութեան պատրաստ դեկավարութիւն»:

Ու այսօր, «ծանրագոյն փորձութեան այս օրերին, երբ մեր արդար ու սրբազան դատին հակառակորդները, չբաւարարելով Ասկերանի ու Սումգայիթի, Բաքուի ու Կիրովաբադի, Խոջալուի ու Շուշուայ չարագործութիւններով, հրէշաւոր նոր աղէտ են նախապատրաստում ամբողջ հայ ժողովրդի դէմ» Ուլուբաբեան անդամ մը եւս նոյն մտածումներով կը տանջուի· հապա՞ մենք:

Յօդուածին իրապաշտութեան քով ուրախացնող այլ կէտ մըն է այն որ անոր հեղինակը չի յուսահատիր ու կը յուսայ որ «այս անգամ կը տեսնենք մեր Հայաստանի դեկավարութեան, նրա առաջին դէմքերի եւ խորհրդային ժողովրդական հայ դեպուտատների ջոկատի այն երախգելի խրոխտ բայլը, որը մեր համաժողովրդական տառապանքի անտարբեր դիտողներին կը ստիպի ցնցուել եւ գործի ձեռնարկել»:

Յուսանք ու սպասենք:

Ա. ԹՈՓՈՋԵԱՆ

ԶՈՒԻՑԵՐԻՈՅ ԲՈՂՈՔԱԿԱՆ ՓՈԽՕԳՆՈՒԹԻՒՆԸ

«Զուիցերիոյ բողոքական փոխօգնութիւն» կազմակերպութիւնը Հայաստանի երկրաչարժի զոհերուն ցոյց տուած իր առաջին ամիսվոյիչ տուեալները հրատարակած է Երեւանի մէջ: Հանգանակուած դրեթէ հինգ միլիոն զուիցերական Ֆրանքի կէսէն աւելին յատկացուած է աղէտեալ չրջաններու քանդուած չէնքերու վերականգնման ծրագրերու իրագործման: Այդ միջոցներով չինուած է առաղձատարածական արտադրութիւն մը, դրամին դլաղի մէկ մասը ներդրուած է նախաչէն տուներու համար պատուհաններու ու դռներու չրջանակներ պատրաստող ձեռնարկութեան չինարարութեան մէջ: Զուիցերիոյ միւս կրօնական կազմակերպութիւններուն հետ «բողոքական փոխ – օգնութիւն»ը կը մասնակցի նաեւ հարիւր բնակելի տուներու, մանկապարտէզի եւ ծննդատունի մը չինարարութեան:

***

ԲԱՐԵՒԻՐԱԿԱՆ ՀԱՄԵՐԳ ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ՄԷՋ

Մոսկուայի «Պալշօյ» թատրոնին մէջ տեղի ունեցած Օպերայի համաչխարհային առաղերու մասնակցութեամբ բարեսիրական մեծ համերգէն գոյացած գումարը կը յատկացուի երկրաչարժի ա-ղէտեալներու Ֆոնտին: Մարք Լրմլէրի դեկավարած սիմֆոնիք նուագախումբին հետ, խորհրդային եւ արտասահմանեան արուեստագէտներու չարքին ելոյթ ունեցած է նաեւ Համպուրգի օպերայի մենակատար՝ Լուիզա Պոզապալեան: Երգչուհին մեծ վարպետութեամբ կատարած է մեներգներ Վերտիի «Ատտա» եւ «Դիմակաւոր պարահանդէսը» օպերաներէն: Համերգը հաղորդուած է խորհրդային ձայնասփիւռով, այնպէս որ գայն ունկընդրած են նաեւ Հայաստանի երաժշտասէրները:

Լուիզա Պոզապալեան վերջերս նման համերգաչարի մը մասնակցած էր Աբեմրտեան – Գերմանիոյ Վիզպատէնի քաղաքին մէջ:

ՄԵՐ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐՈՒ ԱԶՆԻՒ ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԵԱՆ

1988 Փետրուար 1–էն ի վեր, «Յառաջ»ի վարչութիւնը չկրնաք չխնայեց անփոփոխ պահելու համար իր բաժանորդագրութեան սակը, հակառակ իր կրած տեւական յաւելումներուն:

Այլեւս բացարձակ անկարելիութեան մէջ ենք շարունակելու նոյն ձեւով:

Հոկտեմբեր 1–էն թղթատարը նոր յաւելում մը որոշած է, այս անգամ 17,6%–ի (մինչեւ 70 կրամ կշռող օրաթերթերու) ինչ որ 60,6%–ի կը բերէ այս վերջին 3 տարիներու յաւելումները: Ասոր կողքին, բոլոր մարզերու մէջ կրած ենք զգալի յաւելումներ· – Թուղթ (15%), առաքման ընկերութիւն (10%), աշխատավարձ, ընկերային տուրք, եւայլն, եւայլն:

Դեռ չենք ուզեր ծանրանալ առեւտրական ծանուցումներու չգոյութեան, հայերէն ընթերցողներու – այլեւս անխուսափելի – նուազումին եւ այն իրողութեան վրայ նաեւ որ, ինչպէս մեր ընթերցողները կը գիտեն «Յառաջ»ի *մխակ* եկամուտը կ՚ապահովեն բաժնեգիրները ու ծանուցումները (նաեւ, անշուշտ, բարգաւաճման եղած ինքնաբուխ նուէրները):

Ուրեմն «Յառաջ»ի բաժանորդագրութիւնը յաւելում պիտի կրէ *ՆՈՅԵՄԲԵՐ ՄԷԿԻՆ*: Կարենալ կանոնաւոր շարունակելու «Յառաջ»ի հրատարակութիւնը, անհրաժեշտ է նաեւ որ բաժանորդագրութիւնները վճարուին կանխիկ եւ առկախ հաշիւներն ալ անյապաղ փակուին:

Շնորհակալութիւն

Վարչութիւն

«ՅԱՌԱՋ»Ի

ԴԵՌ ԵՐԷԿ ԷՐ...

Անմոռանալի ընկերոջս՝
ՆՈՒՊԱՐ ՆԻԿՈՂՈՍԵԱՆԻ
Յիշատակին

Մի հարցնէք, թէ Առաքեալի տահմանուած երէկն, երեկին, երեկի իմաստո՞վ է, որ մեր դէմին կը հպի բառը: Որովհետեւ, մտածումը կ'երթայ, կը տարածուի ու կը կեդրոնանայ բեւեռաձեւ թառիթաս-ի մը վրայ, որ այս պարագային կ'ուզէ կոչուիլ ժամանակաշրջան եւ մինչեւ այր: Այս երէկի շրջանակին մէջ է, որ իր հաստատեալ հաստակը կը ցցէ մեր Նուպարը, քիչերու չափին, – խօսքը անոնց մասին է, որոնց լոյսի տարիները բոցավառ բըռնկումներ դարձան՝ համբայ եկող – փնտռող նորերուն համար–:

Ժամանակն ու մինչեւայրը, այն որ մենք տեսանք եւ ապրեցանք, դեռ կը պահան – չէին խօսքը առանց գործի մեռեալ տառ դառնող հաստատակամ նկարագիրներու տէր հաւատարմները: Աւելին, զբաղուածիւնները՝ ծայրայեղ տուզումներու հաղորդ, անկեղծ խառնուածքներ՝ խորունկ ապրումներու տարաւորը, ժողովրդասիրութիւնը եւ անկէ բխող խմբերը եռուն ու տիրական լարերով արտայայտողները: Վերջապէս՝ մարդիկ, որոնց համար գլխատառ մատնանշելի զաղափարը կը նշանակէր անպայման զոհաբերութիւն, անվհատ, անխոնջ աշխատանք:

Ունինք այն խոր համոզումը (սխալանք մխաժամանակ մեր կացահաղ սրտին համար) թէ ան ապրեցաւ կեանքը իր լման, ամբողջական վայելքովը, քանի նուիրումի տենդը, խելացնոր աստիճանով, դիտակցական եւ ենթագիտակցական մըղումներով, յաջողեցաւ զայն զարձնել ապրում, սաոր լրիւ խմաստովը:

Այո՛, տենդոտ ապրումի հեւքը պէտք է փնտռել մեր ողբացեալ ընկերոջ իւրաքանչիւր քայլին մէջ, անկասկած: Որովհետեւ, առանց այս տահմանումին, անհասկնալի կը դառնան դլխաւոր երեսակները անոր սրտին եւ մտքին: Որովհետեւ, եղաւ ժամանակ մը, որ Հ. Ց. Դ. Նոր Սերունդ ըսել, կը նշանակէր Նուպար ըսել, այնքան որ չաղախուած էր այդ չարժումին հետ: Ոատկինի մը առանցքը, իրրեւ կազմակերպիչ ուժ, մղումի տուող ազդակ, խորհրդատու, ուղղութիւն ցոյց տուող մտածողին հետ եւ առընթեր նաեւ ջերմացնող սիրտ:

Եղաւ ու մնաց դեկավար, ընկերը քառին կցելով միաժամանակ սոսր սրտահաղորդ ժպտնումը:

Այս իրողութեան հաստատումներու չարքին՝ Նոր Սերունդի օգոստոսեան բանակումները վկայ, երբ անոր չուքի իսկ դերակատար առաքելութեան մը կոչումին հրաւէրը կը կարդար: Նոյնիսկ մտերմիկ պահերուն իսկ չէր սիրեր խօսիլ անցեալ – կատարեալ օրերու մասին: Դժուար եղաւ մեզի կենսագրականի նիւթ հայթայթող տողեր քաղել իր ապրած տարիներէն, այնքան որ ան կլանուած էր ապագային հաւատքականութեան հնչեղութիւնով: Այնոր միակ մտասեւեռումը՝ առինքնող եւ խանդոտ, մեր այժմու ներկայ եւ մեր ապագայի կնճռոտ, այլ յուսատու տեսլականը ունենալ իրրեւ կիզակէտ:

Այս հաստատեցինք, երբ երկար տարիներ չարունակ եւ անընդմիջ տանոց կոդքին էինք կեդրոնական Կոմիտէի մէջ: Եւ լինչ խօսք, որ հոն եւս անոր դէմքը մնաց պայծառ ու տիրական՝ մտածումի ճիճերով եւ սրտի զգայնութիւններով պեղուն:

Մեր Նուպարին խորանը առաւելաբար, չըսելու համար գլխաւորապար, եղաւ «Յառաջ»ն ու Մշակոյթի Տունը, խմբագրատուն ակումբ չրջանակներուն մէջ պտնելով իր ներքին աշխարհը, սոսր տիեզերամին նպատակ բեւեռացոյցին սլաքը: Ասոնց մէջ էր, որ անոր հոգին կը կշռանար, տատմոքին բաժինը ձգելով վարիզեան Սամերիկի քամյքին...

Հոգեվից կապով սա տողերուն կը հանդիսպինք կարդալով անոր մէկ խմբագրականը, 1963, Ս. Զաւարեանի մահուան 50–ամեակին առիթ, Նոր Սերունդի պաշտօնաթերթի Հայաստանի մէջ, կեդրոնական Կոմիտէի որոշումով չարաթաթերթ այդ ժամանակ, եւ ան՝ խմբագիր թերթին Ֆրանսերէնի բաժնին. (Հայերէնինը ինծի էր վիճակուած):

Quel aurait été le destin du parti Dachnagtzoutioun si ses fondateurs n'avaient été aussi intègres et si un Simon Zavarian n'était devenu par le don total de sa personne, les sacrifices consentis, ce «Saint Laïc» comme l'avaient surnommé ses camarades.

Dans les forces morales et spirituelles, dans l'abnégation et l'honnêteté des Zavarian furent puisées les vertus qui firent que le Dachnagtzoutioun devint le parti du peuple arménien.

. . . . . .

Zavarian, exemple à méditer par ceux qui se plaisent à stagner et croupir dans les eaux boueuses du quotidien, incapables de s'élever, d'élever leur esprit vers un idéal.

Zavarian exemple à méditer, surtout par tous ceux qui ont choisi de servir les conceptions politiques, qu'il a su si bien définir.

Մաւիէն *տարափոխիկ, յարակից կապով, ձգտեցար փոխանցել կոդքիններուդ, հետեւորդներուն, ժամանակաշրջանի եւ միջավայրի մը մէջ:*

Սատ հանդչէ վարակիչ ուղեւորը՝ Նուպար Նիկողոսեան:

Ժ. ՄԻՐԻՃԵԱՆ

ՇՈՒՇԻ
(ՊԱՏՄԱԿԱՆ ԱԿՆԱՐԿ)

Ներկայիս գոյութիւն ունեցող պատմական գրականութիւնը Շուշի քաղաքի հիմնադրման պատմութիւնը կը դնէ ԺԸ. դարուն սկիզբները: Այն առեն Ղարաբաղի Հայերուն ինքնապաշտպանութիւնը վերածուած էր ազգային – ազատագրական լայն չարժումի, որուն վերջնական նպատակն էր Ռուսաստանի օգնութեամբ թօթափել Պարսից եւ Թրքական լուծը: Երկրամասին մէջ մկկը միւսին եռեւէն սկըսան առեղծուիլ ամրացուած ռազմական ճամբարներ – սղնախներ: Ձիշդ այդ տարիներուն (1719 – 1724) հայ հարիւրապետ Աւան Ներկայիս Շուշի քաղաքի տեղը սղնախ (ամրոց) մը կառուցանեց: 1724 – 1726 թուականներուն ապառեղ ըրուած՝ Ռուսաստանի արտաքին քաղաքականութեան արխիւը պահուող փաստաթուղթերուն մէջ այդ ամրոցը կը կոչուի Շոշ կամ Շոշուայ դալա:

Շուշիի սղնախի հիմնադրման եւ կառուցապատման մասին նշուած է նաեւ ռուս զօրավար Մատիուչկինի ռուսական արքունիքին յղած 1725 Դեկտեմբեր 19–ի նամակին մէջ: Ան կը դրէ որ՝ «Հարիւրապետ Իվան, անասլով Ղարաբաղի բըռնակալութեան խնդրանքներուն, 10 հազարի հասնող իր մարդոցմով Գիլան չերթար: Ան սղնախ կը մնայ եւ ամրոցը կը կառուցանէ»:

Ռուս զօրավար Ա. Սուվորովի «Կովկասեան յուշեր»ուն մէջ հետաքրքրական տեղեկութիւններ կան ԺԸ. դարու 20–ական թուականներուն Ղարաբաղի մէջ ծաւալած ազգային – ազատագրական չարժման մասին. – «...Մելիք Շահնազար կրնայ հաւաքել հազար հոգիէ կազմուած զօրք: Իր հայրենիքին այս զաւառանը կանչեց Փանահ Խանը..., անոր տուաւ Շուշի զալա անառիկ ամրոցը եւ իր աղնախով անոր հպատակեցաւ» (Խորհրդային Գիտութիւններու Ակադեմիայի դիւան): Այս տմէնը կը հերքէ Ազրբեջանի հետազօտողներուն մէջ տարածուած այն առասպելը, թէ իբր Շուշի քաղաքին հիմնադիրը Փանահ Խանն է:

Շուշիի ամրոցը կը զտնուէր Ղարաբաղի հինգ հայ մելիքներէն մէկուն՝ Մելիք Շահնազարի հոզատարածքին վրայ: 1752–ին երկրամասի միւս մելիքներուն հետ երկպառակութեան պատճառով Մելիք Շահնազար զաւինք կինքեց քոչուոր թուրք ցեղերէն մէկուն առաջնորդ Փանահ – Ալիի հետ: Անոր յանձնուեցաւ Շուշի սղնախը:

Շուշիի խաներու իշխանութիւնը տարաւեցաւ 1805–ին ռուսական զօրքերու խումբին Շուշիի բերդին առումով: Շուշին զարձաւ ռուսական զօրքերու կեդրոնական ամրոցը, եւ այստեղ նախկին աւերակներուն վրայ բարձրացաւ դրեթէ նոր բերդ մը:

Ղարաբաղի խանութեան Ռուսաստանին միացումէն յետոյ Շուշին սկսաւ զարգանալ բոլոր ուղղութիւններով: Կը զարգանար արհեստը: Շուշիի հայ վաճառականները սերտ կապեր ունէին Մոսկուայի, Պետերբուրգի եւ Եւրոպայի քաղաքներու հետ:

1846–ին Շուշին առաջաւ նահանգային քաղաքի կարգավիճակ: 1855–ին քաղաքին բնակչութիւնը կը կազմէր 15·194 անձ, որոնցմէ Հայերը՝ 7761, Թաթարները՝ 7391, Ռուսերը՝ 42 հոգի:

ԺԹ. զարու կէսերուն Շուշին մշակութային կարեւոր կեդրոն կը զառնայ: Առաջին հայկական զպրոցը բացուեցաւ 1827–ին: Առկէ յետոյ բացուեցան Հայոց Թեմական զպրոցը (1838), քաղաքային զպրոցը (1875), ռէալական ուսումնարանը (1881), Մարիամեան Թագաւորական օրիորդաց ուսումնարանը (1894), ազրբեջանական զպրոց (1896): Բացի այդ, քաղաքին մէջ հինգ հայկական զպրոց կը գործեր տղոց համար:

ԺԹ. զարուն առարկին Շուշիի մէջ կը գործէին հինգ եկեղեցի եւ երկու մզկիթ: 1886–ին կառուցուած է Ղազանչեցոց եկեղեցին:

Շուշիի մէջ առաջին զիրքը հրատարակուեցաւ 1828–ին՝ հայերէն լեզուով: Քաղքի տպարանները մէջ մինչեւ 1920 լոյս տեսան հայերէն 150 անուն զիրք ու զրքոյկ: Կը տպագրուէին 22 անուն թերթ եւ ամսագիր, որոնցմէ քառնը հայերէն եւ երկուքը ռուսերէն լեզուներով: «Հայոց աշխարհ» առաջին պարբերական հրատարակութիւնը լոյս տեսաւ 1874–ին:

Ս. համաշխարհային պատերազմէն առաջ Շուշիի բնակչութիւնը 42·130 էր, որու 22 հազարը (52·2%) Հայեր էին, 18·800–ը՝ Թաթարներ (44·7%), 1200–ը՝ Ռուսեր (2·8%):

Ղարաբաղի մէջ խորհրդային իշխանութեան հաստատման նախօրեակին Շուշին նորէն արիւնահեղ կոտորածի թատերաբեմ դարձաւ: 1920 Մարտ 22–էն 23 լուսնկալիք գիշերը մուսաւաթական ազատականները զօրավար Խոսրով – Բէկ Սուլթանովի գլխաւորութեամբ սկսան Հայերու զանգուածային կոտորածը: Ամբողջ Հայոց թաղը մոխիրի վերածուեցաւ (7 հազար տուն): Շուրջ 20 հազար հոգի սպաննուեցաւ ու այրեցաւ:

Մինչեւ 1920ական թուականներու վերջերը Շուշիի բնակչութիւնը նուազեցաւ ու հասաւ 3 հազար հոգիի: 1950–ական թուականներէն սկսեալ, աստիճանաբար այստեղ սկսաւ հայ բնակչութեան ներհոսքը: Նախկին աւերակներու տեղ նոր չէնքեր կը կառուցանուէին: Բայց Շուշիի մէջ ամառ կերպով հաստատուեցան Ազրբեջանցիները, Հայերու մասին ամենաչնչին յիշատակումը կը պատժուէր: Մնացեալ նախա–խորհրդային տուները վերականգնուեցան մահմեդական ոճով: Ներկայիս Շուշի քաղաքին մէջ ոչ մէկ Հայ կայ:

Եւ այսպէս, Հայերու կառուցանած քաղաքը այսօր ըստ էութեան զարձած է ամենայետադիմական հակահայկական ուժերու պատուարը:

«ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՂԱՐԱԲԱՂ»

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

«ԿԻՒՆԱՅՏԸՆ»Ի ԹՂԹԱԿԻՑԸ ԱԴՐԲԵՋԱՆ ԳԱՅԵՐ Է ՈՒ ԻՆՉԵ՞Ր, ԻՆՉԵ՞Ր ԿԸ ՊԱՏՄԷ...

«Կիւնայտըն»ի թղթակիցը ինչե՞ր տեսեր է Ադրբեջան: Անհաւատալի ... բայց իրաւ: Տուած բոլոր «զգայացուցց» լուրերուն, ամէնէն նշանաւորն այն է որ՝ «Հայերը իրենց ազգեցութեան տակ առած են Կորբաջովը» ... Երա՞նի մեզի եւ մըտածել թէ եթէ «մեր ազդեցութեան տակ առնելով Կորբաջովը» հո՛ս հասաւիֆ, ալ ո՞ւր պիտի հասնէիճիֆ արդեօք եթէ այդպէս չըլլար...: Աւելի խորհրդածութիւն՝ աւելորդ է...:

«Կիւնայտըն»ի թղթակից Արտան Զէնքիւրֆ Ադրբեջան երթալով իճնած է Ղարաբաղի հարցի կապակցութեամբ ստեղծուած կացութիւնը եւ հետեւեալը կը գրէ իր թերթին մէջ:

Մինչ Հայերը Ղարաբաղը Հայաստանի կցելու համար իրենց աշխատանքը կը յառաջացնեն, եւ մինչ ազրբեջանցի թուրքերն ալ կը պոչեն որ «Ոեւէ մէկու տալիք ատի մը հող չունինք», կրեմլին պահանջը զգաց միջամտելու եւ ծանր հրատալլերով օժտուած բանակային ուժեր հատաքել սկսաւ խռովեալ վայրերու մէջ:

Ազրբեջանցի թուրքերը, յիշեցնելով թէ Հայերը կրեմլինէն երես կ'առնեն եւ նաեւ կը վայելեն Ֆրանսայի ու Ամերիկայի լայն օժանդակութիւնը, ոտքի կանգնեցան գոչելով թէ «Աշխարհի նոր Պաղեստինցիները ըլլալ չեն ուզեր»:

Տրուած ըլլալով որ Ազրբեջանի Հանրապետական կուսակցութիւնը չօչափելի գործ մը չէ կրցած տեսնել, Ազրբեջանցիները «Ժողովրդական ճակատ» մը կազմեցին եւ ի փոխարէն Հայերուն, որոնք Ազգային ճակատ մը կազմելով անկախ վարչութիւն մը հիմնած էին, սկսան զօրակոչի ենթարկել իրենց երիտասարդները եւ խորհրդային բանակին անկախ, տարբեր բանակ մը կազմել: Այդ բանակին մէկ մասը արդէն իսկ ակած է զրկուիլ Լեռնային Ղարաբաղ:

Ազրբեջանի ամէն կոդմը երիտասարդները կամաւոր կերպով կ'արձանագրուին զինուորական ցուցակներու, որոնք «ՏՏԹԹ» կը կոչուին: Երբ նախընթաց օր Ղարաբաղի մէջ Հայերը Ազրբեջանցի մը ապանձնեցին, կացութիւնը պայթելու աստիճան ձգտուեցաւ երկու ժողովուրդներու միջեւ:

***

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ ՎԵՐՍՏԻՆ ԿԸ ԳՐՈՒԻ

Այն իրողութիւնը թէ Հայերը ուժեղ լոպի մը ունին Մոսկուայի մէջ եւ թէ կեդրոնական մամուլն ալ իրենց ի նպաստ կը գործածեն, նաեւ այն պարագան, թէ Հայերը իրենց ազդեցութեան տակ առած են Կորբաջովը, եւ այս բոլորէն զատ, ամերիկեան Գոնկրէսն ալ, Հայկական լոպիին ազդեցութեան տակ մնալով, որոշում մը առած է, թէ Լեռնային Ղարաբաղը պէտք է կցուի Հայաստանի, այս բոլորը տեղի առած են ազրբեջանցի թուրքերուն բուռն հակազդեցութեան:

Ազրբեջանի Գերագոյն Խորհուրդի նախագահութեան՝ Էլչին Իլիտոֆ «Կիւնայտըն»ի ըրած հետեւեալ յայտարարութիւնը. –

«Հայերը մեծ արագութեամբ կը գինուին: Խորհրդային իշխանութիւնը կը նախընտրէ անտես առնել այս սպառազինումը, որ ուղղեալ է միայն Ազրբեջանցիներու: Հայերը, կը զործածեն, բացի խորհրդային բանակէն առնուած զինքերէ, նաեւ Ֆրանսական, իտալական եւ ամերիկեան զէնքեր: Զէնք կրնար այս կացութիւնը փոխարկել վաւերաթուղթեր ցոյց տալ, որովհետեւ ձեռք անցած այդ զէնքերուն մասին տեղեկագրութիւնները կը պահուին խորհրդային լիազօրներուն կողմէ»:

***

ՀԱՅԵՐԸ Ի՞ՆՉՊԷՍ ԶԻՆՈՒԵՑԱՆ

Ազրբեջանի Ժողովրդական ճակատի պատասխանատուներէն Զիա Բունիաթով հետեւեալը ըսաւ. –

«Երկրաչարժի ընթացքին, մասնաւորապար Ամերիկայի ու Ֆրանսայի մէջ ապրող Հայերը մեծ արշաւ մը ձեռնարկեցին իրենց ցեղակիցներուն օժանդակելու զէնքով: Այդ չրջանին պատճառաբանութեամբ: Այդ չրջանին Ամերիկա, Ֆրանսա, Լիբանան եւ Իրանէն Հայերէն ժամանող օժանդակութեան տուներուն մէջ կէս անղէնն ու պարագ կար, կէս մըն ալ զէնք: Այս պէնքերը, առանց որեւէ հակակշռի ենթարկուելու, Հայերու ձեռքը անցան եւ այսօր անոնք կը գործածուին Թուրքերու դէմ: Կրեմլինի քաղաքականութիւնն է «բաժանէ եւ տիրապետէ» սկզբունքը: Բայց Կրեմլին չկրցաւ մտածել թէ այս ձգտումը կրնար չահագործուիլ Ամերիկայի – Ֆրանսայի կողմէ: Սա պահուս կայ ու Ֆրանսայի կողմէ: Սա պահուս Հայաստանը ոչ թէ Համաշխարհային Դաշնակ կուսակցութեան տիրապետութեան տակ կը գտնուի: Հայ ազգայնականները հետեւեալը ըսած. –

նները, Ամերիկայէ ու Ծրանապէ լրենց ապահոված զէնքերով, օգտուելով նաեւ հրմշտին անկայուն քաղաքականութենէն, յարձակումի մը ձեռնարկած են Թուրքիոյ դէմ: Ազրբեջանի ժողովրդական ճակատը, եթէ պէտք ըլլայ, զէնքով պիտի փոխադարձէ այս յարձակումին: Միւս կողմէ Ազրբեջանի Համայնավար պարբերաթերթի անօրէնն՝ Քեամուրան Բահիմով ասպէս կ'արտայայտուի. –

«Հայկական Դաշնակ հրոսախումբերը ամրողջովին վրաձած են այն ճամբաները որոնք Ազրբեջանը կը կապեն Թուրքիոյ ահմանները մօտ գտնուող Նախիջեւանին: Մինչեւ օդային ճամբով է որ կրնանք մնդեղէն եւ այլ իրեղէն ղրկել հոն: Արդուշ Փաշարեան անուն Հայ մարտիկ մը, որ կ'ուզէր Նախիջեւան տանող երկաթուղին օդը հանել, մեռաւ ռումբին կանխահաս պայթումին հետեւանքով: Այս դէպքը ցոյց տուաւ որ Հայերը լինչպիսի դիտաւորութիւններ ունին մեր դատին դէմ: Ազրբեջանի Թուրք ժողովուրդը այս հանդրուանին վրայ Թուրքիոյ բարոյական օժանդակութեան պէտք ունի: Թուրքիա այս նիւթին չուրջ պէտք է դպչուն ըլլայ: Հայկական թերթերը ամէն օր «Մէկ կողմէ Թուրքիա, միւս կողմէ Ազրբեջան, մէջտեղը կը խեղդուինք» կը պոռան: Իրենց նպատակն է բոլոր Թուրք Հանրապետութիւններէն հող պրկնել եւ Սեւ ծովէն մինչեւ Կասպից ծով, Մեծն Հայաստան մը հիմնել: Մենք ասիկա կանխելու ուժ ունինք»:

***

ՀԱՅԵՐՈՒ ԴԷՄ ԱՄՊԱՐԿՈ

Այսօր մէկ միլիոն հոգիի մասնակցութեամբ ցոյց պիտի կատարուի Բաքուի մէջ: Համայնավար կուսակցութիւնը եւ խորհրդային բանակը խոստացաւ չմիջամտել այս ցոյցին: Բայց խորհրդային բանակը նոր համախմբումներ կ'ընէ չըրջանին մէջ: Այս համախմբումին նպատակն է արգելք ըլլալ այն պայթումին, որ ամէն վայրկեան կրնայ պատահիլ Հայերու ու Ազրբեջանցիներու միջեւ:

Բաքուի մէջ կառավարութիւնը համաձայնութիւնները մէկ ամիս փակեց որպէսզի երիտասարդներուն Բաքու գալուն արգելք հանդիսանայ: Հակառակ ատոր երիտասարդները խումբ առ խումբ Բաքու կուգան: կարգ մը երիտասարդներ, զինուելէ ետք, Ղարաբաղ գացին: Արդարեւ այդ չրջանին մէջ հիմնուած «Ազրբեջանի Թուրքերու Միլիտարին Կազմակերպութիւնը», Գարաչօլլու քաղաքին մէջ գերի վերցուց 7 Հայ միլիթաններ, որոնք Ազրբեջանցիներու վրայ յարձակած էին: Ասոնք այժմ Ժողովրդական Ճակատին ձեռքը կը գտնուին:

Կը հաղորդուի թէ Լեռնային Ղարաբաղի մէջ հայ – ազրբեջանցի բախումները կը չարունակուին:

«ՆՈՐ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ» ՇԱՐԺՈՒՄԻ ՍԷՐ ԳԻՐՔԸ

«Նոր Գրականութիւն» (Ն. Գ.) իմացականն – գրական չարժումի երրորդ բանաստեղծական հատաքածոն («Սէր») լոյս տեսաւ 1989–ի սկիզբը եւ ձօնուած է Դեկտեմբեր 7–ի Հայաստանի երկրաչարժի զոհերուն, «վերաչինութեան մէկ քուռ չաղախի տեղ, որբի մը արցունքին դրոշմուած՝ այրած համբոյրին տեղ (...) մեծ ծամող անծայրածիր մոխրագոյնին մէջ, ահա՛ դոյներ ընծայ անոնց՝ որոնք արմատախիլ՝ կը մսին սաստի՛կ, վերադահատ՝ կ'ընկճուի զարձեա՛լ, ազէտեալ՝ կը վերածնին խակոյն»:

«Նոր Գրականութեան» առաջին հրատարակութիւնը լոյս տեսած էր 1984–ին եւ կը կրէր «Հրազդան, Մխէր, Սեւակ» ըստորագրութիւնը: Փորձառական բանաստեղծութեան եւ արձակ կտորներու կողքին, հատորը կը պարունակէր նաեւ ազդ մը (մանիֆեստ) որ կը յայտարարէր Նոր Գրականութեան առեղծումը եւ կը բացատրէր չարժումի մտայնութիւնն ու առաջադրանքները: Նոր Գրականութեան երկրորդ հրատարակութիւնն էր վաղա – մեռիկ բանաստեղծ՝ Պետիկ Հերկելեանի յիշատակին նուիրուած գրքոյկ մը, լոյս տեսած 1987–ին. այս երկրորդ հատորով արդէն, Նոր Գրականութիւնը կը ներկայանար փունջ մը նոր անդամներով:

Այս նոր դիրքը անուանուած է «Սէր» «այն բոլորին համար որ մեր երակներուն մէջ լոյս կը դնէ»: Գրքի թեման կ'արտայայտէ կարմիր կողքին վրայ երկարող Հրազդան Զէյթլեանի գծագրութիւնը:

Նոր Գրականութեան երկրորդ ազդը կ'առաջնորդէ դիրքը եւ կը բացայայտէ Նոր Գրականութեան գաղափարաբանութիւնը: Այս նոր հանդանակը կը չեշտէ, թէ Նոր Գրականութիւնը նախ եւ առաջ բողոքի պոռթկում է՝ «Հայաստանի մէջ եւ Սփիւռքի տարածքին մեռելաթաղին դէմ, «Հայ Մշակոյթի» դիր մը՝ վէրքը ծակծկող թարախով»: Նոր Գրականութիւնը ամէնուրեք կը ցցուի պահպանողականութեան դէմ, անդիջողութեամբ. դէմ՝ «չինոտ, զսպուած, սափրուած գրականութեան դէմ, անդիջողութեամբ. դէմ՝ «չինոտ, զսպուած, սափրուած գրականութեան»: դէմ՝ «հատատուած-ներուն, յարդուած կանոնմարդոց, (...) պատուիրաններուն, հոգիներու սեւկաթ եւ վախկոտ միջնադարին»:

Նոր Գրականութեան պահպանողականութեան դէմ լմընցումը ոճականութիւնը կը թարգմանուի սփիւռքեան ներկայի սեւեռումով. «մեր խօսքը կազմուեցաւ, չնչեց ու աճեցաւ ներկային մէջ, ճիշդ այնպէս ինչպէս մենք կ'ապրինք քաղաքներու քաղցկեղ ապականութեան մէջ, անձնդով եւ մերժումով: Ա՛յս մերժումն է որ մեր խօսքը զարձաւ եւ որ մեր ծայրեղ իրապաշտութիւնը եւ յատակութիւնը կը չեշտէ այսօր:

Նոր Գրականութեան լեզուն կը պտղաբերէ՝ «թեկուզ լինքնաքանդ գրութիւններ, բայց միշտ ցանուցիր, մեր ժողո – վուրդի ճակատագրէն անանոք, անոր քրտինքին, անոր տեսիլներուն համար ճամբայ եւած»:

Սփիւռքը Նոր Գրականութեան համար միատեսակ եւ միաճոյլ միջավայր մը չի ներկայացներ: Այս քաղաքան, հակադիր սփիւռքեան կացութիւնն է որ նոր գրականութիւնը կը դարձնէ «Փշրուած հայելին մեզ օգակող Սփիւռքին, մեր հատատալիքներու տարողնման, եւ քառ, գիր չարահիւած՝ եղան արձանագրութիւնը այս վանդակատոր թրթռացումներուն: Տարտղնեցինք անքանդ, «deconstruction»ով, չվախցանք զառանցանքէն իսկ որ կը ծնէր այդքան» ճնշումէ, եղանք երազի չանկարծափոխ լեզու. – կարճ՝ այն ինչ որ է մեր ներթիղին՝ ա՛յդ արտարերեցինք եւ սեռայնօրէն քնարդի ամէնէն թէժ կողմերէն այժմ նորէն քայլ կ'առնենք զէպի տեսնուած եւ անտես վայրեր»:

Հայ լեզուի հզօրացումը, հարատացումն ու վերընձիւղումը կը մնայ նոր գրականութեան ոճի հիմնական յատկանիշը. «լեզուն՝ իջած ենք անոր կորիզը մինչեւ, մինչուկը (...), խօսքի քօղը վերերով պեղուած կամ անպեղ գրականութեան անհատնում հորիզոններուն վրայ»: Հայ լեզուի հարատացման ու հզօրացման այս հրամայականը՝ կը մղէ Նոր Գրականութիւնը լեզուական փնտռտուքներու եւ փորձարկութիւններու, որոնք կ'արդարանան սփիւռքեան եւ Հայաստանի ներկայ մշակոյթի լեզուական «աչքաքամում, կորուստի» վիճակի մերժումով: Զուտ լեզուական փորձարկութեան – բառային նորարարութեանց եւ ոճային բարդ ձեւերու զործածութեանց առընչութեամբ, Նոր Գրականութեան երկրորդ հանդանակը կը յայտարարէ. – «Մենք չուզեցինք ստեղծել «Նոր Գրականութիւն» նորոյթին համար կամ նորադոյնը ըլլալու յաւակնութեան համար, այլ պարզապէս մշտատես նորոգման մղումէու յամառութեամբ: Իսկ ան որ «չատ վերջն» տեսաւ մեր թռիչը՝ սփիւռքեան եւ Հայաստանի երկու հզար եօթը հարիւր չիտուն թիւ բազամթերքով գոհացող, յանդ – ժանդ սիրող, խմորէ խաչածին հայ լեզու զաճանիներ պէտք է ըլլային»:

Ազդը հետեւեալ ձեւով կը ընդորէչ Նոր Գրականութեան չարժումի անդամներուն բազմազանութիւնը. «Սէր»ը բազմաձայն պատարագում է, միանդամայն տարբեր ձեւերու եւ մէկ ոճի ստեղնաչար: Եւ ասի խառնաչփոթ չէ, այլ քանի տեսակ սանձ մէկ ափի մէջ, որու համար նեղ կուգայ միարմատութիւնը»:

Ազդը լայն տեղ կուտայ Նոր Գրականութեան ազգային եւ ազգայնական հատատաքին եւ անդամ մը եւս կը չեշտէ Նոր Գրականութեան քաղաքական աքթ ըլլալը, նոր գրականութեան քաղաքական միտքը՝ հայ մշակոյթի վերընձիւղման ի խնդիր: «Քալել զուգահեռ, ըստիւռքի չարիքէն եւ լպրծուն սահանքէն զէպի նուաճումներ, մեկնակէտ մը զէթ համար: Այդ միջակութիւններէն ազատագրուած է միայն մէկը, եւ դասագիրքերու մէջ անցած: Մինչեւ այսօր կ'արտանեն հանդէսներու մէջ – «Ուխտ Արարատ»ին: Գրողը ես եմ, բայց ոչ ոք զիտէ թէ ատոնց իրական հեղինակը Նշանն է...

Անգամ մը պատահեցաւ, որ Ծնունդէն երկու չաբաթ առաջ եւ առանց ապսպրանքի, պատրաստ բան մը ունենամ:

– Այս անգամ ալ ես անտկնկալ մը ընեմ Նշանին, ըսի Յարութիւնին – երրորդութեան մեր սեղանին չորրորդ ոտքը – Թող ուրախանայ:

– Խե՞նթ ես, ըսաւ Յարութիւնը, ինչե՛ր կրնանք վրցնել: Դուն լինդի ձգէ...

Կ'երթայ Նշանին, թէ չատ սղուոր բան մը զրած եմ – «Թուղթ առ Երեւան»ին մէկ հատուածն էր – բայց որոշած եմ «Յուսաբեր»ին ղրկել: Յարութիւնը սահմանած է նաեւ իմ կատարելիք դերս: Կուգայ Նշանը, Օննիկին հետ, որ տեղեակ է գաւադրութեան:

– Սա դրածդ կարդա տեսնեմ:

– Կարեւոր չէ, ճանըմ, ես Ծնունդին ուրիշ բան մը կը դրեմ, այս մէկը Թող Թերթով տպուի:

– Քեզի կարդա՛ կ'ըսեմ:

Անտրամ, իրրեւ թէ չուզելով, կը հանեմ, կը կարդամ ու կը դնեմ դրպանս:

– Ծօ՛ խաչտատակներ, կ'ըսէ Նշանը, ուզածնիդ լինչ է, այն ըսէք, այդ գրութիւնը չատած չեմ երթար:

(Շար. 11)

ԵՐԱԶԱՅԻՆ ՀԱԼԷՓԸ

ԱՆԴՐԱՆԻԿ ԾԱՌՈՒԿԵԱՆ

ՀՆԿԵՐՍ ՆՇԱՆԸ

Այդ օրերուն Նշանը ոչ խանութ կ'երթայ եւ ոչ ալ տուրիչ զործի կը նայի: Մէկ զործ ունի – Ծնունդի քարդերը: Աւանդութիւն է: Սկաուտները, բազմաթիւ խումբերու բաժնուած պիտի չրջին տուն-տուն – պարզապէս պիտի «անտրէն» քաղաքը – եւ չնորհաւորական քարդեր ներկայացնելով, լրենց կղպուած դռներու նանակներուն մէջ նուէրներ հաւաքեն, մինչ որ Մխիթեան տարեկան պիւտճէին կարեւոր մէկ բաժը կը զոցէ: Քարդին վրայ՝ օրացոյց, նկար, եւայլն, բայց եւ այնպէս ալ բանաստեղծութիւն մը զրուած պէտք է ըլլայ: Ահիկա՝ ես եմ, իսկ ձեռագրին պատասխանատուն Նշանն է: Պապակոյտի հրամանատարի մը պէս, քաղաքին քարտէսը առջեւը, թաղէ – թաղ խմբակները կը ճշդէ, դասաւորումներ կ'ընէ, պատուէրները կուտայ, բայց ... քարդին բանաստեղծութիւնը կը պակսի: Ահա թէ ինչու Նշանը փակած է լինդի եւ մեծարանքներով կ'ողողէ.

– Քէպապի մը հետ լ՞ինչպէս ես այսօր: Եթէ կ'ուզես Սեպիլ երթանք: Բայց ուրիշ մարդ չըլլայ, ես ու դուն, հոն կը դրես:

Նշանին խելքով, կարելի էր տեղ մը նստիլ հետը եւ տեղն ու տեղը բանաստեղծութիւն մը զրել:

– Նշա՛ն, այս բանը ապսպրանքով չըլլար, չես հասկնար:

– Եթէ ուզես կ'ըլլայ:

Օրերը կը մօտենան սակայն: Նշանին սիրալիրութիւնները չղնդնդութեան կը վերածուին: Քէն կ'ընէ: Նորէն կը հաշտըւի: Կը պնդէ, կը հետապնդէ: Պատահած է որ սրճարան քովս նստի եւ ըսէ.

– Մինչեւ չդրես, այստեղէն ոչ դուն կ'ելլես, ոչ ալ ես:

Այսպէս, հինգ – վեց տարի, չափուած ձեւուած «Ուխտ»եր զրած եմ Նշանին համար: Այդ միջակութիւններէն ազատագրուած է միայն մէկը, եւ դասագիրքերու մէջ անցած: Մինչեւ այսօր կ'արտանեն հանդէսներու մէջ – «Ուխտ Արարատ»ին: Գրողը ես եմ, բայց ոչ ոք զիտէ թէ ատոնց իրական հեղինակը Նշանն է...

Անգամ մը պատահեցաւ, որ Ծնունդէն երկու չաբաթ առաջ եւ առանց ապսպրանքի, պատրաստ բան մը ունենամ:

– Այս անգամ ալ ես անտկնկալ մը ընեմ Նշանին, ըսի Յարութիւնին – երրորդութեան մեր սեղանին չորրորդ ոտքը – Թող ուրախանայ:

– Խե՞նթ ես, ըսաւ Յարութիւնը, ինչե՛ր կրնանք վրցնել: Դուն լինդի ձգէ...

Կ'երթայ Նշանին, թէ չատ սղուոր բան մը զրած եմ – «Թուղթ առ Երեւան»ին մէկ հատուածն էր – բայց որոշած եմ «Յուսաբեր»ին ղրկել: Յարութիւնը սահմանած է նաեւ իմ կատարելիք դերս: Կուգայ Նշանը, Օննիկին հետ, որ տեղեակ է գաւադրութեան:

– Սա դրածդ կարդա տեսնեմ:

– Կարեւոր չէ, ճանըմ, ես Ծնունդին ուրիշ բան մը կը դրեմ, այս մէկը Թող Թերթով տպուի:

– Քեզի կարդա՛ կ'ըսեմ:

Անտրամ, իրրեւ թէ չուզելով, կը հանեմ, կը կարդամ ու կը դնեմ դրպանս:

– Ծօ՛ խաչտատակներ, կ'ըսէ Նշանը, ուզածնիդ լինչ է, այն ըսէք, այդ գրութիւնը չատած չեմ երթար:

«Ասպարէզ կայ գրութեան որ կ'երդէ յեղափոխութիւնը պիրէն դուրս (եւ պիրէն մէջ)»: «Եթէ մեր զինքը մըշակոյթն է՝ զայն զարդի պէտ տան պատէն չկախենք իրրեւ անցեալի թարգման եւ նեխող յուշարար (...), հայ հանճարի փառացս Անցաւորին»:

«Լիզպոնէն եկած յեղափոխական չանթահոսքով անանած» նոր գրականութիւնը կը նկատէ որ սփիւռքեան կացութիւնը կը սեղմէ հայկական նոր մշակոյթի վերընձիւղումը լուսանցքին մէջ: «(բայց) ահա այս լուսանցքայնութիւնն է, որ մէկ կողմէն կը նօսրացնէ մեր իրականութիւնը եւ միւս կողմէ կը խտացնէ մեր ուժը, կ'ընէ կարելի հայ ոդիի տարբեր ընթացքը, (...) իրրեւ հակայ երկաթէ ո՛չ մը (օտարացումի եւ հայ լեզուի ոկրուստումին) դիմաց: (...) հայ ոդին այս յատկելալ արժէքն է, (...) որ նոր գրականութիւնը կը վերածէ ոդեկան զինքի, իմացական կռուի»:

Նոր գրականութիւնը կ'ուզէ մշակոյթի նոր պոռթկումներ տեսնել հայրենիքին մէջ. «մեր ձեռքը, մեր նետրդները կ'երկարենք ըմբոստ Հայաստանի մեր գրողներուն եւ մտաւորականութեան, ծարաւի հոգիին ժայթքող անոնց ծիածաններու անկեղծ, անսահման բողոքին»: «Երեւան բառնցքները, երդումները, Եռագոյնի ճչմարիտը եւ ապատո՛ւմ կ'եռեւիփ, մենք կէս քուն – կէս արթուն յօրանջ մնա՞նք – զարո՛ւմ – յո՞ երթաս չափիւռք»:

Աղդին կը յաջորդէ փունջ մը նոր գրականութեան մասին քննական էջերու, զամբեռիկ բանաստեղծ Պետիկ Հերկելեանի, թատերագիր Ա.րա Արծրունիի, արուեստի քննադատ Մովսէս Ծիրանիի, բանաստեղծուհի Շուշիկ Տասնապետեանի եւ դրագէտ Վահէ Օշականի կողմէ:

Գրական հաւաքածոն կը պարփակէ հետեւեալ կտորներով. Սոնիա Թաչճեան կը ներկայանայ «Ցասպաղում», «Սպասում», «Ծրամատ», «Վազընջական կապտոներ», «19», «Նուագ», «Անընջական» բանաստեղծութիւններով: Հեղնար Զէյթլեան՝ «Հատատ բուներով հակայ ետքը...», «Հաւաքոյթ», «Կռիւի յաջորդ օր» արձակ կտորներով: Վահագն Գաբրաչեան՝ «Հոդիի ճամբորդութեան տեսիլքները», «Ուշացած պայթումներ», «Սիրոյ էթիւտ», «Փողոցին մէջ» բանաստեղծութիւններով: Սեպուհ Վահագնի՝ «Հայկական թմրուկ», «Եղանակ», «Ադոնիի» բանաստեղծութիւններով: Խաչիկ Տէր – Ղուկասեան՝ «Վերջին ճիչը», «Քայքայումի մը առանձնութիւնը (ինքնավերլուծական փորձ)» արձակ էջերով: Հրազդան Զէյթլեան՝ «Սէր», «Նամակները հօրս», «Վեց քաղաք», «Պատատատոներ», «Ծօսք յեղափոխականութեան», «Զարդ», «Ցաւ», «Հոսկէ դեռ» բանաստեղծական եւ արձակ էջերով: Սեւակ «Ապրո՛ւմ ... անդրային զոյներէն ներս», «Աբջուկը» արձակ էջերով, եւ «Անէծք», «Ծոատովանանք», «Լլկանք», «Անանուն», «Նէ», «Աքսորեալ» բանաստեղծութիւններով: Մխէր՝ «Zone Phantoma», «Վտիտ փաթիլներու տակ կրկէս», «Փիրանիա / տարրեր կարմիր», «Ապուցում / տարրեր դեղին», «5·7 աստիճանաչափ Ռիխթերը», «Գոբծադուլ եւ երկու թռուցիկ», «Ծանճարուրիա վրայ դրուած», «Քանդակել՝ վրանի վրայ», «Սեպագիր», «Զերմատիճաններ եւ թաց մոխիր», «Երկու ծէս աչքերուդ համար», «Պիպլոս», «Տոհմատոդ», «Զորորդ քայլ», «Փշածաղիկէ մը նուաճուած», «Հետատուրութիւններ», «Պալլատ՝ կարմիր սրտի եւ Արիշի Շուքերու», «2 կամուրջ», «Ըլլէօն»: Մխէրէ եւ Սեւակ ատորագրած են նաեւ «Վեց քաղաք»ի (Հրազդան) դրական ներկայացում մը ի հակադրեցութիւն սփիւռքեան մտմտուքի մէջ տեղ գտած պահպանողական արտայայտութեանց՝ այս նախապէս տպուած դրութեան վարկածութեամբ:

Այս երրորդ հրատարակութեամբ, նոր գրականութիւնը լինքզինք կը հատատակ որպէս հետեւողական ճիղ մը՝ հայ լեզուի եւ մշակոյթի հզօրացման եւ վերընձիւղման ի խնդիր: Առաջին Ազդի բնորոշմամբ, «Նոր գրականութիւնը փնտրտուք է եւ անխոնջ աշխատանք՝ կարգապահութիւն: Անվիշանական ժայթք է՝ ոգեղական բարդ – յատակ կարգապահութեամբ»: Գրական նոր կերպերու փնտռտուքով, այս հատորը մէկ քայլ անդին կ'անցնի՝ հայ արդի գրականութեան ուղղութեան մէջ:

«ՆՈՐ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ»

c/o H. Zeitlian
867 Bringham Ave
Los-Angeles (Ca 90049)

Այրի Տիկին Ագաթի Մուրատեան,
Տէր եւ Տիկին Ժիրայր Մուրատեան,
Տէր եւ Տիկին Արման Սինանեան եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Բաֆֆի Մուրատեան եւ զաւակները,
Այրի Տիկին Յովսէփ Հաճի Սահակեան,
Տէր եւ Տիկին Ռոպէր Ձիլիկեան,
Տէր եւ Տիկին Սահակ Սահակեան եւ զաւակը,
ինչպէս նաեւ Գիլիրեան, Տարկառեան, Տէր – Ստեփանեան, Փափազեան եւ Մարգարեան ընտանիքները եւ բոլոր պարագաները խոր կսկիծով կը ծանուցանեն իրենց սիրեցեալ ամուսնոյն, եղբօր, հօրեղբօր, մեծ – հօրեղբօր, փեսային, քեռայրին եւ ազգականին՝

ՋՕՀՐԱՊ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆԻ

յանկարծական մահը, որ պատահեցաւ Երկուշաբթի, Սեպտեմբեր 11–ին, 69 տարեկանին։

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի, Երեքշաբթի, Սեպտեմբեր 19–ին, ժամը՝ 15·15–ին, Ալֆորվիլի Ս· Պօղոս – Պետրոս Եկեղեցին, 4 կոմիտաս փողոց, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի տեղւոյն գերեզմանատունը ամփոփուելու համար ընտանեկան դամբարանը։

Մանաւանդ մահադդ չտարացողներէն կը խնդրուի նեղուիլ չերթալ այդ նկատել։

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՓՍԱԿԻ
ՆՈՒՊԱՐ ՆԻԿՈՂՈՍԵԱՆԻ

մահուան առթիւ

«ԾԱՌԱՋ»ԻՆ

ՓԱՐԻՋ· – Տէր եւ Տիկին Լեւոն եւ Անահիտ Տէր – Մինասեան 300 Ֆր·։

ՏԻՍԻՆ· – Խառատ Մարտիրոսեան 300 Ֆրանք։

Ս· ԾՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ
ՓԱՐԻՋ

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ, Սեպտեմբեր 18, ճիշտ ժամը 5 Մեհեկով։

Ժամը 10–ին պատարագ կը մատուցուի, որուն աւարտին Հոգեհանդիսա կը կատարուի «Վասն Համբօրէն Նըչեցելոց»։

ՍՐՒՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ
ՄԱՔՐ ԵԿԵՂԵՑԻ
ՄԱՐՍԷԼ

ԸՆԴՀ· ԺՈՂՈՎ

Եկեղեցւոյս վարչութիւնը կը հրաւիրէ կրօնական ընկերակցութեան անդամական ընդհանուր ժողովի, Սեպտեմբեր 24, Կիրակի, ժամը՝ 15–էն ակսեալ, եկեղեցւոյս Մշակութային Տան սրահին մէջ։

ՕՐԱԿԱՐԳԸ
Ի ՄԻՋ ԱՑԼՈՑ ԿԸ ՊԱՐՈՒՆԱԿԻ·–

1· – Բացման աղօթք եւ ուղերձ հարտուտին Ֆրանսայի Հայրապետական պատւիրակի փոխանորդ եւ Մարսէյլի Հայոց Եպիսկոպոս Գեղամ Եպիսկ· Վարդանեանի կողմէ։

2· – Ընդհանուր ժողովի պիւտճէի եւ բանաձեւի յանձնախումբի կազմութիւնը։

3· – Վարչութեան երեքամեայ գործունէութեան տեղեկագրի ընթերցումը։

4· – Վարչութեան երեքամեայ գործունէութեան տնտեսական տեղեկագրի ընթերցումը։

5· – Բանաձեւային յանձնախումբի առաջարկներուն վաւերացումը։

ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԻՒՆ·–

Ա· – Իւրաքանչիւր անդամ իրեն հետ պէտք է բերէ իր հրաւէրը, դիւրացնելու համար իր մասնակցութիւնը ընդհանուր ժողովին։

Բ· – Ընդհանուր ժողովին մասնակցող անդամներուն թիւը մեծամասնութիւն չկազմելու պարագային ժողովը կրնայ ժամ առքը օրինական կը համարուի ինչ որ ալ ըլլայ ներկաներուն թիւը։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Պր· Հրանդ Թերզեան, Տէր եւ Տիկին Փիէր Թերզեան իրենց խորին շնորհակալութիւնները կը յայտնեն բոլոր անոնց որոնք ծաղիկով, փոխան ծաղիկի նուէրներով, անձամբ թէ պրաւոր ցաւակցութիւն յայտնեցին իրենց վշտալի եւ մօր՝

ԼՈՒՍԱՆԹԱԳ ԹԵՐԶԵԱՆԻ

մահուան առթիւ։

⁂

Այս առթիւ, իրենց մօր յիշատակին Տէր եւ Տիկին Փիէր Թերզեան հետեւեալ նուէրները կ'ընեն· – 400 Ֆր· Առնուվիլի Վարդապետ Ս· Խաչ Եկեղեցւոյ, 400 Ֆր· «Ամարաս»ի, 400 Ֆր· Ազգաստանամին, 400 Ֆր· «Աշխարհ»ին (առանձին «Ցարաձ»էն) եւ 400 Ֆր· «Ցարաձ»ին։

⁂

Նոյն նպատակաւ առթիւ, Տիկին Լուսինթագ Թերզեանի յիշատակին Պր· Գլակ Ղազարեան 500 Ֆր· կը նուիրէ «Ամարաս»ին (առանձին «Ցարաձ»էն)։

⁂

Նոյն նպատակաւ առթիւ, կը նուիրեն· – Տիկին Ալիս Օհանեան 150 Ֆր· Դպրոցասէր վարժարանին (առանձին «Ցարաձ»էն) եւ 150 Ֆր· «Ցարաձ»ին, Տէր եւ Տիկին Արման Օհանեան 150 Ֆր· Դպրոցասէր վարժարանին (առանձին «Ցարաձ»էն) եւ 150 Ֆր· «Ցարաձ»ին։

ՎԵՐԱՄՈՒՏ

ՄԱՐՍԷԼ
ԱՌՈՎԵԱՆ ՄԻՕՐԵԱՑ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ

Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցիներու եւ Հ· Բ· Ը· Միութեան Մարսէյլի մէջ կազմակերպած միացեալ ԱՌՈՎԵԱՆ միօրեայ հայերէն լեզուի վարժարանը իր դռները կը բանայ բոլոր անոնց առջեւ, որոնք կը փափաքին հայերէն լեզուն ու մշակոյթը սորվիլ։ Դպրոցի բացման թուականն է՝ Սեպտեմբեր 20, Հինգշաբթի օրը։

Դպրոցի հետ կապուած մանրամասնութիւնները հետեւեալներն են·–

1· – Դասընթացքները տեղի կ'ունենան ամէն Հինգշաբթի, առաւօտեան ժամը՝ 10 – 16·30–ի միջեւ։

2· – Դպրոց կ'ընդունուին 5 տարեկանէն սկսեալ աշակերտներ։

3· – Աշակերտները դպրոցէն ներս բաժնուած են եօթը դասարաններու մէջ ըստ իրենց տարիքին եւ կարողութեան։

4· – Դպրոցին մէջ կ'ուսուցուին հետեւեալ առարկաները·–

Ա· Հայերէն լեզու, կրօնք, հայկական երաժշտութիւն եւ պատմութիւն։

5· – Կ'ընդունուին նաեւ մեծահասակ աշակերտներ, որոնք կը փափաքին լեզուի ուսուցական քննութիւններուն մասնակցիլ հայերէն լեզուէն։

6· – Դպրոց երթեւեկի համար տրամադրուած են օթօբարներ, ինչպէս նաեւ ապահովուած է կէսօրուան ճաշը։

7· – Աշակերտներու արձանագրութեան համար պէտք է դիմել դպրոցի տեսչութեան հետեւեալ թիւերուն· –

Ամէն օր·–
91 – 77 – 89 – 30
Միայն Հինգշաբթիները· –
91 – 44 – 64 – 55

⁂

ԻՍԻ

Կարօտս Խաչէ Իսիի Տ· Սէրգիսկիւլեան Մասնաճիւղը կը ծանուցանէ թէ իրիկուան դասընթացքները կը սկսին Սեպտեմբեր 19, Երեքշաբթի, ժամը՝ 20·30–ին։

– Քահանաներու եւ պատանիներու։

– Պարքալօրէայի քննութիւն։

Ուսուցիչ Կարապետ Տաքէեան։

Իսկ Միօրեայ դպրոցը՝ Սեպտեմբեր 20, Հինգշաբթի, առաւօտեան ժամը 9·30–էն՝ 12։ Վեց տարեկանէն սկսեալ մանուկներուն, Իսիի Մշակոյթի Տունը։
45 Ռիւ Տը Լա Տէֆանս, Իսի լէ Մուլինօ։

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

ՎԱՐՁՈՒ
ՍԵՆԵԱԿ ԿԸ ՓՆՏՈՒԻ

Մէջին տարիքի հայ տիկին մը վարձու սենեակ կը փնտռէ Հայ ընտանիքի մը մօտ, նախընտրաբար Անկէ լէ Պէն կամ՝ Ալֆորվիլ։

Դիմել՝ Պր· Տիգրանի (ժամը 20–էն ետք)· –
39 – 64 – 33 – 10

COMMUNIQUE

CHÊNAVAN
UN VILLAGE POUR L'ARMÉNIE

La JAF, Jeunesse Arménienne de France et l'UCFAF, Union Culturelle Française des Arméniens de France, en collaboration avec la municipalité d'Argenteuil, ont accompli à ce jour la première réalisation de la communauté arménienne de France de reconstruction en Arménie.
Aujourd'hui la première phase de l'opération *CHÉNAVAN UN VILLAGE POUR L'ARMÉNIE*, commencée en mars 89 a été réalisée : Soit l'achat, l'acheminement et le montage de 30 chalets dans le village de Chénavan.
Ce projet a été possible grâce aux dons de particuliers et associations de la communauté arménienne et de sociétés françaises qui ont contribué à la réussite de ce projet.
C'est avec le concours de 30 jeunes Arméniens de France bénévoles qui se sont rendus en Arménie à leurs frais que le montage et l'installation de ces 30 chalets a été effectuée pendant le mois d'août.
Cette équipe était dirigée par un moniteur de la Socopa (fabriquant vosgien de ces chalets).
Aujourd'hui commence la 2ème phase de l'opération *CHÉNAVAN UN VILLAGE POUR L'ARMÉNIE*
adressez vos dons à
ARMENIE VILLAGE
6, cité Wauxhall, 75010 Paris.

ՁԵՐ ԲՈԼՈՐ ՀԱՅՇՈՒԱՊԱՀԱԿԱՆ
ԳՈՐԾԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՄԱՐ ԴԻՄԵՑԷՔ
ՄԱՍՆԱԳԷՏԻ ՄԸ
« Շ Ա Ն Թ » ՀԱՄԱՏԱՏՈՒԹԵԱՆ՝

POUR
TOUS VOS TRAVAUX
DE SAISIE ET DE
TRAITEMENT COMPTABLE

ADRESSEZ-VOUS
A UN SPECIALISTE

Ets. SCHANTH
B.P. N° 40
92290 Châtenay-Malabry
tél. 48-45-74-02
48-43-22-52
45-37-15-26

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE
DE GRENOBLE ET DU DAUPHINÉ

RECHERCHE

ANIMATEUR
ou
ANIMATRICE

PROFIL :
— Secrétaire de Direction
— Bilingue souhaitée
— Sens de la communication et ayant une forte motivation pour la culture arménienne

Poste à pourvoir courant octobre 89

Adresser lettre manuscrite avec C.V. et photo à :
M. C. A. G. D.
15, cours de la Libération,
38100 GRENOBLE
A l'attention du Président

ՀԱՅ ԱՐՈՒԵՍՏ ՉԱՐԳԱՑՈՂ ՄԻՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅ ԱՐՈՒԵՍՏԻ ՀԱՅ ԱՐՈՒԵՍՏ ՉԱՐԳԱՑՈՂ ՄԻՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅ ԱՐՈՒԵՍՏ

SAISON 89/90
DE LA QUATRA
SALLE GAVEAU - 17e ANNÉE

Dimanche 22 octobre à 17 h.	**CYCLE MUSIQUE FRANÇAISE** CHARLES RENEAU - ANNIE JODRY - ANI et RAFFI PETROSSIAN Saint-Saëns - César Franck - Ernest Chausson - Francis Poulenc L'Orchestre JEUNE PHILHARMONIE - Direction Zarko PRINCIC
Dimanche 10 décembre à 17 h.	**NUIT DE LA QUATRA** **Trois manifestations exceptionnelles non stop** **«MUSIQUE ET THEATRE»** ELENA VASSILIEVA - GERARD GASPARIAN **«SEJOUR A ARARAT»** NORA ARMANI - GERALD PAPASIAN
à 19 h.	**VERNISSAGE EXPOSITION «FONDS QUATRA»** Hall Gaveau - Cocktail
à 20 h. 30	**GRAND CONCERT DE GALA** **FESTIVAL ARAM KHATCHATURIAN - Ballets et Concertos** JEAN TER-MERGUERIAN - ARUTIUN PAPAZIAN L'Orchestre JEUNE PHILHARMONIE - Direction J.-J. WERNER
Dimanche 28 janvier à 17 h.	**CYCLE GRANDS ET JEUNES SOLISTES** CAFAXE - DALBELLO - HIRZEL - MOINARD - OLLE - PETROSSIAN L'Orchestre JEUNE PHILHARMONIE - Direction Stephan WERNER
Vendredi 6 avril à 20 h. 30	**CYCLE MUSIQUE DE CHAMBRE** QUATUOR A CORDES CHILINGIRIAN - KARINE GEORGIAN Franz SCHUBERT - Ludwig BAZIL - Jacques CASTEREDE
Vendredi 4 mai à 20 h. 30	**CYCLE PREMIERES AUDITIONS** **ALEXANDRE AROUTIUNIAN** Concerto de Violon (1989) ROUBEN AHARONIAN - LOUSSINE ZAKARIAN Orchestre de Chambre d'Arménie Direction Rouben AHARONIAN
Vendredi 8 juin à 20 h. 30	**SOIREE MAURICE RAVEL** DEVY ERLIH - ANNIE JODRY - AÏDA MOURADIAN ANI et RAFFI PETROSSIAN - SETA TANYEL - ELENA VASSILIEVA
Prix des Places	150 - 120 - 80 F - ETUDIANTS, C.V. 50 F Pour les 3 manifestations exceptionnelles «Nuit de la Quatra» 400 - 240 - 120 F - Etudiants, C.V. 80 F
Abonnement annuel pour 8 manifest.	1000 - 750 - 500 F - ETUDIANTS, C.V. 350 F Libeller les chèques à l'ordre de l'Association QUATRA : 3, rue des Saints-Pères - 75006 Paris - Tél. 42.60.74.78

ՀԱՅ ԱՐՈՒԵՍՏ ՉԱՐԳԱՑՈՂ ՄԻՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅ ԱՐՈՒԵՍՏԻ ՀԱՅ ԱՐՈՒԵՍՏ ՉԱՐԳԱՑՈՂ ՄԻՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅ ԱՐՈՒԵՍՏ

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 19
MARDI
19 SEPTEMBRE
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԳԻՐ՝ ՇԱԽԱՐԾ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 700 Ֆ· — Վեցամսեայ : 360 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1000 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում) 850 Ֆ· (շաբաթաթերթի առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

65րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.102 | Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN | 65e ANNÉE — No 17.102

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԸ ԱՆՁՑԱԻ ԱՐՑԱԽԻ ԱԶԳ. ԽՈՐՀՈՒՐԴԸ

ՇԱԲԱԹ ԵՒ ԿԻՐԱԿԻ, ԻՆՉՊԷՍ ԴՐԱԾ ՀԻՆՔ, ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԸ ՆԻԱՍ ՈՒՇԱԴՐԵՑ: ՆԱԽՔԱՆ ՕՐԱԿԱՐԳԻ ԱՆՑՆԻԼԸ, ՀԱՐԿ ԷՐ ՎԱՒԵՐԱՑՆԵԼ ՆՈՐԸՆԹԱՑ ԵՐԵՍԽՈՍԱՆՆԵՐՈՒ ՀԱՆԴԱՄԱՆՔԸ: ՄԱՆԱՒԱՆԴ Է ՈՐ ՆԻՍՏՈՂ ԱՌԱՐԿԱՅ ՄԻԱԿ ՊԱՐԱՏԱՆ ԿԸ ՎԵՐԱԲԵՐԷՐ ԱՐԿԱԴԻ ՄԱՆՈՒՉԱՐՈՎԻ, ՆԵՐԿԱՅԻՍ ՊԵՏ ԲԱՆԱԾԸ, ՈՐ ԸՆՏՐՈՒԱԾ ԷՐ ՂԱՐԱԲԱՂԻ ՅԱՌԱՋԱՐԿՈՒԱԾ ԿՈՂՄԷ ՀԱՅԿԱԶՈՒՆ ՄԱՆՈՒՉԱՐՅԱՆԻ ՀԱՄԱՁԱՅՆՈՒԹԻՒՆԸ ՊԱՀԱՆՋԵԼՈՒ ՂԱՐԱԲԱՂԻ ՅԱՌԱՋԱՐԿՈՒԱԾ ԿՈՄԻՏԷԻ ԱՆՄԻՋԱԿԱՆ ՊԱՇՏՕՆԱՊԱՀՈՒՄԸ:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԸ ԿԸ ՊՀԱՆՋԷՐ ՂԻՒԱՒՈՐԱԲԱՐ ԵՐԿՈՒ ՀՕՏԵՐ: ԱՅՆՀԱՆ ՏԱՊԱՍՊԱԼԻ ՀԱՐՑԸ, ՊԱՐԶ Է, ՂԱՐԱԲԱՂԻ ՀԱՅԱՓԱԿՈՒՄՆ Է, ՈՐՈՒ ՎՃՌՈՂ ՆԱԵՒ ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ՄԱՄՈՒԼԸ: ԻՆՉ ԿԸ ՎԵՐԱԲԵՐԻ ՂԱՐԱԲԱՂԻ ՎԵՐԱՄԻԱՑՄԱՆ ՀԱՐՑԻՆ, ՀԱՐԿ Է ՆԱԽԱՏԵՍ ԱՌՆԵԼ, ՈՐ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՊԱՀԱՆՋԸ ՉԷ, ԱՅԼ՝ ՂԱՐԱԲԱՂԻ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԻՆ, ԱՐԴԱՐԱՑԱԾ ԻՐ ՅԱՂԱՓԱՐԻ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻՆ ԿՈՂՄԷ 1988, ՓԵՏՐՈՒԱՐ 20–ԻՆ ԻՍԿ: ՂԱՐԱԲԱՂՆ Է ՈՐ ԻՐ ԻՆՔՆՈՐՈՇՈՒՄԸ ՎԸՐ ՀՈՉԱԿԷ:

ԻՆՉ ԿԸ ՎԵՐԱԲԵՐԻ ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ ՆԱԽԱՁԱՀՈՒԹԵԱՆ ՀԱՅԱՑԱՐՄԱՆ ՊԱՏՃԱՌԻՆ, ՀԱՐՑԸ ԲԱՒԱԿԱՆ ԲՈՒՌՆ ՎԻՃԱԿԱՒՈՐՈՒԹԵԱՆՆ ԴՈՒՐԱ ԹԱՑԱԾ Է, ԹԷՐ ՈՒ ԴԷՄ, ՀԱՐԿ ԵՂԱԾ Է ԵՐԿՈՒ ԱՆԳԱՄ ՆԻՍՏԸ ԸՆԴՀԱՏԵԼ: Ի ՎԵՐՋՈՅ, ՔՈՒԷԱՐԿՈՒԹԵԱՆ ԴԷՊՔԱԾ Է ԵՒ ՄԵԾԱՄԱՍՆՈՒԹԵԱՄԲ ՄԵՐԺՈՒԱԾ Է ՀՐԱԺԱՐՈՒՄԸ: ՄԷ ԱԿՄԱՌԱՆ ԸՆԹԱՑՔԻՆ ՆԱԽԱԴԱՀՈՒԹԻՒՆԸ – ՀՐԱՆՏ ՈՍԿԱՆԵԱՆ – ՊԷՏՔ Է ՊԱՏՐԱՍՏԷ ԻՐ ԴՐ – ՈՒՆԷԱԿՈՒԹԵԱՆ ՄԷԿ ՀԱՉՈՒԵԱՒՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ԱՅՆ ՄԱՒՆ ՀԱՐՑԸ ՊԻՏԻ ՎԵՐԱՔՆՆՈՒԻ: ԴԷՊ, ՀՐԱՆՏ ՈՍԿԱՆԵԱՆԻ ՀՐԱԺԱՐՄԱՆ ՀԱՐՑԸ ԿՐԿԻՆ ԴՐՈՒԱԾ Է ԿԻՐԱԿԻ ՕՐ, ԱՅՍ ԱՆԳԱՄ, ԱՅԼ ՁԵՒՈՎ: ՅԱՐԴ ՂԱՐԱԲԱՂ ԿՈՂՄԷՆ ԿԸ ՊԱՀԱՆՋԷՐ ԱՅԴ ՀՐԱԺԱՐՈՒՄԸ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՊԱՏՃԱՌՆԵՐՈՎ· ԱՐԴ ԵՐԲ ԱՅԴ ՁԵՌԸ ՃԱԽՈՂԱԾ Է, ԿԵՂՐ· ԿՈՄԻՏԷԻ ԱՆԳԱՄ՝ ՀԱՅԿ ՔՈՉԱՆՅԵԱՆ Հ· ՈՍԿԱՆԵԱՆԻ ՀՐԱԺԱՐՈՒՄԸ ՊԱՀԱՆՋԱԾ Է, ԱՅՍ ԱՆԳԱՄ, ՔԷԱՅԱԿԱՆ ՊԱՏՃԱՌՆԵՐՈՎ, ԱՅՍՊԻՆՔ՝ ԿԱՇԱՌԱԿԵՐՈՒԹԻՒՆ: ՈՍԿԱՆԵԱՆ ՊԱՀԱՆՋԱԾ Է ՈՐ ՄՈՍԿՈՒԱ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԸ ԸՆ ՆՇԱՆԱԿՈՒԻ ՈՒ ՔՆՆՈՒԹԻՒՆ ԿԱՏԱՐԷ: ՀԱՐԿ ԵՂԱԾ Է ՈՐ ՎԱՆԻՈ ՍԻՐԱԴԵՂԵԱՆ ԽՕՍՔ ԱՌՆԷ ՊԱՐԶԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ ՈՐ ՂԱՐԱԲԱՂ ԿՈՄԻՏԷԻՆ ԵՐԲԷՔ ՀԱՄԱՄԻՏ ՉԷ ՈՐ ՀՐԱԺԱՐՈՒՄ ՊԱՀԱՆՋՈՒԻ ՔԷԱԿԱՆ ՅԱՆՁԱՆՔԻ ՊԵՏՆԷ ՎՐԱՅ: ԱՅՍ ՊԱՐՁԱՐԱՆՈՒԱԾ ԸՍՏ ԻՍ ՆՀՐԱԺԵՇՏ ՁԱՐՁԱԾ Է ՓԱՐԱՏԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ ԱՅՆ ՍԽԱԼ ՏԱՊԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆԸ, ԸՍՏ ՈՐՈՒՆ ԵՐԲ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՊԵՏՆԻՆ ՎՐԱՅ ՀՅԱՂԵԱՒ, ՓՈՐՁ Կ'ԸՂԼԱՅ ՔԷԱԿԱՆ ՄԱՐԴՈՒ: ԱՄԷՆ ՊԱՐԱՊԱՅԻ ՄԷՋ, Ի ՀԱՐԿԻՆ, ՈՐԵՒԷ ՔՆՆՈՒԹԻՒՆ ՊԷՏՔ Է ԿԱՏԱՐԷ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՊԱՏԱԽԱՏԱՒՈՒԹԻՒՆԸ, ՈՉ ՄԻՉՈՒ՝ ՄՈՍԿՈՒԱ:

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՁԵՒՈՎ, ԱՆԳԱՄ ՄԸ ԵՒ ԸՍՏԱՏՈՂԱԿԱՆ ՄԻԹՈՂՈՐԱ ԷՐ: ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ ՕՐ, ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ՄԷՋ ԺՈՂՈՎ ԿԸ ԴԻՄԱԲԵՐ ԱՅՆ ՄԱՆԱՒՈՐ ՅԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎԸ, ՈՐ ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ ԿՈՂՄԷ ՂԱՐԱԲԱՂ ՂՐԿՈՒԱԾ ԷՐ (ՃՈՒԼԻՍԻՆ) ԵՒ ԿԱՑՈՒԹԻՒՆԸ ՔՆՆԵԼԷ ԵԱՔ ԻՐ ԱՌԱՋԱՐԿՆԵՐԸ ՊԻՏԻ ՆԵՐԿԱՅԱՑՆԷՐ ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻՆ ՆԱԽԱԳԱՀՈՒԹԵԱՆ: ԱՅԴ Է ՈՐ ՊԻՏԻ ԿԱՏԱՐՈՒԷՐ ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ ՕՐ, ԱՅՍՊԻՆՔՆ ԱԶԳՈՒԹԵԱՆՑ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ԿԵՂՐՈՆԱԿԱՆ ԿՈՄԻՏԷԻ ԼԻԱԿԱՏԱՐ ՆԻԱՏԻՆ ՆԱԽՕԹԵԱԿԻՆ: ՔԻՉ – ՉԱՏ ՅԱՅՏՆԻ Է ԹԷ ԻՆՉ ՊԻՏԻ ԸՆՈՒԻ ՀՈՒՆ: ԿՈՐԲԱՉՈՎ ՆԱԽԱՃԱՇԱԿ ՄԸ ՈՒՈՒԱԾ ԷՐ, ԵՐԲ ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 13–ԻՆ Կ'ԸՆԴՈՒՆԷՐ ՊԱՐԼԻԱՆ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆՑ ՊԱՏԱՍԽԱՆԱՏՈՒՆԵՐԸ: ՇԵՇՈՒԱԾ ԷՐ ԵՐԵՔ ԿՏԵՍԵՐ· – Ա.) ՀԱՐՑԵՐՈՒ ԼՈՒԾՈՒՄԸ Կ'ԸՂԼԱՅ ՂԱՇՆԱԿՑԱՅԻՆ ԴՕՏԻԻՆ ՄԷՋ: Բ) ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՄԻԱՆՇԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ: Գ) ԲՈԼՈՐ ԱԶԴՈՒԹԵԱՆՑ ՔԱՂԱՔԱՑԻՆԵՐՈՒ ՀԱՒԱՍԱՐՈՒԹԻՒՆԸ:

ՄԻԱՅՆ «ՖԻԿԱՌՕ»Ն ԷՐ, ՇԱԲԱԹ ՕՐ (ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 16) ՈՐ ՀԱՅԱՆՊԱՏԱԾ ԼՈՒՐ ՄԸ ԿՈՒՏԱՐ: ԱՐԴԱՐԵՒ, ՏՂԻՆ ԱԼԿԸՐԱ ԿԸ ՂՐԷՐ ՈՐ ԿՐԵՄԼԻՆ ԼԱՒ ՀԱՒԱՏԱԾ Է ՂԱՐԱԲԱՂԻ ՀԱՐՑԸ, ՈՐ ՏԱՐԲԵՐ Է ՄԻԱՒ ՀԱՐՒԷՆ, ԵՒ ՊԻՏԻ ԹԷԼԱԴՐԷ ՍԱՀՄԱՆԱԴԱՏԻՉՆԵՐՈՒ ԴԱՒԱԴՐՄԱՆ ՓՈՓԽՈՒԹԻՒՆ ՄԸ, ՈՐՈՒ ՀԱՄԱՁԱՅՆ ԵՂԱԾ Կ'ԸՂԼԱՆ ԿՈՐԲԱՉՈՎ, ՌԻԺԿՈՎ ԵՒ ԵԱԿՈՎԼԵՒ ԸՍՏ ԵՐԵՍԽՈՍԱՆՈՒՀԻՒ ՄԸ:

ԿԸ ՄՆԱՅ ՔԻՉ ՄԸՆ ԱԼ ՍԱՏԱԿԵԼ:

***

ԿՈՐԲԱՉՈՎԻ ՀՈԳԵՐԸ ՀԱՏ ԵՆ ԵՒ ԲԱԶՄԱԹԻԱԿ: ՅԱՆՁՆԱԿ ՀԱՂԱՐԱՒՈՐ ՈՒԿՐԱՆԱՑԻՆԵՐ ԵՆ, ԱՅՍ ԱՆԳԱՄ, ՈՐՈՆՔ ԼՎՈՎԻ ՓՈՂՈՑՆԵՐԸ ԻՋԱՆ, ՀԱՒԱՏԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ ԲԱՕՐԱԿԱՆ ՊԱՏԱՐԱԳԻ ՄԸ: ԱՒՆՑ ԵԿԵՂԵՑԻՆ ՌՈՒԻԱՔՆԵՐԸ (ՀՌՈՄԻ ՄԻԱՆԱԼ ՈՒՂՂ ԿԱԹՈՂԻԿՆԵՐ) ԱՐԳԻԼՈՒԱԾ Է 1946–ԷՆ Ի ՎԵՐ:

ԹՈՒԱԿԱՆՈՒ ԿԸ ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆԷՐ ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԴՕՐՔԵՐՈՒ ԱՐԵՒՄՏԵԱՆ – ՈՒԿՐԱՆԻՈՅ ՊՐԱՒՄԱՆ ՔԱՒԱՆԱՄԱՄԱԿԻՆ:

ՓՈՐՁ ՉԷ ԵՂԱԾ ԲՌՆԻ ՑՐՈՒԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ ԻՐԱՒՔՈՒՄԸ:

***

«ՖՐԱՆՍ – ՍՈՒԱՌ» ԵՒ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԱՖԻԱՆԵՐԸ…

ՈՒՐԲԱԹ, ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 15–Ի ԻՐ ԹԻՒԻՆ 7–ՐԴ ՀՏՒՆ ՎՐԱՅ, «ՖՐԱՆՍ – ՍՈՒԱՌ» ԼԱՅՆ ՏԵՂ ՏՈՒԱԾ ԷՐ (ԵՐԱՆԻ՛ ՏՈՒԱԾ ՀՏՒԱԾ) ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՊԱՐԳԱԾ ՆԵՐԿԱՅ ՊԱՏԿԵՐԻՆ, ԵՐԿՐԱՇԱՐԺՆԻՆ 10 ԱՄԻՍ ԵԱՔ, ԻՐ ԹՂԹԱԿՑԻՆ ԱԿՆԿՈՂՈՎ:

«ՄԱՐԻ – ՔԼԷՐ»ՆԷՆ ԵԱՔ, ԱՅՍ ՆՈՐ ՅՕԳՈՒԱԾԸ ԱՅՆՔԱՆ ՎԱՐԿԱԲԵԿԻՀ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՄԱՐ, ՅՕՆՔ ՉԻՆԵԼՈՒ ՏԵՂ ԱՀՔ ԿԸ ՀԱՆԷ ԱՆՆՈՒՇԱ: ԱՅՍ ԱՆԳԱՄ ՅԱՒԱԼԻՆ ԱՅՆ Է ՈՐ «ՎԿԱՅՈՒԹԵԱՆ» ԱԼ ԿԸ ԹԵՐՈՒԻՆ ՂԱՐԱԲԱՂ ԿՈՄԻՏԷԻ ԱՆԳԱՄ ՄԸ ԿԱՄ ԾԱՆՕԹ ՄԱՍՈՐԱԿԱՆ ՄԸ ՀԱԿԵՐԱԿԵԼՈՎ ՆՈՅՆԻԿ ԻՐԵՆՑ ԽՕՍՔԵՐԸ:

ԻՆՉ ԿԸ ՎԵՐԱԲԵՐԻ ԲԱԲՔԷՆ ԱՐԱՔՑԵԱՆԻ ՎԵՐԱԴԱՐՁԱԾ ՆԱԽԱՂԱՍՈՒԹԵԱՆ (ՄԱՖԻԱՆԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ), ԱՆ ՄԵՂԻ ԱՊԱՀՈՎՈՒԹԻՒՆ ՏՈՒԱՒ, ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ ԱՌԱՒՕՏ, ՈՐ ՆՄԱՆ ԽՕՍՔԵՐ ՀԷՐ ԱՐԱՏԱՍԱՆԱԾ ՈՒԵՒ ՕՍԱՐ ԹՂԹԱԿՑԻ, ԵԹԷ ՆՈՅՆԻԿ ՕՐՈՒԱՆ ՄԷՋ, ԲԱԶՄԱԹԻՒ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄՆԵՐ Կ'ԸՂԼԱՆ ՊԱՏՃԱՌԱՆ ՄԱՐԴՈՑ ՀԵՏ:

ԱՄԷՆ ՊԱՐԱՊԱՅԻ ՄԷՋ, ԱՌԱՆՑ ՄՆԱԼՈՒ ՄԱՆՐԱՄԱՍՆՈՒԹԵԱՆՑ ՄԷՋ, ԸՍՏ ՈՐ ՎԱՃԱՌԱԿԵՐՈՒԹԻՒՆԸ ՄԱՖԻԱՆԵՐՈՒ ՊՕՏՈՒ-

(Շար·ը Դ· էջ)

ԵՐԵՒԱՆ ⇐⇒ ՓԱՐԻԶ ՀԵԹԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» – ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 14)

ՀԱՅ ՄՏԱՒՈՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱԺՈՂՈՎԸ (*)

ԼԵՌՆԱՅԻՆ ՂԱՐԱԲԱՂԻ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԻ ԱԶԱՏԱՅԻՆ ՂԱՐԹՕՆՔԻ, ՄԱՅՐ ՀԱՅՐԵՆԻՔԻ ՀԵՏ ԱՆՈՐ ՎԵՐԱՄԻԱՒՈՐՄԱՆ, ԻՆՉՊԷՍ ՆԱԵՒ ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ ՉԱՐԺՈՒՄԻ ՁԱՆԱՂԱՆ ԽՆԴԻՐՆԵՐԸ ՔՆԱՐԿԵՑ ՀԱՅ ՄՏԱՒՈՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑԻՉՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱԺՈՂՈՎԻՆ, ՈՐ ՏԵՂԻ ՈՒՆԵՑԱՒ ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 9–ԻՆ ԵՒ 10–ԻՆ ՍՈՒՆԴՈՒԿԵԱՆ ԹԱՏՐՈՆԸ: ՀԱՄԱԺՈՂՈՎԻ ԸՆԹԱՑՔԸ ԲԱՐՁՐԱԽՕՍՈՎ ԿԸ ՍԻՒՈՒՄԷՐ ԹԱՏՐՈՆԻՆ ԱՌՋԵ ՀԱՒԱՔՈՒԱԾ ՀԱԶԱՐԱՒՈՐ ՈՒՆԿՆԴԻՐՆԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ:

ՀԱՄԱԺՈՂՈՎԸ ԲԱՑԱԼՎ, ԵՐԵՒԱՆԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՅԱՍԱՐԱՆԻ ՓՐՈՖ· ԼԻՒՆԴՐՈՒՇ ՅՈՒՐՉՈՒՂԵԱՆ ՊԱՐԶԵՑ ԺԱՄԱՆՑ ՅԱՐՁԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ, ՆՇԵԼՈՎ ՈՐ ԵՐԿՈՒ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴՆԵՐԸ ԿԸ ՊԱՅՔԱՐԻ ԱՌՃԱԿԱՏՄԱՆ ՎՏԱՆԳԻ ԵՂԸՆ: ՂԱՐԱԲԱՂԸ ԱՅԺՄ ՀՐՋԱՓԱԿՄԱՆ ՄԷՋ Է, ԼԻՆՉ ՈՐ ՓԱՍՏՕՐԷՆ ՅԱՐՁԱԿՈՂԱԿԱՆ ԱՐԱՐՔ Է: ԵՒ ՀԱՅ ՄՏԱՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ ՀԱՒԱՔՈՒԱԾ Է ՀԱՄԱՀԱՅԿԱԿԱՆ ՄԵՐ ԱԶԳԱՅԻՆ ԲՈԼՈՐ ՈՒԺԵՐԸ ԵՒ ՀՈԳԱՆՔՆԵՐԸ, ԱՅՍ ՊԱՏԱՍԽԱՆԱՏՈՒ ՊԱՀՈՒՆ ՈՒՐԱՋԱՐԿԵԼՈՒ ԱՒԵԼԻ ԱՐԴԻՒՆԱՒԷՏ ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ, ՈՐՈՆՔ ԿԸ ՆԱՊԱՏԱԿԷՆ ՂԱՐԱԲԱՂԻ ՀԱՐՑԻ ԱՐԱՂ ԵՒ ԱՐԴԱՐԱՑԻ ԼՈՒԾՈՒՄԻՆ, ԱԶԳԸՐՔՅԱՆ ՍԱՂՈՂ ՀԱՅԵՐՈՒ ՎԻՃԱԿԻ ԲԱՐԵԼԱՒՈՒՄԸ, ԱՐՑԱԽԻ, ՆԱԵՒ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՎԵՐԱՑՄԱՆ, ԱՀԱՏԱՆԱՄԵՐՁ ՀՂՈՐԴՆԵՐԸ ՅԱՐԹԱԿՈՒՄԻ ԵՒ ԱՌԱՂԱՍՏԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ ԴԷՊՔԵՐՈՒ ՎԵՐԱՑՈՒՄԸ:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԳԻՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ ԱԿԱԴԵՄԻԱՅԻ ԹՂԹԱԿՑԻ ԱՆՂԱՄ, ԿԵՂՐ· ԿՈՄԻՏԷԻ ԱՌԸՆԹԵՐ ՄԱՐՔՍԻՄ – ԼԵՆԻՆԻԳՄԻ ՀԻՄՆԱՐԿԻ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՄԱՆԱՒԱՃԻՒՂԻ ՄՈՒՏՔԸՆ ՀԸՐԱՉԵԱՅ ՍԻՄՈՆԵԱՆԸ, ՂԱՐԱԲԱՂԻ ՀԱՐՑԸ ԲՆՈՐՈՇԵԼՈՎ ՈՐՊԷՍ ԱՌԱՒԼԻՆԵԱՆ – ԲՐԵԺՆԵԱՆ ԺԱՄԱՆԱԿՆԵՐՈՒ ԴԵՐԱՀԱՄԱՆ ՀԱՄՈՂ ԱԶԳԱՅԻՆ ԱՆԱՐԴԱՐՈՒԹԵԱՆ ՈՒՂՂԱԿԻՒ ՀԵՏԵՒԱՆՔ, ՉԵՂԱԾ ԵՒ ԱՅՍ ՂԺՎԱՐ ՕՐԵՐՈՒՆ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԻ ԿՈՂՔԻՆ Է ԻՐ ՄՏԱՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ: ԲԱՆԱԽՕՍԸ, ԱՍԱՑ, ՀԱԿԻՐՃ ՊԱՏՄԱԿԱՆԸ ԸՐԱՒ ՂԱՐԱԲԱՂԻ, ԸՆԴՀԱՆՐԱՊԷՍ ԱԶԳԱՐԲԵՋԱՆԱԿԱՆ ՀԱՅՐՈՒԹԵԱՆ ՆԿԱՏՄԱՄԲ ԱԶԳԱՅԻՆ ՈՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՃՆՇՈՒՄԻ ԱՅՆ ՉԱՓԱՅԻՆ, ՈՐ ԱԿԱՆԱՏ Է ԴԱՐԱՒԱԿԻՉՔԻՆ, ՏԱՍԱԾ 1921–Ի ՏԱՐԱՀՈՂԱԿ ԹՈՒԱԿԱՆԻՆ, ԱՊԱ՝ ԱՆՑԵԱԼ ՓԵՏՐՈՒԱՐԻ, ՆԱԵՒ ՅԱՅՍՕՐ, ԿԱԶՄՈՒԱԾ ԸՂԱԼՈՎ ԲԱՔՈՒԻ, ՇՈՒՇԻԻ, ՆԱԽԻՋԵՒԱՆԻ, ՈՒ ՆՈՐՕՐԵԱՅ ՍՈՒՎԱԶԻՒԻ ԿԱՐՄԻՐ ԵՒ ՈՍԿԻՍԱԿ ԵԼԵՒՆՆԵՐՈՒ ՕՂԱԿՆԵՐՈՎ: ԱՆՀՐԱԺԵՇՏ ՆԿԱՏԵՑ ՎԵՐԱԿԱՈՒՑՄԱՆ ԱՅՍՕՐԵԱՆ ԼՈՅՍԻՆ ՏԱԿ ՎԵՐԱՆԱՅԻԼ ՈՒ ՎԵՐԱԴԱՐՁՆԱՀԱՏԱԿ ՌՈՒՍ – ԹՐՔԱԿԱՆ ՀԱՄԱՁԱՅՆԱՑՄԱՆ ՊՂՏԵՐԸ, ՈՐՈՆՑ «ԹԱՐԵԿԱՄԱԿԱՆ» ՏՂԵՐՈՒ ՈՒ ՅՕԴՈՒԱԾՆԵՐՈՒ ՄՈՒԹ ԼՂՏԵՐԸ ԺԱՄԱՆԱԿԻՆ ԱՆՏԵՍՈՒԱԾ ԵՆ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԳԵՐԻՇԽԱՆ ԻՐԱՒՈՒՆՔՆԵՐԸ:

ԱՊԱ ԵԼՈՅԹ ՈՒՆԵՑԱՆ ԱԲԵԼ ՍԻՄՈՆԵԱՆ, ՅԱԿՈԲ ՅԱԿՈԲԵԱՆ, ՎԼԱԴԻՄԻՐ ԲԱԲԽՈՒԴԱՐԵԱՆ, ԲԱՆԱՒԱՏԵՂԾՆԵՐ՝ ՄԱՐՕ ՄԱՐԴԱՐԵԱՆ, ՌԱՖԻԿ ԴԱՒՈՅԵԱՆ, ԵՐԵՒԱՓԽԱՆ՝ ԼԻԼԻԱՄԻԱ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆ, ԴԱՐՁԱԿԱՆ ԱԿԱԴԵՄԻԱՅԻ ԹՂԹԱԿՑԻՑ ԱՆԱՄ՝ ՍԱՐԳԻՍ ՄՈՒՐԱԴԵԱՆ, ԱՐՑԱԽԻ ՀԱՅՈՑ ԹԵՄԻ ԱՌԱՋՆՈՐԴ՝ ՊԱՐԳԻՆ ԵԱՓՉԻ· ՎԸՐՈՓ·ՆԵՐ՝ Ս· ԱԶԱՏԵԱՆ, ՌԱՖԱՅԷԼ ԻՇԽԱՆԵԱՆ, ԼԵՒՈՆ ԱԲՐԱՀԱՄԵԱՆ, ԼԵՆԻՆԵԱՆ ՄԸՐՅՈՒՆԱՒԻ ԴԱՇՆԱԿԻՐ՝ ԱՐՄԱՆ ՓՈՒՉԻԿԵԱՆ, ՈՒՍՈՒՑԻՉ՝ ՆԱՀԱՊԵՏԵԱՆ, ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ ԵՐԵՍԽՈՍԱՆՆԵՐ՝ ԱՀՈՒՐ ՄՈՒՇԵՂԵԱՆ, ԽԱՉԻԿ ՍԻՄԱՄՈՆՑԵԱՆ, ՊԱՐՈՒԵՒԱՆ, ԱՐՈՒԵՍՏԱՀ, ՊՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ, ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԿՐԹՈՒԹԵԱՆ ՏԱՐԵՑ ԹԷ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ ԱՐՈՒՆՂՆԵՐՈՒ ՏԱՍՆԵԱԿ ԱՅԼ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑԻՉՆԵՐ: ԵԼՈՅԹ ՈՒՆԵՑԱՆ ՆԱԵՒ ԱՐՑԱԽԻ ԵՐԵՍԽՈՍԱՆ՝ ԲՈՐԻՍ ԴԱՂԱՄԵԱՆ ԵՒ ՀԷՆՐԻԿ ՊՕՂՈՍԵԱՆ:

ՅՕԲ ԱՌԱՒ ԱԿԱԴԵՄԻԱԿԱՆ, ԿԵՂՐՈՆԱԿԱՆ ԿՈՄԻՏԷԻ ՔԱՐՏՈՒՂԱՐ՝ ԳԱԼՈՒՍՏ ԳԱԼՈՅԵԱՆ, ՈՐ ՏԵՂԵԿԱՑԱՒ ՏՈՒԱՒ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԵՒ ԱԶԳԸՐՔՅԱՆԻ ԿԵՂՐՈՆԱԿԱՆ ԿՈՄԻՏԷՆԵՐՈՒ ԲԻՒՐՕՆՆԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ, ՉԵՇՏԵԼՈՎ ԹԷ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՊԱՏԱՒԻՐԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ՎՃԱԿԱՆ ԴԻՐՔ ԲՆԱԾ Է: ՓՆՈՂԱՏԱՒՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՂԸՐԱՒ ՏԱԿԱՅՆ, ՀԱՆՐԱԺՈՂՈՎԻՆ ԸՆԹԱՑՔԻՆ ԿԱՐԳ ՄԸ ԵԼՈՅԹՆԵՐՈՒ ՈՐՈՇ ԱՐԱՏԱՅՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ: ԳԱԼՈՅԵԱՆ ՊԱՏԱՍԽԱՆԵՑ ՆԱԵՒ ԲԱԶՄԱԹԻՒ ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐՈՒ:

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՁԵՒՈՎ, ՉԵՂՔԸ ՂՐՈՒԵՑԱՒ ԱՐՑԱԽԻ ԾԱՅՐԱՅԵԼ ՏԱՊԱՍՊԱԼԻ ՎԻՃԱԿԻՆ ՎՐԱՅ, ՀԱՏԿԵԱՆՔ ՀՐՋԱՓԱԿՈՒՄԻՆ: ՀԱՅԱՍՏԱՆԷՆ ՁԳՈՂ ԿԱՌՔԵՐՈՒ ՉԱՐԱՍԻՒՆՆԵՐՆ ԱԼ ԿԻՍԱՔԱՆԴ ԿԵՑԱԾ ԵՆ ՎԱԿ ՃԱՄԲԱՆԵՐԸ: ԿՈՂՈՊՈՒՏԻ ՅԱՐԾԱԿՈՒՄՆԵՐԸ ՍՈՎՈՐԱԿԱՆ ԴԱՐՁԱԾ ԵՆ: ԵՐԲ ՀԱՅԱՍՏԱՆ ՈՂՂՈՒԱԾ Է ԱԶԳԸՐՔՅԱՆԷՆ ԻՐԵՆՑ ՕՂԱՓԱՆ ՈՒ ՂՕՅՔԸ ՃԱՂԱԾ ԱՒԵԼԻ ՔԱՆ 200·000 ՓԱԽԸՍՏԱԿԱՆՆԵԼՈՎ, ՀԱՅՈՑ ՄԵԾ ԵՐԿՐԱՇԱՐԺԻ ՀԱՐՒԱԾ – ՀԱՂԱՐԱՒՈՐ ԱՆՕԹԵԱՆ ԱՁԵՌՆԵՐՈՎ, ՊԱՐԲԵՐԱԲԱՐ ԹԱԼԱՆԻ ԿԸ ՄՐՈՒԷՆ, Կ'ԱՐԴԵԼԱՓԱԿՈՒԷՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԵԿՈՂ ՀԻՆԱՆԱՒԹԵՐՈՎ ՈՒ ԱՌԱՋԻՆ ՕԳՆՈՒԹԵԱՆ ԱՊՐԱՆՔՆԵՐՈՎ ԹԵՒԱԳՈՒԱԾ ԿԱԶԱԽՈՒՄԲԵՐ: ՄԱՏՈՒՑԷՆ ՊԱՏԱՍՊԱՐՈՒԱԾ Է ԱԶԳԸՐՔՅԱՆԻ ԽՈՒՄԲ ՄԸ ՄՏԱՒՈՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ԴԷՄ ՄԸ ԻՐԵՆՑ ԺՈՂՈՎ

ԹԵՐԹԵԼՈՎ ՕԳՈՍՏՈՍԵԱՆ «ԱԼԱՆԳԱՐԴ» ՆԵՐԸ

«Ալանգարդ»ը հայաստաններեան մամուլի անուններէն է. Համաչափօրէն երիտասարդութեան միութեան թերթը, որ հրատարակութեան բարիքներէն առատապարգեւ չափով օգտուելու առաջադրութեամբ կը գործէ. սկսած է հրատարակուիլ 1923–ի Մայիսին:

Թերթին օգոստոսեան թիւերէն կը ցոլանայ նորարարութիւնը ամուր հիմերու վրայ դնելու, տասնամեակներու սխալները ոչ միայն խօսքով, այլեւ գործով սրբագրելու անկեղծ մարմաջ մը: Այդ սըխալները կարելի է քանի մը խումբերով նկատի ունենալ, ինչպէս՝ մշակութային, ընկերային, քաղաքական եւայլն:

Օգոստոս 13–ի թիւին մէջ ընկերային այժմէական մեր թերեւս ամէնէն ծանր խնդիրին՝ արտագաղթի երեւոյթին կ'անդրադառնայ Վահէ Սարգսեանի յօդուածը որ խորագրուած է «Որտեղ է վերջանում հայրենիքը»: Հոն նախ քանի մը տողով կը պարզուի պատկերը. – «Մեկնում են ընտանիքներով, գերդաստաններով, հեռու ու մօտ ազգական – բարեկամներով: Նոյնիսկ այնպիսիք, որ ի սկզբանէ, աշխարհի ստեղծման օրուանից, անգամ իրենց հարազատ գիւղից այն կողմ ոչ ոք եւ ոչինչ չեն ունեցել: Ու դեռ աւելի է «պատրաստուղների» թիւը...»:

Թերթին խմբագրութիւնը «իրադրութեան մասին լիարժէք պատկերացում ունենալու նպատակով» *կը դիմէ այս մարզին պատասխանատուներէն մէկուն. ահա թէ ինչ տեղի կ'ունենայ.* – «Որեան էլ տարօրինակ է, այժմ, երբ հնարաւորութիւն է ստեղծուել հարկ եղած դէպքում հիւր գնալ եւ մի շարք ձեւակերպական հարցեր էլ պարզեցուել են, արտասահման, հարազատների մօտ մշտական մեկնող բաղաքացիների թիւը մեծ է: Նրանք բոլորն էլ իրենց ցանկութիւնը բացատրում են վերամիաւորման ձգտումով: Ի հարկէ, կարելի է հասկանալ զառամեալ ծնողներին, երբ ուզում են կեանքի վերջին տարիներն անցկացնել զաւակների կողքին, բայց նման դէպքերը հազուադէպ են: Իսկ ընդհանրապէս, պատահում է՝ ինչն անհնար է տրամաբանական համարել. ընտանիքի ութսուն տոկոսը դիմում է մշտական բնակութեան մեկնելու, ասենք, եղբօր մօտ, որին 1948 թուականից ի վեր չի տեսել, եւ թողնում է հայրենիքը, իր հետ տանելով զաւակների ընտանիքները, թոռներին...: Նրանց, ովքեր այստեղ են ծնուել, կըրթութիւն, մասնագիտութիւն ձեռք բերել, ունի մտաւոր ունակութիւնները, ուժն ու հմտութիւնն այնքան անհրաժեշտ են հանրապետութեանը, մեր ժողովրդին: Յատկապէս՝ հիմա...»: 6

Յօդուածագիրը միայն մեկնումներու մասին չէ որ կը խօսի. կայ նաեւ հարցին վերադարձի երեսակը, որքան ալ անհնչեղ կամ ոչ քաղաքական բլլայ ան. մեկնողները «երբեմն անգամ ծայրագոյն նուաստացումների հետ համակերպուելով, գերադասում են չվերադառնալ: Եւ կրկին նաեւ մենք են մեղաւոր, որովհետեւ եթէ հայրենիքի դռները ելքի կողմից, մեր կարեւատեսութեան ու անգործութեան հետեւանքով, իրականից աւել խոստումնալի են, ապա մուտքը անհամոզիչ, անկեանք է «ձեւաւորուած»:

«Ալանգարդ»ի ամսուան մը թիւերուն թերթասումբ այն ապաւորութիւնը կը ստեղծէ որ հարցերուն մօտենալու աւելի չէշտ ձեւ մը ու զանոնք վերլուծելու, մեկնաբանելու աւելի սթափ ոճ մը ունի ան, քան՝ հայաստաններան մամուլի այլ անուններ, որոնք եւս վերջին մէկ – երկու տարուան մէջ ընդառած են հրապարակայնութեամբ յագեցած էջերով:

Հայաստանի թերթերուն թերեւս ամէնէն ուշ սրբագրուելիք կէտը պիտի մնայ յօդուածներու չափազանցութեան երկարութիւնը. պարագայ մը որ քաղաքական ազդեցութիւն կը գործէ, հակառակ հետաքրքրական բովանդակութեան: «Ալանգարդ» ալ ներծ է այս երեւոյթէն. Օգոստոս 20–ի լման երկու էջը զրաւած է պատմական դիտութիւններու թեկնածու Կարիճ Սարգսեանի «Զանգեզուրը բոցերի մէջ» գրքի հատուածը, ուր 1920–ական թուականներու Զանգեզուրը Հայերէ պատարկելու միտող պատմական անցքերն ու դիմադրական չարժումը կը պատմուի. ու հոն, անշուշտ, որպէս կարեւորագոյն դէմք կը ներկայանայ Նժդեհը:

Պատմութեան սպիտակ բիծերը ջնջելու ընդհանուր տրամադրութեան յարող այս դրութեան վերջին պարբերութիւնը կարելի է օրինակ նկատել «Ալանգարդ»ի չեշտ մօտեցումներուն ու անվերապահ, խիզախ ախտորոշումներուն, «Ինչ վերաբերւում է Նժդեհի հակայեղափոխական որակումներին (սա ամենամեղմն է), ապա այն որեան էլ արդիւնք է պատմութեան անտրամաբան ժամանակների, միեւնոյնն է, մեր ազգային ամօթն է ու խայտառակութիւնը: Եւ ահա թէ ինչու: 70 տարի շարունակ, հնարաւոր բոլոր միջոցներով աշխարհին ապետել ենք, որ մեզ 1920 թ. փրկել են: 70 տարի շարունակ հայհոյել ենք մեր ազգային հերոսներին եւ այսօր ստանում ենք մեր արածի պատասխանը: Աստծու սիրուն, միայն թէ չասէք ստալինեան բռնակալութիւնն է մեղաւոր: Բերէք մեր չարածը չկոծենք եւ մեր ստրկամտութիւնը չպայմանաւորենք միայն ստրկատիրոջ կամեցողութեամբ: ... Աշխարհում կա՞յ ուրիշ մի ժողովուրդ, որը չարուածի համար շնորհակալութիւն է յայտնում: Աշխարհում կը գտնուի՞ մի մարդ, որն իրեն բռնիր գցողին եւ յետոյ կիսայրուած վիճակում դուրս բաշողին երկրպագի»:

Նժդեհի ու անոր ազատագրած Զանգեզուրի պատմութեան մասին երկրյշտնչ այս յօդուածը կ'ամարտի հետեւեալ տըխուր համեմատականով. – «Դասակարգային պայքարի տեսութեան սիրահարները գոնէ այսօր պէտք է հասկանան, որ զանազան չուրբաճովներ, ատիլովներ, ալիեւներ եւ ինչո՞ւ ոչ, նաեւ մեր սեփական, դեռեւս չյայտնաբերուած միլիոնատէրերից, իւրաքանչիւրն առանձին վերցրած աւելի մեծ հարստութիւն ունի, քան դաշնակցութիւն կուսակցութեան 170 հազար անդամները միասին վերցրած 1920 թ.: Նժդեհը 1921 թ. փետրուարի 2–ին Գ. Վարդանեանի հետ ունեցած զրոյցի ժամանակ, երբ վերջինս աներեսիատ խօսում էր կոմունիստների մասին, նկատում է. – «Եթէ ուզում էք իմանալ, իսկական կոմունիստը ես եմ, որ ամբողջ կեանքս նուիրել եմ աշխատաւոր ժողովրդի պաշտպանութեան գործին եւ ոչ մի սեփականութիւն չունեմ»:

Օգոստոսեան թիւերու տրցակին մէջ Ուրբաթ 25–ի երրորդ էջին ամբողջու-թիւնը զրաւած հարցազրոյցն ալ որ խորագրուած է «Արցախ ... Պետութիւն ... ազգ...», անկեղծ ու առողջ վերլուծում մըն է երկրին ներկային: Հոգեբան Լեւոն Զանազեան պատասխանելով Ա. Մարիկ-եանի հարցումներուն, կ'արտայայտուի 1988 Փետրուարէն ի վեր դիտարկուող հայաստանեան քաղաքական հոլովոյթին մասին. անդրադառնալով արցախեան չարժումին ներկային, կ'ըսէ. – «Շարժման պաշտօնական ընդունում կայ, բայց չկան երաշխիքներ որ ամէն ինչ ճորից չի կրկնուի: Բռունցքը ընդամէնը թուլացել է, բայց չի վերացել: Իսկ եթէ չի վերացել, ուրեմն կարող է ցանկացած պահին սեղմուել: ... Նստաշրջաններ են գումարում, բացաշունչ ելոյթներ ունենում ... պարետային ժամի եւ յատուկ դրութեան պայմաններում: Կոմիտէին ապատում են, բայց ոչ թէ գործուած սխալի ընդունման պատճառով, այլ խնդրանքով եւ համոզուած պնդում, որ նրանք կը գնահատեն այդ «քարեհոգութիւնը»:

Գալով «Հայ Համագգային Շարժում»ին ապագային հոս եւս չատ լաւատես չէ Լ. Զոնդագեան, աւելի ճիշդը, զգուշութիւն չեւ ներկայ երկարող շղթան վարանոտ *կեցուածքի մը միայն զեղմին առեղծած է: Մեկնաբանութեան լաւագոյն տարբերակ մը նկատի առած Հայաստանցի հոգեբանը կ'ըսէ.* – «կարծում եմ Հ.Հ.Շ.–ը կը վերաճի լաւ կազմակերպուած, ժողովրդական եւ տիւամիկ ընդդիմութեան: Իսկ ընդդիմութեան առկայութեան դէպքում, որն ի դէպ երեւի թէ կ'ունենայ հաւասարի բոլոր իրաւունքները համայնավար կուսակցութեան կողքին, վերջ կը դրուի գոյութիւն ունեցող մենատէր իշխանութեանը»:

Իսկ վատթարագոյն տարբերակ մըն ալ թոլորովին խելքէ, միտքէ դուրս չէ Լ. Զոնդագեանի համար «անմօթ ենթամիջոցներ, սեւահարիւրակային գաղափարական յարձակումներ ... եւ այդ բոլորը ելնելով ... «ժողովրդի շահերից»: Իսկ բանի որ կեանքում «լաւագոյնները» եւ «վատագոյնները» բիչ են լինում կամ ընդհանրապէս չեն լինում, ապա, ըստ իս, մեզ կը տան (եթէ ի հարկէ չվերցնենք) ինչ – որ միջանկեալ տարբերակ: Օրինակ, այն, ինչ տեսնում ենք այսօր՝ չափաւոր ազատութիւն, հակադրուելու եւ ընդդատելու չափաւոր հնարաւորութիւն, չափաւոր իրաւական ապահովութիւն ... չափաւոր ու ճորից չափաւոր:

Այսինքն՝ լիպերալիզմ՝ կամ այս պահին թոյլ եմ տալիս, յաջորդ պահին կարող եմ ձերբակալել: Նոյն թուլադրած բռունցքը»:

Ներկայի մասին դառն, բայց եւ այսօրուան համար իսկ հաղուադէպ իրատեսութեամբ մը կը խօսի Լ. Զոնդագեան՝ ... «վերջերս բարեհաճօրէն թոյլատրուած հակադրբէջանական բարոզչութեամբ հետեւողականօրէն փորձում են շեղել մեր ուշադրութիւնը: Երբ պատմութիւնը կեղծում են, պէտք է հակահարուած տալ, երբ վարում են ազգայնամոլական ձուլման կամ արտամղման բաղաքականութիւն՝ պայքարել, բայց բաւական է երեւի կրճեր բորբոքել, ստեղծելով մշտական թշնամու ինչ – որ պատկեր: Հասկանանք որ այդ ամբողջը արւում է մեր պայքարը տեղային էթնիկական կոնֆլիկտի յանգեցնելու համար: Մինչ – դեռ մեր պահանջը համախորհրդային սահմանադրական բնոյթի է եւ մենք հակասութեան մէջ ենք մտել առաջին հերթին սահմանադրութեան եւ ոչ թէ Ադրբեջանցիների հետ: Սրանով էլ մենք կայսրութեան համար աւելի սարսափելի ենք, աւելին, բան տասնեակ «սումգայիթներ» ու «փերղանաներ»: Նոյն վտանգաւոր միտումն եմ ես նկատում նաեւ դաշնագող, բայց վստահ զարգացող հակահալամական բարոզչութեան մէջ: Բանական չէ՞ խաղաթուղթ դառնանք մեծ տէրութիւնների ձեռքին»:

«Ալանգարդ»ի *այս հարցազրոյցը կ'ամարտի ներկայ պահուն մեր ազգին հոգեբանական վերլուծումով. ազգային մեր հոգեբանութեան մէջ վատնզատոր յատկանիշ մը կը նշմարէ Լ. Զոնդագեան, փոքր ազգի բարդոյթին է ատիկա որով կը տառապին ինչպէս աշխարհի բոլոր փոքր ազգերը, նոյնպէս եւ մենք: Այդ հոգեբանութիւնը պաշտպանական ճակ համարզեցութիւններու ծնունդ կուտայ, ինչպէս՝* «ազգ. սնափառութեամբ պարուրուած թերարժէքութիւն», անառարկայական հայրենասիրութիւն» եւայլն: *Մեր մէջ վերջերս զարգացող վատնզատոր միտում մը կը նկատէ Լ. Զոնդագեան այն, որով կը տառապինք* «նախ՝ որպէս Homo Sovieticus եւ երկրորդ՝ որպէս փոքր ազգ: Դա ամէն ինչի պատճառը սեփական «ես»–ից դուրս փնտռելու տրամաբանութիւնն է: ... վերցնենք ներկայ իրադրութիւնը. Արցախը տնօրում է, համատարած շրջափակում է, ամէնօրեայ յարձակումներ եւայլն: Եւ, փառ Աստծոյ, օգնում ենք, որքանով, ի հարկէ, թոյլ է տալիս բաղաքական իրադրութիւնը: Չէնց այս «որքանով թոյլ է տալիս»ն էլ ստեղծում է մեղադրման եւ բանութեան նոխազների որոնման արդի միտումը: Եւ մեղադրում են: Մեղադրում են ամէնքիին եւ ամէնուր, Պետութեանը եւ կառավարութեանը, Կոմիտէին եւ նոյնիսկ Արցախցիներին: Իսկ ԴՈ՛Ի, ԴՈ՛Ի ինչ ես անում այդ պահանջներից, մեղադրելուց եւ միթինկներում զիլ ձայնով բղաւելուց զատ: Ես աւելի մեծ անպարկեշտութիւն չեմ պատկերացնում քան միթինկային խօսքի եւ առօրեայ գործի ներկայիս ժողովրդական հակասութիւնը»:

Այս մտահոգութիւններէն ետք, Լ. Զոնդագեան իր խօսքերը կ'ամարտէ պարագրական ամէնամռայիկ չբջանակին դուրս զալու անհրաժեշտութիւնը չեշտելով ու թեթեւրելով. – «Մի՛ փնտռէք ղեկավարներ, որոնք ձեզ ուղղութիւն կը տան: Պարձէք ինքներդ ձեր ղեկավարները: Ամէն ինչ արդէն ասուել է: Մնում է գործել: Գործել ինքնորոյն, առանց որեւէ մէկի վրայ յոյս դնելու եւ մեղադրելու: Միայն այս դէպքում մեր միթինկներն ու ընդհանրապէս շարժումը կը դառնայ հասուն, կենսունակ եւ անպարտելի, այլապէս կը ստացուի որ մենք խօսում, բղաւում եւ պահանջում ենք պարզապէս սեփական ինքնահանգստացման համար: Ինքնահանգստացում, որը կը բերի չգնահատուած եւ չլսուած լինելու կործանիչ – խեղդ փիլիսոփայութեանը: Այն փիլիսոփայութեանը, որ մեզ ստիպում է օտարերկրացուն մեր ժողովուրդը ներկայացնելիս խօսել ոչ թէ Բաջ Վարդանի կամ Անդրանիկի մասին, այլ կոտրածների: Բաւական է տառապենք «զոհ»ի բարդոյթով: Ժամանակն է վերջապէս իրացնենք «յաղթող»ի հաստատ բայլը: Յաղթող, որն ի լուր աշխարհի ասում է իր ԳՈՐԾՈՎ. «Մենք եղել ենք, կանք ու ԿԸ ԼԻՆԵՆՔ»:

«Ալանգագարդ»*ի այս թիւերուն մէջ, որպէս այժմէական հարց, տեղ կը գրաւէ ուղղագրականը. Օգոստոս 25–ի թերթին մէջ Ռաֆայէլ Իշխանեան սկսած է «Մաշտոցեան ուղղագրութեան դասեր» տալ. առաջինով կը բացատրէ Ի–ի եւ Վ–ի պարագաները, երկրորդով՝ Է–ի գործածութիւնը:*

Օգոստոս 27–ի «Ալանգագարդ»ին Գ. էջը զրաւած է կրկին Կարիճ Սարգսեանի պատմական թեմայով «Հայաստանի հանրապետութեան ստեղծման պատմութիւնից» յօդուածը. կը չարունակուի Ի. Իշխանեանի դասերը: Իսկ Գանձասէր (Վրաստան) Յովսէփ Հասրաթեան հայրենակիցներուն ուղղուած քաղ նամակով մը Հայերու ցեղասպանութեան մասին տարուած աշխատանքներուն անդրադառնալով կը գրէ. – «անհրաժեշտ է սերտ համագործակցութեան մէջ մտնել ներքին եւ արտաքին սփիւռքի մեր շնորհալի մարդկանց հետ, միացնել սփիւռքում վաղուց ի վեր գործող «Հայ դատ» կազմակերպութեան եւ առաջարկուող մեխանիզմի ջանքերը: ... Թերագնահատել հակառակորդին՝ նշանակում է պարտուել: Յաղթել՝ նշանակում է դատաճանաբար պաղել՝ նշանակում է դատաճանաբար կասկածի տակ դնել մեր սերունդների եակատագիրն ու ճշմարտութիւնը»:

Ամսուան մը թիւերէն այս հատուկենտ մէջբերումները՝ գաղափար մը տալու համար հայաստանեան այլապէս չտեսնուած մամուլին ուշագրաւ մէկ անունին մասին, որ «Ալանգարդ»ն է: Մեզք որ անմաս չի կարմեր Հայաստանի մամուլին արտաժելի անուններուն ու անկէ թիւեր կամ տրցակներ պատահաբար կը հանենք մեր ձեռքը:

Ա. ԹՈՓՈՃԵԱՆ

ՇԱՒԼ ՏԻՐԱՆ ԹԷՔԷԵԱՆ

(1887 – 1967)

Շաւլ Տիրան Թէքէեան Մարսէյլի հայ գաղութի երախտաշատ անդամներէն է: Գաղութի տեղաւորման եւ կազմաւորման չրջանին եղած է իր օգտակար դէմքը իր տարագիր հայրենակիցներուն համար: Գնահատուած, յարգուած եւ սիրուած անձնաւորութիւն մը որ Ֆրանսայի հանդէպ իր ծառայութիւններով, իր ընկերային դիրքով, իր հանրային վաստակով, իր յարաբերութիւններով եւ ծանօթութիւններով պաշտօնական չրջանակներէն ներս պատիւ բերած է հայութեան:

Շատ ծանրահարելի նախաձեռնութիւն մըն է որ ունենայ ծագումով հայ – ֆրանսական քանակի նախկին Ռամխինեան եւ Դիմադրականներու բարեկամական չրջանակը յուշաքար մը դետեղելով իր բնական տունին վրայ՝

CHARLES DIRAN TEKEYAN
(1887 - 1967)
Né à Marseille, a vécu au 142 rue Paradis.
Engagé dans la Marine Nationale contribua de 1914 à 1918 à la victoire de la France.
Capitaine à bord du Desaix qui a permis à 5000 Arméniens du Mont Moussa-Dagh de se réfugier en France.
Pendant la guerre 1939-45 a combattu pour la libération de Marseille, août 1944.

Յուշաքարի բացման արարողութիւնը տեղի ունեցաւ Սեպտեմբեր 9–ին: Քաղաքապետը կը ներկայացնէր Տիկին Էլլզ

Յակոբեան՝ կցորդ, Երջանկային Խորհուրդի նախագահը կը ներկայացնէր Տումիլիք Թհան, ներկայ էին բարձրաստիճան պետնուորականներ: Ցուշադրը, ծածկուած ֆրանսական դրօշակով, քովը դրած էր Շառլ Տիւրան Թէքէեանի եղբօր որդին՝ Հայկ Թէքէեան: Բարեկամականի նախագահը՝ Կարապետ Տէրտէրեան, (Ֆրանսերէնով), ըսաւ մեծարանքը Շառլ Տիւրան Թէքէեանին ու գծեց անոր պետնուրական, մասնաւորական եւ հանրային փայլուն ասպարէզը:

Շառլ Տիւրան Թէքէեան հանրածանօթ եւ ժողովրդական դէմք մըն էր անշուշտ երէցներուն համար, այսինքն առաջին սերունդին համար: Այսօր սերունդ – ներու փոխոխումով, եւ զաղութին ներս տիրող անտարբերութեան, բոլոր մակարդակներուն վրայ, դիմելէ մոռցած անուն մըն է, դժբախտաբար: Ահաւասիկ կենսագրական կարգ մը պիծեր:

Շառլ Տիւրան Թէքէեան ծնած է՝ Մարսէյլ, 1887–ին: Աւարտած է Լքս – Սան – Փրովանսի եւ Մարսէյլի Համալսարանները դրական եւ իրաւագիտական ճիւղերը: Տարի մը յաճախած է Վենեւտիկի Մուրատ – Ռափայէլեան վարժարանը հայերէն սորվելու համար: Առաջին աշխարհամարտին ծառայած է Թինդանօֆա-ձիգ ուժերուն մէջ եւ ապա մտած է Փարնասական նահատորմը: Մասնակցած է Տարտանելի կռիւներուն եւ որպէս սպայ դրկուած Սրեւելքի Ֆրանսական նահատ – ջոկին ծովակալ Հրատանատարի զինակցը (Փոռ – Սայիտ): 1915 Սեպտեմբերին կը գտնուի «Տըպէքս» մարտանաւին վրայ եւ իրեն կը վիճակուի Մուսա Տաղի ըմբոստներու փրկութեան գործին կազմակերպումը: 1916–ին, կը կազմակերպէ «Արեւելեան Լեգէոն»ին առաջին կորիզ – զօմարտակը: Նոյն տարին, Մուսա Տաղցիներուն հետ կը զրաւէ Սեւեկէլ ծովեզերքին մօտիկ Փրովանսալ կղզին: 1917–ին, հայ կամաւորներու կողմէ զրաւուած Քասթէլլորիզօ կղզիին մէջ կը վարէ քաղաքային գործերու վարչի եւ ծածկագրի սպասարկութեան ըսպայի պաշտօնները: 1918–ի Զինադադարին, կը կազմակերպէ Պէյրութի նահանգին խարիսխը, կ'օգտագործէ այնտեղ խարսխած 44 Ֆրանսական նաւերը կոտորածներէն վերապրած Հայերը Կիլիկիա փոխադրելու համար: Շառլ Տիւրան Թէքէեան 1929–ին կը ստանայ Ֆրանսական պատուոյ Լէգէոնի Աստեղի շքանշանը, իսկ 1952–ին ոսկեայ աստիճանը: Բ. աշխարհամարտին կը վարէ զինուորական տեղեկատուութեան սպասարկութիւնը Թունուզի մէջ, ծովակալին հարիւրապետի աստիճանով: Շառլ Տիւրան Թէքէեան զօրեն անդամ եղած է «Ֆրանս Օրիոն» Կոմիտէի եւ պատուոյ նախագահ Մարսէյլի Հայ Ռազմիկներու ընկերակցութեան: Հանգստեան ասպարէզի կոդքին, Շառլ Տիւրան Թէքէեան ունեցած է մատուցական գործունէութիւններ: Հրատարակած է կարգ մը գիրքեր՝ «Ֆրանքեւհայկական գործունէութիւնը պատերազմի ընթացքին», «Ամէնուն ընտանիքը Մարսէյլի մէջ եւ անոր անունով կոչուող փողոցները», «Մարսէյլ, Փրովանս եւ Հայերը», «Փրովանսալ կղզիին պատմութիւնը» ... եւայլն:

Շառլ Տիւրան Թէքէեան իր մահկանացուն կնքած է Մարսէյլ, 1967–ին, քիչ մը մոռցուած, բայց իր հաւատարիմ պիտակից եղբայրներէն, այսինքն՝ «Կամաւորներէն»:

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ՎԱՀԱՆԱՎԱՆՔԸ ԿԸ ԲԱՐԵԶԱՐԴՈՒԻ

Թ. դարու հայկական ճարտարապետութեան ուշագրաւ կոթողներէն Վահանավանքի ընդհանրական եկեղեցին, որ կը գտնուի Սեւանայ լիճի հարաւային ափին, Ամրակլիսա գիւղէն 3 քմ. հեռաւորութեան վրայ, ներկայիս կը գտնուի ամայի վիճակի մէջ: Ան ունի 3 նաւ, 4 սիւներ, 4 խորաններ, 4 դռներ, 4 պատուհաններ, 4 խաչաձեւ ելուածներ, 4 անկիւնային սենեակներ, 4 գաւիթներ, 4 աստիճաններ, 4 զանգակատուներ, 4 գերեզմանատուներ, 4 աղբիւրներ, 4 ճանապարհներ, 4 ամրոցներ, 4 գիւղեր, 4 ձորեր, 4 լեռներ, 4 ամառանոցներ, 4 ձմեռանոց

(Շար. Ա. Էջէն)

Թիւնը ոչ նորութիւններ են, ոչ ալ՝ Հայաստանի մենաշնորհը: Փափաքելի պիտի ըլլար, անշուշտ, որ մենք ունենայինք հակառակ մենաշնորհը, այլ ինքնին Հայաստան այն երկիրն ըլլար, մանաւանդ նման մասչտաբի աղէտէ մը ետք, ուր ոչ կաշառակերութիւն ըլլար, ոչ ալ մաֆիա...: Բայց, լաւ է ջերմռել:

Մնացեալը – «Ֆրանս – Սուար»ի յօդուածին – չատ աժան լրագրութիւն մըն է, որու վրայ չարժէր չատ ծանրանալ:

***

Ի դէպ, Երկուշաբթի առտու ալ, «Ֆըրանս – էնֆօ»ի Մոսկուայի թղթակիցը՝ Իւլիա Կոսէ կ'արտայայտուէր Խորհրդային Միութեան, մանաւանդ Կովկասի չրջանը ծուլող կոզոպտանութիւնէ, զրաժաչրջութենէ, ապանութենէ մասին: Ի չարս այլ Հանրապետութենէ կը յիշէր Հայաստանը, ուր ռաֆէքը ընթացիկ կը դառնար: Կ'արձագանգէր երախտանեաց առեւանգումներու, ինչպէս պատահեր է երկուօրեանոցու, որոնց ծնողքէն պահանջուեր է 500 հազար ռուբլի (5 միլիոն ֆրանք), անոնք վճարեր են միայն 130·000 ռուբլի այսուհանդերձ երախտները սպանուեր են: Այս եւ այլ պարագաներ նկարագրուած են խորհրդային սենաթքանեաց թերթին «Տրուդ»ի մէջ:

Ի դէպ նման բարքեր վարչակարգի հետեւանք չեն անպայման, արեւմուտքին ներածուած բարքեր ալ կան, վասնզի, մարդը միշտ ատակ է դէշ օրինակները իւրացնելու, երբեք՝ լաւերը:

***

LEVON TER-PETROSSIAN A STRASBOURG

COMMUNIQUÉ

Monsieur Lévon Ter-Pétrossian, député au Soviet Suprême de la R.S.S. d'Arménie, membre du Comité Karabagh, accompagné d'une délégation de l'association Solidarité Franco-Arménienne, a rencontré, le mardi 12 septembre 1989 à Stasbourg, Madame Catherine Lalumière, Secrétaire générale du Conseil de l'Europe.

L'entretien a principalement porté sur l'évolution de la situation politique en Arménie soviétique. M. Ter-Pétrossian a notamment déclaré que les solutions aux problèmes économiques et nationaux résident dans le développement du processus de démocratisation.

Abordant plus particulièrement la question de la souveraineté des républiques fédérées, M. Ter-Pétrossian a insisté sur la nécessité de mettre en œuvre un transfert des pouvoirs de l'appareil du parti aux parlements locaux. A cet égard, les élections des soviets locaux qui se dérouleront au printemps prochain constituent, à ses yeux, un événement d'une importance majeure. Elles permettront, selon lui, aux différents mouvements démocratiques en Union Soviétique de s'affirmer comme une force de proposition dans les futures assemblées élues.

A quelques jours de la réunion de l'assemblée parlementaire du Conseil de l'Europe qui verra, pour la première fois des députés soviétiques, polonais, hongrois, yougoslaves siéger au titre d'invités spéciaux aux côtés de leur homologues occidentaux, M. Der-Stépanian, Président de Solidarité Franco-Arménienne, a souhaité que des députés appartenant au courants démocratiques et rénovateurs des pays de l'Est et de l'Union Soviétique puissent faire partie des délégations parlementaires de ces pays et, en conséquence, être associés aux travaux de l'assemblée de Stasbourg. Il a demandé à Mme Lalumière de veiller, à l'avenir, à une telle représentation.

M. Ter-Pétrossian, qui s'est entretenu, le même jour, avec des responsables politiques du Parlement Européen, et notamment M. Jean-Pierre Cot, président du Groupe Socialiste européen, a participé à une conférence de presse organisée par l'association Solidarité Franco-Arménienne.

Questionné à propos des événements du Haut-Karabagh, il a estimé que le seul compromis possible pour apaiser les tensions consiste à détacher la région du Haut-Karabagh de la R.S.S. d'Azerbaïdjan et de la rattacher provisoirement au gouvernement central de Moscou. Cette solution pourrait satisfaire les Arméniens du Haut-Karabagh et de la R.S.S. d'Arménie tout en limitant le mécontentement des Azéris. Il a ajouté que l'initiative de Moscou, en janvier dernier, d'envoyer en Azerbaïdjan un représentant du Soviet Suprême pour diriger un comité spécial pour le Haut-Karabagh n'était qu'une nouvelle manœuvre pour faire traîner les choses, les événements ayant mis en évidence que ce comité spécial était, en effet, sous le contrôle de l'Azerbaïdjan.

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

Ա.ՀԱՒՈՐ ԹԱԹԱՒ մը աւելի գործեց Կուատըլուպի մէջ, Շաբաթ եւ Կիրակի: Հակառակ անոր որ նախատեսուած էր առաջին հաշուեկշիռի մը համաձայն՝ 7 մեռեալ կայ, 85 վիրաւոր, 12 հազար անապատական եւ հսկայ վնասներ: Կզզին աշխարհէն կտրուած էր Կիրակի օր:

Ի ՑԻՇԱՏԱԿ

Տիկին Վերժին Գորգիկեան իր ամուսնոյն՝ Պօղոս Գորգիկեանի մահուան 7–րդ տարելիցին ի յիշատակ 500 Ֆր· կը նուիրէ «Ցառաջ»ին:

***

ԿԱՓ Ապրիլ Տիկին Անթառնոսեան իր ամուսնոյն՝ Յովհաննէս Անթառնոսեանի մահուան Ա· տարելիցին ի յիշատակ 500 ֆրանք կը նուիրէ «Ցառաջ»ին:

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՓՍԱԿԻ

ՆՈՒՊԱՐ ՆԻԿՈՂՈՍԵԱՆԻ

մահուան առթիւ

«ՑԱՌԱՋ»ԻՆ

ՄԱՐՍԻԼԻԱ· – Ադամ Շեխիկեան իր սիրելի ընկերոջ յիշատակին 500 ֆրանք:

***

Տիկին Սոնիա Փիլիկեան 100 ֆրանք:

Ի ՑԻՇԱՏԱԿ

Տէր եւ Տիկին Ադամ Օհանեան իրենց մեծ – մօր, Ապրիլ Տիկին՝ Փայլածու Օհանեանի մահուան առթիւ 200 Ֆր· կը նուիրեն Նիւթ Պարսամեան դպրոցին (ստանալ «Ցառաջ»էն):

***

Ապրիլ Տիկին Էլմիզ Շահինեան իր ցաւակցութիւնները կը յայտնէ իր ընկերուհիին՝ Տիկին Աչճեանի եւ զաւկին՝ Տիկին Ցամիկ Կիւրեղեանի իրենց փեսային եւ ամուսնոյն՝ Մասիս Կիւրեղեանի յանկարծական մահուան առթիւ եւ 500–ական ֆրանք կը նուիրէ Խիւի Ս· Մարիամ – Ասուածածին Եկեղեցւոյ և «Ցառաջ»ին:

ԿԸ ՓՆՏՈՒԻ

Ֆրանսահայ Կաթոլիկ Խաչի Կրընոպլի վարչութիւնը՝ կը փնտռէ փորձառու ուսուցիչ կամ ուսուցչուհի, իր դպրոցին համար, մօտակայ չրջաններէ, Լիոն, – Տէսին, Վիէն, Վալանս:

Անոնք որոնք կրնան օգտակար ըլլալ, այս ապրպարահպանման գործին, թող դիմեն մանրամասնութիւններու համար վարչութեան:

Հեռաձայն· – 76 – 21 – 78 – 28

ՑՈՒՇԱՏԵՑՈՒՄ

ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ Խաչի Կրընոպլի Անի Մանուճիւղի վարչութիւնը ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները, Կիրակի, Սեպտեմբեր 24–ին, կէսօրէ ետք, ժամը՝ 15–ին, իր Հ· Օ· Մ·–ի Տան մէջ:

ՄԱՐՍԷՑԼԻ ՀԱՑ ՄՇԱԿՈՑԹԻ ՏՈՒՆ

12–14, rue St.Bazile — 13001 Marseille

Շաբաթօրեայ գործունէութիւններ կազմակերպուած՝

Ֆրանսահայ Կաթոլիկ Խաչի եւ Հայ Մշակոյթի Տան կողմէ:

Ամէն Հարեքշաբթի, ժամը՝ 10–էն 17՝ – Հայերէն լեզուի եւ քաղաքակրթութեան դասընթացքներ բոլոր մակարդակներուն համար:

– Պատրաստութիւն Պաքալօրէայի հարցերէնի քննութեան:

– Հայկական պարի եւ երգի դասեր:

– Ձեռային գործեր, դծագրութիւն, նկարչութիւն եւայլն:

Դասընթացքները կը սկսին Հարեքշաբթի, Հոկտեմբեր 4–ին:

Կէսօրուան ճաշ կը տրուի աշակերտներուն:

Արձանագրութիւնները կ'ընդունի Կաթոլիկ Խաչի մանանճիւղերուն մօտ եւ Հայ Մշակոյթի Տունը եւ մանաւանդ Հարեքշաբթի, Սեպտեմբեր 27ին, ամբողջ օրը, Մշակոյթի Տունը:

ՎԵՐԱՄՈՒՏ

ԿՐԸՆՈՊԼԸ

Կաթոլիկ Խաչի Կրընոպլի Անի Մանուճիւղի Միութեան վարժարանի դասընթացքները կը սկսին, Շաբաթ, Սեպտեմբեր 30–ին, ժամը՝ 14–էն 17: 6 – 14 տարեկան պզտիկներու համար:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԱՍՏ

Կաթոլիկ Խաչի Սէն – Ժերմէի Ջ· Շանթ մանանճիւղի վարչութիւնը Սեպտեմբեր 24, Կիրակի, ժամը՝ 10–ին Թաղիս Ս· Սահակ – Մեսրոպ Եկեղեցւոյ մէջ հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կտակ իրմէ յատկ բաժնուած անդամուհիներու հոգւոյն:

Հոգեհանգստեան ատարին տեղի կ'ունենայ մատաղօրհնութիւն եւ բաշխում:

ԼԻՈՆ

KERMESSE

ԲԱՑԱՌԻԿ ՏՕՆԱԿԱՏԱՐ

Կազմակերպութեամբ՝
Լիոնի Հայ Տիկնանց Միութեան
Ազգային Տան սրահին մէջ
40, rue d'Arménie

Շաբաթ, Սեպտ– 23, ժամը 14–էն 20

Կիրակի, Սեպտ· 24, ժամը 11–էն 20

Կիրակի կէսօր պատարագէն յետոյ անոնք որ կը փափաքին կրնան ճաշել միասին համեմի պահեր վայելելով:

Շատ մը սքանչութիւններ կը սպասեն ձեզի, ինչպէս նաեւ հայկական յատուկ կերակուրներ, որոնց կրնաք ճաշակել տեղւոյն վրայ, կամ՝ ձեզի հետ տանիլ:

U.G.A.B. - PARIS

présente
le chansonnier
d'Arménie soviétique
EDOUARD ZORIKIAN

dans un récital unique en France
le vendredi 22 septembre à 20 h 15

au Centre Culturel A. Manoogian
118, rue de Courcelles, Paris 17e
Participation aux frais : 25 F

Cours de langue arménienne à Alfortville

ADULTES ET ENFANTS
TOUS NIVEAUX, AVEC DES PROFESSEURS EXPERIMENTES

Jeudi 20 h 30 (*Horaire modulable*) — Adultes (*Tous niveaux, prép. bac*)
Samedi 14 h - 16 h — Enfants, adolescents (*Tous niveaux*)

(suivi d'une animation spéciale pour les adolscents)

ENSEIGNEMENT RELIGIEUX
pour les enfants de 4 à 12 ans,
en arménien et en français
le dimanche de 10 h 30 à 11 h 30.

Toutes ces activités ont lieu à
L'EGLISE EVANGELIQUE ARMENIENNE
8, *rue du Groupe Manouchian*
ALFORTVILLE

Contact : P. MIKAELIAN, 48 93 99 88
Inscriptions sur place
Début des cours : Jeudi 21 Septembre
Samedi 23 Septembre

ՌՕՄԱՆ ՍՈՒՐԲ ՆԻԿՈՂԱՅՈՍ ԵԿԵՂԵՑԻ

Սեպտեմբեր 24, Կիրակի, երեկոյեան ժամը 6–ին, Ռօմանի Սուրբ Նիկողայոս Հայաստանեայց Առաքելական եկեղեցւոյ մէջ կը մատուցուի պատարագ:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ այցելու հոգեւոր հովիւ՝

ՉԱՏԻԿ ՎՐԴ· ԱԻԵՏԻՔԵԱՆ

Պատարագի երգեցողութիւնը կը կատարէ Վալանսի Ս· Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ երգչախումբը:

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

ՀՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 20
MERCREDI
20 SEPTEMBRE
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԳԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Directrice: Arpik Missakian

Tel. : 47. 70. 86. 60 — Telex : HARATCH 280 868 F
C.C.P. Paris 15069-82 E — 51027317 A R. C. Paris

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 700 Ֆ· — Վեցամսեայ : 360 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1000 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

65րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.103
Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN
65e ANNÉE — No 17.103

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՍԱԽԱՐՈՎ ԹԵՐԱՀԱՒԱՏ

ԱՀԱԲԵԿԶԱԿԱՆ ԱՐԱՐՔ
ԱԴԲԵՔԶԱՆԱԿԱՆ
ՀԱՆՐԱԿԱՈՒԹԻ ՄԸ ԴԷՄ

5 ՄԵՌԵԱԼ, 27 ՎԻՐԱՒՈՐ

Ֆրանսական հեռատեսիլի Ա· կայանէն
որ Սախարով կարդ մը յայտարարու-
թիւններ ըրաւ, պատասխանելով իրեն ե-
ղած հարցումներուն: Ըստ իրեն՝ Կորբա-
չովի համար վտանգը իր անմիջական
շրջապատէն չի գար, այլ դէպքերու զար-
գացումէն ամբողջ երկրին մէջ եւ եր-
կիրն ալ հետեւանք է իր խակ քաղաքա-
կանութեան անհետեւողական քնոյթին:
Սախարով յատակ է: Իրեն համար Կոր-
բաչով պէտք է ընտրութիւն մը ընէ· –
նոմէնկլատուրայի պարագլուխն է
թէ պերեստրոյկայի: Սախարով կ'ա-
նցնէ· – «Ազգային բախտումները մեծ
մտահոգներ կը կրեն· անոնց ծաւալը կապ-
ած կեդրոնի անորոշ, վարանոտ, անոր-
ոշակի քաղաքականութեան, որ
կը յապաղումի մէջ է, երբ հարկ է
անյապաղ եւ տեղին որոշումներ տալ:
եդրոնական Կոմիտէի վերջին բանաձեւը
պրիթեան Հանրապետութեանց ազգային
արցումին չուրջ) բացարձակ անհեթե-
ութիւն է: Աւելի ծանրակշիռ կը դար-
նայ կացութիւնը պալթեան շրջանին մէջ
եւ ամբողջ երկրին:

Այս յայտարարութիւնները եղան նա-
որեակին – Երկուշաբթի, Սեպտ· 18 –
եդրոնական Կոմիտէի լիակատար նիս-
ին, որ ձգձգուեցաւ քանի մը անգամ:
ինչ լուծումի պիտի յանգի Կորբաչով:
ութեւս, կրկին կիսամիջոցներ, որոնք ո-
չինչ լուծեն եւ ծառային չարունակելու
արումի պատերազմը, այն համոզումով
ի ժամանակը՝ Մոսկուայի համար կ'աշ-
ատի:

Մինչ այդ ահաբեկչական ծանր արարք
ղած է Ազրբէյճան: Թիֆլիսէն Բաքու
ացող հանրակառքի մը մէջ, Եւլախ քա-
աքին մօտ, ռումբ մը պայթած է: Վա-
որդը վնաս չէ կրած եւ կրցած է կեցնել
անրակառքը, արդելք հանդիսանալով որ
ան անդունդի մը մէջ իյնայ: 5 մեռեալ
այ եւ 27 վիրաւոր, որոնց մէջ ամանք
անը վիճակի մէջ են: Կ'ըսուի թէ հանրա-
անքը այս անգամ ճամբայ մը բռնած է,
ր կ'օգտագործուի նաեւ Հայաստան եր-
ալու համար: «Իւմանիթէ»ի թղթակիցը
այս առիթիւ կ'ըսէ թէ նման արարք մը
պիտի ծառայէ քիչ մը աւելի հրահրելու
կրքերը:

***

Թէեւ, երեքշաբթի օր, ոչ ոք դիտէր թէ
ինչ պիտի կատարուի Մոսկուա, բայց
ն այնպէս նախատեսութիւններ, վար-
ածները չէին պակսեր Ֆրանսական մա-
ւլին մէջ: Հաւանական կը նկատուէր
ր այս լիակատարը փոխէ համագումա-
ին թուականը: Յարդ նախատեսուած
991 Ապրիլին համար, Կորբաչով թե-
ադրած էր կանխել: Եւ առաջին որոշումն
ալ այդ եղաւ, 1990 Հոկտեմբեր, փոխա-
ան 1991 Ապրիլի:

ԼԵՒՈՆ ՏԷՐ-ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՅԱՐԱԲԵՐՈՒԹԵԱՆՑ
ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ՀԻՄՆԱՐԿԸ

Սոլիտառիթէ Ֆրանքօ – Ամէրիքէնի նախաձեռնութեամբ, Միջազգային Յարաբերութեանց Ֆրանսական Հիմնարկը (Institut français des relations internationales) *հրաւիրած էր Լեւոն Տէր – Պետրոսեանը որ արտայայտուի Խորհրդային Միութեան առընչուող դանազան հարցերու չուրջ:*

Ղարաբաղեան Շարժումի Հայաստանի Կոմիտէի անդամը դասախօսութեան ձեւին տակ խօսեցաւ Խորհրդային Միութեան քաղաքական կացութեան, Ղարաբաղի, ազգութեանց հարցին, դեմոկրատ շարժումներու հետ յարաբերութեանց մասին: Պատասխանեց նաեւ եղած հարցումներուն: Կը նախագահէր հիմնարկին նախագահը՝ Թիէրի տը Մոնպրիալ: Ներկայ էին Ֆրանսական փաստարկութեան կեդրոնէն՝ Ֆրանսուազ Պարի, Ազգաբնին Նախարարութեան Խորհրդային Միութեան համար Եւրոպայի դեկավարութեան ենթաստնօրէնն՝ Պերնար Ֆասիէ, ներկայացուցիչը հետազօտութեանց կեդրոնին, քաղաքական ուսմանց հիմնարկէն՝ Անն տը Թանկի եւայլն, եւայլն:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՓԷՕժՈՅի 1267 աշխատաւորներ Միւլհուզի զործատան, Փարիզ եկան երկուշաբթի օր, եւ ցոյց մը ըրին ընկերութեան կեդրոնատեղիին առջեւ, Ամընիւ տը լա Կռանտ Ամէ, բայց ի զուր: Կառքի մեծ ընկերութեան տնօրէն – նախագահը անդրիլոզ կը մնայ, ոչ իսկ լսել կ'ուզէ, իսկ բանակցութեան մասին իր դիրքը մերժողական կը մնայ: Այս կացութիւնը պատճառ է որ զործադուլի չարժումը, որ 3 շաբաթէ կը տեւէ ծաւալի: Պարզ է որ երբ Փէօժօ չատերու նախանձը կը չարժէ իր չահերով, չատ տրամադրան չի թուիր որ իր մէկ բանուորը յայտնէ թէ 45 տարեկանին, 5400 ֆրանք կը չահի ամիսը, 27 տարի աշխատելէ ետք: Պահանջուած յաւելումը 250–էն 1500 Ֆր· է ըստ սենտիքաններուն: Գրասենեակի պաշտօնեայ մը 19 տարի ետք 6950 ֆրանք ամսական աշխատավարձ ունի: 1988–ին Փէօժօ խումբին չահը 9 միլիառ եղած է: Ի մտոյ Փէօժօ պէտք է հրապարակ հանէ իր «605»ը եւ Սոչոյի իր զործատան մէկ, բոլոր ճիւղերը չեն բանիր:

ԷՐՆՕ ՈՒԺՎԱՐՈՍԻ, մտերիմ զործակիցը պատուելի Թէօքէչէի, որ Ռումանիոյ հունգար փոքրամասնութեան կը պատկանի, մեռած զտնուած է անտառը, ըստ հունգարական Մակիար Նէմզէք թերթին: Այս ապանութիւնը ազգարարութիւն մը կը նկատուի բողոքական եկեղեցւոյ հաստչէին, որու դիրքը Չաուչեսքուի վարչակարգին դէմ, ծանօթ է:

ՀՈՒՆԳԱՐԻԱ. դիւանագիտական յարաբերութիւններ վերահաստատեց Իսրայէլի հետ, 22 տարի ետք: 1967–ին է որ վարչատչի Ուխտ երկիրները խզած էին Իսրայէլի հետ:

ԻՐԱՆԻ ՆԱԽԱԳԱՀԸ՝ Ռաֆսանճանի ընտրուեցաւ, Կիրակի օր, զինեալ ուժի դիմել Իրաքի դէմ, եթէ ան չուզէ վերադարձնել զրաւած հողերը (չուրջ 2000 քառակուսի քիլոմեթր): Իր կարգին, իսլամական յեղափոխութեան առաջնորդն ալ, Այաթոլլա Խամէնէի ուղերձ մը ղրկած է յեղափոխութեան պահապաններու հրամանատարութեանց, ուր կը հրահանգէ անոնց կազմ ու պատրաստ ըլլալ երկիրը պաշտպանելու համար:

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՓՈՒԹՊՈԼ

● ՎԱՂԱՆՑ ԿՐ ՅԱՌԱՋԴԻՄԷ

Ֆրանսայի երրորդ դասակարգի ախոյեանութեան ի հաչիւ, Վալանս քաղաքին երկու ակումբներուն հանդիպումը, այս չաբթուան վերջը, կը խոստանայ տեղի տալ սուր պայքարի մը:

Այս տարի, Ֆ· Ֆ·–ը յաջողած է բաւական զօրաւոր կազմ մը մէկտեղ հաւաքել· 6 խաղերէ վերջ, տակաւին չէ պարտուած: Մրցակիցն առաջատարն է, Փէրփինեանի հետ:

Հ·Մ·–ը, տակաւ սկիզբէ մը վերջ, կը չանայ արդէն արդիւնաւէտ խաղարկութիւն մը ցոյց տալ: Առջի չաբաթ չնորհիւ Մխիթարեանի նչանակած մէկ կոլին յաղթելէ վերջ Նոր Քափի, յաջողած է, անցեալ չաբաթ, իր դաշտին վրայ նոյն կարգի (1 – 0) արդիւնք մը ճեռք ձգել Մոնփելիէի դէմ: Երկրորդ յաղթանակ մը որ վատահութիւն կը ներչնչէ խումբին:

Կը կարծենք թէ հայանուն ակումբը այս չաբաթ, պիտի կրնայ զոնէ հաւասար արդիւնք մը ապահովել իր տեղացի մրցակիցին դէմ: Հ·Մ·–ը ներկայիս 11–րդ է դասաւորումին վրայ:

● ՅԱՂԹԱԿԱՆ ՍԿԻԶԲ

Ռոն – Ալփ լիկի առաջնութեան մրցաչարքը սկսած է: Շրջանային պատուոյ դասակարգին մէջ, Հ· Մ· Ը· Մ· Լիոն – Տէսինի, իր դաշտին վրայ, դիւրին յաղթանակ մը (4 – 0) տարած է Շամպէրիի դէմ: Իր առաւելութիւնը ակներեւ եղած է առաջին կիսախաղին (1 – 0), բայց այդ առաւելութիւնը չեչտուած է կոլերով վերջին քանի վայրկեաններուն ընթացքին միայն:

Նոյն դասակարգին մէջ, նուազ բախտաւոր եղած է Վալանսի Հ·Մ·–ին պահեստի կազմը· պարտուած է Պուրկի մէջ 1 – 0–ով:

Կիրակի, Սեպտ· 24–ին, Հ· Մ· Ը· Մ· կը խաղայ Ռիլիէօյի մէջ, Վալանս կը հիւրընկալէ Ուէնի խումբը:

● ՈՒՐԻՇ ԴԱՍԱԿԱՐԳԵՐՈՒ ՄԷՋ

Նահանգային առաջնութեանց մէջ, Լիոն – Տէսինի երկրորդ կազմը յաղթած է Էվէյի 3 – 2: Վիէնի Հ·Մ·–ն ալ՝ Սէն – Ժորժի՝ 1 – 0:

Լիոն – Տէսինի Հ· Մ· Ը· Մ·–ին Քատէ խումբը առաջին անգամ ըլլալով որակուած է մասնակցելու Լիկի ախոյեանութեան: Ցաղթանակ մը արդէն Ամընըմասի վրայ՝ 2 – 1: Վալանսի Հ·Մ·–ին Միճիմ կազմը հաւասար արդիւնք ունեցած է Սէն – Թիէթիէնի մէջ՝ 2 – 2:

Ինչպէս կը տեսնուի, Ռոն – Ալփ չրջանի հայանուն ակումբներուն առաջին արդիւնքները գոհացուցիչ են:

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍԻՔՃԵԱՆ

ՓՈՒԹՊՈԼ

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ 52–ՐԴ ԱԽՈՑԵՆՈՒԹԻՒՆ

Երկուշաբթի, Սեպտեմբեր 18–ին, իր դաշտին վրայ «Արարատ» 0 – 0 արդիւնք մը արձանագրեց դասաւորման գլուխը գտնուող Սպարտակի հետ:

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ
ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(«ԱՐՄԷՆՓրԷՍ» – ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 14)

ԱՐՑԱԽ
ՇԱԲԱԹ ՇԱԲԱԹ

Սահմանակերտի մէջ նոր ուսումնական տարին, ի տարբերութիւն Արցախի միւս վայրերուն, սկսաւ մինչեւ Սեպտեմբեր 11–ին: Ցապաղումը անչուշտ, չրջափակման հետեւանքն է:

Լեռնային Ղարաբաղի Ազգային Խորհուրդին նիստը տեղի ունեցաւ Սեպտեմբեր 9–ին: Խորհուրդին անդամները քննարկած են Համայնավար կուսակցութեան ազգային քաղաքականութեան ծրագրին նախագիծը, մշակած են միջոցառումներ, որոնք թոյլ պէտք է տան յաջողութեամբ կազմակերպելու խաղողի բերքահաւաքը, վճռ ծագած է քաղաքին բնակչութիւնը անընդմիջելով ապահովելու մասին: Լուրջ խօսակցութիւն տեղի ունեցած է Ազգային Խորհուրդի նախագահութեան առաջնակարգ աշխատանքներու ծրագրին քննարկման առեն:

***

«ՀԱՅԱՍՏԱՆ,
ՏԱԴՆԱՊԱՂԻ ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ»

«Պրաւդա», Սեպտեմբեր 14–ի թիւին մէջ այս խորագրով հրատարակած է իր սեփական թղթակից Ադամ Սարգսեանի հաղորդումը ազգամիջեան յարաբերութիւններու հետեւանքով Հայաստանի մէջ տիրող կացութեան մասին: Հոն կ'ըսուի·–

«Պրաւդա»ի կեդրոնը հաղորդումներ կը առացուէին այն մասին որ երկրաչարժի չրջանի չինարարութեան տարեկան ծրագիրը ձախողման եղրն է: Եթէ մէկ – երկու օր եւս չինանիւթերը այդպէս մատակարարուին, չինութիւնները կ'դադարէին: Մինչեւ Սեպտեմբերի առաջին տասնօրեակին Հայաստան չէ հասած 560 հազար թոն բետ, որուն զգալի մէկ մասը նախատեսուած է ապէտեալ գօտիին համար: Ի՞նչ է հարցը:

– Ազրբէյճանական երկաթուղային դրծադուլին պատճառով Հայաստան փաստօրէն յայտնուած է չրջափակման մէջ, – ինծի ըսաւ փոխ վարչապետ՝ Եու· Մոջամիրեան: – Հայաստանի համար նախատեսուած բեռներու 87%–ը մեր հանրապետութիւնը ազրբէյճանական երկաթուղիով կը ստանայ: Սեպտեմբեր 10–ի դրութեամբ Երեւան չէն հասած մօտ 250 կառախումբ: Ծայրատիճան ծանր վիճակ ստեղծուած է հոս: Վառելանիւթ չկայ, փոխադրամիջոցներու մէկ մասը չի բանիր, նոյնն է կացութիւնը չուստափորի օգնութեան ինքնաչարժերու:

Ապէտեալ չրջաններուն մէջ կը ձախողին կենսականօրէն կարեւոր կառոյցները չահագործման յանձնելու ծրագրերը: Այսօրուան վիճակով ապէտեալ գօտիին մէջ մէկ հատ մանկապարտէզ չէ բացուած: Փաստօրէն չկան հիւանդանոցներ, բազմարուժարաններ, դպրոցներ: Վերահաս ձմեռը մարդիկը անօթեւան ձգելու իսկական սպառնալիքի տակ կը դնէ:

Այս օրերուն տագնապալի հաղորդումներ կը հասնին հանրապետութեան նաեւ ուրիշ չրջաններէն: Գորիսի մէջ արդէն նախատեսուած հարիւրէն աւելի բեռնատորուած կառքեր: Լեռնային Ղարաբաղէն Հայաստանը բաժնող ճամբան կարելի չէ անցնիլ նոյնիսկ զինուորական կարգադրութեամբ: Մարզին հաղորդակցութիւնը կ'իրագործուի միայն օդային ճամբով:

«ՄԱՇՏՈՑ»

Հայաստանի պաշտօնական մամուլին առանամեակներու ծանօթ անուններուն քովն ի վեր հրապարակ իջած են նորեր, որոնք մեծ մասով կը պատկանին վերջին մէկ – երկու տարիներուն կազմուած մխութիւններուն: «Մաշտոց»ը առնցմէ մէկն է, վոքը ծաւալով գրքոյկ մը, որուն վերջին հատածը 1989 Մայիսի թիւն է: 61 էջնոց պարբերաթերթիկը կը բացուի խմբագրականով մը որ հայկական պետականութեան մասին խօսելէ ետք կ'անդրադառնայ «Գոյապայքար» երիտասարդական միութեան (որուն թերթն է «Մաշտոց») գլխաւոր մտահոգութիւններուն. առաջինը բնապահպանութեան տխուր վիճակն է, հողի, ջուրի, օդի մաքրութեան խնդիրը: Ապա կը հետեւի պատմութեան անկողմնակալ քննութեան պահանջը. «Մինչեւ այսօր անյայտ են շատ ու շատ ժողովրդական հերոսներ, չի բացայայտուած պատմական ճշմարտութիւնը» կ'ըսուի հոն. պարագայ մը որ «խոչընդոտում է ազգի բաղաքական հայեացքի ձեւաւորմանը»: «Գոյապայքար»ի մտահոգութիւններէն է, նաեւ «մեր փոքր երկրի Ռուսաց լեզուի իշխանութենից ազատելը», Հայ Առաքելական Եկեղեցիին դերին բարձրացումը եւ պայքարը՝ ներքին սիւրեզի ճնշումին դէմ:

«Մաշտոց» տեղ տուած է յաջորդաբար արտատպումներու. Պէյրութի «Մարզիկ» թերթէն առնուած, էջերէ ետք Արթուր Անդրանիկեան յօդուածով մը կը նկարագրէ հանրապետութեան շրջանի դէմքերէն Յ. Քաջազնունին: Յօդուածին կը հետեւին անոր մասին վկայութիւններու տողեր ու նամակի հատուածներ:

Մեսրոպ Սահակեանի «Թէ ինչու մենք չպայթեցինք» յօդուածը դրի առնուած է Ղարաբաղ Կոմիտէին ազատ արձակումէն առաջ. հոն փորձ կ'ըլլայ վերլուծելու Արցախի հարցին մէջ մեր անյաջողութեան պատճառները. այդ անյաջողութեան պատճառը այն է որ մենք համակերպած ենք միացումի պահանջը Արցախի Ազգբնջանէն անջատումին վերածելու: Յօդուածագիրը կ'ըսէ. – «Մենք մեզ համարում էինք արժանապատուութիւն ունեցող ազգ, բայց մեր պահանջը փոխելով կորցրինք արժանապատուութիւնը: Մեզ թուաց թէ Ռուսաստանը կ'ուրախանայ ու կը լուծի Ղարաբաղի հարցը՝ այն կը միացնի Ռուսաստանի: Սըխալուեցինք: Ռուսաստանը չուրախացաւ, դրա փոխարէն մեր հանդէպ առաւել ատելութեամբ լցուեց մեր անխուսափելի հարեւանը»:

«Մաշտոց»ի վեցերորդ թիւին մէջ տեղ արուած են «Ղարաբաղ» Կոմիտէի անդամներուն զանազան ելոյթներուն:

«Մաշտոց»ի այս թիւին խիզախ մէկ կէտն է «Սուրբ Մեսրոպի պատուիրաններից» խորագրուածը որ նշանաւոր ունի Ն. Սարաֆեանի «Հայութիւնն այս ջերմութիւն առաւօտեան մէջ այս ցուրտ...» տողը: Ա. Ա. տարագրուած յօդուածը բաւական սուր տեսանկիւնէ մը ուրուագծելէ ետք խորհրդայնացման հոլոչովոլթը, կը չեչակ յաջողութեան հասնելու մեր միակ պայմանը, որ է «ազգովին, համախմբօրէն պայքարել մի զէնիթով, որ միմիայն մեր ձեռքին է, պայքարել ուժերի գերլարուած գործադրումով»: Ու յօդուածագիրը կ'ուղղ որ «ով որ կարդայ այս տողերը, կարդայ երդում տալու պէս՝ փոխանցելով մերձաւոր անձանց...», որպէսզի՝ «զաւակները մեր սովորեն միմիայն Հայոց կրթօջախներում եւ նոյնը աւանդեն գալոց սերունդներին, չլինեն երբեք այլազգիների հետ ամուսնական դաշինքներ, չհեռանան Հայաստանից երկարաժամկէտ՝ խորհրդային Միութիւնում եւ այլուր ապրելու, ուսանելու, աշխատելու նպատակով եւ չլռուի հողը հայրենի արտասահմանեան տարագրութիւններում»:

Թերթին ինքնաքննադատական այս բաժինին մէջ հրատարակուած է տակաւին Ռաֆայել Իշխանեանի մէկ քերթուածը, խորագրուած՝ «Ռուսագիր Երեւան»: Հեղինակը ծանօթ անուն մըն է յատկապէս որպէս լեզուական ներկայ պայքարին անխոնջ առաջամարտիկը. ան կը գրէ, կը խօսի, կը զայրանայ օտարախօսութեան օրէ օր ծաւալող երեւոյթին դէմ. Հայուն լեզուն նախ հայերէնն է, յետոյ միւս լեզուները. հայ տղան դպրոցը նախ

ԼԻԲԱՆԱՆԵԱՆ ԱՌՕՐԵԱՑ

ԼՈՒՌԹԻՆԸ ԵՒ ԱՆԼՈՒՐԻՐ ՁԱԻԵՐ

– Լուռթինը ոսկի է, կ'ըսէ առածը: Մեր մօտ, լուռթինը ոսկի չէ, այլ կանխանչան դէպքերու եւ հոգեվիճակի:

Երբ ցերեկ առեն լեռներուն վրայ լուռթիւն տիրէ, անպայման գիշերը սաստիկ ամպակոծում տեղի պիտի ունենայ: Իսկ եթէ ցերեկ առեն, հեռուէն հեռու ռումբի ձայները սկսին, պիտենք թէ ռմբակոծումը պիտի տարածուի եւ իր ժանիքներուն մէջ պիտի առնէ մարզարնակ շրջանները: Ծանութները կը դոցուին, փոզոցները կ'ամայանան ու ամէն մարդ ապաստանարան կը փութայ:

Լիբանանի ցամաքամասին եւ երկնակամարին վրայ, երբեմն սուտ – ռմբակոծումներ կ'ըլլան եւ սուտ – օդանաւներ ալ կ'անցնին: Դժուար է սուտ – ռմբակոծումն ու սուտ – օդանաւը իրականէն զանազանել, մեզի պէս մարդոց համար, որոնք զինուորական պարտադիր ծառայութիւն չեն կատարած. շատ շատ պինտորական կրթութիւն մը ստացած ենք «մանկապարտէզ»ի չափանիշով:

○ Մայրիններու երկիրը այսօր դարձաւ նախամարդու երկիր:

Այսօր մենք հացը տաշտէն կ'ուտենք, ջուրը առուակէն կը խմենք, լոյսը մոմէն կ'առնենք, մեր ճանապարհը հետիոտն կը կատարենք, լուրերը ... թնդանօթէն կ'առնենք եւ դիշերային լուռթիւնը՝ հարազատ կը նկատենք:

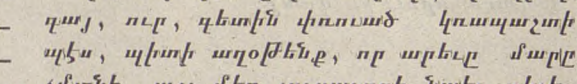
Եթէ այսպէս չարունակուի, օր պիտի գայ, ուր, գետին փուռած կտապաշտի պէս, պիտի աղօթենք, որ արեւը մարը չմոնէ, այլ մեզ լուսաւորէ նաեւ գիշերը: 24 ժամ արե՛ւ ... անհամ չի՞ զառնար ի վերջոյ:

***

Լիբանանցիին հաւատքը խախտեցաւ ափռուող լուրերուն հանդէպ: Ան կը հաւատայ միայն թնդանօթի խողովակէն արուած լուրերուն:

Երբ քաղաքական գեկավար մը ցնցիչ յայտարարութիւն մը ընէ, գիշերը ռումբ կը տեղայ մեր վրան, իսկ յաջորդ օրը՝ առլարը նոր ոստում մը կ'արձանագրէ:

«Պատասրանճի» մըն ալ չմնաց, որուն

հայկականն է, յետոյ միւսները: Այս թելադրանքը առնելի չաս ականջներու հասցնելու մարմաջով Ռ. Իշխանեան գրի առած է վերոյլեալ յանդուգն պարսաւաղերը, ուր կ'ըսէ ի միջի այլոց. –

«...Եւ շատերս տանն ու դրսում
Հիմա ռուսերէն ենք խօսում.–
Ու երբ մի օր լրիւ թողնես
Խօսքը Հայոց, կ'ասեմ մենք էեզ՝
Ծաղկիր, ցնծա՛, ալ ու ալվան,
ով ռուսախօս ջան Երեւան»:

«Մաշտոց»ի վերջին էջերը յատկացուած են գիտական նիւթի մը, «Քլորոփրէնի կենսաբանական ազդեցութիւնը» խորագրուած: Յետոյ, եւեւի կողքին ներսի երեսին կը կարդանք խմբագիրներուն անունները՝ Մեսրոպ Սահակեան, Վահան Իշխանեան: Իսկ անոնց վերեւ՝ հրամայական մը. «Կարդա՛, փոխանցիր բանակամիդ»: Հրամայականը դրեթէ չի գործեր Հայաստանէն դուրս ապրող «բանակամ»ներու, որոնք պատահական մի ան առիթը կ'ունենան այս վարդի հրատարակութիւնները տեսնելու եւ հաղորդ դառնալու մեր մեծ գանգուածին մտահոգութիւններուն, հետաքրքրութիւններուն:

Ա. ԹՈՓՈՑԵԱՆ

ափին մէջ 250 լ. ո. նետելով (ժամանակին՝ 25 դրուշ), մեր ապագան գուշակել տայինք...:

***

Երբ հեռատեսիլի լրատու պաշտօնեաները տատերու ափռումը աւարտեն, «գործը» վերջացուցած ըլլալու գոհունակութեամբ, պզտիկ ժպիտ մը կ'ուրուագծեն իրենց դէմքին վրայ եւ...

– Գիշե՛ր բարի:

Ու գիշերը կ'ըլլայ չա՛ր: Ո՛ր գիշերը բարի եղած է:

Յաջորդ օրը կ'իմանանք քանդուած տուներուն, ապականուած մարդոց ու վիրաւորներուն թիւը:

Սո՛ւտ է, սո՛ւտ է, սո՛ւտ է, սո՛ւտ է
Ամէն բան սուտ է,
Լիբանանի մէջ (չբաներու համար՝ այս աշխարհի մէջ)
Ամէն բան սուտ է:

Երբ խօսնակուհին քեզի յայտնէ, թէ վաղուընէ ակեայ օրական չորս ժամ ելեկտրականութիւն պիտի տրուի, եւ կամ կարօտներու հիման վրայ՝ պէնզին պիտի բաշխուի, մատերէն «Անոյշ» օփերան ու չարունակէ՛ երգել.

Սո՛ւտ բան է, ֆուրիկ,
Դու մի՛ հաւատար.
Լոկ պատահական
Մի չա՛ր խօսք է սա...

***

Լրատու խօսնակնե՛ր...

Փակեցէ՛ք ձայնասփիւռի եւ հեռատեսիլի ձեր կայանները: Ինայեցէ՛ք ելեկտրաւժ արտադրող վառելանիւթին: Հարցուցած տուէք մի՛ մեզ այն օրը, երբ նորութիւն ունիք խաղաղութեան մասին: Ապա թէ ոչ, գոցեցէ՛ք ձեր վայ քերաններդ. մենք լուրերը կ'առնենք ձեզմէ առաջ ... թնդանօթներէն:

○ Լրատու՛ աղբիւրներ, մենք ձեզ չա՛տ ունկնդրեցինք, քիչ մըն ալ դո՛ւք մեզ լսեցէք:

Մենք խաղաղութի՛ւն կ'ուզենք, ո՛չ աւելի ո՛չ պակաս: Այն օրը, երբ կրցաք այս քարի լուրը մեզի փոխանցել, մենք լուռօրէն, առանց ոչոքի ուշադրութիւնը դրաւելու, եկեղեցի պիտի երթանք եւ մեր պահեստի բոլո՛ր մոմերը պիտի վառենք, այն յոյսով որ խաղաղութիւնը պիտի լուսաւորէ մեր տուները...:

***

Մինչ այդ, դուն հաւատա՛ միայն տեսածիդ եւ ապաւինէ՛ 14-ամեայ փորձառութեանդ:

Հաւատա՛ միայն Հաւատքիդ. «Եթէ հաւատքդ զօրաւոր է, լեռները տեղէն կրնաս շարժել»: Եթէ հաւատքդ զօրաւոր է, երկրէդ մի՛ փախիր: Հաւատքիդ զօրութեամբ թէեւ չես կրնար լեռները տեղէն շարժել, բայց կրնաս Լիբանանի լեռները անչա՛րժ պահպանել իր տեսիլքին մէջ:

○ Փախո՛ւստ կայ տունէդ: Փախո՛ւստ կայ երկրէդ:

Ունեւորները իրենց չունչը առին արտասահմանի մէջ՝ Ամերիկա, Եւրոպա, եւայլն:

Քիչ ունեւորները՝ Կիպրո՛ս:

Չունեւորները՝ մօտակայ ապաստանարան մը: Ա՛յդ խակ չունեցողները, իրենց տան մէջ կը մնան ու արտատրոփ կը լսեն հոգիատառ ռումբին:

Ա՛յս է քու առօրեայ Լիբանանդ:

Բայց եթէ լուռթիւնը յանկարծ յարատեւէ քանի մը օր, եկո՛ւր տես Լիբանանցին. կա՛մ ծովափնեակ կը չտապէ, կա՛մ լեռ կը քարձրանայ եւ կամ ճաշարանի մը մէջ՝ Լիբանանցիի նախկին կեանքը կը շարունակէ, մոռնալով թէ տակաւին քանի մը օր առաջ, «ապահով» կարծուած վայր մը կը վնասէր ռումբերու տակ:

***

Ջո՛ւդ եղ ապագան, եթէ դայն Հաւատքո՛վ պիմառերես:

Եթէ այս մէկը պակաս քու մէջդ, ձգէ՛ այս երկիրը ու գնա՛ ուր որ կ'ուզես...:

ԿԱՐԱՊԵՏ ՀԱՍՆԼԻՍԵԱՆ

«Մասիս»
Օգոստոս 1989

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀՆԱԴԱՐԵԱՆ ՈՍԿԻՆ

Ոսկիի հանքավայրերու որոնումները արագացուցին մեր մոլորակի ուսումնասիրութիւնը եւ ճանաչումը: Ոսկիի մշակումը նպաստեց երկիրներու եւ տարածքներու տնտեսական մերձեցումին, անկարեւոր դեր խաղաց գրամատիրութեան զարգացումին, անոր տնտեսական, հանրային յարաբերութիւններու, համաշխարհային շուկայի ձեւաւորումին եւ արհեստներու աշխուժացման համար:

Այնքատած, մեծ է ոսկիի մշակումին դերը մարզկային քաղաքակրթութեան մէջ: Ներկայիս ալ՝ ան կարեւոր նշանակութիւն ունի միջպետային յարաբերութիւններու մէջ, կը հանդիսանայ հարստութեան եւ իշխանութեան խորհրդանիշ:

Ոսկիի հանքավայրերու որոնումին եւ շահագործումին, կորզումին եւ օգտագործման համաշխարհային պատմութիւնը անհնար է պատկերացնել առանց մարզկային քաղաքակրթութեան հնագոյն օճախներէն մէկուն՝ Հայկական լեռնաշխարհի:

Այդ կը վկայեն օտարերկրեայ եւ հայ բազմաթիւ պատմական յուշարձանները, գրաւոր աղբիւրները: Աչխարհի ամենահին ու երկար լեռնային օտորերկրեայ փոսածներէն մէկը յայտնաբերուած է Զոդի հանքավայրի տարածքին: Հետաքրքրական տուեալներ կան Լճաչէնի դամբաններու ու կացարաններու պեղումներէն. դիակարքերու փայտեայ ճաղանիւներու հատակը ռատիոչափական մեթոտով որոշ է մօտաւորապէս 3500 – 3600 տարի առաջ: Լճաչէնի տեղաբնիկները դեռեւս մեր թուականէն Ք. – Զ. դարեր առաջ օգտագործածեն են Զոդի ոսկիի հանքերու հանքանիւթը: Պատրաստուած են մօտ 25 տեսակ ոսկիէ գարդեր (գարդաքարերով ընդելուզուած կախիկներ, վոճակներ, ոսկի դրամ, տուիծի ոսկեպատ պըրոնզէ գլուխ եւայլն): Գտնուած են նաեւ արծաթէ իրեր:

Հնագոյն ամրոց – բնակատեղի Մեծամօրը Միջերկրայինի Հայաստանի Գիտութիւններու Ակադեմիայի համալիրի արշաւախումբի (է. Խանզադեանի ղեկավարութեամբ) պեղումներու համաձայն, նախքան Քրիստոս Ք. հազարամեակի կէսերին առաջ մինչեւ ուշ միջնադար անընդմէջ բնակուած է եղած: Հաւաքուած հարուստ հնագիտական նիւթերը կը վկայեն, որ Մեծամօրը բարձր թեքնոլոժիք մշակոյթի, արդիւնաբերութեան զարգացած մակարդակ եւ մասնագիտութիւն ունեցող մետաղամշակումի կեդրոն է եղած: Այլ մետաղներու արտադրութիւններու հետ միասին, այստեղ ապացուցած է նաեւ պղնձի ուժեղ պարունակութեամբ, կապարիչ, ոսկիի (արծաթի հետ խառնուած՝ էլեկտրիւմ) ձուլումը: Մեծամօր յայտնաբերուած են հանքանիւթի մանրացումի հարստացման յարմարանքներով արտադրական շինութիւններ, մետաղներ հալելու բազմաթիւ մեծ ու փոքր հնոց – ձուլարաններ:

Մատենադարանի ձեռագիր հարստութիւններէն տեղեկութիւններ կան, որ բազում ակնեղէն եւ գրամներ ձուլուած են Հայաստանի հանքավայրերու ոսկիէն: Սակայն ատոր լուսաբան ապացոյցները հնագոյն փորուածքներու հետքերն են:

Վերջին տարիներուն Հանքաւան – Վերազան հանքային շրջանը ուսումնասիրելու ընթացքին հանդիպած ենք հնագոյն շահագործման բազմաթիւ հետքերու: Զուգենալով ժամանակակից կարելութիւնները եւ միջոցները, հնագոյն հանքաւանները վատահած են բաւական ճշգրիտ եւ նուրբ նկատուած փոսերու, դրիփտ եւ հնարք հանքանիւթի բնական հանքայնացման տեղաբաշխման օրինաչափութիւններուն, որոնց հիման վրայ բացառիկ շահաւէտ ֆ հանքավայրերու շահագործումը: Մարմարիկի հորերու շահագործման հետ վիճակին մէջ հնագոյն շահագործման հետքերը ծորակներ կը յիշեցնեն (մինչեւ 100 – 400 մեթր լայնութեամբ, յատակի 10 – 30 մեթր լայնութեամբ եւ 10 – 50

մեթը խորութեամբ)։ Անոնց լանջերը ծածկուած են Կաղնիի, Լորենիի, Հաճարենիի եւ տեղական այլ ծառատեսակներ – րու արհեստական հնադոյն տունկերով։ Քիչ չեն նաեւ անբնական թումբերը ու ձագարները, որոնք ուշադրութիւն կը գրաւեն լրենց չափերով եւ ուղղութեամբ։ Ամոնք հնադոյն չահագործման փորուածքներու հետքեր են եւ ուղղուած են բացառապէս հանքային երբեակներու արածման երկարութեամբ։ Հաւանաբար, նախապէս իրագործուած են մակերեսային աշխատանքներ եւ ապա աստրպեսըն– եայ։ Բնական է որ «ծորակներով» չահագործումը թեքնիքապէս անհնար դառնալով (մեծ խորութեան պատճառով)՝ աստրպեանայ չահագործման անհրա – ժեշտութիւն ծագած է։

Ոսկերը հանքային երակներով հին հանքարանները ժամանակակից մակե – րեւոյթէն 30 – 50 մեթը վար խորացեր են, ապահովելով հարուստ հանքանիւթի յարմարաւէտ հանածոյ։ Աւելորդ աշխատանքի խուսափելու համար հանքանիւթի տեսակարարումով՝ միջակէս աստրպեանեայ լեռնային փորուածքի մէջ՝ փորուածքներու պարապ տարածութիւնները, յատակը ողջ լայնութեամբ լեցուած են ոսկիի ցած պարունակութեամբ հանքանիւթի ապարներով։

Ոսկին հանքանիւթէն զատելը կը զարմանալի կերպով մաքուր, առանց կոտրատներու։ Այդ համոզման յանգած ենք հնադոյն փորուածքներու թափօն – ներու նմոյշներով։ Մեզի հասած պատառ աղբիւրները կը բացայայտեն ա – ոս թղթանիքը՝ հանքանիւթը լուացեր են տանեակ անգամներ, չխնայելով ճարտարութիւն աշխատանքը։

Զարգացած բարձր մակարդակ ունեցող լեռնային արդիւնաբերութեան մասին կը վկայեն օդափոխման յատուկ չինութիւնները, փայտեայ աստիճանները, պահեստային ելքերը։ ապահովութեան համար գործածուած տեղամասերը։ Հանքային երակներու չահագործումը կատարուելը է անկայուն մասերու ամրակապումով՝ տեղոյն ծառատեսակներով (հիմնական մէջ կաղնի)։ Շահագործման եղանակը մեր ձեռք չի պիջիր ժամանակակից իր նմանակներուն։

Մարմարիկի հովիտին մէջ յայտնաբերուած են ճուլարան, արտադրութեան դարձիքներ՝ քարէ հանքաքերիչ – մանրացնողներ, աղացները, առնղեր։

Ընջանին մէջ յայտնաբերուած պրոնզէ կաւէ եւ սերամիքէ իրերը, զարդերը, դանակները չատ նման են Մեծամօրի մէջ գտնուածներուն։

Մարմարիկի հովիտը յայտնաբերուած հնադոյն չահագործման փորուածքները իրենց չափերով եւ ձեւերով, ամրակապերը, ամրակապման ձեւերը, աշխատանքի գործիքները նման են Զոդիի, «Մարգահովիտի, Գիրլետովոյի եւ Հայաստանի միւս ոսկերը չրջանները յայտնաբերուած փորուածքներուն ու միջոցներուն։ Ասիկա կը վկայէ թէ նշուած հանքավայրերը նոյն չրջանին չահագործուած են։

Ասրհրդային Գիտութեանց Ակադեմիայի երկրաբանութեան հիմնարկը չափած է Մեղրաձորի հանքավայրէն գտնուած կաղնեայ ամրակին տարիքը՝ մօտ 1570 տարի։ Մեր կարծիքով ան Հայաստանի ոսկիի հանքավայրերու հնադոյն նչանակալից չահագործման վերջին փուլն է (Քրիստոսէ եառ Դ. – Ե. դարեր), որմէ յետոյ այդ հանքավայրերը փլեր են, ծածկուեր ու մոռցուեր են հայկական աշխարհի անկայուն քաղաքական վիճակին պատճառով եւ վերստին «յայտնաբերուեր» են միայն մեր ժամանակներուն՝ 1940 – 1950–ական թուականներուն։

Պատմական Հայաստանի Մեծ Հայքի յատկապէս Այրարատ, Տուրուբերան նահանգները, Վասպուրականը, Ուտիքը հարուստ եղած են ոսկիի հանքավայրերով։ Որոչ ընդհատումներով այդ հանքավայրերը լայնօրէն չահագործուեր են Ուրարտու) ժամանակներէն մինչեւ Արշակունիներու հարստութեան անկումը։

Հայկական մեռապէ իրեր յայտնաբերուած են Ասորեստան, Միջագետք, Իրան, Փոքր Ասիոյ տարբեր վայրերը, Հիւսիսային Կովկաս եւ այլուր։ Ոսկերչական հմուտ եւ նուրբ աշխատանքի արդասիք են Կարմիր բլուրէն պեղուած ոսկիէ օղերը, ապարանջանը, էմմիտաժ եւ Պեռլինի թանգարանը գտնուող հայկական արճանիկները։

Գերմանացի լեռնային ճարտարապետ՝ Կ. Բաքս կը հաստատէ, որ «Հայկական լեռնաչխարհին մէջ յայտնաբերուած են ամենահին պղինձէ գործիքները՝ պատրաստուած մօտ Քրիստոսէ 3000 տարի առաջ»։

Հնադոյն Հայաստանը առաջին երկիրն է ուր կարելի եղաւ երկաթ ձուլել։ «Հայաստանը դարձաւ, – ինչպէս գրած է Խսքիլէս (Ք.Ա. մօտ 525 – 456 թուականներուն) – երկաթի հայրենիքը»։ Առաջին երկիրներէն մէկն է, ուր ծնունդ առաւ արծաթի եւ ոսկիի արտադրութիւնը։ Այդ մասին գիտէր դեռեւս Հոմերոս եւ այդ նկարագրած է «Իլիական»ին մէջ։ Հետաքրքրական է նչել որ Ք. Ա. Թ. – Ը. դարերուն մեր լեռնաչխարհին մէջ արտադրուած է պրոնզի ու արոյրի եւ միաժամանակ նաեւ երկաթի եւ պղպատի ըղդալի քանակութիւն, որմէ աշխատանքի գործիքներ եւ զէնք կը պատրաստէին։ Տեղւոյն վարպետները հմտօրէն միրաւորած են նաեւ մետաղեայ իրերը ոսկիի չերտով պատելու, փորագրութեամբ, քանդակներով եւ դրոչմով գեղազարդելու, քարը մետաղին հետ ձուլելու թեքնիկին։ Զարգացած մետաղագործութեան հիման վրայ նոր ծաւալ ստացած են արհեստները (առաւելապէս՝ մետաղաձուլութիւնը, զարքնութիւնը, զինագործութիւնը, քարագործութիւնը, փայտամշակութիւնը, կաւագործութիւնը եւայլն), ընդարձակուած է փոխանակութիւնը, կատարելագործուած է ռազմական եւ չինարարական թեքնիկը։

Ըստ Հերոդոտոսի, յոյն աչխարհագիր Ստրաբոնի, յոյն պատմիչներ Քսենոփոնի եւ Պլուտարքոսի, հռոմէացի Մոմմզէնի, հայ պատմիչներու (յատկապէս Մ. Խորենացիի եւ Փ. Բիւզանդի) տեղեկութիւններուն, Հայոց թագաւորները սեփական արծաթին, պղինձէ մետաղադրամ ունեցեր են, աչխոյժ առեւտրական կապեր ունեցեր են դրացի երկիրներու հետ, երբեմն ստիպուած եղեր են վճարել մեծ հարկադրամարներ, երբ պատերազմներ – րուն պարտուեր են։

Ք. Ա. (Զ. – Դ.) դարերուն, ըստ Քսենոփոնի՝ «Հայաստանը մեծ է, հարուստ եւ բարեկեցիկ» Հայաստանի երկուստորեակ պետութիւնները Աքեմենեան Պարսկաստանին տարեկան կը վճարէին 600 արծաթ տաղանդի հարկադրամար, որուն կչիռքը մօտ 19·584 քիլօկրամ էր։ Իր ժամանակին համար այս մեծ հարկը կրնար վճարել միայն տնտեսապէս զարգացած երկիրը։ Համեմատութեան համար նչենք որ հին Աբեսելքի ամենահարուստ, ամենազարգացած երկիրներէն Եգիպտոսը տարեկան կը վճարէր 700, Բաբելոնը՝ 1000, իսկ Փոքր Ասիան՝ իր երեք սատրապութիւններով 1760 արծաթ – տաղանդ։

Լուկուլլոս Մեծն Տիգրանի յաղթելէ ետք Տիգրանակերտէն թալանած է մօտ 8 հազար տաղանդ կամ 210 թոնէ աւելի արծաթ։ Սա նչանակալի քանակութիւն է՝ նոյնիսկ այժմեան չափանիչներով։

Հայաստանի ոսկիի հանքավայրերու չահագործման համաժամանակութիւնը երկրաբանականէն զատ, պատմա – հնադիտական հետաքրքրութիւն ունի։

Հրազդանի չրջանը հաւաքուած հարուստ փաստերը իրենց նմանակները ուրիչ հայկական լեռնաչխարհի այլ անկիւնները, անոնց հետ կը ներկայացնեն նախընկերներու մէկ միատեսակ, ծագումնաբանօրէն չաղկապուած եւ երկարատեւ զարգացող մչակոյթը։

Հնադոյն չահագործման թարեխիղճ ուսումնասիրութիւնը կ'օգնէ երկրաբանական կարգ մը հարցերու, ինչպէս նաեւ հնադոյն Հայաստանի հնադարեան ընկերա – քաղաքական իրավիճակի պատմութեան աւելի յստակ պարզաբանումին։

ՄԱՆՈՒԻԼ ՋԱԼԻԲԿԵԱՆ

ԵՐԱԶԱՅԻՆ ՀԱԼԷՊԸ

ԱՆԴՐԱՆԻԿ ԾԱՌՈՒԿԵԱՆ

Անճնական հարցի մը վերածած էր Աւտուրին մասին զրուելիք յօդուածը։ Ցոյց մըն ալ կրաւ։ «Նայիրի»ները առած ... ետ քերաւ խմբագրատուն։

Աւա՛ղ, իմ բացակայութեանս...

***

Մնունդէն ետք, Նչանը պէտք էր տեսծնել Զատկի օրերուն։

Հալէպի Զատիկները...

Սուրիա – Լիբանանէն մեկնած բազմահազար Հայեր կան երկրագունդի բոլոր կողմերուն, Հայաստանէն մինչեւ Գահառա եւ Աբժանթինէն մինչեւ Աւստրալիա։ Անոնց մէջ, քաւտունին հասած եւ անկէ վեր սերունդին համար անջնջելի յիշատակներ են Հալէպի Զատիկները։ Ամբողջ քանամեակ մը Հալէպ քաղաքը Սփիւռքին սիրտն էր եւ Քատկի երեք օրերուն այդ սիրտը ազգային հպարտութեամբ կը տրուիէր։ Երկու – երեք հազար հայ տղաք ու աղջիկներ, բոլոր չրջաններէն եկած, մարզադաչտին վրայ քաղաքը կը վերածէին հայութիւն ու թարմութիւն բուրող ծաղկաստանի մը, դիրքերու մէջ կարգացուած Նաւասարդեան տօները վերակոչելով, եւ մրցումներէն ու խաղերէն ետք, յորդահոս հեղեղի մը պէս տողանցելով քաղաքին մայր պողոտայէն, իրենց նուագախումբին պղինձնե – րուն գոռ կշռոյթներով...

Այդ օրերը տեսնող Հայերուն համար, ո՛ւր ալ գտնուին, Հալէպի Զատիկները պիտի մնան իրենց կեանքի գերադոյն ապրումները։

Այդ գաչտին վրայ տեսած եմ Յակոբ Օշականը որ քանի հազար Հայերէ կը ծափողջունուէր յատնկայս, բարձրախոսին հրաւէրով, եւ յուզումէն այնպէս կը սեղմէր թեւս ճանկին մէջ, որ օրերով կապոյտ կը մնար...

Տեսած եմ Շաւարչ Միսաքեանը, որ անգամի մը համար իր աչխարհաբարը մոռցած «Ո՛տայր լինճ զառաւօտն Նաւասարդի» մը կը մրմնջէր, աղօթելու պէս...

Տեսած եմ Դրօն, այնքան զինուորներէ եւ թաղմութիւններէ աչքը վրուշտ Դրօն անգամ, որ արջու թաթը ոսկս, կը գոչէր։ – «Ուզում եմ նրանց մէջ թռնել եւ էս բալիկներին մի լաւ դրկել...»։

Հալէպի Զատիկները...

(Շար. 13)

ՀՆԿԵՐՍ ՆՇԱՆԸ

Անօգուտ։ Նչանին համար փոխաբերութիւն, այլաբանութիւն, մտածումի նրբութիւնները չկային։ Հիմարի զգայանք չունէր։ Բառերը եւ խօսքերը իրենց յատուկ իմաստովը միայն կ'առնէր։

Զարմանալին այն է, որ երբ Աւտուրը մեռաւ, կը պնդէր որ անպայման յօդուած մը գրեմ իր մասին։ Ու երբ կ'ըսէի թէ Աւտուրը լաւ մարդ էր, ընտանեկան պատասխան հայր մը, փորձառու ազգային գործիչ մը, բայց միայն մեր գաղութին չափանիչով, թէ օրաթերթը հարկ եղածը գրեց արդէն, յամենայնդէպս ոչ համազգային այն դէմքը որուն անձնաւորութիւնը հարկ ըլլայ պատմութեան յանձնել՝ չէր համոզուեր եւ կը պնդէր.– ««Ընածնողներ ճիշդ են, բայց պէ՛տք է գրես»։

Լրջօրէն խոովեցաւ հետս։ Դէմքը ելլոզին կը պանդատէր, կը հեռապնդէր։

– Ինչո՞ւ են նատեցրել (քանատրկել)։

– Իմանովին հայհոյելու համար։

– Իսկ քե՞զ։

– Իմանովին պաչտպանելու համար։

– Բա քե՞զ...

– Ես էլ իմանովն եմ։

***

– Ի՞նչ յօդուածով ես նատած։

– Քաղաքական։ Արհեստաւոր եմ, մի օր կանչեցին քաղկոմ, թէ՝ Չեռուցման ցանցը նորոգի։ Նայեցի ու ասացի՝ սխեման պէտք է փոխել...։

***

Դատաւորը զուրս է գալիս նիստերի դահլիճից ու քրքջում։

– Ի՞նչ է եղել, – հետաքրքրւում է դրացնկերը։

– Շատ ծիծաղելի անեկդոտ լսեցի։

– Պատմիր։

– Չեմ կարող, հէնց նոր պատմողին 15 տարի տուեցին։

***

– Ո՞րն է Մոսկուայի ամենաբարձր շէնքը։

– Նիժկ–ի չէնքը։ այնտեղից Սիբիրը պարզ երեւում է։

ԿԻԻՐՏԵՐՈՒ ԱՔՍՈՐ

Հալածանք, զինուորական պաչարում, անտառներու հրդեհում, միջոցներ եղան որոնց դիմեցին Թուրք իչխանութիւնները, անզօրութեան մատնելու համար քրտական չարժումը։ Ամոնց վրայ կ'աւելցայ նաեւ աքսորը։ Սղերդի ու չրջանի իրենց բնակավայրերէն դէպի երկրին կեդրոնական կամ արեւմտեան մասերը կը ղրկուին Քիւրտեր։

«Իֆիպիճէ Տօղրու» չաբաթաթերթը Սեպտեմբեր 10–ի թիւով կ'անդրադառնայ այս երեւոյթին։ Աքսորի որոչումը տրուած է Ապդ։ Ապահովութեան Մորհուրդին կողմէ։

Աքսորեալները Անգարայի մէջ մեծ հետաքրքրութեան առարկայ կ'ըլլան։ Ցատկապէս ընդդիմադիր ճակատի կուսակցութիւնները կը մօտենան անոնց։ Աքսորուածներու մէջ կան պարագլուխներ, կան նաեւ կիներ իրենց զաւակներով։ Ամէնէն մեծ մտահոգութիւնը անորոչութեան պատճառով է. ո՞ւր պիտի ապրին, ի՞նչպէս։

Ինչպէս կ'ըսէ անոնցմէ մէկը, աքսորը նոր երեւոյթ չէ. տարիներէ ի վեր մարդիկ կ'աքսորուէին այդ չրջանէն, սակայն անճաշն, առանց աղմուկի. հիմա պաչտօնապէս կը ճամբուին։ Անոնցմէ մէկը կը պատմէ թէ ուղղակի գործակցութիւն առաջարկուած է իրեն եթէ չուզեր աքսորուիլ։

Իչխանութիւնէն զատ դրեթէ բոլոր ճամբորդները դէմ են որոչումին ու անոր գործադրութեան. այս քայլը կը նկատեն առաջին հանդրուանը մը որ քրտական կնճիռը ալ աւելի պիտի բարդացնէ։

«ՈՋՆԻ»Ի ՍՐԱՄՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԷՆ

Տօքթ. Փասքալ Ճապուրեան եւ զաւակները՝ Տիգրան եւ Մարիամ,

եւ ընտանեկան բոլոր պարագաները ցաւով կը ծանուցանեն իրենց կնոջ եւ մօր՝

ՏԻԿԻՆ ՓԱՍՔԱԼ ՃԱՊՈՒՐԵԱՆԻ
(née Eygenhuisen)

մահը, որ պատահեցաւ Սեպտ. 16–ին, 49 տարեկանին, յետ անողոք հիւանդութեան:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի, Շաբաթ, Սեպտեմբեր 20, ժամը՝ 10.30–ին Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Եկեղեցին:

Մահագդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Պր. Վահէ Չիլինկիրեան, զաւակները ու թոռները կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի, Կիրակի, Սեպտեմբեր 24, Փարիզի Սուրբ Յովհաննէս – Մկրտիչ Եկեղեցին իրենց կնոջ, մօր եւ մեծ – մօր՝

ՅՈՒԼԻՆԷ ՉԻԼԻՆԿԻՐԵԱՆԻ

մահուան 5–րդ տարելիցին ի յիշատակ:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

ՎԱՐԱԳԱՁ Ս. ԽԱՉ ԱՐՆՈՒՎԻԼ

Առնուվիլի Վարագայ Ս. Խաչ Եկեղեցւոյ անուանի առնախմբութիւնը եւ Մատաղօրհնութիւնը այս տարի բացառապար տեղի կ'ունենայ Սեպտեմբեր 24, Կիրակի օր:

Օրուան հանդիսաւոր պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝

ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԱՇԵԱՆ
(Արեւմտեան Եւրոպայի Հայրապետական Պատուիրակ եւ Առաջնորդ Փարիզի Հայոց)

***

Ցաւարտ պատարագի կը կատարուի Մատաղի օրհնութիւն եւ հոգեհանգիստ՝ հանգուցեալ հոգեւորականներու եւ բարերարներու համար:

Սիրով կը հրաւիրուին Առնուվիլի, Սարսէլի, Սէվրանի եւ շրջանի հայութիւնը ներկայ գտնուելու, աղօթելու եւ իրենց ուխտը կատարելու:

Սկիզբը ժամերգութեան ժամը՝ 9.30:
Պատարագ ժամը՝ 10.30:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Պր. Վահէ Չիլինկիրեան, զաւակները ու թոռները կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի, Կիրակի, Սեպտեմբեր 24, Փարիզի Սուրբ Յովհաննէս – Մկրտիչ Եկեղեցին իրենց կնոջ, մօր եւ մեծ – մօր՝

ՅՈՒԼԻՆԷ ՉԻԼԻՆԿԻՐԵԱՆԻ

մահուան 5–րդ տարելիցին ի յիշատակ:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ
ԵՒ
ՆՈՒԷՐՆԵՐ

Տիկին Արմենակ Գուլումճեան, Պր. Ֆիլիպ Գուլումճեան կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի այս կիրակի, Սեպտեմբեր 24, Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Եկեղեցին, իրենց ամուսնոյն եւ հօր՝

ԱՐՄԵՆԱԿ ԳՈՒԼՈՒՄՃԵԱՆԻ

մահուան քառասունքին առթիւ:

***

Տիկին Արմենակ Գուլումճեան եւ Ֆիլիպ Գուլումճեան չնորհակալութիւն կը յայտնեն բոլոր անոնց որոնք ծաղիկով, անձամբ, դիւրաւոր եւ փոխան ծաղկեպսակի նուէրներով յարգեցին ողբացեալին յիշատակը:

***

Փոխան ծաղկեպսակի եղած են հետեւեալ նուէրները. –

Պր. Վահէ Չիլինկիրեան 3000 Ֆրանք Դպրոցասէրին:

Պր. Սուրէն Գործունեան 1000 Ֆրանք «Ծառայ»ին:

Պր. Պերճ Մխքայէլեան 1000 Ֆր. Իսիլ Ս. Մարիամ Աստուածածին Եկեղեցիին:

Պր. Միշէլ Մխքայէլեան 1000 Ֆրանք Լիոնի Ս. Յակոբ Եկեղեցիին:

ՓԱՐԻԶԻ Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ – ՄԿՐՏԻՉ ԵԿԵՂԵՑԻԻՆ.– Պր. Գէորգ Պաղըրճեան 1000 Ֆրանք, Տէր եւ Տիկին Անտրիէֆ 700 Ֆր., Պր. Ժաք Մուրատեան, Պր. Զորաքեան, Տիկին Ա. Սմաճեան, Տօքթ. Ժ. Սմաճեան, Տօքթ. եւ Տիկին Պուտսիոս, Տէր եւ Տիկին Էթիենմէդեան 500–ական Ֆրանք, Տիկին Լիւսի Աւետեան 250 Ֆր., Պր. Կոմիտաս Գէորգեան 100 Ֆր.:

Տէր եւ Տիկին Զէլվէեան 500 Ֆր. Բարեգործականին, Տիկին Ժիւլիէթ Տէր – Սարգիսեան 500 Ֆր. Աղքատախնամին:

***

Գուլումճեան եւ Մեսրոպեան ընտանիքները հետեւեալ նուէրները կ'ընեն. – 1000 Ֆր. Սամուէլ – Մուրատեան վարժարանին, 1000 Ֆր. Դպրոցասէր Տիկնոց վարժարանին, 1000 Ֆր. «Ծառայ»ին, 500–ական Ֆրանք կարմիր եւ Կապոյտ Խաչերուն, 400 Ֆրանք Բարեգործականին, 3000 Ֆր. Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Եկեղեցւոյ հոգաբարձութեան, 25.000 Ֆրանք վարչութեան:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

ՄԱՐՍԼԻԶ. – Սէն – թ'Անթուանի Սուրբ Թադէոս Եկեղեցւոյ թաղականութիւնը չնորհակալութեամբ առացած է փոխան ծաղկեպսակի՝ Պր. Թադէոս Մըսրլեանի մահուան առթիւ. – Տէր եւ Տիկին Օհան Զէօրթիւքեան 100, Տէր եւ Տիկին Բարսեղ Վէտեան 100, Տէր եւ Տիկին Ներսէս Մըսրլեան եւ զաւակները 1000, Տէր եւ Տիկին Մխսաք Զէօրթիւքեան 50 Ֆր.:

Տիկին Փոլէթ Պետրոսեանի (ծնեալ՝ Փեթիւան) մահուան առթիւ. – Տէր եւ Տիկին Բիւզանդ Տէվէճեան 50, Մանուկ Մարկոսեան զաւակները 300 Ֆր., Ժան – Միշէլ Պետրոսեան 100 Ֆր.:

Տիկին Նուարդ Թէրզեանի (ծնեալ՝ Գայլեան) մահուան առթիւ. – Տէր եւ Տիկին Բիւզանդ Տէվէճեան 50 Ֆր.:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Շրջանային Վարչութիւնը իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Տիկին Արաքսի Մուրատեանի (Շրջանային վարչութեան նախկին անդամուհի) իր ամուսնոյն՝ Զօհրապ Մուրատեանի կսկծալի մահուան առթիւ:

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

ԶՕՀՐԱՊ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆԻ

մահուան առթիւ

ՔԼԱՄԱՐ. – Պր. Գրակ Ղազարեան 200 Ֆրանք «Ամարաս»ի (ատենապետ «Ծառայ»էն):

***

ՓԱՐԻԶ. – Արվիկ Մխիթարեան 1000 Ֆր. «Ամարաս»ին (ատենապետ «Ծառայ»էն):

«ԾԱՌԱՅ»ԻՆ

ՓԱՐԻԶ.– Սիմոն Պայրամեան 300 Ֆր.:

***

Տէր եւ Տիկին Արտաշէս Փուչուճեան 200 Ֆր.:

***

Տիկին Արմենուհի Գեւոնեան 100 Ֆր.:

***

Ժան Պատուական 200 Ֆր.:

ON RECHERCHE

Une chambre à louer pour une dame seule, dans une famille, de préférence à Enghien-les-Bains ou Alfortville.
Téléphoner après 20 h au 39 64 33 10

«ԾԱՌԱՅ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ԿՔ ՆՈՒԻՐԵՆ

Վ.Ո – Ա.Ն – Վ.Ը.Լ.Ի.Ն. – Պր. Տիգրան Տէր–Սարգիսեան 200 Ֆր.:

ԿԸ ՓՆՏՈՒԻ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Կրընոպլի Վարչութիւնը՝ կը փնտռէ փորձառու ուսուցիչ կամ ուսուցչուհի, իր դպրոցին համար, մօտակայ շրջաններէ, Լիոն, – Տէսին, Վիլէն, Վալանս:

Անոնք որոնք կրնան օգտակար ըլլալ, այս աղգապահպանման գործին, թող դիմեն մանրամասնութիւններու համար վարչութեան:

Հեռաձայն. – 76 – 21 – 78 – 28

ԾՈՒՇԱՑԹՂԹ

ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉԻ Կրընոպլի Անի Մատենադիւղի վարչութիւնը ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները, Կիրակի, Սեպտեմբեր 24–ին, կէսօրէ ետք, ժամը՝ 15–ին, իր Հ. Օ. Մ.–ի Տան մէջ:

ՄԱՐՍԷԼԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏՈՒՆ

12–14, rue St.Bazile — 13001 Marseille

Շաբաթօրեայ գործունէութիւններ կազմակերպուած՝

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի եւ Հայ Մշակոյթի Տան կողմէ:

Ամէն Շաբաթ, ժամը՝ 10–էն 17՝ – Հայերէն լեզուի եւ քաղաքակրթութեան դասընթացքներ բոլոր մակարդակներուն համար:

– Պատրաստութիւն Պաքալօրէայի հայերէնի քննութեան,

– Հայկական պարի եւ երգի դասեր:

– Ձեռային գործեր, գծագրութիւն, նկարչութիւն եւայլն:

Դասընթացքները կը սկսին Շաբաթի, Հոկտեմբեր 4–ին:

Կէսօրուան ճաշ կը տրուի աշակերտներուն:

Արձանագրութիւնները կ'ըլլան Կապոյտ Խաչի մասնաճիւղերուն մօտ եւ Հայ Մշակոյթի Տունը եւ մասնաւորապէս Շաբաթ, Սեպտեմբեր 27ին, ամբողջ օրը, Մշակոյթի Տունը:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Կապոյտ Խաչի Սէն – Ժերմէն Շ. Շանթ մասնաճիւղի վարչութիւնը Սեպտեմբեր 24, Կիրակի, ժամը՝ 10–ին թաղիս Ս. Սահակ – Մեսրոպ Եկեղեցւոյ մէջ հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կտակ իրմէ յատկապահուած անդամուհիներու հոգւոյն:

Հոգեհանգստեան աւարտին տեղի կ'ունենայ մատաղօրհնութիւն եւ բաշխում:

ՌՕՄԱՆ
ՍՈՒՐԲ ՆԻԿՈՂԱՅՈՍ ԵԿԵՂԵՑԻ

Սեպտեմբեր 24, Կիրակի, երեկոյեան ժամը 6–ին, Ռօմանի Սուրբ Նիկողայոս Հայասատանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ մէջ կը մատուցուի պատարագ:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ այցելու հոգեւոր հովիւ՝

ՋԱՏԻԿ ՎԻՐԴ. ԱԻԵՏԻՔԵԱՆ

Պատարագի երգեցողութիւնը կը կատարէ Վալանսի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ երգչախումբը:

Cours de langue arménienne à Alfortville

ADULTES ET ENFANTS
TOUS NIVEAUX, AVEC DES PROFESSEURS EXPERIMENTES

Jeudi 20 h 30 (*Horaire modulable*) — Adultes (*Tous niveaux, prép. bac*)
Samedi 14 h - 16 h — Enfants, adolescents (*Tous niveaux*)
(suivi d'une animation spéciale pour les adolscents)

ENSEIGNEMENT RELIGIEUX
pour les enfants de 4 à 12 ans, en arménien et en français le dimanche de 10 h 30 à 11 h 30.

Toutes ces activités ont lieu à
L'EGLISE EVANGELIQUE ARMENIENNE
8, *rue du Groupe Manouchian*
ALFORTVILLE

Contact : P. MIKAELIAN, 48 93 99 88
Inscriptions sur place
Début des cours : Jeudi 21 Septembre
Samedi 23 Septembre

U.G.A.B. - PARIS

présente
le chansonnier
d'Arménie soviétique
EDOUARD ZORIKIAN

dans un récital unique en France
le vendredi 22 septembre à 20 h 15

au Centre Culturel A. Manoogian
118, rue de Courcelles, Paris 17e
Participation aux frais : 25 F

ՎԵՐԱՄՈՒՏ

ՊԱՆԻԵՕ – ՔԱՇԱՆ

Ցիսուն տարիներէ աւելի գոյատեւող Պանիեօ – Քաշանի միօրեայ զբօսքը, այս տարի եւս իր դռները կը բանայ Հոկտեմբեր 4–էն սկսեալ՝ ընդունելու համար ամէն տարիքի հայերէն սորվիլ փափաքողները:

Կը դասաւանդուի՝ հայերէն լեզու, պատմութիւն եւ աշխարհագրութիւն. Զորեքշաբթի, ամբողջ օրը (ժամը 9–էն 12, 14–էն 16) եւ Շաբաթ օրը (ժամը 14–էն 17), ունենալով մշակութային աշխատանքներու յատկացուած օրեր:

Ունի նաեւ պաքալօրէայի յատուկ պատարան:

Ցաւելեալ մանրամասնութիւններու համար դիմել՝

Հեռաձայն. – 46 – 63 – 77 – 70
կամ՝ 46 – 65 – 86 – 42

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 21

JEUDI
21 SEPTEMBRE
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԳԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 700 Ֆ· — Վեցամսեայ : 360 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1000 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

65ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.104 Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN 65e ANNÉE — No 17.104

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ԼԻԱԿԱՏԱՐԸ

ԱՐՑԱԽ

«ԱԶԴՈՒ ՄԻՋՈՑՆԵՐ ՊԷՏՔ Է ՁԵՌՔ ԱՌՆԵԼ»

Կ'ԸՍԷ ԿՈՐԲԱՋՈՎ

ՈՐՈՆՔ ԵՆ ԱՅԴ ՄԻՋՈՑՆԵՐԸ

ԵՐԿՈՒ ՁԻՆՈՒՈՐ ՍՊԱՆՆՈՒԱԾ

Ինչպէս գրած էինք երէկ, վերջին պահուն, Խորհրդային Միութեան Համայնավար կուսակցութեան Կեդրոնական Կոմիտէի լիակատար նիստը (251 անդամ, 162-ը՝ Ռուս) առաջին առթիւ լուծեց օրակարգի դժուար հարցը՝ յաջորդ համագումարին թուականը փոխել, այլեւս նախատեսուածէն առաջ դնումարել, ինչպէս թելադրած էր Կորբաչով: Ուրեմն, յաջորդ համագումարը – 28-րդ – պիտի գումարուի 1990 Հոկտեմբերին եւ ոչ՝ 1991 Ապրիլին: Ասիկա նախատեսել կուսակցական «մաքրագործում» մը վերին խաւերուն մէջ:

Այս հարցը դժուարին էր կարգադրել եւ կարգադրուեցաւ, իսկ մնացեա՞լը: Զի տարի, ինչպէս ընթացիկ սովորութիւն է ամէն քան ձգել «նախորդին» վրայ, ինչպէս արդէն խորհրդային մենաշնորհ ալ ունի: Այս անգամ, Կորբաչով Ստալինէն ալ անդին գնաց հասնելու համար Ցարին, որմէ «խորհրդային իշխանութիւնը ծանր հարուած մը ստացած է» եւ այդ իսկ պատճառով Լենին ալ աւելի արժանիք ունի որ կրցած է լաւագոյնս ահսմանել կուսակցութեան ռազմավարութիւնը ազգութեանց հարցին մասին: Հոկտեմբերեան յեղափոխութեան ամէնէն կարեւոր արժէքներէն մէկը հաստատումն է ազգային պետական տարբեր հիմնարկներուն Ռուսաստանի ժողովուրդներուն կողմէ: Ցարական Ռուսաստանի մէջ, կը յիշեցնէ Կորբաչով, ոչ Ուկրանիա կար, ոչ Բելոռուսիա, ոչ ալ Վրաստան: Անոնց ժողովուրդները ազգ չէին նկատուած, այլ միայն «Նորին Վեհափառութեան հպատակները:

Ի'նդունի որ տնտեսական խոր ապակեդրոնացում մը անհրաժեշտ է: Նոյնքան անհրաժեշտ է ազգային ծրագրերու իրագործումը: Այդ առընչութեամբ կը նախատեսուի աւելցնել հանրապետութեանց ինքնավարութիւնը: Բայց...: Ինչո՞, սեղ մը «բայց» մը կայ: Անդրադառնալով ազգերու ինքնորոշման լեռնեան սկզբունքին, Կորբաչով կը յիշեցնէ որ պատմական փորձառութիւնը ցոյց տուաւ թէ անիկա պէտք չէ նկատուի որպէս արարք մը կապուած միայն անցեալի իրաւունքի գործադրութեան: Պարզ է, Ի'նքագործուի զանազան հանգրուաններով, որոնք թոյլ կուտան ազգային արժանաւորութեան ինքզինքը հաստատելու, լեզուին եւ մշակոյթին զարգանալու, քաղաքական ինքնավարութեան, տնտեսական եւ ընկերային յառաջդիմութեան լրենք ջիրենք ձեւրա – պրնդելու: Ինչ կը վերաբերի սահմանային փոփոխութիւններու եւ վարչական սահմանադիակումներու առաջարկներուն, Կորբաչով ճշդեց որ այդ ճամբան բռնել պիտի նշանակէր բարդացնել կացութիւն մը որ արդէն բաւական բարդ է: Պիտի նշանակէր ցնոր անօրինութիւն յառաջել պերեստրոյկայի իրական հետեւանքները, որոնք կը ձգտին բարելաւել խորհրդային բոլոր քաղաքացիներուն կեանքը:

Երբ կը հասնի ազգային բուն հարցերուն, Կորբաչով զրեթէ ապահովական է, բայց միշտ ... անորոշ: Կ'ողեկոչէ Ղարաղը՝ – «կնճիռը որ ծնունդ առաւ տեղական եւ ծայրայեղօրէն սուր բնոյթ ստացաւ: Քաղաքական միջոցներով զայն կարգադրելու փորձերը ակնկալուած արդիւնքները չտուին: Խնդիրները հոն հասան, ուր կացութեան յառաջընթացը կըրնայ անհնախատեսելի հետեւանքներ ունենալ: Մենք զմեզ կը գտնենք ազդու միջոցներ ձեռք առնելու անհրաժեշտութեան առջեւ: Ջենք կրնար ընդունիլ անիշխանականութիւնը եւ բնաւ երբեք արիւնահոսութիւն: Ամէն բան պէտք է ընենք մարդոց բնականոն կեանքի պայմաններ ստեղծելու համար»:

Այլ խօսքով, անգամ մը եւս ոչ մէկ դրական որոշում: Կրկին ու կրկին ձրդումներ, ընդհ. խօսքեր եւ այսուհանդերձ, Կորբաչով չի վարանիր պնդելու. – «Լաւ ճամբու վրայ ենք եւ պէտք է վճռական ըլլանք պաշտպանելով պերեստրոյկայի դժուար առաջադրանքները»:

× Խորհրդային ապահովութեան ուժերու երկու դիւուրներ ապանոուած են Ադրամի շրջանի Կիպզը գիւղը բազմութեան կողմէ, երբ կը փորձէին կարգ ու կանոնը պահպանել, ըստ ԹԱՍՍ գործակալութեան: Գիւղը 30 քիլոմեթր է Սահ – փանակերտէն: Միջադէպը պատահած է, երբ զօրքը կրակ բացած է ժողովուրդին վրայ ինքզինքը «ազատելու համար» պաշարումէն եւ 2 հոգի վիրաւորուած են ոտքերնին: Ժամ մը ետք, Սահեանա – կերտէն չորս քաղաքացիք եկած է քննութիւն կատարելու համար եւ նկարներ առնելու: Ժողովուրդը պնդած է որ ժամպաւէնը տան ու երբ մերժած են, իրենց կառքը յարձակումի ենթարկուած է եւ իրենցմէ երկուքը ծեծի տակ մեռած, մինչ երկուքն ալ ծանրօրէն վիրաւորուած են դանակի հարուածներով:

× Ադրբեջանի Ժողովրդական Ճակատը որոշեր է վերջ տալ գործադուլին եւ Հայաստանի շրջափակումին, անդրեղէնի, շինանիւթի եւ դեղօրայքի համար, բայց քարիւղն որ «Ադրբեջանի ազգային արտադրութիւնն է»: Երթուղարձ ճամբան բացուեր է Ադրբեջանի եւ Հայաստանի միջեւ: Հայաստանի ներածուած պարենաուրման 85%-ը Ադրբեջանէն կ'անցնի:

× «Մոնտ»ի թղթակիցը կ'արձագանգէր «կուսակցութեան ազգային քաղաքականութեան» մէկ փաստաթուղթին որ իրաքանչիւր Հանրապետութեան «գերիշխանութեան անփոխանցելի յատկանիշներուն» կը վերաբերի: Օտար Պետութեանց եւ կազմակերպութեանց հետ յարաբերութեան մէջ մտնելու իրաւունքն է այդ: Այսինքն, կը զրկ կեթթա, «ինչպէս Փէպէքը ներկայացուած է Փարիզ առանց անջատուելու Ֆռանսայէն, Լատունիա պիտի կարենայ ներկայացուիլ Ֆինլանտա կամ Հայաստանը՝ Ցրանսա...»:

«Պրաւդա», երեքշաբթի օր, չատ մտահոգիչ թղթակցութիւն մը հրատարակած է, ուր ըսուած կը բարձրանայ Հայաստանի պարտադրուած շրջափակման դէմ Ադրբեջանի կողմէ: Յօդուածը զոր ստորագրած են Երեւան գտնուող կեդրոնական մամուլի զրեթէ բոլոր թղթակիցները, կը հաղորդէ որ ոչ միայն թուղթի պահեստը կը սպառի Հայաստան եւ թերթերը պիտի չկարենան լոյս տեսնել Հինգշաբթիէն սկսեալ, այլեւ Հայաստան ուտեստեղէն եւ վառելանիւթ պիտի չունենայ:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՑՈՂՈՎ

ՊՐԱԶԱՎԻԼ – ՓԱՐԻԶ դիծը ապահովող օդանաւը, որ Ն'Ձամենայէն նոր մեկնած էր երեքշաբթի, կէսօրէ ետք ժամը 3-ի չուրջ անհետացաւ, 171 հոգիով (15 անձնակազմ, մնացեալը՝ ճամբորդներ): ԻԻ – ԹՀ – Ա-ի ՏԸ – ՍԷ 10-ը հաւանաբար արկած մը ունեցած է օդը բարձրանալէն հազիւ 20 վայրկեան ետք, երբ կապը խզուած է: Օդանաւը Նիժէրիոյ, Ազժերիոյ եւ Միջերկրականն անցնելէ ետք, պիտի հանդիպէր Մարսէյլ, ապա Ռուասի հասնէր ժամը՝ 18·30-ին: Զոհերէն քանի մը հատու հետք մը գտնուած էր Նիժերիոյ անապատային շրջանը:

ՎԱՏԻԿԱՆ, ի վերջոյ դիրք ճշդեց Աուշվիցի կարմելեան հարցին առթիւ, իրաւունք տալով Հրեաներուն: Արդարեւ, Հրէութեան հետ կրօնական յարաբերութեանց յանձնախումբին մէկ զեկոյցով է, զոր կը ստորագրէ կարդինալ Վիլլեբրանտոս, որ Վատիկան կը յայտնէ թէ ժընեւի համաձայնագրերը պէտք է յարգուին, այլեւնքն մայրապետները մեկնին: Վատիկան կը ճշդէ, որ դրական ձեւով կ'ընդունի ժընեւ նախատեսուած «աղօթքի, երկխօսութեան, հանդիպումի, լրատուութեան կեդրոնի մը հաստատումը» որու պիտի քերէ ալ իր նիւթական օժանդակութիւնը: Գերպ· Կրկմպ չի փոխեր, սակայն իր դիրքը: Դէմ է որ մայրապետները բռնի քշուին իրենց կարմելէն: Անգլիայէն, ուր կը գտնուի ներկայիս, Լեհաստանի ատաբերկը յայտարարած է թէ հարցը լուծելու դրական ձեւ մը չէ, եթէ նոյնիսկ այլեւս տրամադիր է որ կրօնաւորուհիները ուրիշ տեղ մը հաստատուին:

ԼԻՑԻՆի ամերիկեան շրջապտոյտը չատ վարկաբեկիչ արձագանգներու տեղի տուած է: Վերադարձին իսկ, Մոսկուայի երեւոյթանը, որ այնքան համակրութիւն կը վայելէ որպէս յանդուգն ընդդիմադիր մը, դէչ անակնկալին ունեցած է «Պրաւդա»ի կէս էջին վրայ փոռուած տեսնելու խոշարական «Լա Ռեփուպլիքա» թերթին մէկ յօդուածը նուիրուած Էլցինի ալքոհոլահակումին: Ըստ խոշարական օրաթերթին, Էլցին օգտուած է ընդունելութիւն – ներէն խմելու համար չորս շիշ ուիսքի, երկու շիշ օտկա եւ բազմաթիւ քոքթէյլներ այցելութեան առաջին 5 օրերուն...: Մոսկուայի մէջ հարցը բաւական արձագանգ գտած է, մանաւանդ երբ նկատի առնուի թէ Էլցին չատ քննադատած է նաեւ Կորբաչովը: Էլցին հերքեց, ամերիկեան «ստորին հարուած» որակելով ինչ որ կը կատարուի:

ՌԸՆՕ որոշած է աւելցնել Պուրսայի (Թուրքիա) իր արտադրութիւնը 45 հազարէն 100 հազարի բարձրացնելով կառքերու քանակութիւնը: Օյաք Ռընօ դարձատունը, որ թրքական մասնաճիւղն է Ռենոյին (որ 40%-ը ունի բաժնեթուղթերուն) 1988-էն 1991 500 միլիոն Ֆր·ի ներդրում ըրած պիտի ըլլայ կրկնապատկելու համար արտադրողական իր կարելիութիւնները:

ԻՍՐԱՑԻԼ ՄԻԼԻՏՈՍԵԱՆ 160 քիլօ-ով ծանրաբարձութեան պոկումի համաշխարհային իր մրցանիշը կոտրեց Աթէնքի մէջ (67,5 քիլօ դասակարգ) Եւրոպայի եւ աշխարհի ախոյեանութեանց երրորդ օրը: Իր նախորդ մրցանիշն էր՝ 158,5 քիլօ, նաեւ Աթէնքի մէջ, 1988 Մայիս 24-ին:

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ
ՀԵՌԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

ԵՐԵՒԱՆ
(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» – ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 14)

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԴԻՄՈՒՄՆԱԳԻՐԸ
ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ՈՒ ԲԱՔՈՒԻ

Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի նախագահութիւնը խոր մտահոգութիւն կ'արտայայտէ, որ վերջերս իրավիճակի կտրուկ սրման հետեւանքով Խորհրդային Հայաստանը եւ ԼՂԻՄ-ը կը գտնուին անյապաղ հետեւանքներով յղի կացութեան մէջ, ուր տասած են շրջափակման հետեւանքով: Հանրապետութեան արդէն ծայր առած տնտեսական կացութիւնը՝ աւերիչ երկրաշարժին հետ կապուած, ալ աւելի վատթարացած է: Ադրբեջանական երկաթուղիով չեն ստացուիր անհետաձգական ապրանքները, շինանիւթեր, անդրեղէն, վառելանիւթ: Ասոր հետեւանքով կը խափանուի հանրապետութեան բնականոն առօրեան, որ կը յառաջացնէ ժողովուրդին արդարացի զոռոքն ու պայրոյթը:

Իրավիճակը ալ աւելի լարուած է Լեռնային Ղարաբաղ, որ ամբողջական շրջափակման մէջ կը գտնուի:

Մեզ խորապէս կ'անհանդստացնէ Ադրբեջանի տարածքին վրայ բնակող մեր հայրենակիցներու կեանքին ապահովութիւնը:

Հայաստանի Պրեզիտիումը կը դիմէ Խորհրդային Պրեզիտիումին ու Ադրբեջանի Պրեզիտիումին, պնդելով թէ պէտք է ձեռնարկել անյապաղ եւ վճռական միջոցներու Ադրբեջանի մէջ բնակող Հայերու կեանքը ապահովելու, երկաթուղիի ու ճամբաներու շրջափակումը վերցնելու ուղղութեամբ, քան մը որ հնարաւորութիւն կուտայ շրջանին մէջ կեանքը բնականոն հունի մէջ դնելու:

ԱԶԳԱՅԻՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ
ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ՆԻՍՏ

Մարհրդային Միութեան Համայնավար կուսակցութեան ազգային քաղաքականութեան դրոյթներու նախապիծին քննարկման նուիրուած էր Հայաստանի կեդրոնական կոմիտէի լիակատար նիստը: Կոմիտէի գաղափարախօսական եւ ազգամիջեան յարաբերութիւններու հարցերու յանձնախումբերուն օրերս տեղի ունեցած համատեղ նիստը: Նիստը վարած է նախագահ Հրանտ Ոսկանեան:

Գաղափարախօսական յանձնախումբի նախագահ Գ. Գալոյեանի տուած տեղեկութիւններէն եւ ծաւալած մխքերու փոխանակութեան մասնակցած են Հայաստանի դատախազը, ակադեմականներ, պատմաբաններ, դրողներ, երաժիշտներ եւ ուրիշներ:

Հաստատութիւն տալով ազգային հարցի վերաբերեալ Համայնավար կուսակցութեան ուղիի նախապիծին, համատեղ նիստը արձանագրած է որ հոն եղած են կարգ մը կարեւոր առաջարկներ, որոնց իրագործումը պէտք է նպաստէ ազգամիջեան ճգնաժամային երեւոյթներու յաղթահարման: Առանց չարքին կը դատին նախ եւ առաջ խորհրդային պաշնակցութեան վերափոխման, ազգային ինքնավարութեան իրաւունքներու ընդլայնման, ազգային մշակոյթներու ու լեզուներու ազատ զարգացման պայմաններու ստեղծման երաշխիքներու ամրապընդման գաղափարները:

Միաժամանակ նշուած է որ ուղեգիծին մէջ չարադրուած այդ գաղափարներուն իրագործման ձեւն ու առաջադրուած խնդիրներուն լուծման ուղիները պէտք է աւելի յստակօրէն սահմանուին: Հարկ է նաեւ որ ազգային յարաբերութիւններուն առընչուող Պետութեան ներքին քաղաքականութիւնը համապատասխանէ միջազգային իրաւունքի կանոններուն, այն պարտաւորութիւններուն, զորս Խորհրդային Միութիւնը ստանձնած է միջազգային պայմանագրերով ու համաձայնագրերով: Նիստին խօսուած է նաեւ այն մասին որ ուղեգիծին մէջ թէեւ նշուած է ազգ· ինքնորոշման սկզբունքը իր բուն իմաստով վերամանդնելու կարեւորութիւնը, սակայն բացայայտուած չէ անոր ընդունումը արդի պայմաններուն մէջ:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՄԱՄՈՒԼ

ՆԱԽԱԳԾԻ ԻՐԱԿԱՆԱՑՈՒՄԸ ՄԻԱՍՆԱԿԱՆ ՈՒՂՂԱԳՐՈՒԹԻՒՆ Է ՊԱՀԱՆՋՈՒՄ

Անցեալ տարի վարչապետ դերասան Սօս Սարգսեանի առաջարկով «Ազատ-պարբ» երիտասարդական թերթը մոքերի փոխանակութիւն բացեց հայերէն դասական ուղղագրութեան վերադառնալու խնդրի շուրջ: Պէտք է արձանագրել, որ նախորդ տարիներում եւս թէ՛ մեզ մօտ եւ թէ՛ առաւել ափիւռքում աւանդական ուղղագրութեան հիման վրայ միասնական ուղղագրութիւն որդեգրելու առաջարկներ են եղել: 1988 թուականը մեր ժողովրդի համար հոգեպաշտ տարի էր, կային շատ աւելի կարեւոր ու առաջնային նշանակութիւն ունեցող խնդիրներ, ուստի մոքերի փոխանակութեան մասնակիցները քիչ եղան, սակայն այս տարի հանրապետական տարբեր լրագրերում այդ կապակցութեամբ հրապարակուեցին մի շարք թեր ու դէմ յօդուածներ, եզան ոտոհո եւ հեռուստատեսային ելոյթներ, իսկ աւելի բուռն են բանաւոր վէճերը:

Դասական ուղղագրութեան կողմնակիցները գտնում են, որ 1922 եւ 1940 թթ. «բարեփոխութիւնները» եւ երկրում իշխող քաղաքական պայմանները նոր սերունդներին կտրել են մեր 1500-ամեայ հարուստ դպրութիւնից, ապա, որ շատ աւելի կարեւոր է մեծ վիհ են բացել մեր ժողովրդի երկու տարանջատուած հատուածների միջեւ: Նոր ուղղագրութեան ջատագովները այս բոլորը մոռացութեան են տալիս եւ չեն ւելով նոր ուղղագրութեան միայն մի դրծօնի՛ նրա հեշտ ընկալման բնոյթի վրայ, գտնում են, որ այն մեծապէս նպաստել է հայրենի երկրում դրագիտութեան ծաւալմանը:

Պէտք է ասել, որ դասական ուղղագրութեան դժուար ու հեշտ բնոյթին լրատ ամենայնի անդրադարձել են դեռեւս խորհրդային կարդերի առաջին տասնամեակում ժամանակի մեր մեծանուն դրողները, լեզուաբաններն ու հրապարակախոսները, որոնց ձայնը, դժբախտաբար խեղդուել է երկրում քարձրացող բռնութիւնների ու անօրինակա – նութեան ծխածածկոյթի ներքոյ: Մեր օրերում դասական ուղղագրութեան վերադառնալու առաջին դրօշակակիրները եւ խնդրի արձարծողները, ի պատիւ իրենց, եղել են փրոֆէսօր Ռաֆայէլ Իշխանեանն ու մեծանուն՝ Պարոյր Սեւակը, աւելի ճիշդ՝ նրանք 20-ական թուականների մեր անուանի հայագէտների այս խնդրում ունեցած տեսակէտների շարունակողներն են եղել: Ճիշդ նրանք, որ աշխարհահռչակ լեզուաբան Հրաչեայ Աճառեանը օրինակելի յամառութեամբ 1926 – 1932 թթ. կարողացաւ աւանդական ուղղագրութեամբ հրապարակի վրայ դնել իր փառահեղ «Հայերէն արմատական բառարանը», այդպէս վարուեց նաեւ վաստակաւոր հայագէտ՝ Ստեփանոս Մալխասեանցը, որ մինչեւ 1932 թուականը Թիֆլիսի «Մարտակոչում» անդադրում պայքարում էր արեղեանական ուղղագրութեան դէմ եւ կեանքի վերջում, խոր ծերութեան մէջ՝ 1944 – 1946 թուականներին, կարողացաւ իր ցարդ անդերազանց քառահատոր «Հայերէն բացատրական բառարանը» հրատարակել դասական ուղղագրութեամբ: Ըստ երեւոյթին նոր ուղղագրութեան կողմնակիցները նպատակայարմար կերպով են մոռանում այդ փաստերը եւ խուսափում են մեր անցեալի հեղինակաւոր դիտականների անուններից յիշատակելուց, որպէսզի դասական ուղղագրութեան կողմնակիցների չարքերը նօսրանան: Մինչդեռ նրանք չատ ու չատ են եղել եւ այսօր էլ չատ են: Սա լա՞ւ է, թէ՞ վատ: Կարծում ենք, որ չատ լաւ է, նշանակում է մեր ժողովրդի լաւագոյն մասնաները հոգու կանչով զգում են խնդրի կարեւորութիւնը: Ընդունուած է ասել, որ ժողովուրդը չի սխալւում: Ուրեմն եկէք լսենք ժողովրդին. «Ձայն բազմաց, ձայն Աստուծոյ»:

Հայերէնի ուղղագրութեան հարցը ներկայումս չպիտի յանգեցնել նրա իւրացման դիւրին կամ դժուար բնոյթին. պիտի ելնել նրանից, թէ որքանո՞վ է նա նպաստում ազգի մտաւորական ներուժի զարգացման ներկայ ժամանակաշրջանում, երբ համակարգիչները վայրկեանապէս որոշում են յանկացած լեզուի յանկացած բնագիրը եւ հեշտութեամբ իրացնում են անդլերէնի ու ֆրանսերէնի, կամ արաբերէնի, պարսկերէնի, չինարէնի ու ճապոներէնի բարդ ուղղագրութիւնները, ծիծաղելի է անգամ մտածել հիմնականում կուռ օրէնքներ ունեցող մեր դասական ուղղագրութեան դժուարութիւնների մասին:

Դասական ուղղագրութեան ժամանակակից ընդդիմախօսները իրենց յօդուածներում հազար ու մի օրինակներ են բերում ապացուցելու, թէ որքա՜ն դժուար է հնին վերադառնալ, թէ որքա՜ն դժուար է ոչ-ը ուշ կամ իւ-ն յու կարդալ ու գրել եւայլն: Նրանք մտացածին դժուարութիւններ են եւ անհարկի ուռճացնում են՝ վախ եւ սարսափ տարածելով գործի կատարման մէջ չհարացած մարդկանց մէջ: Պէտք է ասել, որ մինչ 1922 թ. գործող դասական ուղղագրութիւնը ոչնչով չէր խանգարել, որպէսզի մենք հրաշալի ու շատ դրագէտ մտաւորականութիւն ունենայինք. յիշենք թէկուզ Էջմիածնի Գէորգեան ճեմարանի, Թիֆլիսի Ներսիսեան դպրոցի, Պօլսի Կեդրոնականի, Վենետիկի, Փարիզի Մխիթարեան վարժարանների, անգամ Շուշիի դիմնազիայի եւ այլ յայտնի ու անյայտ հայկական դպրոցների սաներին, որոնք մեր նոր վերածնունդի ռահվիրանները եղան: Ներկայումս արտասահմանեան հայկական դպրոցներում այդ նոյն ուղղագրութեամբ է հայերէն ուսուցւում, եւ հայեցի դաստիարակութիւն սաացած սփիւռքահայ երեխաները պակաս դրագէտ չեն:

Գործող ուղղագրութեան կողմնակիցները մի քանի տարուայ փաստարկում են, թէ «Նոր ուղղագրութիւնն անցած 67 տարում լիովին արդարացրել է իրեն, նրանով ստեղծուել է հարուստ եւ բազմապիսի դրականութիւն», որից հրաժարուելը «կը լինի ազգային ազէտ», որովհետեւ «նոր ուղղագրութեամբ հրատարակուած դրքերն աւելի մեծ թիւ են կազմում, քան՝ մնացած բոլոր տարիներին»: Յարգելի ընդդիմախօսները այս խօսքերը դրելիս արդեօ՞ք խորհել են, թէ յիշուած տարիների ընթացքում ի՞նչ բնոյթի դրականութիւնն է ստեղծուել, եւ դալիք սերունդները որքանո՞վ պիտի օգտուեն դրանից: Յիշեցնենք, նախ՝ որ 1922 – 1940 թթ. գո՛ւտ արեւելահայկան ուղղագրութեամբ հրապարակուած դրականութիւնը հազարէ դիմողներ կան, այն էլ միայն ուսումնասիրութիւնների համար, եւ ապա՝ յետագայ տասնամեակներում ըստեղծուած յատկապէս հասարակագիտական դրականութիւնը, անգամ այնքան քանքեր պահանջած մեր հանրագիտարանը, վերակառուցման մեր օրերում ենթակայ են հիմնովին վերանայման: Այդ ժամանակաշրջանում ստեղծուած լաւը, անկասկած, ժամանակակից դերզարդացած տպագրութեան ընձեռած հնարաւորութիւններով չատ կարճ ժամանակում կը վերահրատարակուի եւ կը ծառայի իր նպատակներին:

Ցայտնի է, որ յառաջիկայ մի քանի տարում մեր իւրաքանչիւր դպրոցական պէտք է նստի համակարգչի առջեւ եւ պէտք է օգտուի նաեւ նրա սրբագրական ծրագրերից, որոնց օգտագործումը թանարան թերթելուց չատ աւելի հեշտ է: Այս դէպքում առաւել քան արդէն խօսք չի կարող լինել ուղղագրական դժուարութիւնների մասին: Արդ, նման հանգամանքներում իւրաքանչիւր անհատ՝ լինի նա բանուորը, դրող, ուսուցիչ թէ լրագրող, երբ դրիչ է վերցնում ու ցանկանում է հայ ուղղագրութեան մասին իր խօսքը ասել, արդէն պարտաւոր է փոքր ինչ նեղութիւն քաշել եւ ծանօթանալ համակարգչի ամենապարզ «այբուբենին», իմանալ այդ հրաշք մեքենայի առաւելութիւնները, այլապէս նրանց փաստարկները մեզ դարաւոր են վերադարձնում: Երբ այսօր աշխարհում դործում է լազերային ճառագայթը, ոչ ոք չի դիմում նախնադարեան հաղորդակցման միջոցներին, այնպէս էլ հայերէնի ուղղագրութեան խնդիրը պէտք է քննել ժամանակակից պիտութեան ընձեռած հնարաւորութիւններով:

Այսօր մեր առջեւ կանգնած ամենէն անյետաձգելի խնդիրներից մէկը մեր ժողովրդի աշխարհասփիւռ բեկորների միասնութիւնն է, որի առաջ պէտք է նպաստեմանան բոլոր մարդ – մուներ հարցերը: Հայաստանի Կոմկուսի 1988 թ. սեպտեմբերեան պլենումում Հայրենիք – Սփիւռք յարաբերութիւնների ամրապնդման համար իրաւացիօրէն կարեւորագոյն խնդիրներից համարուեց մշակութային կապերի ընդարձակումը: Ազգային – քաղաքական մեծ նշանակութիւն ունեցող այս պատասխանատու վրայ, անկասկած, առաջնային հարց է դառնում, թէ մեր մամուլն ու դրականութիւնը Սփիւռքին ո՛ր ուղղագրութեամբ պէտք է մատուցուին: Արդեօ՞ք պիտի չարունակուի 67 տարուայ սխալ քաղաքականութիւնը. չէ՞ որ սփիւռքահայ ընթերցողների ճնշող մասը բացայայտօրէն խոյս է տալիս Հայաստանում դործող ուղղագրութիւնից:

Մեր մտաւորականները ամէն օր համախմբման, միասնութեան, ժողովրդի դատաեւման համար պայքարի կոչեր են անում, բայց նրանցից ոմանք չեն տեսնում իրենց չուրջ գլխապտոյտ արագութեամբ տեղի ունեցող տեխնիկական առաջընթացը եւ ամենայն լրջութեամբ, անգամ մեր աչքուբեների մէջ նոր նշաններ աւելացնելու առաջարկներ են անում:

Հայաստանի Կոմկուսի 1988 թուականի սեպտեմբերեան պլենումում ասուել է, որ «Միասնական անթոյլատրելի է, երբ որոշ ղեկավարներ իրենց անհամեմատ որոշումներով ու գործելակերպով երբեմն արհեստականօրէն նեղացնում են Հայոց լեզուի գործածութեան ոլորտը...»: Այս ճշմարիտ խօսքերը յետագայ զարգացման ու հեղինակութեան բարձրացմանը:

Այս նախագծումը, բարեբախտաբար, որոշակի ընդգծուած է նաեւ Հայրենիք – Սփիւռք լեզուական մերձեցման խնդիրը: Նախագծի յօդուածներից մէկում (2· բ· կէտ) ասուած՝ է՝ «հետեւողական աշխատանք տանել Հայոց լեզուի երկու ճիւղերի յետագայ զարգացման մերձեցման եւ միս հարստացման ուղղութեամբ՝ այդ գործում ներգրաւելով ինչպէս Հանրապետութեան եւ ամբողջ երկրի, այնպէս էլ արտասահմանի հայագէտներին»: Շատ լաւ է ձեւակերպուած: Մի այլ յօդուածում (2·րդ կէտ) նոյնպէս մի նոր դրական առաջարկ է արուած «Հայկական դպրոցներում դիտելիքներ տալ դրաբարի, մի քիչ հայերէնի եւ արեւմտահայերէնի վերաբերեալ: Այդ նպատակով կազմել համապատասխան ծրագրեր եւ ձեռնարկներ»: Եւ ի վերջոյ 2· բ կէտում կարդում ենք՝ «Աւելացնել հայերէնի խորացուած ուսուցմամբ դպրոցների քանակը ... ամէն կերպ ապահովել դպրոցներում հայագիտական առարկաների բարձրորակ դասաւանդումը»:

Այստեղ միայն մէկ կարեւոր դիտողութիւն պիտի անել. նախագծի այս եւ նման այլ դեղեցիկ ու ազնուական ծրագրերի իրագործման համար լինքնաթերթաթար են թաղրուում է բոլոր հայկական դպրոցներում դործող ուղղագրութեամբ Հայոց լեզուի ուսուցմանը զուգահեռ նաեւ դասական ուղղագրութեան ուսուցում, նշանակում է՝ մենք աչակերտութեանը պէտք է ծանրաբեռնենք կրկնակի կերպով, մի հանգամանք, որ արդէն խիստ նոր բարդութիւնների ու դժուարութիւնների առաջ պիտի կանգնեցնի մեր դպրոցին եւ ուղղագրական խառնաչփոթ ստեղծի մեր երեխաների ուղեղներում: Ինչ կարիք կայ երկու ուղղագրութեան, այն դէպքում, երբ դասականը փոքր սրբագրումներով, լիուլի կարող է բաւարարել թէ՛ դրաբարին ու մինչեւ հայերէնին եւ թէ՛ արեւելահայերէնին եւ արեւմտահայերէնին:

Աւելացնենք, որ հայրենի երկրում ու սփիւռքում արագ կերպով կենցաղի մէջ մտնող համակարգիչների հայերէն ծրագրերի համաատեղ օգտագործումը նոյնպէս ինչպէս մանրամասն անդրադարձել ենք այս կապակցութեամբ նախկինում հրապարակած մեր յօդուածներում («Գրական Թերթ», 1987, Մայիս 8, «Հայրենիքի Ձայն», 1989, Մայիս 17), հրամայաբար պահանջում է միասնական ուղղագրութեան:

Արեղեանական ուղղագրութիւնից հրաժարումը ցաւագին ու վիրաւորական չպիտի ընդունել որովհետեւ, կրկնում ենք, մեր առջեւ աւելի կարեւոր ու վեհ խնդիրը է կանգնած: Մեր օրերում առաջադրուող «Մէկ Հայրենիք, մէկ ժողովուրդ, մէկ լեզու» կարգախօսը անիրագործելի է առանց այդ բոլորը միաւորող միասնական ուղղագրութեան: Շրջահայեաց լինենք եւ Հայոց լեզուի դերի ու նշանակութեան դիտակցման ու գնահատման ճչս բարեբաստիկ օրերում ստեղծուած ամենանպաստաւոր պատեհութիւնը ձեռքից չտանք եւ չարժանանք յետագայ սերունդի նզովքին:

Ամփոփենք, ելնելով աշխարհացրիւ մեր ժողովուրդի գոյատեւումը ու միասնութիւնը ապահովելու ազգաչէն ու ազգապահպանական տեսակէտներից, ինչպէս նաեւ նուէր նպատակներից, ինչպէս նաեւ դասական ուղղագրութեան վաղուց յայտնի եւ բազմիցս հաստատուած առաւելութիւններից ու հնարաւորութիւններից, կրկնում ենք, մեր առջեւ աւելի կարեւոր ու վեհ խնդիր է կանգնած: Մեր օրերում առաջադրուող «Մէկ Հայրենիք, մէկ ժողովուրդ, մէկ լեզու» կարգախօսը անիրագործելի է առանց այդ բոլորը միաւորող միասնական ուղղագրութեան: Շրջահայեաց լինենք եւ Հայոց լեզուի դերի ու նշանակութեան դիտակցման ու գնահատման ճչս բարեբաստիկ օրերում ստեղծուած ամենանպաստաւոր պատեհութիւնը ձեռքից չտանք եւ չարժանանք յետագայ սերունդի նզովքին:

Ամփոփենք, ելնելով աշխարհացրիւ մեր ժողովուրդի գոյատեւումը ու միասնութիւնը ապահովելու ազգաչէն ու ազգապահպանական տեսակէտներից, ինչպէս նաեւ նուէր նպատակներից, ինչպէս նաեւ դասական ուղղագրութեան վաղուց յայտնի եւ բազմիցս հաստատուած առաւելութիւններից ու հնարաւորութիւններից, կրկնում ենք, մեր առջեւ աւելի կարեւոր ու վեհ խնդիր է կանգնած: Մեր օրերում առաջադրուող «Մէկ Հայրենիք, մէկ ժողովուրդ, մէկ լեզու» կարգախօսը անիրագործելի է առանց այդ բոլորը միաւորող միասնական ուղղագրութեան: Շրջահայեաց լինենք եւ Հայոց լեզուի դերի ու նշանակութեան դիտակցման ու գնահատման ճչս բարեբաստիկ օրերում ստեղծուած ամենանպաստաւոր պատեհութիւնը ձեռքից չտանք եւ չարժանանք յետագայ սերունդի նզովքին:

Ամփոփենք, ելնելով աշխարհացրիւ մեր ժողովուրդի գոյատեւումը ու միասնութիւնը ապահովելու ազգաչէն ու ազգապահպանական տեսակէտներից, ինչպէս նաեւ նուէր նպատակներից, ինչպէս նաեւ դասական ուղղագրութեան վաղուց յայտնի եւ բազմիցս հաստատուած առաւելութիւններից ու հնարաւորութիւններից, կրկնում ենք, մեր առջեւ աւելի կարեւոր ու վեհ խնդիր է կանգնած: Մեր օրերում առաջադրուող «Մէկ Հայրենիք, մէկ ժողովուրդ, մէկ լեզու» կարգախօսը անիրագործելի է առանց այդ բոլորը միաւորող միասնական ուղղագրութեան: Շրջահայեաց լինենք եւ Հայոց լեզուի դերի ու նշանակութեան դիտակցման ու գնահատման ճչս բարեբաստիկ օրերում ստեղծուած ամենանպաստաւոր պատեհութիւնը ձեռքից չտանք եւ չարժանանք յետագայ սերունդի նզովքին:

Ամփոփենք, ելնելով աշխարհացրիւ մեր ժողովուրդի գոյատեւումը ու միասնութիւնը ապահովելու ազգաչէն ու ազգապահպանական տեսակէտներից, ինչպէս նաեւ նուէր նպատակներից, ինչպէս նաեւ դասական ուղղագրութեան վաղուց յայտնի եւ բազմիցս հաստատուած առաւելութիւններից ու հնարաւորութիւններից, կրկնում ենք, մեր առջեւ աւելի կարեւոր ու վեհ խնդիր է կանգնած: Մեր օրերում առաջադրուող «Մէկ Հայրենիք, մէկ ժողովուրդ, մէկ լեզու» կարգախօսը անիրագործելի է առանց այդ բոլորը միաւորող միասնական ուղղագրութեան: Շրջահայեաց լինենք եւ Հայոց լեզուի դերի ու նշանակութեան դիտակցման ու գնահատման ճչս բարեբաստիկ օրերում ստեղծուած ամենանպաստաւոր պատեհութիւնը ձեռքից չտանք եւ չարժանանք յետագայ սերունդի նզովքին:

Le Karabagh

Une terre arménienne en Azerbaïdjan

PATRICK DONABEDIAN - CLAUDE MUTAFIAN

(Groupement pour les Droits des Minorités)

Փոքրամասնութիւններու իրաւունքներուն համար խմբագրութիւնը 1979–ին, արդէն, լոյս ընծայած էր «Հայերը» խորագրով պրակ մը: Ասիկա երկրորդ հրատարակութիւնն է նուիրուած Հայերուն եւ հայկական հարցին:

Ժեռար Շալեան, որ կը նախագահէ խմբագրութիւնին, տանեակ տարիներէ ի վեր դնահատելի ճիգեր կը թափէ, ոչ միայն վարձատրուած, ֆրանսերէնով եւ այլ լեզուներով թարգմանել, տպագրել, հրատարակել կամ վերահրատարակել տալով դիրքեր որոնք հիմնական փաստաթուղթեր կը կազմեն հայկ· հարցի թղթածրարին համար, եւ կը խանդարեն թուրքերը:

Փաթրիք Տօնապետեանի եւ Գլօտ – Արմէն Մութաֆեանի այս դործը կ'ներթայ նոյն ուղղութեամբ:

Փաթրիք Տօնապետեան արուեստի

պատմագէտ է, վկայուած Փարիզի Հա–մալսարանէն եւ Լենինգրադի Գեղարուես–տից կամաւէն: Մասնագէտ է մի քանի արուեստի: Մամբազրած է բազմաթիւ ուսումնասիրութիւններ հրատարակուած մասնագիտական հանդէսներու մէջ: Հե–ղինակն է, ժան – Միշէլ Թիէոիի հետ, գեղատիպ հատորին «Հայկական Ա–ւետարանները»:

Գլօր – Արմէն Մուրատեան նախկին ազգերու է, Ֆրանսայի մեծագոյն դըպ–րոցներէն, «էքոլ Նորմալ Սիւփէրիէօր»ի, մաթեմաթիքի փրոֆէսէօր Փարիզ ԺԳ. համալսարանը: Հրատարակած է դրահա–կիւռ (գրչագիր) կարգ մը գիրքեր: Գի–տական ասպարէզին առընթեր մեծ ուղե–ւորութիւն է եւ յոյժ հետաքրքրուած պատ–մութեամբ եւ աշխարհագրութեամբ: Իր երկհատոր գործը նուիրուած Կիլիկիոյ բացառիկ փառաթուղթ մըն է: Հարկ է յիշել նաեւ որ Գլօր – Արմէն Մուրատ–եան քանիցս Հայաստան եղած է գիտա–կան առաքելութեամբ կամ յատուկ ու–սումնասիրութիւններու համար: Իսկ, Հայաստանի երկրաշարժին գրթնախտ ա–րիթով, օգնութեան կազմակերպութեան մէջ հայ աշխատանքը կատարեց Հայաս–տան ամիսներ շարունակ:

Գիրքոյկը կը բացատրէ Ղարաբաղի ա–լեռնած, մրրկայոյզ պատմութիւնը, դա–րերու ընթացքին, ինչպէս նաեւ վիրքերու դրգռումը կտոր մը լեռնային հողամասի մը համար:

Հեղինակները հարցը կը դնեն իր զանա–զան երեսներով. Թրքա – հայկական՝ ամ–բողջ Հայաստանը բնաջնջելու քան–թրքա–կան քաղաքականութիւն. ազերի – հայկական՝ նոյն Պետութեան մը մէջ ոչ մէկ նամուսնութիւն ունեցող երկու ժողո–վուրդներու բռնի համակեցութիւն. խա–ղամ – քրիստոնեայ՝ կրօնական ընդդիմու–թիւն. Թրքա – սովետական՝ Մոսկուայի Միութեան սահման Թուրքիոյ հետ եւ սովետական ներքին հարց՝ Թիֆլիս կեդ–րոնացեալ Պետութիւն բայց քաղկացած ազգային հանրապետութիւններէ:

Գիրքը կը բաղկանայ երկու մասերէ:

Փաթրիք Տօնապետեան կը ներկայացնէ Ղարաբաղի պատմութիւնը հին դարերէն մինչեւ ԺԹ. դար: Լեռնային Ղարա–բաղի ինքնիշխան մարզը (4388 քառակու–սի քիլոմեթր) կը գրաւէ անդրկովկասեան շրջանի լեռնային մէկ մասը, որ ԺԴ. դարուն կը կոչուի Ղարաբաղ: Նախապէս կիսաղրկիչը պատմական Հայաստանի հիւ–սիս – արեւելեան երկու հին նահանգներ՝ Արցախ եւ Ուտի, որոնք կը տարածուէին Սեւանայ լիճի հիւսիս – արեւմուտքէն մինչ գետին հիւսիսը եւ Արաքսի հարա–ւը: Այս նահանգները կը պատկանէին մինչեւ Ե. դար Մեծ Հայաստանի թա–գաւորութեան: Ապա, կը կցուին պարս–կական Ալպանիա կոչուած նահանգին, յետոյ յաջորդաբար գրաւուած Արաբնե–րու, Սելճուքներու, Մոնղոլներու, Թիւրք–մէններու, Օսմանեան Թուրքերու, Պար–սիներու եւ Ռուսերու կողմէ: Այս օտար տիրապետութիւններէն զատ եւ մինչեւ ԺԹ. դարու ռուսական աշխարհակա–լութիւնը, Լեռնային Ղարաբաղի բնակ–չութիւնը ենթարկուած էր տեղացի աւա–տական ընտանիքներու իշխանութեան, ինչպէս միջնադարուն հայ իշխանները եւ ԺԷ. դարէն ԺԹ. դար Մելիքները, կոչուած Խամսայի (Խամսա՝ կը նշանա–կէ հինգ տարբերէն) որոնք կը տիրէին հինգ գաւառներու վրայ՝ Վարանդա, Խաչէն, Դիզակ, Ճարա բերդ եւ Կիւլիս–տան: Դարերու ընթացքին Ղարաբաղ կոչուած հողամասի տարածութիւնը կը նուազի եւ ժամանակակից շրջանին կը ներկայացնէ միայն Արցախի հին նա–հանգը:

Գլօր – Արմէն Մուրատեան երկրորդ մասին մէջ նախ կը ներկայացնէ Ղարա–բաղի աշխարհագրական դիրքը եւ մշա–կութային ծաղկումը, 20–րդ դարու սե–մին, որոնք խոչընդոտներ կը կազմեն իս–լամի տարածութեան Անդրկովկասի մէջ: Սակայն, արեւելեան Հայաստանը երկու–քի բաժնելէ յետոյ՝ Երեւանի նահանգը Նախիջեւանով եւ Զանգեզուրն ու Ղարա–բաղը կցելով Գանձակին, ցարական քա–ղաքականութիւնը կռնակ կը դարձնէ Անդրկովկասին խնդիրը չունենալու հա–մար Օսմանեան կայսրութեան հետ: Եւ այսպէսով, 1905–ին, կը պայթին Բաքուի խռովութիւնները որոնք կը տարածուին Նախիջեւան եւ ապա Ղարաբաղ եւ կը ըս–կըսին հայ – թաթարական ընդհարում–ները:

Յետոյ, Գլօր – Արմէն Մուրատեան կ'անդրադառնայ 1906–էն 1918–ի յաջոր–դական դէպքերուն, Ղարաբաղի «Տէֆաքթօ» անկախութեան, 1918 Սեպտեմ–բեր – Հոկտեմբերի օրհասական եւ վըճ–ռական օրերուն, արիւնալի բախումնե–րուն Մուսաւաթ թաթար կուսակցու–թեան խուժանկար դրգռիչներուն դէմ եւ Մարդակերտի ու Վարանդայի փրկարար յաղթանակներուն: Սակայն անգլիական հակահայ քաղաքականութիւնը, զօրա–վար Ալէնբիի վարանումները, հրա–մանատար Թոմսընի կատարած դերը ի նպաստ Ազրբէյջանին, Երեւանի դէմ – ւար կացութիւնը պատճառ դարձան որ 1919–ին Ղարաբաղը վերջնականապէս չկցուի Հայաստանին: Շարունակութիւնը ծանօթ է: Ապա, Գլօր – Արմէն Մուրատ–եան կը խարանէ Ազերիներու քաղաքակա–նութիւնը, որուն նպատակն է Ղարաբաղը «Նախիջեւանացնել»: Կը դիտէ Ղարաբաղի տնտեսական եւ մշակութային կեանքի մասին, եւ մանաւանդ Ղարաբաղի Հայե–րուն դաղթի մասին տալով վիճակագրու–թիւններ. 1921 Հայերը կը կազմեն բը–նակչութեան 94,4 առ հարիւրը, իսկ 1979–ի մարդահամարին 120 հազար է Հա–յերուն թիւը 160 հազար բնակչութեան վրայ, այսինքն 74,9 առ հարիւր: Կը բա–ցատրէ նաեւ գաղթին պատճառները: Ցե–տոյ կը վերյիշէ, 1920–ական թուականն–ներէն «Ղարաբաղը Հայաստանին» կազ–մակերպութիւնը եւ անոր մէկ նամակը ղրկուած «Յառաջ»ին 1927–ին, Ստալը–եանի երկչոտ վորձերը, 1963–ին Ղարա–բաղի Հայերուն նամակը ուղղուած Խրուշ–չեւին մինչեւ Սերօ Խանզադեանի նա–մակը, մինչեւ կորբաչովեան շրջանը, այսինքն միացումի փորձերը: Յատուկ ղլուխով մը կը ներկայացնէ, կը նկարա–դրէ, կը վերլուծէ 1988 տարին, որակելով պատմական տարի մը: Կը վերջացնէ եւ ապագա՞ն խորհրդելով ու յոյս կը յայտնէ թէ Ղարաբաղը օր մը չէ օր մը պիտի կցուի Հայաստանին: Գիրքը կը վերջա–նայ յատկանշած, ուր կը ներկայաց–ուին կարգ մը հիմնական բնագիրներ Ղա–րաբաղի ճակատագիրը բնորոշող, ինչպէս նաեւ Ղարաբաղի պատմութեան վերա – բերեալ ամբողջ մատենագիտութիւն մը հայերէն, ֆրանսերէն, անգլերէն լեզու–ներով:

Փաթրիք Տօնապետեանի եւ Գլօր – Ար–մէն Մուրատեանի այս հատորը պէտք է դանէ լայն արձագանգ եւ ընդունելու–թիւն բոլոր շրջանակներուն մէջ: Հեղի–նակները ամփոփ, սեղմ պիծերով, համա–ռօտ էջերով բայց միշտ փաստաթուղթե–րու վրայ յենուելով եւ ճշդրտութեամբ ու վաւերականութեամբ կը ներկայա–ցընեն, որոշ վերլուծումներով, Ղարա – բաղի պատմութիւնը հին օրերէն մինչեւ այսօր:

ԿԱՐՕ ՑՈՎՍԷՓԵԱՆ

ԺԱՄԱՐԱՐԸ ՄԵՐ

– ՋՕՀՐԱՊ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ –

Օրերէն օր մը, Թերեւս, մտածել պէտք ըլլայ՝ մարքի թեքերումներու ճամբով, ղպայնիկ լարերու թրթռացումներով, արտաքին լերկ կաղապարի եւ ներքին խմորի չաղախով, – յաճախ տարանջատ, յաճախ միախառն, – թէ լուսավառու–թիւնները մեծ, ուժգին բռնկումներո՞վ կը պայմանաւորուին անպայման, թէ վոքը, մանր – մունր կայծկլտումներն ալ վերջին հաշուով կը բաւեն, որպէսզի մուխը ճեղքուի եւ ջրջապատը լուսա–ւորուի:

Հաւանաբար, բացատրութեան եւ ե–րեւակայութեան միջեւ տարուբերող երկընտրանքը աւելորդ իսկ նկատուի հարցաղ–րումին պատասխանին համար:

Յամենայն դէպս, երբ մեր Զօհրապն ալ դանց–ի բօթի վայրկեանի արագութեամբ հասաւ հոս, մերթ Քանն–ի, այսինքն՝ աննշան կէտ մը տարածուն քարէսէին վրայ, ողբացեալին ամէնօրեայ բոյնէն՝ «Յառաջ»էն, այս հարցումն էր, որ առաւերագծուեցաւ մեր մտածումին պատ–ուհին վրայ, յուշերու տրցակին ապա–ւինելով:

Երկուշաբթիէ Շաբաթ, օրերու մխա–պազաղ եւ միակերպ ցուցասլաքով, եւ այս տարիներ չարունակ ու դրեթէ անընդմէջ, խմբագրատան դուռը կը բաց–ուէր հազիւ լսելի ճռնչիւնով ... հպանցիկ բարեւ մը եւ արդէն պիտինք, թէ եկողը մեր մարմնեղ, ժպտերես Զօհրապն էր: Անպաշտօն այցելուն էր ան, ամէնօրեայ ժամարարը, որ ճշդապահ մէկու մը փութկոտ զոհտնակութեամբ, կուզար կը հատատուէր իր անկիւնը:

Զօհրապի եւ քանի մը ուրիշներու ժա–մանուժով, խմբագրատունը չուտով կը դառնար հաւաքատեղի, բառին անուշիչ իմաստով, սրտաց սրտակցութեամբը ներկաներուն: Միջավայրը՝ տաք, ջերմ, նոյնիսկ երբ դուրսի պաղ հովը, իր վա՛յ – բերան սուլոցով կամ՝ ըրկան անձրեւը, իր կաթիլ – կաթիլ խշրտուքով, փոխն ի փոխ, արտաքին աշխարհի անո–հաղորդ, անողոք, անհիրա չոր իրակա – նութեան յիշեցումը փորձէին կատա–րել ...:

Շարքի կը սպասէին չօչափելի նիւթե–րը՝ ընթացիկ «ազգայինէն» մինչեւ օր–ւան ու ժամանակի քաղաքական ե–ռուն իրազարձութիւնները, անշուշտ դիր – դրականութիւնը, իրենց երեսակնե–րով, այլազան, բեղուն: Մտածումներու բախում, բառ – խմաստներու ընդհարում, ապա՝ ակնկալելի ու բաղձալի հետեւու – թիւններ: Զօհրապ իր տարերքին մէջ էր, երբ երէկն եւ այսօրը, անցեալն ու ապ–ւիքը, ներկան եւ ապագան ծովախազաց աչքերու նման չէշտակի պատկերներ կը յարդուէին գծել: Երբ լուսանցքին չըր–ջանակը պահ մը կորնչցնելէ առաք իր «դէմքը», վերջապէս եւ վերջնապէս կը պարզէր իր իսկական դիմագիծը՝ պարու–նակով, անկատարած:

Այդ պահերուն էր, առաւելապար, որ կը սիրէի հետեւցնել, –

Ի՞նչ լաւ եղաւ, որ խմբագրատան դուռը անլսելի ճռնչիւնով մը բացուեցաւ եւ տաք ժպիտով, ինչպէս մուխը կիսող լոյ–սի շեղբ, ներս մտաւ ժամարարը մեր ...:

Ժ. ՄԻՐԻՃԵԱՆ

ԿԱՐԴԱՑԷՔ
«ԾԱՌԱՉ»Ը
ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ

Սիրելի Զօհրապ

Չէի հաւատար կարդացածիս «Յառաջ»ի մէջ՝ մահուանդ լուրը: Ի՞նչպէս հաւա–տալ: Յառս խոր է այսօր, կը յիշեմ մեր յաճախակի հանդիպումները: Երբ դիս տեսնէիր, կը համբուրէիր ու կ'ըսէիր՝ ե–րանի՛ քեզի որ Տարօն ծնած ես, մինչ ես պիտի որ դուն Տարօն ծնելու պէտք իսկ չէիր ունեցած Տարօնցիին աւելի Տարօնցի ըլլալու համար: Մշոյ աշխարհի սէրը քո սրտիդ խորը դրած էր քո հանդուցեալ մայրը. որու, կ'երթաս միանալու այ–սօ՛ր, քիչ մը շուտ ...:

Այսօր, բոլոր հայրենակիցներդ, բարե–կամներդ սգակից են հարազատներուդ, քանի սիրուած էիր բոլորին: Գրիչս ալ առաջ չերթար, այնքան ցաւ կայ հոդիս խորը: Բայց, յիշատակդ կը մնայ, սի–րելի Զօհրապ քու երէց հայրենակիցիդ սրտին մէջ:

ՑԱՒԵԹ

Եկեղեցիին մէջ կը մտածէի, թէ քանի՞ հոգի պիտի ըլլայ արդեօք՝ դերեզմանա–տունը: Բայց յուսահատ չեղայ: Բազ–մութիւն մը կար: Պատշաճ յուղարկաւո–րութիւն մը եղաւ: Գնաց՝ իր սիրած, մնուցած եւ մեծցուցած սկաւտներուն ուսերուն վրայ, անոնց չեփորներուն թաղմանական ողբերով, կոզկոզադին ու տխուր: Հալէպին ալ պատուիրակութիւն մը եկած էր: Պատշաճ ուղերձներ կար–դացուեցան:

Արցունքներուս մէջ, ափ մը հոգ նետե–ցի գաղափին:

Աւելի ետքը կը մտածէի: Երազային Հալէպը՝ յուշերուս մէջ պակասաւոր պի–տի մնար, եթէ այնտեղ չպատմէի Հալէ–պի Ծնունդն ու Զատիկները: Պէտք է եղեր ուրեմն որ Նշանը մեռնի եւ առիթ է, բռնակալօրէն, որպէսզի դրեմ, ինչպէս անցեալին կը ստիպէր որ դրեմ Ծնունդի «Ուխտերը» ...

Երբ դամբարանին ծանր վափարիչը կը փակուէր գագաղին վրայ, ինծի թուե–ցաւ թէ Նշանին հետ այնտեղ իջան Հա–լէպի երջանիկ օրերը, խենթ ու խելառ ու վայտառ մեր երիտասարդութիւնը, անզարմ կորսուեցաւ ինքը, երազային Հալէպը ...

(Շար. 14 եւ վերջ)

ԵՐԱԶԱՅԻՆ ՀԱԼԷՊԸ

ԱՆԴՐԱՆԻԿ ԾԱՌՈՒԿԵԱՆ

ԸՆԿԵՐՍ ՆՇԱՆԸ

Հալէպի Զատիկը, առաւել Ծնունդը, առաւել սկաւտները՝ հատկապէս Նշանը:

Շաբաթ օրը անձրեւած է, եւ դաշտին վրայ լճակներ գոյացած են: Նշանը հոն է, կամաւոր կամ բռնադրուած խումբ մը տղոց հետ եւ դոյլերով ջուրեր կը պարպէն, մինչեւ լոյս ... Փոս տեղերը պէտք է հողով լեցնել, հարթել, փութ–պօլի մրցումներուն համար ... Եւ բոլոր մասնաճիւղերէն եկած մարզիկներուն հետ դեռ կան նաեւ բազմաթիւ հիւրեր, բ–րեկամներ, անոնց համար պանդոկ, ըն–տանիքներու մօտ յարմար դասաւորում – ներ ինքնակոչ հիւրերուն ...

Նշա՛նը ...

**

Վերջին քանի տարիներուն Պէյրութ փոխադրուած էր: Սկիզբները, Նշանը չէր, Նշանին ուրուականն էր: Հալէպին դուրս, առանց Հալէպին Նշանը լմընցնելի չէր: Այստեղ Նշանը Արշակ Երկ–րորդն էր պարտկական հոդի վրայ, հայ–րենի հողէն հեռու: Ինչ կը տեսնուէինք եւ մեր հանդիպումները պատահական էին, տրամադրութիւնը՝ յոռետդն աս–տիճաններու վրայ: Շատ տարիներ ա–ռաջ Պարտկատանէն ընկճուած վերա–դարձող Նշանը կը յիշեցնէր, հոգեկան եւ նիւթական մօտաւոր պայմաններով: Այդ–պէս չմնաց, բայց առաջուանը չեղաւ: Ցուսախաբութիւններ կրած էր էյտուա–ցած անձերէն: Օրերը դեղեցիկ չէին ի–րեն համար ...

. . . . . .

Այսօր Նշանին թաղումն էր ...

Քանի մը տարիով միայն մեծ էր ինձ–մէ: Գնաց սիրտէն: Եթէ Հալէպ ըլլա–յինք, ամբողջ քաղաքը պիտի հետեւէր դագաղին, եւ ոչ միայն Հայերը:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Տիկին Ալիս Պարթեւեան, Տէր եւ Տիկին Մ. Քիւրքճեան եւ զաւակները, Սոնիա Քիւրքճեան եւ Տիկին Կավարի կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Կիրակի, Սեպտեմբեր 24, Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ եկեղեցին իրենց ամուսնոյն եւ մօրեղբօր՝

ԱՐԱ ՊԱՐԹԵՒԵԱՆԻ

– Ծանօթ երաժիշտ – երգահան – խմբավար – նախկին դեկավար Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ եկեղեցւոյ երգչախումբին

մահուան 9. տարելիցին առթիւ:

Ի գիտութիւն իր յիշատակը յարգողներուն:

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

ԶՕՀՐԱՊ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆԻ

մահուան առթիւ

«ՅԱՌԱՋ»ԻՆ

ՆԻՍ. – Տէր եւ Տիկին Պերճ Ճէպէճեան 1000 Ֆր.:

⁂

ՓԱՐԻԶ. – Շիրինեան – Տակառեան ընտանիք 1000 Ֆր.:

⁂

ՓԱՐԻԶ. – Վարդգէս Տակառեան 1000 Ֆրանք:

⁂

ՇԱՐԱՆԹՕՆ. – Պր. Տիգրան Թիւլբեան 300 Ֆրանք:

⁂

ՄԱՐՍԻԼ. – Շալճեան ընտանիք 300 Ֆրանք:

ՎԱՐԱԳԱՅԻ Ս. ԽԱՉ ԱՐՆՈՒՎԻԼ

Առնուվիլի Վարագայ Ս. Խաչ եկեղեցւոյ անուան ուսնախմբութիւնը եւ Մատաղօրհնութիւնը այս տարի բացառապար տեղի կ'ունենայ Սեպտեմբեր 24, Կիրակի օր:

Օրուան հանդիսաւոր պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝

ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԱՇԵԱՆ

(Արեւմտեան Եւրոպայի Հայրապետական Պատուիրակ եւ Առաջնորդ Փարիզի Հայոց)

⁂

Ցաւարտ պատարագի կը կատարուի Մատաղի օրհնութիւն եւ հոգեհանգիստ՝ հանգուցեալ հոգեւորականներու եւ բարերարներու համար:

Սիրով կը հրաւիրուին Առնուվիլի, Սարսէլի, Սկվրանի եւ շրջանի հայութիւնը ներկայ գտնուելու, աղօթելու եւ իրենց ուխտը կատարելու:

Սկիզբ ժամերգութեան ժամը՝ 9·30:
Պատարագ ժամը՝ 10·30:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Սէն – Լուի Ս. Գէորգ եկեղեցւոյ թաղական Մարմնուորը շնորհակալութեամբ առացած է հետեւեալ նուէրները, փոխան ծաղկեպսակի՝ Աւետիս Միհնասեանի մահուան առթիւ. –

Մարի Միհնասեան 500 Ֆր., Գէորգ եւ Կարպիս Միհնասեան ընտանիքներ, Տէր եւ Տիկին Համբարձում Միհնասեան 200-ական Ֆրանք, Վարդուհի Էպագիրեան, Ժամկոչեան ընտանիք, Տէր – Միհնասեան ընտանիք, Տէր եւ Տիկին Գալուճեան, Սահակ Ճարուճիւնեան, Տիկին Կոնճալէս, Տիկին Մուրա 100-ական Ֆր., Մարի Ժամկոչեան, Նոյեմզար Պօղոսքեան, Ժանին Ժամկոչեան 50-ական Ֆր., Ճարուճիւն Ալեքսանեան 25 Ֆր.:

⁂

Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր եկեղեցւոյ պայծառութեան համար հետեւեալները Աղգային Միութեան կը նուիրեն. –

Այրի Տիկին Ազապի Մամասեան 500 Ֆրանք, Մի Ոմն՝ 10·000 Ֆր. եկեղեցւոյ, Տէր եւ Տիկին Վաղինակ Մխքճեան 2000 Ֆրանք եկեղեցւոյ, Պր. Յակոբ Գրիգորեան 1000 Ֆր. եկեղեցւոյ, 1000 Ֆրանք Ս.Օ.Ս. Հայաստանի աղէտեալներուն եւ 500 Ֆր. կարմիր Խաչին:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Պր. Վահէ Զիլինկիրեան, զաւակները ու թոռները կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի, Կիրակի, Սեպտեմբեր 24, Փարիզի Սուրբ Յովհաննէս – Մկրտիչ եկեղեցին իրենց կնոջ, մօր եւ մեծ – մօր՝

ՅՈՒԼԻՆԷ ԶԻԼԻՆԿԻՐԵԱՆԻ

մահուան 5-րդ տարելիցին ի յիշատակ:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

⁂

Տէր եւ Տիկին Քիւրքճեան եւ զաւակները, Սոնիա Քիւրքճեան, Տիկին Կավարի կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Կիրակի, Սեպտեմբեր 24, Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ եկեղեցին իրենց մօր եւ մեծ – մօր՝

ՏԻԿԻՆ ՆՈՒԻԱՐԴ ՊԱՐԹԵՒԵԱՆԻ

մահուան 14-րդ տարելիցին առթիւ:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

ՌՕՄԱՆ

ՍՈՒՐԲ ՆԻԿՈՂԱՅՈՍ ԵԿԵՂԵՑԻ

Սեպտեմբեր 24, Կիրակի, երեկոյեան ժամը 6-ին, Ռոմանի Սուրբ Նիկողայոս Հայոց Առաքելական եկեղեցւոյ մէջ կը մատուցուի պատարագ:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ այցելու հոգեւոր հովիւ՝

ՋԱՏԻԿ ՎՐԴ. ԱԻԵՏԻՔԵԱՆ

Պատարագի երգեցողութիւնը կը կատարէ Վալանսի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ երգչախումբը:

ԼԻՈՆ

KERMESSE

ԲԱՅԱՌԻԿ

ՏՕՆԱԿԱՌՈՒԹԻՒՆ

Կազմակերպութեամբ՝
Լիոնի Հայ Տիկնանց Միութեան
Ազգային Տան սրահին մէջ
40, rue d'Arménie

Շաբաթ, *Սեպտ.* 23, *ժամը* 14-էն 20

Կիրակի, *Սեպտ.* 24, *ժամը* 11-էն 20

Կիրակի կէսօր պատարագէն յետոյ անոնք որ կը փափաքին կրնան ճաշել միասին համեղի պահեր վայելելով:

Շատ մը սքանչաններ կը սպասեն ձեզի, ինչպէս նաեւ հայկական յատուկ կերակուրներ, զորս կրնաք ճաշակել տեղւոյն վրայ, կամ՝ ձեզի հետ տանիլ:

U. G. A. B.

Dans le cadre de ses activités éducatives, l'UGAB organise les samedis dans son Centre Culturel Alex Manoogian, 118, rue de Courcelles, Paris 17e, téléphone 42 27 12 26,

des cours :

- *d'Arménien*
- *d'Informatique*
- *de Dessin-Peinture*
- *d'Echec*
- *de Musique Traditionnelle*
- *de Danse Arménienne*

Début des cours le Samedi 30 Septembre à 14 heures.

Inscription sur place
les samedis de 14 h 30 à 17 h 00.

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կապոյտ Խաչի Անիէռ – Պուա – Քոլոմպ եւ Արժանթէօյլ Ակճուանի մասնաճիւղի ճաշը՝ Շաբաթ, Հոկտեմբեր 21-ին, Սամուէլ – Մուրատեան Վարժարանի սրահին մէջ:

⁂

Կապոյտ Խաչի Սեւրանի «Տիրուհի Մխաքեան» մասնաճիւղի տարեկան ձեռնարկ Դեկտեմբեր 2-ին:

RECHERCHE

Cherche jeune fille ou dame, parlant français, pour s'occuper d'enfants à la sortie de l'école et faire quelques heures de ménage.

Téléphoner au 45 85 06 53 (après 19h)

ՎԵՐԱՄՈՒՏ

ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉԻ
ՓԱՐԻԶԻ «Ա. ԹԱԴԷՈՍԵԱՆ»
ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻ ՄԻՕՐԵԱՑ ԴՊՐՈՑ

Ամէն չաբաթ, կէսօրէն վերջ, 4-էն 14 տարեկան եւ չափահասներու պաքալօրէայի պատրաստութիւն. կ'ուսուցանուին՝

Հայերէն,

Տարբեր տեսակի մշակութային դործունէութիւն եւ մարզանք:

Արձանագրութիւնները Սեպտեմբեր 16 եւ 23, ժամը 15-էն 17, Հայ Մշակոյթի Տան մէջ:

17, rue Bleue, 75009 Paris

Դասընթացքները կը սկսին Սեպտեմբեր 30-ին, ժամը 15-էն:

⁂

ՊԱՆԷԼՕ – ՔԱՇԱՆ

Ցիսուն տարիներէ աւելի գոյատեւող Պանէլօ – Քաշանի միօրեայ դպրոցը, այս տարի, եւս իր դռները կը բանայ Հոկտեմբեր 4-էն սկսեալ՝ ընդունելու համար ամէն տարիքի հայերէն սորվիլ փափաքողները:

Կը դասաւանդուի՝ հայերէն լեզու, պատմութիւն եւ աշխարհագրութիւն. Քրիստոնէութիւն, ամբողջ օրը (ժամը 9-էն 12, 14-էն 16) եւ Շաբաթ օրը (ժամը 14-էն 17), ունենալով մշակութային աշխատանքներու յատկացուած օրեր:

Ունի նաեւ պաքալօրէայի յատուկ դասարան:

Ցաւելեալ մանրամասնութիւններու համար դիմել՝

Հեռաձայն. – 46 – 63 – 77 – 70
կամ՝ 46 – 65 – 86 – 42

⁂

ՄԱՐՍԻԼ
ԱԲՈՎԵԱՆ ՄԻՕՐԵԱՑ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ

Հայաստանեայց Առաքելական եկեղեցիներու եւ Հ. Բ. Ը. Միութեան Մարսէյլի մէջ կազմակերպած միացեալ ԱԲՈՎԵԱՆ միօրեայ հայերէն լեզուի վարժարանը իր դռները կը բանայ բոլոր անոնց առջեւ, որոնք կը փափաքին հայերէն լեզուն ու մշակոյթը սորվիլ: Դպրոցի բացման թուականն է՝ Սեպտեմբեր 20, Շաբաթ օրը:

Դպրոցի հետ կապուած մանրամասնութիւնները հետեւեալներն են. –

1. – Դասընթացքները տեղի կ'ունենան ամէն Շաբաթ, առաւօտեան ժամը՝ 10 – 16·30-ի միջեւ:

2. – Դպրոց կ'ընդունուին 5 տարեկանէն սկսեալ աշակերտները:

3. – Աշակերտները դպրոցէն ներս բաժնուած են եօթը դասարաններու մէջ ըստ իրենց տարիքին եւ կարողութեան:

4. – Դպրոցին մէջ կ'ուսուցուին հետեւեալ առարկաները. –

Ա. Հայերէն լեզու, կրօնք, հայկական երաժշտութիւն եւ պատմութիւն:

5. – Կ'ընդունուին նաեւ մեծահասակ աշակերտներ, որոնք կը փափաքին լինչպէս աւարտական քննութիւններուն մասնակցիլ հայերէն լեզուէն:

6. – Դպրոց երթեւեկի համար տրամադրուած են օթօքարեր, ինչպէս նաեւ ապահովուած է կէսօրուան ճաշը:

7. – Աշակերտներու արձանագրութեան համար պէտք է դիմել դպրոցի տեսչութեան հետեւեալ թիւերուն. –

Ամէն օր. –
91 – 77 – 89 – 30
Միայն Շաբթէ-Կիրակի. –
91 – 44 – 64 – 55

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Կապոյտ Խաչի Սէն – Ժերմէն Ջ. Շանթ մասնաճիւղի վարչութիւնը Սեպտեմբեր 24, Կիրակի, ժամը՝ 10-ին թաղիս Ս. Սահակ – Մեսրոպ Եկեղեցւոյ մէջ հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կտակայ իրմէ յատկապէս յատկացուած անդամավճարներու հոգւոյն:

Հոգեհանգստեան ատարքին տեղի կ'ունենայ մատաղօրհնութիւն եւ բաշխում:

ԿԸ ՓՆՏՌՒԻ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Կրընոպլի վարչութիւնը՝ կը փնտռէ փորձառու ուսուցիչ կամ ուսուցչուհի, իր պղտոցին համար, մօտակայ շրջաններէ, Լիոն, – Տէսին, Վիէն, Վալանս:

Անոնք որոնք կրնան օգտակար ըլլալ, այս աղգապահպանման գործին, թող դիմեն մանրամասնութիւններու համար վարչութեան:

Հեռաձայն. – 76 – 21 – 78 – 28

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉԻ Կրընոպլի Անէ Մասնաճիւղի վարչութիւնը ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները, Կիրակի, Սեպտեմբեր 24-ին, Կէսօրէ հետք, ժամը՝ 15-ին, իր Հ. Օ. Մ.-ի Տան մէջ:

U.G.A.B. - PARIS

présente
le chansonnier
d'Arménie soviétique
EDOUARD ZORIKIAN

dans un récital unique en France
le vendredi 22 septembre à 20 h 15

au Centre Culturel A. Manoogian
118, rue de Courcelles, Paris 17e
Participation aux frais : 25 F

ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ
ՄԱՑՐ ԵԿԵՂԵՑԻ
ՄԱՐՍԷՅԼ

ԸՆԴՀ. ԺՈՂՈՎ

Եկեղեցւոյս վարչութիւնը կը հրաւիրէ կրօնական ընկերակցութեան անդամական ընդհանուր ժողովի, Սեպտեմբեր 24, Կիրակի, ժամը՝ 15-էն սկսեալ, եկեղեցւոյս Մշակութային Տան սրահին մէջ:

ՕՐԱԿԱՐԳԸ
Ի ՄԻՋ ԱՑԼՈՑ ԿԸ ՊԱՐՈՒՆԱԿԻ. –

1. – Բացման աղօթք եւ ուղերձ հարաւային Ֆրանսայի Հայրապետական պատուիրակի փոխանորդ եւ Մարսէյլի Հայոց Եպիսկոպոս Յակոբ Եպիսկ. Վարդանեանի կողմէ:

2. – Ընդհանուր ժողովի դիւանի եւ բանաձեւի յանձնախումբի կազմութիւնը:

3. – Վարչութեան երեքամեայ գործունէութեան տեղեկագրի ընթերցումը:

4. – Վարչութեան երեքամեայ գործունէութեան տնտեսական տեղեկագրի ընթերցումը:

5. – Բանաձեւային յանձնախումբի առաջարկներուն վաւերացումը:

ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԻՒՆ. –

Ա. – Իւրաքանչիւր անդամ իրեն հետ պէտք է բերէ իր հրաւէրը, դիւրացնելու համար իր մասնակցութիւնը ընդհանուր ժողովին:

Բ. – Ընդհանուր ժողովին մասնակցող անդամներուն թիւը մեծամասնութիւն չկազմելու պարագային ժողովը կը ժամ հետք օրինական կը համարուի ինչ որ ալ ըլլայ ներկաներուն թիւը:

Imprimé sur les Presses du Journal «HAR ATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris

Commission Paritaire: N° 55935

ՈՒՐԲԱԹ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 22
VENDREDI
22 SEPTEMBRE
1989
LE NUMERO : 4,00 F

ՀԱՅԿԱԶ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Directrice: Arpik Missakian

Tel. : 47. 70. 86. 60 — Telex : HARATCH 280 868 F
C.C.P. Paris 15069-82 E — 51027317 A R. C. Paris

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 700 Ֆ· — Վեցամսեայ : 360 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1000 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում) 850 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

65րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.105 | Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN | 65e ANNÉE — No 17.105

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԵՐԵՒԱՆ – ՓԱՐԻԶ

ԻՐԱԴՐՈՒԹԻՒՆԸ ԾԱՅՐԱՅԵՂ ԼԱՐՈՒԱԾ Է

Ջորեբշաբթի, Սեպտեմբեր 20, կէսօրէ ետք, հետեւեալ տեղեկատուութիւնը ըստացաւ հեռատիպով (Թելեքս) Սփիւռքահայութեան հետ մշակութային կապի Կոմիտէէն: Կուտանք ամբողջութեամբ (արեւմտահայերէն):

⁂

Սեպտեմբեր 16 – 17-ին տեղի ունեցաւ Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի արտակարգ նստաշրջանը, որու հրաւէրը անմիջականօրէն կապուած էր Հայաստան եւ Ղարաբաղ ստեղծուած ծայրայեղ լարուած իրադրութեան հետ:

Նստաշրջանը միաձայն ընդունեցաւ «Հայ ազգաբնակչութեան անվտանգութիւնը Ադրբեջան, Լեռնային Ղարաբաղ, խորհրդային զանակը եւ Հայաստանի սահմանային շրջանները ապահովելու խնդիրներու մասին», Ղարաբաղի հարցի լուծման ուղղութեամբ Գերագոյն Խորհուրդին ներկայացուող առաջարկութիւններու մասին եւ շրջանին մէջ իրավիճակի սրման ու Հայաստանի եւ Ղարաբաղի շրջափակման վերացման անյետաձգելի միջոցառումներու մասին որոշումները: Առնչմամբ նստաշրջանը ընդհատեց իր աշխատանքները եւ այն կը շարունակուի Խորհրդային Միութեան Կեդրոնական Կոմիտէի ազգային հարցերու նուիրուած լիակատարէն եւք:

Ինչպէս նշուեցաւ նստաշրջանի ընթացքին, Հայաստանի եւ Ադրբեջանի միջեւ լարուածութիւնը հասած է բարձրագոյն կէտին: Երկու ժողովուրդներու միջեւ անհանդուրժողութիւնը վերածուած է առճակատման: Ամէն վայրկեան կրնայ տեղի ունենալ անխուսափելին:

Ինչո՞վ պայմանաւորուած է նման որոշումներու ընդունումը: Ադրբեջանական կողմը ամէն ձեւով կը սրէ իրադրութիւնը: Կը հրահրէ ընդհարումները, կը փնտռէ ազգամիջեան դժգոհութիւն, յարձակումի նորանոր առիթներ, փորձելով փապուղի մտցնել արցախեան հարցի լուծումը, ուժի դիրքերէն ցնցում բանեցնել ԼՂԻՄ-ի եւ Հայաստանի իշխանութիւններուն եւ հայ բնակչութեան վրայ, հարցի քաղաքական եւ սահմանադրական լուծումը փոխարինել բախումներու եւ վճիռներու հարթեցումի քաղաքականութեամբ: Ադրբեջանի կողմէ կ'իրականացուի Խորհրդային Միութեան պատմութեան մեծ, բացառիկ, միջազգային իրաւունքի տեսակէտէն անլուրջական, մինոգամային անբարոյական դործունէութիւն, – Արցախի եւ Խորհրդային Հայաստանի տրնտեսական շրջափակումը: Հանրայայտ է որ Հայաստան իր բեռներու հիմնական մասը կը ստանայ Ադրբեջանի տարածքով անցնող երկաթուղիով: Ինչպէս նստաշրջանի մէջ նշեց Հայաստանի Կեդրոնական Կոմիտէի Ա· քարտուղար Սուրէն Յարութիւնեան. – «Ադրէն երկրորդ ամիսն է, ինչ Հայաստան դադրած է վառելանիւթ եւ այլ ժողովրդատնտեսական բեռներ ստանալէ Ադրբեջանի երկաթուղիով: Կը սպառին հիմնական նիւթական միջոցներու պահեստները: Փաստօրէն դադրած են չինարարական եւ վերականգնումի աշխատանքները ազէտի գօտիին մէջ»:

Հայաստան կանգ կ'առնեն արդիւնաբերական ձեռնարկութիւնները, փոխադրութիւնը, առաջին անհրաժեշտութեան ծառայութիւնները: Աւելի ծանր է վիճակը Ղարաբաղ, ուր ԹԱՄ պործակալութեան հաղորդումին համաձայն, սպառած են անդամաթերքի պաշարները, վառելանիւթի չդոյութեան պատճառով դադրած է բերքահաւաքը, վերջացած է անասնակերը: Ադրբեջանական իշխանութիւնները շրջափակած են մարզ մտնող եւ մարզը Հայաստանի կապող բոլոր մայրուղիները ու ճամբաները:

Հանրապետութեան եւ Արցախի Հայ ազգաբնակչութիւնը արդարացի զայրոյթ կը յայտնէ զանգուածային լրատուութեան կեդրոնական միջոցներու կողմնակալ դիրքորոշման կապակցութեամբ: Նստաշրջանի մէջ չարք մը ելոյթ ունեցողներ նշեցին, որ այնպիսի տպաւորութիւն ստեղծուած է, որ կեդրոնական մամուլի առանձին օրգաններ եւ կեդրոնական հեռատեսիլի «Ժամանակ» յայտագիրը չհաղորդուած չեն իրական պատկերը ներկայացնելու հարցով: Այդ ամէնը, ինչպէս չեշտուեցաւ ելոյթներու ընթացքին կը կատարուի այն նպատակով, որպէսզի ապակողմնորոշուի հանրային կարծիքը եւ Արցախի հարցը ճշմարտացի լուծում չստանայ Խորհրդային Միութեան Գերագոյն Խորհուրդի յատակեայ նստաշրջանին մէջ:

Հանրապետութեան բազմաթիւ կազմակերպութիւններ, ձեռնարկութիւններ եւ այլ հաստատութիւններ, քաղաքացիներ բողոքի դիմումներ կը ղրկեն կեդրոնական իշխանութիւններուն, Խորհրդային Միութեան Կեդրոնական Կոմիտէի Նախագահ Ա· քարտուղարին, Գերագոյն Խորհուրդի նստաշրջանին:

Իրադրութիւնը ծայրայեղ լարուած է: Այսօր, Սեպտեմբեր 20-ի կացութեամբ, շրջափակումը կը շարունակուի:

Սփիւռքահայութեան հետ
Մշակութային Կապի Կոմիտէի
Նախագահ
Կ· Լ· ԴԱԼԼԱՔԵԱՆ

ԿՈՐԲԱՋՈՎ Կ'ԱՄՐԱՊՆԴԷ ԻՐ ԴԻՐՔԸ

Կորբաջով հինգ պահպանողականներ նշանակուց Պոլիտբիւրոյէն եւ տեղը դրաւ հինգ բարեփոխիչներ, այսինքն՝ «իր մարդիկը»: Հեռացուեցան Վիկտոր Զերկինով, ԿԱ – Կէ – Պէ-ի նախկին անօքէն, Եգոր Լիգաչով, Ուկրանիոյ Ա· քարտուղար, Վ· Նիկոնով պատասխանատու դիւանագիտութեան: Այս կարեւոր անձնաւորութեանց հետ, հեռացուած են նաեւ երկու փոխ – անդամներ՝ Եուրի Սոլովիեւ եւ Նիկոլայ Տալիգին, ինչ որ աւելի ընդարձակ հարցերու կարգին կը դասուի: Յաջորդողը միայն Նիկոնովն է, այն պատճառու որ Կորբաջովին իսկ զայն նշանակած էր Քաղաքական Բիւրոյի մէջ: Յատկանշական կը նկատուի որ անդամ մը եւս թնդացած է դիւանագիտութեան այն պատասխանատուն՝ Լիկաչով եւ Նիկոնովին վճռակուած է «հաչուեցոյցը մարել», քանի որ հոդագործութեան ճարտարութիւնը զաղտնիք չէ:

Նոր նշանակուածներն են· – Զօրավար Վլադիմիր Կրիւչկով, 65 տարեկան, Ռուս, ԿԱ – Կէ – Պէ-ի անօքէն 1988 Հոկտեմբեր 1-էն ի վեր, Եուրի Մաքլուսկով, 70 տարեկան, Ռուս: Եվկէնի Պրիմակով՝ 69 տարեկան, Ռուս, Գերագոյն Խորհուրդի Միութեան Խորհուրդի նախագահ, տըղայութեան ընտեսութեան եւ միջազգային յարաբերութեանց համաշխարհային հմտութեան եւ Բորիս Պուկօ լատվիացի, 52 տարեկան, փոխ – անդամ նշանակուած են:

ՁԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂԼՈՎ

ՊՐԱՋԱՎԻԼ – ՓԱՐԻԶ դիծը ապահովող Ի – Թէ – Ա-ի օդանաւը, որ ջախջախած էր հաղիւ օդը բարձրացած, պայթած է: Այս պայթումը պատճառ է որ Հարեւիչական արարքի մը վարկածը ամրանայ, մանաւանդ որ իսլամական Ջիհատը ստանձնեց նման արարքի պատասխանատուութիւնը: Ոչ մէկը փրկուած է պատահարի մէջ գտնուող 171 հոգիէն, որոնց մէջ էին Միացեալ – Նահանգներու դեսպանին կինը, Ծրագրի նախագահը, կրօնաւորներ եւայլն, եւայլն:

Նիւ – ԵՈՐՔի Վա Կուառտիա օդակայանէն վերելքը չկատարած իսկ, սահելով նաքէ Ռիվերը լինած է 737 Պօյինկ մը, որ Միացեալ – Նահանգներու ներքին դիծերը կսպասովէր: 62 ճամբորդներէն քաղաքացիներ կան, մինչեւ 50 հոգի խօսք կար: Անոնք ապատանած են դեռեւրան տակ:

ԿՈՒՏՐԼՈՒՓի օժանդակութեան աշխատանքներու մասնակցող քանակի փոքրա թռան մը ծովն լինած է 9 հոգիով:

ԱՐԵՒՄՏԵԱՆ – ԳԵՐՄԱՆԻԱ. վակեց վարչապետ իր դեսպանատունը, չկարենալով դէմ դնել Արեւելեան – Գերմանիոյ խուժումին: Վերջին օրերս, Արեւմտեան – Գերմանիա անցնիլ ուզող 110 դիմումները դեսպանատունը ապատանած են եւ Արտաքին նախարարութեան բանբերը «անհանդուրժելի» որակած է այդ փոքր չէնքին վիճակը: Նոյն պատճառաբանութեամբ փակուած մնի Փեշտայի, ապա Փրակայի դեսպանատունները:

ՏԻԿԻՆ ԹԱՋԸՐ հրաւիրուեցաւ խօսք առնելու Գերագոյն Խորհուրդին առջեւ, Մոսկուա կատարելիք իր այցելութեան առեն, Յունիսին: Բաւական հետաքրքրական առաջարկ մը, զոր ըրեր է Պրիմակով (որ մուտք կը գործէ քաղաքական Բիւրօ), երբ Տիկին Թաչըր իր վատահութիւնը արտայայտեր է անտեսական բռնախոտումներու մասին, երկար ժամանակի վրայ ու Պրիմակով պատասխաներ է· – «Եւ ինչո՞ւ չըսել Գերագոյն Խորհուրդին առջեւ»: Ասիկա ըսել կուտայ բրիտանական մամուլին որ Կորբաջով այնքան իրար անցած է որ յուսահատօրէն պէտք ունի Տիկին Թաչըրի հրապարակային նեցուկին Ռուսերուն առջեւ (Սըն):

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՓՈՒԹՊՈԼ

● ՆՊԱՏԱԿ՝ ՎԵՐԵԼՔ

Փարիզի չորեքնի մեր երկու պլխաւոր ակումբները, Ալֆորվիլ եւ Իսի այս մրցաշրջանին ալ կը պայքարին նահանգային առաջնութիւններուն մէջ· պիտի չանան ախոյեան հանդիսանալ, մասնակցելու համար յառաջիկային, լիկի մրցումներուն: Անցեալ կիրակի, երկուքն ալ յաջողած են յաղթել, հակառակ անոր որ խաղացին հակառակորդի դաշտին վրայ, Իսի՝ Նէօյիի դէմ (5 – 0) եւ Ալֆորվիլ՝ Վիլժուիֆի (3 – 2): Ծուսադրիչ արդիւնքներ:

● ՍԷՆ – ԹՈՒԱՆԹՈՒԱՆ
ՁՈՀ ՓԻՆԱԼԹԻի ՄԸ

Սէն – Թուանթուանի Հ· Մ·-ը՝ որ կը մասնակցի լիկի պատուոյ դասակարգի առաջնութեան, դժբախտ եղած է Տիներլի մէջ· 88-րդ վայրկեանին, վիճելի փէնալթի մը յաղթանակը տուած է տեղական խումբին՝ 2 – 1· Սէն – Թուանթուան նշանակած էր խաղին առաջին կոլը Ջորհիւ Շամասեանի, Հ· Մ·-ը սակայն չէ յաղթած դնաւ:

Նոյնն է պարագան Մարսէյլի Հ· Մ· Ը· Մ· – Ագթիւնի, որ, Ագլի մէջ, տեղւոյն երկրորդ խումբին դէմ հաւասար արդիւնք մը ձեռք բերած է՝ 2 – 2:

Սէն – Թուանթուանի Փառէ խումբը, լիկի մրցաշարքին մէջ, յաղթած է Իսթրի՝ 1 – 0:

Սեպտեմբեր 24, Կիրակի, Սէն – Թուանթուանի առաջին վազմը կը հիւրընկալէ Ս· Մ· Իւ· Ֆ·-ը, ախոյենական պծով:

Ագթիւ ալ պիտի չանայ յաղթող կերպով անցնիլ Ֆրանսայի բաժակի երկրորդ շրջանը:

● ՋԱՆԱՋԱՆ, ԱՍԿԷ – ԱՆԿԷ

Ագռվեան քաղաքի Կոտայք խումբը վարեւոր յաջողութիւն մը ունեցած է Ալմա Ալթայի մէջ, յաղթելով տեղւոյն Կայրաթ ակումբին՝ 1 – 0:

Առաջին անգամն է որ դաշտ ակումբը կը պարտուի իր համակիրներուն առջեւ, ներկայ մրցաշրջանին: Ալմա Ալթա 3-րդ է դասաւորումին վրայ, Կոտայք 11-րդ:

⁂

Իգական Ֆութպոլը կ'ածի Երեւանի մէջ: Երկրորդ ակումբ մը հիմնուած է՝ «Անի»: Ինչպէս «Նայիրի», Անի ալ կը մասնակցի Խորհրդային Միութեան առաջնութեան:

⁂

Ռուն – Ագթի շրջանին մէջ Ֆրանսայի բաժակի երկրորդ շրջանի մրցումները տեղի կ'ունենան Հոկտեմբեր 1-ին: Հ· Մ· Ը· Մ·-ի մրցակիցը պիտի ըլլայ Սէն – Ռոմէն, Տէմինի դաշտին վրայ: Նախորդ շրջանին, Սէն – Ռոմէն յաղթած էր Վիէնի Հ· Մ·-ին:

⁂

Էրիք Աստուրեան՝ որ կը պատկանի Թուլուզի արհեստավարժ ակումբին, կ'ուզէ մեկնիլ անկէ, որովհետեւ յաճախ չէ որ տեղ կը տրուի իրեն առաջին խումբին մէջ: Աստուրեան, 23 տարեկան, Հայ է հօրը կողմէ մխայն:

ԱԹԼԷԹԻԶՄ

● ԷՄՄԻԵԱՆ ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿԷ

Հեռացատքող Ռոպէր Էմմիեանի վերջին արդիւնքը 8,03 մեթր Փառուալայի մէջ, Իտալիա: Լենինականցի մարզիկը դասած է երրորդ: Առաջինը Ամերիկացի մը՝ 8,27:

Վ· Մ·

ԱՐՑԱԽ, ՎԵՐԱԿԱՌՈՒՑՈՒՄ ԵՒ ՋՕՐԻ ԲԱԼԱՑԵԱՆ

Բառական չեշտակի անողոքութեամբ մը կը սկսի Ջօրլ Բալայեանի ծաւալուն յօդուածը որ մանրատառ չարուածքով պրակած է Սեպտեմբեր 1–ի «Խորհրդային Հայաստան»ին մէկուկէս էջը. առանց այլեւայլի պէտք է ընդունիլ, կ'ըսէ ան, թէ «ազգը վտանգի մէջ է»:

Ըստ երեւոյթին, յօդուածը թելադրուած է այցելութենէ մը. Բաքուէն Հայաստան ապաստանած հայր ու տղայ մը կուգան իր քով. առաջինը կը զանգատի երեւանի ժողովուրդին իրենց զանգուածին հանդէպ ցոյց տուած անտարբերութենէն. անոնց, որոնք պարզապէս «չեն ուզում հասկանալ եւ իմաստաւորել փախստականներին վիճակուած համակ ողբերգութեան խորութիւնը»: Այս երեւոյթին դէմ բաքուցի վտարանդի Հայր կը պոռթկայ. «նրանից, ովքեր սկսեցին դարաբաղեան շարժումը, պէտք է մտածէին նաեւ բաֆուեցիների ճակատագրի մասին»: Իսկ տասնըեօթամեայ երիտասարդ զաւակը որ ռուսախօս է, համաձայն չէ այս մեղադրանքին: Ան ընդհակառակն կը պաշտպանէ այն դաղափարը թէ «եթէ շարժումն աւելի վաղ սկսուէր, աւելի շուտ կը գար Բաֆուահայերի փրկութիւնը ստրկութիւնից»:

Այս այցելութիւնը պատճառ կ'ըլլայ որ դարաբաղեան շարժումին առաջին շրջանի պարագաներէն Ջօրլ Բալայեան յանձնուի բառական լայն շրջածիրով մը տարումներու յօթանաքի մը: Ան երկու յառաջանչական դրուագներով հանրածանօթ անուն մըն է դարձած հայաստանեան վերջին 1,5 տարուան իրադարձութիւններուն ուղղակի, կամ մամուլէն հետեւողներու զանգուածին: Առաջինը՝ 1988 Փետրուարին Ղարաբաղի հարցով հանդիպումն էր Մ. Կորբաջովի հետ. երկրորդը՝ Յունիսի վերջաւորութեան Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի ամպիոնէն այն ելոյթը, որով կը չեշտէր համաթուրանական վտանգի սպառնալիքը, անոր դոյութեամբ պայմանաւորելով Ռուսիան միակ հովանաւոր ճանչնալու անհրաժեշտութիւնը: Ջօրլ Բալայեանի հանդիպումը Խորհրդային Գերագոյն Խորհուրդի ընդհանուր քարտուղարին հետ հազուադէպ լաւատեսութեամբ մը խանդավառած էր գրեթէ ամբողջ հայաստանցին. ո՞վ կրնար մտածել թէ այդ օրերուն ակեթափիկ կամ անհատաներածներու իրաւունք պիտի տար դէպքերու ետագայ ընթացքը: Իսկ Յունիսի ելոյթով ստեղծուած քաղաքական վիճակը, ուր Ջօրլ Բալայեանի կարծիքներուն հակադրուեցաւ Ղարաբաղ Կոմիտէին տեսակէտը, նոյնպէս, փայլուն փորձառութիւն մը չեզաւ անոր համար:

Սեպտեմբեր 1–ի ծաւալուն յօդուածը քօղարկուած մեղայագիրի մը բնոյթն ալ ունի, եթէ մարդ բոլորովին անծանօթ չէ Բալայեանի քաղաքական կեանքի այս հանդրուաններուն: Այս տպաւորութիւնը կը չեշտուի յատկապէս հետեւեալին նման արտայայտութիւններով, որոնք մէկ, երկու չեն դրութեան մէջ: Ջօրլ Բալայեան կը գրէ. – «Համայն աշխարհին է յայտնի, որ Մոսկուան մի բանի ժամուայ ընթացքում պէտք է վճռէր Ղարաբաղի խնդիրը՝ սումգայիթեան նախնիրից յետոյ: Չվճռեց: Աւելին, տպաւորութիւնն այն է, եւ ոչ միայն տպաւորութիւնը, որ կարծես ամբողջ երկիրը յարմակուեց ու դահիճին դատապարտելու փոխարէն սկսեցին անուանարկել զոհին: Նման բան չէր կարող լինել բաղաքակիրթ եւ ոչ մի երկրում»:

Տխուր փորձառութիւններու արձադանգը կայ նաեւ հետեւեալ տողերուն մէջ. «կարող են ասել թէ այսօր ոչինչ չի փոխուել: Մոսկուան առաջուայ պէս չի կամենում արդարութեամբ վճռել մեր հարցը: ... կեդրոնին չհաւատալու փաստարկներ թերեւս բոլորից շատ ես ունեմ»:

Այս փաստարկներուն ամէնէն հետաքրքրականներէն մէկը պէտք է ըլլայ փէշ մը անդին յիշուածը, Կորբաջովի հետ հանդիպումէն ետք Ջօրլ Բալայեան ու Սիլվա Կապուտիկեանի պատմած էին թէ ան յիշած էր նոյնիսկ Ղարաբաղի հայկական, Աղցախ անունը: Այսքանը անգամ մ'ինչ խանդավառութիւն պատճառած էր բոլորիս: Ու հիմա, սառնակոխին ջուրին տակ մնացած մասը յայտնաբերողին նման կը չմինք, երբ կը կարդանք այդ հանդիպումէն տարբեր հատուած մը. Ջօրլ Բալայեան կը յիշէ. – «Ղարաբաղեան շարժման առաջին իսկ օրերին, գլխաւոր քարտուղար Մ. Կորբաչովը հարց տուեց Սիլվա Կապուտիկեանին եւ ինձ. «իսկ դուք մտածե՞լ էք Բաֆուի երկու հարիւր եօթ հազար Հայերի մասին»: Ես ապշած էին բուն հարցից, էութիւնից ու մտքից, ի վերջոյ հարցի փաստից: Ապշեցրեց այն, որ նմանօրինակ հարց տուեց հէնց ինքը՝ վերակառուցման նախաձեռնողը»:

Ջօրլ Բալայեանի զարմանքն ու յուսախաբութիւնը այսքանով չամփոփուիր. դէպքերու յաջորդականութիւնը կը սրէ զանոնք. «արդէն Բաֆուի միքրոնկներին ձայներ են հնչում Խորհրդային Միութեան կազմից հանրապետութիւնը դուրս բերելու օգտին: Եւ այդ մասին ոչ մի խօսք՝ կեդրոնական մամուլում: Հանրապետութեան ղեկավարութիւնը ոչ ոք չի հարցնում, թէ ի՞նչ կուչեր են»:

Բաքուէն Հայաստան ապաստանած պատանիին խօսքերուն մէջ կարելի է զգալ չարունակութիւնն ալ. ան կը պատմէ թէ ադրբեջանցի ոստիկան մը դռնացած է իրեն ու հօրը. – «Էֆ տեսնում որ մեզ ատում ենք, մարդատեղ չենք դնում: Թողէք գնացէք էղի, ոչինչ էլ չենք թողնի որ տանէք հետներդ: Ձեր յետևից Ռուսներին ու Հրեաներին էլ ենք վռնտելու»: Եւ պատանին ցոյց կուտայ այն Պրաւդան ուր կը խօսուի իրօք, թէ Բաքուէն կ'արտաքսուին ոչ միայն Հայերը, այլեւ Ռուսերն ու Հրեաները:

Ջօրլ Բալայեան կը չարխ զարթարաղեան անցքերը. միեն որոշ զոհունակութիւն պատճառող պարագաներ. Արցախի ստեղծագործական կազմակերպութիւնները ուղղակի կեդրոնին կ'ենթարկուին, չրջանին Գրողներու Միութեան վարչութիւնը իր «Արցախ» գրական ամսագիրը կը հրատարակէ եւայլն: Սակայն հարցին լուծումին համար քաւարար գործօններ չեն սոսկ, «յատկապէս եթէ նկատի առնուի որ ակտիւօրէն է գործում Բաֆուն, պասիւօրէն՝ երեւանը»:

Ու Ջօրլ Բալայեանի համար թէեւ «խուճապի կարիք չկայ», սակայն նոյնպէս «ամպերի մէջ սաւառնելու ժամանակը չէ»: Ու միակ ճարը որ կ'առաջարկէ յօդուածագիրը, իրապաշտ ըլլալն է. «մեր բազմաչարչար պատմութեան ընթացքում մենք յաղթել ենք միայն այն ժամանակ եւ այնտեղ, երբ եւ որտեղ իրապաշտ ենք գտնուել: Եւ այսօր, ինչպէս երբեք, իրապաշտ պիտի լինենք»:

Այս հրամայականին, այնպէս կը թուի թէ լինք անտարբեր ամէնէն առաջ, Ջօրլ Բալայեան կը չարունակէ. – «Այսօր, ինչպէս երբեք, մենք իրաւունք չունենք մեր մեկնակէտն ու մօտեցումը համարել միակը, անխոցելի, անվերապահը»:

Հոս է որ առաւելաբար մարդ կը տարուի խորհելու, թէ Ջօրլ Բալայեանի այս դրութիւնը փորձի մը ձախողութեան անդրադարձն է արդեօք միայն, թէ նաեւ սխալ մը խոստովանելու անուղղակի ճիգ:

Յատկանշական է նաեւ այն պարագան որ զարթարաղցի դրագէտ – երեսփոխանը – միշտ հաւատարիմ՝ իրապաշտ ըլլալու պահանջին–, տեղին գուշահեռ մը կը տանի. լսելէ եառ թէ պայքարը կը չարունակուի, կ'աւելցնէ.– «պայքարը՝ որը կը վճռի ոչ միայն Արցախի ճակատագիրը, այլեւ վերակառուցման ճակատագիրը»:

Ա. ԹՈՓՈՁԵԱՆ

ԿՐԹԱԿԱՆ ՀԱՐՑԵՐ՝

ՆԱԽՆԱԿԱՆ ՈՒՍՄԱՆՑ ՎԿԱՅԱԿԱՆԻ ՄԱՀԸ

Աւելի քան դարաւոր աւանդութիւն մը, հաստատուած Թիւլ Ֆէոդիի կողմէ 1882 Մարտ 28–ի օրէնքով որ նոյն տեսն պարտաւորիչ կը դարձնէր դպրոցը, կ'անհետանայ:

1989 Օգոստոս 28–ի հրովարտակով մը, լոյս տեսած Ֆրանսական Հանրապետութեան պաշտօնաթերթին Սեպտեմբեր 2–ի թիւին մէջ, կը ստորագրէ մահավճիռը յաջորդական սերունդներու հպարտութիւնը եղած՝ Նախնական Ուսմանց Վկայականին (Սերթիֆիֆիա տ'էթիւտ Փրիմէր): Հրովարտակը գործադրութեան կը մտնէ 1991 Յունուար 1–ին: Արդ, վերջին նահաւոյքնը, քննութիւնը տեղի պէտք է ունենայ այս ուսումնական տարուան աւարտին: Պատմական ժամադրութիւն մը:

1988 – 1989 դպրոցական տարեշրջանին քննութեան ներկայացած են չիստն հազար թեկնածու, որոնցմէ չորս հազարը հասահասներ: 1981–ին, ուխտնոր հինգ հազար երկու հարիւր էին, 1971–ին չորս հարիւր չիստնը երեք հազար, եւ չուրջ վեց հարիւր հազար 1968–ին:

Նախնական Ուսմանց Վկայականը պիտի փոխարինէ ընդհանուր կազմութեան վկայականը վերապահուած չափահասներուն միայն (16 տարեկանէն վեր) եւ ազատ արձակուած դպրոցական պարտաւորութիւններէն:

Նախնական Ուսմանց Վկայականը պահն է ուսումներու երկարացումին եւ որոշ չափով ալ արդիականութեան մը յանձնառ չափազանցեալ կամքի մը:

Աւենօք, ուսման ընթացքի մը պսակումը, առաջին եւ չատ չատերուն համար միակ վկայականը, Սերթիֆիքա տ'էթիւտը հետզհետէ սովորութիւններէն դուրս եալ նախակրթարաններու աւարտական դասարաններու փակումովը, բոլոր աշակերտներուն համար դոլէժներու 6–րդ դասարան մտնելու իրաւունքովը եւ ընդհանրապէս դպրոցական չրջանի երկարաձգումովը մինչեւ 16 տարեկան:

Ուսած, մոռցուած եւ որոշ չափով ալ, այսօր, թերագնահատուած սակայն Սերթիֆիքա տ'էթիւտը այնքան ալ արհամարհելիք քննութիւն մը չէ: Շատ մը դասագիրքեր զոլէժներու 6–րդ, 5–րդ դասարաններուն աշակերտներուն կ'առաջարկեն Սերթիֆիքա տ'էթիւտի ուղղագրութիւններ կամ ալ թուաբանական խընդիրներ որոնց լուծումներուն վրայ չատեր երկար կը մտածեն եւ կը տատամսին:

Մինչեւ 1947 համաձայն Ժիւլ Ֆէոդիի օրէնքին, քննութեան տարիքը 10–էն 11 էր: Ապա եղաւ 14 տարեկան: Քննութեան նիւթերն էին՝ ուղղագրութիւն քերականական եւ բառագիտական հարցումներով, շարադրութիւն, գրաւոր եւ մտային (բերդ) թուաբանական գործողութիւններ եւ խնդիրներ, պատմութիւն, աշխարհագրութիւն, գիտութիւններ, գծագրութիւն, արտասանութիւն կամ երգ (ֆրանսական Սպ. քայլերգը «Լա Մարսէյէզը» պարտաւորիչ ըլլալով), ընթերցում, նոյնիսկ գեղագրութիւն: Չէր բաւեր ընդհանուր միջին մը ունենալ, այլ նաեւ պէտք չէր գերօ մը ստանալ թուաբանութեան կամ ուղղագրութեան (հինգ սխալ եւ աւելի) մէջ:

Արդ, Սերթիֆիքա տ'էթիւտը, 108 տարեկանին, կը կնքէ իր մահկանացուն: Սակայն, պիտի մնայ Ծրանագիրներու հատաքակական յիշողութեանը մէջ: Եթէ մարդիկ, գալիք սերունդները մոռնան, Մարսէլ Փանեոլի, Քոլէթի եւ այլ գրագէտներու գործերուն ընդմէջէն Սերթիֆիքա տ'էթիւտը պիտի չարունակէ ապրիլ:

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԱՌԱՋԻՆ ԵՒ ՎԵՐՋԻՆ ԱՆԳԱՄՆԵՐԸ

Ա.

Երբեմն մտքիս մէջ հարցական մը կը ծնի. ես ինծի հարց կուտամ թէ ո՞ր մէկը արդեօք պիտի ըլլայ իմ վերջին դուրթիւնս: Գիտեմ որ օր մը յանկարծ պիտի դադրիմ գրելէ: Պիտի դադրիմ գրելէ, գնդապան հատանական պատճառներէն մէկուն կամ միւսին հետեւանքով: Կա՛մ այն է որ այլեւս ըսելիք բան պիտի չունենամ: Կա՛մ այն է որ պիտի դադրիմ առողջական պատճառներով: Պիտի դադրիմ, թերեւս ալ կեանքիս վերջալոյսին հասած ըլլալով: Գրիչը, կամ դրամքենան վերջին վերջակէտ մը պիտի արձանագրէ տիրօրէն: Բայց ես պիտի նկատե՞մ ատիկա: Պիտի գիտնա՞մ: Պիտի ըզգա՞մ թէ վերջին անգամ է որ մատծում մը, ըսելիք մը, զգայնութիւն մը կը փոխանցեմ թուղթին:

Ամէն մարդու պէս, ես ալ կեանքիս մէջ յաճախ ապրած եմ «վերջին անգամ»ուան դիտակցութիւնները: Մարդիկ իրենց կեանքին մէջ միլիոնաւոր «վերջին անգամներ» կ'ապրին, ճիշդ այնպէս ինչպէս որ միլիոնաւոր «առաջին անգամ»ներ կ'ապրին: Երկուքն ալ մաս կը կազմեն մեր առօրեային: Եւ թէ մեր մտածածէն, մեր երեւակայածէն ալ չատ աւելի յաճախակի կերպով: Բայց երկուքին միջեւ կարեւոր տարբերութիւն մը կայ: Երբ դէպքի մը, տեսարանի մը, զոյալիճակի մը հետ «առաջին անգամ» դէմ յանդիման գտնուինք, ուժգին կերպով կը նշմարենք ատիկա: «Առաջին անգամ»ները անպայման կը խարազանեն մեր դիտակցութիւնը: Առաջին անգամ ըլլալով երկիր մը կ'այցելենք եւ առաջին անգամ ըլլալով կը տեսնենք նշանաւոր յուշարձաններ: Առաջին անգամ է որ նշանաւոր թանգարան մը կ'այցելենք: Առաջին անգամ ըլլալով կարեւոր յաջողութիւն մը կ'արձանագրենք ու կը ծափահարուինք ժողովուրդին կողմէ: Առաջին անգամ ըլլալով ծով կը մտնենք, առաջին անգամ ըլլալով սաւառնակ մը կը նստինք, առաջին անգամ ըլլալով պրահանդէսի մը կ'երթանք, առաջին անգամ ըլլալով աղջիկ մը կը համբուրենք, առաջին անգամ ըլլալով մահուան վտանգի մը հետ դէմ յանդիման կը մնանք, առաջին անգամ ըլլալով կառք մը կը գընենք: Այս բոլորը կը ցնցեն մեզ եւ անպայման կը մտածենք թէ այդ փորձառութիւնը ահա կ'ապրինք մեր եակներին մէջ «առաջին անգամ» ըլլալով: Աչքընկող ու մարդուս ուրախութիւն պատճառող պիտակդութիւն է ատիկա չատ անգամ, որովհետեւ նախ ընդհանրապէս լաւ եւ ուրախարեր բաներու հետ մեր առաջին հանդիպումին ծնունդ կ'առնէ ան, եւ յետոյ մանաւանդ անոր համար, որ կը մտածենք թէ այդ «առաջին անգամ»ին հաւանաբար պիտի յաջորդին երկրորդ ու երրորդ անգամները, այսինքն թէ տակաւին չատ առիթներ պիտի ունենանք վայելելու այդպիսի երջանիկ հանդիպումները:

Մինչդեռ «վերջին անգամ»ուան հանդիպումները ոչ այնքան նշմարելի են, ոչ ալ այնքան առինքնող: Մեր կեանքին մէկ ամէն օր, առանց բացառութեան ամէն օր, ինչե՛ր ու ինչեր կը տեսնենք, զորս թերեւս կը տեսնենք վերջին անգամ ըլլալով: Բայց չենք ցնցուիր, որովհետեւ չենք գիտեր թէ ատիկա մեր վերջին հանդիպումն է: Ենթադրենք որ մեր ապրած քաղաքին մէջ այցելութիւն մը կուտանք թաղամասի մը, ուրկէ չատ քիչ անգամ կ'անցնինք: Թերեւս անգամ մըն ալ երբեք պիտի չանցնինք այդ թաղամասէն, այսինքն անգամ մըն ալ երբեք պիտի չտեսնենք այդ թաղամասը, բայց այդպիսի կասկած մը կամ մտածում մը չի ցնցեր մեզ, մեզի համար պիտակդութիւն չի դառնար, որովհետեւ եթէ նոյն քաղաքին մէջ կ'ապրինք, չատ հաւանական է որ օր մը դարձեալ գործ պիտի ունենանք այդ թաղամասին հետ: Բարեկամ մը կը տեսնենք, հետը կը զրուցենք, իրարմէ հրաժեշտ կ'առնենք «յաջողութիւն» ըսելով, բայց

ՄԱԼՏԱՒԱԿԱՆ ԱՒՕՐԵԱՅԷՆ

Բաւական լարուած մթնոլորտի մը մէջ կայացաւ Մոլտաւիոյ Գերագոյն Խորհուրդին Օգոստոս 29-ի նիստը, որուն ընթացքին Հանրապետութեան պետական միակ լեզուն հռչակուեցաւ մոլտաւերէնը: Ժողովրդական ճակատին նախաձեռնու – թեամբ Օգոստոս 27-ին տեղի ունեցած բազմամարդ միթինգ մըն ալ որոշ չափով օգնած էր այդ մթնոլորտին յառաջ գա – լուն:

Մոլտաւական անկախ իշխանութիւն մը մարմին առաւ ԺԴ. դարուն, Նեւրկայ Թոմանիոյ տարածքին հիւսիսակողմը: ԺԵ. դարու երկրորդ կիսուն ներկայ Ռումանիոյ հարաւ, Մեծն Ստեփան կը դառնար ազգային հերոս, իսկ երկիրը ի վերջոյ կ'ինկար Թրքական տիրապետութեան տակ: ԺԶ. – ԺԹ. դարերուն չատ ծանր կը վճարուի այս ենթակայութիւնը: 1918-ին մաս կը կազմէ Ռումանիոյ, յե – տոյ 1924-ին անկախ Պեսարաբիոյ Հանրապետութեան կազ – մին մէջ. 1940-ին մաս կը կազմէ Խորհըր – դային Միութեան:

Մոլտաւիոյ տարածքը 33·700 քառա – կուսի քիլոմեթր է ուր 4·220·000 մարդ կ'ապրի. ասոնց 64%-ը մոլտաւ է միայն, 14%-ը ուկրանացի, չուրջ 13%-ը ռուս եւայլն:

Մայրաքաղաք Քիշնեւի մէջ փողոցնե – րու անունները, խանութներու ցուցա – տախտակները ռուսերէն են. մոլտաւերէ – նով կարելի է գտնել թերթեր, գիրքեր: կարելի չէ խախտիս ըսել թէ բոլորովին անտեսուած է մոլտաւերէնը, բայց բը – նակութեան երկու երրորդը այդպէս կը նկատէ: Սակայնի եւ Բրեժնեւի կողմէ կիրարկուած քաղաքականութիւնը ռու – սերէնը վերածած է պաշտօնական լեզուի:

Մոլտաւերէնի դերիչխանութեան հարցը տարիէ մը ի վեր կը փոթորկէ երկիրը: Նախ, ծրագիր կար ռուսերէնին հաւա – սար օրինավիճակ մը տալ անոր, ինչ որ բողոքներու տեղի տուաւ: Յետոյ որոչ – ւեցաւ պետական միակ լեզուն դարձնել դպրոց: Քաղաքական, տնտեսական, ընկե – րային եւ մշակութային բոլոր մարզե – րուն մէջ մոլտաւերէնը պիտի գործած – ւի: Հաղորդակցութեան միջոցը ան պիտի ըլլայ բոլոր փոքրամասնութիւններուն միջեւ: Ռուսերէնը կը վերապահուի Խոր – հըրդային Միութեան ժողովուրդներուն հետ չփման մտնելու: Այս տրամադրու – թիւնները բողոքի մղեցին ռուսախօս տարրը, սակայն բողոքի չարժումները արդիւնք չտուին:

Լեզուական հարցը թերեւս կարելի ըլ – լար աւելի տրամաբանական ճեւով լու – ծել. սակայն հայ իշխանութեան ուժ մը որ կարենայ նման քայլեր առաջնոր – դել: Համայնավար կուսակցութիւնը զե – րեթէ ներկայութիւն չունի: Իսկ ժողո – վրդական ճակատը կը նկատուի կարօտի մը մարմնացումը՝ դէպի ռումանական թագաւորութեան դրաման չրջան:

Այսօր լրատիւներ կ'արձագանգեն մոլտաւական չարժումներուն, սակայն դժուար է կանխագուշակել թէ ուր կը յանգին անոնք եւ ուժերու ինչ յարաբե – րականութեամբ:

ՔԱՂՀԱՆ

«ՈՋՆԻ»Ի ՍՐԱՄՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԷՆ

Ծանր հիւանդ Սերոբի մօտ են հրաւի – րում նորաւարտ մէկ բժշկի: Հիւանդի վի – ճակը տեսնելով՝ բժիշկը ասում է.

– Ձեր հիւանդի վիճակը լուրջ է, մէկ խելքը գլխին բժշկում կանչէք:

***

Մի անգամ ուսուցիչը դիմեց Վարդա – նիկին.

– Շնչաւոր առարկայի անուն ասա:

– Ջո՛ւր:

– Ապրես, իսկ հիմա անշունչ առար – կայի անուն ասա:

– Սառցած ջո՛ւր, – պատասխանեց Վար – դանիկը:

***

– Հինգին դումարած հինգ, ինչի՞ է հաւասար, – Վարդանիկին է դիմում ու – սուցչուհին:

– Տասնըհինգ,

– Ձիմար, այդ խելքով ի՞նչ ես դառ – նալու:

– Բուֆետչիկ:

– Թթուների ի՞նչ տեսակներ գիտես, – Վարդանիկին է դիմում ուսուցչուհին:

– Կաղամբի թթու, վարունգի թթու, զոխի թթու, կանաչ լոլիկի թթու, – պա – տասխանեց Վարդանիկը:

***

– Վարդանիկ, եթէ երկրագունտը իր առանցքից պոկուի, ո՞ւր կ'ընկնի, – հար – ցընում է ուսուցչուհին:

– Արփաչայը, էլ ո՞ւր...:

***

– Դարձեալ թուաբանութիւնից երկուս ես ստացել, – դժգոհեց մայրը:

– Ես մեղաւոր չեմ, ընկեր Մարգոն նը – չանակեց:

– Իսկ ե՞րբ ես ուղղելու:

– Ընկեր Մարգոն մատեանը միշտ քովը կը պահէ, ինչը՞ղ ուղղեմ:

***

– Երեխաներ, ուսաբոսում, տրամվա – յում, տրոլեյբուսում, հասարակական այլ վայրերում փոքրիկները պէտք է իրենց տեղերը զիջեն մեծերին, – սովորեցրեց ընկեր Մարգոն:

Մի օր էլ Մարգոն բարձրացաւ ուսոտ – բուս: Նստելու տեղ չկար: Վարդանիկը իջաւ հօր գրկից եւ դիմեց նրան:

– Նստէք, ընկեր Մարգո:

– ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ –

ՆԻՒ – ԵՈՐՔԻ «ՔԷՆըԼԻ» օդակայանին մէջ, Սեպտեմբեր 4-ին, Պոլսոյ Պատ – րիարքը եւ Մեսրոպ Արք. Մութաֆեան դիմաւորուած են Ամերիկայի Արեւելեան Թեմի իշխանական առաջնորդ Թորգոմ Արք. Մանուկեանի, առաջնորդական փո – խանորդ Խաժակ Վրդ. Պարսամեանի, ինչպէս նաեւ նախկին Պոլսահայերու կող – մէ: Յաջորդ օրը Նիւ – Եորքի, Նիւ – Ճըրզիի եւ շրջակայքի բոլոր հոգեւոր հայրերը, ինչպէս նաեւ Քալիֆորնիոյ ա – ռաջնորդական փոխանորդը հաւաքուած են Առաջնորդարանին մէջ, մասնակցելու համար՝ Շնորհք Արք. Գալուստեանի ի պատիւ սարքուած Սիրոյ սեղանին: Սեպտեմբեր 6-ի առաւօտուն Պատրիարքն ու Մեսրոպ Արքեպիսկոպոսը այցելած են միջազգային Ս. Գրոց Ընկերութեան կեդ – րոնը: Կէսօրին, առաջնորդարանին մէջ տեղի ունեցած Ամերիկայի Եպիսկոպոսա – կան Եկեղեցւոյ նախագահ Խորհրդ Պը – րտունիկ Եպիսկոպոսի ընդունելութեան ներկայ գտնուած են Պատրիարքն ու Մես – րոպ Արք.ը: Սեպտեմբեր 9-ին Ամերի – կայի Արեւելեան Կիլիկիոյ Թեմի առաջ – նորդ Մեսրոպ Արքեպիսկոպոս Աշճեան այցելութիւն մը տուած է Պոլսոյ Պատ – րիարքին:

***

ՆԻՒ – ԵՈՐՔԻ Ս. Վարդան Մայր Եկե – ղեցւոյ մէջ, Սեպտեմբեր 8-ի երեկոյեան, Շնորհք Արքեպիսկոպոս Գալուստեանի նախագահութեամբ կատարուած է Երու – սաղէմի նախկին Պատրիարք եւ Ամերի – կայի նախկին առաջնորդ Տիրաք Արք. Ներսոյեանի տան կարգը: Արարողու – թեանց մասնակցած են Թորգոմ Արք. Մանուկեան, Արեւմտեան Թեմի առաջ – նորդ Վաչէ Արքեպիսկոպոս Յովսէփեան, Գանատայի առաջնորդ Վազգէն Արք. Քէշիշեան, Զգօն Եպիսկոպոս Տէր – Յա – կոբեան, Իրաքի Հայոց առաջնորդ Սւագ Եպիսկոպոս Աատուրեան, Մեսրոպ Ե – պիսկոպոս Մութաֆեան, Նիւ – Եորքի քոյր յարանուանութեանց ներկայացու – ցիչներ: Սեպտեմբեր 9-ին, պատարագի մատուցմամբ կատարուած է օծման եւ յուղարկաւորութեան արարողութիւնը:

***

ՊՈՒԷՆՈՍ – ԱՅՐԷՍԻ «Արմենիա» թա – ատերասրահին մէջ, Սեպտեմբեր 2-ի երե – կոյեան, նշուած է հարաւային Ամերի – կայի մէջ Հայ Օգնութեան Միութեան հիմնադրութեան 56-ամեակը: Այս առ – թիւ Համազգայինի «Ժորժ Սարպհեան» թատերախումբը ներկայացուցած է Մու – շեղ Իշխանի «Կիլիկիոյ Արքան» թատե – րախաղը, Գալուստ Ճանտըգեանի բե – մադրութեամբ: Ներկայացումէն առաջ բացման խօսքով հանդէս եկած է Սիլվա – նա Տիգրանեան, իսկ ՀՕՄ-ի չրջանային վարչութեան անունով խօսք առած է Լուսին Զորպաճեան:

***

ՄՈՆԹԻՎԻՏԷՕԻ «Փլաթենոէ Փաթին» ակումբին մէջ, Օգոստոս 6-ին, աւելի քան 1500 հանդիսականներու ներկայու – թեամբ տեղի ունեցած է պարբ փառատօն մը, որուն մասնակցած են 13 փոքրամաս – նութիւններու պատկանող պարախում – բեր (Ճոյն, Հրեայ, Լեհ, Իտալացի, Լի – բանանցի, Հայ եւայլն): Համազգայինի «Շիրազ» պարախումբին կազմակերպած «Քեզի համար Հայաստան» փառատօնին հատորը կը յատկացուի Հայաստանի վերաշինութեան գործին:

ԵՐԱԶԱՅԻՆ ՀԱԼԷՄԸ

ԱՆԴՐԱՆԻԿ ԾԱՌՈՒԿԵԱՆ

ՉԱՐԵՆՑ ՅԱՒԻՏԵԱՆԻ ԳԱՂՏՆԻՔԸ

Տպուած առաջին բանաստեղծութիւնը ու քաղուած առաջին համբոյրը՝ մեւնոյն տարին ունին: Եւ ի վերջոյ կ'ունենան նոյն ճակատագիրը: Անմոռանալի՛ ապրում – ներ, անմոռանալի՛ երջանկութիւն՝ մին – չեւ որ տեսնենք թէ այդ բոլոր «անմոռա – նալիները» զարճած են ... մոռցուած, ժպտուն յիշատակ:

Սա ղօղմելի քերթուա՞ծն էր, որ երբ ապուեցաւ, կարծեցինք թէ անմահու – թեան սանդուխին առաջին աստիճանն է որ կը կոխենք: Ու երազային այն աղջի – կը, որուն համար գիշերներ լուացուցինք, այս արարա՞ծն է, որ հիմա...

Ոչ: Աղջիկը եւ համբոյրը իրենց տեղը մնան: Ժամանակին անզուգ աւերածու – թեան վրայ՝ չաւելցնենք նաեւ բառերուն չար անզգաստանալահատութիւնը: Բայց ո – ատնատուրը ոչ ոքի վնաս կրնայ հասցնել, հետեւաբար ներելի է ոգեկոչել տաղա – չափեալ «անմոռանալին»:

Նախակրթարանի 6-րդ դասարանին – զարմի՛ր առաջ – մեր զբաղումներէն մէկն էր վիճիլ՝ ամէնէն բառը «ե»ո՞վ կը գրուի թէ «է»ով: «Ե»ականներն ու «է»ա – կանները վկայութիւններ կը հաւաքէին ի նպաստ իրենց տեսակէտին, գանազան ընթերցումներէ, մասնաւորաբար տարե – դիրքերէն:

– Ռուբէն Զարզարեան, Գրիգոր Զօհ – րապ – է՜–ո՛վ...

– Արփիար Արփիարեան, Երուանդ Օտ – եան – ե–ո՛վ...

Ցաղթական էր՝ ով որ շատ անուն կա – րենար յիշել ի նպաստ իրեն: Այդպէս, օր մը, կարկուտի արագութեամբ անուն – ներ կը տեղային իրարու վրայ ընկե – րոջս Օննիկին հետ, երբ իմ կարգիս դո – չեցի.

– Ցովհաննէս Ասպետ, Օննիկ Զիլֆիէ – Սարաֆ – ե–ո՛վ:

– Այդ երկուքն ալ նոյն մարդն են, ը – սաւ Օննիկ պաղարիւն, մէկ անգամէն կոտրելով համազարկիս թափը:

– Ո՛չ, տարբեր են:

– Ինչքա՞ն ինչ:

– Փախչամ:

Այս ալ խաղին մաս կը կազմէր: Հաղիւ տարակարծութիւն մը սկսած, դրաւի կուշտ կ'ինք եւ կորանցնողը դասապար – տուած էր վճարելու փախչամն, սինե – ման կամ պաղպաղակը: Կորանցուցի՛: Բայց այս անգամ դժուար էր մարսել պարտութիւնս: Դասարանին «պրագէտն» էի, իսկ Օննիկը, հակառակ մէկ տարուան ը – նդ ըլլալուն, չարադրութիւնները ինծի դրել կուտար եւ թուաբանութեան բոլոր խնդիրներս ինք կը լուծէր, երկրորդ դա – սարանէն մինչեւ վեցերորդը: Եղածը ու – րիշ բան չէր ուրեմն, եթէ ոչ ամօթալի պարտութիւն մը իմ սեփական կալուածէս ներս, ինչ որ կը կրկնապատկէր դա – տութիւնս: Նուաստացում մը պարզա – պէս:

Թէ ինչպէս Օննիկը ինձմէ առաջ կըր – նար գիտցած ըլլալ Ցովհաննէս Ասպետին եւ Օննիկ Զիլֆիէ – Սարաֆին նոյն անձը ըլլալը՝ դժուար չէր բացատրել: Գրա – դէտին հետ մտաւոր անուանակից ըլլալը հատանաբար աւելի սրած ըլլալու էր իր հետաքրքրութիւնը, կամ, պարզապէս պատահմունք մըն էր: Զարմանալին՝ ի՛մ պարագաս էր: Ի՞նչ հմայունքով այդքան ինքնավստահ կրնայի եղած ըլլալ:

Գիտակից համոզումէն աւելի՝ ենթա – գիտակցական վճիռ մը ըլլալու էր պատ – ճառը: Արդարեւ, ի՞նչպէս ընդունիլ որ ապագէտը, բոլոր վեմ ու վիպային արժա – նիքներուն խտացումը կազմող բառը, համանիշ ընդունուէր չունայնիկ սարսափին: Ենթէն ճարուած այս բացատրութիւնը ինքնարդարացումի մխիթարանք մը կրնար սեպուիլ թերեւս, բայց իրողու – թիւնը այն էր, որ Օննիկը չահեցաւ ու փախչամն կերաւ: Ինծի կը մնար սպա – սել եւ որճալ փոխադրժի պատեհու – թիւնը:

Թէեւ պարտութիւն մը կրած էր Օննիկ բանաստեղծութեան ճամբուն վրայ, բայց ատիկա աւելի շատ արկածի մը բնոյթը ունէր, քան թէ իմ կողմէ փոխադրժի յաղթութիւն մը կրնար սեպուիլ: Միշտ կը կրկնէր.

– Բանաստեղծութիւնը ինչ է որ: Մատ – ներուդ վրայ վանկերը կը համրես, հա – շիւ կ'ընես, կը գրես:

– Հապա տողերուն վերջի յանգե՞րը ինչ կ'ընես:

(Շար. 1)

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Տիկին Ալիս Պարթեւեան, Տէր եւ Տիկին Մ· Քիւրքճեան եւ զաւակները, Սոնիա Քիւրքճեան եւ Տիկին Կավարի կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Կիրակի, Սեպտեմբեր 24, Փարիզի Ս· Յովհաննէս – Մկրտիչ եկեղեցւոյ երգչախումբին մատուցանելով՝

ԱՐԱ ՊԱՐԹԵԻԵԱՆԻ

– Ծաւիօթ երաժիշտ – երգահան – խմբավար – նախկին դեկավար Փարիզի Ս· Յովհաննէս – Մկրտիչ եկեղեցւոյ երգչախումբին

մահուան Գ· տարելիցին առթիւ:

Ի գիտութիւն իր յիշատակը յարգողներուն:

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵԳՍԱԿԻ

ՆՈՒՊԱՐ ՆԻԿՈՂՈՍԵԱՆԻ

մահուան առթիւ

«ՅԱՌԱՋ»ԻՆ

ՓԱՐԻԶ – Պետրոս եւ Յովիկ Եղիազարեան 250 Ֆր·:

ԶՕՀՐԱՊ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆԻ

մահուան առթիւ

ՓԱՐԻԶ· – Պր· Մանվան Իլնէճեան 200 Ֆր· «Ամարաս»ին (տառնալ «Յառաջ»էն):

«ՅԱՌԱՋ»ԻՆ

ԱՆԻԷՌ· – Տէր եւ Տիկին Յարեթ Յարութիւնեան 500 Ֆր·:

ՎԱՐԱԳԱՁ Ս· ԽԱՉ ԱՌՆՈՒՎԻԼ

Առնուվիլի Վարագայ Ս· Խաչ եկեղեցւոյ անուան սոնախմբութիւնը եւ Մատաղօրհնութիւնը այս տարի թացառաբար տեղի կ'ունենայ Սեպտեմբեր 24, Կիրակի օր:

Օրուան հանդիսաւոր պատարագը կը մատուցանի եւ կը քարոզէ՝

ԳԻՒՏ ԱՐՔ· ՆԱԳԱՇԵԱՆ

(Արեւմտեան Եւրոպայի Հայրապետական Պատուիրակ եւ Առաջնորդ Փարիզի Հայոց)

***

Յաւարտ պատարագի կը կատարուի Մատաղի օրհնութիւն եւ հոգեհանգիստ՝ հանգուցեալ հոգեւորականներու եւ բարերարներու համար:

Սիրով կը հրաւիրուին Առնուվիլի, Սարսէլի, Սէվրանի եւ շրջանի հայութիւնը ներկայ գտնուելու, աղօթելու եւ իրենց ուխտը կատարելու:

Սկիզբ Ժամերգութեան ժամը՝ 9·30:
Պատարագ ժամը՝ 10·30:

ՅԱՒԱԿԱՑՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Խաչի Պօմոնի «Նայիրի» մանուճիւղը խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ իր ընկերուհիին Տիկին Անահիտ Աւետեանին, զաւակներուն իրենց ամուսնոյն եւ հօր՝ Մասիս Աւետեանի մահուան առթիւ:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Պօմոնի «Նայիրի» մանուճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները (ծախքերու մասնակցութիւն Հայաստանէն եկած մանուկներուն):

Պր· Շահան Մակարեան 500 ֆրանք, Մարիամ Ռուսեան 300 Ֆր·:

***

ՃՇԴՈՒՄ· – Տիկին Հերանոյշ Ահէմեան 2000 ֆրանք նուիրած է Հայաստանէն եկած մանուկներու ծախքերու որպէս մասնակցութիւն (ոչ՝ 200, ինչպէս յայտարարուած էր):

ՌՕՄԱՆ

ՍՈՒՐԲ ՆԻԿՈՂԱՅՈՍ ԵԿԵՂԵՑԻ

Սեպտեմբեր 24, Կիրակի, երեկոյեան ժամը 6–ին, Ռոմանի Սուրբ Նիկողայոս Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ մէջ կը մատուցուի պատարագ:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ այցելու հոգեւոր հովիւ՝

ՋԱՏԻԿ ՎՐԴ· ԱԻԵՏԻՔԵԱՆ

Պատարագի երգեցողութիւնը կը կատարէ Վալանսի Ս· Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ երգչախումբը:

ԼԻՈՆ

KERMESSE

ԲԱՅԱՌԻԿ ՏՕՆԱՎԱՃԱՌ

կազմակերպութեամբ՝
Լիոնի Հայ Տիկնանց Միութեան
Ազգային Տան սրահին մէջ
40, rue d'Arménie

Շաբաթ, Սեպտ– 23, ժամը 14–էն 20

Կիրակի, Սեպտ· 24, ժամը 11–էն 20

Կիրակի կէսօր պատարագէն յետոյ անոնք որ կը փափաքին կրնան ճաշել միասին համեղ պահեր վայելելով:

Շատ մը սքանչաներ կը սպասեն ձեզի, ինչպէս նաեւ հայկական յատուկ կերակուրներ; զորս կրնաք ճաշակել տեղւոյն վրայ, կամ՝ ձեզի հետ տանիլ:

MARSEILLE

CENTRE
K. BAGHDASSARIAN

Le Centre d'Enseignement et de Diffusion de la Culture Arménienne K. Baghdassarian vous informe de la reprise de ses activités tous les samedis après-midi :

- cours de langue, histoire et civilisation 1e et 2e cycles (préparation au baccalauréat)
- expression orale pour adultes (tous niveaux)
- cours de musique instrumentale
- activités de recherche et d'animation

Inscriptions à adresser à
C.E.D.C.A. TIVOLI
66. cours F. Roosevelt,
13005 Marseille

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Կրընոպլի վարչութիւնը՝ կը փնտռէ փորձառու ուսուցիչ կամ ուսուցչուհի, իր զպրոցին համար, մօտակայ շրջաններէ, Լիոն, – Տէսին, Վիէն, Վալանս:

Անոնք որոնք կրնան օգտակար ըլլալ այս աղաղակահպանման գործին, թող դիմեն մանրամասնութիւններու համար վարչութեան:

Հեռաձայն· – 76 – 21 – 78 – 28

U.G.A.B. - PARIS

présente
le chansonnier
d'Arménie soviétique
EDOUARD ZORIKIAN

dans un récital unique en France
le vendredi 22 septembre à 20 h 15

au Centre Culturel A. Manoogian
118, rue de Courcelles, Paris 17e
Participation aux frais : 25 F

MAISON DE LA CULTURE
ARMENIENNE
D'ALFORTVILLE

RENTRÉE 89/90
MERCREDI 4 OCTOBRE

— ACTIVITES PROPOSEES —

EVEIL AU LANGAGE
EVEIL A L'IDENTITE ET A LA CULTURE
COURS D'ARMENIEN
CONVERSATION
PREPARATION ARMENIEN AU BREVET
PREPARATION ARMENIEN AU BAC
PIANO
VIOLON
GUITARE
DEHOL
KANON
DANSE TRADITIONNELLE
DANSE FOLKLORIQUE
DANSE CONTEMPORAINE ARMENIENNE
GYMNASTIQUE DOUCE
BIBLIOTHEQUE
DIFFUSION LIVRES
ANTENNE SOCIALE
FOYER
BRIDGE

— NOUVELLES ACTIVITES —

ATELIER THEATRE BILINGUE
VIOLONCELLE

INSCRIPTIONS
du 25 au 30 septembre de 14 à 18h30

9, rue de Madrid — 94140 ALFORTVILLE
Tél. : 43 - 76 - 55 - 89

Meubles Ghazarian

4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance

Z.I. Vitrolles à 20 km de Marseille tél. : 42. 89. 27. 47

"Բացառիկ զեղչ «Յառաջ»ի բաժանորդներուն"

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Կրընոպլի Անի Մանուճիւղի վարչութիւնը ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները, Կիրակի, Սեպտեմբեր 24–ին, կէսօրէ հաք, ժամը՝ 15–ին, իր Հ· Օ· Մ·–ի Տան մէջ:

U. G. A. B.

Dans le cadre de ses activités éducatives, l'UGAB organise les samedis dans son Centre Culturel Alex Manoogian, 118, rue de Courcelles, Paris 17e, téléphone 42 27 12 26,

des cours :

- *d'Arménien*
- *d'Informatique*
- *de Dessin-Peinture*
- *d'Echec*
- *de Musique Traditionnelle*
- *de Danse Arménienne*

Début des cours le Samedi 30 Septembre à 14 heures.

Inscription sur place
les samedis de 14 h 30 à 17 h 00.

ՎԵՐԱՄՈՒՏ

ՊԱՆԷԵՕ – ՔԱՇԱՆ

Յիսուն տարիներէ աւելի գոյատեւող Պանէեօ – Քաշանի միօրեայ զպրոցը, այս տարի եւս իր դռները կը բանայ Հոկտեմբեր 4–էն սկսեալ՝ ընդունելու համար ամէն տարիքի հայերէն սորվիլ փափաքողները:

Կը զուգաւանդուի՝ հայերէն լեզու, պատմութիւն եւ աշխարհագրութիւն. Զուրնջաքճեան, ամբողջ օրը (ժամը 9–էն 12, 14–էն 16) եւ Շաբաթ օրը (ժամը 14–էն 17), ունենալով մշակութային աշխատանքներու յատկացուած օրեր:

Ունի նաեւ պաքալօրէայի յատուկ պատարան:

Ցաւելեալ մանրամասնութիւններու համար դիմել՝

Հեռաձայն· – 46 – 63 – 77 – 70
կամ՝ 46 – 65 – 86 – 42

***

ՓԱՐԻԶ

Կապոյտ Խաչի Փարիզի մասնաճիւղը կը կազմակերպէ հայերէնի դիւերային դասընթացքներ չափահասներու համար, Երեքշաբթի երեկոները ժամը 19–ին, Հայ Մշակոյթի Տան մէջ:

17, rue Bleue, 75009 Paris

Հետաքրքրուողները կրնան արձանագրուիլ Սեպտեմբեր 16 եւ 23–ին ժամը 15–էն 17՝ Հայ Մշակոյթի Տան մէջ, կամ՝ հեռաձայնելով՝ 43 – 02 – 85 – 16:

***

ԻՍԻ

Կապոյտ Խաչի Իսիի Տ· Սէրգեկիւլեան Մասնաճիւղը կը ծանուցանէ թէ իւրիւնան դասընթացքները կը սկսին Սեպտեմբեր 19, Երեքշաբթի, ժամը՝ 20·30–ին:

– Ջափահասներու եւ պատանիներու:
– Պաքալօրէայի քննութիւն:
Ուսուցիչ Կարապետ Տաքէեան:

Իսկ Միօրեայ զպրոցը՝ Սեպտեմբեր 20, Չորեքշաբթի, առտուան ժամը 9·30–էն՝ 12: Վեց տարեկանէն սկսեալ մանուկներուն, Իսիի Մշակոյթի Տունը:
45 Ռիւ Տը Լա Տէֆանս, Իսի լէ Մուլինօ:

***

ԿՐԸՆՈՊԼԸ

Կապոյտ Խաչի Կրընոպլի Անի Մանուճիւղի Միօրեայ վարժարանի դասընթացքները կը սկսին, Շաբաթ, Սեպտեմբեր 30–ին, ժամը՝ 14–էն 17: 6 – 14 տարեկան պզտիկներու համար:

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

ՇԱԲԱԹ – ԿԻՐԱԿԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 23-24
SAMEDI-DIMANCHE
23-24 SEPTEMBRE
1989
LE NUMERO : 4,00 F

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 700 Ֆ· — Վեցամսեայ : 360 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1000 Ֆ· (ամէնօդեայ առաքում)
850 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

65րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.106 | Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN | 65e ANNÉE — No 17.106

ՈՉ ԹԵՐԹ, ՈՉ ՎԱՒԵԼԱՆԻՒԹ

ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ ՆՍՏԱՇՐՋԱՆԸ ԿԸ ՎԵՐՍԿՍԻ ՇԱԲԱԹ

Հինգշաբթի եւ Ուրբաթ (Սեպ· 21, 22) ոչ մէկ թերթ լոյս տեսաւ Հայաստան, ինչպէս արդէն կը նախատեսուէր, քանի որ թուղթ չէ մնացած: Նոյնն է պարագան վաւերանիւթի համար, քլիմենթրեալ վրայ կ'երկարին պոչերը: Կը հաստատուի նաեւ որ վերաշինութեան բոլոր ախատանքները դադրած են ազէտեալ գաւիներու մէջ: Այս լուրերը կը համապատասխանէին Ուրբաթ առաւօտեան (Երեւանի ժամով 9·30) կացութեան:

Ազգութեանց Տունէրուած Մոսկուայի լիակատարը վերջացած ըլլալով (ուր կը մուկ մը ծնած...) Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդը կը վերսկսի իր ընդհատած նստաշրջանը Շաբաթ եւ Կիրակի:

Մոսկուայի լիակատարին լաւ ելոյթ ունեցած է Հայաստանի Կեդրոնական Կոմիտէի Ա· քարտուղարը՝ Սուրէն Յարութիւնեան: Անոմմ մը եւս չեշտած է, որ հարցը Ադրբեջանի եւ Հայաստանի հարցերը չեն, Ղարաբաղի ժողովուրդն է որ ինքնորոշում հռչակած է: Եւ եթէ կարելի է ընթացք տալ եւ կցել Հայաստանի, Ղազ կուտ Ռուսաստանի, բայց՝ անջատի Ադրբեջանէն:

Վիակատարին խօսք առած է նաեւ Գլխակի: Եւ այս առընչութեամբ, ինչպէս Գորպաչով ալ յայտնեց, հարկ է լաւ ՅԱՒԿՆԱՒ ինքնորոշում բառի իմաստը (որ լաւ երեւոյթին նոր սահմանում մը զուած) է): Ինքնորոշում, կ'ըսէն Կորպաչով, Վոլկի եւայլն չի նշանակեր տարածքային ինքնորոշում, այլ կը նշանակէ որ մարդը կրնայ ապրիլ ուր որ ուզէ, իր ուզած լեզուն սորվի, ուզած ուսումը ստանայ: Այս նոր ձեւով պէտք է հասկընալ ինքնորոշումը: Վոլկի յայտնած է նաեւ թէ ծայրայեղութիւնները միայն ոչ պաշտօնական մարմիններէն չեն գար, այլ նաեւ՝ պաշտօնական: Վոլկի կրկնած է թէ Հայաստան եւ Ադրբեջան «պատերազմի մը եզրն են եւ այդ սահմանն ալ յաճախ անցած է այլեւս», ինչ որ ըսած էր արդէն ամուսան ակիզբը: Խորհրդային Միութեան Ներքին նախարարն ալ բուռն ելոյթ մը ունեցած է Լիակատարին մէջ եւ ըսած ի մէջ այլոց թէ հիմնաւորուած չէր Ղարաբաղ Կոմիտէի անդամներուն ազատ արձակումը, որ չատ չուտ կատարուեցաւ:

***

Շաբաթ օր, Սեպտեմբեր 16–ին ծանր դէպք մը պատահած է Եւլախ (70 քիլոմեթր դէպի Բաքու) ուր բունն յարձակում մը գործուած է Հայու մը վրայ, որ մեծ բեռնակառքով էր: Սպաննուած է Ենթիական Ազդրանիկ Յարութիւնի Ասեխեան, ծնած 1920–ին: Հարցը հոն է ասկայն, որ որդին ոչ կրցած է մարմինը Երեւան փոխադրել թաղումի համար, ոչ իսկ տեսնել, քանի որ դադաղը փակ կը պահուի: Զոհին ծերունի ծնողքը, 89–ամեայ հայրը բունն կերպով ծեծուած է եւ այժմ այր ու կին փակուած են, տարտափած, երբեմն տունը: Թոյլ չի տրուիր որ Հայաստան երթան: Հայաստանի Ներքին նախարարը յարաբերութեան մէջ մտած է Ադրբեջանի իշխանութեանց հետ, որպէսզի կարգադրութիւն մը ըլլայ, բայց ցարդ ոչինչ եղած է:

Շրջափակումը ամրողջական էր միշտ, Ուրբաթ օր:

***

Շաբաթ օր, Սեպտեմբեր 16–ին ծանր դէպք մը պատահած է Եւլախ (70 քիլոմեթր դէպի Բաքու) ուր բունն յարձակում մը գործուած է Հայու մը վրայ, որ մեծ բեռնակառքով էր: Սպաննուած է Ենթիական Ազդրանիկ Յարութիւնի Ասեխեան, ծնած 1920–ին: Հարցը հոն է ասկայն, որ որդին ոչ կրցած է մարմինը Երեւան փոխադրել թաղումի համար, ոչ իսկ տեսնել, քանի որ դադաղը փակ կը պահուի: Զոհին ծերունի ծնողքը, 89–ամեայ հայրը բունն կերպով ծեծուած է եւ այժմ այր ու կին փակուած են, տարտափած, երբեմն տունը: Թոյլ չի տրուիր որ Հայաստան երթան: Հայաստանի Ներքին նախարարը յարաբերութեան մէջ մտած է Ադրբեջանի իշխանութեանց հետ, որպէսզի կարգադրութիւն մը ըլլայ, բայց ցարդ ոչինչ եղած է:

Շրջափակումը ամրողջական էր միշտ, Ուրբաթ օր:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՁՄՐԱՆ ժամուն պէտք է անցնիլ Սեպտեմբեր 23–էն 24, Շաբաթէն Կիրակի լուսնալիք պիւերը, այսինքն ժամացոյցները մէկ ժամ ետ պէտք է տանիլ եւ Կիրակի առաւօտ ալ ուրեմն մէկ ժամ աւելի քնանալ:

ԼԵՀԱՍՏԱՆԻ ԳԱՀԵՐԻՑԸ՝ ծիրանաւոր Ղեկավ տեղի տուաւ, ի վերջոյ, հպատակելով Վաւերականի որոշումին: Նամակով մը Զիկմունտ Շեֆայնպերկի (նախազահ Հրեաներու եւ քրիստոնեաներու միջազգային Խորհուրդի գործադիր յանձնախումբին) իր բացարձակ հաւանութիւնը կուտայ ծիրանեաի համաձայնագրերուն, այլ խօսքով Աւուչվիցի մայրապետներու մեկնումին:

ԹՈՒՐԳԻՈՑ Հարաւ – Աբեւելքը կրկին թախտներ եղած են Քիւրտերու եւ թաւակի միջեւ: Անտառու գործակալութիւնը կ'ըսէ թէ «անջատողական 6 ահարեկիչ» սպաննուած են, ինչպէս նաեւ զինուոր մը: Ապահովութեան ուժերը պինդ դրաւեր են:

«ՊՐԱՒԴԱ» ներողութիւն խնդրեց էլցինէն: Կուսակցական պաշտօնաթերթը արտատպած էր իտալական «Լա Ռեփուպլիքա»յի մէկ վարկաբեկիչ թղթակցութիւնը էլցինի ալքոհոլահակումին վերաբերեալ: Կը թուի որ իտալական թերթին թղթակիցն ալ «երկրորդական» աղբիւր – ներու վրայ հիմնուեր է (ռուս գաղթականները) իր յօդուածին համար, ինչ որ բաւական անլուրջ գործ է:

ԼԻԲԱՆԱՆԻ Խորհրդարանի մէկ սիւնին երեսփոխանը՝ Նաղըմ Քաաբի, անդամ իսլամական չափաւոր անձնաւորութեանց համախմբումին, սպաննուեցաւ Հինգշաբթի առաւօտ: Խորհրդարանը, Սեպտեմբեր 30–ին, պիտի դադրէր «ազգային համաձայնութեան փաստաթուղթով» մը, պատրաստուած արաբական երեսեակ կոմիտէին կողմէ: Լիբանանի Խորհրդարանի 99 երեսփոխաններուն վրայ (ընտրուած 1972–ին եւ ինքնաբերաբար «վերընտրուած» պատերազմին պատճառաւ) 73–ը ողջ են:

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆԻ Խորհրդարանը որոշեց յաւուկ աւեանի մը առջեւ քաշել նախկին վարչապետ՝ Փափանդրէու այն մեղադրանքով, որ զրպիչն եղած է «հեռաձայնային ապօրինի ունկնդրութիւններու» իր պաշտօնավարութեան շրջանին: Ինք մերժած է ներկայանալ Խորհրդարանին առջեւ իսկ, ներկայ անցուդարձը՝ «քաղաքական եւ անձնական հաշուեյարդար» նկատելով:

ՍԱՄՈՍԻ ԱՐԱԲԻՈՑ մէջ, 16 հինգեր դիմատուեցան որպէս հեղինակները Մեքքէի ոճրափորձին, որու հետեւանքով մէկ հոգի մեռած էր եւ 16 հոգի ալ վիրաւորուած անցեալ Յուլիսի ուխտագնացութեան ընթացքին:

ՆԻՆԱ ՊԷՐՊԷՐՈՎԱ ՓԱՐԻԶԷՆ Կ'ԱՆՑՆԻ

Նինա Պէրպէրովա, որ իբրեւ գրագիր տուհի նոր յայտնուեցաւ Ֆրանսայի մէջ, 67 տարի առաջ հրաւիրուած էր Մոսկուա եւ այս օրերս ալ Փարիզ էր, ուր արտայայտուեցաւ թէ հեռատեսիլէն (Զորեքշաբթի իրիկուն՝ «էքս լիպրիս») եւ թէ Ֆրանս – Ինթէրէն. Ուրբաթ առաւօտ: Ծնած 1901–ին, երբեմն Սէն – Պեւերսբուրգի մէջ, Հայ հօրմէ, Պէրպէրովա Ֆրանսա գաղթած է 1922–ին, ինչպէս հոյլ մը Ռուսեր եւ ապրած այդ ռուս գաղթականի մտաւորականութեան կեանքը: Ապա, վերջնապէս Ամերիկա հաստատուած է, ուր կ'ապրի ներկայիս: Իր մէկ դործը ֆիլմառերէն լոյս տեսած է 1985–ին, բայց այս տարի է միայն (չնորհիւ մանաւանդ Սոֆոթրոֆի) որ իր անունը կը պարտադրուի մետիաներուն կողմէ: Ճաշոր – դարար լոյս տեսան նախ հատատիր ինքնակենսագրութիւն մը «Ես է որ կը չեշտեմ», ապա փոքրիկ վիպակներ, որոնց դլխաւորը կը նկատուի «Սեւ չարիքը» (Լը մալ նուար): Պէտք է խոստովանիլ որ ինչ որ կը հրամցուի չի համապատասխաններ առեղծուած ազմուկին իր տադնապին չուրջ, բայց ծանօթ է որ, մեր այս մետիաթիֆ ժամանակաշրջանին, կարեւորը՝ տադնապը չէ, այլ ծանուցումի հարածային մեթոտը, որ ամէն ինչ կրնայ պարտադրել եւ այնպիսի մթնոլորտ մը առեղծել, որ խօսուած դիրքը չկարդացողը տպէտի կամ ապուշի տեղ կ'անցնի: Ուրեմն մտաւորական որոշ սընոպիզմ մը պատճառ էր, որ այս ամառ ամէն մարդ կարդար (կամ դոնէ դնած ըլլար ու սեղանին վրայ դրած) Նինա Պէրպէրովայի հատորը: Մենք ալ անչուչտ, այդ «ծուղակ»էն չէինք կրնար խուսափիլ: Արդիւնքը մեծ յուսախարութիւն մըն էր, բաղդատմամբ մանաւանդ եղած թամ – թամին:

Ինքնակենսագրական հատորը, ուր խառնիխուռն յուշեր դիրար կը հրմշտկեն մանաւանդ ինքնատպութիւն մըն ալ չունի, այսինքն՝ գրագէտը չի զգացուիր տողերու ընդմէջէն (ակնարկ մըն ալ կայ Ա· Խատիսեանի, զոր ճանչցած է Փարիզ): Գարով վէպերուն կամ վիպակներուն, ոմանց առթիւ հարց իսկ կը ծագի թէ ինչո՞ւ այսքան ազմուկ, նոյնիսկ Լը մալ Նուարը չի յաջողիր արդարացնել զրպիւռիւին նորայայտ համբաւը Ֆրանսայի մէջ, բայց կը բացատրէ անոր յաջողութիւնը...

ԿՈՒԱՏԼՈՒՓԻ Ի ՆՊԱՍՏ

Գոհունակութեամբ կ'արձանագրենք որ S.O.S. ARMENIE եւ Փարիզի Հայոց Եկեղեցին տասը հազարական ֆրանք յատկացուցած են Կուատլուպիի աղէտեալներուն: Նման գործեակերպ մը աւելի քան անհրաժեշտ էր:

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱԽՕՍ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 18)

ԿԱՌԱՒԱՐՈՒԹԻՒՆԸ ՉԵՆ ՀԱՍՆԻ

Սպառնալիքի տակ է երկրաշարժէն վնասուած շրջաններու վերականգնման պետական ծրագիրը: Ադրբեջանի երկաթուղի դեկավարութիւնը թոյլ չի տար որ Հայաստան մտնեն չինանիւթերով ու անդեղներով, վառելանիւթով բեռնուած կառախումբերը: Այս կապակցութեամբ Անդրկովկասեան երկաթուղիի Երեւանի բաժանմունքի պետ՝ Ղանդիլեան հետեւեալը ըսած է:

– Սեպտեմբեր 4–ին Իջեւանի ճամբով Երեւան հասաւ վերջին կառախումբը: Այդ օրուընէ ի վեր մենք պէտք է ընդունէինք օրական 1360 վակոն, այնպէս որ հաշիւը դուք ըրէք:

Այժմ իրավիճակը կայունացնելու համար միջոցներու կը ձեռնարկենք: Փոխադրամիջոցներու խորհրդային նախարարութիւնը փոփոխութիւններ ըրած է, որպէսզի հիւսիսային Կովկասի երկաթուղիով աւելի չատ ապրանք առաքուի: Նախատեսուած է որ այդտեղէն օրական 26 կառախումբ հասնի: Առիկա ընդհանուր փոխադրումներուն ընդամէնը 15%–ը կը կազմէ: Բայց Սեպտեմբեր 12–ին, օրինակ, մենք ստացանք 9 կառախումբ, իսկ Սեպտեմբեր 13–ին՝ 7, այնպէս որ չատ ուրախանալու պատճառ չունինք: Այս կապակցութեամբ կ'ուզեմ վրդովմունս յայտնել օրերս «Ժամանակ» կեդրոնական լրատուական յայտագրով տրուած հաղորդումին առթիւ, Ըսուեցաւ որ ադրբեջանցի ուղեվարներուն գործադուլը դադրած է եւ կառախումբերը Հայաստան կը հասնին: Նոյն լուրով «ուրախացուց» նաեւ «Պրաւդա»ն: Ես պաշտօնապէս կը յայտարարեմ· այդ հաղորդումները մտացածին են եւ ոչ առարկայական: Սեպտեմբեր 4–էն ի վեր մենք Ադրբեջանէն ոչինչ ստացած ենք, այնպէս որ կեդրոնական լրատուութեան միջոցները մոլորութեան մէջ դրած են երկրին ժողովուրդը:

***

ՆՈՐ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑԱՅԻՆ ՀԱՄԱԼԻՐ

Զուիցերիոյ «Քարիթաս» ընկերութեան չինարարները «Առանց սահմանադրութեան բժիշկներ» միջազգային կազմակերպութեան պատուէրով Լենինականի մէջ հիւանդանոցային համալիր մը կը չինեն, ուր միաժամանակ հարիւրաւոր մարդիկ բժշկական օգնութիւն կրնան ստանալ:

«Քարիթաս»ի կառուցանած ախտորոշիչ կեդրոնին մէջ չուտով «Առանց սահմանադրութեան բժիշկներ»ու մասնագէտները կը տեղադրեն բժշկական տարբեր տրամներ: Իսկ 90 տեղնոց հիւանդանոցին չինարարութիւնը սկսած են տեղացի բանուորները:

Ըստ նախնական հաշիւներուն երկու կառոյցները պէտք է հանրութեան բացուէին այս օրերուն: Սակայն, ակիզբը երկրաբանական եղրակացութիւններու քանդակայութիւնը, ապա ամէնուն նախապատծերը, իսկ հիմա ալ չինանիւթերու առաքման ընդհատումները կը ձգձգեն պայմանաժամերը: Այսօրուան տուեալներով Հոկտեմբերի վերջաւորութեան իր առաջին հիւանդները կ'ընդունի Լենինականի նոր հիւանդանոցային համալիրը:

A la découverte des châteaux arméniens de Cilicie et d'Euphratèse avec le Père Hovhannessian

1 - *L'homme des châteaux arméniens*

Le Père Mikaël Hovhannessian, membre de la Congrégation mekhitariste de Venise (né à Kharpert, en Arménie occidentale, en 1912), à l'exemple des Mekhitaristes du siècle passé, s'est voué à plusieurs activités intellectuelles : histoire, géographie, littérature. Au cours de sa longue carrière au service de son Eglise, il a eu l'occasion d'enseigner non seulement à Vensei au Collège Moorat-Raphaëlian, mais également dans les couvents mekhitaristes d'Egypte (de 1939 à 1949) et de Syrie (à Alep, de 1949 à 1956).

Il y a une vingtaine d'années, le Père Hovhannessian publiait un excellent ouvrage intitulé *Les forteresses de l'Arménie* (Venise, Saint-Lazare, 1970). Depuis cet ouvrage, le Père Hovhannessian se promettait d'offrir au public une topographie historique des châteaux et des places-fortes de la Cilicie arménienne. C'est chose faite avec le nouveau livre du Père Hovhannessian : *Les châteaux et les places-fortes de la Cilicie arménienne* (Venise, Saint-Lazare, 1989) *. En effet, comme le fait remarquer l'auteur dans la «Préface» de cet ouvrage, l'admirable *Sisuan ou l'Arméno-Cilicie, Description géographique et historique* du Père Alishan, paru à Venise, en arménien classique, en 1885 et en français, en 1899, est épuisé et, de toutes manières, dans sa version originale en arménien classique, accessible aux seuls spécialistes. Le Père Hovhannessian allait trouver là matière à satisfaire sa passion pour les châteaux arméniens.

2 - *Nouvelles découvertes sur l'Arménie des Croisades*

Par ailleurs, il fallait tenir compte des nombreuses sources nouvelles qui ont vu le jour depuis : recueils de colophons du catholicos Karekine Hovsepian (Antélias, 1952), de Levon Khatchikian (Erevan, 1950, 1967), d'Ardachès Matevossian (Erevan, 1984, 1988); *Chroniques Mineures*, publiées par V. Hakobyan (Erevan, 1951, 1956), Chronique attribuée au Connétable Sembat publiée par le R.P. Akelian (Venise, 1956).

Plusieurs études modernes méritaient également d'être prisent en compte : concernant la géographie historique et l'architecture des châteaux, celle du Docteur Ter Ghazarian, *La Cilicie arménienne*, (Beyrouth, 1966); celle de W. Hellenkemper, *Burgen des Kreuzritterzeit in der Grafschaft Edessa und im Königreich Kleinarmenien*, (Bonn, 1976), qui élargissait son champ d'étude à l'Euphratèse ; celle de T.S. Boase, *The Cicilian Kingdom of Armenia*, (Londres-Edimbourgh, 1978), celle de R.W. Edwards, *The Fortifications of Armenia Cilicia*, (Waschington. 1987), et enfin celle de Cl. Mutafian, *La Cilicie au carrefour des Empires*, (Paris, 1988), particulièrement instructive en ce qui concerne le problème des itinéraires.

Dans le domaine de l'histoire proprement dite, la seule présentation globale est celle de G.G. Mikayelian, *Histoire de l'Etat arménien de Cilicie*, (en russe, Erevan, 1952). Une intéressante série a été entamée par Yervant Kassouni, professeur au Haygazian College de Beyrouth: *Rouben Ier et la fondation de la principauté roubénienne*, (Beyrouth, 1972), *L'Etat princier arménien dans les péripéties politiques du Proche-Orient (1080-1137)*, (1974), et dernièrement *Rouben III*, (1988).

En Arménie encore, plusieurs ouvrages ont vu le jour par exemple celui de A.V. Pornazian, *Les relations socio-économiques dans l'Etat arménien de Cilicie*, (Erevan, 1973), de A.G. Soukiasian, *L'Etat arménien de Cilicie et l'histoire du droit*, (1978), d'A.A. Bozoyan, *La politique orientale de Byzance et de l'Arménie cilicienne*, (1988). Enfin, le remarquable *Dictionnaire topographique de l'Arménie et des régions voisines*, de T. Kh. Hakobian, St. J. Melik-Bakhchian, H. Kh. Barseghian, en cours de parution (tome I, Erevan, 1986, tome II, 1988), inclut, bien entendu, les toponymes arméno-ciliciens. Même la numismatique peut apporter sa contribution, avec P.Z. Bedoukian, *Coinage of Cilician Armenia*, (New York, 1962), et l'histoire de l'Art avec le livre de L.R. Azarian, *La miniature cilicienne, 12e-13e siècles*, (Erevan, 1964) et les nombreux articles sur le même sujet (en attendant son monumental ouvrage, à paraître) de la regrettée Sirarpie Der Nersessian.

3 - *Les châteaux de la colonisation arménienne vers le sud*

L'ouvrage du Père Hovhannessian sur *Les châteaux et les places-fortes de l'Arménie cilicienne* a le mérite de présenter tous les édifices militaires non seulement de la Cilicie proprement dite, mais également de l'Euphratèse (la région du coude de l'Euphrate). De nombreux centres d'indépendance arménienne y apparurent, en effet, au tournant des 11e-12e siècles : par exemple, les principautés arméno-byzantines de Thathoul à Marach, de Gabriel à Mélitène/Malatya, de Thoros à Edesse/Urfa, tous Arméniens de confession grecque; les principautés «nationales» des Pahlawouni à Karkar, à Bir (Biredjik) avec les résidences catholicossales de Dzovk, puis des Horomgla; enfin le vaste Etat de Kogh Vasil (Basile le Voleur, vers 1080-1112), qui faillit bien éclipser les Roupéniens de Cilicie, ayant eu l'avantage d'accueillir nombre de cadres ecclésiastiques et féodaux de l'ancien royaume d'Ani.

On oublie trop que les Croisés eurent d'abord affaire aux Arméniens de l'Euphratèse, que chez leurs historiens, la région, en raison du flux migratoire du 11e siècle, est appelée «Arménie» et que, le premier en date des Etats croisés, le comté d'Edesse (1098-1150) fut en fait un Etat franco-arménien, fondé certes grâce à l'assassinat du prince Thoros, mais dont le dernier titulaire, Josselin de Courtenai, appelé par les musulmans «Josselin l'Arménien», étant le fils d'une princesse roupénienne.

On peut peut-être seulement regretter que, dans son souci de donner une vue globale du système défensif de la Cilicie et de l'Euphratèse, le Père Hovhannessian ait annexé à son propos des villes qui ne furent jamais sous l'autorité des Arméniens, comme Azaz et Bizaa, près d'Alep, ou Mardin, entre Diarbékir et Mossoul.

4 - *Une «somme» scientifique*

L'apport principal de son ouvrage est sa maîtrise des sources arméniennes, qui sont, bien sûr, prioritaires pour son propos. L'introduction du livre fournit une commode présentation historique de la «Cilicie arménienne» (pages 1 à 30), dont on aurait souhaité avoir l'équivalent pour «les forteresses et les places-fortes euphratésiennes» (uniquement une notice page 430).

Pour les deux parties du livre «Cilicie», (pages 1 à 428), «Euphratèse», (pages 429 à 554), chaque forteresse importante fait l'objet, successivement, d'une étude topographique et d'une étude historique. On doit savoir gré au Père Hovhannessian d'avoir fourni une telle quantité de photos (dont un certain nombres prises par l'auteur lui-même), de dessins, de cartes et de plans. Non seulement ceux-ci ont valeur documentaire, mais ils permettent au lecteur non spécialiste de se familiariser avec des régions qui ne sont pas toujours d'un accès facile.

Le Père Hovhannessian, tel les grands voyageurs mekhitaristes du siècle dernier, a parcouru lui-même une bonne partie des régions qu'il décrit. Originaire de Kharpert (Harput), il est, pour ainsi dire, un familier des lieux. En étudiant, entre autres les dernières cartes turques, l'auteur a pu dresser deux cartes :

— l'une des «châteaux de la Cilicie et de la Mésopotamie des Arméniens»

— l'autre de la «Cilicie arménienne : forteresses, platces-fortes et districts aux 12e-13e siècles».

Ceci étant dit, le Père Mikaël Hovhannessian perpétue par ses deux ouvrages monumentaux sur les châteaux de Grande Arménie d'une part, de Cilicie et d'Euphratèse d'autre part, une brillante tradition mekhitariste inaugurée par le Père Ghoukas Indjidjian (*Description de l'ancienne Arménie*, Venise, 1822), et poursuivie par le Père Léonce Alishan (dont on peut encore citer les descriptions du *Chirak* (1887), de l'*Ayrarat* (1890) et de *Sissagan* (1893), cette dernière consacrée à la province de Siounie.

On pourrait ajouter aux identifications proposées par l'auteur : celle de Hartan en Euphratèse qui est la forteresse de Kakhta, bien connue des chroniqueurs syriaques et arabes, celle de Hisn Mansour, dans la même région, qui est la ville turque d'Adiyaman. Ajoutons que la position du château d'Alamout, au nord-ouest de l'Iran méridional (et non dans la Mésopotamie arménienne) qui est en fait le célèbre repaire de la secte des Hashishins ou «Assassins» est bien connue, contrairement à ce que dit l'auteur.

5 - *Une citadelle de la culture arménienne*

Au total, le livre du Père Mikaël Hovhannessian sur *Les châteaux et places-fortes de la Cilicie arménienne* apparaît désormais comme un ouvrage indispensable. Le public scientifique disposera là d'une sorte de somme des sources arménienne relatives à la topographie historique de la Cilicie et de l'Euphratèse. Précisons qu'il y a un commode résumé en français et que les légendes des très nombreuses illustrations (certaines un peu floues) sont rédigées en arménien et en français. Le grand public arménophone prendra commodément et agréablement connaissance de son patrimoine architectural et militaire en Cilicie et en Euphratèse. Ce livre rappelle le rôle joué à l'époque des Croisades par les principautés et seigneuries créées par les émigrés de Grande Arménie au lendemain des invasions turques. On relèvera enfin la fière dédicace de l'auteur : «En souvenir des martyrs d'Avril et particulièrement de tous les martyrs de Cilicie qui, retranchés au sommet des châteaux légués par leurs aïeux, luttèrent contre la tyrannie et tombèrent couverts d'honneur et de gloire.

C'est, à mes yeux, une forme d'héroïsme également, que les moines de l'île San Lazzaro, malgré les turbulences qu'ils ont récemment traversées, soient en mesure d'affirmer, à travers un livre comme celui du Père Hovhannessian, leur mission de servir la culture arménienne.

Gérard DEDEYAN

(*) Un volume in-4 de XV + 632 pages, 256 photos (dont plusieurs en couleurs), gravures, croquis et plans, 2 cartes. En vente à la librairie H. Samuelian, Paris.

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԱՌԱՋԻՆ ԵՒ ՎԵՐՋԻՆ ԱՆԳԱՄՆԵՐԸ

Բ.

Մենք, համաճայն մեր խառնուածքին կամ զգայնութեան, հազարումէկ «վերջին անգամ»ներ կրնանք ապրիլ առօրեայ ամէնէն սովորական փոքրաւորութիւններու ու հանդիպումներու ընթացքին :

Բարեկամ մը մեզմէ հրաժեշտ կ'առնէ ու կը զգեցնէ դէպի շատ հեռաւոր երկիր մը : Երբ կ'ողջագուրուինք իրարու հետ, երկուքս ալ յստակ կերպով կրնանք մտածել թէ ապահովաբար վերջին անգամ է որ զիրար կը տեսնենք : Ծերունազարդ մայր մը կամ հայր մը իր զաւակը ուրիշ երկիր կը ճամբէ, եւ լարպէին կը մտածէ, թէ հաւանաբար անգամ մըն ալ պիտի չկարենայ տեսնել իր այդ հոգեհատորը : Կը պատահի որ այցելենք հեռաւոր ու հրաշալի երկիր մը, ուր դիտենք թէ երկրորդ անգամ մըն ալ պիտի չկարենանք երթալ :

Այս վերջին անգամներէն ամանք սիրտ բզկտող ուժգնութիւն ունին, մարդուս ամբողջ ներաշխարհը կրնան խաւարի մատնել : Ամանք ալ պարզապէս մելամաղձոտ կամ վիպային արտաքինութիւն մը կը պատճառեն, այդքան : Առօրինները անարբեր ու ողբերգական հետեւանքներու հետ կրնան երկրորդները, այդքան ալ ճակատագրական չեն : Մարդ երթ էյֆէլի աշտարակը լաւ մը դիտելէ վերջ, անկէ բաժնուի մտածելով որ կեանքին մէջ անգամ մըն ալ պիտի չտեսնէ զայն, կրնայ մխիթարուիլ, մտածելով, որ, հոգ չէ, եթէ էյֆէլը պիտի չտեսնէ, երկրագունտի վրայ ուրիշ բազմաթիւ տեսարժան վայրեր պիտի կարենայ տեսնել : Բայց վերջին անգամ մը իր զաւկէն բաժնուող մէկու մը տառապանքը անմխիթարելի է, մղձաւանջային է, ծանրածանր է : Եւ ապագայի ուղղեալ ուրիշ բազմաթիւ հեռանկարներէ ոչ մէկը կրնայ թեթեւցնել զաւկէն բաժնուող ծնողքի մը տառապանքը :

Վերջին անգամուան այս հանդիպումները, մինչեւ իսկ ամէնէն սովորական ու հասարակ դէպքերու կամ վայրերու հետ պատահածները, բնականաբար կեանքի սկզբնական շրջաններուն աւելի ցնցիչ չեն, բայց անոնք հետզհետէ աւելի ցնցիչ դիտակցութիւն դառնալ կը սկսին, քանի մարդուս տարիքը կը յառաջանայ : Ծառայացեալ տարիքի մէջ, մանաւանդ երբ հիւանդութիւն մը լրջօրէն կը ցնցէ մեզ, կը սկսինք մտածել թէ անհամար վայրերու կամ առարկաներու հետ մեր հանդիպումները այլեւս կրնան վերջին անգամուան հանդիպումներ դառնալ : Եւ այդ հանդիպումները այդ պահէն սկսեալ մեզի ցաւ կը պատճառեն ոչ այնքան անոր համար որ անգամ մըն ալ պիտի չկրնանք տեսնել խնդրոյ առարկայ տեսարանը կամ առարկան, որքան անոր համար որ կը մտածենք թէ հասած ենք մեր կեանքի վերջալոյսին :

Ծառաք կերպով կը յիշեմ այն օրը, երբ, աւելի քան քառասուն տարի առաջ, շրջանաւարտ կ'ըլլայի լիսէէն եւ հրաժեշտ կ'առնէի դպրոցական նստարանէն : Վստահ եմ որ բոլոր դասընկերներս նոյնը կը զգային : Դպրոցի մը մէջ վերջին անգամ չնչել մըն էր այդ : Անգամ մըն ալ դպրոցական նստարանի վրայ պիտի չնստէինք : Անգամ մըն ալ դպրոցական նշանագուշէ կարպապահութեան մը ինչ ինչ ճնշումներուն պիտի չենթարկուէինք : Անգամ մըն ալ պիտի չճնշուէինք ուսուցիչներու ու դասերու ծանրութեան տակ : Այս բոլորը ուրախութիւն մը, խանդավառութիւն մը կը պատճառէին մեզի : Բայց միւս կողմէ, հակառակ պատանեկան այդ անխորհուրդ ուրախութեան, կը զգայինք որ տխուր բան մըն ալ կար այդ բաժանումին մէջ : Չէ՞ որ դպրոցի մը տասնեակներ անմոռանալի պահեր ալ կ'ապրին : Ուսուցիչներու հետ ուրախ – տխուր յարաբերութիւններ, մանաւանդ դասընկերներու հետ բաժնուած թանկագին ապրումներ, խանդավառ ու անպատասխանատու կեանքի մը թեթեւութիւնը, եւ դեռ դէպի մեզմամաղձոտ մտածումներ առաջնորդող ինչ-ինչ կան, որոնք վերջնականապէս կը փրթին քեզմէ, երբ հրաժեշտ կ'առնես դպրոցական կեանքէ մը :

Այդ օրը, վերջին անգամ կոխելով դպրոցի դրան սեմին վրայ, յստակ կերպով զգացի, թէ կեանքիս շատ թանկագին մէկ փորձառութիւնը կ'ապրէի վերջին անգամ ըլլալով : Ատիկա թեթեւ վիշտ մը կը պատճառէր ինծի : Բայց այնքան երիտասարդ էի, որ կրնայի զանց առնել այդ վիշտը, որովհետեւ երջանկութիւն մը կը վերջնաար թէեւ, բայց նոյն պահուն ուրիշ եւ երկար տեւելու կոչուած հասարակ երջանկութիւններու ճամբայ կը բացուէր :

Բ. Հ.

«ԷՐԵԲՈՒՆԻ» ՀՐԱՏԱՐԱԿՉՈՒԹԻՒՆԸ

Այս տարի լրացաւ սփիւռքահայ «Էրեբունի» հրատարակչութեան հիմնադրման 20-ամեակը: «Էրեբունի»ն յայտնի է հայ մշակոյթին՝ յատկապէս հայ արուեստին նուիրուած գիրքերու բարձրորակ տպագրութեամբ: Հրատարակչութեան նախագահը, անոր գլխաւոր խմբագիրը՝ վարդերես Գարակէօզեան վերջերս վերադարձած է Հայաստան: Այդ առթիւ «Երեկոյեան Երեւան»ի թղթակից՝ Լ. Մովսիսեան հարցազրոյց մը ունեցած է Լոս – Անճըլըսաբնակ հրատարակիչին հետ: Ան հետեւեալ կերպով բացատրած է «Էրեբունի»ի առաջին քայլերը:

***

Սփիւռքահայ այս հրատարակչութեան հիմերը դրուեցան դեռ 1959–ին, Պոլսոյ մէջ: Մենք՝ կեդրոնական Ազգային Վարժարանի շրջանաւարտ 10 – 12 տղոցմէ կազմուած խումբ մը, հիմը դրինք «Թօ» ամսագրին: Ըստ Մալխասեանցի բառարանին Թօ կը նշանակէ՝ Թանկ: Մեզի համար այդ թանկագին ձեռնարկումը, որ հայ երիտասարդական խմբակցութեան նիւթական բացառիկ անձնազոհութեամբ աշխարհ կուգար, իր գոյութիւնը պահեց մէկ տարի: Այնուհետեւ զայն փոխարինեց «Թօ» մատենաշարը, ուր տպագրուեցան Ցովհաննէս Թումանեանի «Գիպրոսը», «Սասունցի Դաւիթ»ը, «Փարվանան», մանկական բանաստեղծութիւններու ժողովածուներ, Զաւէն Պէրպէրեանէ երկու վէպեր եւայլն:

«Թօ» ամսագիրը հայ երիտասարդներու ոգիին ու արձակ ստեղծագործութիւններու վերջին կռուանը եղաւ Պոլսոյ մէջ: Դիմառորը նորը ըսելու ձեւերն էին, պատձեալ եղանակը: Երիտասարդներու դորձերը ընդունուած գրական հին ձեւերուն կը հակադրուէին: Այդ էր պատճառը որ «Թօ»ին միացան, քաջալերեցին, ուղղութիւն տուին ծանօթ անուններ՝ Վարդան Կոմիկեան, Արթօ Ճիւմպիւշեան (Զարեհ Պրախունի), Զահրատ, Ռոպէր Համատէ – նեան, վաղամեռիկ՝ Օննիկ Ծերճճեան:

Այնուհետեւ գիտնաւորական ծառայութեան մեկնեցայ՝ կարս, բանաստեղծութիւններու շարք մը գրեցի՝ «Կարօն ու ես»: Պոլսոյ մէջ հրատարակուեցաւ իմ բանաստեղծական ժողովածուն՝ «Ձոյդ աչքերս» (...):

1963–ին 1967 ուսանեցայ Երեւանի համալսարանին մէջ: Ախոռհետեւ անցայ փարիզ, ուսումս չարունակելի Սորպոնի համալսարանի արեւելեան բաժինը:

Սակայն «Թօ»ի հետքերը հանդիսաւ չէին թողուր գիս: Մտածեցի ստեղծել նոր հրատարակչութիւն մը, որ կարենար Հայաստանի նկարիչներու ձեւաւորմամբ գիրքեր տպագրել: Այդ ատեն Սփիւռքի հայ անուանի հեղինակներու՝ Բ. Թօփալեանի, Ա. Ծառուկեանի, Մ. Իշխանի, Վ. Վահեանի, Ս. Դերձակեանի, Եղիվարդի, Զահրատի, Խրախունիի, Գ. Ապգարեանի գործերը:

1973–էն ի վեր էջմիածնի բոլոր գուռնաւոր տպագրուող աշխատանքները մենք կը հրատարակենք. «Հայկական խաչքարերը», «Ս. Էջմիածին», «Գեղարդ», «Հռիփսիմէ» գրքոյկները, «Էջմիածնի գանձերը» ծանօթագրութեամբ ու բազմաթիւ այլ հրատարակութիւններ, որոնցմէ վերջիններն օրերս լոյս տեսած «Հայկական գորգ», «Հայկական կարպետ» հզօր albumները:

Տպագրեցինք նաեւ «Վրձնի հայ վարպետներ» շարքը, ուր մտան վեց նկարիչներ՝ Յ. Յովնաթանեան, Յ. Այվազովսկի, Վ. Սուրէնեանց, Մ. Սարեան, Մ. Աւետիսեան, Յ. Յակոբեան:

Մատենադարանին հետ համատեղ հրատարակեցինք «Հայկական մանրանկարիչներ» շարքը՝ Ծերուն, Աւագ, Գրիգոր, Ս. Պիծակ, Թորոս, Տարօնացի:

«Էրեբունի»ի քանամեակին առթիւ մենք մեր գիրքերը վերատին կը հասցէագրենք մանուկներուն, տպած ենք նոր շարք մը՝ Վ. Այգեկցիի «Աղուեսապիրք»ը, Թումանեանի «Տէրն ու ծառան», «Ոսկու կարասը», «Քէֆ անողին քէֆ էլ պակսի» գրքոյկները:

«Էրէբունի»ն կը կազմակերպէ նաեւ հայ երաժշտական խումբերու հիւրախաղեր, հայ նկարիչներու գործերու ցուցահանդէս – վաճառքներ:

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵԾՕՏՈՒԹՈՒՆ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓրէՍ – ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 14)

ԹԻՓԼԻՍԻ ՀԱՆՐԱՅԻՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆԻ ՀԻՄՆԱԴԻՐԸ

Վրաստանի մայրաքաղաքի «Կ. Մարքս» հանրային գրադարանը Խոր. Միութեան մեծագոյն գրադարաններէն մէկն է, ուր կը պահուի 11 միլիոնէ աւելի գիրք: Քիչերը գիտեն որ մշակոյթի այդ կեդրոնին հիմը դրուած է հայազգի Միքայէլ Թամամշեւի ջանքերով: Մ. Թամամշեւ (Թամամշեան), որ առաջին Թիֆլիսի առեւտրական գրամատան կառավարիչը եղած է, 1908–ին իր գիրքերուն հարուստ հատւածին կտակած է Թիֆլիսի «Ա. Պուշկին» գրադարանին, որու հիմնադիր խորհրդային կարգերու օրօք ստեղծուած է «Կ. Մարքս» հանրային գրադարանը:

Միքայէլ Թամամշեւ ծնած է 1852–ին, Թիֆլիսի մեծահարուստ վաճառականներէն մէկուն՝ Ցովհաննէս Թամամշեանի ընտանիքին մէջ: Նախնական ուսումը ստացած է տեղւոյն գպրոցներէն մէկուն մէջ, այնուհետեւ ուսանած է Պետերբուրգ, ապա Փարիզ, ուր ուսումնասիրած է Արեւելքի պատմութիւնը: Վերադառնալով Թիֆլիս, ան սերտ կապերու մէջ կը մտնէ այն ատենուան յառաջադէմ հայ եւ վրաց մտաւորականներու հետ: Մտնաւորապէս իր բարեկամներն էին Գ. Ախվերդեան ու Գ. Ծերեթելի, Ա. Ցովհաննիսեան ու Ա. Խախանաշվիլի, Ի. Պիտոյեւ (Պիտոյեան) ու Ա. Քալանթար, Գ. Թումանով (Թումանեան) եւ ուրիշներ: Հոս ան կը հաստատուի կովկասեան դիտութեան բարձրագոյն դասընթացքներ, անձնական միջոցներով դասախօսելու կը հրաւիրէ Նիկոլ Դարագաշի, Բագրատ Խալաթեանի, Եւքլիմէ Թադիաշվիլիի, Ստեփանոս Մալխասեանցի նման գիտնականներ: Փարիզէն ան կը հրաւիրէ Ժան Տէզառը, իսկ Պետերբուրգէն՝ Իվան Սիկորսկին:

Միքայէլ Թամամշեւի ջանքերով Թիֆլիսի մէջ կառուցանուած են կարգ մը յուշարժան շէնքեր, որոնք մինչեւ օրս կանգուն են եւ քաղաքին ճարտարապետական դիմագիծը կազմող կոթողներ են:

Գրահաւաքման գործին, Միքայէլ Թամամշեւ նուիրուած է 1890–էն յետոյ, երբ մահացած է իր կինը: Ան կը թողու պետական ծառայութիւնը եւ առողջութիւնն վերականգնելու համար քանի մը տարիով կը մեկնի Եւրոպա: Ան իր ողջ ունեցուածքը, մօտ մէկ միլիոն ռուբլի, կը յատկացնէ հազուագիւտ գիրքերու գնումին: Այդ նպատակով կը գտնուի Փարիզ, Վիէննա, Պրիւսէլ, Լայփցիկ: Իսկ երբ բանական կը կազդուրուի, Փարիզի ռուսական ազատ համալսարանին մէջ Արեւելքի պատմութիւն կը սկսի դասաւանդել: Յօդուածներ կը տպագրէ եւրոպական եւ ռուսական մամուլի էջերուն մէջ:

1908–ին, մահէն քիչ առաջ Միքայէլ Թամամշեւ «Ա. Պուշկին» գրադարանին կը կտակէ 4112 օրինակ հազուագիւտ գիրք:

Գրահաւաքման գործին մէջ Թամամշեւի օգնած են նաեւ իր եղբայրները՝ իրաւաբան Նիկոլայ եւ բժիշկ Գէորգ: Յետագային հօրը գործը չարունակած է նաեւ իր որդին՝ Թիֆլիսի պետական թատրոնի անօրէն Միքայէլ Թամամշեւ:

ԸՍՏՈՒ ՈՐՍԷՆՔԻ

Երեւանի «ՀԱՅ ՔՆԱՐ»

ԱԽԱՆԴԱԿԱՆ ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԵԱՆ ՆՈՒԱԳԱԽՕՒՄԲԸ՝ ՓՐԱՆՍԱ

Երեւանի ազանդական երաժշտութեան «Հայ Քնար» նուագախումբը շրջագայութեան մը կը կատարէ Ֆրանսայի զանազան քաղաքները Հոկտեմբեր 6–էն 31:

Ինը երաժիշտ, երեք երգչուհի, երեք երգիչ կը կազմեն խումբը, որ կը պատկանի Երեւանի «Նոր Դար» Մշակութային Կեդրոնին: Ղեկավարն է՝ Ռոպէր Յակոբեան:

Արուեստագէտները իրենց համերգները կը սկսին Ուրտաթ իրիկուն, Հոկտեմբեր 6-ին Սամուէլ – Մուրատեան վարժարանը, ներկայացնելով բացառիկ յայտագիր մը: Շաբաթ, Հոկտեմբեր 7, կէսօրէ ետք «Հայ Քնար» կը ներկայանայ Դպրոցասէր Տիկիններ Վարժարանը, Լը Ռենան:

Երկու շաբթուան ընթացքին, խումբը պիտի այցելէ Լիոն, Ռոման, Աւինեոն, Սէն – Շամոն, Կրընոպլը, Էքս – Ան – Փրովանս, Մարսէյլ:

Վերադարձին, կրկին Փարիզէն զատ արուարձաններն ալ պիտի կարենան վայելել Երեւանի արուեստագէտները, յիշենք՝ Առնուվիլ, Քաշան, Քրէթէյլ, Սեւր, Քլամար:

Այս շրջագայութիւնը կը կատարուի Ժիրայր Մատիւեանի նախաձեռնութեամբ, «Փարիզ տէ Թրատիսիոն» Միութեան նախագահ, որ արդէն կազմակերպած էր անցեալ Մայիսին, երիտասարդական «Բարեկամութիւն» խումբի Ֆրանսա այցելութիւնը:

ԵՐԱԶԱՅԻՆ ՀԱԼԷՓԸ

ԱՆԴՐԱՆԻԿ ԾԱՌՈՒԿԵԱՆ

ՉԱՐԵՆՑ ԴԱՌՆԱԼՈՒ ԳԱՂՏՆԻՔԸ

– Առանք գիւրին են, իրենք իրենց կուգան: Օրինակ՝

Հինգ կանգուն կարմիր կտաւ,
Արեւը մարը մտաւ...

– Եթէ այդքան գիւրին կը կարծես, անգամ մը փորձէ:

Մարտահրաւէր մը ըրի, որպէսզի բըռնայանքով մխային ուսանաւոր մը գրենք, անանենք ո՞վ տակը կը մնայ: Նիւթը ո– րոշուեցաւ – Արա Գեղեցիկ եւ Շամիրամ: Սերտողութեան պահ մըն էր: Պր. Իւլիպէկեանը ըսած սովորութեան քանի մը անգամ երթեւեկեց նստարաններու մէ– ջայցէքէն, բացարձակ լռութիւնը տպա– հովեց, եւ քաշուած իր ամպիոնը կը կար– գար: Մենք Օննիկին հետ մեր անկիւնը մեր ուսանաւորին վրայ էինք: Ես ուսած էի առաջին տողը.

Ու Շամիրամ երբ լսեց գեղն Արայիի,

Օննիկ, առանց մեծ դժուարութեան վակցուց յաջորդ տողը.

Իր սրտին մէջ ուժեղ կրակ մը ինկաւ:

Քիչ մը տափակ էր եւ անբանաստեղծական, բայց չէի կրնար առարկել: Որոշեցի նիւթը ընդլայնել եւ հակառակորդս քա– շել փորձանաւոր գետին մը, ու գրեցի.

Իսկ ամօթխած Նաւարդն այնտեղ
սրտատրոփ՝

Ա,յտեղ բաւական անճրկեցաւ Օննիկ, Գրեց, ջնջեց, գրեց՝ ու դուրս եկաւ.

Իր Արային ան կը սպասէր մտահոգ...

Առարկեցի յանգերուն: Սրտատրոփին՝ մտահոգը չի բռներ: Ու յետոյ, իր տողին մէջ ենթական կրկնուած է, «ան»ը աւելորդ է, քանի որ Նուարդը, տէր բային, դեռ ուժին մէջ կը մնայ: Մտահոգը յաղթական անսխալ ընել, ինչ որ ընդունելի էր, բայց կը դժուարանար «ան»ը դուրս նետել եւ ինք իրեն դէմ կը մոլեգնէր: Անզգալաբար ձայնը զօրացուցած էր եւ լուռ դասարանին մէջ կը լսուէր միայն Օննիկին եռանդուն պայքարը մտածումներուն վրայ: Փորձեց «ակնդէտ» բառը գետեղել, բայց չեղաւ, վանկերը խանգարուեցան;

Ուսուցիչը դլուխը բարձրացուց, զարմացած, եւ բոլորակի նայուածքով մը ճշդելէ ետք ձայնին տեղը, կամացուկ մը երաւ եւ սկսաւ առաջնորդել ոտքին մատ– ներուն վրայ: Ես տեսայ, բայց փոխանակ արմունկովս զգուշացնելու Օննիկը, նստած տեղս չակուեցայ ու քիչ մը ետեւ ծռեցայ, ազատ ճամբայ տալով մօտա– լուտ հարուածներուն: Օննիկ պատին կողմն էր եւ ուսուցիչը իմ տեղէս պէտք է հասնէր իրեն: Կը չարունակէր իր մենախօսութիւնը անիծեալ «ան»ին հետ: Ես կրնայի «դեռ» մը դնել տեղը, եւ տողը կը փրկուէր.

Իր Արային դեռ կը սպասէր
անսփոփ...

Բայց մրցումի մէջ էինք: Ուր տեսնուեր է որ մրցակից մը օգնութեան հասնի իր հակառակորդին:

Ուսուցիչը, իմ քովէս ծռած, վրաս Օննիկին վրայ երկու թեւերով եւ սկսաւ ա– րագ – արագ հարուածել ծոծրակին, զըլխուն, թմբուկ զարնելու պէս: Հոս ալ վերջ դուս Օննիկին գրական գործու – նէութիւնը: Թող երթայ հասկնայ:

Տարիներ ետք, երբ այլեւս մեծ էինք եւ Պր. Իւլիպէկեանն ալ հանգստեան կոչուած բարի ծերուկ մըն էր, Օննիկ կը սիրէր կրկնել.

– Պարոն, դուք իմ մէջս բանաստեղծ մը մեռցուցիք:

– Հոգ չէ, տղաս, կ'ըլլար պատասխանը, ընթերցող մը չհաճեցուցած եմ: Հայ գրականութիւնը հիմա ասելի շատ կարդացողներու պէտք ունի, քան թէ գրողներու ...

. . . . . .

Մեր աւարտական դասարանը – ասելի քան երեսուն հոգի – ընդունած էր բանաստեղծի կոչումս, առանց փաստական տուեալներու, պարզապէս անոր համար թերեւս, որ միշտ բանաստեղծական գիրքեր կ'ունենայի ձեռքս: Բայց հոն եւս բացառութիւն կը կազմէր Օննիկը եւ ա– ռիթ չէր փախցներ խայթելու:

(Շար. 2)

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊԱԿԻ
ՆՈՒՊԱՐ ՆԻԿՈՂՈՍԵԱՆԻ

մահուան առթիւ

«ՅԱՌԱՋ»ԻՆ

ԱՌՆՈՒՎԻԼ· – Տէր եւ Տիկին Շառլ Եկէնեան 500 Ֆր·։

ԶՕՀՐԱՊ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆԻ

մահուան առթիւ

ՓԱՐԻԶ· – Պր· Վարդգէս Տակաւեան 300 Ֆր· «Կամք»ին եւ 300 Ֆր· «Խաւիս-ԱՅՒ»ին (առանձալ «Յառաջ»էն)։

«ՅԱՌԱՋ»ԻՆ

ՍՕ· – Միշէլ եւ Ժոէլ Խարբութլեան 1000 Ֆր·։

***

Ժաք եւ Սեզա Մուրատեան 1000 Ֆր·։

***

ՓԱՐԻԶ· – Վահրամ եւ Գեղամ Տէվէճեան 1000 Ֆր·։

***

ԱՌՆՈՒՎԻԼ· – Տէր եւ Տիկին Շառլ Եկէնեան 500 Ֆր·։

***

ՄԱՐՍԷՅԼ· – Տէր եւ Տիկին Կարօ Ցովսէփեան 500 Ֆր·։

Ի ՑԻՇԱՏԱԿ

ՄՈՆՄՈՐԱՆՍԻ· – Տէր եւ Տիկին Յակոբ Կէվրէկեան 1000 Ֆր· կը նուիրեն Դպրոցասէր Տիկնանց Վարժարանին Արմենակ Գուլումճեանի յիշատակին (առանձալ «Յառաջ»էն)։

ՎԵՐԱՄՈՒՏ

ԱԼՖՈՐՎԻԼ

Ալֆորվիլլի Ս· Մեսրոպ Կրթարանի հայերէնի դասընթացքները կը սկսին Զորեքշաբթի, Հոկտեմբեր 4–ին։

Դասընթացքները կը վարուին Զորեքշաբթի ամբողջ օր եւ շաբթուան բոլոր իրիկունները։

Պաքալորէայի քննութեան դասերը՝ Ուրբաթ իրիկունները, ժամը 18–ին։

Հասցէ·–

4 bis, rue Komitas, Alfortville

Մանրամասնութիւններու համար դիմել՝

Հեռաձայն·–

43 – 76 – 65 – 37
43 – 75 – 26 – 98

***

ԻՍԻ

Կապոյտ Խաչի Իսիի Տ· Սէրգիսկիւլեան Մասնաճիւղը կը ծանուցանէ թէ իրիկուան դասընթացքները կը սկսին Սեպտեմբեր 19, Երեքշաբթի, ժամը՝ 20·30–ին։

– Զուիտհանութիւններու եւ պատառիններու։

– Պաքալորէայի քննութիւն։

Ուսուցիչ Կարապետ Տաքչեան։

Իսկ Մէօրեայ դպրոցը՝ Սեպտեմբեր 20, Զորեքշաբթի, առաւուան ժամը 9·30–էն՝ 12։ Վեց տարեկանէն սկսեալ մանուկներուն, Իսիի Մշակոյթի Տունը։
45 Ռիւ Տը Լա Տէֆանս, Իսի լէ Մուլինօ։

***

ԿՐԸՆՈՊԼԸ

Կապոյտ Խաչի Կրթոպլի Անի Մասնաճիւղի Մէօրեայ վարժարանի դասընթացքները կը սկսին, Շաբաթ, Սեպտեմբեր 30–ին, ժամը՝ 14–էն 17։ 6 – 14 տարեկան պզտիկներու համար։

«ՅԱՌԱՋ»ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ԿԸ ՆՈՒԻՐԵՆ

ՓԱՐԻԶ· – Է· Խրտչեան 300 Ֆր·։

***

ՄԱՐՍԷՅԼ· – Ա· Եղիազարեան 100 Ֆր·։

***

ՔԼԱՄԱՐ· – Ոմն՝ 300 Ֆր·։

MAISON DE LA CULTURE
ARMENIENNE
DE MARSEILLE
12-14, rue Saint Bazile

Rencontre avec

LEVON TER-PETROSSIAN

DEPUTE DU SOVIET SUPREME D'ARMENIE
MEMBRE DU COMITE KARABAGH
LEADER DU MOUVEMENT NATIONAL
DES ARMENIENS

VENDREDI 29 SEPTEMBRE à 21 h.

avec le concours de
SOLIDARITE
FRANCO-ARMENIENNE

ՀԱՅ ԵՐԳԻ ԵՒ ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԵԱՆ ՄԵԾ ՓԱՌԱՏՈՆ

Բացառիկ ներկայացում
Հայաստանի «ՀԱՅ ՔՆԱՐ»
աւանդական երաժշտական համոյթին կողմէ։

Ղեկավարութեամբ՝
Գագիկ Մուրատեանի

Կիրակի, Հոկտեմբեր 8, ժամը՝ 16–ին Լիոնի Վիլէթթոռ Հիսկօ սրահին մէջ։

Կազմակերպութեամբ՝
Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Լիոն – Վիլէօրպանի ԱՐԱՖՍ մասնաճիւղի։

Մուտք՝ 80 Ֆրանք։
Երախաներու՝ 50 Ֆրանք։

Տոմսակները ապահովել·–
Լիոն – Սեւան ճամբորդութեան գրասենեակէն, Սուրբ Ցակոբ Եկեղեցւոյ գրասենեակէն։
Տէսին·– Տէսինի Մշակութային Տան գրասենեակէն։

ՆՎԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Լիոն – Վիլէօրպանի Արաֆս մասնաճիւղը կը խընդրէ նկատի ունենալ ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 1 եւ 8 թուականները։

Մանրամասնութիւններ՝ յետագային։

***

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Պօմոնի «Նայիրի» մասնաճիւղը, կազմակերպած է ճաշ մը, Կիրակի, Հոկտեմբեր 8, ժամը 12·30–ին, Պօմոնի Եկեղեցւոյ վիւց սրահին մէջ։

***

Կապոյտ Խաչի Պանէօ – Բաշանի «Հ· Իսահակեան» մասնաճիւղի թատերական ներկայացումը Նոյեմբեր 26–ին։
Մանրամասնութիւնները յետագային։

***

Կապոյտ Խաչի Անէէռ – Պուա – Քոլոմպ եւ Արժանթէօյլ Ակինոնի մասնաճիւղի հաշիւ՝ Շաբաթ, Հոկտեմբեր 21–ին, Սամուէլ – Մուրատեան վարժարանի սրահին մէջ։

***

Կապոյտ Խաչի Սեւրանի «Տիրուհի Մխսաքեան» մասնաճիւղի տարեկան ճեռնարկ Դեկտեմբեր 2–ին։

ԿԸ ՓՆՏՈՒԻ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Կրընոպլի վարչութիւնը՝ կը փնտռէ փորձառու ուսուցիչ կամ ուսուցչուհի, իր դպրոցին համար, մօտակայ շրջաններէ, Լիոն, – Տէսին, Վիլէն, Վալանս։

Անոնք որոնք կրնան օգտակար ըլլալ, այս ազգապահպանման գործին, թող դիմեն մանրամասնութիւններու համար վարչութեան։

Հեռաձայն· – 76 – 21 – 78 – 28

ԿԸ ՎԱՃԱՌՈՒԻ

12 հատորներով հայկական հանրագիտարանը։

Հեռաձայնել առաւօտներըմինչեւ 13·30, կամ իրիկուններըժամը՝ 20–էն ետք։

45 42 08 96

MAISON DE LA CULTURE
ARMENIENNE
D'ALFORTVILLE

RENTRÉE 89/90
MERCREDI 4 OCTOBRE

— ACTIVITES PROPOSEES —

EVEIL AU LANGAGE
EVEIL A L'IDENTITE ET A LA CULTURE
COURS D'ARMENIEN
CONVERSATION
PREPARATION ARMENIEN AU BREVET
PREPARATION ARMENIEN AU BAC
PIANO
VIOLON
GUITARE
DEHOL
KANON
DANSE TRADITIONNELLE
DANSE FOLKLORIQUE
DANSE CONTEMPORAINE ARMENIENNE
GYMNASTIQUE DOUCE
BIBLIOTHEQUE
DIFFUSION LIVRES
ANTENNE SOCIALE
FOYER
BRIDGE

— NOUVELLES ACTIVITES —

ATELIER THEATRE BILINGUE
VIOLONCELLE

INSCRIPTIONS
du 25 au 30 septembre de 14 à 18h30

9, rue de Madrid — 94140 ALFORTVILLE
Tél. : 43 - 76 - 55 - 89

«ՅԱՌԱՋ»ի ընթացիկ ազդեցու նոր սակագինը

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 1–ԷՆ

Մահազդ	400	(474,40)
Հոգեհանգիստ	300	(355,80)
Շնորհակալիք	300	(355,80)
Հարսնիք–Նշանտուք	300	(355,80)
Ծնունդ	300	(355,80)

Բոլոր ազդերու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 18,60% Թ·Վ·Ա· (տե՛ս փակագծի մէջ ընդհ· գումարը)։
Այս գիները կը վերաբերին մէկ անգամ հրատարակելի ազդերու, մինչեւ մէկ քառորդ սիւնակ (25 տող) մահազդներու պարագային եւ 1/8րդ (12-13 տող) մնացեալին։
Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել թերթին վարչութեան։

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55835

ՁԵՐ ԲՈԼՈՐ ՀԱՇՈՒԱՊԱՀԱԿԱՆ ԳՈՐԾԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ ԴԻՄԵՑԷՔ ՄԱՄՆԱԳԻՏԻ ՄԸ «Շ Ա Ն Թ» ՀԱՍՏԱՏՈՒԹԵԱՆ՝

POUR TOUS VOS TRAVAUX DE SAISIE ET DE TRAITEMENT COMPTABLE

ADRESSEZ-VOUS A UN SPECIALISTE

Ets. SCHANTH
B.P. N° 40
92290 Châtenay-Malabry
tél. 48-45-74-02
48-43-22-52
45-37-15-26

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏՈՒՆ

12–14, rue St.Bazile — 13001 Marseille

Շաբաթ-օրեայ գործունէութիւններ

կազմակերպուած՝

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի եւ Հայ Մշակոյթի Տան կողմէ։

Ամէն Զորեքշաբթի, ժամը՝ 10–էն 17՝

– Հայերէն լեզուի եւ քաղաքակրթութեան դասընթացքներ բոլոր մակարդակներուն համար։

– Պատրաստութիւն Պաքալորէայի հայերէնի քննութեան։

– Հայկական պարի եւ երգի դասեր։

– Ձեռային գործեր, գծագրութիւն, նկարչութիւն եւայլն։

Դասընթացքները կը սկսին Զորեքշաբթի, Հոկտեմբեր 4–ին։

Կէսօրուան ճաշ կը տրուի աշակերտներուն։

Արձանագրութիւնները կ'ընդունի Կապոյտ Խաչի մասնաճիւղերուն մօտ եւ Հայ Մշակոյթի Տունը եւ մասնաւորապէս Զորեքշաբթի, Սեպտեմբեր 27ին, ամբողջ օրը, Մշակոյթի Տունը։

U. G. A. B.

Dans le cadre de ses activités éducatives, l'UGAB organise les samedis dans son Centre Culturel Alex Manoogian, 118, rue de Courcelles, Paris 17e, téléphone 42 27 12 26,

des cours :

- *d'Arménien*
- *d'Informatique*
- *de Dessin-Peinture*
- *d'Echec*
- *de Musique Traditionnelle*
- *de Danse Arménienne*

Début des cours le Samedi 30 Septembre à 14 heures.

Inscription sur place
les samedis de 14 h 30 à 17 h 00.

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ
Ս. ՄԵՍՐՈՊ ԿՐԹԱՐԱՆԻ
ՃԱՇ – ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ
ՇԱԲԱԹ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 25ԻՆ

«HARATCH»

TELECOPIEUR (FAX) :
N° 48 00 06 70

TELEX :
N° 280 868 Haratch

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 26
MARDI
26 SEPTEMBRE
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԳԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Directrice: Arpik Missakian

Tel. : 47. 70. 86. 60 — Telex : HARATCH 280 868 F
C.C.P. Paris 15069-82 E — 51027317 A R. C. Paris

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 700 Ֆ· — Վեցամսեայ : 360 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1000 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ· (շաբաթաթերթի առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

65e ANNÉE — No 17.107 — Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN — 65ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.107

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐԸ

ՇՐՋԱՓԱԿՈՒՄԸ ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԻ

ԽՈՒՀԱՄՊ ՉԿԱՅ

Ինչպէս գրած էինք, Շաբաթ օր, Սեպտեմբեր 23–ին, Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդը կրկին նիստ կը գումարէր, պարունակելու համար օրակարգի հարցերուն քննութիւնը: Մանաւանդ է որ նստաշրջանը, որ բացուած էր նախորդ Յունուար, ընդհատուած էր Կիրակի իրիկուն, պարունակելու համար, Մոսկուայի վերոնական Կոմիտէի լիակատար նիստէն առաջ:

Այս նիստը միայն մէկ օր տեւած է – Շաբաթ – եւ ինչպէս նախորդները բարձրախօսով սփռուած, թոյլ տալով որ ժողովուրդը հետեւի:

Օրակարգի մնացած երկու հարցերն էին. – ա) Նախարարաց Խորհուրդի հաշուետուութիւնը եւ բ) փախստականներու պարագան:

Առաջինը կատարած է վարչապետ Պարպարեանց, տեղի տալով բուռն քննադատութեանց, մանաւանդ չինարարական աշխատանքներու վերաբերեալ ա– ջիսկալ գործիներուն մէջ: Երկրորդ հարցին զեկուցումը կատարած է Մոլսխեան, նախկին քննադատութեանց առիթ տալով:

Գերագոյն Խորհուրդի այս նիստը կարեւոր որոշումներ առած է: Առնուազն է մէկը կը վերաբերի Հայերու դիմումական ծառայութեան: Գերագոյն Խորհուրդը դիմումներու պիտի ներկայացնէ Խորհրդային Միութեան Պաշտպանութեան նախարարութեան, որպէսզի մինչեւ 1992 Հայ երիտասարդները դիմումատրեն իրենց ծառայութիւնը կատարեն Հայաստան, ի մասնաւորի աղէտեալ շրջաններ, ուր աշխատաւորի կարիք կայ:

Այլ որոշում մը կը վերաբերի Հայաստանի դրամանիշերուն կամ ներկայացուցչութիւններ ունենալու իրաւունքին տարատեսակներ Հայաստան զաղութներու մէջ, օրինակ՝ Ֆրանսա:

Կիրակի իրիկուն Սուրէն Յարութիւնեան հարցազրոյց մը ունեցած է հեռատեսիլէն, որու դլխաւոր մասերը սփռուած են կեդրոնական յայտադրի ծանօթ Պէկմիա–ի (Ժամանակ) ընթացքին: Հայաստանի Ա· քարտուղարը չատ լաւ հնսած է, ծանրանալով շրջափակման ըսնդծած անընդունելի պայմաններուն մասին:

Այս առընչութեամբ յիշենք որ շրջափակումի սկիզբէն ի վեր 27 հազար վագոն են հասած Հայաստան (մէկ միլիոն թոն պիտանական նիւթեր):

Հինդշաբթի եւ Ուրբաթ լոյս չտեսնելէ ետք, Հայաստանի թերթերը սկսան լոյս տեսնել Շաբաթ օրուընէ, փոքր տպաքանակով եւ դիրքի յատուկ թուղթով:

Շաբաթ օր, Մոսկուայի մէջ ժողով դումարած է Դեմոկրատներու հիմնած շարժումը, ուր շատեր խօսք առած են, ինչպէս Սախարով, Ա.Ֆանասիեւ եւայլն, քննարկած Հայաստանի շրջափակումը եւ բանաձեւ մը հանած, ներկայացնելու համար երկուշաբթի օր Գերագոյն Խորհուրդի նիստին, ուր կը չեշտուի որ ոչ մէկ պատճառ կրնայ արդարացնել նման յայտնութիւն:

Ի դէպ լսենք որ Շաբաթ օր վառելանիւթ հասած է Վրաստանէն եւ երթեւեկը բարելաւուած:

Վերոյիշեալ բոլոր լուրերը, սառցանք երկուշաբթի առաւու երեւանէն: Մեզի յուսացաւ նաեւ որ խուճապ չկայ բնակչութեան մօտ, եթէ նոյնիսկ մթնոլորտը ձիւն լարուած է: Ըստ մեր խօսակիցին տար մամուլի կարգ մը լուրեր չափազանցուած են: Բայց եւ այնպէս, կ'անդրադառնանք ստորեւ:

Այս առընչութեամբ, գլխաւոր արձագանգը լոյս տեսաւ «Մոնտ»ի մէջ (Սեպտեմբեր 23) Փիէր Վերլիւիի ստորագրութեան տակ: Լրագրողը (Ֆրանսական միջազգային ճայնասփիւռ) նոր կը վերադառնար Երեւանէն եւ պարզած պատկերը մտահոգիչին տակմանները ալ կ'անցնցնէ:

Նկարագրածը կը վերաբերի անտանելի չրջափակումին, որու մասին քանիցս խօսեցանք: Ըստ իրեն, Մոսկուա չուզեր դարման գտնել այդ չրջափակումին, ինչ որ կը չղազրուհ Հայերը: Կ'արհնարկէ նաեւ մասնաւորականներու ելոյթներուն (Սեպտեմբեր 9–ին) որոնք կոչ ըրած են ժողովրդական քանակ մը ոտքի հանելու պաշտպանելու համար հողերը: Եթէ, կ'ըսէ Վերլիւիզ, կարգ մը Հայեր կը խորհին թէ անելի կը տանի նման ճամբայ մը, որ կեդր· իշխանութեան մէկ ծուղակն է, որպէսզի արտատահմանի առջեւ լաւ պատրուակ մը կրնայ գտնել աղատելու համար դեմոկրատական ցարդ խաղաղ չարժումէ մը, ուրիշներ կողմնակից են ինքնապաշտպանութեան փորձութեան մը:

Նոյն թիւին մէջ Պ. Կեթթա ալ կ'անդրադառնար Հայաստանի եւ Ադրբեջանի «պատերազմական» վիճակին:

Նաեւ Շաբաթ օրուան թիւով, «Ռոթիտիէն» եւ «Ֆիկարօ» կ'անդրադառնային Հայաստանի տնտեսական ծանր վիճակին, արձագանգելով Մոսկուայի մամուլին: Հիւանդատար կառք չկայ հիւանդ փոխադրելու համար: «Պրաւդա» իսկ ողբերգական պատկեր մը կը պարզէր: Երկուշաբթի առաւ ալ, «Ֆրանս – Էնթէռ»ի Մոսկուայի թղթակիցը՝ Իլիա Կոսէ մի– այն այս մասին կը խօսէր, ըսելով թէ թռիչքներու մեծ մասը ընդհատ է երեւանի հետ, ներքին թռիչքներ ալ չկան, Հայաստանի պահանջած օդանաւային կամուրջ չի հաստատուիր եւ կեանքը անկարելի դարձած է Հայաստան:

Աւելցնենք որ Շաբաթ օր, Ադրբեջանի Գերագոյն Խորհուրդը, որ նաեւ վերակոչած էր իր ընդհատած նիստը, ընդառաջ երթալով ժողովրդական ճակատի պահանջին, բանաձեւով մը վերահաստատեց Ադրբեջանի դերիչխանութիւնը Ղարաբաղի վրայ:

Կովկասեան ճակատէն դատ Կորբաչով այլ ճակատներ ալ ունի, Լիտուանիա, որու Գերագոյն Խորհուրդն ալ, դրեթէ միաձայնութեամբ, քուէարկած է տեղեկագիր մը, դատապարտելով 1940–ի դրբաումը կարմիր բանակին կողմէ: Անդին բախումներ եղած են Ղազախստան, մէկ Ղազախ եւ 2 Ռուս սպանուած են;

Նոր ընտրութեանց արդիւնքները սա պատկերը կը պարզեն. – Համայնավար 2 (նախապէս՝ 1), Ընկերվարական 28 (27), ազատական 1 (5), նախազահական մեծամասնութիւն 6 (4), ԼՌ – ՓԷ – ԼՌ 23 (15), ԻՒ – ՏԷ – ԼՖ 33 (38), զանազան 8 (9), մէկ արդիւնք Փոլինէզիին կը պակսէր, ժամերու տարբերութեան հետեւանքով: Այս ընտրութեան միակ յատկանչական կէտը կը վերաբերի Պուչ– Տի – Ռոնի, ուր Վիկտոռ (արտաքսուած ընկերվարական կուսակցութենէն) պատ ցանկով ներկայացաւ եւ 3 ընտրեալ ունի, ընկերվարական կուսակցութիւնը միայն մէկ: Ընկերվարականները կը մերժարուին ըսելով որ Վիկտոռ կը ներկայանար նախազահական մեծամասնութեան պիտակին տակ, բայց այդքանը չի բաւեր զօղարկելու համար կուսակցութեան պատակատումը, այն նահանգին մէջ, որ իր բերդը եղած է անցեալին: Ընտրեւեցաւ նաեւ կոտէն որ ծերակուտականի աթոռը նախընտրած էր, ուրեմն պիտի քաշուի Սզդ· Ժողովէն: Ութերորդ անդամ ըլլալով, Ալէն Փոհէր, 80 տարեկան, թեկնածու է նախազահութեան: Վերընտրութիւնը ապահով է:

ՊՐԱԶԱՎԻԼ – Ն'ԱՄԵՆԱ ՏԷ – ՍԷ 10 օդանաւը, որ չախչախուեցաւ 171 հոդիով, հազիւ թռիչքը առած, չատ հաւանարար ոճրափորձի զոհ զացած է: Սեւ տուփին քննութիւնը ցոյց տուաւ որ յանչորդական պայթումներ տեղի ունեցած են: Քննութեան մասնակցած են նաեւ ամերիկացի մասնագէտներ եւ կարգ մը նամանութիւններ յայտնաբերուած են նախընթաց ոճրափորձերու հետ, գլխաւորաբար զործածուած ռումբերու տեսակին: Հարցերը սակայն այդքանով չեն լուծուիր· հարկ է հիմա դտնել թէ ի՞նչպէս եւ ո՞ւր զրուած են ռումբերը եւ ո՞վ է այս ահարեկչութեան հեղինակը: Պարտկաստան կը զողզէ արդէն Ֆրանսայի դէմ, ըսելով որ անդամ մը եւս իսլամական «մատ» տեսնելով, կը վարկաբեկէ Իսլամը: Շաբաթ օր, Պէյրութէն անծանօթ խմբակ մը՝ «չատեան զաղտնի դիմադրութիւն» տէր եղած էր, զայց չատ հաւատալ դան մը չի թուիր: Ուրիշ վարկած մը կայ, որ կը վերաբերի Աֆրիկէի չիի լիբանանեան չրջանակներու, կապուած Հէզպոլլահին: Քննութիւնը դիւրին չէ: Յարդ Փարիզ փոխադրուեցան չուրջ 40 դիակներ միայն, հետազօտական աշխատանքները կը չարունակուին:

ԼԻԲԱՆԱՆ սկսաւ չունչ առնել եւ յոյս մը կայ, որ այս անդամ հրադադարը եւ յետագայ կարգադրութիւնները իրագործուին ըլլան եւ ժողովուրդը նոր պատրանքներու զոհ չերթայ: Այս հրադադարը ձեռք ձգուեցաւ դլխաւորաբար չնորհիւ զօրավար Առնի զիչումին: Արդարեւ, ձեմայէլի նչանակած նախարարապետը հրաժարեցաւ իր դլխաւոր նախապայմանէն, որ սուրիական զօրքի հեռացումն էր եւ ընդունեցաւ արաբական երրեակ ծրագիրը, որ կը նախատեսէ Լիբանանի եւ րեափոխանական ժողով մը Սեպտեմբեր 30–ին, որ պիտի քննէ «Ազգային համաձայնութեան բնագիր» մը: Կիրակի օր, Պէյրութի օդակայանը, որ արեւմտեան գօտիի մէջ է, բացուեցաւ 6 ամիս փակ մնալէն ետք: Ծովային չրջափակումն ալ վերցուած է: Այս յանկարծական հանդարտութիւնը պատճառ եղաւ որ փախստականները վերադառնան եւ Լիբանանի ծովափնները կրկին լեցուին Կիրակի օր:

ՔԼինթի զօրանոցին մէջ պայթած ռումբին, որու հետեւանքով 10 հոգի մեռաւ, 22 ուրիշներ վիրաւորուեցան եւ Ռօյըլ Մարինգներու չեփորախումբին այս վարժարանը քարուքանդ եղաւ տէր եղաւ ԻՐԱ–ն: Իրլանտական զանակին ամէնէն մահացու ոճրափորձն է զինուորականներու դէմ:

ՓԱՐԻԶի մօտ (Լվրի) Կիրակի օր ծնունդ առաւ Զինաստանի վարչակարգին դէմ առաջին արտատահմանեան չարժումը: Մկրտուած՝ Դաչնակցութիւն Զինաստանի ժողովրդավարութեան համար, անոր նախագահն եղաւ Յաո Յիանկի նախկին խորհրդատուն՝ Եան Ժիաքի:

ՄԱՌՇԷ Մոսկուա կատարած իր այցելութեան ընթացքին, յայտնած էր Կորբաչովի թէ Ֆրանսայի Համայնավար կուսակցութիւնը ամբողջովին զօրավիզ է «յեղափոխական պերեստրոյկային»:

ՆՈՅԱՆ ԻՄԿԱԿԱՆ (?) ՏԱՊԱՆԸ դտնուեր է Արարատի մօտ, ըստ երկու ամերիկացի հետազօտողներու, որոնք նկարներ առեր են քառակուսի նաւու մը, խրած 4400 մեթրի վրայ: Ըստ այս յայտնութեան, ցարդ դտնուածները «սուտ» տարաններ կ'ին...:

ՈՒՂՂԱԿԻ ԵՐԵՒԱՆԷՆ

ՀԵՌԱՏԻՊ
ՍՓԻՒՌՔԱՀԱՅՈՒԹԵԱՆ ՀԵՏ
ԿԱՊԻ ԿՈՄԻՏԷԷՆ

Երկուշաբթի առաւօտ, Սեպտեմբեր 25, հետեւեալ հեռատիպը ստացանք· –

«Սեպտեմբեր 23–ին Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի արտակարգ նստաշրջանը վերսկսաւ իր աշխատանքը:

Ելլելով ԼՂԻՄ–ի հարցին լուծման ուղղութեամբ Խորհրդային Միութեան Գերագոյն Խորհուրդի ներկայացուցչութիւններու մասին Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի որոշումի 3–րդ կէտէն, Գերագոյն Խորհուրդը ստեղծեց 1921 թուականի Մարտ 16–ի ռուս – թրքական պայմանագրի օրինականութիւնն ուսումնասիրող յանձնաժողով, ուր ընդգրկուեցան պատմաբաններ, ընկերաբաններ, Խորհրդային Գերագոյն Խորհուրդի երեսփոխաններ եւ Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի երեսփոխաններ:

× Հայաստանի անտեսական չրջափակումը կը չարունակուի: Կացութիւնը անփոփոխ կը մնայ:

Նախագահ
ԿԱՐԼԷՆ Լ· ԴԱՒԼԱԹԵԱՆ

Նունդ առաւ Զինաստանի վարչակարգին դէմ առաջին արտատահմանեան չարժումը: Մկրտուած՝ Դաչնակցութիւն Զինաստանի ժողովրդավարութեան համար, անոր նախագահն եղաւ Յաո Յիանկի նախկին խորհրդատուն՝ Եան Ժիաքի:

ՄԱՌՇԷ Մոսկուա կատարած իր այցելութեան ընթացքին, յայտնած էր Կորբաչովի թէ Ֆրանսայի Համայնավար կուսակցութիւնը ամբողջովին զօրավիզ է «յեղափոխական պերեստրոյկային»:

ՆՈՅԱՆ ԻՄԿԱԿԱՆ (?) ՏԱՊԱՆԸ դտնուեր է Արարատի մօտ, ըստ երկու ամերիկացի հետազօտողներու, որոնք նկարներ առեր են քառակուսի նաւու մը, խրած 4400 մեթրի վրայ: Ըստ այս յայտնութեան, ցարդ դտնուածները «սուտ» տարաններ կ'ին...:

Ք· ՏԻՊՈՒԱՅԻ ԵՂԵՐԱԿԱՆ
ՄԱՀՈՒԱՆ ԱՒԹԻՒ
«SOS ARMÉNIE»Ի ՅԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ

Կուսակցութեան փրկարար աշխատանքներու ընթացքին արկածահար թուանկ 8 անձերուն մէջ էր Քրիսթիան Տիւպուա, 30 տարեկան, քաղաքային ապահովութեան միջամտութեան առաջին մխուրի բժշկական, որ նոյն առաքելութեամբ, առաջիններէն էր որ Հայաստան փութաց, անցեալ Դեկտեմբերի անմիջական վաղորդայնին:

Այս առթիւ Ս·Օ·Ս· – Արմենի ցատկութեան հետեւեալ հեռագիրը ղրկած է առաջին մխուրի հրամանատարութեան·–

«Խորապէս ապրումներ Պ· Քրիսթիան Տիւպուայի, ձեր մխուրին բժշկական մարզերուն մահէն, Կուսակցութեան իր առաքելութեան ընթացքին: Հայաստանի աղէտեալ բնակչութիւնն ալ յուզմամբ կ'արձանագրէ իր կարած ճամբան, Հայաստան եւ Կուսակցութեան մարդկութեան ծառայութեան: Ընդունեցէք եւ փոխանցեցէք ընտանիքին մեր խորին ցաւակցութիւնները»:

«ԵՐԵԿՈՅԵԱՆ ԵՐԵՒԱՆԻ»Ի ՕԳՈՍՏՈՍԵԱՆ ՏՐՁԱԿԸՆ

Հրապարակախոսութեան բարերար չունչը ամէնէն աւելի պէտք է Հայաստանի մամուլին մէջ. ճիշդ է որ տասնամեակներով փակի տակ մնացած նիւթերով ու զրոյցած է հայ մամուլի հրապարակը ու թերեւս ամէնէն աւելի հետաքրքրութիւն չարժողները անոնք են, սակայն կայ նաեւ այլ երեւոյթ մըն ալ. հոն մամուլը ահռելի դիրքերէ կը վատարէ նաեւ հանրութեան սպասարկուի դերը: Մինչ մօտիկ անցեալին ակներեւ էր ամէն քան անբասիր ցոյց տալու ջանքը, այսօր՝ հարցերը կը ներկայանան ինչպէս որ են, կազացող մարզեր, թերացումներ կան որոնք արթազրութեան կը կարօտին: Մամուլը հասարակաց վայրն է նաեւ խնդիրներ պարզելու, անոնց դարմանն փնտռելու կամ առաջարկելու:

Այսպէս է որ «Երեկոյեան Երեւան»ի Օգոստոս 5–ի թիւին մէջ թերթին խմբագրութիւնը կը փնտռէ հանրային պատասխանատուութենէն խուսափողները. հարց բարձրացած է բնակարաններու չեռուցումին ու տաք ջուրի սպասարկութեան անբաւարար վիճակին մասին. այս երեւոյթները, կը կարծուի որ պիտի չեզտուին, կամ չեզտուած են հիւրկոմկայանին վակումէն ի վեր: Ի՞նչ միջոցներու ձեռնարկուած է որպէսզի չտուժէ քաղաքացին, կամ որպէսզի պոնէ տուժէ նուազագոյն չափով: Հրապարակումը այս մասին չէ սակայն, այլ այն չըշանններու պատասխանատուներուն, որոնք չեն բաւհամած պատասխանել կամ տեղեկութիւն փոխանցել իրենց դլխաւորած չըշանններուն մասին. ու անդրադառնալով այս երեւոյթին, թերթին խմբագրութիւնը կը չեշտէ անոր. – «ժամանակն է վերջապէս փոխելու թերթին նկատմամբ բարացած վերաբերմունքը: Եւ ոչ միայն թերթի: Մարդո՞ւ նկատմամբ»:

Հրապարակախոսութեան նոյն լարին վրայէն կը հնչէ թերթին Օգոստոս 16–ի թիւին մէջ քաղաքական մեկնաբան Հ. Յակոբեանի յօդուածը որ դրուած է որպէս պատասխան «Սովետսկայա Ռոսիա» թերթի խմբագրութեան. հոն պնդապետ Պ. Սդուդենիկինի Ֆէրղանայի դէպքերուն մասին դրելու համար համբայ ելած ու հասած է ... 1976–ին Մոսկուայի մեթրոյին մէջ պայթած ռումբերուն: Հանրօրէն յիշողներ կան որ այդ պայթումներուն որպէս պատասխանատու պոնըւած ու մահուան դատապարտուած էին երեք հայ երիտասարդներ՝ Ս. Զաւիկեան, Ս. Սահակեան եւ Է. Բաղդասարեան:

Յօդուածագիրը կ'ըսէ թէ անոնց դատավարութեան մանրամասնութիւնները հրապարակախոսութեան առարկայ չեղած. սակայն ասիկա արդելք չէ որ հրապարակագիրը – պնդապետը դրէ թէ՝ «ազգամիջեան յարաբերութիւններուն բռնութիւնների սկիզբը դրել են 1976 թուականի պայթիւնները»: Ան ոչ իսկ վարանում մը կ'ունենայ իր համոզումին մէջ, երբ նոյնիսկ կը դրէ թէ «յայտնի «իրաւապաշտպան»ը ի նշան բողոքի ահաբեկիչներին պատժի գերագոյն չափի դատապարտելու դէմ, մինչեւ իսկ հացադուլ յայտարարեց»: (Այս տողերու «իրաւապաշտպան»ը Սախարովն է):

Դալով «Երեկոյեան Երեւան»ի քաղաքական մեկնաբանին, «պարզ երեւում է որ Սդուդենիկինի գլխաւոր նպատակը Խորհրդային Միութիւնում ազգամիջեան յարաբերութիւնների սրման համար բաւութեան նոխազ գտնելն է»: Սակայն, ինչպէս կը դրէ Հ. Յակոբեան և զուր փնտռելէ հետք Ֆէրղանայի դէպքերուն պատումին մէջ Սումգայիթն ալ, «եթէ գնդապետը նրանց (Հայերը) նախատեսել է յանցագործի դերի համար, ուրեմն զոհ լինելը բացառւում է»: Ապրինքն, Յուլիս 13–ի «Սովետսկայա Ռոսիա» թերթին մէջ հրատարակուած պնդապետ Սդուդենիկինի դրութեան համաձայն, այսօր Խորհրդային Միութիւնը ալեկոծող ազգամիջեան բախումներուն հիմնապիրները թուականը եւ պ. Սեւակին առընչուած էջ մը. բանաստեղծը դիմած է որ պինդը «ազատեն» Գրողներու Միութեան քարտուղարի պաշտօնէն. ան որոշած է ծաղիկ ածեցնել: Կ'ըսէ. – «Գրքեր եմ առել, կը կարդամ, կը սովորեմ, գիւղում մեխակ ու վարդ կը ցանեմ, կը ծախեմ՝ կ'ապրեմ»:

Ա. Քալանթարեանի պինդը տարհամոզդեղու ջանքերը ապարդիւն կ'ըլլան. ան վճռակամ է, ու ի վերջոյ կը պայթի.

«Տօ, այսօր շատ աւելի ազնիւ գործ է ծաղիկ ծախելը, քան թէ գրելը. եւ այն էլ գրել այն, ինչ նրանից են ուզում եւ ինչ ճրանից են տպագրում: Նրանց համար աշխատելը հիմա ամենաանպատուաբեր բանն է, իմացիր: Դրանից իրենց աթոռ – ներին կառչած, վախից կուչ եկած մարդիկ են, որ իրենց հօր գերեզմանի վրայ լաց լինելու թոյլատուութիւնը Մոսկուայից են խնդրում: Ակադեմիայից եմ գալիս: Պատկերացնո՞ւմ ես, մեր հարեւան գիտնականները պատմութիւնը կեղծելով, լկտիաբար աղաւաղելով փաստերը, ինչ ասես գրում են մեր դէմ. մեր կենսագրութեան, ճարտարապետական յուշարձանների, պատմութեան, լեզուի դէմ: Մեր գիտնականներն ուզում են պատասխանել նրանց, բայց ո՞վ չի թողնում, գետե՞ս. մեր ղեկավարութիւնը: Մե՛ր կոչուած: Ասում են՝ ամօթ է, մի՛ իջէք նրանց մակարդակին, մենք բաղաքակիրթ ժողովուրդ ենք: Դէ, ի հարկէ, մենք բաղաքակիրթ ժողովուրդ ենք, իսկ այդ թեթուս, բայց հեռատես հարեւան գիտնականները հանգիստ ցնտած փաստաթուղթ են սարքում հին աշխարհի նոր պատմութիւնն են գրում: Եւ նրանց ղեկավարութիւնը նրանց չի ասում, թէ ամօթ է, մարդ էք, էլի...»:

Ընկերոջը առարկութիւնը թէ քարտուղարի պաշտօնը պահելով աւելի շատ բան կարելի է ընել, ոչ մէկ դրական ազդեցութիւն կ'ունենայ Սեւակին վրայ. ընդհակառակն, վը չարունակէ պոռթկալ.

«Չէ, ես հասկացայ, որ անզօր եմ պատի դէմ: Արա, ի՞նչ պատ, պատը մարդու կառուցուածն է եւ ուրեմն կարելի է քանդել: Ընդհանրապէս կարող է քանդուել կանոնաւոր բանը. մարդու սարքած բանը՝ տունը, տանարը, եկեղեցին...: Բայց սա մի այնպիսի անկանոն ու անհեթեթ կառուցուածք է, որ անհնարին է քանդելը: Հասկանալն ու քանդելը: Ժայռը որ քանդեցիր, տակն ի՞նչ կը մնայ՝ ժայռեր...:

Հիմա մեծ յանցագործութիւն է կատարւում երկրով մէկ. ահաւոր, ապէտալի յանցագործութիւն: Եւ մի օր պատասխան ենք տալու դրա համար: Ապագաման: Մի օր գալու են որ հարցնեն, ամէն մէկից առանձին – առանձին պատասխան պահանջեն՝ իսկ դո՞ւ որտեղ էիր այդ ժամանակ: Դո՞ւ ինչ էիր անում, երբ նախապատրաստւում եւ իրականացւում էր այդ ոճրագործութիւնը: Եւ առաջին հերթին ղեկավարներին են հարցնելու: Դրա համար էլ ես ու դու պիտի պէտք է ունենանք, ախպէրս, գոնէ իրաւունք պիտի ունենանք ասելու, որ մենք այնտեղ չենք եղել, մենք ղեկավար չենք եղել, մասնակից ու ներկայ չենք եղել: Մենք ծաղիկ էինք անեցնում այն ժամանակ»:

Ժայռ քանդելէ հետք անդադար ժայռի նորանոր չերտեր գտնելէ յոգնած մէկուն արտայայտութի՞ւնն է ասիկա, թէ փոխուած դիւրին ճամբան ընտրած մէկուն. երկու պարադային ալ դժուար է հատկապէս որ Սեւակ հասած ըլլայ յուսահատութեան այս աստիճանին. ան, որուն կը վերագրէ ազդրբէջանական մամուլը նոյնիսկ այսօր, ազգայնական պոռթկումներու նոր յորձանքը: Սակայն ամէնէն դառնը կը մնայ անկասկած, այն որ Սեւակ ոչ իսկ ժամանակ ունեցաւ «փոխուա»ը իրագործելու եւ ծաղիկ հասցնելու:

Շարունակելով թերթել «Երեկոյեան Երեւան»ները. Օգոստոսի արցակը, կրկին կը հանդիպինք օրաթերթին քաղաքական մեկնաբան Հ. Յակոբեանի ստորագրութեան, Օգոստոս 26–ի թիւին մէջ: Ան «ինքնորոշումը, չըշափակումը եւ միջազգային իրաւունքը» խորագրուած ընդարձակ յօդուածով մը կը քննէ Խորհրդային Սահմանադրութեան «ինքնորոշում»ի մասին խօսող տրամադրութիւնը, չըշափակումը եւ հանրապետութիւններու միջազգային իրաւունքները, կանգ կ'առնէ յատկապէս այս վերջին կէտին վրայ: Խորհրդային Սահմանադրութեան 80–րդ յօդուածը կ'արտօնէ որ միութենական հանրապետութիւն մը յարաբերութիւն մշակէ օտարերկրեայ Պետութիւններու հետ, պայմանագիր կնքէ, ներկայացուցիչներ փոխանակէ ու մասնակցի միջազգային կազմակերպութիւններու աշխատանքին: Ուրեմն, կ'եզրակացնէ Հ. Յակոբեան, մեկնելով այս տրամադրութենէն, Հայաստան կամ այլ հանրապետութիւն մը, կրնայ պահանջել որ յարգուի ՄԱԿ–ի կանոնադրութիւնը:

Իսկ գալով չըշափակման հարցին, ահռելի «միջազգային իրաւունքի տեսանկիւնից բարձրացնելու անհրաժեշտութիւնը ծագում է այն պարզ պատճառով որ կեդրոնական իշխանութիւնները ոչ միայն ոչ մի արդիւնաւէտ միջոցի չեն դիմում շրջափակումը վերացնելու համար, այլեւ, մեղմ ասած՝ թոյլ են տալիս, որ կեդրոնական մամուլը բացայայտ կեղծիքի միջոցով ապակողմնորոշի մեր ժողովրդին ու աշխարհին շրջափակման պատճառների ու յանցաւորների հարցում». Ապա յօդուածագիրը կը մէջ «Իզվեստիա»յի Օգոստոս 12–ի թիւին մէջ սեփական թղթակից Ա. Զալիլովի թղթակցութիւնը, ուր կ'ըսուի թէ Բաքու – Նախիջեւան – Երեւան երկաթուղին կատարեալ անգործութեան մատնուած է, որուն հետեւանքով Հիւսիս – Կովկասեան երկաթուղիին վրայ կուտակուած է աւելի քան 100 կառախառնք: Անոնց մէջ կան նաեւ Հայաստանի ազէտեալ գօտիին համար ապրանք բեռցածներ. պատճառը այն է որ ադրբեջանական երկաթուղիին Հայաստանի Կարճեւան – Մեղրի 46 քիլոմեթրնոց չրջանէն անցնող չոգեկառքերը չարձակումի կ'ենթարկուին: Այսքան անհեթեթ պնդում մը, ինչպէս կը դրէ Հ. Յակոբեան, կը նշանակէ որ՝ «Հայերը չարձակումներ են գործում իրենց հայրենակից ուղեւորների եւ Հայաստան բեռներ տեղափոխող գնացքների վրայ»:

Դժուար է որոշել թէ ո՛րն է աւելի զարմանալին. դիմացինը զրպարտելու սկզբունքը կամաւոր տխմար ներկայանալը, թէ «Իզվեստիա»յի նման թերթի մը մէջ այս բոլորին անվերապահօրէն տեղ տուող մը տնտեսութիւնը: Սակայն, հոն, քովի սիւնակին մէջ են Յակոբեանի տողերը. – «Կեդրոնական իշխանութիւնները ոչ միայն ոչ մի արդիւնաւէտ միջոցի չեն դիմում շրջափակումը վերացնելու համար, այլեւ, մեղմ ասած՝ թոյլ են տալիս որ կեդրոնական մամուլը բացայայտ կեղծիքի միջոցով ապա կողմնորոշի մեր ժողովրդին ու աշխարհին շրջափակման պատճառների ու յանցաւորների հարցում»:

Որքան ալ մարդ ըսած ու կրկնած ըլլայ Ղարաբաղի հարցին ակիզբէն ի վեր թէ այսքան վերիվայրումներէ ետք այլեւս դժուար է զարմացնող վկայուածքերու հանդիպիլ, վերի տողերուն ընթերցումէն հանդիպիլ, վերի տողերուն ընթերցումէն ետք զարմանքի զգացումը կը չլլայ եւ ետք մը խառնել ստեղծուած դառնութեան, որով կը փակուի «Երեկոյեան Երեւան»ներու օգոստոսեան տրցակը:

Ա. ԹՈՓՈՃԵԱՆ

ՕՐՈՒԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

ԵՐԿՈՒ ԳԵՐՄԱՆԻԱՆԵՐԸ

Իրարանցում երկաթէ վարագոյրին առեւը, որ սկսած է արդէն ժանգոտիլ: Յորհ. հանրապետութիւնները կ'ըմբոստանան, «Սոլիտարնոսկ» իշխանութեան դէմ են, Հունգարիան չուտով բազմակուսակցականութեան կ'անցնի, արեւելեան Գերմանացիներու դաղթը դէպի Արեւմուտք մեծ ծաւալ կը ստանայ: Այդ բազառնանք այս վերջին հարցին:

Անցեալ Մայիս 2–ին հունգար պետութիւնները կը սկսէին կտրել Աւստրիայէն պիրենք բաժնող փշալարերը, որոնք կոչուած էին «պաշտպանելու համայնավար աշխարհը»: Արդէն որոշ առենէ մը ի վեր ազատ ճամբորդելու իրաւունքը ունեցող Հունգարացիներուն համար այդ նախաձեռնութիւնը լոկ խորհրդանշական բովանդակութիւն էր: Սակայն արեւելեան Գերմանացիներու համար առիթը փախուստի նոր ճամբայ մըն էր: Արտագաղթի թիւերը չուտով ըլլացան Պուտափեշթի, Փրահայի դերմանական դեսպանատուները: Անօրինական կերպով Հունգարիայէն Աւստրիա, հոնկէ ալ արեւմտեան Գերմանիա անցնողներու թիւը

տանքին: Ուրեմն, կ'եզրակացնէ Հ. Յակոբեան, մեկնելով այս տրամադրութենէն, Հայաստան կամ այլ հանրապետութիւն մը, կրնայ պահանջել որ յարգուի ՄԱԿ–ի կանոնադրութիւնը:

Իսկ գալով չըշափակման հարցին, ահռելի «միջազգային իրաւունքի տեսանկիւնից բարձրացնելու անհրաժեշտութիւնը ծագում է այն պարզ պատճառով որ կեդրոնական իշխանութիւնները ոչ միայն ոչ մի արդիւնաւէտ միջոցի չեն դիմում շրջափակումը վերացնելու համար, այլեւ, մեղմ ասած՝ թոյլ են տալիս, որ կեդրոնական մամուլը բացայայտ կեղծիքի միջոցով ապակողմնորոշի մեր ժողովրդին ու աշխարհին շրջափակման պատճառների ու յանցաւորների հարցում»: Ապա յօդուածագիրը կը մէջ «Իզվեստիա»յի Օգոստոս 12–ի թիւին մէջ սեփական թղթակից Ա. Զալիլովի թղթակցութիւնը, ուր կ'ըսուի թէ Բաքու – Նախիջեւան – Երեւան երկաթուղին կատարեալ անգործութեան մատնուած է, որուն հետեւանքով Հիւսիս – Կովկասեան երկաթուղիին վրայ կուտակուած է աւելի քան 100 կառախառնք: Անոնց մէջ կան նաեւ Հայաստանի ազէտեալ գօտիին համար ապրանք բեռցածներ. պատճառը այն է որ ադրբեջանական երկաթուղիին Հայաստանի Կարճեւան – Մեղրի 46 քիլոմեթրնոց չրջանէն անցնող չոգեկառքերը չարձակումի կ'ենթարկուին: Այսքան անհեթեթ պնդում մը, ինչպէս կը դրէ Հ. Յակոբեան, կը նշանակէ որ՝ «Հայերը չարձակումներ են գործում իրենց հայրենակից ուղեւորների եւ Հայաստան բեռներ տեղափոխող գնացքների վրայ»:

Դժուար է որոշել թէ ո՛րն է աւելի զարմանալին. դիմացինը զրպարտելու սկզբունքը կամաւոր տխմար ներկայանալը, թէ «Իզվեստիա»յի նման թերթի մը մէջ այս բոլորին անվերապահօրէն տեղ տուող մը տնտեսութիւնը: Սակայն, հոն, քովի սիւնակին մէջ են Յակոբեանի տողերը. – «Կեդրոնական իշխանութիւնները ոչ միայն ոչ մի արդիւնաւէտ միջոցի չեն դիմում շրջափակումը վերացնելու համար, այլեւ, մեղմ ասած՝ թոյլ են տալիս որ կեդրոնական մամուլը բացայայտ կեղծիքի միջոցով ապա կողմնորոշի մեր ժողովրդին ու աշխարհին շրջափակման պատճառների ու յանցաւորների հարցում»:

Որքան ալ մարդ ըսած ու կրկնած ըլլայ Ղարաբաղի հարցին ակիզբէն ի վեր թէ այսքան վերիվայրումներէ ետք այլեւս դժուար է զարմացնող վկայուածքերու հանդիպիլ, վերի տողերուն ընթերցումէն հանդիպիլ, վերի տողերուն ընթերցումէն ետք զարմանքի զգացումը կը չլլայ եւ ետք մը խառնել ստեղծուած դառնութեան, որով կը փակուի «Երեկոյեան Երեւան»ներու օգոստոսեան տրցակը:

Ա. ԹՈՓՈՃԵԱՆ

– ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ –

ԿԱՄՍՏԻՆԱՑԻ մէջ, Մարաշի Հայրենակցական Միութեան նոր կեդրոնին բացումը կատարուած է Սեպտեմբեր 3–ին, ձաշի սպասարկումէն յետոյ, օրուան ղիւաւոր բանախօսը, կեդրոնական վարչութեան պետ՝ Անդրանիկ Փոլատեան չեչոը դրած է Հայրենակցական Միութեան մշակութային քնոյթին վրայ, թուելով «Գերմանիկ» պաշտօնաթերթը (1930–էն ի վեր), ուսանողական հիմնադրամը (1947–էն ի վեր) ու «Մարաչ» պատմագիրքը, որ հրատարակուած էր 55 տարի առաջ, ու պիտի վերհրատարակուէր մօտերս: Բարերար Գէորգ Ասատուրեան ամոլին յուշատախտակի ու գնահատանք դիպլոմ մը յանձնուեցաւ յետոյ զործադրուած է ճոխ պզարուեստական յայտագիր մը:

**

ԱՄԵՐԻԿԱՀԱՅ Միջազգային Քոլէճի տնօրէն՝ տոքթէօր Կարլոս Տէը – Եղիայեան յայտարարած է թէ Վահրամ Շեմմասեան նչանակուած է Քոլէճի հայագիտական բաժնի վարիչ եւ Հայոց պատմութեան դասախօս: Քոլէճի դասախօսական կազմին կը միանայ նաեւ տոքթ. Հրանդ Ազգալեան, որպէս Հայոց լեզուի եւ գրականութեան դասախօս եւ ուսուցչանոցի վերակացու: Վահրամ Շեմմասեան, որ Հայոց եւ Մերձաւոր – Արեւելքի պատմութեանց տոքթորայի թեկնածու է ԵՈՒ - ԷԼ – ԼՕ համալսարանին մէջ, ատարած է Պէյրութի Հայկազեան Քոլէճը: Հրանդ Ազգալեան Պահակաւոր Արուեստից իր վկայականը ստացած է Հայագիտութեան մէջ Սպահանի (Իրան) համալսարանէն, ու մագիստրոսի ու տոքթորայի Ուխտի ուժեր նաչ հեռանան արեւելեան Գերմանիայէն:

Այսօր երկու կողմի Գերմանացիները չեն կրնար անտարբեր մնալ իրենց չուրջը պատահածներուն: «Եւրոպական ընդհանուր տան» դաղափարով, Կորբաչով, թերեւս ակամայ, մէկտեղ հանեց մոռացութեան մատնուած հարց մը: Եւրոպական այդ տունը կրնայ իրագործուիլ միայն Պերլինի Պատի վերացումով:

Հատկանչական է որ երկու Գերմանիաներուն վերամիացումը յառաջիկայ տարիներուն դիւանագիտութեան քննարկման առարկայ չդառնայ, սակայն հետաքրքրութիւնը հետզհետէ կ'աւելնայ: Միւս կողմէն, այդ գաղափարը հանդիսատ չի ձգեր անոնք, որոնք չորս տասնամեակ է, Գերմանիոյ բաժանումը էական կը նկատեն Եւրոպայի կայունութեան համար:

ՄԱՀԿԱՑՈՒԱԾ Մարաշցի Հայրենակցական Միութեան նոր կեդրոնին բացումը կատարուած է Սեպտեմբեր 3–ին, ձաշի սպասարկումէն յետոյ, օրուան ղիւաւոր բանախօսը, կեդրոնական վարչութեան պետ՝ Անդրանիկ Փոլատեան չեչոը դրած է Հայրենակցական Միութեան մշակութային քնոյթին վրայ, թուելով «Գերմանիկ» պաշտօնաթերթը (1930–էն ի վեր), ուսանողական հիմնադրամը (1947–էն ի վեր) ու «Մարաչ» պատմագիրքը, որ հրատարակուած էր 55 տարի առաջ, ու պիտի վերհրատարակուէր մօտերս: Բարերար Գէորգ Ասատուրեան ամոլին յուշատախտակի ու գնահատանք դիպլոմ մը յանձնուեցաւ յետոյ զործադրուած է ճոխ պզարուեստական յայտագիր մը:

**

ԱՄԵՐԻԿԱՀԱՅ Միջազգային Քոլէճի տնօրէն՝ տոքթէօր Կարլոս Տէը – Եղիայեան յայտարարած է թէ Վահրամ Շեմմասեան նչանակուած է Քոլէճի հայագիտական բաժնի վարիչ եւ Հայոց պատմութեան դասախօս: Քոլէճի դասախօսական կազմին կը միանայ նաեւ տոքթ. Հրանդ Ազգալեան, որպէս Հայոց լեզուի եւ գրականութեան դասախօս եւ ուսուցչանոցի վերակացու: Վահրամ Շեմմասեան, որ Հայոց եւ Մերձաւոր – Արեւելքի պատմութեանց տոքթորայի թեկնածու է ԵՈՒ - ԷԼ – ԼՕ համալսարանին մէջ, ատարած է Պէյրութի Հայկազեան Քոլէճը: Հրանդ Ազգալեան Պահակաւոր Արուեստից իր վկայականը ստացած է Հայագիտութեան մէջ Սպահանի (Իրան) համալսարանէն, ու մագիստրոսի ու տոքթորայի Ուխտի ուժեր նաչ հեռանան արեւելեան Գերմանիայէն:

Այսօր երկու կողմի Գերմանացիները չեն կրնար անտարբեր մնալ իրենց չուրջը պատահածներուն: «Եւրոպական ընդհանուր տան» դաղափարով, Կորբաչով, թերեւս ակամայ, մէկտեղ հանեց մոռացութեան մատնուած հարց մը: Եւրոպական այդ տունը կրնայ իրագործուիլ միայն Պերլինի Պատի վերացումով:

Հատկանչական է որ երկու Գերմանիաներուն վերամիացումը յառաջիկայ տարիներուն դիւանագիտութեան քննարկման առարկայ չդառնայ, սակայն հետաքրքրութիւնը հետզհետէ կ'աւելնայ: Միւս կողմէն, այդ գաղափարը հանդիսատ չի ձգեր անոնք, որոնք չորս տասնամեակ է, Գերմանիոյ բաժանումը էական կը նկատեն Եւրոպայի կայունութեան համար:

Մտահոգութիւնը այն է, որ միացումը կրնայ չափէն աւելի հզօր դարձնել Գերմանիան:

Ամէն պարագայի մէջ, գերմանական ազդեցութիւնը արեւելեան Եւրոպայի վրայ, նոյնիսկ առանց վերամիացումի, ենթակայ է ընդլայնելու: Վերջին տարիներուն, Կորբաչովի համաձայնութեամբ, երկու երկիրներուն միջեւ տնտեսական կապերը զօրացած են: Դեմոկրատական Գերմանիան արդէն կը վայելէ եւրոպական Հասարակապետութեան անդամի կարգավիճակ մը, որ քանի որ Պոն միջգերմանական առեւտուրը մաքսերէ կը պահէ ու դիւրութիւններ կը ստեղծէ: Այնպէս որ արեւելեան Գերմանիոյ անտեսութիւնը ժամանակի ընթացքին կրնայ ճուլուիլ արեւմտեանին հետ:

Ա. Տ.

ԳԻՄՊՐԻՃի Հայ Կեդրոնի չրջափակը, Սեպտեմբեր 10–ին, Մոսկա Լևբան հերոսամարտի յուշատունին առիթով տեղի ունեցած է հայ հերոսամարտերու յուշարձանի բացումը, որ վեց մեթր բարձրութեամբ կոթողային արձան մըն է: Աւելի քան 1500 հոգիի ներկայ եղած արարողութեան չայերդարար խօսք առած են Մեսրոպ Մրք. Աչճեան, Ժիրայր Սէֆէրեան եւ օրուան բանախօս՝ Յակոբ Ճամպազեան: Հուսկ՝ յուչարձանին տակ, Մեսրոպ Արք. Ալպալիկոպոս օրհնած է հարիսան, որ բաժնուած է ներկաներուն:

**

ՄՈՆՐԻՕԼԻ քաղաքապետարանը, Սեպտեմբեր 11–ին, ընդունած է քաղաքիս հայութեան ներկայացուցիչները: Կէսօրեայ աչխատանքի հանդիպումին ու անոր չայերդող ճաչին քաղաքապետ Ժան Տորէի բարի դալուստի խօսքէն ետք, փոխնախագահ, գեկուցումներով քաղաքապետարանի ու հայ համայնքի ներկայացուցիչները չայտնած են իրենց կարեւորութիւնները ու կարիքները: Հայ համայնքի տարբեր կազմակերպութիւններէն ներկայ եղած են 82 պատասխանատուներ:

ԵՐԱԶԱՅԻՆ ՀԱԼԷՊԸ

ԱՆԴՐԱՆԻԿ ԾԱՌՈՒԿԵԱՆ

ՉԱՐԵՆՑ ԴԱՌՆԱԼՈՒ ԳԱՂՏՆԻՔԸ

– Դուն բանաստեղծ չես կրնար ըլլալ:

– Ինչո՞ւ:

– Որովհետեւ ... թոքախտ չես:

– Ապո՛ւչ...

Ոբքան ալ կատակով ըսուած, թոքախտի հարցը աաենը մէկ կուզար մխքս: Գաղաաներ կային այդ ուղղութեամբ ժաահոգուելու: Պետրոս Դուրեանէն եաք, բոլոր բանաստեղծները թոքախտ էին ու ես բացառութիւն չէի կրնար կազմել – Մկրտիչ Պէշիկթաչլեան, Միսակ Մեծարենց, Մատթէոս Զարիֆեան, վահան Տէրեան: Աչուչա կային վարուժանն ու Սիամանթոն ալ որ թոքախտ չէին, բայց «յարդել մարդու իրաւունքներու պայմանագիրները»: Արեւմուտքը ողջունեց Հունգարիոյ առած քայլը, Պերլին պատպարեց, իսկ Մոսկուա քիչ թէ շատ չէզոք դիրք դրաւեց: Պուտափեչթի ոբոչումը նաեւ բաւական ազդուսէներու տեղի տուաւ: Արեւմտեան Գերմանիոյ իչխանութիւնները սոխպուեցան հերքել այն լուրը, ըստ որուն հունգարական որոչումը կապուած էր Դաչնակցային Գերմանիոյ տնտեսական օժանդակութեան մը հետ: Ցաչորդ օրը Պոն յայտարարեց որ 500 միլիոն մառքի (1,7 միլիառ Ֆր.) վարկ մը կը յատկացնէր Հունգարիոյ, ճղդելով հանդերձ որ տակիա ապատտանեալներու հարցին հետ որեւէ կապ չունէր:

Հակառակ իր երկու միլիոն անգործնեբուն, արեւմտեան Գերմանիան դիւրութեամբ կրնայ կլանել նորեկները, քանի որ անոնք մեծամասնութեամբ երիտասարդ են. լեզուի խնդիր չունին ու լաւ մասնագիտութիւններու տէր են: Իսկ հազիւ 17 միլիոն բնակչութիւն ունեցող Դեմոկրատական Գերմանիոյ համար այս ահաւոր կորուստ է. պիտի ստիպուի աչխատուժ ներմուծել Վիէթնամէն ու Ափրիկէէն, ինչպէս արդէն կ'ընէ:

Վարչապետ Հ. Քոհլ վերջերս արեւելեան Գերմանիոյ դեկավարը կը յորդորէր քաղաքական եւ անտեսական բարեփոխումներ ընել, որպէսզի գաղթին առաջքն առնուի: Ժողքին մէջ Պոնի իչխանութիւնները եւս քիչ մտահոգ չեն տրեկան կէս միլիոնի հասնող ապատտանեալներու հարցով: Դեռեւս Հունգարիոյ սահմաններու բացումէն առաջ, Միջգերմանական գործերու նախարար՝ Վ. Փրիւնից կ'ըսէր թէ «Գերմանիան չի կրնար ընդունիլ բոլոր ապատտանեալները: Երկու Գերմանիաներուն միացումը չի կրնար տեղի ունենալ Դաչնակցային Գերմանիոյ մէջ: Ծագումով Գերմանացիներուն քաղաքացիութիւն տալու խոստումը, զոր ըրաւ Պոն, կարելի է պահել մինչեւ որ պատը անթափանցելի է: Երբ ան ծակոտկէն դառնայ, խնդիրը կը բարդանայ»:

Կ'ենթադրուի որ 61 միլիոն Գերմանացիներու մեծամասնութիւնը պատրատ չէ այն զոհաբերութեան որ իրմէ պիտի պահանջուի, երբ ան միանայ տահմանին միւս կողմի իր 17 միլիոն եղբայրներուն: Արեւելեան Գերմանիոյ հինցած ու վատորակ ենթակառոյցը արեւմտեան մարզպետներու մօտեցնելու համար Դաչնակցային Գերմանիոյ հարկատուներէն նուազագոյնը 100 միլիառ մառք:

Բայց եւ այնպէս անցեալ Յունիսին Միւնիխի տեղի ունեցած հարցախոյզի մը կը հետեւի որ ճնշող մեծամասնութիւնը կողմնակից է վերամիացման (87%, փոխարէն քանի տարի առաջուան 67%–ին): Հարցաքննուողներուն 71%–ը համաձայն եղած է ՕԹԱՆ–ի ուժերուն Գերմանիայէն հեռանալուն, այն պայմանով որ Վարչապետ Ուխտի ուժեր նաչ հեռանան արեւելեան Գերմանիայէն:

Այսօր երկու կողմի Գերմանացիները չեն կրնար անտարբեր մնալ իրենց չուրջը պատահածներուն: «Եւրոպական ընդհանուր տան» դաղափարով, Կորբաչով, թերեւս ակամայ, մէկտեղ հանեց մոռացութեան մատնուած հարց մը: Եւրոպական այդ տունը կրնայ իրագործուիլ միայն Պերլինի Պատի վերացումով:

Հատկանչական է որ երկու Գերմանիաներուն վերամիացումը յառաջիկայ տարիներուն դիւանագիտութեան քննարկման առարկայ չդառնայ, սակայն հետաքրքրութիւնը հետզհետէ կ'աւելնայ: Միւս կողմէն, այդ գաղափարը հանդիսատ չի ձգեր անոնք, որոնք չորս տասնամեակ է, Գերմանիոյ բաժանումը էական կը նկատեն Եւրոպայի կայունութեան համար:

Մտահոգութիւնը այն է, որ միացումը կրնայ չափէն աւելի հզօր դարձնել Գերմանիան:

Ամէն պարագայի մէջ, գերմանական ազդեցութիւնը արեւելեան Եւրոպայի վրայ, նոյնիսկ առանց վերամիացումի, ենթակայ է ընդլայնելու: Վերջին տարիներուն, Կորբաչովի համաձայնութեամբ, երկու երկիրներուն միջեւ տնտեսական կապերը զօրացած են: Դեմոկրատական Գերմանիան արդէն կը վայելէ եւրոպական Հասարակապետութեան անդամի կարգավիճակ մը, որ քանի որ Պոն միջգերմանական առեւտուրը մաքսերէ կը պահէ ու դիւրութիւններ կը ստեղծէ: Այնպէս որ արեւելեան Գերմանիոյ անտեսութիւնը ժամանակի ընթացքին կրնայ ճուլուիլ արեւմտեանին հետ:

Ա. Տ.

– Ինչո՞ւ:

– Որովհետեւ ... թոքախտ չես:

– Ապո՛ւչ...

Ոբքան ալ կատակով ըսուած, թոքախտի հարցը աաենը մէկ կուզար մխքս: Գաղաաներ կային այդ ուղղութեամբ ժաահոգուելու: Պետրոս Դուրեանէն եաք, բոլոր բանաստեղծները թոքախտ էին ու ես բացառութիւն չէի կրնար կազմել – Մկրտիչ Պէշիկթաչլեան, Միսակ Մեծարենց, Մատթէոս Զարիֆեան, վահան Տէրեան: Աչուչա կային վարուժանն ու Սիամանթոն ալ որ թոքախտ չէին, բայց թոքախտի թեկնածու՝ ահա թէ ուր հասայ: Գալով պօքսին՝ դարձեալ կատակ չէ – դասընթա՛ց ունիմ – վկայ ... խոխպ պէյը:

Սկսած էի ոտանաւորներ դրել: Ամբողջ տետրակ մը լեցուն էր: Յոյց կուտայի Օննիկին, կը կարդայի, իրմէ առաջ ես հիանալով զրածներուս եւ սպասելով որ բաժնէ խանդավառութիւնս: Իր պատասխանը միչտ նոյնն էր.

– Տետրակին մէջ ամէն մարդ կրնայ դրել: Մինչեւ որ թերթին մէջ չտպեն, արժէք չունի:

Ահա՛ ուրեմն այն դետինը, ուր պէտք է լուծեմ վրէժս:

Ծուղակ մը լարողի թաքնամտութեամբ, անգամ մը եւս տետրակս թաափ տուի Օննիկին առջեւ – ինչպէս ցուլին կարմիր լաթ կը պարզեն – եւ ըսի.

– Ինչէ՞ր վան ասոր մէջ: Եթէ ուզեմ՝ բոլորն ալ կը տպեն, բայց ես չեմ տար: Պետրոս Դուրեանը 20 տարեկան էր, ես դեռ 16 եմ...

Համեստութեան այս դեղուամբ անտարբեր թողուց Օննիկը, բայց երկու ոտքով ինկաւ ծուղակին մէջ, կրկնելով իր յանկերգը – չեն տպեր:

– Կը տպեն, ինչէ՞ն ինչ:

– Սինեմա: Չեն տպեր...

– Լաւ, կը տեսնուինք ... սինեման:

Ցետոյ ճշդեցինք պայմանաժամը – մէկ ամիս: Մինչեւ ամիս մը եթէ որեւէ դրութիւն կարենամ տպել թերթի մը մէջ՝ չահած եմ: Ամիսէն անդին, նոյնիսկ եթէ տպուի, կը կորանցնեմ:

Անցայ գործի: Տետրակս ետ առաջ կը թերթեմ հա կը թերթեմ: Ո՞ր մէկը ընտրել: Բոլորն ալ դլուխ – դործոցներ են: Վերջապէս կերպոնացայ հնչեակի մը վրայ, 15 տող – «Ցոյսին՝ որ կ'ուչանայ»: Ովկիանոսին վրայէն նաւ մը, առագաստները պարզած, կ'երթա՛յ: Ամիկա՝ Ցոյսին նաւն է: Կղզի մըն ալ կայ: Բայց նաւը կղզիին չի մօտենար ու հեռուէն կ'անցնի: Իսկ կղզին՝ որեւէ կղզի մը չէ, այլ ... իմ հոգիս է: Այս չքեղ առեղծադործութիւնը ընդօրինակեցի մեծ, լայնածաւալ նամակի թուղթի մը վրայ, դիրերը հատիկ – հատիկ, բառերը հատիկ – հատիկ, իւրաքանչիւր տողին միջեւ մատ մը բացուածքով: Պէյրութի մէջ դրական թերթ մը լոյս կը տեսնէր, «Զահակիր», վարդան Գէորդեանի խմբագրութեամբ: Ղրկեցի ու սպասեցի:

Երկրորդ չաբաթն էր, նոր եկած «Զահակիր»ը դրպանս եւ վախը սրտիս մէջ – կը տպե՞ն, չե՞ն տպեր – երբ Օննիկը հասաւ չնչասպառ, թերթը ձեռքին.

– Շահեցա՛ր ... տպեր են ...

– Կեցիր, դեռ երկու չաբաթ վայ, ըսի կարծելով որ կը հեգնէ:

– Ծօ իրաւ կ'ըսեմ, տպեր են, ահա տես:

(Շար. 3)

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՑՍԱԿԻ

ՆՈՒՊԱՐ ՆԻԿՈՂՈՍԵԱՆԻ

մահուան առթիւ

«ՑԱՌԱԶ»ԻՆ

ՎԱՂԱՆՍ – Պէյրութ Տէտէեան 500 ֆրանք։

ԶՕՀՐԱՊ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆԻ

մահուան առթիւ

Պր. Մարտիկ Տակաուեան 250 ֆրանք ուղիս ԱՑԲ–ին (ստանալ «Ցառագ»էն)։

«ՑԱՌԱԶ»ԻՆ

ՓԱՐԻԶ – Պր. Գէորգ Պաղըճեան 1000 Ֆր.։

***

ՊԱՆԵԷՕ – Պր. Մարտիկ Տակաուեան 1000 Ֆր.։

***

ՎԱՂԱՆՍ – Պերնար Տէտէեան 500 ֆրանք։

***

ԹՈՒՐ – Տիկին Յոյսա Զազեան 500 ֆրանք։

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տան վարչութիւնը իր խոր ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Տիկին Արաքսի Մուրատեանին, Տէր եւ Տիկին Ժիրայր Մուրատեանին եւ համայն ընտանեկան պարագաներուն՝

ԶՕՀՐԱՊ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆԻ

մահուան առթիւ։

ՇԱՐՎԻԷՕ – Ս. ՆՇԱՆ

ՏՕՆ

ՎԱՐԱԳԱՅՑ ՍՐԲՈՑ ԽԱՉԻՆ

Հոկտեմբեր 1, Կիրակի առաւօտ եկեղեցւոյս մէջ հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի։

Պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝

ՎՐԹԱՆԷՍ ԱՒԱԳ ՔԱՀԱՆԱՅ ՏԷՐՏԷՐԵԱՆ

Հայր Մեր–ի պահուն Վազգէն Առաջնոյն Ծայրագոյն Պատրիարքին եւ Սըբազնագոյն Կաթողիկոսին Ամենայն Հայոց Հայրապետական Մաղթանք կը վառուի Օծման երեսունչորրորդ տարեդարձին առթիւ։

Ցետ պատարագի ըստ կարգի հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի եկեղեցւոյս պիսպոս բարերարի ծնողաց՝ ՆՇԱՆ, ՓԻԼՕՐ ՊԱՀԱՏՈՒՐԵԱՆԻ, ինչպէս նաեւ՝ ՊԱՐՄԱԶԵԱՆ, ԽԱՐԲՈՒՔԼԸԵԱՆ, ԹԻԹԻՒՆՃԵԱՆ եւ ՑԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆ զերդաստանաց հոգիներուն ի հանգիստ։

Նոյն առեն արեւշատութիւն եւ աղօթք եւ մաղթանք կ'ըլլայ եկեղեցասէրն մեծ բարերար՝ Տէր եւ Տիկին Ճիպրայէլ եւ Ագատուհի Պահատուրեանի։

Պատարագի երգեցողութիւնները կը կատարուին եկեղեցւոյս ՇՆՈՐՀԱԼԻ երգչախումբին կողմէ, ղեկավարութեամբ՝ Պր. Յակոբ Աբրահամեանի։

Պատարագ, ժամը՝ 10·30–ին։

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Պօմոնի «Նայիրի» մասնաճիւղը, կազմակերպած է ճաշ մը, Կիրակի, Հոկտեմբեր 8, ժամը 12·30–ին, Պօմոնի Եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ։

***

Կապոյտ Խաչի Պանեէօ – Ֆաչանի «Հ. Իսահակեան» մասնաճիւղի թատերական ներկայացումը
Նոյեմբեր 26–ին։
Մանրամասնութիւնները յետագային։

***

Կապոյտ Խաչի Սեւրանի «Տիրուհի Մի–ասքեան» մասնաճիւղի տարեկան ձեռնարկ Դեկտեմբեր 2–ին։

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՑՍԱԿԻ

ՍՕ – Ժաք եւ Սեդա Մուրատեան 1000 Ֆրանք կը նուիրեն «Ցառագ»ին Տիկին՝ Փասքալ Ճապուրեանի (ծնեալ՝ Էյկըն–հիւզըն) կսկծալի մահուան առթիւ։

ՆԱՄԱԿԱՑՈՒԹԻՒՆ

«Ցառագ»ի փոխիր (CCP) հաշիւին վրայ 700 Ֆր.ի դումար մը փոխանցուած է դրամատունէ մը եւ միայն սա բացատրութեամբ՝

Virement Nercessian d'ordre de GHOUKAS (18 septembre)

Կը խնդրուի վերոյիշեալ անձէն իր ճշդրիտ անունը եւ հասցէն տեղեկագրել թերթին վարչութեան։

MAISON DE LA CULTURE
ARMENIENNE
DE MARSEILLE
12-14, rue Saint Bazile

Rencontre avec

LEVON TER-PETROSSIAN

DEPUTE DU SOVIET SUPREME D'ARMENIE
MEMBRE DU COMITE KARABAGH
LEADER DU MOUVEMENT NATIONAL
DES ARMENIENS

VENDREDI 29 SEPTEMBRE à 21 h.

avec le concours de
SOLIDARITE
FRANCO-ARMENIENNE

ՎԵՐԱՄՈՒՏ

ԱԼՖՈՐՎԻԼ

Ալֆորվիլլի Ս. Մեսրոպ Կրթարանի հայերէնի դասընթացքները կը սկսին Զորեքշաբթի, Հոկտեմբեր 4–ին։

Դասընթացքները կը կատարուին Զորեքշաբթի ամբողջ օր եւ շաբթուան բոլոր իրիկունները։

Պաքալօրէայի քննութեան դասերը՝ Ուրբաթ իրիկունները, ժամը 18–ին։

Հասցէ –

4 bis, rue Komitas, Alfortville

Մանրամասնութիւններու համար դիմել՝

Հեռաձայն –

43 – 76 – 65 – 37
43 – 75 – 26 – 98

***

ԻՍԻ

Կապոյտ Խաչի Իսիի Տ. Սէրէնկիւլեան Մասնաճիւղը կը ծանուցանէ թէ իրիկուան դասընթացքները սկսան Սեպտեմբեր 19, Երեքշաբթի, ժամը՝ 20·30–ին։

– Զախիահանները եւ պատանիները։

– Պաքալօրէայի քննութիւն։

Ուսուցիչ Կարապետ Տաքէսեան։

Իսկ Մխիթեայ դպրոցը՝ Սեպտեմբեր 20, Զորեքշաբթի, առտուան ժամը 9·30–էն՝ 12։ Վեց տարեկանէն սկսեալ մանուկներուն, Իսիի Մշակոյթի Տունը։
45 Ռիւ Տը Լա Տէֆանս, Իսի լէ Մուլինօ։

***

ԿՐԸՆՈՊԼԸ

Կապոյտ Խաչի Կրընոպլի Անի Մասնաճիւղի Միօրեայ վարժարանի դասընթացքները կը սկսին, Շաբաթ, Սեպտեմբեր 30–ին, ժամը՝ 14–էն 17։ 6 – 14 տարեկան պզտիկներու համար։

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

IN MEMORIAM

A la mémoire de Madame *Ardemisse Kabaradjian* décédée le 15 septembre M. et Mme Rossi font un don de 1000 F à «Haratch», en remplacement de fleurs, selon la volonté de la défunte.

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Կրընոպլի վարչութիւնը՝ կը փնտռէ փորձառու ուսուցիչ կամ ուսուցչուհի, իր դպրոցին համար, մօտակայ շրջաններէ, Լիոն, – Տէսին, Վիէն, Վալանս։

Անոնք որոնք կրնան օգտակար ըլլալ, այս ազգապահպանման գործին, թող դիմեն մանրամասնութիւններու համար վարչութեան։

Հեռաձայն – 76 – 21 – 78 – 28

ՄԱՐՍԷՑԼԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՑԹԻ ՏՈՒՆ

12–14, rue St.Bazile — 13001 Marseille

Շաբաթօրեայ գործունէութիւններ

կազմակերպած՝

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի եւ Հայ Մշակոյթի Տան կողմէ։

Ամէն Զորեքշաբթի, ժամը՝ 10–էն 17՝

– Հայերէն լեզուի եւ քաղաքակրթութեան դասընթացքներ բոլոր մակարդակներուն համար։

– Պատրաստութիւն Պաքալօրէայի հայկական քննութեան։

– Հայկական պարի եւ երգի դասեր։

– Ձեռային գործեր, գծագրութիւն, նկարչութիւն եւայլն։

Դասընթացքները կը սկսին Զորեքշաբթի, Հոկտեմբեր 4–ին։

Կէսօրուան ճաշ կը տրուի աշակերտներուն։

Արձանագրութիւնները կ'ընդունի Կապոյտ Խաչի մասնաճիւղերուն մօտ եւ Հայ Մշակոյթի Տունը եւ մասնաւորապէս Զորեքշաբթի, Սեպտեմբեր 27ին, ամբողջ օրը, Մշակոյթի Տունը։

ՀԱՅ ԵՐԳԻ ԵՒ ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԵԱՆ ՄԵԾ ՓԱՌԱՏՈՆ

Բացառիկ ներկայացում Հայաստանի «ՀԱՅ ՔՆԱՐ» աւանդական երաժշտական համոյթին կողմէ։

Ղեկավարութեամբ՝
Գաղիկ Մուրատեանի

Կիրակի, Հոկտեմբեր 8, ժամը՝ 16–ին Լիոնի Վիքթոռ Հիւկօ սրահին մէջ։

Կազմակերպութեամբ՝
Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Լիոն – Վիլէօրպանի ԱՐԱՔՍ մասնաճիւղի։

Մուտք՝ 80 Ֆրանք։
Երախաներու՝ 50 Ֆրանք։

Տոմսակները ապահովել՝ – Լիոն – Սեւան Համբարձումեան դրասենեակէն, Սուրբ Յակոբ եկեղեցւոյ դրասենեակէն։
Տէսին – Տէսինի Մշակութային Տան դրասենեակէն։

U. G. A. B.

Dans le cadre de ses activités éducatives, l'UGAB organise les samedis dans son Centre Culturel Alex Manoogian, 118, rue de Courcelles, Paris 17e, téléphone 42 27 12 26,

des cours :

- *d'Arménien*
- *d'Informatique*
- *de Dessin-Peinture*
- *d'Echec*
- *de Musique Traditionnelle*
- *de Danse Arménienne*

Début des cours le Samedi 30 Septembre à 14 heures.

Inscription sur place
les samedis de 14 h 30 à 17 h 00.

ՀԱՅ ԱՐԻԵՍԻ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅ ԱՐԻԵՍԻ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

SAISON 89/90
DE LA QUATRA
SALLE GAVEAU - 17e ANNÉE

Dimanche 22 octobre à 17 h.	**CYCLE MUSIQUE FRANÇAISE** CHARLES RENEAU - ANNIE JODRY - ANI et RAFFI PETROSSIAN Saint-Saëns - César Franck - Ernest Chausson - Francis Poulenc L'Orchestre JEUNE PHILHARMONIE - Direction Zarko PRINCIC
Dimanche 10 décembre à 17 h.	**NUIT DE LA QUATRA** **Trois manifestations exceptionnelles non stop** **«MUSIQUE ET THEATRE»** ELENA VASSILIEVA - GERARD GASPARIAN **«SEJOUR A ARARAT»** NORA ARMANI - GERALD PAPASIAN
à 19 h.	**VERNISSAGE EXPOSITION «FONDS QUATRA»** Hall Gaveau - Cocktail
à 20 h. 30	**GRAND CONCERT DE GALA** **FESTIVAL ARAM KHATCHATURIAN - Ballets et Concertos** JEAN TER-MERGUERIAN - ARUTIUN PAPAZIAN L'Orchestre JEUNE PHILHARMONIE - Direction J.-J. WERNER
Dimanche 28 janvier à 17 h.	**CYCLE GRANDS ET JEUNES SOLISTES** CAFAXE - DALBELLO - HIRZEL - MOINARD - OLLE - PETROSSIAN L'Orchestre JEUNE PHILHARMONIE - Direction Stephan WERNER
Vendredi 6 avril à 20 h. 30	**CYCLE MUSIQUE DE CHAMBRE** QUATUOR A CORDES CHILINGIRIAN - KARINE GEORGIAN Franz SCHUBERT - Ludwig BAZIL - Jacques CASTEREDE
Vendredi 4 mai à 20 h. 30	**CYCLE PREMIERES AUDITIONS** **ALEXANDRE AROUTIUNIAN** Concerto de Violon (1989) ROUBEN AHARONIAN - LOUSSINE ZAKARIAN Orchestre de Chambre d'Arménie Direction Rouben AHARONIAN
Vendredi 8 juin à 20 h. 30	**SOIREE MAURICE RAVEL** DEVY ERLIH - ANNIE JODRY - AÏDA MOURADIAN ANI et RAFFI PETROSSIAN - SETA TANYEL - ELENA VASSILIEVA
Prix des Places	150 - 120 - 80 F - ETUDIANTS, C.V. 50 F Pour les 3 manifestations exceptionnelles «Nuit de la Quatra» 400 - 240 - 120 F - Etudiants, C.V. 80 F
Abonnement annuel pour 8 manifest.	1000 - 750 - 500 F - ETUDIANTS, C.V. 350 F Libeller les chèques à l'ordre de l'Association QUATRA : 3, rue des Saints-Pères - 75006 Paris - Tél. 42.60.74.78

ՀԱՅ ԱՐԻԵՍԻ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅ ԱՐԻԵՍԻ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՅՐԱՔ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Directrice: Arpik Missakian

Tel. : 47. 70. 86. 60 — Telex : HARATCH 280 868 F
C.C.P. Paris 15069-82 E — 51027317 A R. C. Paris

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 700 Ֆ· — Վեցամսեայ : 360 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1000 Ֆ· (ամէնօդեայ առաքում)
850 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

ՀԱՅՐԱՔ
ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ՀԱՅՐԱՔ
HARATCH

ՅՈՎՀ ՎԱՎԱՍԱՆՍՔ ՅՈՎՀԱՆՆԵՍԻ ՁԱԽՈՎԱՑ

ԳՐԵՑ՝ ՂՈՒԿԱՍ ՂՈՒԿԱՍՅԱՆ

Ես ծնվել եմ Ղարաբաղի Ասկերանի շրջանի Ներքին Ազոխ գյուղում, որը հայտնի է իր քարանձավներով, որոնցում ապրել են մարդիկ դեռ հազարամյակներ առաջ: Ազոխի քարանձավները հետաքրքրել են գիտնականներին, նրանք ուսումնասիրել են դրանք, գրել գիտական աշխատություններ, ես էլ մանուկ հասակում հաճախ եմ եղել այդ քարանձավներում, ինձ համար դրանք միայն խաղավայր էին, ոչ ավելին: Ես ծնվել եմ 1931 թվականին, հայրս՝ Ղուկաս Ղուկասյանը, մահացել է 1941 թվականին, մայրս՝ Մարիամ Ղուկասյանը, մահացել է 1986 թվականին: Ես ունեմ երեք քույր և մեկ եղբայր, ես ամենափոքրն եմ ընտանիքում: Ավարտել եմ Ներքին Ազոխի միջնակարգ դպրոցը, ապա՝ Ստեփանակերտի մանկավարժական ուսումնարանը, որից հետո ծառայել եմ Խորհրդային Բանակում, ապա՝ աշխատել եմ Ստեփանակերտի մանկական գրադարանում, Ասկերանի շրջանի Ներքին Ազոխի միջնակարգ դպրոցում, Ասկերանի շրջանի Ներքին Ազոխի տարրական դպրոց

ՁՕՀՐԱՊ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Տարաբախտ Զօհրապ եւ օտար հողի վրայ ծնած ուրիշ Խաչփուղցիներ, չէին տեսած իրենց պապենական ծննդավայրը: Այս տողերը գրողը բախտը ունեցած է տեսնելու Տարօն աշխարհի այս մեծ ու չէն տան, եւ գիշեր մը հիւրընկալուած, Խաչփուղի աւազերէն, յայտնի յեղափոխական, Տէր Քերովբ Շահնազարեանի չէն յարկին ներքեւ:

1910-ի ամրան, Պոլսէն ընտանեօք կը վերադառնայինք Մուշ: Մեզի կ'ընկերանար, հայրենակից, հին հայդուկ, հօրս մտերիմ ընկեր՝ Մխիթար Շեխիկեան (Ցողնաց Մխիթար): Կը ճամբորդէինք ցամաքային ճանապարհով: Անցանք Կիւիսայէն եւ տեսանք 1909-ի Ատանայի կոտորածի աւերները, փլատակները: Մօրս երազն էր, ուխտի երթալ Երուսաղէմ, ուր մնացինք մէկ – երկու շաբաթ: Հայրս, արժանի չեզնաւ տեսնելու Երուսաղէմը: Պոլսէն, հեռագիր մը, Թրքահան Մորդրպարանէն, կը տեսնէր գինք վերադառնալու Պոլիս: Հօրեղբայրս Եղիշէն Մուշէն եկաւ Երուսաղէմ մեզ ապահով փոխադրելու հայրենիք: Անցնելով Հալէպէն, հասանք Տիգրանակերտ: Կանխահաս ձմեռը մեզ ստիպեց մնալու Տիգրանակերտ, տեղւոյն ազգայիններէն, պատուական, Ազէքսանդր Վֆէնեան Զինագեանի տունը, իբրեւ հիւր:

Եղիշէն առանձին մեկնեցաւ Մուշ, իր ուսուցչական պաշտօնին: Մօրս հետ, 1911-ի ձմեռը անցուցինք Տիգրանակերտ: Գարնան, Մուշէն եկաւ, մեր հարազատներէն սաստնցի Մուշեղ, մեզ ապահով փոխադրելու Հայրենիք: Տիգրանակերտէն ճամբայ ելանք դէպի Մուշ: Անցանք Պիթլիսէն եւ Զուխուր – Պուլանուխի դաշտէն, ուր կը գտնուէր մօրս ծննդավայր Խարս գիւղը: Մօրս երազն էր, անգամ մը տեսնելու իր հայրենի օճախը, ուր չէր վերադարձած իր առեւանգումէն ի վեր: Սակայն, նոյն չրջանին մէջ կ'ապրէր դեռ, գինքը առեւանգող աւազակապետ Մուսա Բէկ: Ան, միշտ կատաղի, այդ օրերուն, յարձակումներ կը կատարէր եւ կը սպաննէր հայ թէ քիւրտ ճամբորդները: Պիթլիսէն մեզի տրուած օսմիկանական ուժերու եւ հայ կուրիճներու ընկերակցութեամբ, ապահով հասանք մօրս հայրենի Խարս գիւղը, ուր մնացինք գիշեր մը միայն...: Յաջորդ օր, շարունակեցինք մեր ճանապարհը դէպի Մուշ: Ահա, այդ քաղցրիկ օրե – րուն, անցանք չէն ու բարգաւաճ Խաս-գիւղէն...: Գիշերը հիւրընկալուեցանք Խաչփուղի աւազերէց, յեղափոխական Տէր Քերովբ Շահնազարեանի չէն յարկին ներքեւ: Գիշեր մը միայն...: Սակայն, մաքիս եւ հոգւոյս մէջ, դրոշմուած է Տէր Քորովբի ազնուական դիմագիծը ... վառահեղ մօրուքը: Ինամիներ էինք իր երկու հարսները, Աղաւնին եւ Անօն, մօրս հօրեղբօրական զերդաստանէն, Զարս գիւղէն, հարս բերուած էին Տէր Քերովբի տունը: Կը յիշեմ նաեւ, որ մինչեւ լոյս չկրցինք քնանալ Խաչփուղի չուներու հաչոցէն...: Զմռռնամ ըսելու նաեւ, որ ժամանակին, մեր հանճարեղ դրագէտ՝ Բաֆֆին, այցելած է Տարօնի աշխարհ եւ տեսած Խաչփուղը ինչպէս նաեւ Խոp-ronճ գիւղը, ուր ծնած է Մովսէս Խորենացին:

Վերջացնելէ առաջ յիշեմ սխալ դրուագ մը եւս: Կոտորածի օրերուն Մշոյ Ս. Աղբերիկ վանքի մատնիք, «Գործել – յարոյց» Ս. Խաչը կը գտնուէր Խաչփուղի Տէր Քերովբի տունը: Հայրենասէր քահանան, դուշակելով իր տիուր վախճանը, կը խորհի փրկել նախ, իր տունը հանգչող Սրբազան մասունքը: Իր երկու հարսներէն՝ Աղաւնին, ունի նորածին եբախայ մը, իսկ՝ Անօն, դեռ նոր հարս: Տէր հայրը, խորը կը կապէ Անոյի կրծնակին...: Ձակատագիրը ուզեց որ, Աղաւնին իր երախայով ազատի Ջարդէն եւ ապաստանի զօրավար Անդրանիկի մօտ, երբ աւա՛ղ, չատ ուշ, ան իր կամաւորներով հասած էր աւերակ Տարօնի աշխարհ...: Իսկ Անօն, «գործել յարոյց» Ս. Խաչը կռնակին, կ'ինդայ անօրէններու ձեռքը եւ կ'ողջակիզուի Խաչփուղի եկեղեցիին մէջ, հարիւրաւոր անմեղ հաւատացեալներու կողքին...:

Այլեւս անկարելի է չարունակել, սէրելի հայրենակից, փունջ մը անթառամ ծաղիկ Տարօն աշխարհէն, թարմ հողակոյտով:

ԱՐՄԵՆՈՒՀԻ ԳԵՒՈՆԵԱՆ

նուագարան ճիպի մակարդակին կ'իջնէ, ոչ թէ անոնց ճաչակներուն կը հետեւի, այլ՝ իր ճաչակը կը պարտադրէ ու վանոնք իր մակարդակին կը բերէ: Հովիւը չի հետեւիր իր հօտին, այլ գայն կ'առաջնորդէ» (Վ. Օշական): Նոյնն ալ կարելի է ըսել Եկեղեցւոյ պաշտօնէութեան համար, որ պարտի բարձրացնել հաւատացեալներու հոգեմտաւոր մակարդակը: Հոգեւոր պաշտօնէութիւնը ներկայիս վերապատրաստման դաստիարակութեան մը կը կարօտի, բայց այս մասին չենք ուզեր մանրամասնութիւններու մէջ մտնել, քանի որ այլ առիթով մը մտադիր ենք խորհրդածութիւն մը կատարել հովուական հարցի շուրջ: Մինչ այդ քահանանանք հոս յիշելով թէ նոր մտքեր տարածելու եւ անոնցմով զանգուածը դաստիարակելու գործին կազմակերպիչ ուժը, հոգեւոր պաշտօնէութիւնն է:

(Մնացեալը յաջորդով)

ՁՕՐԵԱՆ ՀԻՄՆԱՐԿԸ ԲԱՆԱԻՈՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ԽՈՒՄԲԵՐ ԿԸ ՎԱՐԺԵՑՆԷ ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԷՋ

Զօրեան Հիմնարկի Բանաւոր Պատմութեան խումբը երեք չաբթուան վարժողական ծրագիր մը իրականացուց Երեւանի մէջ: Ըստ Հիմնարկի եւ Հայաստանի Գիտութիւններու Ակադեմիայի սփիւռքագիտութեան բաժնի միջեւ կայացած մէկ համաձայնութեան՝ Հիմնարկը հրաւիրած էր Հայաստանի մէջ վերապրողներու բանաւոր պատմութեան ծրագիր մը հաստատելու համար:

Զօրեան Հիմնարկէն ուղարկուած հինգ հոգինոց խումբը Հայաստան գտնուեցաւ 1989 Յունիս 11–էն 30–ի միջոցին: «Մեր նպատակը իրագործեցինք» ... ըսաւ Բանաւոր Պատմութեան Ծրագրի վարիչ՝ Ալվարդ Բաղալեան: ... «Երեք չաբթուան ընթացքին յաջողեցանք հաստատել բանաւոր պատմութեան ծրագիր մը, վարժեցնել տեղական խումբեր, եւ օգնել անոնց՝ վերապրողներու հետ տեսակցութիւններ վարելու եւ գանոնք վաւերագրելու գործընթացին մէջ:

Զօրեանի անձնակազմը եւ տեղական խմբակները Երեւանի եւ չրջակայ գիւղերու մէջ տեսակցութիւններ վարեցին երեսունեօթը վերապրողներու հետ, որոնց մէջ կան Սասունցիներ, Մշեցիներ, Խարբերդցիներ, Վանեցիներ եւ Արեւմտահայաստանի ու Թուքիոյ այլ չրջաններէն վերապած հայ հայրենակիցներ: «Ամիսներ տեւած յաւելում մըն է մեր հաւաքածոյին, որ կը պարունակէ 550 սփիւռքահայ վերապրողներու վկայութիւնները: Թիւով չատ քիչ Սասունցիներ եւ Մշեցիներ կ'ապրին Միացեալ Նահանգներու մէջ, մինչդեռ Հայաստան, Թալինի չրջանին մէջ, այցելեցինք Սասունցիներէ բնակուած գիւղեր, ուր տարեցները կը խօսին սասունի բարբառով եւ պահած են իրենց հայրենական աւանդութիւնն ու կենցաղը»:

Բաղալեան աւելցուց նաեւ, թէ գիւղական կենցաղը պահպանած վերապրողներու հետ տեսակցութիւն վարելու հնարաւորութիւնը նոր տարածքով մը կ'օժտէ Զօրեանի Բանաւոր Պատմութեան Ծրագիրը: Սփիւռքի մէջ, մանաւանդ արեւմտեան երկիրներու մէջ, վերապրողները առհասարակ քաղաքաբնակ են եւ կորսնցուցած իրենց տոհմիկ վարքն ու բարքը:

Զօրեանի խումբը բաղկացած՝ Ալվարդ Բաղալեանէ, Մասաչուսեցէն, Սալբի Յարութիւնեան – Ղազարեանէ (Քալի – Ֆորնիայէն), Վահրամ Գիւրջեանէ (Նիւ-Եորքէն), Տիգրան Մանուկեանէ (Մասաչուսէցէն) եւ Արա Մածունեանէ (Քալիֆորնիայէն), հանդիպումներ ունեցաւ Գիտութիւններու Ակադեմիայի Սփիւռքագիտութեան Բաժնի տնօրէն՝ Կարլէն Դալլաքեանի հետ եւ տերտօրէն գործակցեցաւ տնօրէնի տեղակալ՝ Ռուբէն Սաֆրաստեանի, ծրագրի համակարգող՝ Նուպար Զալըմեանի, եւ բաժնի այլ աշխատակիցներու հետ:

Վարժողական աշխատանքներէ եւ հարցազրոյցներէ զատ, Հիմնարկի անդամները այցելեցին Գիտութիւններու Ակադեմիայի Պատմութեան Ինստիտուտը, ուր Ինստիտուտի տնօրէնին, օգնական տնօրէնին, եւ Խորհրդային Հայաստանի մէջ ցեղասպանութեան ուսումնասիրու – թեան հանգիպրան՝ պատմաբան – ակադեմիկոս՝ Մկրտիչ Ներսիսեանի հետ հանդիպումի մը ընթացքին քննարկեցին համագործակցութեան զանազան ասպարէզներ, ներառեալ 1990-ին ցեղասպանութեան նուիրուած համաչխարհային գիտաժողովի մը կարելիութիւնը:

Զօրեանի խումբը այցելեց նաեւ Ակադեմիայի Հնագիտութեան եւ Ազգագրութեան Ինստիտուտը, ինչպէս նաեւ Լեզուի Ինստիտուտի բառագիտութեան բաժինը, ուր աշխատանք կը տարուի ուղղակի հարցազրոյցներու միջոցաւ ազգագրական եւ պատմական տեղեկութիւններ հաւաքելու:

«Թէեւ այս առաջին անգամն է, որ բանաւոր պատմութեան մեթոտը կը կիրարկուի Խորհրդային Հայաստանի մէջ, յստակ է որ այնքա՛ն տեղեկութիւն կայ հաւաքուելիք մեր ժողովուրդի պատմութեան, կենցաղի, աւանդութեան եւ սովորութիւններու մասին, որ չատերու կարիքը կայ այս աշխատանքը յաջողցնելու համար», ... կ'ըսէ Սալբի Յարութիւնեան – Ղազարեան, ու կը չարունակէ.–

«Բանաւոր պատմութեան մեթոտը պէտք է օգտագործուի նոյնպէս արձանագրելու համար մեր ժողովուրդի նորագոյն փորձառութիւնները՝ Ադրբեջանէն վռնտուած գաղթականներու վկայութիւնը, Դեկտեմբերեան երկրաչարժէն տուժողներուն պատմութիւնները, ինչպէս նաեւ զարթարեան կամ դեմոկրատ չարժման հոլովոյթը: Բազմաթիւ դիտաչխատողներ եւ մասնագէտներ որոնց հետ հանդիպում ունեցանք Հայաստանի մէջ համաձայն են այս տեսակէտին»:

Զօրեանի անձնակազմը երկու դասախօսութիւններով Գիտութիւններու Ակադեմիայի եւ մասնաւոր չահագրգռուած չրջանակներուն ներկայացուց Զօրեան Հիմնարկն ու անոր Բանաւոր Պատմութեան Ծրագիրը: Նոյն ուղղութեամբ, Երեւանի հեռատեսիլը հաղորդեց տեսակցութիւն մը Հիմնարկի վարիչ՝ տոքթ. Յօր Թիրայր Աիլպարեանի, – որը նոյն օրերուն Հայաստան կը գտնուէր, – եւ Սփիւռքագիտութեան բաժնի տնօրէն՝ Կարլէն Դալլաքեանի հետ:

Զօրեան Հիմնարկը կը յուսայ, որ Գիտութիւններու Ակադեմիան չարունակ կերպով կը չարունակէ այս ծրագիրը Հայաստանի մէջ: «Հայաստանի զանազան քաղաքներու եւ գիւղերու մէջ բնակող հազարաւոր վերապրողներ կան, որոնք տակաւին ի վիճակի են փոխանցելու իրենց պատմութիւնը: Այս պատմութիւնները պէտք է արձանագրուին եւ չաւելուին ցեղասպանութեան ուսումնասիրութեան եւ դիտաչխատութեան Զօրեանի Բանաւոր Պատմութեան եղակի հաւաքածոյին», ... եզրակացուց Ալվարդ Բաղալեանը: «Զօրեան Հիմնարկը պիտի չարունակէ սերտօրէն գործակցիլ Ակադեմիային, ինչպէս նաեւ Բանաւոր Պատմութեան Ծրագրով չահագրգռուած այլ խումբերու հետ: Այս գործակցութիւնը կ'ընդգրկէ չարունակական առաջնորդութիւն ու համատեղ ձիգ՝ տեսակցութիւններ վարելու համար վերապրողներու հետ, թէ Հայրենիքի եւ թէ Սփիւռքի գաղութներուն մէջ»:

ԵՐԱԶԱՅԻՆ ՀԱԼԷՊԸ

ԱՆԴՐԱՆԻԿ ԾԱՌՈՒԿԵԱՆ

ՁԱՐԵՆՑ ԴԱՌՆԱԼՈՒ ԳԱՂՏՆԻՔԸ

Ու բացաւ թերթը: Տպուած էր, արդարեւ: Բայց ինչո՞ւ ես չէի տեսած: Հանեցի դրպանիս թերթն ալ: Ճիշդ էր: Բայց ե՞ս ինչու չէի տեսած: Տպագրական տառերու մասին գաղափար չունենալո՞ւս՝ կարծած էի թէ իմ լայնկեկ թուղթիս չափովն ալ պիտի պտնեմ թերթին մէջ: Անճակալի անհամբերութեամբ չմորուն աչքերս ինչպէս կրնային նչմարած ըլլալ պզտիկ անկիւն մը սեղմուած պալիկ հնչեակս, որ ամերիկեան սիկառէթի ծրարի մը ծածկը տառացծ էր: Բայց տպուա՞ծ էր: Անունս ալ տակը: Կուրծքս նեղ կուգար անլայտ ծորակէ մը մէկ հոսող հրճը – անգին...

– Քալէ՛ փախչավային, ըսի Օննիկին:

– Փախչավա չէր, սինեմա էր, Շարլթ օրը կ'երթանք, հիմա դրամ չունիմ, ըսաւ Օննիկ:

– Քալէ՛, ես եմ հրաւիրողը ... Սինեման վերջը...

Բաժնուեցէք առաջ, Օննիկ ձեւը գտաւ անգամ մը եւս խայթելու.

– Պետրոս Դուրեան գտնելու համար, հիմա մէկ բան մնաց. սպասենք որ թռքախտ ըլլաս...

Անպիտա՛նը: Տաք կերակուրին մէջ պաղ ջուր խառնելու համար՝ մէկ հատիկ էր արդէն...

Թռքախտ կամ ոչ՝ ընկերներուս մէջ բանաստեղծի հանգամանքս նուիրագործեցաւ անմիջապէս: Օննիկը, հաւատարիմ փոքրասրտութեան, դիմացը ելլողին ցոյց կուտար թերթը: Կատարեալ պրօպականդիսթ մը դարձած էր իմ հաչուոյս, իսկ ես՝ իրրեւ թէ ամօթխած համեստութեամբ մը, թո՛յլ, կը բողոքէի.– «Զղէ՛ ճանըմ, ատոր ժամանա՞կն է հիմա». ներքնապէս հրճուելով: Արխա, Օննիկ, Յարութիւն, Խաչիկ, առաւել ես՝ 5 հոգիէ կը բաղկանար այն օրերու մեր խմբակը, որուն հերոսը ինքս, բանաստե՛ղծը: Օր մը Խաչիկը քովս եկաւ.

– Ձախահաս Որբերու ակումբին քաղցումը պիտի ըլլայ, մեծ հանդէս մը, ես ալ պիտի արտասանեմ: Ինծի կատր մը գտիր, սանկ ուժեղ քան մը...

Խոստացայ: Սիամանթօ, Վարուժան, Ռուբէն Սեւակ՝ անոնց գիրքերէն յարմար բան մը փնտռելով դրաղած էի, երբ սատանան չչնջաց ականջիս եւ ինչո՞ւ իմ դրածներէս մէկը չտամ եւ Խաչիկին ալ կլլեցնեմ որպէս Վարուժան կամ Սիամանթօ: Ի վերջոյ, ե՛ս ալ բանաստեղծ մըն եմ: Բայց «ամրողջական երկերուս» տետրակին մէջ «ուժեղ» բան չկար: Բոլորն ալ տրտում – տխուր ոտանաւորներ – ինչպէս վայել է Պետրոս Դուրեան ըլլալու սահմանուած բանաստեղծին – մանաւանդ որ սեւ գոգնոցով եւ ճերմակ օձիքով աղջիկը սկսած էր հորիզոնէն բարձրանալ...

Գացի պարտէզները, մին մինակ, նրատայ ծառի մը տակ, թուղթ – մատիտը ծունկիս, եւ սպասեցի ... ներշնչումին: Եկաւ: Բայց ոչ սպասած կողմէս: Արեւմուտքէն գալու տեղ, եկաւ Արեւելքէն: Անդիտակցաբար, սկսայ ... արեւելահայերէն գրել – գալիս ենք մահի՛ց... գնում ենք վրէժի՛ն ... եւայլն: Սովորաբար յանգերը կը հաչուէի մատներուս վրայ: Այս անգամ նկատեցի որ տողերուս չափը կուտամ ... բռունցքով: Չեմ յիշեր գրածս, բայց վստահօրէն պիտեմ թէ Խաչիկին ուզածն էր – «ուժեղ բան մը», խոշոր բառերով, հնչեղ կշռոյթով, ամբոխավարական թափով: Եղաւ, վերջացաւ: Կարդացի, հաւնեցայ: Բայց ի՞նչ անուն դնել տակը: Սիամանթօ – Վարուժան վարելի չէր – գալիս ենք, գնում ենք, Սառրադրեցի ... Եղիշէ Զարենց:

Նոյն իրիկուն խակ Խաչիկը տարաւ մեր հայերէնի ուսուցիչ պարոն Իլիպէկեան – նին, որպէսզի համահաւութիւն տայ եւ փորձերուն հակէ:

(Շար. 4)

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՑՍԱԿԻ ՋՕՀՐԱՊ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆԻ

մահուան առթիւ

«ՅԱՌԱՋ»ԻՆ

Վիւսի եւ Ատոլիկ Տէր – Պարսամեան 500 Ֆր.:

***

Ս. ԾՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Շաբաթ, Սեպտեմբեր 30, տօն է Սբր–բոյն Գէորգայ Բաջամարտիկ զօրավարին:

Այս առթիւ, Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, պատա–րագ կը մատուցուի:

Սկիզբը պատարագի ժամը 10–ին:

ՍԷՆ – ԼՈՒ — Ս. ԳԷՈՐԳ

ՄԱՏԱՂՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ

Եկեղեցւոյ անուանակոչութեան առթիւ հանդիսաւոր պատարագ եւ ատենդական մատաղօրհնութիւն կը կատարուի, Կիրակի, Հոկտեմբեր 1–ին:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ՇԱՀԱՆ Ա. ԽԶԿՐ. ՔՀՆԳ. ՏԻՏԻԵԱՆ

Պատարագի երգեցողութիւնը կը կատարէ Եկեղեցւոյ երգչախումբը, ղեկավարութեամբ՝ երէցկին, Եղիսաբէթ Տէմոկեանի:

ՅԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Նահրիկ Օհանեանի *մահուան առիթով Տէսինի Կապոյտ Խաչի Արշակ Զամպեան մասնաճիւղի բոլոր ընկերուհիները իրենց խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնեն իրենց ընկերուհիներուն ողբացեալին մօր՝ Տիկին Թ. Օհանեանի եւ քրոջ՝ Տիկին Մարի Ճորքայէֆիին եւ այս առթիւ տա–կիս 500 Ֆր. կը նուիրեն Հ.Մ.Ը.Մ.–ին, փոխան Ծաղկեպսակի:*

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

ՄԱՐՍԷՅԼ. – Տիկին Բարիզ Արմաղան–եան իր վաղամեռիկ զաւկին՝ Կարօ Ար–մաղանեանի մահուան 11–րդ տարելիցին առթիւ կը նուիրէ 300 Ֆր. Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տան եւ 50 Ֆր. «Յառաջ»ի բարգաւաճման:

MAISON DE LA CULTURE
ARMENIENNE
DE MARSEILLE
12-14, rue Saint Bazile

Rencontre avec

LEVON TER-PETROSSIAN

DEPUTE DU SOVIET SUPREME D'ARMENIE
MEMBRE DU COMITE KARABAGH
LEADER DU MOUVEMENT NATIONAL
DES ARMENIENS

VENDREDI 29 SEPTEMBRE à 21 h.

avec le concours de
SOLIDARITE
FRANCO-ARMENIENNE

Solidarité
FRANCO - ARMENIENNE

LEVON TER PETROSSIAN

DEPUTE AU SOVIET SUPREME D'ARMENIE
MEMBRE DU COMITE KARABAGH

FACE A LA PRESSE

LA SITUATION POLITIQUE EN ARMENIE
ET
LA CRISE NATIONALE EN URSS

LE MARDI 3 OCTOBRE à 20 h 30 précises

AU CLUB DES ARTS ET METIERS
Salle de La Rochefoucauld
9 bis, avenue d'Iéna, 75116 Paris, Métro: Iéna

— participation aux frais : 50 F —

COOPERATION ARMENIE
et
FRANCE - LIBERTES
organisent

du 28 septembre au 13 octobre

LA PREMIERE EXPOSITION D'ART CONTEMPORAIN

DE JEUNES ARTISTES
PEINTRES ET SCULPTEURS
AVANT- GARDISTES
D'ARMENIE

Chapelle Saint-Louis
de la Salpêtrière
47, bd. de l'Hôpital, Paris 13ème
Tous les jours de 8 h 30 à 18 h 30

Bénéfice de la vente aux réfugiés, sinistrés arméniens.

EN SOUSCRIPTION, POUR PARAITRE TRES PROCHAINEMENT

«Le passeur du Karabagh»

roman

par CHRISTIAN DEDEYAN

La guerre d'indépendance menée par les princes et méliks de Siounie (ou Sunik) fut le dernier sursaut de la grande Arménie captive de l'Islam. Raffi et Tigranian l'ont célébré, à notre époque, en arménien, sous le titre de «David beg», le héros qui mena la lutte, par un roman et un opéra.

Christian Dedeyan, romancier fier de son sang arménien, a voulu reprendre ce grand thème en français. De Venise au Karabagh et au Ghapan, partie de la Siounie, se servant de sa tradition familiale, des archives de la Sérénissime République et de l'Histoire d'Arménie, il a fait revivre l'épopée de David beg et de ses généraux, Stépannos Chahoumian, Parsadan de Halidzor, Bahindour, Toros Nubar et le Père Avédik, en y introduisant aussi un personnage mystérieux et extraordinaire. Enfin, deux grands amours traversent des pages que l'on ne peut quitter.

Souscrire au «Editions Aubanel»,
7, place Saint-Pierre, 84000 Avignon.

Prix 100 F, à régler par chèque bancaire ou postal ou par mandat.

ՇԱՐՎԻԷՕ — Ս. ՆՇԱՆ

ՏՕՆ
ՎԱՐԱԳԱՅ ՍՐԲՈՑ ԽԱՉԻՆ

Հոկտեմբեր 1, Կիրակի առաւօտ Եկեղեցւոյս մէջ հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի:

Պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝

ՎՐԹԱՆԷՍ ԱՒԱԳ ՔԱՀԱՆԱՅ ՏԷՐՏԷՐԵԱՆ

Հայր Մեր–ի պահուն Վազգէն Առաջ–նոյն Ծայրագոյն Պատրիարքին եւ Սբր–բազնագոյն Կաթողիկոսին Ամենայն Հա–յոց Հայրապետական Մաղթանք կը կա–տարուի Օծման երեսունչորրորդ տա–րեդարձին առթիւ:

Ցետ պատարագի ըստ կոտակի հոգե–հանգստեան պաշտօն կը կատարուի Եկե–ղեցւոյս գլխաւոր բարերարի ծնողաց՝ ՆՇԱՆ, ՓԻԼՕՐ ՊԱՀԱՏՈՒՐԵԱՆի, ինչ–պէս նաեւ՝ ՊԱՐՄԱԶԵԱՆ, ԽԱՐԲՈՒԹԼՂ–ԵԱՆ, ԹԻԹԻՒՆՃԵԱՆ եւ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ–ԵԱՆ զերդաստանաց հոգիներուն ի հան–գիստ:

Նոյն առեն արեւշատութիւն եւ աղօթք եւ մաղթանք կ'ըլլայ Եկեղեցիին մեծ բարերար՝ Տէր եւ Տիկին ձիպրայէլ եւ Ազատուհի Պահատուրեանի:

Պատարագի երգեցողութիւնները կը կատարուին Եկեղեցւոյս ՇՆՈՐՀԱԼԻ երգ–չախումբին կողմէ, ղեկավարութեամբ՝ Պր. Յակոբ Աբրահամեանի:

Պատարագ, ժամը՝ 10·30–ին:

ՎԵՐԱՄՈՒՏ

ԱԼՖՈՐՎԻԼ

Ալֆորվիլի Ս. Մեսրոպ Կրթարանի հա–յերէնի դասընթացքները կը սկսին Յոր–նեկ–չաբթի, Հոկտեմբեր 4–ին:

Դասընթացքները կը կատարուին Յո–րնեքշաբթի ամբողջ օր եւ չաբթուան բո–լոր իրիկուններըը:

Պաքալօրէայի քննութեան դասերը՝ Ուրբաթ իրիկուններըը, ժամը 18–ին:

Հասցէ.–

4 bis, rue Komitas, Alfortville

Մանրամասնութիւններու համար դիմել՝ Հեռաձայն.–

43 – 76 – 65 – 37
43 – 75 – 26 – 98

***

ԿՐՃՆՈՊԼԸ

Կապոյտ Խաչի Կրճնոպլի Անի Մանա–ճիւղի Միսրեայ վարժարանի դասըն–թացքները կը սկսին, Շաբաթ, Սեպտեմ–բեր 30–ին, ժամը՝ 14–էն 17: 6 – 14 *տա–րեկան պզտիկներու համար:*

U. G. A. B.

Dans le cadre de ses activités éducatives, l'UGAB organise les samedis dans son Centre Culturel Alex Manoogian, 118, rue de Courcelles, Paris 17e, téléphone 42 27 12 26,

des cours :

- *d'Arménien*
- *d'Informatique*
- *de Dessin-Peinture*
- *d'Echec*
- *de Musique Traditionnelle*
- *de Danse Arménienne*

Début des cours le Samedi 30 Septembre à 14 heures.

Inscription sur place
les samedis de 14 h 30 à 17 h 00.

Après
l'Ensemble BAREGAMOUTIOUN
voilà

HAY KENAR
d'EREVAN

chants et musique traditionnels
de très haut niveau
dans un programme inédit
(6 chanteurs et 9 musiciens)

Le Vendredi 6 Octobre à 20 h 30
dans la Salle des Fêtes du Collège
26, rue Troyon, 92310 Sèvres
Métro: Pont de Sèvres

Réservation: tél. 45 34 68 28

– ՃԱՇ –

Կազմակերպուած՝ Կապոյտ Խաչի Իսիի Տիրուհի Սէրքնկիւլեան մասնաճիւղի կողմէ տարեցներուն համար, Պիէվրի ղղեակը:

Մեկնում Շաբաթ, Հոկտեմբեր 7, ժամը 12·30–ին *Մշակոյթի Տան առջեւէն, 45 ռիւ տը լա Տէֆանս:*

Արձանագրուիլ Խաչուհիներու մօտ:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ընթացիկ ազդեու նոր սակագինը

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 1–ԷՆ

Մահազդ	400	(474,40)
Հոգեհանգիստ	300	(355,80)
Շնորհակալիք	300	(355,80)
Հարսնիք–Նշանուած	300	(355,80)
Ծննդեան	300	(355,80)

Բոլոր ազդերու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 18,60% ԹԷ·ՎԷ·Ա· *(տե՛ս փակագծի մէջ ընդհ. դումա–րը):*

Այս գիները կը վերաբերին մէկ ան–գամ հրատարակելի ազդերու, մին–չեւ մէկ քառորդ սիւնակ (25 *տող) մահազդներու պարագային եւ* 1/8*րդ* (12-13 *տող) մնացեալին:*

Առեւտրական եւ այլ ծանուցումնե–րու համար, դիմել Թերթին Վար–չութեան:

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

ՀԱՅ ԵՐԳԻ ԵՒ ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԵԱՆ ՄԵԾ ՓԱՌԱՏՕՆ

Բացառիկ ներկայացում Հայաստանի «ՀԱՅ ՔՆԱՐ» աւանդական երաժշտական համոյթին կողմէ:

Ղեկավարութեամբ՝
Գագիկ Մուրատեանի

Կիրակի, Հոկտեմբեր 8, ժամը՝ 16–ին *Լիոնի Վիքթոռ Հիւկօ սրահին մէջ:*

Կազմակերպութեամբ՝
Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Լիոն – Վիլէօրպանի ԱՐԱՔՍ մասնաճիւղի:

Մուտք՝ 80 *ֆրանք:*
Երախաներու՝ 50 *ֆրանք:*

Տոմսակները ապահովել.–
Լիոն – Սեւան ճամբորդութեան գրա–սենեակէն, Սուրբ Յակոբ Եկեղեցւոյ գրասենեակէն:
Տէսին.– Տէսինի Մշակութային Տան գրասենեակէն:

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 28

JEUDI
28 SEPTEMBRE
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԳԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Directrice: Arpik Missakian

Tel. : 47. 70. 86. 60 — Telex : HARATCH 280 868 F
C.C.P. Paris 15069-82 E — 51027317 A R. C. Paris

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 700 Ֆ· — Վեցամսեայ : 360 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1000 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

65րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.109 | Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN | 65e ANNÉE — No 17.109

ՇՐՋԱՓԱԿՈՒՄԸ ՄԱՍԱՄԲ ՎԵՐՑԱԾ ԲԱՅՑ ԵՐԵՒԱՆԻ ԽԱՆՈՒԹՆԵՐԸ ՊԱՐԱՊ ԵՆ

ՍԱԽԱՐՈՎ ԵՒ ՂԱՐԱԲԱՂ

ԿԱՄ՝
ԿՈՐԲԱԶՈՎԻ ՆԱՀԱՆԳԸ

Նոպէլ մրցանակի դափնեկիրը, ակադեմական Սախարով ներկայիս Վլէէօրպանն կը դտնուի, ուր կը հետեւի Բնագիտութեան Ֆրանսական ընկերութեան տարեկան կրկնուած համագումարին և կարգ մը հարցազրոյցներ ըրած է։ Վճռակամած սիրտով է, որ այս առաւօտ հեռացայ Մոսկուայէն, որովհետեւ կացութիւնը չատ դժուար է»։ Եէլցը դրած է մանաւանդ Կովկասի վրայ, ճշդելով թէ Հայաստան եւ Ղարաբաղ մուտքերը դրեթէ կտրուած են։ «Մերձդրպային Միութեան ամէն մէկ անձ պէտք է Լանք թափէ, որպէսզի երկիրը դուրս ելլէ ճօթասոսն տարիներու սուտով ստեղծուած կացութենէ մը»։

Մանրամասնելով Ղարաբաղի վրայ եւ դայն որպէս օրինակ առնելով, Սախարով կը յայտարարէ. – «Ինչ որ երկրին ղեկավարները որոշեցին այդ մասին, շատ ուշացած էր։ Ազգային կիրքերու պոռթկումը, զոր կը տեսնենք հետեւաւոր է մանաւանդ կեդրոնական կառավարութեան անիրաւակաութեան, որ չկրցաւ նշգրիտ եւ յստակ դիրք մը ստանձնել»։

Սախարով կ'աւելցնէ «Երկիրը պէտք է վերածուի դինակցութեան մը, հիմնուած ազատ եւ ժողովրդավարական մարմինների կողմէ կամովին ընդունուած համաձայնութեանց վրայ»։ Ինքնորոշման եւ ժողովուրդներու միջեւ հատարութեան սկզբունքները նկատի չեն առնուիր ոչ կեդրոնական կոմիտէի լիազօրարի որոշումնագրին, ոչ ալ այդ ժամին, Կորբաջովի արտասահման ճամբին մէջ, ուրեմն Սախարովի համար՝ «Այդ ճառը իրականին մէջ յետքայլ մըն է»։

***

Ղարաբաղի առտու Երեւանէն առած մեր տեղեկութեանց համաձայն, կացութիւնը փոփոխութիւն չէ կրած եւ խնդիրները բոլորովին պարզ էին, թէեւ ժամուլի գործակալութիւնները կը յայտնէին թէ Ադրբեջանի երկաթուղային շրջափակումը սկսած է մասամբ վերնալ եւ 11 կառախումբ բնած են վերջին 24 ժամերուն, երկու Հանրապետութեանց միջեւ։ Այլ կառախումբեր ալ պիտի մեկնին դէպի Հայաստան եւ ճամբաներն ալ պիտի բացուին կ'ապահովէ զօրավար Խոլոով, որ Փոխադրութեանց տասիկանութեան պատասխանատու է։

Կը կարծուի որ Կորբաջովի սպառնական պայմանաժամին հետեւանքն է։

Ղարաբաղի Ազգային Ժողովը առաջ կոչած է «Ակադեմական ընկերութեանց» (Ճօսիեթաթ-իւ) առթիւ։ 190ի դէմ 205 ձայնով մերժուեցաւ օրինագիծը որ կը նախատեսէ այդ հաստատութեանց փակումը, որպէս պատասխանատու անհեսական ապահովագրի վիճակին։ Անոնք ապօրինի չափեր կ'ընեն, չահատակութիւններով։ Փոխ – նախարարապետ եւ անհեսագէտ՝ Աբալկին փորձած է դրական կողմերն ալ ներկայացնել, չգրժելով բացասական երեւոյթները, ի վերջոյ ակայն, օրինապիծը չէ անցած։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

Փէօժոյի գործադուլի չարժումը նոյնքան բուռն էր Միլհուզի գործաւորունը Զորեքշաբթի օր։ Բանթողները դրաւած էին դարբնոցը եւ չէին ձգեր որ գործադուլ չընող բանուորները մտնեն։ «Ռանաւառ – Անշէնէ»ի «յայտնութիւնը» Զորեքշաբթի օր, ընկերութեան անդիջող տնօրէնին՝ Քալվէի աշխատավարձերին մասին (45,9% յաւելում երկու տարուան մէջ) չէր կրնար մեղմացնել կիրքերը։ Երդիճաթերթը կը դրէր թէ 1988–ին, յօրորդական երկու յաւելումներէ եաք (17% եւ 24%), Քալվէ ամսական 185·312 ֆրանք կը չահէր, ինչ որ անօրէնին եւ բանուորին եկամուտին համեմատութիւնը 30,8–ի կը տանի։ Թերթը դիտել կուտայ որ ձախոնի մէջ, որ պատրուակ կը ծառայէ յաւելումներու մերժումին (մրցակցութեան պատճառաբանութեամբ), հաստատութիւնը միայն 1–էն 10 է։ Ձիշդ է որ թերթը իրաւունք չունի հրատարակելու անձի մը տուրքերու նշանակումի թուղթերը, բայց «Ռանաւառ» վարժուած է նման ոտնձգութիւններու հետեւանքներ քաշելու, երբ արդէն եղածը՝ եղած է…։ Հարցը տակաւ, Քալվէի ամսականը չէ, որ խորքին մէջ համապատասխան է իր պաշտօնին եւ դիրքին եւ ուրեմն՝ ընական։ Ինչ որ անընական է՝ բանուորներուն ամսականն է, երկու աշխատավարձերուն տարբերութեան հաստատութիւնը եւ անօրէնին ինքնիրեն չնորհուած յաւելումը երկու տարուան ընթացքին։ Նոյն շրջանին բանուորներուն չնորհուած է 6,7% յաւելում։ Մնաց որ խնդրոյ առարկայ չէ Քալվէի աշխատավարձը, ոչ իսկ սենոիքաներու կողմէ, քանի նկատուած է «միջին» ամսական, հարցը, այլ տեղ է, ինչպէս ըսինք։ Այսուհանդերձ Փէօժօ կրցաւ հրապարակ հանել իր «605»ը, որ կոչուած է մրցելու դերմանական մեծ կառքերուն հետ։ Կ'արժէ 180 հազարէն 230 հազար ֆրանք ըստ տիպարին։

ԵԳիպտոսի Նախագահը՝ Հոսնի Մուպարաք Փարիզ չհասած իսկ, հարցազրոյց մը տուած է «Ֆիկարօ»ի, ուր իր տեսակէտները կը պարզէ կարգ մը հրատապ հարցերու շուրջ։ Մուպարաքի համար Սուրիացիք ոչ մէկ իրաւունք ունին Լիբանանի վրայ եւ ուրեմն հոն մնալու իրաւունք չունին։ Երբեակը չանացած է չճակատիլ Դամասկոսի հետ, որպէսզի ան ալ ուելի չխոտացնէ իր դիրքը։ Պաղեստինեան հարցին առընչութեամբ, Եգիպտոսի նախագահը ամէնէն կայուն լուծումը կը տեսնէ համադաշնակցութեան մը ստեղծման մէջ, Յորդանանի հետ։ Կը խորհի նաեւ որ Միացեալ – Նահանգներն ու Խորհրդային Միութիւնը առանձին – առանձին չեն գործեր Մերձաւոր-Արեւելքի մէջ, այլ կը խորհրդակցին։

ՊԱՔՈՑԱՆԻՍի սպանութիւնը բաւական ցնցած է Ցունաստանը, քանի այդ տիրապետչակ, ինչպէս կ'որակէ «Լիպերասիոն», «Նոյ· 17» խմբակը երբեք այսքան բարձրաստիճան թիրախ չէր առած։ Զոհը, 54 տարեկան, բանբեր «Նոր ժողովրդավարութիւն» կուսակցութեան եւ վեցայ աչի պարագլուխ՝ Միքոթաքիսի, ներչնչողն էր նաեւ համայնավարներու հետ միութեան ռազմավարութեան մը, որ «դլուխը կերաւ» Փափանդրէուի Փասոքին (Ընկերվարական կուսակցութիւն)։ Անկէ ի վեր, նոր ժողովրդավարութիւնը եւ ձախի համախմբումը (ուր կը տիրապետեն համայնավարները) միանարար կը վարեն երկիրը, յանուն հանրային կեանքին բարոյականացման, վերջին տարիներու զայթակղութիւններէն եաք։

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՓՈՒԹՊՈԼ

● «ԱՐԱՐԱՏ» ԼԱԻ ՃԱՄԲՈՒ ՄԷՋ

Կը թուի թէ մարզիչի փոփոխութիւնը – Նիքողայ Դալաբեան, Արկատի Անդրէասեանի տեղ – բարեդէպ եղած է Երեւանի «Արարատ»ին համար որ պարտութիւն չէ արձանագրած հինդ խաղերէ ի վեր։ Երկու յաղթանակ եւ երեք հաւասարութիւն, վերջինը Թիֆլիսի մէջ (1 – 1)։ «Արարատ» ներկայիս 10–րդ է 16 խումբերու միջեւ։

Կը մնան չորս մրցումներ, երկուքը Երեւանի մէջ (Վիլնիուս եւ Լոկոմոտիւ Մոսկուա), երկուքը դուրսը (Կիեւ եւ Մինսք)։

Այլեւս կարելի է լաւատես ըլլալ· «Արարատ» պիտի պահէ իր տեղը միութենական բարձրադոյն դասակարդին մէջ եւ այս՝ 25–րդ անդամ ըլլալով, առանց ընդմիջումի։

● «ԱՐՑԱԽ» ՏԱՐԱԳԻՐ

Կացութիւնը թոյլ չի տար որ Ստեփանակերտի «Արցախ» խումբը իր մրցումները կատարէ հայրենի քաղաքին մէջ։ Այսուհանդերձ, ան կը պայքարի Խորհրդային Միութեան ախոյենութեան երրորդ դասակարդին մէջ։

Մրցաշարքին սկիզբէն ի վեր, խաղացողները ապաստանած են Հայաստան եւ կը հիւրընկալեն իրենց մրցակիցները Հայաստանի մէջ, երբեմն՝ Աբովեան, երբեմն՝ Հոկտեմբերեան եւ վերջին անդամ՝ Էջմիածին։ Կ'ընեն ալ երկար ճամբոր – դութիւններ, ախոյենութեան ծիրին տակ, Ռիկա, Թալին եւ ուրիշ հեռաւոր քաղաքներ։

Այսպիսի պայմաններու տակ, անտեղի է անչուշտ ապատել փայլուն արդիւնքներու։ 26 խաղերէ վերջ, «Արցախ» 17–րդ էր 22 մրցակիցներու մէջեւ։

Հաւանաբար, Հայաստանի ներկայ դժուարութիւնները ա՛լ աւելի կը խանդարեն Ստեփանակերտի խումբին եւ ընդհանրապէս հայ մարզական ակումբներու գործունէութիւնը։

● ՖՐԱՆՍԱՑԻ ԲԱԺԱԿ՝
ԱՐԾԻՒ ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿԷ

Ֆրանսայի բաժակի երկրորդ շրջանին ի հաշիւ, Մարսէյլի Հ· Մ· Ը· Մ· Արծիւը յաղթած է Վիթրոլի՝ 4 – 1–ով։

Քաջալերիչ յաջողութիւն մը Հ· Մ· Ը· Մ·–ի համար՝ որ, անցեալ մրցաշրջանին, յաղթանակի երես տեսած չէր։

Յառաջիկայ Կիրակի, Հոկտեմբեր 1, Արծիւ կը հիւրընկալէ Միրամասն, ախոյենական դծով։

Հ· Մ· Ը· Մ·–ի ժիւնիոր խումբը եւս յաջողութեամբ անցուցած է կամպարտէլլա բաժակի երկրորդ շրջանը։

● ՍԷՆ – ԹԱՆԹՈՒԱՆ՝
ԵՐԿՈՒ ԿԷՏ ՄԻԱՑՆ

Միջերկրականի լիկին բարձրադոյն դասակարդի առաջնութեան մէջ, ՍԷՆ – ԹԱՆԹուանի Հ· Մ·–ը կը չարունակէ վազել, անարդիւնք, իր առաջին յաղթանակին եաեւէն։ Մինչեւ հիմա, երկու պարտութիւն եւ երկու հաւասարութիւն, վերջինը իր դաշտին վրայ Ս· Մ· Իւ· Ֆ·–ի դէմ՝ 1 – 1, անցեալ Կիրակի։ Երկու կէտ միայն։

Այս Կիրակի, ՍԷՆ – ԹԱՆԹուան կը մրցի ՍԷՆ – Սիրի մէջ՝ որուն խումբը դասաւորումին վերի աստիճաններուն վրայ է։ Թերեւս նորէն հաւասարութիւն մը, դժուար, հայանուն ակումբին համար։

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ
ՀԵՔԱՑԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 21)

ՔԱՆԴԱԿԱԳՈՐԾՆԵՐԸ
ԻՋԵՒԱՆԻ ՄԷՋ

Քանդակագործներու միջազգային դիտաժողովին այս տարի կը մասնակցին Մոսկուայէն, Լենինգրադէն, Թիֆլիսէն, Երեւանէն, Միացեալ – Նահանգներէն եկած քանիէ ուելի քանդակագործներ։ Սանդրական հանդիպման առաջին օրէն իսկ բացօթեայ արուեստանոցին մէջ անոնք, հատիչները ձեռքերնին, սկսած են քանդակել իրենց յղացած գործերը։ Այսպէս, Իջեւանի պարտէզ – թանդարանի հատքածոն այս տարի եւս կը համալրուի հայկական տուֆէ, պազալթէ, կրանիթէ կերտուած արձաններով։

Գիտաժողովի մասնակիցներու չարքին է նաեւ Երեւանցի քանդակագործ Ռաֆֆիկ Սարգսեան։ Անցեալ տարի քան թոն կշռող իր մշակած «Արծիւ – Շէնարար» պազալթէ քանդակը անաւարտ մնացած էր, այս տարի հեղինակը կը փափաքի զայն աւարտել։ – Առայժմ հանդամանքները լինձի կը տափեն անդործ մնալ, – տխուր ժպիտով կ'ըսէ քանդակագործը, – աշխատանքս կը դարդարէ «Հայկական օճախ» համալիրը, որ կը դտնուի Աղբրեջանի սահմանին վրայ։ Առայժմ հոն աշխատիլը վտանգաւոր է։ Մերձակայ դիւղերու բնակիչները յարձակումներ կը դործեն մեր սահմանամերձ բնակավայրերուն վրայ։

Վերջինը իր դաշտին վրայ Ս· Մ· Իւ· Ֆ·–ի դէմ՝ 1 – 1, անցեալ Կիրակի։ Երկու կէտ միայն։

Այս Կիրակի, ՍԷՆ – ԹԱՆԹուան կը մրցի ՍԷՆ – Սիրի մէջ՝ որուն խումբը դասաւորումին վերի աստիճաններուն վրայ է։ Թերեւս նորէն հաւասարութիւն մը, դժուար, հայանուն ակումբին համար։

ՌԸԿԲԻ

● ՈՉ ՄԷԿ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԽՈՒՄԲ

Ֆրանսայի մէջ, մանաւանդ հարաւը, որկրկին չատ ժողովրդական մարզաճեւ մըն է։ Ոչ մէկ հայանուն խումբ անցեալին եւ ոչ ալ ներկայիս։

Այսուհանդերձ, առեղծ, եղած են, լրիւ հայ, լաւ խաղացողներ, ինչպէս՝ Շէշիրլեան, Շէթանեան, Պաղտասարեան, (Ռոման), Թորոսեան (Պանեէր), Աբելեան (Մարսէյլ 13) եւ ուրիշներ ալ։ Ոմանք խաղացած են նոյնիսկ Ֆրանսայի ազգային առաջին կամ երկրորդ խումբին մէջ։

Ներկայիս, երեք «հան»նեը միայն երկրին բարձրադոյն դասակարդի առաջնութեան մասնակցող խումբերուն մէջ· Մկնդիլճեան (Պուրկուէն), Թաշճեան (Ռ· Փարիզ), Թորոսեան (Նիս)։ Այս վերջինը գտաւին է վերեւ յիշուածին։ Խաղացած է արդէն Ֆրանսայի Ազգային երկրորդ կազմին մէջ, Խորհրդային Միութեան դէմ։

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍՔՃԵԱՆ

ՆԱԽԱԳԻԾ ՄԸ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԻ ՀԱՄԱՐ

Գրեց՝ ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿ. ԶԱՔԱՐԵԱՆ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Վերադառնալով ցրումի երեւոյթին, տեսանք թէ անիկա զետեղուած է զուտ ներքին հոգեվիճակի մը վրայ: Քաղաքական կամ զաղափարախօսական չարժումներ չկան հայ ժողովուրդի հաւաքական զոյութեան դէմ, որպէսզի եկեղեցին անցեալին պէս կարենար մաքառիլ պաշտպանելու համար իր ժողովուրդի հաւաքական զոյութիւնը: Սփիւռքի, ցրումի երեւոյթին պատմաճանաչողութիւնը կը հաստատէ թէ ցրումին էութիւնը, կեդրոնական խնդիրը, հիմնուած է իր չկատարեալ ժողովուրդ ներքին անկարողութեան վրայ, հետեւաբար խնդրի լուծման հնարաւորութիւնները պէտք է փնտռել ներքին տրամաբանութեամբ: Ցրումի միջոցը հոգեցրումն է, իսկ կրօնքին քնոյթը, նկարագիրը, ըլլալով հոգեւոր ու ներքին, ուրեմն անմարան կրնանք ըսել թէ եկեղեցին այսօր, աւելի քան երբեք ընելիք ունի: Այս բացատրութեամբ կ'ուզենք եկեղեցւոյ ներկային մէջ կատարելիք դերին օրինաւորութիւնը կամ վաւերականութիւնը տահմանել, որպէսզի եկեղեցին չթաւարաբուն իրեն վերապրուող միայն պահպանական հանգամանքի դերով: Ներքին մէջ եկեղեցին, (դուք հասկցէք եկեղեցւոյ պաշտօնէութիւնը) լռելեայն ընդունած է իրեն դէմ կատարուած այս վերապրումները, քանի որ ցարդ հակառակին փաստը չէ տուած:

Ներքին ժողովուրդի անկարողութիւն: Ըսա մեղի, հաւատքի անպործունէութիւնն է որ կը հիմնէ այս անկարողութիւնը: Հայ հաւատացեալ հաւաքականութեան յարաբերութիւնը Աստուծոյ հետ, դէմ – դիմաց յարաբերութիւն մը չէ, այլ կրեական – կռնակի: Աստուած ներկայ է սրբութերան մէջ, բայց խզում մը կայ իրեն հետ: Հաւատացեալներու սպասում մը կայ, ըսա որուն համար յանդիմանքներու անկեալ վիճակէն դէպի վերահանդիսումը, դալու է դուրսէն, այնինքն՝ իրենց հաւատքի առարկայէն՝ Աստուածմէ: Բայց այս ներքին կեցուածքը, զուտ արտաքին ակնկալութեան մէջ, ճշմարիտ հաւատացեալի կեցուածք չէ, քրիստոնէական սկզբունքի հետ ալ անհաչտ, որովհետեւ այս դիրքորոշումը ամէն բան Աստուծոյ ամենակարողութեան կը յանձնէ եւ հաւատացեալը, այս պարագային հաւատացեալ հաւաքականութիւնը, ինքզինքին իրաւունք կուտայ հաւատքի աշխարհէն ներս, նախաձեռնութիւններ չառնելու: Մարդ արարածը, իր ստացած անձնիշխանութեան պարգեւը, փոխանակ ի գործ դնելու Աստուծոյ հետ յարաբերութեան մը մէջ, զայն կը գործածէ հակառակ անոր: Ցիսուսի պատգամներէն, կամ անոր ուսուցումներէն, դիտենք թէ որքա՜ն առաջնահերթ եւ նախապատիւ է մարդուն առնել առաջին քայլը հաւատոյ արարքին մէջ: Նոր կտակարանին մէջ բազմաթիւ են օրինակները, ուր Աստուած, յաճախ մարդու ազատ կամքով առնուած առաջին քայլին է որ կը միջամտէ:

Մեր հաւատացեալներու հաւատազրծութիւնը, գործ հաւատոյ, վերանայումի կը կարօտի: Վերանայումի աշխատանք մը, հնարաւորութիւն կը ստեղծէ զիրքը ըմբռնելու, մեր հաւատացեալ հաւաքականութեան յարաբերութիւնը ուղղելու Քրիստոսի խօսքերուն, որու չնորհիւ հաւատքը կը յաջողի մտնել գործունէութեան ու կիրարկումի ծիրէն ներս: Հաւատքը կա՛յ, հաւատքը կը գործէ՛, երբ ան ի յարաբերութեան է վկայուած կամ պատգամուած խօսքերու հետ: Սորված ենք քրիստոնէական դասերէն թէ հաւատքը ուրախ, յօժարակամ, մարդու ազատ որոշումով ընդունելութիւնն է Աստուծոյ առաջադրանքներուն համաձայնութեամբ այո՛ պատասխանելն է. եւ այն պահէն, երբ Աստուծոյ փրկչական ծրագիրը հաճութեամբ ու ազատ կամքով կ'ընդունուի մարդու կողմէ, այլեւս ան չի կրնար մարդու ազատ որոշումի դառնալ, այլ այլ ազատ որոշումը մարդուն նուազագոյն ճիզը կը բացակայի յանգնալ, թափանցելու համար հաստատումներու եւ թելադրութիւններու ետին ընդգծուած սահմանումներուն:

Սովոր ենք յաճախ խմանալու թէ, – այս բոլորը լաւ, զեղեցիկ հաստատումներ են, բայց ի՞նչ լուծում կ'առաջարկէք: Արդ, քիչ մը աւելի գործնական երեւելու համար ընթերցողի աչքին, փորձենք ծրագիր մը ներկայացնել:

Եկեղեցական ծրագիրը ցրումին դէմ պէտք է հասկցուի հաստարակաց հաւատքի փորձնակամբ:

Եւրոպայի Հայ Առաքելական Եկեղեցին ապացուցելու համար իր պատմական այժմէութիւնը, ստիպուած է անվախ իր ծխական պարտականութիւններէն, ներկայացնելու յատուկ ուսուցում մը: Ուսուցումը մեկնելու է հաւատքէն:

Շրջում մը հաւատքի զիրքորոշման մէջ, եկեղեցասէրներու կողմէ, անհրաժեշտ է ըմբռնելու համար եկեղեցւոյ առաքելութեան այժմէականութիւնը: Բնական հաւատք մը Աստուծոյ կատարեալ ճանաչումին, քաւարար չէ: Հաւատքը, մանաւանդ քրիստոնեայի հաւատքը, անհրաժեշտ է որ Յայտնեալ Աստուծոյ հետ ի յարաբերութեան ըլլայ: Յայտնութեան հետ առընչուող հաւատք մը միայն կրնայ հասնիլ Աստուծոյ կատարեալ ճանաչումին: Ան կը պահանջէ սր. գրային դիտելիքներ: Եւրոպան, ամէնօրեայ դպրոցներու ցանցով օժտուած զաղութ մը չէ, ուր կարելի ըլլար ուսուցանել քրիստոնէական կամ աստուածաչնչական դիտելիքներ հայ – ծովածաւալ աշակերտութեան մը: Պատարագներու ընթացքին քարոզի տահմանափակ պահը չի թոյլատրեր որպէսզի աւետարանական ամբողջ դիտելիքներ այդ պահուն ուսուցուին: Ուստի, «տնային խմբակներ» կամ եկեղեցւոյ յարկին տակ, որոշ թիւով մարդեր պէտք է հաւաքել եւ կանոնաւոր – հերթական հանդիպումներով դաստիարակել, եկեղեցւոյ աշխարհահայեացքով, ապա՝ կիրարկել հաւատքի հասարակաց փորձառութիւն:

Յայտնեալ Աստուծոյ հետ յարաբերութեան մը պարագային միայն պիտի կարենայինք կատարելապէս հասկնալ Քրիստոսի հռչակեալ խօսքերը (Քէրիկմ) որովհետեւ այնտեղ, հաւատացեալի հաւատքին մէջ, կը ներգործէ նաեւ Ցիսուս ինքն իսկ:

Եւրոպահայ եկեղեցիներու հոգեւոր պաշտօնէութիւնն է առաջին հերթին լրջով ուժը ժողովուրդին ընչազէս ըմբռնելու դէն: Բայց խնդրին դժուարութիւնը եւ բարդութիւնը արդէն այս կէտին վրայ է: Որովհետեւ հոգեւոր պաշտօնէութիւնը կ'ակնկալէ որ առաջին հերթին ժողովուրդը ի՛նք դառնայ մղիչ ուժը ժողովումին, մինչդեռ հաւաքականութիւնը իր կարգին կը սպասէ որ հոգեւոր պաշտօնէութիւնը ըլլայ պատանիկը այդ գործին:

Ժողովումի կարելիութիւնը հիմնուած է մարդ – Աստուած երկախօսութեան առանցքին չուրջ, եւ այդ երկախօսութեան փորձարկման վայրը՝ աղօթքը կամ աղօթելու արարքն է: Աղօթքը՝ Աստուածմէ խնդրանք չէ միայն, այլ էապէս հաստատումն է բացարձակին: Եւ հաստատումը Հայր Աստուծոյ, հայրութեան՝ որու չնորհիւ վարելի կը դառնայ որդեգրումը: Թէ մեր 1915–ի ազէտը հատում մը յառաջացուցած է որդեգրումի հոլովոյթին մէջ, յստակ է, երբ կը կարդանք հետեւեալ տողերը Գրիգոր Պըլտեանի «Լը փուվուար տը լա թրատիսիոն – լա Ֆօրս տը լ'իննովասիոն» խիստ չահեկան ու արժէքաւոր ուսումնասիրութենէն. – «Սփիւռքը կը ծնի բիւրտ հատումէ մը որդեգրումի հոլովոյթին մէջ, հատում, որ սպանութիւնն է հայրերուն եւ որ զաւակները կը վերածէ որբերու, կիներն առակապէս՝ մայրերու, ողջերը զոհերու: Այս վերջիններուն համար, անդարձ խորհրդանշական եւ իրական վայրն է բացակայութեան, ուր իրականութիւնը կը տարբաղադրուի, կ'անյայտանայ եւ կը լուծուի բացակայութիւն՝ որուն վերայ կը ծփայ, ինչպէս ջրհեղեղի տապանը, պատկերը կորուսեալ դրախտին որ հողն է: Զախա՞ծ ենք արդեօք խորութիւնը այն անքննելի վիհին որ ազէտին անդարձն է իր ազդեցութեամբ ցանկութեան վրայ: Չեմ կարծեր: Որովհետեւ ազէտը անցեալ բան մը չէ: Ազէտը չանցնիը, այլ կը մնայ այնտեղ, մարմնին մէջ վերապրողներուն եւ անոնցմէ սեռածներուն, իբրեւ անդառնալի մեքենայ մը որ կը կատարելագործուի: Ազէտի յիշողութիւն, առանց յիշատակի, եւ անմտածնալի:

«Ազէտին ոչինչ կը դիմանայ. հայրերու եւ անոնց զօրութեան մահտեսիլը, որդեգրումին մէջ այս հատուածով կը մեռնի նաեւ աւանդութիւնը, բանաւոր աւանդութիւնը, որ ամէնէն առաջ չարժում է մարմնըլլալով հանդերձ է նաեւ պատում: Թափիին նպատակը, դահիճին եւ անոնց, որոնք կը կազմակերպեն ազէտը, չէ՞ արդեօք մը ճնշումի, փականումի, լռութեան եւ զրաքննութեան, աւարտել դանդաղ աշխատանքը դիմադրող մարմիններու արագ ջնջումին: Ինչ որ կը վրիպի մահէն, կ'ապաստանի զիրքերու մէջ ծփուն զրադարանի մը խորքը կամ կեդրոնացման ճանապարհի մը մէջ կամ եկեղեցիներու կամ վերապրողներու յիշատակներուն մէջ» (Տե՛ս Տիսոնանցի 1 1984):

Այս տողերը անչուշտ չեն վերաբերիր առաւելօրէն աստուածաբանական մակարդակին: Սակայն ստոյգ է որ բացատակին հատատումով սփռուած հաւաքականութիւնները կը յղուին ներկայօրէն ամբողջական զաղափարին: Օրինակ, Մոլորեալ Ոչխարին առակը, ո՛չ միայն անհատի արժէքի փրկութեան ապացոյցն է, այլեւ Աստուծոյ կամքին հաւաքականացնելու նկարագրին: Այս առակին պատմական մէկ ուրիշ փաստը չէ՞ արդեօք Լուսաւորչի առաքելութիւնը որ հաւատքի տարածումով եւ անոր ընդմէջէն, կը կերտէ ազգը իբրեւ ամբողջականութիւն: Քրիստոնէական հաւատքը ունի հասարակական եւ հաղորդակցական նկարագիր:

Եկեղեցւոյ աստուածաբանական մտածողութիւնը չի կրնար անջատել ցրումի իրողութիւնը մէկ կողմէն եկեղեցւոյ առանդութենէն, եւ միւս կողմէ ժամանակակից մտածողութենէն: Այլ խօսքով աղօթքի, մանաւանդ Տէրունական աղօթքին քովանդակութիւնը, նշանակութիւնը, ըստ մեզի, ի միջի այլոց, որեզրումին կիրարկումն է: Անոր հաւատքան քնոյթը կը հերքէ ազէտին անդառնալիութիւնը, քանի որ ան ազէտին մէջ կը տեսնէ ո՛չ թէ Աստուծոյ իսկ հերքումը, բացակայութիւնը, այլ Աստուծոյ քօղարկումը: Ազէտին, տարապրութեան պատմական փորձառութիւնը, Աստուծոյ քօղարկումին փորձառութիւնն ըլլալու է, եկեղեցւոյ համար եւ հաւատացեալ հաւաքականութեան: Քանի որ ան, ազէտէն անդին կը դնէ, ապատումը գալիքի մը, քօղարկումի մը: Եթէ Սփիւռքը մուտքն է անապատին մէջ, խօսելու համար Հին Կտակարանի լեզուով, աղօթքը արտայայտութիւնն է այդ ապատումին: Իսկ ի՞նչ է այդ ապատումին բովանդակութիւնը, եթէ ոչ մասնատուած հաւաքականութեան խորհրդաւոր մարմնոյ վերայայտնութիւնը:

Պէտք չկայ անչուշտ ըսելու որ եկեղեցական գործունէութիւնը ամէն բանէ առաջ աղօթքի գործունէութիւն մըն է, որ մեզ ո՛չ թէ կը խզէ մեր կեանքէն, որովհետեւ կը թուի ներամփոփումի եւ կեդրոնացումի արարք մը, այլեւ մեզ կը դնէ եկեղեցին հիմնաւորող ցանկութեան մէջ: Ի հարկէ աղօթքը չարգիլեր ուրիշ գործողութիւններու եւ գործօններու անհրաժեշտութիւնը, օրինակ աստուածաբանական մտածումի մը անհրաժեշտութիւնը: Մտածում՝ որ համապատասխանէ մեր իրավիճակին:

Ստոյգ է այսօր որ Հայ Եկեղեցին չունի մեր ժամանակներու իր ժողովուրդի հարցերուն եւ հարցումներուն պատասխանող կամ զանունք պարզապէս մտածող աստուածաբանութիւն մը, աքսորի թէ ազէտի: Նման մտածում կը պակսի մեզի, հակառակ այն բարեկարգումի առաջարկներ ընող կրօնականներու (Բաթգէն Կիւլէսէրեան, Թորգոմ Պաթողիկոս Կիւլէսէրեան, Գուրգէն Գուշակեան, Եղիվարդ, եւայլն) գոյութեան:

Երբ այս մեծատարած եկեղեցականները կը խօսին հայ եկեղեցւոյ բարեկարգութեան մասին, նկատի ունին միայն կազմակերպչական, առաւելապէս հովուական մակարդակը: Քիչ անգամ անոնց մօտ կը հանդիպինք աստուածաբանական մտածումի մը ուրուագիծին: Այս պակասը ակնյայտ է այսօր կրօնականներուս պատրաստութեան մէջ: Շատ յաճախ դուրկ, ո՛չ միայն մեր եկեղեցւոյ աստուածաբանութեան ծանօթութենէն, այլեւ արդի օտար աստուածաբանութիւններու ծանօթութենէն, որոնց հետ չփումը անկասկած մտածումի խայծեր պիտի տար: Այս պատասխանատուութիւնը

մը չէ անշուշտ, ո՛չ ալ պախարակում մը, այլ պարզապէս հաստատում մըն է, որ կը կ'ընէ հասկնալու մեր այսօրուան աշխարհն ու իրավիճակը աստուածարա– նական համակարգի մը մէջ:

Աստուածարանական մտածողութիւն մը անհրաժեշտ է ո՛չ միայն կրօնական կար– գին պատրաստութեան, այլեւ հաւաքա – կանութեան, որուն ի սպաս է այդ կար– գը: Բոլորիս ալ ծանօթ է, որ հոգեւոր ընթերցումները կ'արհամարհուին մեր նոյնիսկ բարեմիտ հաւատացեալներուն կող մէ, այդ արհամարհանքը կը մղուի այն մտածո– ւմէն թէ հոգեւոր ընթերցումները անրո– վանդակ, անմիատ եւ ի վերջոյ ո՛չ ան– հրաժեշտ բաներ են: Պէտք է ըսել որ այդ արհամարհանքը մենք ալ կը բաժ– նենք եթէ նկատի ունենանք այդ հոգեւոր կոչուող կարգ մը ընթերցումներու բովո– րովին ապայժմէ բովանդակութիւնը: Այսօր, Աւետարանի եւ Ս. Գրոց, Նարե– կացիի կամ Շնորհալիի երկերուն ընթեր– ցումները մեր հաւաքականութեան մէկ– նէն զարգացած դասին, քէչ անգամ սըր– սին կը խօսին: Մեր հաւաքականութիւն– ները կ'ապրին ճարտարարուեստականաս– րէն եւ գիտականօրէն յառաջացած երկիր– ներու մէջ: Այս տարբերական ճշմարտու – թիւնը կը կրկնենք այստեղ, պարզապէս որպէսզի հասկնալի դառնայ թէ կարելի չ այդ հաւաքականութիւններուն մա– ուցանել անցեալ դարուն ընդունելի հոգեւոր սնունդները: Հնառոյց եւ հնարոյց քարոզները ոչինչ կ'ըսեն մեր զաղութ– ներու ամէնէն կենսունակ ուժերուն, երբ նկատի ունենանք որ այդ ուժերը կը սնա– նին արեւմտեան համալսարաններու լա– ւագոյն բարիքներէն: Հոգեւոր գիտե – լիքը որ կ'ուզենք տալ մեր եկեղեցւոյ մէ– ջէն. պարտի համապատասխանել իր լեզ– ուի եւ մտածելակերպով Սփիւռքի մեր իրավիճակին:

Անհրաժեշտ է ի հարկէ կառուցել եկե– ղեցիներ, սակայն նոյնքան անհրաժեշտ է այդ եկեղեցիները լեցնել որակաւոր մասովը մեր զաղութներուն եւ այդ եկե– ղեցիները պահպանել հարցադրական, ժամանակակից մտահոգութիւններ հե– տապնդող, իր օրը ապրող աստուածարա– նական խօսքով:

Եկեղեցւոյ դերին չուրջ մեր այս խոր– հրդածութիւնները վերջնական ճշմար– տութիւններ չեն անշուշտ, այլ կը ձգտին առնուազն հարցադրումը դնել: Եկեղեց– ւոյ դերին չուրջ մտածելը անհրաժեշտ է եւ այդ դերին վերահաստատումը, ինչ– պէս կը տեսնուի չի նշանակեր երբեք որ մենք կ'ուզենք որ եկեղեցին ճգնի իր հին իշխանութեան: Վարչական իշխանութեան հանդամանքը անկասկած անքաժանելի մէկ եղրն է եկեղեցւոյ իշխանութեան: Սակայն մեկ իշխանութիւնը որ եկե– ղեցին կրնայ հաստատել, զայն վկայա– կոչել, այն ալ՝ իր իշխանաւորին, այ– սինքն Աստուծոյ խօսքին իշխանութիւնն է մերօրեայ մարդկութեան:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԱՌԱՋԻՆ ԵՒ ՎԵՐՋԻՆ ԱՆԳԱՄՆԵՐ

Գ.

Մօտ քսան տարի առաջ, երբ առաջին անգամ Երեւան կ'երթայի, եւ կեանքիս մէջ առաջին անգամ ըլլալով կը տեսնէի ինչեր ու ինչեր, որոնց մասին երկար տարիներ երազած էի հետաքրքրութեամբ ու կարօտով, այդտեղ ճակատագրականո– րէն պիտի ունենայի հանդիպում մը, ո– րուն մէջ պիտի նոյնանային «առաջին անգամ»էն ու «վերջին անգամ»ը:

Հոն արդարեւ հանդիպում ունեցայ հա– րազատ զարմիկիս հետ, ինձմէ մօտ քսան տարի աւելի մեծ, որուն երեսը կը տեսնէի առաջին անգամ ըլլալով: Ի՛նչպիսի կա– րօտ մը, զիրար տեսնելու, ինչպիսի հե– տաքրքրութիւն մը եւ ածախարանք մը ունէինք երկուքս ալ: Մեր հանդիպումը ընտանիքի մը անցեալին քաղուած եղե– րական պատմութեան մը ինչ – ինչ ծալ– քերը պիտի բանար մեր առջեւ:

Այդպէս ալ պատահեցաւ: Շատ յուզիչ էր այդ հանդիպումը: Իրարու ըսելիք եւ լսելիք որքան շատ բան ունէինք այդ պահուն: Ուրախացանք եւ տխրեցանք: Երջանկացանք ու տառապեցանք: Երկար ժամեր խօսեցանք իրարու հետ, ինջոյքի սեղանի մը չուրջ նստած, իրարու աչքե– րուն մէջ նայելով, բաժակներ ու բաժակ– ներ բարձրացուցինք: Բայց կը նայէի իմ լուսահոգի հօրեղբօրս զաւկին աչքերուն մէջ եւ ես ինծի հարց կուտայի, թէ պէտք էր ուրախանայի՞ այս միացումին համար, թէ պէտք էր տխրէի տառը անմիջապէս յաջորդելիք բաժանումին համար: Վըս– տահ էի որ նոյն հարցումով կը չարչար– ւէր ինքն ալ, զարմիկս: Որովհետեւ ե– կուքս ալ գիտէինք, թէ այս առաջին ան– գամը միաժամանակ վերջին անգամ մըն էր մեզի համար: Կը նայէի անոր ծեր– ացած դէմքին, քայքայուած առողջութիւն մը մատնող անոր տկար մարմնին ու կը խորհէի թէ անկարելի էր յուսալ որ ան– գամ մըն ալ կը տեսնէի զինքը: Այս մտա– ծումը անպատմելի թախիծ մը կը պատ– ճառէր ինծի: Ընդվզում մը կը զգայի հո– գիիս խորը: Ինչո՞ւ իրարու այսքան մօ– տիկ մարդիկ դատապարտուած ըլլային բովանդակ կեանքի մը մէջ զիրար անգամ մը միայն տեսնելու:

Մեր բաժանումէն հազիւ երկու տարի վերջ լսեցի որ զարմիկս արդէն իր մահ– կանացուն կնքած էր Երեւանի Արարատ Գիւղին մէջ, ուր կը բնակէր:

Մինչեւ այսօր չեմ մոռցած թէ որքա՜ն տխուր բաժնուած էինք այդ օր իրարմէ, որովհետեւ երկուքս ալ վստահ պիտէինք թէ պիտի չտեսնէինք անգամ մըն ալ: Բայց հիմա կը խորհիմ, որ զարմիկս լինելէ շատ աւելի տառապած ըլլալու էր այդ օր: Ես իրմէ քսան տարի աւելի երիտասարդ էի, ուստի աւելի առողջ: Իմ վիշտս ծնունդ կ'առնէր միմիայն պին– քը անգամ մըն ալ չտեսնելու հեռանկա– րէ: Մինչդեռ անոր տառապանքին մէջ կը ծփար ոչ միայն պիս անգամ մըն ալ չտեսնելու հեռանկարը, այլ նաեւ մօ– տալուտ մահուան մը մղձաւանջը: Ես պինքը պիտի չտեսնէի, որովհետեւ ան– գամ մըն ալ մեր ճամբաները պիտի չհան– դիպէին իրարու: Ինք, պիս անգամ մըն ալ պիտի չտեսնէր, որովհետեւ պիտի բաժնուէր կեանքէն: Այս երկու վերջին «վերջին անգամ»ները որքա՜ն տարբեր էին իրարմէ:

Բայց ինչ լաւ, որ մարդիկ շատ անգամ ընաւ չեն նչմարեր թէ «վերջին անգամ»ը եկած հնչեցուցած է դուռը: Դերասանը դիշեր մը դեր մը կը մարմնաւորէ առանց դիտնալու թէ ատիկա պիտի ըլլայ իր վերջին դերակատարութիւնը: Գրագէտը յօդուած մը, դրուագիւն մը կը վերջացնէ առանց դիտնալու թէ ատիկա պիտի ըլ– լայ իր վերջին տողրագրածը: Այդ դերը կամ դրուագիւնը կիսատ իսկ կրնան մնալ: Բայց անոնց հեղինակները չեն պիտեր թէ անոնք կիսատ պիտի մնան: Խանութպա– նը դիշերը իր խանութին յուցափեղկը կ'իջեցնէ առանց դիտնալու թէ յաջորդ առաւօտ պիտի չկարենայ բանալ: Եւ ծը– նողքը համբոյր մը կուտայ իր զաւկին, առանց դիտնալու թէ ատիկա պիտի ըլլայ վերջին անգամուանը:

Եթէ վերը կայ մէկը որ հետեւին կը հետեւի մեր բոլոր չարժումներուն եւ կը տեսնէ մեր ամբողջ ապագան, պարիքի նկատմամբ մեր տգիտութեան համար կը խղճահարի՞ արդեօք մեզի, թէ ոչ ընդ– հակառակն կ'ուրախանայ:

Ռ. Հ.

LIVRES REÇUS

ԿՏՈՒՑԸ ՎԵՐ ԻՒՄԱՆ
IRMA BEC-EN-L'AIR
français-arménien
Les contes du poulailler
MICHELE DAUFRESNE
traduction arménienne :
Anahid Garmiryan
SYROS

ՏԷՍԻՆ

Հ.Մ.Ը.Մ. ՍԳԱԿԻՐ ՄԱՀ՝ ՇԱՀՐԻԿ ՕՀԱՆԵԱՆԻ

Զոհ մը եւս անդողոք հիւանդութեան՝ Շահրիկ Օհանեան: Ծնած եւ մեծցած մարզասէր ընտանիքի մը մէջ – իր հայ– րը, կարօ եղած էր Հ. Մ. Ը. Մ.–ի ապ– հովյ անդամներէն մէկը – Շահրիկ սիր– ւած անձ մըն էր Լիոնի շրջանին մէջ եւ յաճախ բերած էր իր օժանդակութիւնը Հ. Մ. Ը. Մ. Լիոն – Տէսինի գործու – նէութեան: Եղած էր, պահ մը, խումբին ամենամօտ ղեկավարը, երբ իր քեռայրը՝ Ժան Ճորքայֆ, ինչպէս ներկայիս, այն ատեն ալ ակումբին դլխաւոր մարդիչն էր: Կը մեկնի վաղաժամ՝ 54 տարեկա – նին:

Մարզական շրջանակներէ դուրս եւս, Շահրիկ Օհանեան ունէր բազմաթիւ բա– րեկամներ. ապագայ՝ մեծ թիւը սպա– կիրներու՝ որոնք ներկայ եղան յուղար– կաւորութեան, Հորեքշաբթի, Սեպտեմ– բեր 20–ին, Տէսին, մէկ մասը ուս – ուսի եկեղեցին, մեծ մաս մըն ալ՝ դուրսը:

Նորվան Եպիսկոպոս կատարեց արա– րողութիւնը իր շուրջը ունենալով Զաւիկ Վարդապետը, Տէսինի հովիւ՝ Մկրտիչ Մաչակիր քահանան եւ տեղւոյն դպիր– ները:

Եպիսկոպոսը եւ Մեսրոպ Պայլոնեան դրուատիքը ըրին հանդուցեալին, չեշտ դնելով անոր կորովին վրայ: Շահրիկ դիմադրեց հիւանդութեան ժպիտը միշտ դէմքին, փարատելու համար իր շուրջին– ներուն մտահոգութիւնը իր մասին:

Շահրիկ Օհանեանի մահով Հ.Մ.Ը.Մ. Լիոն – Տէսինի վարիչները կը կորսնցը– նեն ազնիւ ընկեր մը եւ ակումբը՝ անկեղծ համակիր մը:

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍՔՃԵԱՆ

ԳՈՂՈՒԹԷ ԳՈՂՈՒԹ

ՖԼՈՐԻԴԻԱՅի Ս. Վարդանանց եկեղեց– ւոյ մէջ, Սեպտեմբեր 13–ին կատարուած է կրթական մշակ, Խաչանէր նախկին տնօրէնուհի Հերմինէ Գալուստեանի յու– ղարկաւորութիւնը: Ներկայ եղած են, բացի հայկական յարանուանութեանց, հաստատութեանց, սանուց միութեանց ներկայացուցիչներէն եւ ընդհանրապէս նախկին աշակերտներու հոծ բազմու – թենէ մը, նաեւ թուրք անձնաւորու– թիւններ, պաշտօնակիցներ եւ լրագրող– ներ: Արարողութեան նախագահած է Շահան Եպիսկոպոս Սվաճեան: Ցաւարտ արարողութեան, բակին մէջ, Թրքերէն դամբանական մը արտասանած է տօքթ. Վարդ Շիկահեր: Սպա դագաղը փո– խադրուած է Շիլլիի դերեզմանատունը, ուր խօսք առած է Նուպար Պետրոսեան:

**

ՊՈԼՍՈՅ «Մարմարա» թերթի խմբագ– րատան մէջ, Սեպտեմբեր 14, տեղի ու– նեցած է կլոր սեղան մը՝ նուիրուած պոլսահայ գրականութեան մօտիկ անց– եալին ու ներկային: Աւելի քան երեք ժամ տեւողութեամբ այդ հանդիպումին մասնակցած են գրականագէտ Սուրէն Դանիէլեան (Երեւան), գրագէտ ու բա– նասեղծներ՝ Զահրատ, Խրախունի, Վարդ Շիկահեր, Իղնա Սարըասլան, Վարդան Կոմիկեան, Մկրտիչ Մարկոս– եան, Անդան Իօղէր եւ խմբագրապետ՝ Ռուպէր Հասրաթեան:

**

ՓԱՍԱՏԻՆԱՅԻ եւ Մոնթեպելլոյի Հ. Մ. Ը. Մ.–ի մասնաճիւղերու միասնական տարեկան բանակումը տեղի ունեցած է Օգոստոս 13–էն 19, Ծովեզերեայ «Գապ– րիլլօ» բնակավայրին մէջ: 75 արի – արե– նոյշներու մասնակցած բանակումին դաս– տիարակչական աշխատանքներու կար– գին տեղի ունեցած են դասախօսութիւն– ներ: Փակման արարողութեան ներկայ ե– ղած են 150 ծնողքներ եւ համակիրներ, ինչպէս նաեւ Արեւմտեան Միացեալ – Նահանգներու Շրջանային ընդհանուր խմբապետ՝ Վարուժան Միրզոյեան:

ԵՐԱԶԱՅԻՆ ՀԱԼԷՊԸ

ԱՆԴՐԱՆԻԿ ԾԱՌՈՒԿԵԱՆ

ՉԱՐԵՆՑ ԴԱՌՆԱԼՈՒ ԳԱՂՏՆԻՔԸ

– Ի՞նչ ըսաւ, հարցուցի Խաչիկին, յա– ջորդ օրը:

– Շատ հաւնեցաւ: Ըսաւ՝ «Անալի – տա՛նը, երբեմն առանկ աղուոր բաներ դուրս կուտայ»:

Այդտեղ՝ «անալիտանը» անշուշտ Զա– րենցն էր:

Թէեւ հայերէնն լեզուի անունան ուսու– ցիչ, մեր դաստիարակին գրական հոտա– ռութիւնը բիրտ հարուածի մը կ'ընդունէր այդպէս, բայց միւս կողմէ կը փաստուէր թէ կատարելապէս յաջողած է իմ ... կարկամս:

Եկաւ հանդիպեցին օրը: Խաչիկը արտա – սանեց եւ սաստիկ ծափահարուեցաւ: Ես, Ցարութիւնին ու Արիսին մէջտեղ, նստա– րանին վրայ անէացած էի: Մարդ չէր դի– տեր, որ իմ դրածս է: Նոյնիսկ Խաչիկը: Անհամբեր էի, որ հանդէսը վերջնայ եւ ըսեմ: Դուրսը, երբ յայտնեցի Խաչիկին, քայլ մը եւ դնաց, թեւերը լա՛յն – լայն բացաւ եւ գոչեց:

– Չէ՛ ծօ ... մի՛ ըսեր ...

Մեր սոսկալի գաղտնիքը չլսած, Խա– չիկին հետ ակռանք քալել Նոր Գիւղէն դէպի քաղաք, մինչ գաղափար մը կը հա– սնէինք մտքիս մէջ: Այն օրերու ամէնէն տարածուած եւ կարեւոր թերթը «Յու– սաբեր»ն էր, որ չարաթը անգամ մը գուա դրական թիւեր կը հրատարակէր, ան– ւանի գրողներու աշխատակցութեամբ: Ինչո՞ւ չղրկեմ «Յուսաբեր»ին: Պէ՛տք է տպեն, Այնքան ծափահարութիւնները պարա՞պ տեղն էին: Ժողովուրդը գնա – հատեց:

Դեռ ժողովուրդ եւ ամբոխ բառերուն տարբերութիւնը յստակ չէր ինծի համար, ու մինչեւ այսօր երբեմն չփոթը կը շա– րունակուի, ամէն անգամ որ ամբոխային հոգեվիճակներ դառնամ տեղ մը, ուր ըս– պասելի էր տեսնել ժողովրդային առողջ բնազդը...

Դարձեալ մաքուր թուղթ մը, հատիկ – հատիկ ընդօրինակութիւն՝ եւ ուղղակի նամականատուն, ծրարեալ եւ ապահովա – դրեալ: Տպուեցաւ: Պզտիկ տարբերու– թեամբ մը – Զարենցին տեղ, կը կրէր իմ տորադրութիւնս:

Ակումբ – ընթերցասրահին մէջ, բոլոր հայերէն թերթերը փռուած են սեղաննե– րու վրայ: Մենք, Խաչիկին հետ ի պաշ– տօնէ դրապահ ենք կը սպասենք ապակե– դարանները անկիւնը, դարանակալ որ– սորդներու պէս: Եկաւ պարոն Իւլիպէյ– եանը, թարեւեց մեզ, ու դնաց նստաւ սե– դանի մը առջեւ, կռնակը մեզի: Զեռք կ'առնէ «Յուսաբեր»ը: Մեր սիրտերը կը տրոփեն, Առաջին էջին աչք մը կը նետէ, կը դարձնէ թերթը, ներսը կը նայի վեր – վար, ու յանկարծ, ուսերը կը ծռին դէ– պի առաջ, ցնցում մը կ'ունենայ ու այդ– պէս կը մնայ պահ մը:

– Տեսա՜ւ, կը կարդա՞յ կոր, կը փափը– սայ Խաչիկը ականջիս, ու երկուքով պահ– ւելիք տեղ մը կը փնտռենք:

(Շար. 5)

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Տէր եւ Տիկին Մօրիս Մօրս եւ Լրիւք Մօրս իրենց խորին շնորհակալութիւնները կը յայտնեն բոլոր անոնց որոնք ծաղկեպատկով, փոխան ծաղկեպատկի նուէրներով, անձամբ թէ մասնակից եղան իրենց սուգին՝

ՆՈՒՊԱՐ ՆԻԿՈՂՈՍԵԱՆԻ

դառնակսկիծ կորուստին առթիւ։

ՅԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Զօհրապ Մուրատեանի *մահուան առթիւ, Մարսէյլի Տարօն Տուրուբերանի Հայրենակցական Միութեան վարչութիւնը եւ իր բոլոր անդամները իրենց խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնեն իր կնոջ, եղբօր եւ հայրենակիցներուն եւ այս տխուր առթիւ 150 Ֆր. կը նուիրեն «Յառաջ»ին։*

***

Կապոյտ Խաչի Ալֆորվիլի «Էլէն Բիւզանդ» մասնաճիւղը իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Տիկին Ազատ Մուրատեանի, Տէր եւ Տիկին Ժիրայր Մուրատեանի, ինչպէս նաեւ Մուրատեան ընտանիքի բոլոր պարագաներուն իրենց ամուսնոյն եւ եղբօր՝ Զօհրապ Մուրատեանի մահուան առթիւ։

Ի ՆՊԱՍՏ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏԱՆ

Տիկին Հայկուհի Ճանիկեանի մահուան առթիւ՝ Տէր եւ Տիկին Յակոբիկ Աւտոյեան 200 Ֆր.։ Գրիգոր Ափարեանի թաղման առթիւ՝ Տէր եւ Տիկին Վահան Յակոբեան 100 Ֆր.։ Լեւոն Այվազեանի թաղման առթիւ՝ Ալմազեան եւ Մարկոսեան ընտանիքներ 200 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Վահան Յակոբեան, Այրի Տիկին Ֆրանգու (Մինասեան), Կիրակոսեան եւ Գուգուլեան ընտանիքներ 100-ական Ֆր., Տէր եւ Տիկին Սարգիս Գուլումճեան 50 Ֆր.։

ԵՒՈՐ ՀԱՅԱՏԱԲԱԾ

Կապոյտ Խաչի Պօմոնի «Նայիրի» մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ առացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները. — Արթիւր Քիւրտօղլեանի *յիշատակին՝ Տիկին Ալիս Քիւրտօղլեան եւ զաւակները 200 Ֆր.։ Այրի Տիկին Զիթճեանի յիշատակին՝ Զիթճեան ընտանիք 100 Ֆր.։ Գ. Տէր և Վարդանեանի մահուան Ա. տարելիցին առթիւ՝ Տէր – Վարդանեան ընտանիք 100 Ֆր.։ Միշէլ Մօնժի մահուան առթիւ՝ Պր. Փօլ Գէհէեան 200 Ֆր.։ Մասիս Աւետեանի մահուան առթիւ՝ Այրի Տիկին Անահիտ Աւետեան եւ զաւակները 500 Ֆր., Տիկին Յուլինէ Աւետեանի եւ ընտանիքը 200 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Վահրուժան Գարակէօզեան 200 Ֆր.։*

ՇԱՐՎԱԾՕ – Ս. ՆՇԱՆ

ՏՕՆ

ՎԱՐԱԳԱՑ ՍՐԲՈՑ ԽԱՉԻՆ

Հոկտեմբեր 1, կիրակի առաւօտ Եկեղեցւոյ մէջ հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի։

Պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝

ՎՐԹԱՆԷՍ ԱԻԱԳ ՔԱՀԱՆԱՑ ՏԷՐՏԷՐԵԱՆ

Հայր Մեր–ի պահուն Վազգէն Առաջնոյն Ծայրագոյն Պատրիարքին եւ Սբրբազնաղոյն Կաթողիկոսին Ամենայն Հայոց Հայրապետական Մաղթանք կը կատարուի Օծման Երեսունչորրորդ տարեդարձին առթիւ։

Ցետ պատարագի ըստ կտակի հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Եկեղեցւոյ ղեկաւար բարերարի ծնողաց՝ ՆՇԱՆ, ՖԻԼՕՐ ՊԱՀԱՏՈՒՐԵԱՆԻ, ինչպէս նաեւ՝ ՊԱԹՄԱՋԵԱՆ, ԽԱՐԲՈՒԹԼԸԵԱՆ, ԹԻԹԻՒՆՃԵԱՆ եւ ՑԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆ գերդաստանաց հոգիներուն ի հանգիստ։

Նոյն առեն արեւշատութիւն եւ աղօթք եւ մաղթանք կ'ըլլայ եկեղեցասէրն մեծ բարերար՝ Տէր եւ Տիկին Ճիպրայէլ եւ Ազատուհի Պահատուրեանի։

Պատարագի երգեցողութիւնները կը կատարուին եկեղեցւոյ ՇՆՈՐՀԱԼԻ երգչախումբին կողմէ, ղեկավարութեամբ՝ Պր. Յակոբ Աբրահամեանի։

Պատարագ, ժամը՝ 10·30–ին։

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ ԶՕՀՐԱՊ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆԻ

մահուան առթիւ

«ՅԱՌԱՋ»ԻՆ

ՓԱՐԻԶ. – Տիկին Ամենուհի Մարգարեան իր սիրելի զաւմիկին յիշատակին 1000 Ֆր. (եւ 500 Ֆր. Ս. Մեսրոպ կրթարանին)։

***

ԱԼՖՈՐՎԻԼ. – Տիկին Գեղանոյշ Պետրոսեան 150 Ֆր.։

Ս. ՅՈՒՂԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Շաբաթ, Սեպտեմբեր 30, տօն է Սբրբոյն Գէորգայ Բաջամարտիկ զօրավարին։

Այս առթիւ, Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, պատարագ կը մատուցուի։

Սկիզբ պատարագի ժամը 10–ին։

ՍԻՆ – ԼՈՒ — Ս. ԳԷՈՐԳ

ՄԱՏԱՂՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ

Եկեղեցւոյ անուանակոչութեան առթիւ հանդիսաւոր պատարագ եւ աւանդական մատաղօրհնութիւն կը կատարուի, կիրակի, Հոկտեմբեր 1–ին։

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ՇԱՀԱՆ Ա. ԽԶԿՐ. ՔՀՆՑ. ՏԷՏԷԼԵԱՆ

Պատարագի երգեցողութիւնը կը կատարէ Եկեղեցւոյ երգչախումբը, ղեկավարութեամբ՝ Երէցկին Եղիսաբէթ Տէտէեանի։

– ՃԱՇ –

Կազմակերպուած՝ Կապոյտ Խաչի Իսիի Տիրուհի Սէբէնկիւլեան մասնաճիւղի Վողմէ տարեցներուն համար, Պիէվրի ղղեակը։

Մեկնում Շաբաթ, Հոկտեմբեր 7, ժամը 12·30–ին Մշակոյթի Տան առջեւէն, 45 ռիւ տը լա Տէֆանս։

Ադճանադրուիլ Խաչուհիներու մօտ։

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կապոյտ Խաչի Շաւիլի մասնաճիւղի պարահանդէսը, Նոյեմբեր 11–ին, Շաբաթ իրիկուն։ Մանրամասնութիւնները յետագային։

***

Կապոյտ Խաչի Անիէռ – Պուա – Քոլոմպ եւ Ազժանթէօյի Ակնունի մասնաճիւղի ճաշը՝ Շաբաթ, Հոկտեմբեր 21–ին, Սամուէլ – Մուրատեան վարժարանի սրահին մէջ։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ընթացիկ ազդարու նոր սակագինը

Մահազդ	400	(474,40)
Հոգեհանգիստ	300	(355,80)
Շնորհակալիք	300	(355,80)
Հարսնիք–Նշանտուք	300	(355,80)
Ծնունդ	300	(355,80)

Բոլոր ազդերու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 18,60% ԹԷ·ՎԷ·Ա· (տե՛ս փակագծի մէջ ընդհ. գումարը)։

Այս գիները կը վերաբերին մէկ անգամ հրատարակելի ազդերու, մինչեւ մէկ քառորդ սիւնակ (25 տող) մահազդներու պարագային եւ 1/8րդ (12-13 տող) մնացեալին։

Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել թերթին վարչութեան։

Solidarité
FRANCO - ARMENIENNE

LEVON TER PETROSSIAN

DEPUTE AU SOVIET SUPREME D'ARMENIE
MEMBRE DU COMITE KARABAGH

FACE A LA PRESSE

LA SITUATION POLITIQUE EN ARMENIE
ET
LA CRISE NATIONALE EN URSS

LE MARDI 3 OCTOBRE à 20 h 30 précises
AU CLUB DES ARTS ET METIERS
Salle de La Rochefoucauld
9 bis, avenue d'Iéna, 75116 Paris, Métro: Iéna

— participation aux frais : 50 F —

COOPERATION ARMENIE
et
FRANCE - LIBERTES
organisent
du 28 septembre au 13 octobre

LA PREMIERE EXPOSITION D'ART CONTEMPORAIN

DE JEUNES ARTISTES
PEINTRES ET SCULPTEURS
AVANT- GARDISTES
D'ARMENIE
du groupe «3ème Etage»

Chapelle Saint-Louis
de la Salpêtrière
47, bd. de l'Hôpital, Paris 13ème
Tous les jours de 8 h 30 à 18 h 30

Bénéfice de la vente aux réfugiés, sinistrés arméniens.

MAISON DE LA CULTURE
ARMENIENNE
D'ALFORTVILLE

RENTRÉE 89/90
MERCREDI 4 OCTOBRE

— ACTIVITES PROPOSEES —

EVEIL AU LANGAGE
EVEIL A L'IDENTITE ET A LA CULTURE
COURS D'ARMENIEN
CONVERSATION
PREPARATION ARMENIEN AU BREVET
PREPARATION ARMENIEN AU BAC
PIANO
VIOLON
GUITARE
DEHOL
KANON
DANSE TRADITIONNELLE
DANSE FOLKLORIQUE
DANSE CONTEMPORAINE ARMENIENNE
GYMNASTIQUE DOUCE
BIBLIOTHEQUE
DIFFUSION LIVRES
ANTENNE SOCIALE
FOYER
BRIDGE

— NOUVELLES ACTIVITES —

ATELIER THEATRE BILINGUE
VIOLONCELLE

INSCRIPTIONS
du 25 au 30 septembre de 14 à 18h30

9, rue de Madrid — 94140 ALFORTVILLE
Tél. : 43 - 76 - 55 - 89

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

MAISON DE LA CULTURE
ARMENIENNE
DE MARSEILLE
12-14, rue Saint Bazile

Rencontre avec
LEVON TER-PETROSSIAN
DEPUTE DU SOVIET SUPREME D'ARMENIE
MEMBRE DU COMITE KARABAGH
LEADER DU MOUVEMENT NATIONAL DES ARMENIENS

VENDREDI 29 SEPTEMBRE à 21 h.

avec le concours de
SOLIDARITE
FRANCO-ARMENIENNE

U. G. A. B.

Dans le cadre de ses activités éducatives, l'UGAB organise les samedis dans son Centre Culturel Alex Manoogian, 118, rue de Courcelles, Paris 17e, téléphone 42 27 12 26,

des cours :

- *d'Arménien*
- *d'Informatique*
- *de Dessin-Peinture*
- *d'Echec*
- *de Musique Traditionnelle*
- *de Danse Arménienne*

Début des cours le Samedi 30 Septembre à 14 heures.

Inscription sur place
les samedis de 14 h 30 à 17 h 00.

ՎԵՐԱՄՈՒՏ

ԱԼՖՈՐՎԻԼ

Ալֆորվիլի Ս. Մեսրոպ Կրթարանի հայերէնի դասընթացքները կը սկսին Շաբաթ, Հոկտեմբեր 4–ին։

Դասընթացքները կը կատարուին Շաբաթ իրիկուն ամբողջ օր եւ Չարթուան բոլոր իրիկունները։

Պաքալորէայի քննութեան դասերը՝ Ուրբաթ իրիկունները, ժամը 18–ին։

Հասցէ. –
4 bis, rue Komitas, Alfortville
Մանրամասնութիւններու համար դիմել՝
Հեռաձայն. –
43 – 76 – 65 – 37
43 – 75 – 26 – 98

***

ԿՐԸՆՈՂԸ

Կապոյտ Խաչի Կրընոպլի Անի Մանաճիւղի Միսրեայ վարժարանի դասընթացքները կը սկսին, Շաբաթ, Սեպտեմբեր 30–ին, ժամը՝ 14–էն 17։ 6 – 14 տարեկան պզտիկներու համար։

ՈՒՐԲԱԹ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 29
VENDREDI
29 SEPTEMBRE
1989
LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Directrice: Arpik Missakian

Tel. : 47. 70. 86. 60 — Telex : HARATCH 280 868 F
C.C.P. Paris 15069-82 E — 51027317 A R. C. Paris

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 700 Ֆ· — Վեցամսեայ : 360 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1000 Ֆ· (ամէնօդեայ առաքում)
850 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

65րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.110 | Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN | 65e ANNÉE — No 17.110

ՍԱԽԱՐՈՎ ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

ՇՐՋԱՓԱԿՈՒՄԸ ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԻ

Ինչպէս գրած էինք, Սախարով Լիոնի քաղաքը կը գտնուի (Վիլէօրպանն) մասնակցելու համար Ֆրանսայի Բնագիտութեան ընկերութեան համագումարին: Այս առթիւ, կարգ մը հայանպատակ յայտարարութիւններ ալ ըրած էր (տես՝ «Յառաջ», Սեպտեմբեր 28): Գործընկերոջ օր, խորհրդային ակադեմականը Լիոնի Ֆլօռ Կերնար համալսարանի տոքթոր Հոնորիս Պառուզա-ի կոչումին կ'արժանանար եւ այս առթիւ բանախօսութիւն մըն ալ կը կատարէր, հակիրճ ակնարկութիւններով Հայոց կացութեան: Կը թուի, որ Սախարով այլեւս բնաւ պատրանք չունի կորպաչովեան քաղաքականութեան մասին եւ նախնչ կը տեսնէ: Սախարով անդրադարձած է ներկայ ողբերգական վիճակին, Ադրբէջանի պարտադրած շրջափակման պատճառաւ, Հայաստան եւ Ղարաբաղ: Ցիշած է նաեւ թէ Միչէլ Նուառ յայտնած է իրեն որ Լիոնէն 50 նախաչէն տուներ ղրկուած են, բայց դժբախտաբար միչտ տեղը չեն հասնիր...:

**

Միջազգային գործակալութիւնները կը ջանուկեն պնդել որ շրջափակումը վերջ գտած է, հիմնուելով ԹԱՍՏ-ի տրած լուրերուն վրայ: Բայց հեռատեսիլին լուրերուն համաձայն, հազած գեներալներները փճացած էին, երեք չաբաթ Ադրբէջան մնալէ ետք եւ ապրանքներու մեծ մասն ալ կարելի չէր եղած պարպել վառելանիւթի պակասէն: Ինչ կը վերաբերի Ղարաբաղի, շրջափակումը ամբողջական կը մնայ եւ «Պրաւդա» կը գրէ թէ նոր զօրք ղրկուած է տեղւոյն վրայ գըտնող 4000-ը անթաւարար ըլլալով, ոչինչէ պինեալ միջազգայները ուելցած են վերջերս:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՑՈՂՈՎ

ԼԻԲԱՆԱՆ այս անգամ ալ խաղաղութեան «գովէն» անցած պիտի ըլլայ, եթէ գրաւար Աունի նոր յայտարարութիւնները իրենց սրամտանական հետեւանքները ունենան: Արդարեւ Աուն «անընդունելի» հռչակեց ազգային համաձայնութեան այն նախագիծը, որու չուրջ պիտի վիճին լիբանանցի երեսփոխանները, Շաբաթ օր, Սաուտի Արապիա (Թագաւոր): Հոն, յատակ չի ճշդուիր թէ ե՞րբ սուրիական զօրքը պիտի քաչուի: Ճեմայէլի նչանակած վարչապետը կ'ըսէ թէ պիտի քաչուի, ոչ միայն հետաձայնային ապօրինի ունկնդրութիւններու համար, այլեւ մանաւանդ կաչառակերութեան եւ զրամական մեծ գայթակղութեան (230 միլիոն տոլարի հարց է):

ՕՐՈՒԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

ՀԱՒԱՍԱՐ ԲԵԻԵՌՆԵՐ՝ ՍՓԻՒՌՔ ԵՒ ՀԱՅՐԵՆԻՔ

1988-ը տարին, Փետրուարի զարարատեան մակընթացութեամբ, եւ Դեկտեմբերի արհաւիրքով ցնցեց չորս ծագերուն նետուած հայութիւնը որ ենթարկուեցաւ կատարեալ ազգաչարժի մը, մարտաչարժի մը:

Սփիւռքը՝ մէկ ժողովուրդ, մէկ ճակատագիր տեսակցութով ցուցաբերեց միահամուռ կեցուածք, ազգային – քաղաքական համախմբութիւն եւ հնարաւոր օգնութիւնը հասցուց հայրենաբնակ եղբայրներուն եւ քոյրերուն: Սփիւռքահայութեան օգնութիւնը կրնայ համեստ թուիլ աղէտին մեծութեան, կարեւորութեան եւ տարողութեան դիմաց, բայց եւ այնպէս եղաւ կարեւոր, եւ՛ նիւթապէս, եւ՛ մարդկային յարաբերութիւններու եւ փոխանակութիւններու տեսակէտէն: Սփիւռքը, գոյութիւն ունեցող իր կառոյցներով եւ այս առթիւ ստեղծուած, կազմուած մարմիններով ձեռնարկեց անմիջական անհրաժեշտ օգնութեան, եւ իրը ըրաւ վերաշինութեան կարգ մը ծրագիրներ, ցուցաբերելով ամբողջական աջակցութիւն մը: Սփիւռքը ուժգնութեամբ արտայայտեց իր միասնութիւնը եւ քաղաք չմնաց, շրջան չմնաց ուր Հայը ինք չկազմակերպէ իր օգնութեան գործը:

Սակայն, Սփիւռքի կարելիութիւնները սահմանափակ են: Զունի իր ետին պետութիւն, ոչ իսկ կեդրոնական մարմին մը որպէսզի վարէ յատուկ քաղաքականութիւն մը այս ուղղութեամբ: Հետեւաբար, թափուած ճիգերը՝ յաճախ ոչ միայն լրացնող, եղած զոհողութիւնները, սպառուած ուժերը, արտայայտուած կամքերը նոյնքան տարրեր են առնուած իր ներքին ուժականութենէն, իր գոյապայքարի պէնքերէն, իր առօրեայ կարիքներէն, կեանքէն որոնք առտեւան մը կրնան տակարացնել իր խոկ ինքնութիւնը ապահովող եւ քնորոշող ազգակները:

Հայրենիքին պէտք է օգնել, վերաշինել եւ վերականգնել: Հայուն պատիւն է: Հայուն ապագան է: Եւ ասոր համար Սփիւռքը իր կարելին ըրաւ եւ պիտի շարունակէ ընել:

Բայց, չմոռնանք նոյն ատեն սփիւռքեան հրատապ հարցերը, դժուարութիւններն ու հրամայականները: Լիբանանի Հայութիւնը տասնըհինգ տարիէ ի վեր կ'ապրի անվերջանալի մղձաւանջ մը: Իր թիւը զգալի կերպով կը նուազի, տարուէ տարի աւելի քան 60 երկիրներու հրատարակիչները: Սակայն այս անգամ ան սովորական ցուցադրման շրջանակներէն դուրս եկած ու շահութաբերութեան – վաճառքի խնդիր ստացած է:

«Աւելի լաւ է քիչ, բայց լաւ», այս նշանաբանով ներկայացուած են Հայաստանի հրատարակիչները: «Հայաստան», «Սովետական Գրող», «Արեւիկ», Հայաստանի Գիտութեան Ակադեմիայի, Երեւանի համալսարանի հրատարակչութիւնները ընտրած են 70 անուն գիրքեր, որոնք ցուցադրութենէն բացի վաճառքի կ'առաջարկուին շահադրդիռ կազմակերպութիւններուն: Հանրային – քաղաքական գրականութենէն զատ ներկայացուած են Հայոց պատմութեան ու ներկային, ազգային ազատագրական, յեղափոխական շարժումներուն, Հայոց ցեղասպանութեան, արուեստի տարբեր սեռերու վերաբերող հրատարակութիւններ:

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ
ՀԵՔԱՑՈՒՑ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 21)

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԳԻՐՔԵՐԸ
ՄՈՍԿՈՎԵԱՆ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍԻՆ

Խորհրդային Միութեան տնտեսութեան նուաճումներու ցուցահանդէսը այս տարի նորէն խորհրդային եւ արտասահմանեան երկիրներու հրատարակչութեանց ցուցադրման կեդրոն դարձած է: Աւանդական այս ցուցահանդէսը իր չուրջը հաւաքած է աշխարհի աւելի քան 60 երկիրներու հրատարակիչները: Սակայն այս անգամ ան սովորական ցուցադրման շրջանակներէն դուրս եկած ու շահութաբերութեան – վաճառքի խնդիր ստացած է:

«Աւելի լաւ է քիչ, բայց լաւ», այս նշանաբանով ներկայացուած են Հայաստանի հրատարակիչները: «Հայաստան», «Խորհրդային Գրող», «Արեւիկ», Հայաստանի Գիտութեան Ակադեմիայի, Երեւանի համալսարանի հրատարակչութիւնները ընտրած են 70 անուն գիրքեր, որոնք ցուցադրութենէն բացի վաճառքի կ'առաջարկուին շահադրդիռ կազմակերպութիւններուն: Հանրային – քաղաքական գրականութենէն զատ ներկայացուած են Հայոց պատմութեան ու ներկային, ազգային ազատագրական, յեղափոխական շարժումներուն, Հայոց ցեղասպանութեան, արուեստի տարբեր սեռերու վերաբերող հրատարակութիւններ:

պրի: Իր ազգային կառոյցները կը տևարաճանաչ հարուածէ հարուած: Վեց ամիսէ ի վեր վտակ են զոլրոցները: Ժողովուրդը ճղմուած է ռումբերու տարափին տակ: Եւ մենք հոն ունինք Կաթողիկոսարան, Պատրիարքարան, եկեղեցիներ, մշակութային կեդրոններ, ակումբներ, բազմաթիւ զոլրոցներ, հրատարակչական տուներ, մամուլ, թատերական եւ գեղարուեստական խումբեր: Ամբողջ ազգային, քաղաքական, մշակութային, կրթական, մտաւորական, եկեղեցական, մարզական կեանք մը որ խանգարուած է, չըսելու համար տակնուվրայ եղած: Եթէ, խաղաղութիւնն ու ապահովութիւնը չվերադառնան շուտով, գաղութ մըն է որ մօտ ապագայի մը կրնայ բոլորովին քայքայուիլ եւ Սփիւռքը կ'անդամահատուի իր կենսական մէկ թիւէն: Ուստի, Լիբանանի Հայութիւնը կարօտ է ուրիչ երկիրներու օգնութեան, ուրիչ գաղութներու աջակցութեան: Հոն եւս պէտք չէ որ հայ մտնուկը մնայ անուսում եւ անմունդ, վիրաւոր եւ վերքոտ, այլ իր աչքերը յառէ դէպի կեանք եւ դէպի ապագայ:

Պարսկաստանի Հայութիւնը դէմ – յանդիման է բազմաթիւ եւ բազմապիսի ծանր հարցերու: Իր լեզուն, մշակոյթը, կրօնքը այսինքն իր ինքնութիւնը պահպանելու հազար ու մէկ դժուարութիւններ ունի, խոչընդոտներ ցցուած են: Հայկական իշխանութիւնները, դեկավարութիւնները կը ջանան լուծումներ գտնել, յաճախ համակերպելով մեր գարաւոր բարքերու, հաւատքին, մշակոյթին անհարազատ կացութիւններու, նուազագոյն չափով տուժած ըլլալու համար: Կը վարեն փոքրագոյն չարեաց քաղաքականութիւնը: Հոս ալ արտագաղթը կը տևարացրնէ տասնամեակներէ ի վեր ամուր հիմքերու վրայ դրուած այս գաղութը. համրանք մը որ չատ հեռու չէ մայրենի հողէն եւ հետեւաբար կարեւոր դիրքի մը վրայ: Պարսկաստանի Հայութեան ապագան եւս անորոչ է:

Չիօսինք Թուրքիոյ Հայութեան մասին, մշնջենական պատանդը, որ ստիպուած է թիավարել հոսանքն ի վեր, եւ ապրիլ տեսակ մը կեղծ աչխարհի մը մէջ ապահովելու համար իր ֆիզիքական գոյութիւնը, եւ փրկելու, պահպանելու համար համայնական հարստութիւնները՝ ժառանգուած դարերէն:

Իսկ Ֆրանսայի Հայութիւնը արդեօ՞ք հարցեր չունի: Հարցերէն հիմնականը՝ հայկական դպրոցի հարցն է: Զունենալ Փարիզէն, Լիոն, Մարսէյլ նախակրթարաններու, երկրորդական հաստատութիւններու (գոնէ Ա· չրջան) ցանց մը պարզապէս կը թարգմանէ գաղութին անճարակութենէն ուելի հրաժարումը, անհոգութիւնը եւ անտարբերութիւնը հանդէպ լեզուին, ինչպէս նաեւ կրթական գործին մէջ նուիրեալներու, մանկավարժներու; դասախարակներու այլ խօսքով ճշմարիտ հայ վարժապետներու պակասը, ուելին՝ չգոյութիւնը: Այսօր, քիչ մը ամէն տեղ Սփիւռքի մէջ, բայց մասնաւորապէս Ֆրանսայի մէջ գրեթէ հայերէն դիրք չի հրատարակուիր: Թէպետ գրողներն ալ քիչցան, բայց ապառում չկայ, ընթերցող չկայ: Հայ դիրն ու դիրքը որ դարերու դիմաց կազմեցին մեր ժողովուրդի յաղթական կամքը, այսօր դատապարտուած են եթէ ոչ գեթ թանգարանի ապրանք դառնալու, գոնէ կրելու դրադարանները փոշին եւ խոնաւը: Եւ վաղը կարգը պիտի գայ հայերէն մամուլին:

Ուստի, հարկ է գիտնալ խմաստութեամբ եւ հեռատեսութեամբ վարել մեր գործերը, գաստւորել գոնէնք համաձայն ծրագիրներու, կարիքներու, հրամայականներու, Սփիւռքէն Հայրենիք եւ Հայրենիքէն Սփիւռք: Պէտք չէ որ մէկը տարանայ ի նպաստ միւսին: Երկու բեւեռներու հաւասար ուժին, զօրութեան եւ զարգացումին մէջ է Հայուն ապագան որպէս ժողովուրդ, որպէս ազգ:

ԿԱՐՕ ՑՈՎՍԷՓԵԱՆ

ԱՄԱՌՆԱՅԻՆ ՎԵՆԵՏԻԿԸ ԵՒ ՄՈՒՐԱՏ-ՌԱՓԱՅԷԼԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆԸ

Ա.

Ամավերջի պաշտօնական հանդէս 1988 – 1989 ուսումնական տարիին:

Վենիսականէն, Սպիտակէն եւ շրջակայ աղէտեալ վայրերէն 69 հայորդիներ (34 մանչ, 35 աղջիկ) իրենց եօթը պատասխանատուներով, 64 օր կը հիւրասիրուին Մուրատ – Ռափայէլեան Վարժարանի մէջ, վենետիկի նահանգի նախագահութեան նպաստով եւ Մուրատ – Ռափայէլեան վարժարանի տեսչութեան գործօն աջակցութեամբ:

Ամառնային հայագիտականի դասընթացքները (Յուլիս 14 – Օգոստոս 16) մասնակցութեամբ սփիւռհայ 50 տղաներու եւ աղջիկներու (Ամերիկաներէն, Գանատայէն, Եւրոպայի երկիրներէն, Միջին – Արեւելքէն...): Առաջին պատմական հանդիպում ու միասնական կեցցաղ դպրոցական յարկի տակ, Հայրենիքի ու Սփիւռքի ներկայ մեր երիտասարդ սերունդներու, Եւրոպայի մէջ, վենետիկի նման բազմամշակոյթ քաղաքին մէջ, Մուրատ – Ռափայէլեան վարժարանի ազգաշունչ մթնոլորտին մէջ, մօտը Մխիթարեան մայրավանքին՝ Սուրբ Ղազար կղզիին, եւ մխիթարեան վարդապետներու անմիջական հոգատարութեան տակ:

***

Մուրատ – Ռափայէլեան վարժարանի ամավերջը եթէ ամէն տարի իր ճոխութեամբ եւ աւարտական դասարանի աշակերտներու ներկայութեան տեղծած ազդային ոգեւորութիւնը կը խթանէր նոր տեսլականներով ու ապագայի վառ յոյսերով վարժարանի տեսչութիւնն ու ներկայ խոալահայ կամ այլեւայլ երկիրներէ ժամանող աշակերտներու ծնողներն ու վարժարանի բարեկամները, այս տարի, նախորդող տարիներու, գործի մղող երազներու առաջին փշրանքներու բիւրեղացումի օրն էր:

Մուրատ – Ռափայէլեան վարժարանի Թէօփոլեան չքեղազարդ սրահին մէջ առաջին անգամ ըլլալով, վաթսունեւհինգ հայորդիներ (13 – 17 տարեկան) իրենց եօթը պատասխանատուներով, Հայրենիքէն՝ երկրաչարժի աշխարհակուլ աղէտէն մազապուրծ՝ ցաւը իրենց սրտին, սրբած ասկայն իրենց արցունքը արեւը Հայրենի և իրենց հոգին պարպած յոյսի հովերուն, եկած էին Վենետիկ Վենետիկ նահանգի նախագահութեան եւ Մխիթարեան Միաբանութեան հրաւէրով հաղորդուելու Բազրատունիներու, Ալիշաններու, Պէշիկթաշլեաններու, Վարուժաններու հոգիներով:

Արդարեւ, գարեր քաքախած էր օտար ծովերու մէջ հանգչող աքսորեալ սիրտը Մեծն Մխիթարի հիմնած միաբանութեան, կղզիի մը վրայ՝ Սուրբ Ղազար անունով, բայց օծուած արդէն ու կնքուած «Փոքրիկ Հայաստան», ազգաշունչ հուրը վառ պահող եւ իր սէր Հայրենեաց գործող հոգեւոր ու ազգային արժէքներու պաշտպան այդ մեծ վանական ու մտաւորական տիտաններուն շնորհիւ, կարօտով Հայաստանի ու նոյն հոգին ծնունդ հայորդիներուն: Ահա հիմա անոնք լեցուցած են յարկերը Մուրատ – Ռափայէլեան վարժարանին ու միաննաբար Սփիւռքի իրենց հասակակից հայորդիներուն կը ուսնեն ամավերջի փակման հանդէսը նոյն վարժարանին եւ անոր 153–րդ տարեդարձը:

Վարժարանի տեսչութիւնը, այս տարի, ամբողջովին նոր դիմագիծ ու տարազ վերապահած էր օրուան հանդիսական – ներուն ընծայելով անոնց յատուկը մը բոլորովին այժմէական, թէ՛ մշակութային, թէ՛ գեղարուեստական եւ յատկապէս ազգային մեր Օրը յուզող «Հայրենիք եւ Սփիւռք» փոխադարձ կախումնաւորութեան եւ դիրար ամբողջացնող իրականութեան խօսքը ուղերով ըլլալ, ոչ միայն ազգայիններու համար, այլ եւ տեղական հեղինակութիւններու ներկայութեան:

Արդարեւ քաղաքի պետական ու համալսարանական բարձր մակարդակի անձնաւորութիւններ ընդառաջելով տես – չութեան հրաւէրին անձամբ եկած էին մասնակցելու ամավերջի դպրոցական հանդիսին, մինչ ուրիշներ հեռագիրներով կը յայտնէին սրտակցութիւն վարժարանի տեսչութեան: Պատուոյ հիւրերու մէջ ուշագրաւ էին ներկայութիւնները վենետիկի նահանգային խորհուրդի նախագահ՝ Ֆրանչեսքօ Կուխտոլին–ի (որ քանի մը օր եռք կ'ընտրուէր անդամ եւրոպական Խորհրդարանի), վենետիկ գաւառի նախագահ՝ Սթեֆանօ Փեթրիս, երեսփոխան եւ վենետիկ նահանգի տմսոքրիստիանի կուսակցութեան ընդհանուր քարտուղար՝ Լուչիանօ Ճալչիէր, վենետիկ գաւառի մշակութային վարիչ Տիկին Ֆապրիճիա Սաննա Կրեսեանի, եւայլ համալսարանի փրոֆէսէօրներ. ազգայիններէն՝ Պր. Հրանդ Բամպակեան Միլանոյի խաչակիր եւ Մշակութային Միութեան նախագահ, այլ պատուարժան ազգայիններ եւ մխիթարեան վարդապետներ. Հ. Ներսէս Տէր – Ներսէսեան, Ընդհ. Առաջնորդ Մխիթարեան Միաբանութեան, նոյն օրը Հայաստանէն իր վերադարձի ճամբուն վրայ ըլլալով կը բացակայէր Վենետիկէն, սակայն, հեռագիրով մը կը հաղորդէր օրուան հանդիսութեան իր օրհնութիւնն ու ողջոյնի խօսքը:

Հանդէսը կը բանար վարժարանի տեսուչը, Հայր Ռափայէլ Անտոնեան, հետեւեալ խօսքերով. – «Աւանդական սովորութիւն է ամավերջի դպրոցական այս հանդէսին սկիզբ տալ իտալական ու վարժարանի զոյգ քայլերգներով. այս տարի կամովին հրաժարեցանք այդ երկուքէն եւ պիտի խնդրէի որ յոտնկայս լսենք ու դիտենք մեր մեծ երգիչ Շառլ Ազնաւուրի բառերով եւ Տիրան Կուվարճեցի եղանակաւորումով յօրինած՝ «Քեզի Համար Հայաստան» վիտէօֆլիփին իտալերէն մեկնաբանութիւնը, ուր վաթսունի մօտ իտալացի անուանի երգիչներ, քոլորն ալ սիրայօժար հաւաքուած կ'երգեն խմբա – վին ու առանձին, երկրաչարժէ տխուր տեսարաններու պատկերասփռումով, ի սէր հայ ժողովուրդին եւ Հայաստանի»:

Տպաւորիչ էին պատկերները եւ նոյնքան ազդեցիկ մեկնաբանութիւնը երգիչներու: Երգէն անմիջապէս եառ կը չարունակէր տեսուչ – վարդապետը իր բացման խօսքը իտալերէն լեզուով. – «Ակնկիպ եառ մինչեւ Հայաստանի ամբողջական վերակառուցումը հայ ժողովուրդը ունի՝ մէկ երգ, մէկ քայլերգ պէպի մայր հող առաջնորդող, զայն մշակելու, արդիականացնելու, վայելուչ տուն – տեղ տալու երկրաչարժէն սասանած հայորդիներուն, այժմէականացնելով անոնց ճարտարութիւնն ու կենցաղի պայմանները, ըլլալու համար ապրելի տունը ցիրուցան Հայերու, խարխուած անտեսական ուժով կառոյցներով որպէսզի կտոր – կտոր եղած հողը Մայր Հայաստանի գոնէ միշտ աւելի իր ամբողջականութիւնը եւ խմբէ իր ժողովուրդը միշտ աւելի լայն հասարակութեան մը հրամայականներով, միշտ ի տես եւ ի չահ Մայր Հայրենիքին եւ անոր հարազատ ժողովուրդին որ կ'ե – րազէ եւ կ'ուզէ եւ ունի իրը հեռանկար հասնիլ անկախ Պետութիւն ըլլալու»:

Հանդէսին ներկայ քաղաքական գործիչներ, հեռագրեցին իրենց ցաւակցութիւնները, մասնաւորապէս Ֆրանչեսքօ Կուխտոլին, նահանգային խորհուրդի նախագահ եւ Սթեֆանօ Փեթրիս վենետիկ գաւառին նախագահ, եւ Ֆապրիճիա Սաննա, մշակոյթի վարիչը, բոլորն ալ յայտնեցին զօրակցութիւն Հայոց ժողովուրդին, եւ թէ ինչպէս մեծ ուշադրութեամբ ու համակրանքով կը հետեւին անոր, կը գնահատեն անոր մշակութային ժառանգութիւնը, ինչպէս նաեւ թէ միշտ անոր կողքին են եւ պատրաստ նպաստելու որպէսզի հայ ժողովուրդը համաձայն իր նկարագրին, խաղաղութեան գործին տակ գործէ ու ստեղծագործէ նման իր նախնիներուն:

Այս էր ամավերջի հանդէսին մխիթարեան – նին. տեսչութիւնը ամէն ճեւով կ'ուզէր տպաւորել, տրամադրել եւ մշակոյթի ճամբով ցոյց տալ ներկայ քաղաքական ու համալսարանական հեղինակութիւններուն պատմական արդար իրաւունքները հայ ժողովուրդին, հողային պահանջատէր ժողովուրդի մը, որուն գաւակները ահա Մայր Հայրենիքէն ու Սփիւռքի քառմատան երկիրներէ, խմբուած՝ Մուրատ – Ռափայէլեան վարժարանի մէջ, կը պղտցնէին գիրենք հետաքրքրութեան թէ սերունդը ոսքի է իր երիտասարդ ուժերով պիտակից իր ինքնութեան, իր պատմութեան եւ իր իրաւունքներուն: Այս դիտաւորութեամբ տեսուչ – վարդապետը, աշակերտներու խմբական երգերէն եառ խօսք առնելով ներկայացուց վերջերս հրատարակուած «Հայկական Կիլիկիոյ թերզերն ու բերդաքաղաքները» պատկառելի վաւերագրական հատորը, Մխիթարեան միաբան վաստակաւոր Հայր Միքայէլ Վարդապետ Յովհաննէսեանի պատմաբանասիրական գործը. «ահա, ըսաւ Հ. Ռափայէլ Անտոնեան, ցոյց տալով հատորը, գրաւոր քանդակ մը վաւերական պատմական կոթողներու, որոնք ինքնին խօսուն փաստեր են Հայոց պահանջատէր կոչերուն. ինչպէս Հայոց լեզուն եղաւ ամրոց հայ ինքնութեան պահպանումին, այնպէս ալ բերդերը Հայոց եղան նիւթական ամուր կառոյցներ հայ հողն ու երկիրը պաշտպանող, արշաւող թաթար, սելճուք ու թուրք հարստահարող ուժերու դիմաց»: Ապա բեմ հրաւիրուեցաւ նոյն ինքն գրքին հեղինակը, գրեթէ ութսունամեայ, հարուստ գրական վաստակով, հեղինակ, թատրասերգական հատորներու, հէքեաթային վիպակներու, պատմական եւ աշխարհագրական նիւթերու չուրջ յօդուածներու եւ մենագրութիւններու, եւ յատկապէս այլեւս իր անունը մնայուն կերպով դրոշմած «Հայաստանի բերդերը» հատորով, հրատարակուած 1970–ին Սուրբ Ղազարի Մխիթարեան տպարանէն, եւ ահա հիմա «Հայկական Կիլիկիոյ բերդերն ու բերդաքաղաքները» հատորով կ'ամբողջանար նկարագրական օղակը Հայոց բերդերու: Հ. Միքայէլ Վարդապետ Յովհաննէսեան հակիրճ կերպով ներկայացուց իր գործը, կատարած պրպտումները, երկար տարիներու անխոնջ ու տքնաջան աշխատանքները, որոնց արդիւնքը ահա այսօր այս հատորներն էին: «Մենք ըսաւ վարդապետը, մեր երիտասարդ տարիներուն կը գործենք կրթական ու եկեղեցական առաքելական ասպարէզներու մէջ յօդուած եւ ի չահ հայ նորահաս պատանիներուն, ամէն ուր որ մեծաւորները մեզ կը ղրկեն, առանց ասկայն դրիչը մեր ձեռքէն ձգելու. մեր ազատ ժամերուն կ'աշխատինք ու աստղձ կը հաւաքենք եւ երբ ֆիզիքական մեր ուժերը տկարանան, կ'ամփոփուինք մեր խուցերը եւ կը նուիրուինք ամբողջապէս գրաւոր առաքելութեան: Ինչպէս մեր մեծ Ալիշանը չնորհակալ կ'ըլլար միաբանակից եղբայրներուն որոնք կը հոգային անհրաժեշտը որպէսզի ինք ապրէր խաղաղ եւ ի լոյս ընծայէր մեծամեծ հատորները «Շիրակ» (1881), «Սիսուան» (1885), «Այրարատ» (1890), «Սիսական» (1893) եւ հուսկ «Հայապատում»ը (1901) իր մահուընէ քանի մը ամիս առաջ, այսպէս ալ ես չնորհակալ կ'ըլլամ միաբան իմ եղբայրակիցներուս որոնց թոյլատեակ օգնութիւնները կարելի դարձուցին հրատարակութիւնը այս հատորներուն»:

Ամավերջի այս հանդէսին գեղարուեստական բաժինը ճոխացած էր նաեւ, բացի վարժարանի աշակերտութեան խմբերէն որ յաջորդաբար, երբեմն առանձին, երբեմն խառն Հայաստանէն ժամանող մանչերով ու աղջիկներով ներկայացուցին հատարակութեան հանելի ազգային երգեր, նաեւ անուանի «Վենետիկեան քառեակ» խումբը որ ներկայացուց դասական երաժշտութենէն գանազան կտորներ: Աւանդական դպրոցական մրցանակներ: Աւանդական դպրոցական մրցանակներու բաշխումով եւ ազգայիններու ու ծնողներու ուրախ մասնակցութեամբ զոր կ'արտայայտէին ծափերու տարափով, վերջ կը գտնէր եզական այս ամավերջի հանդէսը Մուրատ–Ռափայէլեան վարժարանի, հոգիի ու մտքի տաճարին, եւ ազդ. դիտակցութիւնը վառ պահող ու նոր Սերունդի փոխանցող՝ այս պայծառ Հայրենիքի որ կը բանկի միշտ նոր հայրիոններու բոցերով:

Հ. Ռ. Ա.

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՄԱՄՈՒԼ

ՈՒՐ ԵՍ, ԿԱՐԻԿ

Գրեց՝ Վ.ՀԱԳՆ ԴԱԽԹԱՆԳ

Անհամաստա չեմ, բայց անկեղծ ասած, երբ ծանր օրեր են լինում իմ կեանքում, երբ չարունակ նոյն երազներն ու մղձաւանջները են հետապնդում, անհատութեան նման ինչ – որ բան է արթնանում իմ մէջ, ակամայ սկսում եմ հատուցանել երազներին, փորձում եմ վերծանել, մեկնաբանել:

Եւ ահա մէկ ամսից աւելի է, փոքր ընդհատումներով, նոյն երազն է հետապնդում ինձ: Արթնանում եմ, չարչարւում, դիմում խորհրդանիշների լեզուին, փորձում մեկնաբանել երազս ու չեմ կարողանում:

... Գիշեր է, անձրեւ: Ես ու Կարիկ Պատմաճեանը մոլորուել ենք Փարիզի ամայի փողոցներում, ուզում ենք գտնել այն հիւրանոցը, ուր իջեւանել եմ ես, ու չենք գտնում: Յոգնել ենք, թրջուել, հետապատ յետ ու առաջ ենք անում ինչ – որ մութ, շատ մութ ու նեղ նրբանցքով եւ չենք կարողանում դուրս գալ այդ տեղից...:

Այսքանը: Ու արթնանում եմ: Այդպիսի մի դէպք լինճ ու Կարիկի հետ, իսկապէս, պատահել է Փարիզում:

Թուականը ճիշդ չեմ յիշում. 72–ին էր, թէ՞ 73–ին ... Կարիկը վաղուց չէ, ինչ աւարտել էր Երեւանի պետական համալսարանը, ամուսնացել սիրած աղջկայ՝ Վիվիի (Վարվառայի) հետ ու բնակութիւն հաստատել Փարիզում: Գրական աշխատանքով էր ապրում ու աղքատ էր:

Այդ օրը լուսահոգի Զարեհ Որբունին, Կարիկը եւ ես մի Հայ ընտանիքում հիւր էինք: Երկար նստեցինք: Երբ դուրս եկանք, Փարիզի փողոցներն ամայի էին, ու թեթեւ անձրեւ էր մաղում: Որբունին պէտք է հակառակ ուղղութեամբ գնար, իսկ Կարիկը դեռ անծանօթ էր Փարիզին ու հարցրեց.

– Ի՞նչպէս երթանք, որ գտնենք հիւրանոցը:

– Այսպէս չիպ – չիպակ կ'երթաք ու կը կանգնիք ուղիղ հիւրանոցին դուռը:

Այդպէս «չիպ – չիպակ» գնացինք, երկար գնացինք, բայց հիւրանոցը չկար ու չկար: Մի բան պիտէի, հիւրանոցը չաս է մօտիկ, համարեա կպած է Ֆոլի – Պէրժէրին:

– Կարիկ, – ասացի, – արի հարցրու մէկին, թէ ո՞ւր է Ֆոլի – Պէրժէրը...

Մեր քահից քիչ հեռուում երկու Ֆրանսիացի կանգնած, տաք – տաք զրուցում էին:

Կարիկը, որ դեռ Ֆրանսերէն վատ գիտէր, մօտեցաւ նրանց ու Ֆոլի – Պէրժէրի անունը տուեց:

Ֆրանսացիներն ինչ – որ բան ասացին ու չարունակեցին իրենց զրոյցը:

– Ի՞նչ ասացին...

– Ասացին, Ֆոլի – Պէրժէրն այս ժամին պակ է, է գուբ մի գնաք:

– Ասիէ՛ Ֆոլի – Պէրժէր չենք ուզում գնալ, տեղն ենք ուզում իմանալ:

– է, այդչափ Ֆրանսերէն որ իմա-նայի՛...

ինչ որ է: Շատ պտըտուեցինք նեղ ու մութ փողոցներով, բայց ի վերջոյ, հիւրանոցը գտանք:

Այս դիչեր-դարձեալ այդ երազն էր այցելել ինձ: Արթնանում էի, լոյսը վառում, ծխում, մտածում Կարիկի մասին, նորից փորձում քնել, ու նորից նոյն երազը...

Բայց լուսադէմին մի այլ երազ այցելեց. դարձեալ Կարիկին էր, սակայն այն Կարիկը, որին ուելի քան քսան տարի առաջ էի հանդիպել. պատանի, դեռ մանկութիւնը դէմքից լրիւ չթօթափած Կարիկը ... Ցանդիմանող հայեացքով ինձ էր նայում ու ասում.

– Ռուսական թերթերը գրեցին իմ մասին, դու ինչո՞ւ չես գրում, ինչո՞ւ չես հարցնում՝ ո՞ւր ես, Կարիկ...

Ես խայթուածի նման վեր թռայ քնից, մտածեցայ գրասեղանիս ու գրեցի. «Ո՞ւր ես, Կարիկ»...

... Ուելի քան մէկ ամիս առաջ, Օգոստոսի մէկի երեկոյեան հեռախօսազանգը սովորականից ուելի երկար հնչեց, զգացի, որ գրսի զանգ է: Հեռախօսավարուհին ասաց.

– Փարիզից ուզում են ձեզ հետ խօսել: Լսափողն մէջ լսեցի կանացի տագնապած մի ձայն.

– Ո՞ւր է Կարիկը...

Վիլլին չէր, Վարդուկն էր, Վարդուհին՝ Կարիկի քոյրը:

– Վարդո՞ւկ.

– Այո, ես եմ, ո՞ւր է Կարիկը...

– Մոսկուայում պիտի լինի, – ասացի:

– Ո՛չ, հոն չէ, երկու օր առաջ առաւոտեան հիւրանոցէն դուրս է եկեր ու չկայ...

Ես, ձիշդն ասած, հումորով ընդունեցի լուրն ու ասացի.

– Ոչինչ, Վարդուկ, երեք օր էլ Լոս – Անճըլըսում կորաւ, բայց դտնուեց:

–Ինչպէ՞ս.

– 81–ին պէտք է Լոս – Անճըլըս մեկնէի, ինքը Երեւանում էր, խոստացաւ, որ ինձանից մէկ օր առաջ այն տեղ կը լինի ու կը դիմաւորի ինձ: Զդիմաւորեց: Բայց իմացայ որ իսկապէս մէկ օր առաջ եկել է: Միայն երրորդ օրը յայտնուեց ու մեղաւոր ժպտաց...

– Ո՛չ, այս դէպքը չէ, այսօր Փարիզ պիտի ըլլար, շատ կարեւոր, անյետաձգելի գործ ունէր, սաւառնակի տոմսակն արդէն առած էր ... Գնացինք օդակայան, չկար: Հեռաձայնեցի «Ռոսիա» հիւրանոց, անոնք յայտնեցին, թէ երկու օր է վայ, իրերն ալ իր սենեակն են ... Ցոյս ունէի, թէ գուցէ մխրճը՝ փոխեր ու երեան է թռեր: Բայց վիզային ժամկէտն ալ այսօր կը լրանար ... Ո՞ւր է Կարիկը... վաղը կամ միւս օրը ես կը թռիմ Մոսկուա,

Կասկածի տեւը իմ սիրտն էլ մտաւ: Ու կարօտեցի, սաստիկ կարօտեցի Կարիկին: Ամենքս չիմանալով, դրադարանից հանեցի նրա դրքերը: Ահա Երեւանում տըպածը, որ ես եմ խմբագրել ու նախաբանում գրել.

«Տարիներ առաջ էր, երբ Գուրգէն Մահարու տանը Ծանօթացայ Կարիկ Պասմաճեանի հետ: Դեռ շատ էր պատանի (թէեւ միրուքաւոր), Երուսաղէմից նոր էր եկել հայրենիքում բանուորութիւն ուսանելու եւ անդլերէն բանաստեղծութիւններ էր գրում:

Կարծեմ Մահարին էր, որ յիշեցրեց իմիլ Վերհարընի խօսքը, ասուած Կոստան Զարեանին. բանաստեղծութիւն պիտի գրել այն լեզուով, որով աղօթել է մայրդ...

Նուռով Կարիկը սկսեց գրել այն լեզուով, որով աղօթել է մայրը...

Նախաբանում մէջ եմ բերել նաեւ Պարոյր Սեւակի խօսքը Կարիկի բանաստեղծութիւնների մասին.

«Բանաստեղծութեան խնդիրներում չհաւանութեան չափ խստապահանջ լինելով՝ ես չեմ կարող, այնուհանդերձ, չաւետել ի լուր ամենքսդ, որ յանձին կարիկ Պասմաճեանի հառայն հայութիւնը ստանում է մի նոր, մի իրաւ բանաստեղծ»...

Փարիզում հաստատուելուց յետոյ Կարիկը իրար յետեւից երեք ժողովածու հրատարակեց, որոնց հիմնական թեման կարօտախտն էր.

Հետեւեցէք որեւէ կռունկի՝
Նա հաստատ վերադառնում է
Մեր երկիրը:

Ինձ իմ երկիրը տարէ՛ք
Գիշերով
Երբ խոտերը դառնում են
կանաչ ճառագայթներ...
Երբ վիթխարի աստղերը
կեռաց ծառի են վերածում
Բարդիները...:

Ահա այսպիսի պարզ ու պատկերաւոր տողերով է Կարիկ Պասմաճեանը երգել իր կարօտը:

Հայաստան կատարած հերթական այցելութիւններից մէկի ժամանակ ասաց.

– Գիտես, ես հիմա առաջուան աղքատ բանաստեղծը չեմ, արդէն բաւականին հարուստ եմ:

– Ի՞նչպէս...

Ու պատմեց, որ Հայ Բարեգործական Ընդհ. Միութեան յանձնարարութեամբ նստել, հայերէն է թարգմանել անգլերէն գրող մի խումբ հայ բանաստեղծների գործեր եւ 2.500 տոլար հոնորար է ստացել, Հէնց այդ օրերին պատահականօրէն մտել է մի սրահ, ուր աճուրդով դեղարուեստական գործեր են վաճառելիս եղել: Երկու նկար շատ է հաւանել, ու երբ աղդարարել են նրանց վերջնական գինը, աճուրդի օրէնքով մի փոքր էլ ինքն է աւելացրել վրան ու գնել է: Արուեստի ներքին զգայդունութեամբ հագացել է, որ այդ նկարների արժէքը շատ աւելին է, քան գինը: Ցիրաւի, չուտով գնորդներ են յայտնուել, եւ ինքն այդ նկարները վաճառել է, չեմ յիշում, կրկնակի՞, թէ՞ եռակի գնով...

Այդպէս չարունակեցի ու սկսեցի կատակ – կատակ հարստանալ: Բայց չկարծես, թէ յաջողութիւնը հեշտ եկաւ, ո՛չ: Երկու տարի անընդհատ ռուսական արուեստ էի ուսումնասիրում. ձեռք էի բերել ռուսական արուեստի վերաբերող բազմաթիւ գրքեր ու կատալոգներ: Մանրամասնօրէն գննում, վերլուծում էի իւրաքանչիւր նկարչի ոճը, կատարման եղանակները, ամէն մի վրձնահարուածը: Մի խօսքով, չուտով դարձայ՝ ռուսական արուեստի ամենագիտակ մասնագէտը Փարիզում: Եւ երբ աճուրդներում ռուսական արուեստի գործեր են վաճառուում, որպէս փորձագէտ ինձ են հրաւիրում:

Եւ պատմեց որ յաճախակի են աճուրդի դրուում կեղծուած գործեր: Ինչ – որ մէկն, օրինակ, Պետրով – Վոդկինի ու Մարտիրոս Սարեանի գործերից առանձին հատուածներ արտանկարելով, կոմպոզիցիա է սարքել ու աճուրդի հանել որպէս Մարտիրոս Սարեանի գործ: Ինքն, անշուշտ, կանխել է վաճառքը:

– Իսկ դա վտանգաւոր չէ՞, կեղծարարները չէ՞ն կարող քեզ վնասել:

– Նայած թէ ովքեր են կեղծարարները եւ նրանց գործերը վաճառողները:

Եւ այդ խօսակցութիւնն այդքանով աւարտուեց:

(Մնացեալը յաջորդով)

ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԻՐ ՀՈԳԵՐՈՎ

ՅԱՆՅԱԳՈՐԾՈՒԹԻՒՆԸ ԿՍԱՃԻ

Հայաստանի Ներքին նախարարութիւնը հրատարակած է այս տարուան ուելի ամիսներու իր գործունէութեան արդիւնքները («Խորհրդային Հայաստան», Սեպտեմբեր 13): Քրէական յանցագործութիւններու տեղեկագրէն յայտնի կ'ըլլայ որ անոնք 1988–ի նոյն ժամանակաշրջանի համեմատութեամբ զգալի աճ մը արձանագրած են: Աճը շատ մեծ ծաւալներ ըստացած է յատկապէս տարուան առաջին ամիսներուն ու ապա որոշ չափով զանդաղած է: Եթէ Մարտին յանցագործութիւններու թիւը աճած էր 108%, ապա Յունիսին՝ 78%, Յուլիսին՝ 72,8% իսկ Օգոստոսին՝ 62,1%: Ուելցած է կանխամտածած սպանութիւններու, մարմնական վնասուածքներու, բռնաբարու – թիւններու քանակը:

Տագնապ կը յարուցէ պետական սեփականութիւններու յափշտակումներու (այս տարի արձանագրուած է նման 440 դէպք) եւ անձնական սեփականութիւններու գողութիւններուն (943 դէպք) թիւին յուելումը, ընդ որում երկու անգամ ուելացած է գնակարաններէ կատարուած գողութիւններու թիւը:

Ներքին նախարարութեան տերեկագրութեան մէջ կ'ընդգծուի որ իրավիճակը ունի նաեւ կարգ մը առարկայական պատճառներ, մասնաւորապէս ներգաղթի երեւոյթը աղէտեալ շրջանին մէջ, ուր կը գործուի արձանագրուող իրաւախախտումներուն ուելի քան մէկ քառորդը: Կը նշուի որ շրջանին մէջ կատարուած յանցագործութիւններու հիմնական ածը եղած է երկրաշարժէն յետոյ առաջին ամիսներուն: Ասկէ զատ, յանցագործ – ծութիւններու թիւին վիճակագրական ածը կը բացատրուի նաեւ անով, որ քրէական արարքներու մասին տեղեկութիւնները ժամանակին կը տրուին:

Ինչ կը վերաբերի Երեւանի, հոն կատարուած է քրէական հետախուզութեան միջոցով արձանագրուած բոլոր յանցագործութիւններուն ուելի քան մէկ երրորդը:

Ժողովուրդը մեծ դժգոհութիւն կը յայտնէ բնակարաններու կողոպտուտներուն համար. ոստիկանութիւնը անկարող է գողերը ժամանակին յայտնաբերելու: Բաւական է ըսել որ բնակարաններէն կատարուած գողութիւններու ընդամէնը մէկ երրորդը բացայայտուած է: Այդ յանցագործութիւններուն վերլուծումը ցոյց կուտայ որ առանց զգալի մասը բանալիները յարմարցնելու կամ դուռը կոտրելու միջոցով եղած է:

Լուրջ մտահոգութիւն կը յարուցէ նաեւ մարդկային զոհերու յանգող ինքնաշարժերու արկածներու ածը, որոնց հետեւանքով 1989–ին ցարդ մեռած է 440 եւ վիրաւորուած 1184 հոգի; կացութիւնը կը բարդանայ յատկապէս թմրած վիճակի մէջ փոխադրամիջոցներ վարող անձերու պատճառով: Այնպէս ուելի ամիսներուն բացայայտուած են 4347 հարբած վարորդներ, որոնցմէ 1993–ը պետական փոխադրամիջոցներու վարորդներ են:

Մտահոգիչ է այն իրողութիւնը որ յանցագործութիւններու վեցէն մէկը կատարուած է պինով անձերու կողմէ:

Ինչ կը վերաբերի ինքնաչարժի գողութիւններուն, այդ թիւը դրեթէ կրկնապատկուած է:

Վերջին տարիներուն առաջին անգամ ըլլալով արձանագրուած է անչափահասներու յանցագործութիւններու ած մը՝ 47,5%:

ԵՐԱԶԱՅԻՆ ՀԱԼԷՓԸ

ԱՆԴՐԱՆԻԿ ԾԱՌՈՒԿԵԱՆ

ՁԱՐԵՆՑ ԴԱՌՆԱԼՈՒ ԳԱՂՏՆԻՔԸ

Վերջապէս չակուեցաւ, նստած տեղէն դարձաւ մեղի, եւ ցուցամատը սպառնալից ցնցելով վրաս, ըսաւ.

– Անպիտա՛ն, խարեցիր զիս:

Այս անգամ «անպիտանը» Զարենցը չէր...

Նոյն տարին, Արխը մեռաւ չանթահատիկ մը: Ինձմէ երկու տարի ուելի մեծ՝ երկաթէ դնդերներով առիւծ մըն էր Արխը, կարճահասակ՝ բայց ռումբի պէս պայթուցիկ: Ինչպէս կրնար մեռնիլ, այդպէս, քանի մը օրէն: Թաղմանէն եաք, առն չդարձայ: Գացի դարձեալ պարտէզները, ճիշդ այն ծառին տակ, ուր գրած էի «Զարենցի» բանաստեղծութիւնը: Բայց այս անգամ, բռունցքս չէր որ չափ կուտար վանկերուն, ոչ իսկ մատներս կը չարժէին: Առաջին մահն էր որ չօշափելի կը զարձնէր ինծի Մահը: Գրեցի, գրեցի, գրեցի ... Անվերջանալի եղերերդ մըն էր ընկերոջս յիշատակին, հարիւրաւոր տողերով: Ոչ սըրբագրութիւն, ոչ մաքուրի քաշել ու հատիկ – հատիկ գրել, Եղածը եղածին պէս յաջորդ օրն իսկ գրկեցի «Յուսաբեր»ին, անմիջապէս յետոյ գղջալու համար: Ի՜նչ անխոհեմութիւն, ի՜նչ թափթփածութիւն: Բայց ամէնէն սարսռիճակը այն էր, որ տպուեցաւ նոյնութեամբ, եւ այժմ կը պառկի, բազմաթիւ այլ ոտանաւորներու հետ, Թերթին հատաքածոներուն մէջ:

Թերթի մը հատաքածոն՝ չիմ՛մը անյայտ պինուորին...

Օննիկը մեռաւ հասուն տարիքին՝ սիրտէն զարնուած, ինչպէս իրմէ առաջ իր կրտսերը, Սահեանը: Ողջութեանը զրած էի արդէն իր մասին, ու նոր բան չկար ըսելիք: «Մանկութիւն չունեցող մարդիկ» գիրքին Յովհաննէան է Օննիկ:

Ցարութիւնը, աշխարհի ամէնէն բարի տղան, որ մրջիւնի մը վրայ անգամ չէր կոխած կեանքին մէջ, տխուր պարապտներու թերումով մեռաւ քանտի մը խորը: Բանաստեղծութեան շրջանը անցած ըլլալուն, արձակով ողբացի իր մահը՝ «Նայիրի»ի մէջ:

Հետաւոր անցեալի այն հնդեակէն՝ մընացած ենք երկու հոգի միայն, ես ու Յաչիկը: Եւ որովհետեւ յայտնի չէ թէ մեր երկուքէն ո՞ր մէկը միւսէն առաջ կ'երթայ, պատշաճ էր որ գրուէին այս էջերը, եւ գիտցուէր Զարենց դառնալու դաղտնիքը:

Կարճ տատիտով առաջին անգամ բեմ բարձրացած օրէն մինչեւ այսօր, ահա չուրջ կէս դար կ'ընէ, բեմէն չէ իջած Յաչիկը ու բեմերու գարդն է, Լիրանանէն եաք, այժմ Ամերիկա: Եւ Յաչիկին մականունն ալ, անշուշտ կրտահեց ընթերցողը, կը մնայ նոյնը – Ամրարտեան:

(Շար. 6 եւ վերջ)

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Տիկին Մատլէն Փափազեան, զաւակներն ու թոռները կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Կիրակի, Հոկտեմբեր 1, Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Եկեղեցին իրենց ամուսնոյն, հօր եւ մեծ – հօր՝

ԳԷՈՐԳ ՓԱՓԱԶԵԱՆԻ

մահուան տարելիցին առթիւ։

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն։

ՎԱՒԱՆՆ Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ

Կիրակի, Հոկտեմբեր 1, Վարագայ Ս. Խաչի տօնին առթիւ, քաղաքիս Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ մէջ, կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ՋԱՏԻԿ ՎՐԴ. ԱԽԵՏԻՔԵԱՆ

Իսկ Հոկտեմբեր 8, Կիրակի օր, կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ՎՐԹԱՆԷՍ Ա. ՔՀՆԱ. ՏԷՐՏԷՐԵԱՆ

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉԻ Վիէննի մատնահիւղի վարչութիւնը ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր անդամ – անդամուհիները Սեպտեմբեր 29, Ուրբաթ, երեկոյեան ժամը 8–ին, Մշակոյթի Տունն։ Կարեւոր օրակարգ։

Վ Ի Է Ն

60 ԱՄԵԱԿ ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉԻ ԴՊՐՈՑԻՆ

Կապոյտ Խաչի Վիէննի ՍԵՒԱՆ մատնահիւղը կը տօնէ իր դպրոցին 60–ամեակը, Հոկտեմբեր 15, Կիրակի, կէսօրէ վերջ, ժամը 3–ին։

Théatre Municipal

Հովանաւորութեամբ՝
ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿ. ՋԱՔԱՐԵԱՆԻ

կը խօսի՝
ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

Մատնակցութեամբ Փարիզէն՝
ENSEMBLE INSTRUMENTAL TRADITIONNEL ARMENIEN

Գաւառական տարազներու տոգանգք։

Տոմսերը կարելի է ապահովել Մշակոյթի Տունն։

Հեռ. – 74 – 53 – 43 – 80

La Pullerie, Salon Michel rue Marchande

եւ խաչուհիներէն։

Տոմսի գին, չափահաս՝ 50 Ֆր.։
12 տարեկանէն վար՝ 30 Ֆր.։

Samedi 7 Octobre à 21 h précises

TEBROTZASSERE
présente

HAY KENAR

ensemble musical traditionnel
de EREVAN
composé de 14 artistes
sous la direction de
GAGUIG MOURADIAN

1, bd. du Nord, 93340 Le Raincy
Tél : 43 81 01 72

(Accès par la gare de l'Est, direction Gargan, gare de Pavillons sous Bois)

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կապոյտ Խաչի Շաւիլի մատնահիւղի պարահանդէսը, Նոյեմբեր 11–ին, Շաբաթ իրիկուն։ Մանրամասնութիւնները յետագային։

***

Կապոյտ Խաչի Անիէռ – Պուա – Փոլոմպ եւ Արժանթէօյի Ակնունի մատնահիւղի ճաշը՝ Շաբաթ, Հոկտեմբեր 21–ին, Սահմուէլ – Մուրատեան Վարժարանի սրահին մէջ։

«ԾԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ԿԸ ՆՈՒԻՐԵՆ

ՄԱՐՍԷՅԼ. – Պերճ Վարժապետեան 300 ֆրանք։

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՁՍԱԿԻ ԶՕՀՐԱՊ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆԻ

մահուան առթիւ

«ԾԱՌԱՋ»ԻՆ

ՓԱՐԻԶ. – Տիկին Պալթայեան 300 Ֆր.։

IN MEMORIAM

A la ménoire de Madame *Ardemisse Kabaradjian*, en remplacement de fleurs et selon la volonté de la défunte, les dons suivants sont faits au Journal Haratch.— Les collègues de Mlle Kabaradjian de L'Air Liquide GPL et de la C.F.P.O. 700 F et 350 F, Mme J. Barbier 300 F, Mme Mandire 50 F.

COOPERATION ARMENIE
et
FRANCE - LIBERTES
FONDATION DANIELLE MITTERAND
organisent
du 28 septembre au 13 octobre

LA PREMIERE EXPOSITION D'ART CONTEMPORAIN

DE JEUNES ARTISTES
PEINTRES ET SCULPTEURS
AVANT-GARDISTES
D'ARMENIE
du groupe «3ème Etage»
Chapelle Saint-Louis
de la Salpêtrière
47, bd. de l'Hôpital, Paris 13ème
Tous les jours de 8 h 30 à 18 h 30

Bénéfice de la vente aux réfugiés, sinistrés arméniens.

– ՁԱՇ –

Կազմակերպուած՝ Կապոյտ Խաչի Իսիի Տիրուհի Սէրբենկիւլեան մատնահիւղի կոզմէ տարեցներուն համար, Պիէվրի ղղեակը։

Մեկնում Շաբաթ, Հոկտեմբեր 7, ժամը 12·30–ին Մշակոյթի Տան առջեւէն, 45 ռիւ տը լա Տէֆանս։

Արձանագրուիլ Խաչուհիներու մօտ։

Solidarité
FRANCO - ARMENIENNE

LEVON TER PETROSSIAN

DEPUTE AU SOVIET SUPREME D'ARMENIE
MEMBRE DU COMITE KARABAGH

FACE A LA PRESSE

LA SITUATION POLITIQUE EN ARMENIE
ET
LA CRISE NATIONALE EN URSS

LE MARDI 3 OCTOBRE à 20 h 30 précises
AU CLUB DES ARTS ET METIERS
Salle de La Rochefoucauld
9 bis, avenue d'Iéna, 75116 Paris, Métro: Iéna

— participation aux frais : 50 F —

ՍԻՆ – ԼՈՒ — Ս. ԳԷՈՐԳ

ՄԱՏԱՂՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ

Եկեղեցւոյ անուանակոչութեան առթիւ հանդիսաւոր պատարագ եւ աւանդական մատաղօրհնութիւն կը կատարուի, Կիրակի, Հոկտեմբեր 1–ին։

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՇԱՒԱՆ Ա. ԽՁԿՐ. ՔՀՆԱ. ՏԷՏԷԵԱՆ

Պատարագի երգեցողութիւնը կը կատարէ Եկեղեցւոյ երգչախումբը, ղեկավարութեամբ՝ Երէցկին Եղիսաբէթ Տէտէեանի։

Après
l'Ensemble BAREGAMOUTIOUN
voilà

HAY KENAR
d'EREVAN

chants et musique traditionnels
de très haut niveau
dans un programme inédit
(6 chanteurs et 9 musiciens)

Le Vendredi 6 Octobre à 20 h 30
dans la Salle des Fêtes du Collège
26, rue Troyon, 92310 Sèvres
Métro: Pont de Sèvres

Réservation: tél. 45 34 68 28

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

U. G. A. B.

Dans le cadre de ses activités éducatives, l'UGAB organise les samedis dans son Centre Culturel Alex Manoogian, 118, rue de Courcelles, Paris 17e, téléphone 42 27 12 26,

des cours :

- *d'Arménien*
- *d'Informatique*
- *de Dessin-Peinture*
- *d'Echec*
- *de Musique Traditionnelle*
- *de Danse Arménienne*

Début des cours le Samedi 30 Septembre à 14 heures.

Inscription sur place
les samedis de 14 h 30 à 17 h 00.

ՎԵՐԱՄՈՒՏ

ԱԼՖՈՐՎԻԼ

Ալֆորվիլի Ս. Մեսրոպ Կրթարանի հայերէնի դասընթացքները կը սկսին Յոկտեմբեր 4–ին։

Դասընթացքները կը կատարուին Յոկտեմբեր ամբողջ օր եւ Շաբթուան տօրը իրիկուններըը։

Պաքալօրէայի քննութեան դասերը՝ Ուրբաթ իրիկուններըը, ժամը 18–ին։

Հասցէ. –
4 bis, rue Komitas, Alfortville

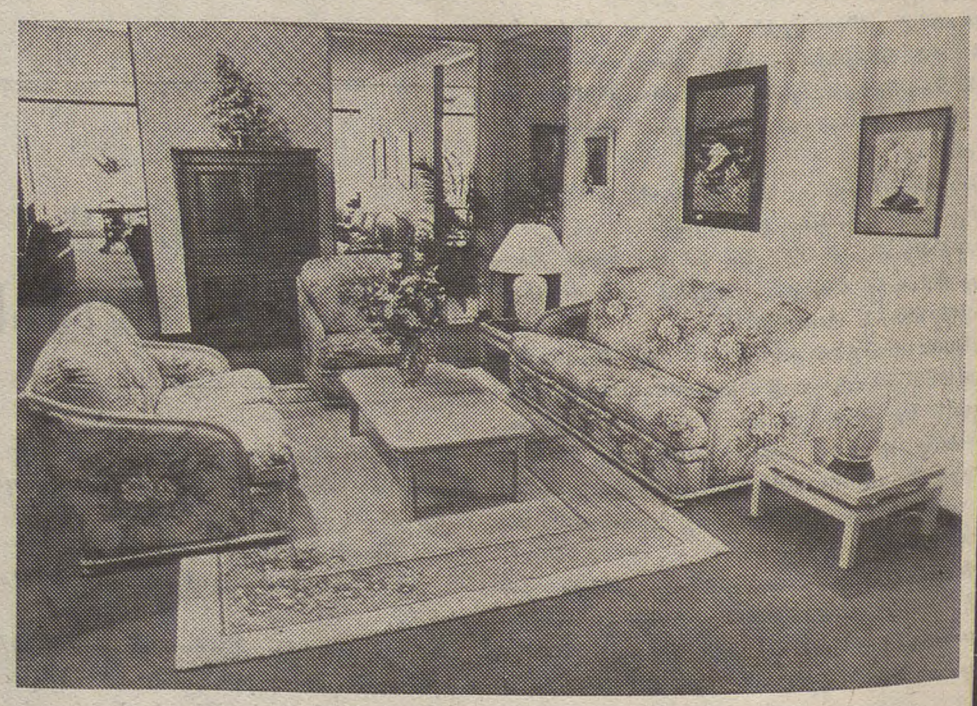
Մանրամասնութիւններու համար դիմել՝

Հեռաձայն. –
43 – 76 – 65 – 37
43 – 75 – 26 – 98

Meubles **Ghazarian**

4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance

Z.I. Vitrolles à 20 km de Marseille tél. : 42. 89. 27. 47

"Բացառիկ զեղչ «Ծառաջ»ի բաժանորդներուն"

«ԾԱՌԱՋ»Ի ընթացիկ ազդերու նոր սակագինը

Մահազդ	400	(474,40)
Հոգեհանգիստ	300	(355,80)
Շնորհակալիք	300	(355,80)
Հարսնիք–Նշանուխ	300	(355,80)
Ծնունդ	300	(355,80)

Բոլոր ազդերու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 18,60% ԹԷ·ՎԷ·Ա· (տե՛ս փակագծի մէջ ընդհ. գումարը)։

Այս գիները կը վերաբերին մէկ անգամ հրատարակելի ազդերու, մինչեւ մէկ քառորդ սիւնակ (25 տող) մահազդներու պարագային եւ 1/8րդ (12-13 տող) մնացեալին։

Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել Թերթին վարչութեան։

ՇԱԲԱԹ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 30
SAMEDI
30 SEPTEMBRE
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Directrice: Arpik Missakian

Tel. : 47. 70. 86. 60 — Telex : HARATCH 280 868 F
C.C.P. Paris 15069-82 E — 51027317 A R. C. Paris

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 700 Ֆ· — Վեցամսեայ : 360 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1000 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

65րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.111 | Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN | 65e ANNEE — No 17.111

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ
ՀԵՌԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 27)

Ս. ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆԻ ԵԼՈՒԹԸ ԽՈՐՀ. ԿԵՆՏԿՈՄԻ ՆԻՍՏԻՆ (*)

Արդէն երկրորդ տարին է որ մամուլը եւ հեռատեսիլը մեր շրջանը կ'անուանեն ու այլ կերպ, քան թեժ եւ պայթուցիկ: Ինչն է որ զայն եռացող կաթսայի վերածնց: Ընդհանուր անհանգստութեան ճախողութեան, ընկերային ոլորտին բարձիթողի վիճակին մասին, թէեւ անոնք ալ իրենց տեղն ունէին: Պայթուցիկ զարճան նաեւ նախ եւ առաջ ազգային հարցին ազատագոյ ձեւախեղումները, որոնք մերկացան հրապարակայնութեամբ եւ վերապատուցմամբ:

Կը սխալին անոնք, որոնք բոլոր Հանրապետութիւններուն համար կը փնտռեն ազգամիջեան յարաբերութիւններու սըրման միատեսակ պատճառներ եւ բախտորոշ լուծման համապատասխան ընդհանուր դեղատոմսեր: Իւրաքանչիւր ըսրման ունի իր իւրայատկութիւնը եւ առանց այդ ըմբռնելու կարելի չըլլար գտնել ելքի մօտեցումներ:

Հայաստանի ներկայ հանրային – քաղաքական իրավիճակը ինչպէս անցեալին, այնպէս ալ ներկայ իրողութիւններուն արձագանգն է: Պատմական հանդամանքներու բերումով, ժողովուրդը բաժնուած է մասերու, որոնք իրարու կը ձգտին, ցեղասպանութեան դառն ժառանգութիւնն է աչխարհի բազմաթիւ երկիրները ցրուած աւելի քան երկու միլիոնոց ըսփիւռը: Մօտաւորապէս նոյնքան ալ Հայեր կան Խորհրդային Հայաստանի սահմաններէն դուրս, երկրին տարբեր ըսրջաններուն մէջ:

Այսօրուան ազգամիջեան պատակատուին եւ բնական աղէտին չհկացած պատճառական յիշողութիւնը անդրադարձաւ եւ չէր կրնար չանդրադառնալ ժողովուրդին տնտեսական, տրամադրութեան եւ ինքնազգացողութեան վրայ: Եւ ասոր մէջ պէտք է փնտռել ըմբռման բանալին, այն հարցին թէ այսօր ինչ տեղի կ'ունենայ Հայաստան:

Ամբողջ պատասխանատուութիւնը ծայրայեղականներու վրայ բարդելը պիտի նպաստէր չատ պարզունակ դարձնել դրութիւնը, մեզ զրկել ճգնաժամային իրավիճակէն դուրս գալու ճիշդ ուղիներ գտնելու հնարաւորութենէն:

Հայաստանը բուռն ժամանակներ կ'ապրի: Զանգուածներու աճած քաղաքական գործունէութիւնը, զարթարձեան կնճիռին լուծման գործին մէջ հանդէս բերուած դանդաղութիւնը, Ադրբեջանի հետ գոյութիւն ունեցող լարուածութեան սառամոյցը եւ ըրջափակումը Հայաստանի մէջ դրեթէ ճգնաժամային կացութիւն ստեղծած են:

Մեր լրակատար նիստին նախօրեակին սկսած Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի նատաշրջանին մեր Պրեզիտիումին վըստահութեան քուէ յայտնելու հարցը դըրւեցաւ: Որոշ անձեր անվստահութիւն յայտնելու կոչեր ըրին նաեւ միութենական մարմիններուն:

Երեսփոխանները հարց կուտային, թէ ինչպէս կ'ըլլար որ խորհրդային իշխանութեան 70–րդ տարին անմեղ մարդոց արիւն թափուած, Երեւանէն առած մեր լուրերը կը հաստատէին, թէ ինչ որ ԹԱՍՍ–ի արձագանգելով, կը դրէ միջազգային մամուլը չըջափակման, նոյնիսկ մասնակի, վերացման մասին քնաւ չի համապատասխաներ իրականութեան: Եւ հերքումները ու ճշդումները լոյս կը տեսնեն արդէն Հայաստանի մամուլին մէջ եւ «Արմէնփրէս» իսկ կը յայտարարէ թէ ինչ որ «Պրաւդա» կը դրէր Սեպտեմբեր 27–ի իր թիւով չի համապատասխաններ իրականութեան: Երեւանի «Կոմունիստ»ն է որ կը պարզէ պատկերը: Հինգշաբթի օր Նախիջեւանի ճամբով հասած էին 86 վագոն, Իջեւանի ճամբով 72, առաւելաբար չինանիւթերով բեռցուած, բայց վառելանիւթի չզոյութիւնը թոյլ չի տար որ պարպուին: Վերջին 24 ժամուան ընթացքին 14 կառախումբ հասած են Իջեւանէն, ապրանք կը բերուի Ղափանէն թռանով: Գրեթէ բոլոր գործատունները դադրեցուցած են իրենց աշխատանքը, ինչպէս հիւսուածեղէն (թելը վերջացած է) եւայլն, եւայլն: Նիւթ չկայ: Մինչ կը գրուէր որ 58 վագոն հասած են Հայաստան, իրականին մէջ միայն 3 հատ հասած է, որոնք 2–ը լեցուն փոած գետնախնձորներով: Հասած է վագոն մը, որ Օգոստոս 24–ին բեռցուած ձուկ կը բերէր, ապիւրը կուգայ Ջրախաոն: Այս ամբողջը պատճառ է որ «Կոմունիստ» օրաթերթը վերոյիշեալ լուրերը տալով խորագրէ· – «ՇՐՋԱՓԱԿՄԱՆ ՆՈՐ ՁԵՒ»: Արդարեւ, «բաներ» կը հասնին, որոնք կամ փոած են կամ որեւէ ձեւով անօգուտ եւ անգործածելի: Հայաստանի ժողովուրդը, հաստատեց մեզի մեր խօսակիցը ընկճուած չէ, հակառակ ուտեստեղէնի մեծ դժուարութեանց: Կացութիւնը, այս առընչութեամբ, չատ ծանր է Շահումեան եւ Ղարաբաղ, ուր հաց չկայ, քանի՝ ալիւր չկայ: Երեւան ալ հացի պարագան սկսած է մտահոգիչ ըլլալ: Ընդհանուր տպաւորութիւնն այն է, որ այս ըրջափակումը տեսակ մը չարունակութիւնն է Սումգայիթի, այլ ձեւով:

Սեպտեմբեր 29, Ուրբաթ, կէսօրէ ետք, Հայաստանի եւ Ղարաբաղի երեսփոխանները մամուլի ասուլիսի մը հրաւիրած էին Մոսկուայի օտար թղթակիցները, պարզելու համար ըրջափակման բուն պատկերը, ոչ թէ «Պրաւդա»ի «ճշմարտութիւնը»···:

× Հայոց Համազգային Շարժումի հաստատարի թուականը ճշդուած է: Հաստատարը տեղի կ'ունենայ Նոյեմբեր 4–ին եւ 5–ին:

***

«Նուվէլ տը Մոսկու»ի մէջ (փարիզեան հրատարակութիւն, Սեպտեմբեր 29 / Հոկտեմբեր 5) ամբողջ էջ մը կայ այս ըրջափակման մասին, որու ընթերցումը իսկապէս անհանդուրժելի է: Նախ կան որոշուած մանրամասնութիւններ· – Վերաշինութիւնը դադրած է, ոչ ոք յոյս ունի որ ձմրան նախատեսուած քանակութեամբ տուներ ըլլան: Նորվեկիացիները չեն կրնար լրացնել իրենց աշխատանքները, ոչ ալ բանալ իրենց հիւանդանոցը (որու պաշտօնական բացումն ալ կատարուած էր Սեպտ· 7–ին – տես՝ «Յառաջ», Սեպտեմբեր 15–ի հեռատիպ): Ջուարթ – նոց օդակայանը լարուած մթնոլորտ մը կը տիրէ: Օդանաւ մը վառելանիւթ կը բերէ Մոսկուայէն, նոյնքան սպառելով մինչեւ հասնիլը···: Առեւտուրի փոխ – նախարարը՝ Վահագն Սարգսեան կ'ըսէ թէ թթխմոր չկայ այլեւս: Ալիւրի համար ալ հարկ է բանեցնել տալ դիւղերու հին ջաղացքները···: Կացութիւնը կրնար ծայրայեղ ըլլալ, կը դրէ թերթը, եթէ մանաւանդ ղրբերդական չըլլար: Այսպէս դիմում կ'ըլլայ Նախիջեւանի ինքնավար Հանրապետութեան, որ թոյլ տայ անհրաժեշտ դեղօրայքը փոխադրող կառախումբի մը անցքը իր հողամասին: Նախարարապետը կ'ըսէ թէ տեղեակ է, բայց չի կրնար սոիսկել ուղեվարներուն որ ճամբան բանան, որոշումը միայն ժողովրդական ճակատը կրնայ տալ: Անոր ալ նախագահը՝ Իլիչեվակի բանակցութեան եկած Հայերուն յուշագիր մը կը յանձնէ, ուր կը պահանջուի որ նախ՝ «ՀԱՅԱՍՏԱՆ ՆԵՐՈՂՈՒԹԻՒՆ ԽՆԴՐԷ ՆԱԽԻՋԵՒԱՆԻ ԻՐ ԸՐԱԾ ՆԱԽԱՏԻՆՔՆԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ 1924–Ի ԻՐ ՀՈՂԱՑԻՆ ՑԱԽԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՎ եւ հատուցում տայ Հայաստանէն հեռացած Ադրբեջանցիներուն» (SIC): Սահմանը Արարատի ըրջանին եւ Նախիջեւանի միջեւ երասխէն չատ հեռու չէ եւ փակուած է: Հոն, աշխարհէն բնաւ լուր չունին: Թերթ չկայ: Երեւանի մէջ Սօս Սարգսեան երեսփոխաններու նեցուկը վայելած է, երբ առաջարկած է որ պատժական միջոցներ դրծադրուին ըրջափակումին պատասխանատուներուն դէմ:

Ամբարտաւանութեան «հոյակապ» նմոյշ մըն է, Ադրբեջանի ժողովրդական ճակատի ղեկավարութեան անդամ՝ Լէյլա Եուսուվայի յայտարարութիւնը «Նուվէլ տը Մոսկու»ի· – «Հայաստան պէտք է ամէն բանէ առաջ հրաժարի իր հողային յաւակնութիւններէն Ղեռնայինի Ղարաբաղի վրայ: Պլոքիսի հարց չկայ, պարզապէս, այլեւս չենք յանձներ Հայաստանի ինչ որ ցարդ կուտայինք ձրի, այսինքն մեր բարիւղը եւ ուտեստեղէնները»:

Հոս, բարեբախտաբար, թերթը ծանօթութիւն մը կ'աւելցնէ, ճշդելով որ Ադրբեջանի ճամբով Հայաստանի ստացած օրական 100 հազար թոն ապրանքին միայն 3–էն 4%–ը ադրբեջանական ապրանք է···:

Այս ամբողջը արձանագրելէ ետք, պարելի՞ է դեռ խորհրդածութիւն ընել: Առանց պատերազմի, խորհրդային Հանրապետութիւն մը ԿՐՆԱՑ ըրջափակումի ենթարկել ուրիշ Հանրապետութիւն մը եւ Մոսկուան ալ «սէյիր» կ'ընէ:

× Կարկառ – Ջայ դեռակի երկաթուղային մէկ կամուրջը (Ղարաբաղ) քանդուած է ահաբեկչական արարքով մը, կը դրէ «Իզվեստիա», կառախումբի մը անցնելէն քիչ առաջ:

ՎԱՂԸ՝ «ՅԱՌԱՋ – ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ»

Վաղը լոյս կը տեսնէ «Յառաջ միտք եւ արուեստ»ի Նոր (142) թիւը, հետեւեալ բովանդակութեամբ.–

Քալէիտոսկոպ
արուեստասէրի մը օրագիր
Դ·ՐԱՖՖԻ ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ
Ձիթենիին վիճակները ԳՐ· ՊՐԼՅՏԵԱՆ
Le lieu de la mémoire *F. MESTOUDJIAN*

ՓՈԽԱՆ ՏՈՄՍԻ

Ի՞ՆՉ ԿՐ ՓԱԼԷ...

– Ֆրանսայի մէջ հայ դպրոցը չի՛ բալեր ··· չլսեցի՞ք, Սեւրի Մխիթարեան վարժարանը գոցուեր է: Դպրոցասէրը երկու տարիէն պիտի գոցուի: Մարսէյլի Համազգայինը ահաւոր դժուարութեան մէջ է: Եւ դո՛ւք, Լիոնի մէջ, եղեր էք ամէնօրեայ մանկապարտէզ մը բացեր էք: Կ'անդրադառնա՞ք Ձեր ըրածին: Եկեղեցւոյ տնտեսութիւնը ահաւոր անդունդի մը կը տանիք:

Աւելի լաւ էր խօսակցութիւնը չշարունակել:

Այս բոլորը կ'ըսուին, շատ հաւանաբար չնչին ամսատուրքով մը ներ – համայնքի կամ կրթական կեանքին իրենց մասնակցութիւնը չբերելու համար:

Նման ընդդիմախօսներ տասը տարիէ ի վեր կը խարազանեն Եկեղեցին, առարկելով թէ մայրենիի նահանջին մեծագոյն պատասխանատուն է ան: Մեսրոպի գծած ուղիէն շեղած:

Այսօր, նոյն ուժգնութեամբ, միեւնոյն բերաններէն կը խարազանուի եկեղեցին, որովհետեւ մայրենիին համար, կոկիկ դարբնոց մը՝ հեռանկարով մըն ալ լեցուն, հիմներ է ան:

Ուրիշ առիթ ալ՝

Մայր մը իր զաւակը խստիւ յանդիմաներ է ամէն կիրակի եկեղեցի յաճախելուն պատճառաւ:

Խնդրեմ ըսէ՛ք,

Ի՞նչը կը փալէ ուրեմն Ֆրանսայի մէջ: Եկեղեցին չի՛ բալեր, դպրոցը չի՛ բալեր, կուսակցութիւնը չի՛ բալեր:

Ձբալե՛ք ,վերջացաւ գնաց:

Այլ Հայե՞ր, այլ Հայութի՞ւն:

ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՓԻԼԻՊՊԵԱՆՆԵՐՈՒ նախկին նախագահը, աւելի ճիշդ՝ մենատէրը, Ֆերտինան Մարքոս, մեռաւ Հոնոլուլու, երկարատեւ հոգեվարքէ մը ետք: Իր երկրէն քչուելէ ետք, 1986–ի ընտրութեան պարտուելով, յայտարարած էր՝ «Ինծի համար այս կղզին Սէն – Թիէրէն պիտի չըլլայ, Էլպա պիտի ըլլայ», ինչ որ չհամապատասխանեց իրականութեան: 72 տարեկան, Մարքոս, իր մահով ալ կը խանգարէ Տիկին Աքուինոյի վարչակարգը, քանի որ ընդդիմութիւնը կը պահանջէ որ մարմինը բերուի եւ թաղումը Մանիլլա կատարուի: Առայժմ, Փորթ Աքուինօ երեք օրուան համար երկրին դրօշակները կէս պարզել կուտայ: Մենատէրին այրին այսօր աչխարհի ամէնէն հարուստ կիներէն մէկն է, 35–էն 70 միլիառ ֆրանք ունի: Առասպելական է, իսկապէս այս մարդուն դիպած դրամը: Երբ պալատէն կը հեռանար, երիտասարդ Փիլիպեանցիներ չդմած էին գտնելով Տիկին Մարքոսի ունեցածը՝ 508 երկար եւ 427 կարճ հագուստ, 1060 զոյգ կօշիկ, 664 թաչկինակ: Եւ ըսել թէ ասոնք ձգածներն են, պէտք է «բաներ մըն ալ» հետը տարած ըլլայ···:

ՈՒԿՐԱՆԻՈՑ կեդրոնական Կոմիտէի նոր Ա· քարտուղարն է Վլադիմիր Իվաչկօ, որ ընտրուեցաւ Հինգշաբթի օր: Այս ընտրութեան առթիւ, Կորբաչով երթուղարձ մը ըրաւ Կիեւ, ինչ որ բաւական յատկանշական երեւոյթ կ'եւ կը փաստէ Խորհ· Միութեան Թիւ մէկին տուած կարեւորութիւնը Ուկրանիոյ, որու նախկին քարտուղարն էր – Շեչերբիցկի – որ հեռացուեցաւ անցեալ չաբթու Պոլիտբիւրոյէն:

(Շար·ը Դ· էջ)

ՓՈՔՐ ԱՐՑԱԽ՝ ԱՐԾՈՒԱՇԷՆԻ ՁԻԶԸ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՄԱՄՈՒԼ

ՈՒՐ ԵՍ, ԿԱՐԻԿ

Գրեց՝ ՎԱՀԱԳՆ ԴԱՒԹԵԱՆ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Հայաստանի պատկանող հայկական պիւղ, Ադրբեջանի սահմաններուն մէջ. ո՛վ պիտէ քանի տասնեակի կը հասնի անոնց թիւը: Այս չարքէն մէկն է Արծուաշէնը. Կրասնոսելսկի շրջանին այս պիւղը որ զար մը Հին Բաշքենդ կոչուելէ ետք վերադարձ է հարազատ անունը: Աւելի բաւական չէ ասկայն. Արծուաշէնը պէտք է վերադարձնէ նաեւ իր հարազատ բնակիչները. անոնց ամբողջութիւնը: «Պիւղը հիմա էլ բազմամարդ է, ունի շուրջ երեք հազար բնակիչ: Կարող էր աւելին լինել. բայց դրան խանգարել է կեանքի համար անհրաժեշտ պայմանների բացակայութիւնը»: Այս «բացակայութեան» մէջ պէտք է տեսնել բնակարանի, հողամասի պակաս, աշխատանքի ոչ բաւարար մարզ, եւայլն, եւայլն: «Ուստի յատկապէս երիտասարդութիւնը զանգուածաբար հեռացել է հողային հիանալի հնաբաւորութիւններ ունեցող հարազատ գիւղից»: Մինչեւ հոս եւս, պարագան կարելի է բազմապատկել տ՛ով պիտէ քանի տասնեակով: Աակէ անդին ասկայն, Արծուաշէնի մասին Սեպտեմբեր 5–ի «Խորհրդային Հայաստան»ի Բ. էջը զրաւած զրութիւնները տարբերութիւն մը կը պատմեն. Արծուաշէնն մնացած տեղացին, անոր ներկայ ղեկավարները վճռակամ են դատարկուած հայկական պիւղերու ցանկին վրայ չաւելցնելու իրենց պիւղին անունը:

Այս վճռակամութիւնը կ'արտայայտուի բացառիկ նիստի մը ընթացքին որ կը դումարուի Հայաստանի վոխ վարչապետ, Հողամշակութեան Պետական Կոմիտէի նախագահ՝ Վլ. Մովսիսեանի գլխաւորութեամբ: Բազմաթիւ Արծուաշէնցիներու ներկայութեան մէկ – մէկ կը քննարկուին այն խնդիրները որոնք մինչեւ յաջորդ տարի պիտի լուծուին: Տեղացիներու հաստատակամութեան մասին լաւագոյն զաղափար մը կուտայ անոնցմէ մէկուն հետեւեալ արտայայտութիւնը. «– Եուրիկ, գիր, ո՛չ մի խօսք ու խոստում չմոռանաս, եկող տարեվերջին այս ցոյց կազմը մեզ հաշուետուութիւն է տալու: Թերացող «նախարար»ին իր հօր հարսանիքը յիշել կը տանիմ: Հերիք է սիրուն որոշումներ ընդունեն ... չկատարելու համար»:

Արծուաշէնի «Նախարար»ներն ալ կը բաժնեն բնակչութեան մտահոգութիւնը. չրջանային Կոմիտէին կոչ ուղղելով «գոլորին, ովքեր «դրսում» են», կ'ըսէ. «յարգելի Արծուաշէնցիներ, այսօր հարազատ գիւղը սպասում է ձեզ: Վերադարձէք թափուր հայրական օջախները, բացէք գոց դռները եւ մանկան խինդ ու ծիծաղով լցրէք շուրջը, գարձէք ձեր հողի իսկական տէր ու տնօրէնը»:

Թերթին նոյն էջին վրայ տեղ զրաւած է պիւղին միջնակարգ դպրոցին ուսուցիչներէն Համլետ Ադաքելեանի «Գիւղն էլ մի փոք Արցախ է» յօդուածը. ան համոզում տողերով անդրադառնալէ ետք պիւղին անցեալին, կը ծանրանայ ներկայի ամենածանր հարցին վրայ, որ պիւղէն մեկնումներու պարագան է. մարդիկ իրենց հօրենական հողերը կը լքեն, որովհետեւ հակառակ վերջին տարիներու կարգ մը զրական զարգացումներուն, աշխատանքի, գործի մարզը քաւարար չէ: «Մարդիկ պատրաստ են ճամբորդական ցուպը շպրտել, անգամ փոքր աշխատավարձով աշխատել, միայն թէ աշխատանք լինի»: Ու որպէս նոր աշխատատեղիներու ապագայ մարզ, որմէ առաւելագոյն չափով օգտուի պիւղն ալ, Հ. Ադաքելեան կ'առաջարկէ զբօսաշրջութեան անկիւնի մը վերածել Արծուաշէնը. «մանաւանդ որ հիանալի անտառ, գեղեցիկ արհեստական լիճ, մաքուր օդ եւայլն. մի խօսքով, բոլոր պայմանները կան այդտեղ առողջարան, զբօսաշրջական հանգրուան կառուցելու համար»:

Թերթին նոյն էջին վրայ տեղ զրաւած Արծուաշէնի «պատմութիւն»ը յուսադրող, նոյնիսկ ուրախացնող կողմ մը ունի. նկատի առած անոր ճակատագիրին ու հողային նամանութիւնը Արցախին, «Փոքր Արցախ» կոչուած պիւղին հարցը հրապարակողները, նախ գործի անցած են ճիշդ ժամանակին. դատարկ պիւղի մը եռեւէն զարձրացած ախոռանքի ճիչ չէ անոնցը. չարիքին զարման չէ որ կը փնտռեն, այլ կ'ուզեն կանխել զայն: Ցեղոյ կայ նաեւ այն կէտը, որ կան արդէն պիւղ վերադառնալ ուզողներ, եթէ աշխատանքի ապահովութիւն տրուի:

Այս ամբողջը բաւարար երաշխիք են հաստատելու թէ հայկական պիւղերու ընդհանրապէս ցաւ պատճառող իրականութեան հակադրուող բացառութիւն մը կ'ըլլայ Արծուաշէնը. նաեւ վարակիչ օրինակ մըն ալ, ինչո՞ւ չէ:

Ա. ԹՈՓՈՑԵԱՆ

... Գրասեղանիս վրայ է իմ նոր գիրքը՝ «Ի սկզբանէ էր բանն», որ յօդուածների, էսսէների, յուշագրութիւնների, ակնարկների ժողովածու է: Այդտեղ մի ակնարկ կայ այն մասին, թէ ինչպէս է Մարտիրոս Սարեանի լուսագոյն կաւանդրից մէկը՝ «Գեղամայ լեռները», վերադարձել Հայաստան:

Պատմութիւնը երկար է, բայց ես համառօտած կը պատմեմ:

1928 թուականին, փարիզեան յուցահանդէսից յետոյ, այն նաւի վրայ, որով վերադարձի ճամբայ են բռնել Սարեանի 40 կտաւները, Կոստանդնուպոլսի նաւահանգստում, մեծ նկարչի խօսքերով ասած, «պատահաբար, թէ դիտաւորեալ» հրդեհ է բռնկել, եւ «Գեղամայ լեռները» այրուած է համարուել: Բայց տարիներ յետոյ պարզուել է, որ այդ կտաւը չի այրուել, կայ ու Ամերիկայում է: Սարեանը մոռացած է եղել, որ յուցահանդէսից յետոյ այն նուիրել է իր հայրենակիցներից մէկին: Սարեանի տուն – թանգարանի տնօրէն Շահէն Խաչատրեանից իմանալով, որ նկարի սեփականատէրը մահացել է, եւ ժառանգներն ուզում են վաճառել այն, կարիկն անյապաղ թռել է Ամերիկա...

Ցիշում եմ այն օրը, երբ Սփիւռքահայութեան հետ Մշակութային Կապի Կոմիտէի դահլիճում Կարիկ Պատմաճեանն այդ նկարը նուիրում էր Մարտիրոս Սարեանի տուն – թանգարանին:

Շատ խօսքեր ասուեցին Կարիկի հասցէին, երախտագիտութեան, շնորհակալութեան խօսքեր:

Կարիկը կարճ պատասխանեց.

– Մի՞թէ շնորհակալութիւն են յայտնում այն մարդուն, որ նկար է բերել իր սեփական տունը...

Մէկ տարի յետոյ Կարիկը զրոյ՝ Վարդուկի – Վարդուհու հետ, որ չատ զեղեցիկ ու իմաստուն լի աղջիկ է, նորից Հայաստանում էր: Մեր տանն էինք:

– Կարիկին մասին ձեր զրած յօդուածը հատու Երուսաղէմ, հայրիկիս կարդացի. չատ յուզուեցաւ, լաց եղաւ...

– Դու չարունակութիւնը պատմէ, չարունակութիւնը, – միջամտեց Կարիկը:

Իսկ չարունակութիւնը այսպիսին էր: Հայրը յուզուելուց, լաց լինելուց յետոյ Վարդուկին խնդրել է, որ յօդուածը տանի եւ իրենց հարեւան հայ-թուխ Ցակոբ աղային կարդայ ... Ցակոբ աղան էլ իր հերթին յուզուելուց ու լաց լինելուց յետոյ հնակարկատ Սիմոն աղայի կրպակն է ցոյց տուել, թէ՝ տար նրան էլ կարդա՛ ... Սիմոն աղան էլ իր հերթին... Մի խօսքով, Վարդուկը «Հայրենիքի Ձայն»ը ձեռքին, մտել է հինաւուրց Երուսաղէմի հայկական թաղի համարեա բոլոր խանութները, կրպակները, արհեստանոց – ներն ու կարդացել յօդուածը, եւ բոլոր լսողները լաց լինելուց յետոյ մարգարէացել են.

– Թէեւ սպտիկ առենը չար մանչ էր կարիկը, բայց ես գիտէի, որ մեծ մարդ պիտի դառնայ:

Մինչեւ այդ չէի հարցրել Կարիկին, թէ ինչքանով է գնել Սարեանի նկարը, այդ օրը հարցրի...

– Տասը հազար տոլարով. բայց իսկական գինը քան հազար է: Թերեւս չուտով Սարեանի նկարների գինը առաւել բարձրանայ ... Բայց այս դէպքում գինն ի՞նչ կարեւոր է, այդ նկարի միջոցով ես իմ աչքին էի խոտովանում Հայաստանին ... Սիրոյ խոտովանանքը գին ունի՞...

Այսպիսին է Կարիկը:

Իմանալով որ ես վիրահատութեան կարիք ունեմ, ասաց.

– Այստեղ չանես այդ վիրահատութիւնը, թժշկական այդ ճիւղի լաւագոյն մասնագէտները Ֆրանսիացիներն են. կը դաս, Փարիզում կ'անես...

– Բայց, կարծեմ, այնտեղ վիրահատութիւնները չատ թանկ են, – ասացի:

– Եղբայր, քո ի՞նչ գործն է՝ թանկ են, էժան են, միայն թէ եկ, չճզճգես...

Այսպիսին էր Կարիկը:

Չճզճգեցի եւ ստիպուած այստեղ արեցի այդ վիրահատութիւնը, բայց՝ անյաջողութիւն ... Երեք ամիս յետոյ վիճակս առաւել վատթարացաւ ... Ու Փարիզում էի: Երկու դիշեր միայն անցկացրի հիւանդանոցում: Ամէն ինչ կարգաւորուեց: Ցետոյ մի քանի օր անընդհատ կարիկի հետ էի, մեծ մասամբ իր ցուցասլաքի հետում:

Առաւօտից սկսած երիտասարդ, բայց ընկճուած մարդիկ էին այցելում Կարիկին, ռուսերէն էին խօսում հետը, եւ նկատում էի, որ Կարիկը զրամ է հանում եւ դնում նրանց զրպանը:

– Ովքե՞ր են...

– Ռուսաստանից են, երկրից դուրս արուած այլախոհ նկարիչներ, տաղանդաւոր մարդիկ կան մէջները, բայց թշուառ վիճակի մէջ են: Օգնում եմ...

Այսպիսին է Կարիկը...

Վերջին անգամ անցեալ տարուան ամրանը Մոսկուայի Շերեմետեւօ օդանաւակայանում հանդիպեցի նրան, հանդիպեցի պատահաբար ... Ես Ամերիկայից էի գալիս, ինքը Փարիզ էր թռչում: Վերելակով բարձրանալիս սխալ յարկում էի իջել ... Ու դէմս Կարիկն էր ... Հրաչքի էր նման:

Չի՞ կրկնուելու, արդեօք, այդ հրաշքը...

Ընդամէնը 15 – 20 րոպէ եղանք միասին, մտահոգ, չատ էր մտահոգ Ղարաբաղով ... Հարցնում էր՝ ի՞նչ է լինելու: Որչափի պատասխան չունէի, ու տխուր էինք, չատ էինք տխուր, իսկ բաժան – ւելիս նկատեցի, որ ուզում, բայց չի կարողանում զսպել արցունքը...

Ի՞նչ իմանայինք, որ առաւել սարսափելին է սպասում մեզ՝ Դեկտեմբերի 7–ը:

Գրեցին, որ այդ օրերին հինգ արժէքաւոր նկար է նուիրել Հայաստանի մշակութային Փոնտին, բայց չգրեցին, թէ ինչքան զրամ է նուիրել Շառլ Ազնաւուրի նախաձեռնութեամբ ստեղծուած Հայաստանի օգնութեան Փոնտին: Ցետոյ իմացայ, որ մէկ միլիոն Ֆրանք է նուիրել ու հատանաբար զգուշացրել, որ այդ մասին չգրեն: Այսպիսին է Կարիկը...

Վարդուհու փարիզեան հեռախօսազանգից մի երկու – երեք օր յետոյ ինձ այցելից Երուանդ Փոչարի տուն – թանգարանի տնօրինուհի Լալա Մարտիրոսեանը: Պարզուեց, որ այդ չարափաստիկ օրուայ առաւօտեան ինքը ամուսնու՝ Փոչարի որդի Հայկազն ու նրա ընկերոջ հետ Կարիկի մօտ են եղել: Կարիկն ասել է, որ զանգի է սպասում, ինչ – որ ժամադրութիւն ունի:

Եւ զանգը հնչել է...

Միասին են դուրս եկել հիւրանոցից: Հեռուից ինչ – որ մէկը ձեռքով է արել, կանչել է Կարիկին: Աւտոմեքենայի հասարը չեն նկատել, բայց Հայկազը նկատել է այդ մարդու դիմանկարն ու տուել նրան:

Ինձ փարիզից զանգահարելուց երկու օր յետոյ Վարդուհու ձայնը Մոսկուայից առայ: Ցեղաւորել էին «Ռոսիա» հիւրանոցի այն նոյն համարում, ուր Կարիկն էր իջել: Ամէն օր զանգահարում էինք իրար: Ես իրեն էի յոյս տալիս, ինքը՝ ինձ: Երեւում էր, որ ամուր աղջիկ է...

Ռուսական մամուլը գրեց, թէ փոստաբերկան, որ կարող են լոյս տեսել Կարիկ Պատմաճեանի խորհրդաւոր անյայտացման վրայ:

Ամիսը վաղուց է անցել, ո՞ւր է այդ լոյսը...

Մի այսպիսի փոստ էլ հաղորդեց ռուսական մամուլը: Փարիզում վերջերս ռուսական արուեստի մի չատ արժէքաւոր հաւաքածու է վաճառուելիս եղել: Մոսկուան ցանկացել է գնել, բայց տէրերն այնպիսի պին են գրել վրան, որ գնելն անհնարին է դարձել: Ցրանսիական կառավարութիւնը Կարիկ Պատմաճեանին է հրաւիրել հաւաքածուի ճշգրիտ պինը որոշելու համար: Կարիկն այնքան է լինցրել պինը, որ Մոսկուան գնել է հաւաքածուն:

– Մօտը չա՞տ զրամ կար, – հարցնում եմ Վարդուհուն:

– Ո՛չ, առհասարակ հեռը չատ զրամ վերցնելու սովորութիւն չունի:

– Պանքային էէքի զրքոյկը մօ՞ն էր...

– Ո՛չ, հեռը էէր վերցրել:

– Իսկ կարո՞ղ է առանց այդ էէքի զրքոյկի ինչ – որ մէկի անունով զրամ զուրս զրել պանքից...

– Կարող է, բայց այդ երկար պատմութիւն է, ժամանակ կը պահանջէ...

«Ժամանակ կը պահանջէ» ահա միակ յոյսս...

Որքան օրերը դումարում էին իրար, այնքան դժուարութեամբ էր ձեռքս գնում դէպի հեռախօսը, Վարդուհուն զանգ տալու համար: Ի՞նչ ասեմ, ի՞նչ խօսեմ, ինչպէ՞ս միխիթարեմ...

Օրերս նորից զանգ տուի, էկար: Ցետոյ իմացայ, որ մի քանի օրով փարիզ է մեկնել ... ինչո՞ւ...

Իսկ երաշս չարունակում է կրկնուել, ուշ դիշեր է, անձրեւ ... Կարիկն ու ես յոգնած, թրջուած, հեւասպառ յետ ու առաջ ենք անում ինչ – որ մութ, չատ մութ ու չատ նեղ նրբանցքում ու ոչ մի կերպ չենք կարողանում դուրս դալ այդ տեղից:

Վեր եմ թռչում, վառում լոյս, ծըխում, անվերջ ծխում:

Մտքումս ամէն ինչ չուռ ու մուռ եմ տալիս, քննում եմ ամէն կասկած, ամէն ենթադրութիւն, ամէն վարկած ու միտք կանդնում մի մեծ հարցականի դէմ. միթէ, ինչպէ՞ս կարող էր որեւէ մէկի (այն էլ, հատանաբար, ծանօթ մէկի) ձեռքը բարձրանալ այդ դեղեցիկ ու լիաճեան, այդ չիասիրտ ու ազնիւ մարդու, բանաստեղծի, արուեստագէտի, այդ մաքուր – մաքուր հոգու վրայ...

Ու երբ ցաւից յոգնած, ուժասպառ վիճակում եմ կոպերս, վրաս պլում եմ կարիկի դեռ մինչեւ հիմա էլ մանկանութիւնը լրիւ չթօթափած հայեացքը, հոգիս մղկտում է ու յուսահատուր ազաղակում.

– Ո՞ւր ես, Կարիկ...

«Խորհրդային Հայաստան»
Սեպտեմբեր 7

Գերմանահայ ճառախանի

ՀԱՅՈՒՀԻՆ ԳԵՐՄԱՆ ԱԶԳԱՅԻՆ ԽՈՒՄԲԻՆ ՄԷՋ

Վերջերս կայացած Եւրոպայի կինեոմոլիպոլի ախոյենութեան մասնակցած նաեւ Արեւմտեան Գերմանիան, իր շարքերուն մէջ ունենալով նախկին երեւանցի Նինա Մուրադեանը, կամ հիմակուայ անունով՝ Նինա Սավաթցքին: «Ցրաւիֆուրքեր Ալկեմայնէ Յայթունկը կ'անդրադառնայ ասոր, տալով մանրամասնութիւններ Նինայի կենսագրականէն: Ան երկար տարիներ մաս կազմած է Խորհրդային Միութեան ազգային հաւաքականին: 1976–ի Ողիմպիականին արժամանած է արծաթէ մետալի, տարի մը վերջ Եւրոպայի ախոյենութեան, իսկ 1978–ին աշխարհի երրորդութեան, իր խումբին՝ Մոսկուայի Դինամոյին հետ միասին երեք անգամ չահած Եւրոպայի բաժակը: Անկէ վերջ կը սկսի իր կեանքին անկիւնադարձը: Ծանրօրէն կը վիրաւորուի ծունկէն եւ ստիպողաբար կը հեռանայ մարզադաշտէն: 1985–ին կ'ամուսնանայ Լեհի մը հետ, կ'երթայ Վարշաւա, կ'ապաքինի եւ կը խաղայ տեղւոյն խումբերէն մէկուն մէջ: Երկու տարի վերջ դինքը կը տեսնենք Միւնխէն, Թիւրկիւճի խումբին մէջ, որուն խաղացողներուն մեծամասնութիւնը օտարները կը կազմեն: Կ'ունենայ երկրորդ ամուսնութիւն մը: Հիմա աւելի քան ամիս մըն է որ մաս կը կազմէ զերմանի ազգային խումբին, չապկինի վրայ ունենալով թիւ մէկը: Բայց Նինա–ն հակառակ իր զերազանց թեքնիքին փոստօրէն պիտի չկրնայ զառնալ խումբին թիւ մէկը, որուան բլլալով որ այդ զերը տարիներէ ի վեր կը ստանձնէ Րենաթէ Րիք: Նինան արտասովոր արագութեամբ կը վազէ, ունի հարուածելու ուժեղ ոճ, սակայն ունի նաեւ մեծ թերութիւններ: Ան չի կրնար ճիշդ ժամանակին հարուածել, ինչ որ կը նշանակէ որ ան կը կորսնցնէ շատ գնդակներ: Ան ունի նաեւ վատ սկիզբ, ինչ որ կը նշանակէ որ ան կը սկսի խաղալ միայն երկրորդ կիսախաղին: Ան ունի նաեւ վատ ոճ, ինչ որ կը նշանակէ որ ան կը կորսնցնէ շատ գնդակներ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՊԱՏՈՒՈՑ ԿՈՉՈՒՄՆԵՐ ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ԳՈՐԾԻՉՆԵՐՈՒ

Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի Նախագահութեան հրամանագրերով թատերական արուեստի զարգացման գործին մէջ ունեցած իրենց վաստակին համար «Հայաստանի ժողովրդական արուեստագէտի պատուոյ կոչում»ին արժանացած են. – Լենինականի «Ա. Մոռաւեան» թատրոնի դերասան՝ Կարապետ Սարգսեան, Կիրովականի «Յ. Աբէլեան» թատրոնի դերասանուհի՝ Լենա Փաչին – եան:

«Հայաստանի վաստակաւոր արուեստագէտ»ի պատուոյ կոչում՝ Լենինականի «Ա. Մոռաւեան» թատրոնի դերասաններ՝ Արտաշէս Աբէլեանի, Խաչիկ Բադալեանի, Գոհար Գալստեանի, Արտուշ Գէօզալեանի, Ռայիսի Թումասովայի. Կիրովականի «Յ. Աբէլեան» թատրոնի դերասաններ Ալֆրէդ Զաքարեանի, Ռոզա Մխիթարեանի:

«Հայաստանի արուեստի վաստակաւոր գործիչ»ի պատուոյ կոչում՝ Կիրովականի «Յ. Աբէլեան» թատրոնի դերասար բեմադիր Վահէ Շահվերդեանի:

***

Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի Նախագահութեան հրամանագրով խորհրդահայ թատերագրութեան զարգացման գործին մէջ ունեցած վաստակին համար դրող, «Պիոներ» հանդէսի խմբագիր Պերճ Զէյթունցեանի շնորհուած է «Հայաստանի մշակոյթի վաստակաւոր գործիչ»ի կոչումը:

Թէօր Մ. Մարկոսեանի բանախօսին մասին տուած ծանօթութիւններէն յետոյ, Լ. Պալասանեան հատուածներ կարդացած է անոր յօդուածներէն: Գիտնականին համաձայն կարելի է պատմական Հայաստանին տիրանալ, պայմանով որ «ամերիկեան քաղաքական չրջագիծին մէջ աշխատինք»: Վերջաւորութեան խօսք առած է առաջնորդ Թորգոմ Արքեպիսկոպոս Մանուկեան:

***

ՊՈԼՍՈՑ «Սայեաթ Նովա» երգչախումբին անդամները այս տարուան իրենց աշխատանքի չրջանին բացումը կատարած են Կեդրոնական Սանուց Միութեան մէջ սարքուած ճաշով մը, Սեպտեմբեր 14–ին: Երգչախումբին կողմէ Բադրատ Խոդուքեանի ողջոյնի խօսքէն յետոյ ելոյթ ունեցած է Ռոպէր Հատտէհան: Անոնց հետեւ երեկոյթը զարձած է արուեստի ու տոհմիկ ապրումներու ինչոյք մը եւ երգչախումբին բոլոր անդամները մի առ մի ունեցած են ինքնաբուխ ելոյթներ՝ երգով, արտասանութեամբ, պարով կամ դաշնակով:

***

ԹՈՐՈՆԹՈՑԻ «Ալեք Մանուկեան» կեդրոնին մէջ, Հ. Բ. Ը. Միութեան նախաձեռնութեամբ, Հայաստանէն հիւրընկալ եկած նկարիչ՝ Յակոբ Յակոբեանի ի պատիւ դիմաձոյն մը կազմակերպուած է, Օգոստոս 11–ին: Հ. Բ. Ը. Միութեան վարիչ – քարտուղար Ս. Չիլինկիրեան ներկայացուցած է արուեստագէտը, որ իր կարգին խօսք առած ու պատմած է նկարչութեան մասին, իր կեանքին մասին: Ապա ան, սահիկներու միջոցով ցուցադրած է իր գործերէն մաս մը, բացատրութիւններ տալով անոնց մասին:

***

ՓԱՍԱՏԻՆԱՑԻ Թէքէեան Մշակութային Միութեան «Պէչէթիւրեան» կեդրոնին մէջ, Սեպտեմբեր 8–ի երեկոյեան Փասատինա – Կլէնտէյլի զոյգ վարչութեանց կազմակերպութեամբ սարքուած Թէքէեանի նախկին վարչութեանց անդամներուն ի պատիւ հանդիսութիւն մը տեղի ունեցած է: Ճաշորդաբար խօսք առած են Ե. Պապայեան, Փ. Ահարոնեան, Տոքթ. Ս. Սիմոնեան եւ տոքթ. Յ. Երկանեան: Եղած է գեղարուեստական բաժին մը, հետք՝ հիւրասիրութիւն:

ԳՈՂՈՒԹԻՒՆ ԳՈՂՈՒԹԻՒՆ

ՊՈՒԷՆՈՍ – ԱՅՐԷՍԻ «Արմենիա» չէնքին մէջ, Սեպտեմբեր 16–ին, 12 նորադիրներ Հ. Յ. Դ. Երիտասարդացէն անցած են Հ. Յ. Դաշնակցութեան չարքերը: Օրուան կնքահայրը, անդրադառնալէ եռք դաշնակցականի բարոյականին, նորադիրները հրաւիրած է կատարելու իրենց երդման արարողութիւնը: Հետք՝ խօսք առած է Հ. Յ. Դաշնակցութեան հարաւային Ամերիկայի կեդրոնական կոմիտէի անունով՝ Շահան Յովակիմեան:

***

ՏԻԹՐՈՑԻ մէջ, Ալեք Մանուկեանի «Մասքօ» հաստատութեան կեդրոնատեղին այցելած է Խորհրդային Միութեան Գիտութեանց Ակադեմիայի տնտեսագիտութեան բաժնին պետը՝ Աբէլ Աղանբէկեան: Տեղի ունեցած fոrքէյլին ներկայ եղած են Ալեք Մանուկեան, իր զաւակները Ռիչըրտ Մանուկեան եւ Լուիզ Սիմոն, առեւտուրի եւ հանրային կեանքի յիսնեակ մը անձնաւորութիւններ: Կորբաչովի տնտեսական խորհրդատուն ատորագրած է նոր լոյս ընծայուած իր վերջին գիրքը՝ «Վերակառուցումը՝ ներսէն դիտուած» (անգլերէն), պատասխանած է մասնաւորապէս չրջափակման ու Հայաստանի տնտեսութեան վերականգնման առընչուող հարցերուն:

***

ՍԿԻՏՄԱՐի Ս. Խաչ Եկեղեցիին մէջ, Սեպտեմբեր 17–ին, Խաչվերացի տօնախմբութիւնը տեղի ունեցած է աւանդական չուքով: Արարողութեանց նախագահած ու պատարագած է՝ Պատրիարքական փոխանորդ եւ կրօնական Ժողովի ատենապետ՝ Շահան Եպիսկոպոս Սվաճեան: Պատարագի աւարտին Ներսէսեան – Երմոնեան վարժարանին ի նպաստ սարքուած Սիրոյ սեղանին գոյացած է կոկիկ դումար մը:

***

ՎԱՌՆԱ. Ժամանած է, Սեպտեմբեր 2, Երեւանի Թիւ 7 Մշակոյթի Տան կից գործող Վէթերաններու երգչախումբը: Նոյն իրիկունը «Երեւան» ընկերութեան Վառնայի վարչութիւնը ճաշ մը տուած է անոնց ի պատիւ: Երգչախումբին առաջին համերգը տեղի ունեցած է, յաջորդ օրը, կեդրոնական Կոմիտէի Հանդստեան տունը: Սեպտեմբեր 4–ին «Ինքնագործունէութեան տան» սրահին մէջ անոնք յատուկ համերգ մը տուած են՝ նուիրուած Պուլկարիոյ Ժող. Հանրապետութեան 45–ամեակին: Սեպտեմբեր 5–ին երգչախումբին 64 անդամները այցելած են Անդրանիկի տունը ու հայկական եկեղեցիին բակը զետեղուած յուշաքարը՝ նուիրուած 1915–ի նահատակներուն: Նոյն երեկոյեան երգչախումբը մեկնած է Փլովտիւ:

***

ՆԻՒ – ԵՈՐՔԻ Առաջնորդարանի (էջմիածնի թեմ) «Հ. եւ Ա. Գաւուքճեան» սրահին մէջ բանախօսութիւն մը տուած է աստղագէտ վրոֆէսէօր Գրիգոր Գուրզադեան, որ կը զեկավարէ Բիւրականի աստղադիտարանի աշխատանքները: Տօքթ. Գուրզադեան Ֆրանսացի մըն է, նախկին քաղաքապետ 8–րդ թաղամասի:

Ճոխ էին մանաւանդ զարդեղէններու եւ դիրքերու սեղանները: Նկատեցինք որ, վերջին քանի մը տարիներու ընթացքին, Հայերու եւ հայերէնի մասին ֆրանսերէն լեզուով հրատարակուած դիրքերու չարքը համեմլի կերպով մեծցած է:

Տիկիններէն պատրաստած էին հոն հայկական կերակուրներ, որոնցմէ օգտուեցան այցելուները: Ցողնեցուցիչ անկասկած, բայց յաջող ձեռնարկ մը: Տիկնանց Միութեան յաջորդ կազմակերպութիւնը՝ իր տարեկան պարահանդէս – ճաշը Դեկտեմբերին: Աւտր մասնակցելու փափաքողներուն թիւը, ընդհանրապէս, աւելի մեծ կ'ըլլայ քան ընտրուած սրահին տարողութիւնը:

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍԿՃԵԱՆ

ԶԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԼԻՈՆ

ՊԱՏԻԻ ԵՒ ՊԱՏՈՒԱՆՆԱՆ ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻ

Հինգշաբթի, Սեպտեմբեր 21–ի իրիկունը, տեղի էր Լիոնի Ազգային Տան սրահին մէջ. Նորվան Եպիսկոպոսի արուեստաւոր ազգային արժանիքի (մէրիք նասիոնալ) չքանչանը՝ զոր կառավարութիւնը իրեն շնորհած էր քանի մը ամիսներ առաջ: «Կնքահայրը» էր Սեպուհ Սարեան, ինքն ալ ապետ պատուոյ լեգէոնի եւ արժանիքի ու պատուոյ նախագահ Ազգային Միութեան:

Բեմի վրայ ներկայ էին, քաղաքապետ – երեսփոխան Միշել Նուարի կողքին, չքանչին պետական զլխաւոր կազմակերպութիւններուն ներկայացուցիչները, ինչպէս նաեւ կրօնաւորներ: Հոն էր նոյնիսկ Լիոնի ռաբունապետը: Ներկայ էր փրոֆէսէօր Մարիոն, նախագահ Պիւլլիւքեան հիմնարկին:

Բնականաբար, Լիոնի չրջանի բոլոր հայ հոգեւորականները եկած էին պատարագին կը խորհի ի մօտոյ ուրիչ զեր մը խաղալ, միշտ հաւատարիմ մնալով իրեն համար այնքան սիրելի վոլեյպոլին, եւ դառնալ մարզուհի:

«ՇՈՒԱՐԱՆ ՅԵՂԱՓոԽԱԿԱՆՆԵՐ ՂԱՐԱԲԱՂԻ ՄԷՋ»

Այս խորագրին տակ Սեպտեմբեր 15 թուակիր «Տի Թակեսցայթունկ» զերման օրաթերթը լման երկու չչեր կը տրամադրէ Խորհրդային Հայաստանի եւ Ղարաբաղին: Մեզի ծանօթ չատ մը բաներու կարդին տրուած են նաեւ մանրամասնութիւններ աղէտը վերապրողներուն հոգեկան վիճակին մասին: Հոս յատկապէս կը վկայակոչուին խաղացի բժիշկները եւ հոգեբոյժները: Այս վերջիններս կը խօսին ֆօպիներու, չղացին զրգռումներու, մոատեւեռումներու մասին եւ կուտան օրինակներ. կան մարդիկ, որոնք կը կարծեն թէ իրենց եաեւէն կը քալէ մէկը, ոմանք կը հաւատան թէ զլուխ – նին ծակ մը ունին: Յատկապէս երիտասարդներ կը տառապին իրենց հարազատ միջավայրին կորուստէն: Հոգեկան անկումը զգալի զարձած է նաեւ հայ բժիշկներու մօտ. չատեր կորսնցուցած են իրենց ընտանեկան պարագաները՝ երբեմն ամբողջութեամբ եւ իմաստ չեն տեսած որեւէ բան մը ընելու մէջ: Բայց մինչ այդ կացութիւնը փոխուած է, չատչատեր վերակած են աշխատիլ եւ խաղացի բժիշկները այս երեւոյթը կը նկատեն իրրեւ հոգեկանի ապաքինման լաւագոյն դրսեւորումը: Խաղացիները յատկապէս տպաւորած է ըստ իրենց կարծիքին երկու ժողովուրդներու նկարագիրներու բացարձակ նմանութիւնը: Երբեւիցէ չէինք խորհէր թէ կարելի է հանդիպիլ այսպիսի երեւոյթի մը, կ'ըսէ խաղացի բժիշկներէն մէկը եւ կը չարունակէ. – «Աչխարհի որեւէ մէկ կողմը ընաւ չենք հանդիպած ազգի մը որ հոգեպէս այսքան կապուած ըլլար մեզի, ինչպէս էր Հայ ազգը»:

Ծաղուածին Ղարաբաղի նուիրուած բաժինն մէջ կան մանրամասնութիւններ առօրեայ կեանքէն. Ստեփանակերտի մէջ օրը միայն երեք ժամ ջուր կայ, իրիկունը ժամը վեցէն մինչեւ ինը, աւելորդ է պարէնատոմս բաժնելը, որովհետեւ ոչ ոք զրամ ունի բան մը գնելու համար, երբեմն երեւանէն գեռնախնձոր եւայլն բեռնատար կառքերով կը բերուի եւ յարմար գինով կը տրամադրուի ժողովուրդին: Հակառակ այս բոլորին ռուս լրագրող մը «Թակեսցայթունկ»ի աչխատակիցին կ'ըսէ հետեւեալը. – «Ինծի համար զարմանալի է տեսնել մարդիկ, որոնք կը հաւատան թէ իրենց ուժը բաւարար պիտի ըլլայ տոկալու համար այս բոլորին»:

ՐԱՖՖԻ ՔԷՈՍՊՃԵԱՆ

ՏԻԿՆԱՆՑ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՁԵՌՆԱՐԿԸ

Լիոնի Հայ Տիկնանց Միութիւնը, իր հիմնարկութենէն ի վեր, (1977), կը չարունակէ, առանց ընդմիջումի, օգտակար աչխատանք մը՝ ի նպաստ զաղութին զանազան խաւերուն, մանաւանդ երէցներուն: Կը հսկէ եկեղեցիին բարեզարդութեան. ան է որ իր վրայ կ'առնէ հիւրասիրութեան հոգը, զանազան պարագաներու մէջ:

Իր վերջին կազմակերպութիւնը՝ Շաբաթ եւ կիրակի, Սեպտեմբեր 23 – 24, էքսմէս մը Ազգային Տան սրահին մէջ: Լիոնի Հայեր եւ չուրջերէն եկողներ ալ դիտեցին ցուցադրուած ապրանքները եւ գնեցին ալ, թէեւ ոչ այնչափ չատ որչափ կը յուսային կազմակերպիչները: Ամէնէն լուրջ յաճախորդը հանդիսացաւ Ֆրանսացի մը, նախկին քաղաքապետ 8–րդ թաղամասի:

Ճոխ էին մանաւանդ զարդեղէններու եւ դիրքերու սեղանները: Նկատեցինք որ, վերջին քանի մը տարիներու ընթացքին, Հայերու եւ հայերէնի մասին ֆրանսերէն լեզուով հրատարակուած դիրքերու չարքը համեմլի կերպով մեծցած է:

Տիկիններէն պատրաստած էին հոն հայկական կերակուրներ, որոնցմէ օգտուեցան այցելուները: Ցողնեցուցիչ անկասկած, բայց յաջող ձեռնարկ մը: Տիկնանց Միութեան յաջորդ կազմակերպութիւնը՝ իր տարեկան պարահանդէս – ճաշը Դեկտեմբերին: Աւտր մասնակցելու փափաքողներուն թիւը, ընդհանրապէս, աւելի մեծ կ'ըլլայ քան ընտրուած սրահին տարողութիւնը:

(Շար. Ա. էջէն)

րինը կը հոսի, չի դադրիր զգլխական-ներուն հոսքը, տեղի կ'ունենայ խորհրդա-յին պատմութեան մէջ աննախադէպ բան մը՝ հանրապետութեան մը անտեսական չըջափակումը մէկ ուրիշին կողմէ: Ինչո՞ւ չըջափակման կապակցութեամբ միջոցներ ձեռք չեն առներ երկրին Խորհրդարանը ու կառավարութիւնը, ինչո՞ւ զայն լուու-թեան կը մատնէ կեդրոնական մամուլը:

Ես այս հարցումները հոս՝ լիազումա-րին առջեւ կը դնեմ ոչ պատասխանատո-ւութեամբ: Հայաստանի կուսակցական կազմակեր-պութեանց ուժերով բախտին առաջքն առնելու հնարաւորութիւնները խիստ սահմանափակ են: Ամենայն ակնբախու-թեամբ այդ կը վկայեն վերջին օրերու դէպքերը: Երկու կենտրոններու Բիւրօնե-րու հանդիպման առեն ձեռք բերուած համաձայնութիւնները փաստօրէն ի դերեւ ելան, խափանուեցան Հայաստանի եւ Լ.Ղ.Իմ-ի վրայ գործադրուած անտեսական ճնշումով: Միայն պատերազմներէն ծա-նօթ «չըջափակում» բառը յանկարծ իրո-ւթիւն դարձաւ: Իսկ Վրաստանէն անց-նող երկաթուղին հիմա «կեանքի ճամբայ» կ'անուանուին: Բայց ան կրնայ ապահովել ծրագրուած փոխադրումներուն միայն 15%-ը:

Արդէն երկրորդ ամիսն է որ Հայաստան բեռներ չի առնար Ադրբեջանի երկաթու-ղիով: Մէկ տարիէն աւելի է անտեսական մեկուացման մէջ է Լ.Ղ.Իմ-ը: Վառելա-նիւթը չի բաւեր նոյնիսկ հիւանդատար կառքերուն: Ադկոմ չըջանին մէջ զգա-ցած են շինարարական եւ վերականգնման աշխատանքները: Ադէտեալներուն օգնե-լու համար ամբողջ Խորհրդային Միու-թենէն եկած հարիւրաւոր ջոկատներ ըս-տիպուած անգործութեան մատնուած են: Սա արդէն ոչ թէ անտեսական, այլ քաղաքական մեծ խնդիր է: Եթէ մինչեւ Սեպտեմբեր 20 թուղթ թերող փոխադրա-միջոցը Հայաստան չհասնի, ապա 21-ին հանրապետութեան թերթերը լոյս չեն տեսներ, եւ մարզիկ չեն կրնար ծանօթա-նալ կենտկոմի ներկայ լիազումարին նիւ-թերուն:

Չըջանին իրավիճակը ալ աւելի կը զըր-գռէ ու կը սրէ Լեռնային Ղարաբաղի արնածոր վէրքը: Լ.Ղ.Իմ-ի հարցը Հայաս-տանի եւ Ադրբեջանի տարածքային վէճի առարկայ չէ: Ան հարցը դրուած է ոչ թէ Հայաստանի կողմէն, այլ ուղղակի Լեռ-նային Ղարաբաղի ժողովուրդին կողմէն: Պէտք է զայն դիտել միայն որպէս ժողո-վուրդներու ինքնորոշման հարց: Ասոր ժողովուրդի կամքին արտայայտման, ա-նոր ինքնիշխան իրաւունքին մասին է: Այդ իրաւունքը անտեսելը կը նշանակէ վար-կաբեկել կուսակցութեան ազգային քա-ղաքականութիւնը:

Կուսակցութեան ծրագրին մէջ ճիշդ կերպով կ'ըսուի, որ Լեռնային Ղարաբաղի հարցը պէտք է լուծուի սահմանադրական – իրաւական, ժողովրդավարական հիմե-րու վրայ, հրապարակայնօրէն, բոլոր շահագրգիռ կողմերու ներկայացուցիչնե-րու պարտադիր մասնակցութեամբ:

Կը կարծեմ որ ակզբունքի նշանակու-թիւն ունի այդ ցուցակին մէջ ազգերու ինքնորոշման իրաւունքին ներառումը, ա-ռանց որուն, ինչպէս յայտնի է, կարելի չէ իսկապէս ժողովրդավարական ազգա-յին քաղաքականութիւն վարել:

Պէտք է իրատեսօրէն դնահատել իրա-վիճակը: Այսօրուան կացութեամբ, երբ երկուստեք փոխադարձ անվստահութիւն, անհանդուրժողութիւն եւ նոյնիսկ թշը-նամանք կուտակուած է, եւքը պէտք է փնտռել փոխադարձ դիմման մէջ: Այդ ուղղութեամբ խելամիտ քայլ մը կ'ըլլար Լեռնային Ղարաբաղին միութենական են-թակայութեան ինքնավար տարածքի կարգավիճակ տրամադրելը, այլ խօսքով, տիխա Լ.Ղ.Իմ-ի իրական ենթակայու-թիւնն է կեդրոնին՝ մարզային կուսակցա-կան եւ երեսփոխանական մարմիններու վերականգնումով:

Կուսակցութեան ազգային քաղաքա-կանութեան ռազմավարութիւնը, որ մարմնաւորուած է անոր ծրագրին մէջ, այսօր կը կանխորոշուի ընկերվարական դաշնակցային հիմունքներու յետագայ զարգացումով, միութենական հանրա-պետութիւններու ինքնուրոյնութեան խո-րացումով, չըջաններուն տնտեսական ա-զատութիւն տալով եւ ամբողջ շարք մը արմատական այլ քայլերով: Խորհրդային դաշնակցութիւնը ոչ միայն միութենա-կան հանրապետութիւններու, այլեւ ինք-նավար կազմաւորումներու միութիւն է: Աւող իսկ կ'ընդգծուի որ մեր երկրին մէջ չկան ժողովուրդներ՝ աւելի կամ պակաս իրաւունքներով, բոլոր ազգերն ու ազ-գութիւնները ունին հաւասար ինքնուրոյ-նութիւն եւ մշակութային, տնտեսական ու ընկերային զարգացման հաւասար կա-րելիութիւններ:

Այնպիսի վիճակ մը ստեղծուած է որ ազգային մեծ ընդհանրութիւնները, կազ-մելով միութենական հանրապետութիւն-ներ, իրենց զարգացման համար ոչ մի-այն տնտեսական, այլեւ սահմանադրու-թեամբ ապահովուած քաղաքական երաշ-խիքներ ունին: Իսկ ազգային փոքրա-մասնութիւնները, եթէ նոյնիսկ անոնք համահաւաք կը բնակին իրենց պատմա-կան հողերուն վրայ եւ ինքնավարութեան կարգավիճակ ունին, միշտ չէ որ նման երաշխիքներ ունին:

Պէտք է մեր դաշնակցութիւնը փարձնել բաց, ինքնավար կազմաւորումներուն իր-աւունք ընձեռել Խորհրդային Միութեան բարձրագոյն մարմիններուն դիմելու ինք-նավարութեան կարգավիճակի բարձրաց-ման մասին առաջարկութիւններով: Կա-րելի էր նախատեսել ազգային – տարած-քային կազմաւորումներու միջեւ պատմա-նագրային յարաբերութիւններու համա – կարգ մը այն նոյն հիմունքներով, ինչ որ միութենական հանրապետութիւններու եւ Խորհրդային Միութեան միջեւ կայ: Այս պարագային ինքնորոշման ձեւը համա – պարփակ բնոյթ կը ստանայ:

Դաշնակցութեան մէջ մտնելու ենթա-կայ են հողատարածքային՞ կազմաւո-րումները, թէ՞ ժողովուրդները: Առանց այս հարցումին պատասխանելու կարելի չէ գտնել Խորհրդային Միութիւնը կա-տարելագործելու, հետեւաբար զայն ամ-րապնդելու քանալին:

Այսօրուան իրողութիւնները հրամայա-բար կը թելադրեն որ ազգերու ինքնորոշ-ման իրաւունքը անհրաժեշտ է մեկնաբա-նել ոչ այնքան Խորհրդային Միութեան կազմէն այս կամ այն հանրապետութեան դուրս գալու կարելիութեան, որքան խորհրդային դաշնակցութեան չըջանակ-ներուն մէջ ժողովուրդներու ինքնորոշ-ման տեսանկիւնէն: Ըստ էութեան, նը-մանօրինակ հարցադրում մը կը պարու-նակէ Ռուսաստանի Դաշնակցութեան ինք-նավար կազմաւորումներուն վերաբերեալ ազգային ծրագրին նախագիծը: Այդ ըս-կզբունքը կարելի է իրագործել ամբողջ խորհրդային դաշնակցութեան չըջանակ-ներուն մէջ:

Ազգամիջեան բախումները անողոք իր-ողութիւն են: Իսկ մենք առանց լուծումին համար իրատեսական ձեւեր չունինք: Լու-ծումի նման ձեւերու որոնումը կը յանդի այն հետեւութեան, որ խորհրդային սահ-մանադրութեան մէջ կարելի էր նախա-տեսել միութենական ենթակայութեան ինքնավար հողատարածքի կարգավիճակ:

Ատիկա կարելի կը դարձնէր բորբոքած հրդեհը մարել սկիզբէն, թոյլ չտալ որ իրավիճակը անչըքնելի դառնայ:

Արդարութիւն մեր յարաբերութիւննե-րուն մէջ՝ այսօր այսպիսին է ժամանա-կին հրամայականը, եւ այդ արդարու-թիւնը առաջին հերթին պէտք է ըզգայ ռուս ժողովուրդը: Ազգային քաղաքա-կանութեան մէջ գլխաւոր ուղղութիւնը երկար տարեն ծայրամասերուն ցոյց տըր-ուղ օդնութիւնն էր՝ ժողովուրդներու մի-ջեւ զոյութիւն ունեցող անհաւասարու-թիւնը վերացնելու համար: Նման մօտե-ցումը Ռուսաստանի ուսերուն ծանր բեռ էր: Ժամանակի ընթացքին Ռուսաստանի Դաշնակցութիւնը սկսաւ կեդրոնի հետ չհոթոթալ: Եւ աւելորդ կեդրոնացման քննադատութիւնը երբեմն կը վերածուի Ռուսաստանի քննադատութեան: Մենք ամբողջ հոգիով կը պաշտպանենք ազգա-յին ծրագրի նախագիծին այն առաջար-կութիւնները, որոնք նպատակամղուած են Ռուսաստանի համար արժանավա-յել տեղ ապահովել խորհրդային Հանրա-պետութիւններու դաշնակցութեան մէջ:

Տեղական կուսակցական շատ կոմիտէ-ներ յանկարծակիի եկան ազգային ինք-նագիտակցութեան արագ վերելքէն, բը-նակչութեան կողմէն ընկերա – քաղաքա-կան եւ տնտեսական ցաւոտ խնդիրներու արծարծումէն: Ազգային եւ ընկերային սուր խնդիրներու անլոյծ մնալը սպառ – նալիքի տակ կը դնէ կուսակցական կազ-մակերպութիւններուն հեղինակութիւնը:

Մենք ստիպուած ենք յաճախ պաշտ-պանութեան անցնիլ, յաճախ կը պատահի որ կացութեան չենք տիրեր, մեր ձեռքէն կը փախցնենք ազգային դրօշը, զոր իրենց ձեռքը կ'առնեն քաղաքականացած կազ-մակերպութիւնները, դառնալով ազգա-յին իղձերու արտայայտիչներ:

Ի հարկէ, կուսակցութիւնը նախ եւ առաջ պէտք է ըլլայ միջազգային, միա-ցնող սկզբունքներ կրողը, բայց մեր բազմազգ երկրին մէջ անհրաժեշտ է մի-ջազգայնական սկզբունքները մարմնաւո-րել մեր Միութեան ժողովուրդներուն եւ ազգութիւններուն ազգային իղձերը թա-ւարելու միջոցով:

Ամենեւին չհրաժարելով պատասխանա-տուութենէս, կ'ուզէի նշել որ Խորհրդա-յին կեդրոնական Կոմիտէն, Պոլիտբիւրօն եւս յաճախ ուշացան ազգամիջեան յա-րաբերութիւններու բարդ հանդոյցներուն քաղաքական դնահատական տալու եւ ա-նոնց լուծման համար գործնական միջոց-ներու ձեռնարկելու մէջ: Կան հարցեր, զորս կրնան եւ պարտաւոր են լուծել Խորհրդային Գերագոյն Խորհուրդը, կա-ռավարութիւնը ու Կեդրոնական Կոմիտէն, եւ մենք իրաւունք ունինք անոնցմէ ա-կընկալելու թէ՛ աւելի շատ վճռականու-թիւն, թէ՛ աւելի շատ հետեւողականու-թիւն եւ թէ աւելի շատ գործնականու-թիւն,

(*) ԽՄԲ. – «Ծառայ»ի. – Սեպտեմբեր 19-ին, Մոսկուայի լիակատարին առջեւ, Հայաստանի կեդրոնական կոմիտէի Ա. Բարտուղարին այս ելոյթին եւ Հայաստան գտած անոր դրական արձագանգին մա-սին անդրադարձած էինք արդէն Սեպ-տեմբեր 21-ի մեր թիւով: Նոր ստացանք «Արմէնփրէս»ի փոխանցած այս գլխաւոր հատուածները:

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՑՍԱԿԻ ԶՕՀՐԱՊ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆԻ

մահուան առթիւ

«ԾԱՌԱՉ»ԻՆ

ՓԱՐԻԶ. – Տէր եւ Տիկին Գառզու 1000 ֆրանք:

***

ՓԱՐԻԶ. – Տէր եւ Տիկին Ռոժէ Ջրբաչեան 1000 Ֆր.:

***

ՇԱՒԻԼ. – Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Փափազեան 500 Ֆր.:

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՑՍԱԿԻ

ՏԷՍԻՆ. – Տէր եւ Տիկին Ցոլհ. Հաբելեան Շահրիկ Օհանեանի մահուան առթիւ փոխան ծաղկեպսակի կը նուիրեն 200 Ֆր. «Ծառայ»ին:

ԼԻՈՆ. – Այրի Տիկին Խաթուն Մկրտիչեան Շահրիկ Օհանեանի մահուան առթիւ փոխան ծաղկեպսակի կը նուիրէ 400 Ֆր. «Ծառայ»ին:

ՎԱՒԱՆԱ Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ

Կիրակի, Հոկտեմբեր 1, վարագայ Ս. Խաչի տօնին առթիւ, քաղաքիս Ս. Գրի-գոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ մէջ, կը պա-տարագէ եւ կը քարոզէ՝

ՉԱՏԻԿ ՎՐԴ. ԱՒԵՏԻՔԵԱՆ

Իսկ Հոկտեմբեր 8, Կիրակի օր, կը պա-տարագէ եւ կը քարոզէ՝

ՎՐԹԱՆԷՍ Ա. ՔՀՆԱ. ՏԷՐՏԷՐԵԱՆ

– ՁԱՇ –

Կազմակերպուած՝ Կապոյտ Խաչի Իսկի Տիրուհի Սէրէնկիւլեան մասնաճիւղի կողմէ տարեցներուն համար, Պիէվրի ղղեակը:

Մեկնում Շաբաթ, Հոկտեմբեր 7, ժամը 12·30-ին Մշակոյթի Տան առջեւէն, 45 ռիւ տը լա Տէֆանս:

Արձանագրուիլ Խաչուհիներու մօտ:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

Solidarité
FRANCO - ARMENIENNE

Paris

LEVON TER PETROSSIAN

DEPUTE AU SOVIET SUPREME D'ARMENIE
MEMBRE DU COMITE KARABAGH

FACE A LA PRESSE

LA SITUATION POLITIQUE EN ARMENIE
ET
LA CRISE NATIONALE EN URSS

LE MARDI 3 OCTOBRE à 20 h 30 précises
AU CLUB DES ARTS ET METIERS
Salle de La Rochefoucauld
9 bis, avenue d'Iéna, 75116 Paris, Métro: Iéna

— participation aux frais : 50 F —

Lyon

RENCONTRE AVEC

LEVON TER PETROSSIAN

en présence de six interlocuteurs
représentant la communauté arménienne de Lyon et de sa région

LE VENDREDI 6 OCTOBRE à 20 heures
A L'AMPHITHEATRE JEAN-PAUL II
Faculté Catholique
25, rue du Plat, 69002 Lyon

ՎԵՐԱՄՈՒՏ

ԱԼՖՈՐՎԻԼ

Ալֆորվիլի Ս. Մեսրոպ Կրթարանի հա-յերէնի դասընթացքները կը սկսին Զորեք չաբթի, Հոկտեմբեր 4-ին:

Դասընթացքները կը կատարուին Զո-րեքչաբթի ամբողջ օր եւ չաբթուան բո-լոր իրիկունները:

Պաքալորէայի քննութեան դասերը՝ Ուրբաթ իրիկունները, ժամը 18-ին:

Հասցէ. –
4 bis, rue Komitas, Alfortville

Մանրամասնութիւններու համար դիմել՝

Հեռաձայն. –
43 – 76 – 65 – 37
43 – 75 – 26 – 98

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կապոյտ Խաչի Շաւիլի մասնաճիւղի պարահանդէսը, Նոյեմբեր 11-ին, Շաբաթ իրիկուն: Մանրամասնութիւնները յե-տագային: